

J.aaa 106/1

CESTAMI ODBOJE

(JAK ŽILY A KUDY TÁHLY ČS. LEGIE)

DÍL

I

HLAVNÍ REDAKTOR

ADOLF ZEMAN

V PRAZE

1926

Z RAKOUSKÝCH POUT K SVOBODĚ

ÚVODEM

Dávajíce do rukou čtenářů první sešit našeho díla »Cestami odboje«, jsme ovládnáni jediným přáním, aby splnilo své poslání. Nechceme užívatí silných slov a slibovati víc, než je v našich silách. Cíl náš je jasný: podati v souboru článků různých autorů jasný obraz toho, v jakém prostředí krajinném i kulturním rozvíjela se naše zahraniční revoluce po celém světě, jak a kde žili českoslovenští revolucionáři, bojovali a umírali a jaké dobrodružné cesty museli namnoze podnikati, aby se dostali k cíli — do osvobozené vlasti.

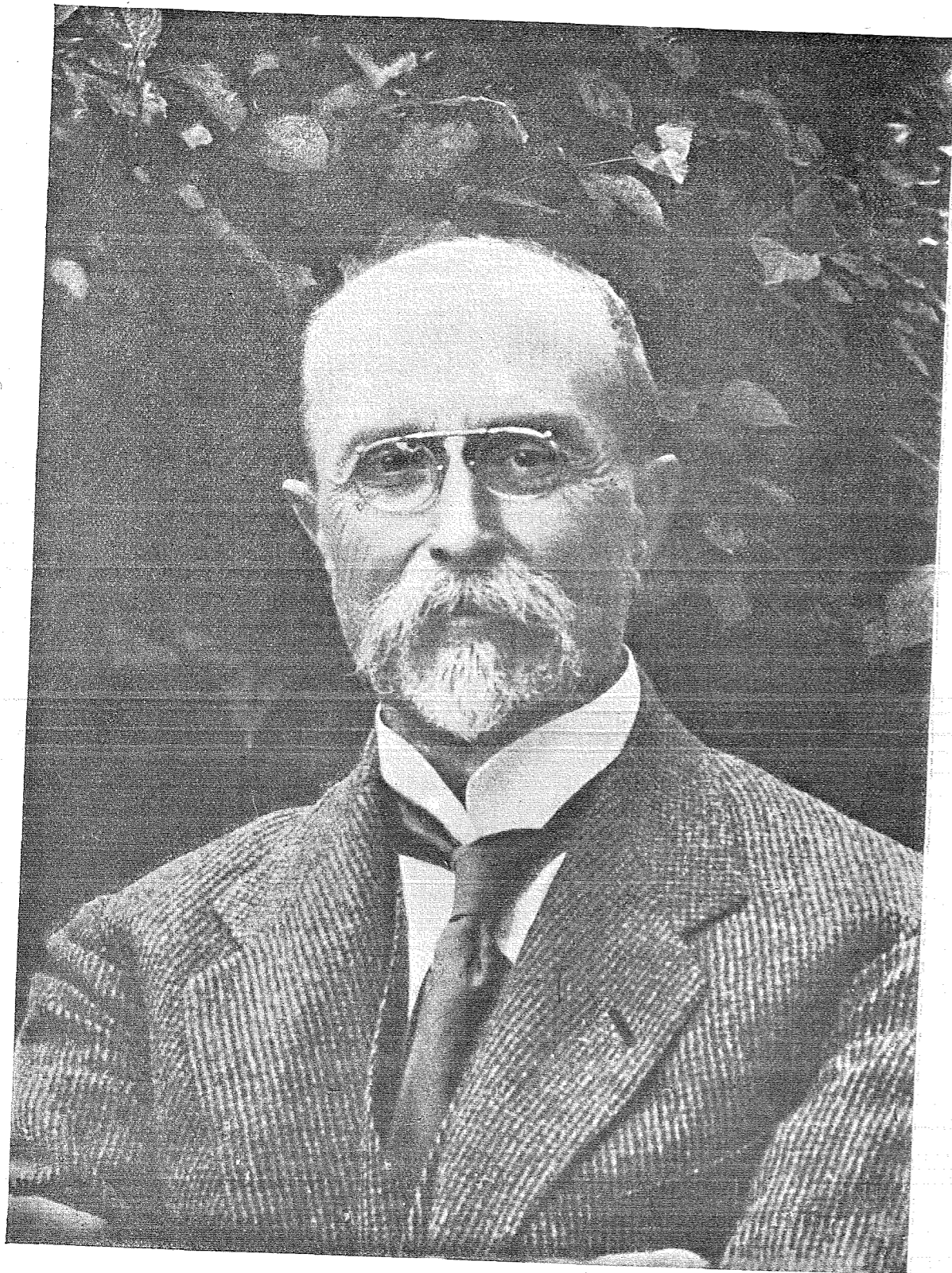
Dílo »Cestami odboje« je sborníkem, uspořádaným v jednotlivé celky. Není to dílo několika lidí, dílo historické a souměrné, zpracované vědeckou methodou dle spousty pramenů. Naopak, je to sbírka pramenů samých. Je to soubor osobních vzpomínek, líčení, prožitých událostí i načerpaných poznatků zeměpisných, ethnografických, kulturních i historických. Literáti uznaných již jmen, bystří novináři a feuilletonisti svorně tu vyprávějí své poznatky i zážitky vedle prostých bratří, kteří namnoze neuměle a prostě podávají své vzpomínky a zkušenosti. Tím bezprostředněji působí svou pravdivostí.

Redakce nezodpovídá za přesnost údajů jednotlivých článků. V mnohém bude snad ostrá kritika, osobní vzpomínky leckomu příjemné či nepříjemné. Každý autor zodpovídá za to, co napsal — však sám. Dílo »Cestami odboje« ve svém celku bude ohromným sborníkem sta autorů ze všech tříd, z příslušníků všech legií i zahraničních pracovníků — zkrátka kolektivním dílem celého našeho revolučního odboje.

Jsme jisti, že pro poznání naší revoluce vykoná tak kus své poctivé práce.

REDAKCE.

T. G. Masaryk

Foto Památník Odboje.

MASARYKOVA ODYSSEA VE VÁLCE SVĚTOVÉ

V. K. ŠKRACH

Slavný hvězdář Jan Kepler, vrstevník Komenského, věřil — jak se vypravuje — se svou dobou, že hvězdy mají vliv na lidské jednání a na dějiny národů. Žil v dobách nepokojných a viděl několik válečných výprav; snad proto byl přesvědčen, ač vynikající učenec, že naše oběžnice přichází do takového postavení, kdy se celá země chvěje, zmítá sebou a z jejích útrob vyšlehuji plameny. Lidé v takových rozrušených obdobích dějin jsou prý zneklidněni a podrážděni, a vládnu nad nimi místo rozumné úvahy vášně, celé lidstvo se žene do krvavých válek, a svět uvržen je ve zmatek. Jaký má smysl život v takové době, život plný běd a utrpení? Kdo obstojí v takové hrozné době? Jenom ti, kdo se spolehnou na Boha, na své svědomí, na rozum, kdo si uvědomují a plní své poslání na světě.

My dnes nemůžeme věřit s Keplerem ve vliv nebeských těles na dějiny lidstva. Ale jestliže kdo, my prošli takovým katastrofálním obdobím lidských dějin. Nezažili jsme nejstrašnější válku, revoluce, nesmírná utrpení? Stali jsme se svědky velikých událostí, snad největšího období našich národních dějin vedle naší Reformace a po době našeho národního Obrození. Masaryk se stal vůdcem národa v tomto období, kdy se naplnila poslední fáse obrození národního v boji za osvobození politické. Masaryk byl muž veliké víry; stále a stále si uvědomoval smysl velikých našich dějin, aby se rozhodoval pro svůj boj v jejich duchu; nedával se vést ani jen srdcem, ani jen přirozenými sympatiemi; uposlechl hlasu svého rozumu

a svědomí, a dal všem, kdo ho následovali do boje, příklad veliké obětavosti a věrnosti k národní tradici.

Máme povinnost pochopit tu skutečnost, že muž čtyřiašedesátiletý obětuje nejen svůj klid a zdraví a klid a zdraví své ženy a své rodiny, ale dává v sázku svůj život a život svých drahých; přijímá na sebe velikou a těžkou odpovědnost za životy druhých. Už vnějšně je nezvyklé, že ve věku, kdy by leckdo už nad vším mávl rukou a řekl snad »Na to jsem už starý!« Masaryk podstupuje svou pouť kolem světa za naším osvobozením. Už ryze geograficky a technicky je to veliký výkon.

Znovu a znovu si musíme připomínat tu velkou dobu a velké dílo, které vedlo k našemu osamostatnění. Je nejlepším uctěním Masaryka, stane-li se naším vzorem, a rozhodneme-li se zůstat pro celý život věrni ideálům revolučním a myšlenkám, jimiž byl veden Masaryk.

*

Dávno ještě než se na evropském obzoru objevily první známky věštící válečnou bouří, předvídal profesor Masaryk, že dojde k srážce evropských národů. Jako poslanec a člen rakouských delegací a jako prostředník mezi Pašičem a Berchtoldem za válek a po válkách balkánských 1912, měl Masaryk příležitost sledovat provokační zahraniční politiku vídeňskou, finanční a vojenský stav říše. Jako vědec, zabývající se studiem lidské společnosti a historie, zvyklý přesně pozorovat a utřídovat si fakta a činit závěry, posuzo-

Český poslanec prof. T. G. Masaryk před delegační budovou ve Vídni.

val už v roce 1913 evropskou a světovou situaci politickou velmi vážně. Nežil jen své vědecké práci v ústraní své knihovny v Praze u Brusky, ale v stálém styku s otázkami veřejného života, ve své straně i na půdě vídeňského parlamentu. Nebyl tedy postupem Rakouska po atentátě sarajevském nijak překvapen. Ale dobře věděl, že válka zastihuje náš národ nepřipraven.

Když byla vyhlášena mobilisace, byl v Žandově v Sasku u Labe, kde trávil s rodinou prázdniny. Na cestě domů do Prahy viděl a srovnával mobilisaci pruskou a rakouskou a slyšel také tu otázku českých lidí a českých vojáků: »Co dělat? Co můžeme dělat?« Masaryk ovšem věděl, co má dělat; pustil se do studia moderního válečnictví a ještě do srpnového čísla svého měsíčníku »Naši Doby« napsal článek o vojenském stavu válčících mocí, článek, jak je u něho zvykem, střizlivý a velmi poučný. Zkoumal své okolí, zvláště kolegy poslance; sem tam se setkal s ustrašenci (začal nátlak rakouských úřadů), ale celkem zjistil obecné smýšlení protirakouské a víru, po jeho soudu

ne zcela správnou, v ruskou pomoc. Zrálo v něm rozhodnutí pro činný odboj; ale jak? V Rakousku — to nejde; tedy ven, a organizovat boj, který by byl posilou a ve spojení s domácí prací revoluční.

První úkol byl zjistit politické smýšlení budoucích spojenců. Navázal tedy nejprve prostřednictvím pana Vosky a potom přímo dvěma zájezdy do Nizozemí styky s několika svými přáteli francouzskými a anglickými. Z odpovědi vynikajícího anglického novináře H. W. Steeda i z rozmluvy s anglickým historikem a politickým spisovatelem R. W. Setonem-Watsonem poznal, že angličtí odborníci odhadují dlouhé trvání války, ale také, že Anglie je odhodlána vydržet až do konce, až do vítězství. Masarykova noční rozmluva v rotterdamském hotelu Weimar se Setonem Watsonem zůstane památná. Kde Komenský zoufal nad neúspěchy svého politického úsilí, v těch místech Masaryk zahajuje znova práci za osvobození národa. Nebylo přímo vnuceno Masarykovi navázat na Komenského? Slov z »Kšaftu« Komenského vzpomíná Masaryk na počátku osvo-

Hotel »Weimar« v Rotterdamě, v němž bydlil profesor T. G. Masaryk roku 1914.

bozenského boje i při jeho vítězném skončení: jimi zahájil své první poselství na hradě.

Vraceje se z Nizozemí, všiml si válečného nadšení v Německu, zvláště v Berlíně.

V Praze bylo již dusno: persekuce pokračovaly. Domluvil se se svými přáteli, kteří utvořili revoluční organizaci, nazvanou Maffie, o postupu společné práce, zařídil se pro případ domovní prohlídky a k odjezdu.

Odjel 18. prosince se svou dcerou Olgou do Itálie. Nevěděl, na jak dlouho odjíždí; vzal s sebou bibli, cifry o našich financích, náčrtek jižních hranic Slovenska...

V prosinci a v lednu jednal v Římě s jihoslovanskými politiky a nepřímo s Ruskem, aby je informoval o svých plánech a aby získal po případě Jihoslovany pro společný postup. Při tom pilně sledoval italský tisk, zvláště si všiml velmi přátelského poměru politiky vatikánské i papežova k Rakousko-Uhersku i Německu. Z Itálie chtěl se podívat ještě jednou do Prahy; ale nemělo už k tomu dojít.

11. ledna 1915 odjel z Říma automobilem

do Janova a z Janova pokračoval drahou do Zenevy k trvalejšímu pobytu.

Švýcarsko se mu zdálo velmi vhodné k soustavné práci propagační. Bylo odtud dobré spojení na všechny strany, ve Švýcarsku jsme měli silnou kolonii krajanskou, ve Švýcarsku jako v zemi neutrální byla větší svoboda a dostal se všechen tisk ústředních mocností, spojenecký, a ovšem i noviny české. Když byl Masaryk včas varován, že by byl na rakousko-uherské půdě ihned zatčen, aby se nevracel, jak stále ještě chtěl, dal se do organizace první práce k soustavné zahraniční akci.

Jeho znalost lidí mu přispěla k výběru spolehlivých a pracovitých pomocníků. Dva-krát, v únoru a dubnu, zajel do Zenevy i dr. Beneš, který byl duchem pražské Maffie, přijímal kurýry a dešifroval zprávy.

Během března vypracoval Masaryk podrobný plán úkolů, které čekají na krajany za hranicemi; tento program práce byl koloniemi přijat a prováděn.

15. března byl Masaryk postižen krutou ranou: dostal telegram, že jeho syn Herbert, třiatřicetiletý, zemřel tyfem.

Po dubnové návštěvě Benešově odjel Masaryk do Paříže a Londýna na několik dní, aby viděl, jak tam vypadá situace vnitropolitická a jak o válce soudí vojenské kruhy. Tato cesta mu jen potvrdila správnost jeho rozpoznání a rozhodnutí politického a jeho západní orientace.

Blížil se šestý červenec; dlouho chystané pražské slavnosti pětistileté památky Husovy byly zakázány; tím víc se myslelo na ten nesmiřitelný protiklad reformačních Čech a protireformačního, papeženského Rakouska. Švýcarská kolonie připravovala oslavné manifestace: 4. července v Curychu a 6. července v reformačním sále ženevském promluvili prof. Masaryk a Denis o Husovi a Masaryk ohlásil po první oficiální vypověděni války Rakousku, jehož spojenectví s Německem mravně odsoudil. Jeho slova byla slyšena celým světem; doma i všude venku v koloniích se všichni těšili z určitého a pevného tónu svého vůdce. Nyní nebylo ústupu: kostky byly vrženy. 4. srpna vydalo vrchní velitelství rakousko-uherské armády rozkaz stíhat Masaryka pro zločin velezrady a vyzvědačství proti válečné moci státu.

Ve Švýcarsku onemocněl Masaryk podivnou otravou krve: jeho přátelé měli oprávněné domnění, že rakouští špicli, kteří byli Masarykovi stále v patách, se pokoušejí otrávit Masaryka prádlem. Se špicly vůbec byly potíže; ale daly by se vyprávět i veselé historky, jak dovedl Masaryk na policejní agenty vyzrát.

V Rakousku bylo den ode dne hůře. 30. srpna byla vykonána soudní prohlídka Masarykova bytu a zvláště knihovny. Situace nutila i Beneše, aby pomýšlel na odchod do ciziny. 2. září jen tak tak unikl Beneš pohraničním strážím rakouským, v noci v jednu hodinu 2. září se podrobil prohlídce ve Friedrichshavenu na Bodamském jezeru, a konečně stanul na půdě Švýcarska — nadobro vyvázl z rakouského temna. Ještě ten den večer měl v Ženevě schůzku v 9 hodin s Masarykem. Venku byl nepěkný podzimní nečas, pršelo jen lilo a vítr hnal proudy deště do ozářených okenních tabulí restaurace des Eaux Vives, kde si podávali Masaryk a Beneš vzájemné zprávy a dohadovali

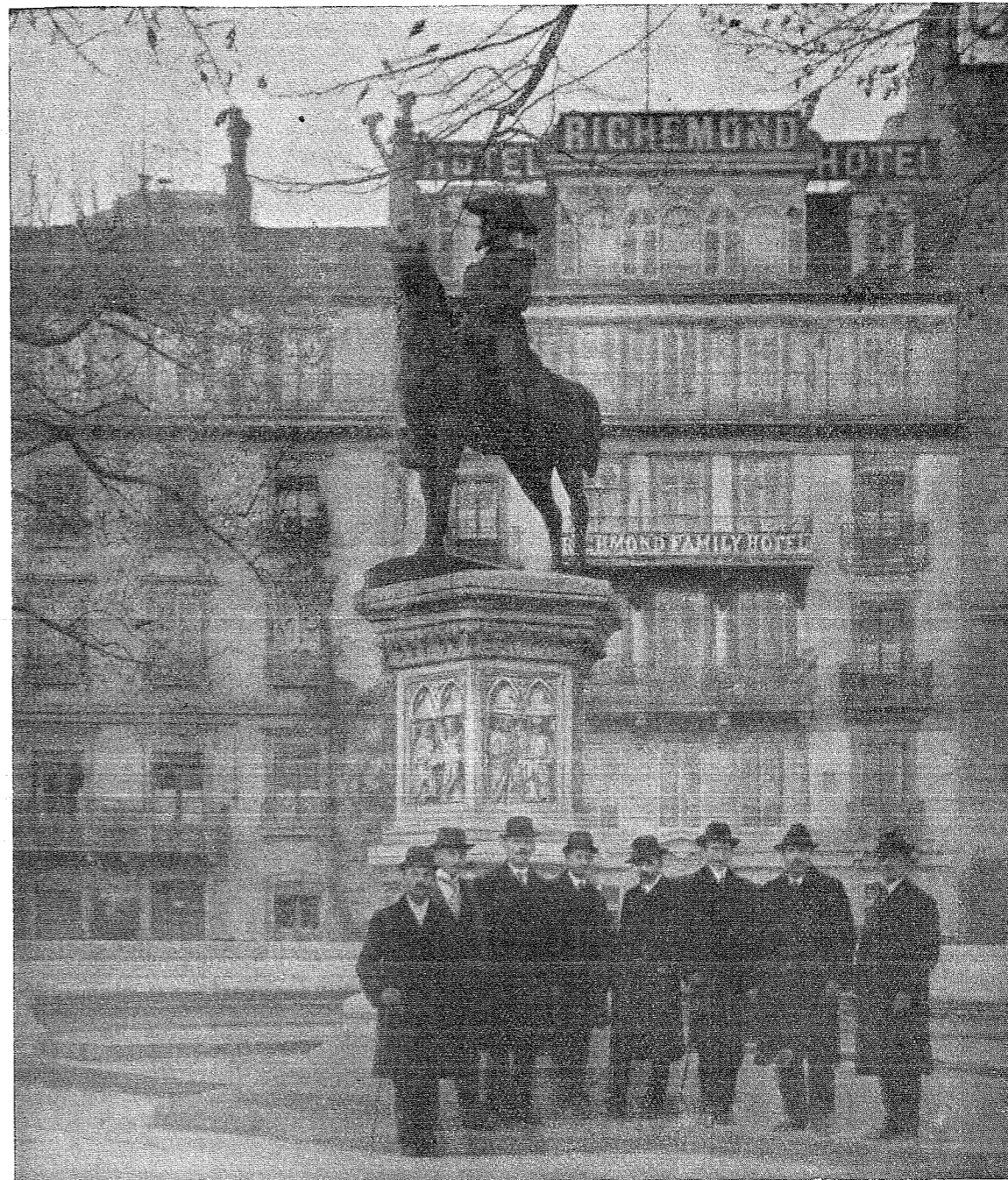
se o nejbližším postupu. Druhý den Masaryk rozhodl: sám půjde do Londýna, Beneš přesídli do Paříže, Sychrava zůstane v Ženevě (kde vydával už od srpna Československou Samostatnost), Dürich, jak jen to půjde, odejde na Rus.

Ještě ten den 3. září odpoledne odjel Masaryk do Paříže, aby tam připravil půdu práci dra Beneše, který přijel 16.; dvě neděle byli spolu, Masaryk uvedl Beneše do kruhu svých známých, Beneš navštívil naše dobrovolníky v Lyoně a navázal písemný styk se všemi složkami zahraničního hnutí. Když se koncem měsíce rozloučili a Masaryk odejel do Londýna, ujal se Beneš samostatně vedení propagační, tiskové a politické činnosti.

Mezitím se Masaryk zařídil v Londýně, kde měl mnoho přátel. 19. října měl na King's College vstupní přednášku »O problému malých národů v evropské krizi«, jako nově jmenovaný profesor pro dějiny a literaturu národů slovanských.

Prvým činem zahraniční spolupráce Masarykovy s Benešem bylo »Prohlášení Českého Komitétu zahraničního«, které bylo 14. listopadu zároveň uveřejněno v listech švýcarských, francouzských, ruských a amerických; během roku 1915 vybudovala se pevná ústřední organizace zahraničního hnutí se sídlem v Paříži, Národní Rada Československá, jejímž předsedou byl Masaryk, místopředsedy Dürich a Štefánik a generálním tajemníkem Beneš. 21. listopadu přijel Beneš za Masarykem do Londýna. To se už zařídila na Piccadilly Circus úřadovna a výkladní skříň, v níž vystaveny byly mapy bojiště a mapa čs. státu, knihy a publikace o našem hnutí, jež by mohly vzbudit pozornost a zájem Londýňáků o naši věc. —

Bývaly vzrušené chvíle. Zvláště tehdy, když přišla zpráva o zatčení předních Mafiánů a také Masarykovy dcery Alice. Dokud byl ve Švýcarsku, psával své paní skorem denně listky, které ovšem bývalou rakouskou censurou zabavovány. Nyní po zatčení Alice byl pln starostí. Ale ani teď neztrácel mysl ani času a dal okamžité pokyny, co a jak: Beneš jel hned do Švýcarska, aby se dověděl podrobnosti o zatčení.

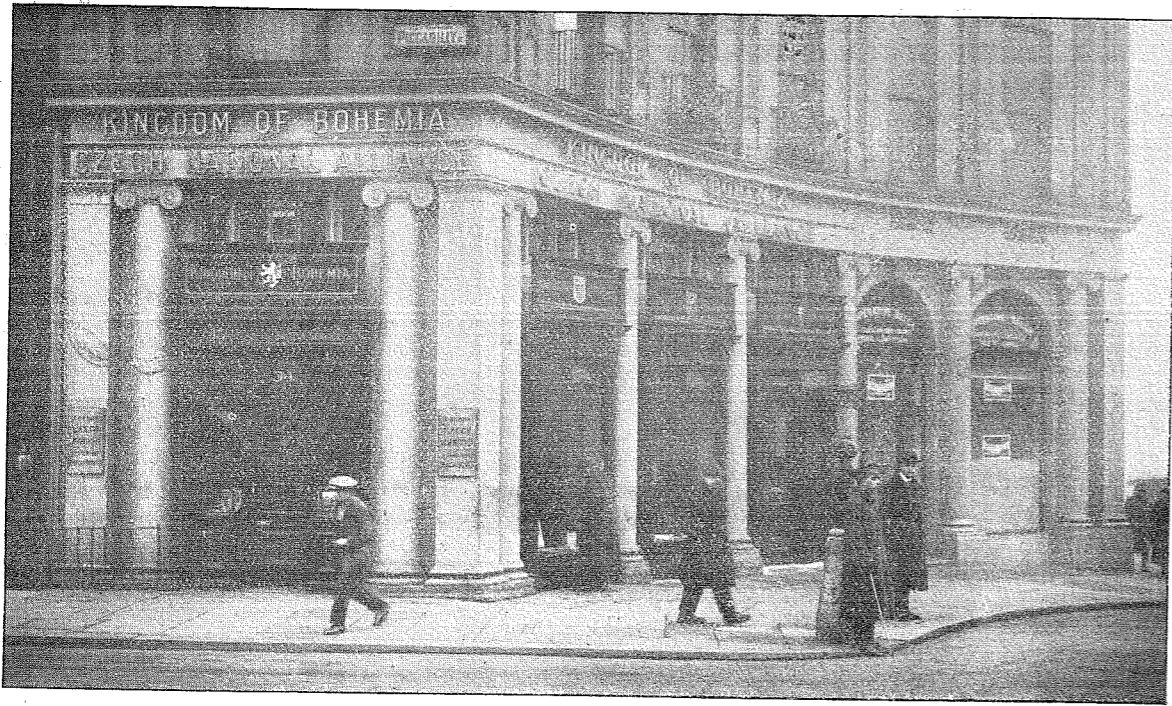

Hotel v Ženevě, v němž roku 1915 bydlil prof. T. G. Masaryk se svoji dcerou Olgou.

V prosinci znovu navštívil Masaryk Paříž. Při návštěvě se rozstonal a zdržel se v Paříži déle; ležel v bytě Denisově. 3. února byl Masaryk přijat francouzským ministerským předsedou Briandem, kterého informoval o českých snahách. Briand přijal Masarykův protirakouský program a oficiálně jej slíbil podporovat; znamenalo to veliký úspěch. 22. února přednášel na Sorbonně

o Slovanech a panslavismu: chtěl tak napravit nepěkný dojem, který vyvolávala rakouská protipropaganda, zneužívající nerozmyslených rusofilských výroků Dürichových, Koničkových a jiných proti nám.

26. února se znovu vrátil do Anglie, odkud přes rok řídil všechnu zahraniční akci. Měl pravidelné styky s vládou i jednotlivými politiky a žurnalisty nejen anglickými,

Úřadovna Českého Národního Sdružení v Londýně na Piccadilly.

ale i cizími, kteří byli v Anglii; toto spojení s tiskem anglickým, francouzským a i americkým a přátelství se Steedem, ředitelem zahraniční politiky Timesů, bylo velmi důležité. Zpracovávalo se evropské i americké veřejné mínění v náš prospěch. Neméně důležité byly schůzky s Rusy a Jihoslovany. Z takové jedné společné schůzky londýnských Čechů a Jihoslovanů byla poslána žádost k anglické vládě o podporu osvobozených snah.

Stálá Masarykova novinářská pohotovost, soustavné sledování zpráv z bojišť, studium války také v kinematografech a velký jeho rozhled a politická předvídanost zvláště prospěla naší věci na sklonku roku 1916 a v roce 1917, kdy se stále opakovaly mírové nabídky. Bylo třeba přesvědčovat o nebezpečí předčasného míru, o tom, že pravým požadavkem humanity nyní je vydržet až do konce.

Po prvé revoluci ruské (březnové) uvažoval Masaryk — také protože na západních frontách byla stále velmi kritická a vážná situace — neměl-li by navštívit krajany v Rusku a svou přítomností posílit naše hnutí na Rusi, po případě rozptýlit některé pochybnosti. Dříve ještě než odejel do Ruska,

sešli se v Londýně s Benešem a Štefáníkem, který se vrátil právě z Ruska, aby pojednali o situaci v Rusku a o další práci v Evropě.

Do Ruska jel přes Norsko a Švédsko: 5. května opustil anglickou půdu, vyjel z přístavu aberdeenského a jel přes Bergen, Štokholm, Kristianii a Haparandu do Ruska. Na cestě byl informován o chystané schůzi socialistické internacionály ve Štokholmě. Po příchodu do Ruska zamířil do Petrohradu, sídla revoluční zatímní vlády. Nejprve navštívil jednotlivé dohodové vyslance a vůdce ruských politických stran, zvláště socialistických.

Osvobozenké hnutí na Rusi bylo nesjednocené. Ustavičné spory a zejména rozbroje pro zřízení Dürichovy (vládní) Národní Rady v prosinci 1916 ztěžovaly utvoření osvobozenké armády ze zajatců a dobrovolníků, ačkoli Družina existovala už vlastně od roku 1914. Ovšem ani starý režim carský, který neměl zvláštního plánu do války, a jistě ne slovanského, nepřál českému hnutí. Teprve za Zatímní vlády v březnu 1917 byla schválena »Pravidla o organizaci čs. vojska«. Když přijel Masaryk, připadl mu těžký úkol odklidit zbytky neshod, povzbudit revoluční náladu, sjednotit hnutí. Byl neúnav-

Vnitřek úřadovny Českého Národního Sdružení v Londýně.

ný na svých cestách mezi Petrohradem, Moskvou a Kijevem, kde byly pořádány schůze s jeho přednáškami. Mluvil na vojenských táborech, konal přehlídky našich dobrovolců v Berezně, Polonném (na dráze Kijev—Woloczyska), Bobrujsku, v Borispoli, dokazoval oprávněnost naší revoluce proti Rakousku svými řečmi, články, rozmluvami, dopisy, memorandy, stále a znovu. Po slavné bitvě a vítězství u Zborova 2. července 1917 pronikla pověst o naší armádě do celého světa; armáda tenkrát měla asi 50.000 mužů ozbrojených a skorem 50.000 mužů, pro které nebylo výstroje a výzbroje. Otázka, jak zaopatřit armádu, působila Masarykovi velikou starost. To nebyla jen otázka potravin a zbraní, ale i, jak udržet legie v ruském chaotickém prostředí v dobrém mravním stavu a v revolučním přesvědčení. Proto byl Masarykův poměr k vojákům a jeho duchovní vůdcovský význam tak důležitý.

Masarykovy řeči a projevy k naší revoluční armádě v Rusku jsou základním kamenem revoluční naší literatury: jeho velká řeč na kijevském universitním nádvoří z 19. července nebo na veřejném shromáždění v Moskvě z 15. srpna, zůstanou pro účast-

níky nezapomenutelnými chvílemi a pro ty, kdo je jen četli, svědectvím, jak hluboce mravně si zdůvodnil pacifista a filosof humanity účast svou a svého národa ve válce.

Když se zhroutil ruská fronta, pomýšlelo se na převedení našich formací z Ruska do Francie a použití jejich na frontě západní, a část vojska měla být připojena k armádě rumunské. Proto zajel Masaryk koncem října 1917 do Jass, byl přijat králem a min. předsedou, ale jednání nemělo očekávaného výsledku.

Brzy po bolševickém převratu (7. listopadu 1917) přijel Masaryk z Petrohradu do Moskvy. V Petrohradě byly stále přestřelky a pouliční boj; proto přátelé Masarykovi ho přiměli, že se přestěhoval do Moskvy, aby se mu nic nestalo. Ale sotva se dostal do Moskvy a ubytoval se v hotelu Metropol, soustředil se všechen boj mezi vojáky Kerenského a bolševiky kolem hotelu, který byl bolševiky obležen jako pevnost. A když hotel byl vzat a Masaryk se přestěhoval do tiššího Kijeva, přesunulo se jakoby zároveň s ním i středisko bojů do Kijeva: francouzský hotel na Kreščatiku, kde bydlel, opět obležen a ostřelován. V Kijevě zažil bolševickou okupaci města a hrůzovládu; sám

Plenární schůze odbočky ČSNR, v Kyjevě (1917).

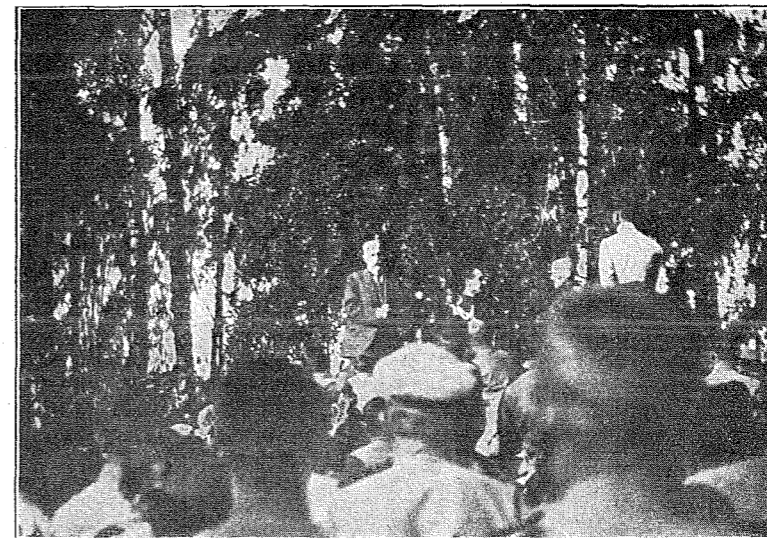
řekl, vzpomíná-li na ty všechny hrůzy, že mu to připadá jako tísnivý sen. —

Přes všechnen revoluční a porevoluční ruský zmatek podařilo se Masarykovi a vůdcům čs. vojska na Rusi udržet pevnou politickou linii, již určila zásada neintervence a úsilí dostat velikou armádu přes Sibiř domů. Situace na frontách západních ukazovala, že se válka chýlí ke konci; všechno táhlo Masaryka na západ, kde předvídal, že se bude rozhodovat o osudu Evropy a kde bylo také třeba postarat se o naši sibiřskou armádu.

Ustanoviv své zástupce a rozloučiv se s vojskem, odjel na své narozeniny 7. března 1918 Sibiří přes Saratov a Samaru do Vladivostoku; z Vladivostoku, protože se vyskytly na přímé cestě do Ameriky překážky, jel po mandžurské práci přes celou Koreu do Fusanu; z Fusanu pokračoval v cestě lodí do Japonska. 6. dubna přijel přes Charbin a Mukden do Šimonoseky a 8. dubna do Tokia, kde zůstal dvě neděle, aby mohl informovat o situaci v Rusku a o naší armádě japonskou vládu a žurnalistiku a dohodové vyslance.

Starosti a plné ruce práce, kterou musel v krátké době vyříditi, nedovolily mu, aby si blíže prohlédl zemi a lid. 19. dubna odejel do Yokohamy, a nazítří z Yokohamy do Kanady; 29. dubna byl již ve Victorii a Vancouveru. Z Vancouveru jel přes Kanadu do Chicaga.

V Chicagu byl 5. května 1918 slavně přivítán: hned u nádraží se shromáždily mnohatisícové davy: dvěstětisíc amerických Čechů a Slováků vítalo v Masarykovi revolučního vůdce a symbol národního osvobození. Masarykova cesta Michigan Boulevardem byla vpravdě triumfální. Kamkoli zavítal, byl přijímán s jásotem: v New Yorku, Bostoně, Baltimore, Clevelandu, Pittsburku, Washingtoně. Již tato slavnostní uvítání budila živý zájem Američanů o naši věc. Promyšlené propagační prostředky, na př. veřejně vystavená veliká mapa v New Yorku, na které byly zakresleny hranice dnešního Rakouska a hranice příštího státu československého, využívaly tohoto amerického zájmu o naši věc, aby podaly i bližší poučení o našich národních snahách. Množství interviewů, jež Masaryk poskytl, zaplavilo americké noviny. I tisk, který dříve byl proti rozkouskování,

Řeč k dobrovolcům v Bobrujsku (1917).

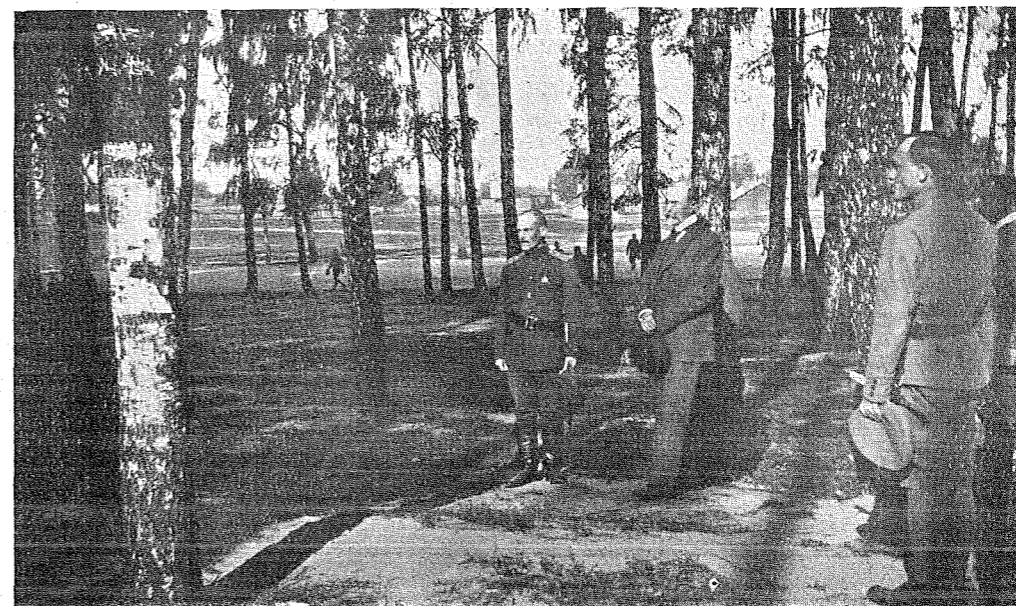
proti t. zv. balkanisaci střední Evropy, byl získán našim cílům.

9. května přesídlil Masaryk z Chicaga do Washingtonu. Ve Washingtoně byla vláda a prezident Wilson, k němuž byl brzy pozván a potom se s ním pravidelně stýkal. Je znám jejich vzájemný přátelský poměr. Z Washingtonu podnikal časté zájezdy na schůze a sjezdy českých a slovenských spolků; ale navštěvoval i rozličné americké, třeba i výstřední kluby, bylo-li potřeba jejich vlivu; dal se také pozvat do loží zednář-

ských, které mají zvláště v Americe značný vliv politický.

Americké naše kolonie vedle velikých podpor finančních a politických, přispěly k osvobozenkému boji i odvody a zorganizováním dobrovolců. Bylo ovšem také mnoho Čechů a Slováků, kteří narukovali přímo k armádě a marině americké. Takový jeden tábor československých legionářů ve Stamfordu Masaryk v červnu navštívil a pobyl mezi »svými hochy« několik dní.

Na sklonku léta, zvláště pak v září, do-

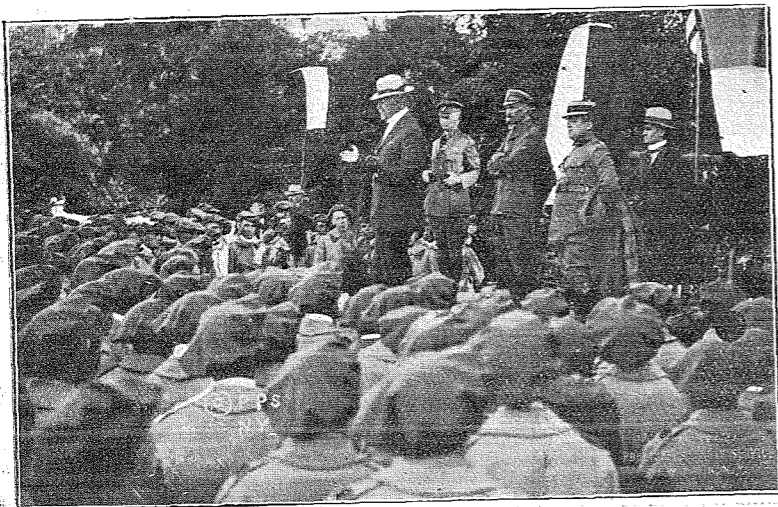
V Bobrujsku (1917).

Schůze OČSNR v Kyjevě.

stalo se Národní radě československé uznání všech vlád válčících států dohodových; 3. září uznala také vláda americká Národní radu za vládu československého národa de facto, vedoucí válku s císařstvím rakousko-uherským a německým; americká vláda chce podporovat vládu československou v boji se společným nepřítelem a navazuje s ní oficiální styky.

Světová válka se chýlila ke konci a svět se připravoval k nastávajícímu míru. Pro Masaryka to znamenalo dny i noci horečné práce a stálého napětí. Ze zpráv z Evropy bylo čím dál tím patrnější, že ústřední mocnosti jsou válkou vyčerpány a že se vítězství kloní k Spojencům, ačkoli Němci byli po shroucení východní fronty a po míru brestlitevském volnější. Noviny psaly o tom, jak se Rakousko chystá k federalisaci říše a jak se snaží zachránit, třeba i separátním mírem.

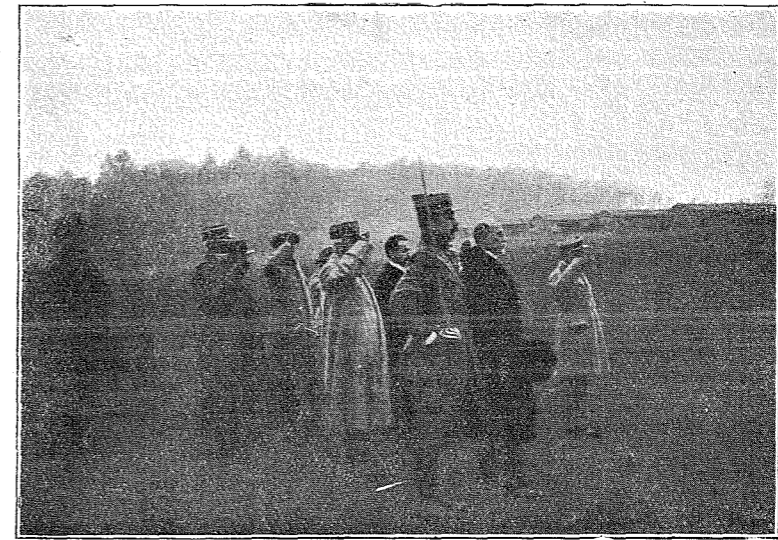

Řeč k dobrovolcům v Stamfordě.

Masaryk správně vycítil, teď že je rozhodná chvíle: 18. října vydal ve Washingtoně jménem Zatímní vlády československé »Prohlášení nezávislosti«, které mohutně působilo svou lapidární formou a myšlenkovým obsahem na americkou i československou veřejnost, a zvláště i na presidenta Wilsona. Wilson chystal odpověď na rakouskou notu, v níž se přijímalo jeho čtrnáct mírových podmínek: jakmile dostal Masarykovu Deklaraci, rozhodl se okamžitě Rakousko-Uhersku odpovědět a datovat svůj projev, který byl uveřejněn 18., souhlasně s prohlášením Masarykovým. V kritické situaci, která tehdy byla, byla tato podpora velikého amerického presidenta dvojnásob účinná.

Už od dřívějšího spolupracoval Masaryk se zástupci malých národů evropských, zvláště s Jihoslovany, Poláky, Malorusy, Rusy, Litevci, Lotyši, Řeky, Albánci, Rumuny a j. Nyní došlo po newyorské schůzi v září k památné veřejné schůzi a konferenci ve Filadelfii (23.—26. října 1918), na které promluvil také Masaryk a na které byla utvořena Středoevropská Demokratická Unie; přijata resoluce, nadepsaná »Prohlášení společných zájmů nezávislých států středoevropských«, byla z velké části dílem Masarykovým.

Zatím už zprávy novin a kabelogramy hlásily pád a rozklad staré monarchie, porážku ústředních mocností, příměří. Telegram Ženévské delegace a Benešův volá ho jako

Prof. Masaryk přehlíží francouzské legie v Darney.

presidenta do vlasti. 20. listopadu opouští New York a Ameriku. Při odchodu z hotelu dostává se mu po prvé poct jako prezidentovi.

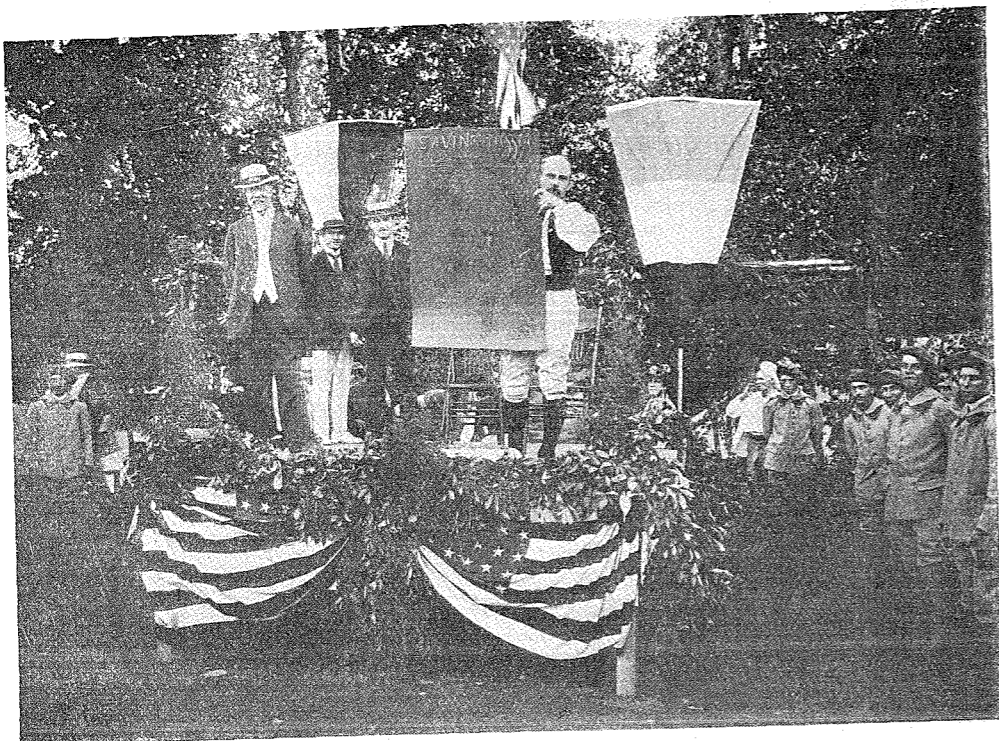
Přes Atlantický oceán na lodi »Carmanii«, přes Londýn, Paříž, Padovu do Prahy. Jaká cesta! Kolik myšlenek, úvah, vzpomínek! Čtete, co Masaryk sám napsal o této cestě v nejkrásnější partii »Světové revoluce«. Po tolika letech odloučení od rodiny a své země, po tolika letech strádání, vrací se vítězně domů jako president »snad touž vodní drahou«, po které se plavil koncem let sedmdesátých do Ameriky k své svatbě a již se vracel se svou ženou z Ameriky. Všude vítán cizími vládami jako hlava státu, v Anglii hostem min. předsedy, ve Francii hostem u presidenta, v Itálii u krále; dojmavé bylo shledání s francouzskými legiemi, utábořenými u Darney (14. prosince), nedaleko pevnosti Epinalu, a s italskými legiemi v Padově a Battagli (17. prosince).

Tyrolskem, kolem Brixenu, Rakouskem — konečně na hranicích Čech, na půdě osvobozeného státu v Horním Dvořišti. Bylo to v pátek 20. prosince. Přespal v Českých Budějovicích. Z Českých Budějovic do Prahy — celá země vzrušena, všude radost, vítání, slavnostní rozčilení. A v Praze! To byl nejkrásnější náš den: v sobotu 21. prosince. Kdo by mohl zapomenout na tu chvíli, kdy viděl semknutou řadu legionářů a za ní pomalu

přijíždějící automobil a v něm stříbrnou hlavu?

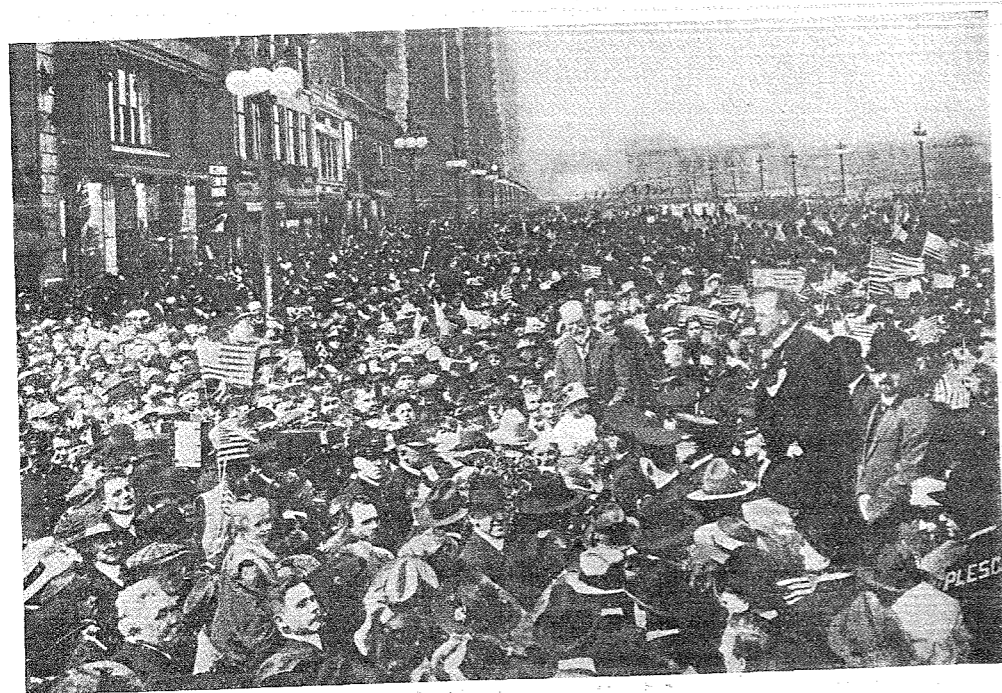
Tak skončila Masarykova Odyssea ve světové válce; Odyssea? Toto podivuhodné a vzrušující putování celým světem, jež jsme zde mohli zachytit jen v hlavních rysech a jenom schématicky, nebylo blouzením nazdařbůh, které snad řídila náhoda. V Masarykově životním úsilí není pro »náhodu« místa: neúnavná práce podle plánu, třeba ne vždy hned přesného a činorodé přemýšlení, vedoucí jeho kroky, zdolává všechny překážky, jež se mu staví zdánlivě nahodile do cesty. A i tam, kde myslí, že podléhá nepříznivé náhodě nebo nemilostivému osudu, odkrývá sám později, jakoby vyšší vedení, řízení Prozřetelnosti. Jeho víře, že uvědomělý člověk je spolupracovníkem božím a spolutvůrcem dějin a proto že má odpovědnost a musí úsilovně pracovat, dostalo se v této vrcholné době Masarykova života zvláštního nového ověření.

Ovšem z Masarykovy revoluční cesty kolem světa jsou nám, vzdáleným pozorovatelům, patrné jen věci nejnápadnější. To množství drobné práce, korespondence, dopisy, telegramy, memoranda, interviewy, intervence, rozmluvy, konference, veřejné schůze, přednášky, články, návštěvy u rozhodujících osob, a ovšem i osobní utrpení,

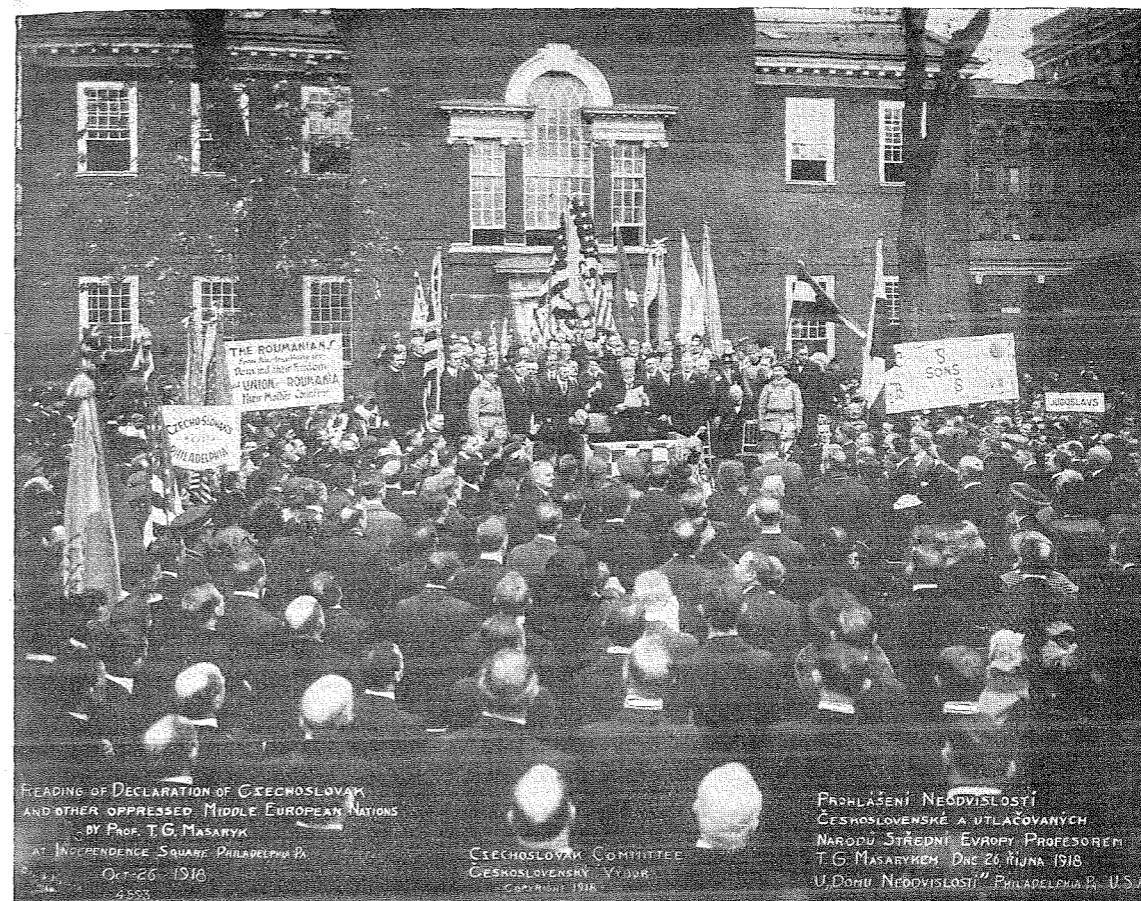
Americký sochař Borglum prodává vlastenecký obraz ve prospěch osvobozovací akce.

Foto Památník Odboje.

Vitání prof. Masaryka v Chicagu.

Foto Památník Odboje.

READING OF DECLARATION OF CZECHOSLOVAK
AND OTHER OPPRESSED MIDDLE EUROPEAN NATIONS
BY PROF. T. G. MASARYK
AT INDEPENDENCE SQUARE PHILADELPHIA PA.
OCT. 26 1918
1918

CZECHOSLOVAK COMMITTEE
ČESKOSLOVENSKÝ VÝBOR
OCTOBER 1918

PROHLÁŠENÍ NEODVISLOSTI
ČESKOSLOVENSKÉ A UTLAČOVANÝCH
NARODŮ STŘEDNÍ EVROPY PROFESOREM
T. G. MASARYKEM DNE 26 ŘÍJNA 1918
U DOHU NEODVISLOSTI PHILADELPHIA P. U.S.A.

Prohlášení neodvislosti T. G. Masarykem ve Philadelphii dne 26. října 1918.

probdělé noci, tělesná námaha, myšlenková práce a napětí uprostřed válečného nebezpečí — ztrácejí se nám jaksí za spoustou dějinných událostí, jež byly výsledkem tohoto nadlidského úsilí.

Musíme se vždy znovu a stále vracet k »Světové revoluci«, v níž Masaryk sám

vylíčil své revoluční dílo, abychom měli obraz jasnější a úplnější. A ovšem i tam, z přirozené diskretnosti, je lidská, citová, vnitřní stránka podána jen v náznacích. Je třeba znát celý život a dílo Masarykovo, abychom jej mohli sledovat s porozuměním také v jeho díle osvobozovacím.

X

Generál M. R. Štefánik.

PO STOPÁCH GENERÁLA ŠTEFÁNIKA

ADOLF ZEMAN

Je málo zjevů v naší historii, které by poskytovaly tolik látky k přemýšlení, k obdivu i k psychologickému studiu, jako byl zjev generála dra M. R. Štefánika. Učenec, esthet, voják a diplomat.... Je těžko říci, která složka byla v něm silnější. Úžasná energie, věčný rozlet a vzmach, strhující neklid.... Ale neklid vyplývající z duševní nevyrovnanosti. Naopak. Byla to horečná touha, ba strach, že život je tak krátký a cíle tak ohromné. Každá myšlenka, které se oddal, znamenala nový boj, nový nějaký objev, nový úspěch. Boj z vědeckého světa zaměnil se stejným heroismem za boj politický. Vítězil v obojích.... Zvítězil i nad smrtí, neboť zůstal živ v duších svého lidu.

Patřil k onomu triumvirátu — Masaryk, Štefánik, Beneš — v němž je ztělesněna naše zahraniční revoluce. Sledovali jsme právě strastiplnou i vzrušenou Odysseu našeho pana presidenta v době jeho revoluční činnosti. Byla-li životní Odyssea Masarykova klasicky strohá a střízlivě přísná, pak činnost Štefánikova nese na sobě stopy básnického vznětu a gallského vzletu. Ne neprávem bylo o něm řečeno, že byl stejně Francouzem, jako Čechoslovákem. V něm syntéza mladé slovenské duše se svěží západní kulturou francouzskou vydala nejskvělejší květ. Stopy jeho činnosti táhnou se celým světem. Jsou vryty stejně v nebetyčných výšinách Alp, jako v stepích Turkestanu, či Sibiře, jsou znatelné v pískách Sahary a na ostrovech Tichomořských, můžeme je sledovat krok za krokem téměř ve všech střediscích světa, brázdí kontinenty, moře i vzdušné klenby....

Jděmež tedy na chvíli po těchto stopách. Dr. Milan Rostislav Štefánik narodil se 21. července 1880 v Košariskách u Brezové v Nitrianské stolici, v kraji úrodném a mírně hornatém. Tu cítíte nejlépe tklivost slov Štefánikových, pronesených v Paříži k prof. dru V. Tillemu: »Jsem jen chudý kopaničář, dráteník z četné rodiny....« Jeho otec byl evangelický kněz, jeden z těch hrdých Slováků, věřících v budoucnost Slovenska a žijících v tradici revolučních let osmačtyřicátých, jako celý kraj. Vždyť Brezová leží právě v kraji, jenž je prosycen husitskými a československými ideami, které sem pronikly s pobělohorskými exulanty, z nichž mnozí zde našli útočiště. V roce 1848 byla Brezová revolučním střediskem západního Slovenska, kde sestaveny byly slovenské požadavky v památné resoluci. Když slovenská »Národní rada« vypravila četný sbor proti revoluční maďarské Košutově vládě, dodala Brezová na 500 dobrovolců, mezi nimiž byl i otec Milanovy matky Samuel Jurenka. Pod Hurbanovými prapory vedl jako kapitán bitku s maďarskými gardami pod Jablonicí. Jeho matka byla sestrou Vilka Šuleka, který byl spolu s Holubým Maďary popraven a Janka Šuleka, který byl umučen v Komárně ve vězení.

Vliv tohoto prostředí nemohl ovšem zůstat neznatelným na povahu mladého hochy, který ocitá se na maďarských školách v nepřátelském sobě prostředí a pro své vlastenectví stává se trnem v oku maďarských vychovatelů. Studuje nejprve v překrásné Bratislavě a pak v Soproni. Z obou gymnasií byl však vyloučen. Konečně maturuje r.

Výstup na Mont Blanc.

Hvězdárna na Mont Blancu.

Foto Památník Odboje.

1898 v Šarvaši s vyznamenáním. Po maturitě nejde do Budapešti, kterou nenávidí, ale do Prahy, kde vstupuje nejprve na techniku, ale po 2 letech přechází na filosofickou fakultu Karlovy university a věnuje se studiu filosofie a hlavně astronomie. Na nějaký čas odjíždí na studie do Curychu ve Švýcarsku a Milana v severní Itálii, vrací se do Prahy a v r. 1904 je promován za doktora filosofie.

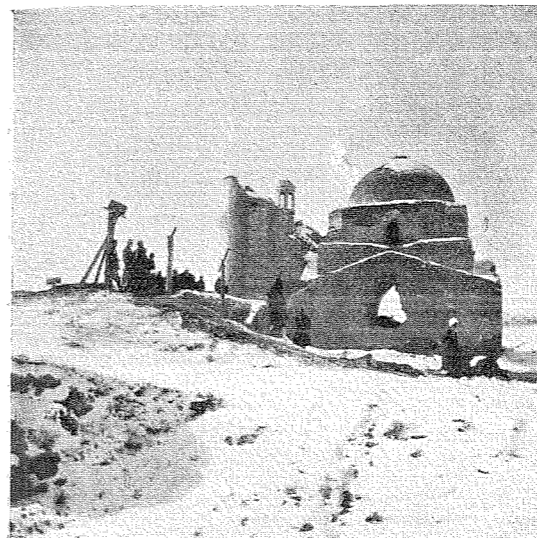
Po skončených studiích odchází do Francie, jsa jakoby přitahován tímto neznámým a lákavým ovzduším slunné zemi a ocitá se chud a slabého zdraví — trpěl stále žaludečním neduhem — — v kouzelné francouzské metropoli nad Sekvanou. Celá jeho bytost je spjata s hvězdami. Touží po přiblížení se k slavným francouzským astronomům k Flammarionovi a prof. Janssenovi, který je ředitelem proslulé hvězdárny v Meudonu.

Konečně dosahuje svolení k prohlídce této hvězdárny a dovede zaujmouti tak staříčkého učence, že tento zvolí si ho za svého spolupracovníka a na konec svěruje mu důležité poslání, vedení výpravy na Mont Blanc, nejvyšší to hory v Evropě, za účelem pozorování slunečních skvrn na Marsu.

Mont Blanc (čti mon blan), t. j. Bílá Hora, tyčí se do nebeské výše 4810 metrů na rozhraní francouzské provincie savoyské a italské provincie turinské, na rozvodí řeky

Rhony a Pádu. Zvedá se téměř celý nad sněhovou hranicí, jsa pokryt zledovělým sněhem a ledovci. Divukrásné sněhové pláně, hluboké prorvy, pokryté ledem a sněhem a údolí jen se sporou alpskou vegetací, rozrývají jeho podlouhlý hřbet. Z čarovného moře ledovců »Mer de Glace« vyvěrá Aveiron, přítok Arvy, který se řítí s rykem do malebného údolí Chamonix, které jest nejen známým sportovním střediskem, ale i nejznámějším východiskem odvážných turistických výstupů na vrchol hory. Z údolí Chamonix přehlédnete věnec hor, jichž ledovce splývají až k zeleným stráním, což působí tím malebnějším kontrastem. Mont Blanc byl pokládán dlouho za nepřístupný až do r. 1716, kdy prvý naň vylezl Jakub Baltat. Od té doby turista za turistou často i za cenu života odvažoval se slézati jeho nebetyčně stráně, aby pokochal se nádherným panoramatem, jež v rozsahu více jak 200.000 čtv. kilometrů se s vrcholu naskytá. Od r. 1892 nalézá se na hoře metereologická observatoř.

Ačkoliv s hlavy Mont Blancu již dávno tedy bylo strženo kouzlo tajemnosti a nedostupnosti, provedení úkolu, který byl vložen na fysicky slabého Štefánika, nebylo lehkým. Vyžadoval nezdolnou energii a sílu vůle i železných nervů. A M. Štefánik je měl jako z ocele. Josef Kopta vypravuje ve své skvělé monografii »Štefánik«, vydané »Památníkem

Ve střední Asii.

V Turkestaně.

Foto Památník Odboje.

odboje«, následující příběh ze Štefánikova života v Paříži v prvých dnech tamějšího pobytu:

»V kterém si sadu pařížském byla zbudována krkolomná skluzavka, nazvaná »skluzavkou smrti«. Pouze jakási akrobatka spouštěla se po ní před zraký tisícíhlavého zástupu. Když však jela po několikáté, vyřinula se jí z úst krev a ona zůstala na místě mrtva. Jaká vzácná možnost vyzkoušení svou odvahou, pohrdání nebezpečím, sílu vůle, jaká jedinečná příležitost k prozkoumání svého vztahu k smrti, která se v této blízkosti promění v zrcadlo a zjeví nám vnitřní hodnoty. Štefánik jediný se odvážil úžasné jízdy, při níž všichni diváci postřehli v jeho obličej klidný, bezpečný úsměv.«

Jest jisto, že profesor Janssen byl přesvědčen o zdatnosti Štefánikově, když mu svěřoval tento úkol a nezklamal se. Štefánik vydal se na cestu v červnu r. 1905 spolu s astronomem Miloschauem a dvěma najatými průvodci. V čele výpravy s tlumokem na zádech stoupá závějemí výš a výše, šplhá se na laněch po ledových skalách, vytesává si místo, kam by nohu položil. Obklopen sněhem a ledem, nocuje se svými druhy mezi nebem a zemí a znovu pouští se za úsvitu do slézání strmých štítů. Čtyři muži nelekají se vichřic ani sněhové vánice a dosahují konečně svého cíle. Ale to ještě konečně není tak zvláštní

výkon. Sta turistů před ním podniklo tento krkolomný výstup. Ale ledový, řídký vzduch znemožňuje tu dýchání a dosud nikomu nepodařilo se tu vydržeti déle tří dnů. A hle, chorý, slabý Štefánik vydržel tu v sroubené a nedostatečně vypravené chatě plných 20 dnů, blokován sněhem a byl by málem vyhladověl. Nosiči, vyslaní do turistické chaty, ležící 2000 metrů pod hvězdárnou, zbloudili a vrátili se právě včas, kdy Štefánik křísil svého omdlelého spolupracovníka. Primitivní chatu, zbudovanou z dřevěných desek a plachtoví, nechal Štefánik stát při svém odchodu, neboť nebyl spokojen dosaženými výsledky a pomýšlel na to, vrátiti se zpět ještě jednou na vrcholek Mont Blancu.

Přátelství prof. Janssen k Štefánikovi se utužilo a v srpnu téhož roku jedou spolu do Španělska pozorovat zatmění slunce. Navrátil se z této cesty, je vyslán na mezinárodní sjezd astronomický do Anglie do památného universitního města Oxfordu.

V r. 1906 odjíždí do ruského Turkestanu, do onoho středoasijského kraje, v němž za 9—10 let na to ocitá se tisíce českých lidí v zajetí. V bývalém sídle velkého mongolského dobyvatele Tamerlana, v starobylém Samarkandě, který v astronomii má již svou starou tradici, buduje svou hvězdárnu, v níž pozoruje úplné zatmění slunce. Ve 14. století Timur leng = železný chromec (napadal

Štefánik mezi Sarty.

Foto Památník Odboje.

na jednu nohu), syn mongolského knížete, spojil četná mongolská plemena a zbudoval říši, jejíž hlavním městem učinil Samarkand. Tento mongolský Napoleon, přezvaný Tamerlan, podčinil si celou téměř Asii až k Cařihradu, na sever ke Kazani a na východ do Indie. Se svými vojsky vpadal do okolních zemí a r. 1394 vnikl až k Moskvě. Jeho říše kulturně květlala, zval do Samarkandu vědce a umělce až z Itálie, ze Španělska, založil Akademii věd, ohromnou knihovnu a vystavěl velkolepé stavby, jichž zbytky zachovaly se dodnes. Jeho syn, šach Roh, pokračoval v jeho šlepejích a jeho následník, vnuk Timura Ulug Beg, slul svými vědomostmi astronomickými, podobně jako kdysi 11 set let př. Kristem čínský Bogdychan Tšu-Kung, který jak známo určil odchylku ekliptiky od rovníku. Ulug Beg vystavěl kolem r. 1430 ohromnou hvězdárnu a zanechal mnoho prací vědeckých v perštině a tatarštině. V r. 1908 našel ruský úředník, archeolog Vasilij Lavrentěvič Vjatkin zbytky Ulug Begovy observatoře.

V tak historickém pro astronomii místě zabývá se nyní touze vědou nepatrný Slovák Štefánik. Nedůvěřiví Tadžici a Uzbekové však vidí v Štefánikovi nepřítele a obávající se nějakých vojenských opatření proti sobě, přes doporučení ruské vlády, překážejí mu v práci. Ale Štefánik dovede si na konec

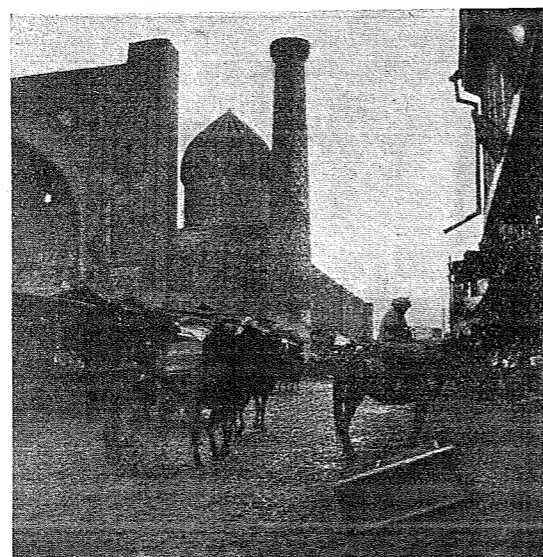
získati jejich důvěry a pokračuje pak nerušeně ve své práci.

Vrací se přes Slovensko a Prahu do Francie, kde zatím stihla ho krutá rána úmrtím jeho příznivce, prof. Janssena. Nástupce jeho v hvězdárně meudonské zachoval se k němu odmítavě, dal rozmontovati teleskop jeho vlastní soustavy a nabízel mu podřadné místo.

Štefánik hrdě odmítl a poněvadž měl již dosti přátel ve Francii, pojal úmysl podniknouti samostatně zřízení hvězdárny v pohoří Sahary. A tak vidíme ho opět v severní Africe, jak zkoumá v Alžíru, Sudanu a na Sa-haře poměry, které ho však neuspokojily. V roce 1909 vrací se do Francie a vzdává se svého úmyslu.

A náhle pojal ho stesk po vlasti. Zatožnil zbudovati v Praze nejmodernější hvězdárnu a získal i pomoc u amerického miliardáře Carneggieho. Ale jak to již bývá, narazil v Praze na neporozumění a — Štefánik zklamán, pomýšlel na to přijati francouzské poddanství.

V r. 1910 uskutečnil svou znamenitou výpravu na divukrásné »ostrovy lásky« Tahiti. Tahiti jest největším ostrovem ze souostroví Společenských, které tak nazval cestovatel Cook na počest královské Společnosti londýnské a jež, ležící v jižním Tichém oceáně, tvoří spolu s okolními ostrůvky francouzskou kolonii. Ze severního mysu

Samarkand.

Foto Památník Odboje.

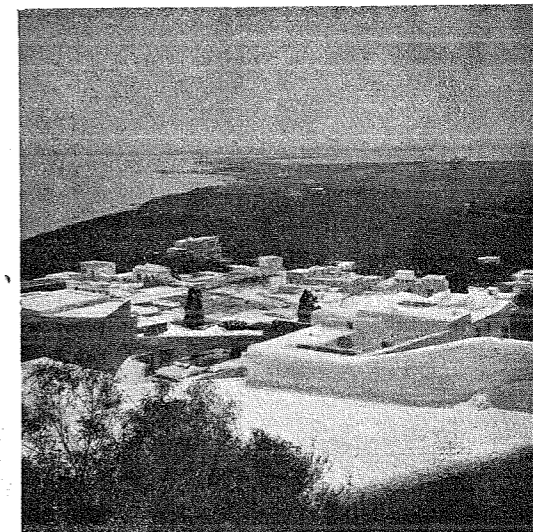
Venušina pozoroval již Cook v roce 1769 průchod Venuše. Tahiti, dle všeho Sagittaria, spatřena již v r. 1706 Španělem Quirosem, byla objevena teprve v roce 1767 Vallisem. R. 1797 přišli sem angličtí misionáři a zavedli tu protestantství. V r. 1892 přišli sem misionáři francouzští a vznikl spor mezi nimi a Angličany. R. 1880 král Tomare III. postoupil Francouzům všechna práva a Francie prohlásila souostroví za svou kolonii. Čarovné, tropické tyto ostrovy byly vždy obestřeny jakýmsi kouzlem a život na nich idealisován do nemožností. Jich kouzlu propadla řada umělecky citících duší Pierre Lotti, znamenitý malíř Gauguin a jiní. Jednu z nejlepších svých knih »Dech tropů« věnoval jim náš Jan Havlasa.

Štefánikova výprava na Tahiti byla uskutečněna díky známostem jeho s vynikajícími muži Francie, mezi nimi i franc. presidenta Fallieresa, ale také díky nepřátelům z kruhů vědeckých jeho protivníků, kteří tajně doufali, že si Štefánik na Tahiti »vyláme zuby«. Proto dokonce mu k výpravě i pomáhali, aby ho tak odstranili z Paříže. Ale kromě pomoci morální nedostalo se Štefánikovi toho hlavního, pomoci materiální. Jeho výzbroj byla nedostatečná a Štefánik starostlivě přemýšlel o získání potřebného obnosu na vybudování velké hvězdárny. Zatím spokojil se pouze s improvizovanou malou hvězdárnou, v níž pozoroval Halleyovu kometu.

Messina po zemětřesení.

Foto Památník Odboje.

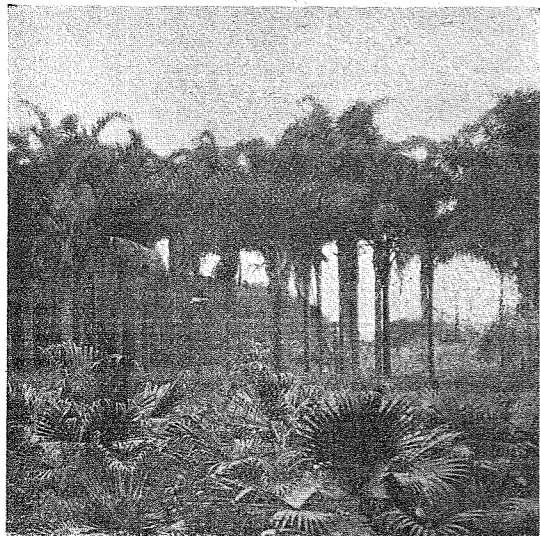

Carthago.

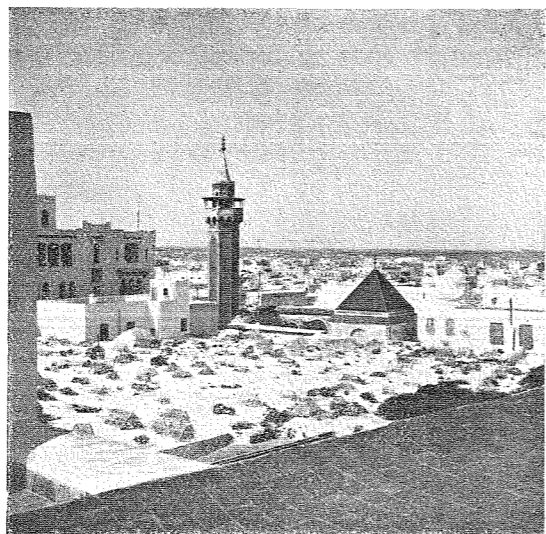
Foto Památník Odboje.

O Štefánikově pobytu na Tahiti, kromě záznamů a vyprávění vlastních, na př. k prof. dr. V. Tillemu, jenž o pařížské rozmluvě se Štefánikem psal do »Venkova«, vypráví poutavě cestovatel-básek Jan Havlasa, bratr zeměděleho znamenitého našeho legionářského diplomata na Rusi, Jiřího Klecandy, který žil se Štefánikem na Tahiti půl roku. Hle, jak líčí své dojmy v článku uveřejněném v »Nár. Politice« a pojatém do sborníku statí »Národní hrdina generál dr. M. R. Štefánik«, upraveného K. J. Zákouckým:

»V červnu r. 1910 setkali jsme se na Tahiti, oba překvapeni tím náhlým shledáním po dlouhých letech, co jsme se neviděli od studií universitních a já tím více překvapen obecnou vážností, které se Štefánik těšil u francouzských úřadů koloniálních. Neboť Štefánik byl vyslán francouzskou Akademií a vládou, aby nad Papeetem vybudoval hvězdárnu a pozoroval průchod Halleyovy komety. S počátku ten či onen z nejvyšších úředníků projevil nedostatek ochoty k té neb oně propositi Štefánikově, konec konců Štefánik byl mlád a drobného tělíčka a nikoliv dosud Francouz. Ale kdykoliv Štefánik se setkal s nějakou neochotou ke svým vědeckým potřebám, vždy měl po ruce nějaký nečekáný a pro úřednického ducha často škodlivý trumf. Takový guvernér si mohl na chvíli myslet, že snad dělá nějaké milosti

Na pokraji Sahary.

Tunis.

Foto Památník Odboje.

mladému hvězdáři, jestliže mu v něčem vyhoví. Štefánikova skromnost a gentlemanství ho popletly a jak už u byrokratů bývá, stal se po případě i neochotným. ale opravdu jen na chvíli. Nebylo člověka, který by nelitoval brzy, že čímkoliv, byť jen stěblem křížil kdy Štefánikovu cestu. Ohromující, netušená nějaká listina vynořila se z hvězdářovy kapsy a milý úřada k svému zděšení najednou shledal, že to, co posud prokazoval Štefánikovi jako milosti a laskavosti, bylo vlastně jeho povinností a v jistém smyslu Štefánik jemu jaksí nadřizen. Úžasně byly konexe Štefánikovy a nikdo si nikdy nebyl jist, zda to, oč on skromně žádal v zájmu vědy, nebylo vlastně jeho právem, jež mohl si, kdyby byl chtěl, i arrogantně vymáhati. Výsledek byl, že Štefánik byl stále obestřen rouškou záhady a že se stal takřka všemocným. Všechno mu bylo otevřeno, celý aparát koloniální správy byl mu otevřen pro všechno, nač si jen vzpomněl.

Nebyl tehdy občanem francouzským, ač byl ve službách Francie. Ale to, co bylo kdy odepřeno i občanu francouzskému, bylo přístupno jemu, když se mu toho zachtělo. Dělová lodice francouzská vozila ho po měsíce jako hosta po širém Pacifiku, na Markézy, mezi attoly až na daleké ostrovy Rapa a Tubuai. A kdysi mi ukázal listinu, vlastnoručně podepsanou presidentem Falliersem, dávající

mu plná práva občana francouzského a ponechávající mu původní občanství s podmínkou, že do dvou let se rozhodne, zda se chce státi naturalisovaným Francouzem.

Štefánikovi byl těžký tento krok . . . Tehdy ještě bylo jeho snem dostat se do Prahy na universitu a vybudovati v Čechách nejkrásnější hvězdárnu na světě. Měl příslibenou finanční pomoc Carneggieho a jiných miliardářů. Měl už mnohé vzácné přístroje opatřeny nebo zajištěny a kdo ví, zda trochu trpkosti nad pozdějším jeho zklamáním těchto nadějí přece jen nezbylo v jeho srdci a zda bezděky tyto neuvědoměné pocity nepůsobily na jeho rozhodnutí, vyhnouti se Praze při prvním vstoupení na půdu republiky — —

Bylo zvláštní, jaký nepochopitelný instinkt měl Štefánik v mnohých věcech. V okrese Punavia našel korýtko pro prasata, urobené z dřevorytů Gauguinových. V houštině tubuajské našel vzácné kamenné idoly. V Pamuotu i jinde shledal si sbírku vzácných perel a jeho znalectví v tomto oboru bylo takové, že prodavači perel chodili se k němu radit. V Markezách objevil neobydlený a pustý ostrůvek, jehož kámen byl měděná ruda a místy takřka čistá měď. Ještě podivnější bylo, jak dovedl si bez jakékoliv námahy podmaňovati lidi. Domorodci ho přímo zbožňovali. Umyslil si, že vyučí tahitské ná-

Z Tahiti.

čelníky meteorologickému pozorování. Kolem dokola celého Tahiti dal zbudovati deštoměry a bylo na výsost komické viděti potom, při jízdě kol ostrova, zoufalé, polonahé domorodce státi u deštoměrů a odhodlaně zaznamenávati statistické údaje . . .«

»Člověk, jenž kouká na hvězdy«, bylo Štefánikovo jméno u Tahitanů a toto jméno zvyšovalo pověrečnou úctu, kterou domorodci k němu chovali . . .«

»Třeba že Štefánik dovedl ovládnouti a k práci přinutiti jiné, sám se práci nevyhýbal, ani nejtěžší a nejhrubší. Věda, že bez jeho

spolupráce a příkladu nebyla by hvězdárna dohotovena v čas pro kritický den, po týdny lopotil se s domorodci až do úpadu tak, že po kritickém dnu projití Halleyovy komety těžce se roznemohl. Při své slabé konstrukci octl se tentokráte až v nebezpečí života . . . Ale to u Štefánika nikdy nic neznamenalo. Uřícený, upocený a svléknouti a lehnouti si do horského potoka, poměrně studeného a tam zůstatí celé odpoledne v jedovatém stínu džungle, to bylo mu zábavou . . .«

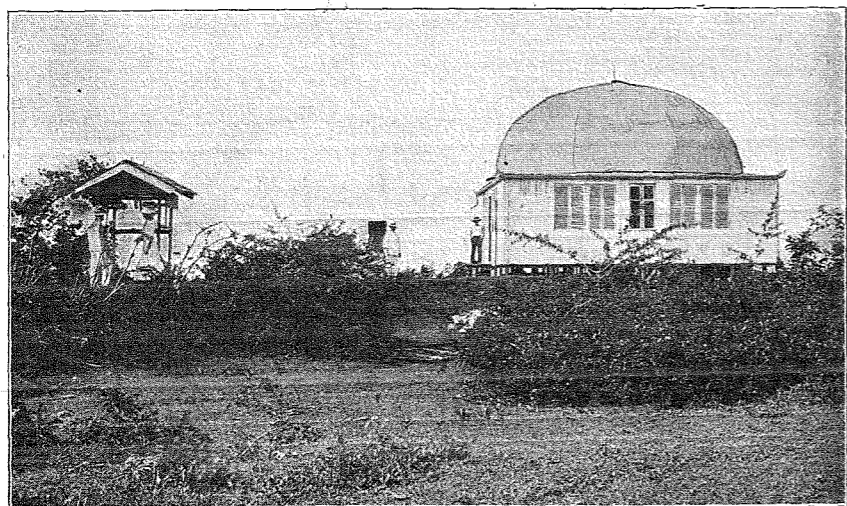
Dnes stojí opuštěná, schátralá a rozpadávající se pod tropickým deštěm a sluncem

Štefánikova hvězdárna, marně očekávající svého pána, jehož jedinou touhou bylo sem se vrátit snad navždy. Byloť Tahiti jeho láskou... Ale nad touto milenkou zvítězila šťastnější sokyně, jeho láska k Slovensku, pro níž obětoval svůj život.

Jak asi vypadá nyní Štefánikova hvězdárna a jeho dům, v němž jistý čas bydlel a jiné podrobnosti o Štefánikově pobytu na Tahiti popisuje český cestovatel A. V. Novák, který se jaksí specialisoval na »tahitskou« literaturu. Ve své knize »Tahiti, rajské ostrovy jižních moří« — věnuje celou ka-

kých stanic, až pojedje na jihoamerickou výstavu v r. 1914.

Současně s přijetím francouzského občanství zrál stále určitěji ve Štefánikovi plán usídliti se navždy na Tahiti. Ani smrt jeho příznivce H. Poincaré-a neotřásla jeho posici. Chystal se na Tahiti přes Čínu... když tu vypukla světová válka, která úplně změnila chod Štefánikova života, ale znamená zároveň další serii odvážných, namnoze dobrodružných a nebezpečných jeho cest světem. Není moderního prostředku dopravního, kterého by nebyl použil. Letadlo, parník, že-

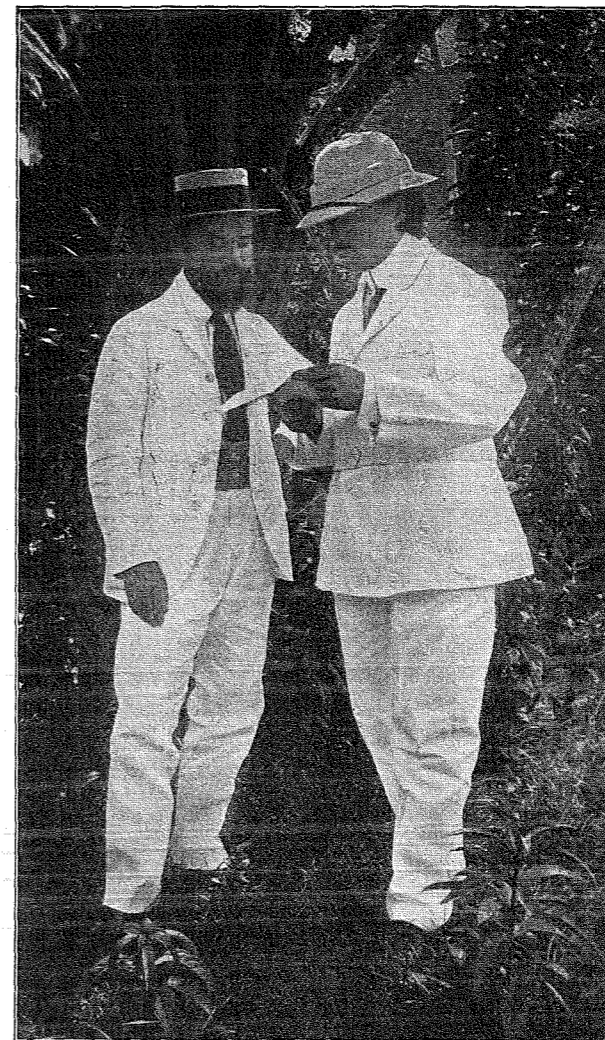
Štefánikova hvězdárna na Tahiti.

pitolu Štefánikově hvězdárně. Žel, že řadu jeho údajů, učiněných po smrti Štefánikově, nelze prověřiti.

Návrat z jeho pobytu na Tahiti do Paříže znamenal pro něho vlastně vítězství nad vědeckými odpůrci. Získal podpory u H. Poincaré-a a de Monziea (pozdějšího ministra vyučování) a získal souhlas k zřízení velké hvězdárny, za jejíhož ředitele samozřejmě byl vyhlédnut. Zároveň byl pověřen zastupováním Francie na sjezdu v Jižní Americe. Tohoto úkolu zhostil se nadmíru skvěle, neboť jihoamerické vlády svěřily mu reorganizační celé meteorologické služby. Štefánik obešel veškeré stanice, shledal chyby a výsledek toho: objednávky četných meteorologických přístrojů vlastní Štefánikovy konstrukce u francouzských továren. Štefánik se chystal, že reorganizuje úplně síť jihoameric-

leznice, auto... S jedné polokoule zemské na druhou, s jedné strany světové směrem protilehlým křížuje Štefánik vzduchem, po moři i po souši světový okřsek a ze snivého vědce roste světlý zjev hrdiny, vzor mužské odvahy a zanícení pro svobodu svého porobeného lidu.

Hned na počátku války poslechne příkazu svého srdce a vstupuje jako francouzský občan do armády a hlásí se dobrovolně k aviačice. Není to pro něho obor neznámý. Prof. dr. V. Tille vzpomíná, jak jednou sešel se s ním v Paříži. Štefánik ho pozval, aby s ním jel k Trocaderu a cestou mu vykládal, že zamýšlí zdokonaliti aeroplan, aby se mohl vznésti se země bez rozjezdu. Skutečně v jedné továrně u Eiffelovy věže dělníci pracovali na jeho modelu. A. V. Novák vypravuje ve své knize o údivu Tahitanů, s nímž dosud

Spisovatel Haulasa se Štefánikem na Tahiti.

vzpomínali na Štefánika, jak prováděl tam na aeroplanu své cvičné lety.

Nuže, jaký div, že Štefánik-hvězdář, který duchem tak rád pohyboval se ve hvězdných výškách, toužil nyní vznášeti se ve výších nadoblačných a prospěti tak nejlépe zbráním své nové vlasti. Jen své nové vlasti? Ne... Již tehdy tuší svým instinktem, že boj Francie je i bojem za osvobození jeho národa, té čarovné země, kterou miluje ještě více než opojně Tahiti a v jejímž koutě někde leží Košarisky.

Prodělává všechny stupně výcviku nováčka od nejprostších prací až do nejsložitějších. V době krátké stává se leteckým poručíkem a krouží nad bojištěm, aby dodával svým velitelům obdivuhodně přesné zprávy o nepříteli, které umožňují takticky úspěšná opa-

tření vojevůdců. Vítězství u Arrasu jest vlastně jeho úspěchem. — Jeho věhlas ve francouzské armádě pevně zakotvuje.

Když nešťastná srbská armáda začala klesati pod náporom německo-rakousko-bulharských hord, Štefánik hlásí se dobrovolně jako letec do Srbska, aby zjistil pravý stav věci. Srdce jeho krvácí... Může již pouze zjistiti, že armáda srbská je vyčerpána, že její odpor je marný. Prodělává hrozný ústup její přes Albanii, krouží nad vyhladovělými a zmučenými houfy srbských vojáků, promíchanými hloučky českých zajatců, kteří hrdině snášejí s jihoslovanskými bratry hrůzy ústupu, sestupuje k nim, dodává útěchy, radí, pomáhá, posiluje... Jednou ale ve větrné bouři dochází ke katastrofě. Štefánik je donucen přistáti anebo se říti k zemi...

Tento okamžik je zakryt záhadou. Z kusých záznamů Štefáníkových v jeho leteckém deníku, jak je cituje J. Kopta, možno jen si vykonstruovat obraz neštěstí, při němž Štefáník je raněn — raněn v místo pro něho nejnebezpečnější. Krvácí mu žaludek a je nutna rychlá operace. Ale poražená armáda musí zrychlit svůj ústup... Štefáník s bolestí a namáhavě pěšky se dovleče k jakési turecké chatrči někde u Prizrenu. Konečně dostane aeroplan a dne 22. listopadu odletí z Prizrenu do albánského přístavu v Adriatickém moři Valony. Den na to přeplavuje se přes otrantský průliv do italského přístavu Brindisi, starého to římského Brundisia a 24. jest již v Římě.

Vyčerpán a ve zbědovaném stavu konečně uléhá na několik dnů v římské nemocnici, podav napřed telegrafickou zprávu francouzskému velení o katastrofě, která stihla srbskou čackou armádu. Štefáník stává se hrdinou dne. Italské i francouzské žurnály koří se před obětavostí hrdinského francouzského poručíka Štefáníka, který, ač těžce raněn, splnil tak skvěle své služební poslání, interviewující ho novináři střídají se u jeho lože, zajímají se oň politikové a jednoho dne ho navštěvuje královna-matka. Štefáník, ač chorý tělem, tím více nalézá duševní síly. Přestává býti již jen dobrým Francouzem, ale roste i jeho vědomí, že svoboda Československa — pro něho Čech a Slovák bylo jedno — je nyní v sázce. Seznamuje italskou veřejnost ze svého lože útrap s cílem zahraniční revoluce československé, o jejíž organisaci v Paříži již má přesné zprávy a volá po pomoci. Dne 1. prosince odjel Štefáník z Říma přes Janov, Pisu a Marseille a teprve 4. prosince dostává se do Paříže, kde se podrobuje prvé z 8 operací, jimž se během následujících 3 let musil podrobiti.

Až do té doby Štefáník pracuje jako revolucionář hlavně činně ve francouzské armádě jako letec, později zorganizoval zvláštní meteorologickou službu, kterou přejala od Francie i Anglie. Vznik tohoto nového vojenského útvaru líčí pěkně posmrtná vzpomínka na Štefáníka, uveřejněná ve francouz. žurnálu »Intransigeant«:

»Generál Foch, přecházejí jednoho dne

na chodbě generálního štábu, prohodil: »Zítra bude hezky.«

Poručík odvážil se říci: »Nikoliv, bude bouře.«

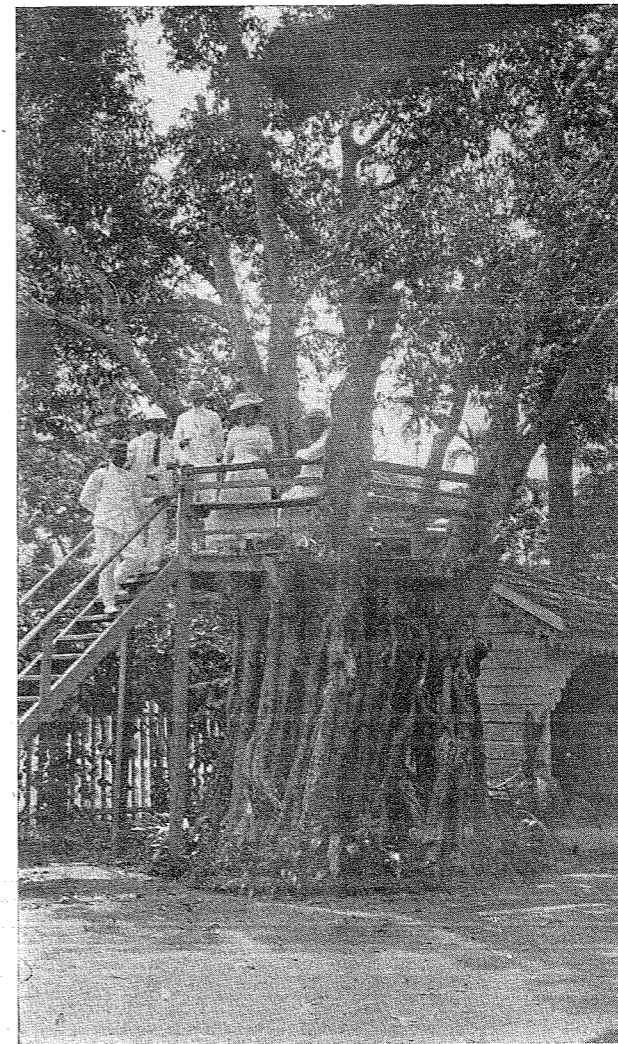
Velký chef přešel, pokrčiv rameny nad tímto odvážným odporem. Ale Foch byl chefem, výrok se ho dotknul. Vrátil se a dotazoval se mladého důstojníka, jenž si dovolil mu odporovati. A z toho rozhovoru vzešla podivuhodná meteorologická organizace pro armádu. Žel, právě takoví lidé vždy odcházejí!«

Od té doby datuje se úzké přátelství Štefáníkovo s Fochem.

Zásluhy Štefáníkovy a hrdinnost, prokázaná ve francouzské armádě, přispěly také k rychlé jeho kariéře vojenské. Před válkou to byl vousatý, energický muž — ale za války omládl tělesně i duševně. Shodil vous, přihlásil se jako prostý voják do francouzské fronty a stává se záhy poručíkem pro svou šílenou odvahu. Létal nad bitevní vřavou a za bouřlivého vichru — když všichni kolem soudili, že let je nemožný, přihlásil se dobrovolně Fochovi a vzletl — letěl — a již již oželen, vrátil se jako triumfátor: Foch velel přítomným důstojníkům: »Saluez, Messieurs« (»Vzdejte čest, pánové!«).

Spoluúčast Štefáníkovu na zahraniční revoluci od počátku r. 1916 líčí velmi přehledně a dokumentárně zahraniční ministr dr. Beneš ve své řeči, kterou dne 4. dubna 1924 přednesl na Bradle a jež byla uveřejněna celá pod čarou v »Čes. Slově«.

Dr. Beneš po prvé se sešel se Štefáníkem 10. prosince 1915. Se zahraničním hnutím byl Štefáník dosud spojen jen nepřímě. Do podzimu 1915 zakročoval jen jako francouzský občan ve prospěch čsl. lidí ve Francii a dle všeho on to byl, jenž dosáhl u francouz. vlády, že čeští lidé nebyli internováni a pokládáni za členy spřáteleného národa. Ale jest jisto, že hned při svém vstupu do francouzské armády učinil to nejen jako Francouz, ale jako Slovák. Z jeho zápisů dokazuje J. Kopta, že Štefáník již tehdy zanašel se revolučními plány a hleděl získati co možná nejvíce vlivu ve Francii. Dle dra Beneše, Štefáník dozvěděl se již v létě 1915, že prof. Masaryk je ve Švýcarech, dal mu vzkázat po

Na Tahiti.

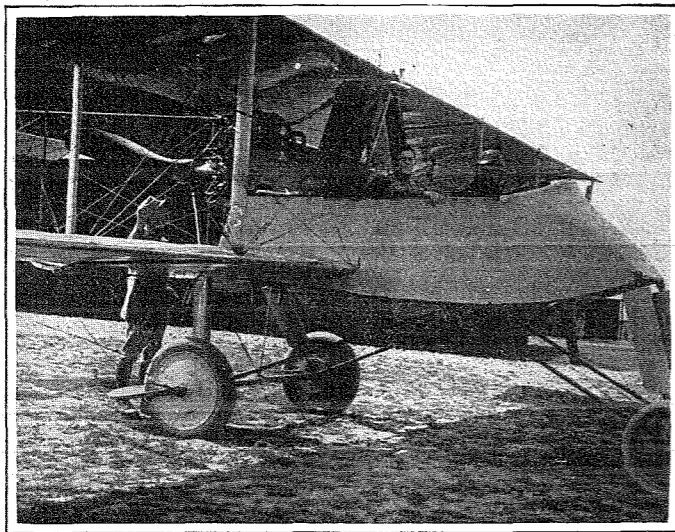
vyslanci v Belgii Strimplovi, jaká je ve Francii situace a hleděl ho přiměti k příjezdu do Francie.

Totéž opakoval i dru Benešovi v prosinci 1915, kdy Masaryk dlel již v Londýně. Oba se dohodli o plánu společné práce a dr. Beneš odjel k Masarykovi do Londýna. Masaryk plán celkem přijal a od té doby začíná těsná spolupráce tohoto generálního triumvirátu spiklenců. Ke konci ledna již přijel Masaryk do Paříže a je přijat Briandem. Souhlas Briandův s celou akcí byl prvý ohromný úspěch naší revoluce a došlo k založení centrálního revolučního orgánu za hranicemi »Českosl. Národní rady« v Paříži, jejíž hlavou byl Masaryk, místopředsedou do Paříže povolán poslanec Dürich, zástupcem Slováků Štefáník a gener. tajemníkem dr. Beneš.

To stalo se v únoru a v březnu téhož roku 1916 začíná serie Štefáníkových cest. Neobyčejnou výhodou bylo, že tyto cesty podnikal jako francouzský důstojník z rozkazů francouzské vlády.

Nejprve jel v březnu r. 1916 do Itálie, kde jeho zásluhou získána část veřejnosti italské i šlechty pro naše cíle. Tehdy pobyl v Itálii asi šest neděl. Ačkoliv Štefáník celkem byl v Itálii třikrát, r. 1917 ještě a r. 1918, zmiňuje se o jeho návštěvě J. Logaj ve své knize »Československé legie v Itálii« (Památník odboje) pouze v roce 1918. Z této cesty vrátil se Štefáník do Paříže a zůstal tam až do konce léta r. 1916. Nastoupiv krátkou službu vojenskou, vrátil se znovu do Paříže a spolupracoval na vybudování ústředí v rue Bonaparte.

Zatím v Paříži byli znepokojeni stavem věci v Rusku. Spor Kijev—Petrohrad, neschopnost a neprozřetelnost Dürichova, hrozily způsobiti roztržku jednotného, revolučního hnutí. A tu jest to opět Štefánik, který měl zachrániti tuto jednotu. Příležitost byla vhodná, neboť, jak vypráví dr. Beneš, Francie vyjednávala s Ruskem o vyslání ruských vojáků na francouzskou frontu. Štefánik měl se pokusiti dopravit část našich vojáků z Ruska do Francie a spojití naší akcí mezi zajatci s francouzskou akcí. Skutečně Štefánik odjel ve jménu Francie do Ruska a byl všemožně podporován francouzskými úřady.

Štefánik letec.

Ale narazil na skrytý odpor germanofilské carské kliky a v tom ohledu jeho poslání se mu nezdařilo. Ba nedosáhl ani svolení organisovat větší vojenské jednotky v Rusku.

Za to »dürichovštinu« zmožil velmi obratně a skutečně se mu podařilo v Kijevě dosíci jednoty i proti Dürichovi. Tehdy jsa již majorem, roznemohl se těžce svým žaludečním neduhem, ale sotva se pozdravil, letěl aeroplanem do Rumunska, kde se mu podařilo to, co nesvedl v Rusku. — Získal povolení pro nábor dobrovolců pro Francii, kteří se soustřeďovali v Kišiněvě. Velká část podlehla však tyfově epidemii. 400 dostalo se jich v létě 1917 do Francie a stali se základem francouzské armády. Z Rumunska vrací se do Petrohradu a činí přípravy k cestě do Ameriky, kam vysílá Ferd. Píseckého.

Zklamán a znechucen carským Ruskem, do duše raněn neblahým vývojem revoluce, vrací se přes Londýn do Paříže, kde již v dubnu upozorňuje na rozvrat a katastrofu Ruska. V té době vznikl spor mezi Jihoslovany o Dalmacii a zejména londýnský pakt, kterým Dohoda slíbila Itálii více, než měla, a italská vláda hleděla velmi nedůvěřivě na Jihoslovany. Přirozeně, že hleděla nedůvěřivě i na snahy naše, poněvadž naše styky s Jihoslovany byly příliš úzké. Tehdy odjíždí znovu Štefánik do Itálie a nabízí italské vládě svou propagandu leteckou. Létá nad ruskými zákopy a sám rozhazuje letáky k

Čechoslovákům, aby se vzdávali do zajetí. Agitace sice pomohla hodně naší věci, ale utvoření armády v Itálii se Štefánikovi nepodařilo.

V červnu vrátil se Štefánik do Paříže a když Spojené státy vstoupily do války, jede do Ameriky, jednak aby získal americké Slováky k bezvýhradné spolupráci s Čechy, což se mu i podařilo, jednak aby rozvířil dobrovolnické hnutí. Dle údajů dra Beneše počítalo se v Paříži, že se Štefánikovi podaří získati v Americe asi 20.000 dobrovolců. Výpočet ten zklamal. Přes to i 2000 amerických vojáků bylo úspěchem a padal na váhu. Již v listopadu 1917 přijel do Francie prvý transport asi 80 vojáků československých z Ameriky.

Štefánik vrátil se z Ameriky 16. listopadu

1917, kdy již dru Benešovi podařilo se uskutečnit ve Francii naši národní armádu a kdy prof. Masarykovi podařilo se v revolučním zmatku získati povolení k převozu 30.000 našich vojáků z Ruska do Francie. Jen Itálie dosud váhala. — —

A tu v únoru r. 1918 odjíždí Štefánik po třetí do Itálie s pevnější vůlí tentokráte neustoupiti a docílití úspěchu. A hle. Ještě v lednu 1918 italský parlament odmítá požadavek Národní rady o utvoření československého vojska dík hlavně nepřiznivým některých italských socialistů. Socialistický list »Avanti« si škodolibě líboval: »Dunque, niente bande czeche« — »Tedy žádné české bandy«, jak cituje J. Logaj. Ale v únoru podaří se již Štefánikovi získati min. předsedu Orlanda, pohnouti k neutralitě zahrani. ministra Sonnina a uchvátiti generály Badoglia i generalissima Diaza. V březnu již získává zásadní svolení a organisuje armádu v Itálii a odjíždí na krátko zpět do Francie, aby se v dubnu vrátil znovu do Itálie; a v dubnu a červnu dojednal památné dvě příslušné konvence, které vlastně byly uznáním československé samostatnosti.

Dne 24. května 1918 předal Štefánik v Římě prapor, darovaný československé armádě italskou vlasteneckou veřejností, slavnostním způsobem 1. praporu 34. pluku. Slavnost tu barvitě popisuje J. Logaj v »Československém legionáři« č. 21., roč. II., ze dne 22. května 1920. Článek je pojat i do jeho knihy »Čsl. legie v Itálii«, ale právě pro zdařilé líčení místního římského koloritu neváhám ho citovati celý:

24. května 1918.

Řím tonul v záplavě jasných barev italských, francouzských a všech spojeneckých praporů. Kasárny Ferdinanda Savojského za centrálním nádražím ozdobeny úlomkou oliv, z oken vlál vedle italského bíločervený prapor. Vlál vesele k modrému nebi, lehký vánek od hor albánských, z římské campagne jím pohrával. Tehdy byl teplý den a slunce italské jako by slavnostně plálo do vzrušených ulic Říma.

V kasárnách Ferdinanda di Savoia byl ubytován 1. prapor 34. pluku i s kulomety.

Štefánik v Jekatěrinburgu.

Bratři téhož praporu byli určeni, aby jménem celého národa převzali svůj bitevní prapor z rukou M. R. Štefánika. Prapor byl darován italskou vlasteneckou společností »Comitato italo-boemo«, jejímž presidentem byl poslanec Scalea.

Národní rada československá v Paříži předávala prapor vojsku na znamení její politické autority, za níž byla již také v Itálii uznána. Představovala na základě smlouvy z 21. dubna 1918 mezi ní a italskou vládou — prozatímní vládu československou. Jako taková měla právo na půdě italské prováděti dobrovolnou mobilisaci československých zajatců i civilních osob československé národnosti, vyhlásiti válku Rakousko-Uhersku, formovati ozbrojené pravidelné sbory a zasáhnouti činně na frontě. Je jistě málo případů v dějinách, kde by dosáhl nesvobodný národ na půdě mimo vlast tak rozsáhlou, veškeré řády a dosud uznávaná pravidla lámající autonomii. Bylo jí přiznáno právo vydávati průkazy o národní spolehlivosti Čechoslováků v Itálii usedlých, případně se domáhati, aby byli propuštěni na svobodu z táborů pro rakouské poddané, kteří byli za války internováni.

Vzhledem ke zvláštnímu postavení Itálie ve světové válce dlužno po právu vyzvednouti tento pronikavý úspěch revoluční politiky československé. Vojensky i morálně legie v Itálii mohly v tu dobu jedině bezprostředně zasáhnouti na rakouské frontě.

Národ italský, representován vládou Orlandovou, úmyslně volil 24. květen, aby v týž den mohl slavnostním způsobem uznati právo

V Jekatěrinburgu.

československého národa na samostatnost. 24. květen jest národním svátkem Itálie. 24. května 1915 vyhlásila Itálie válku Rakousku.

Piazza Venezia leží na úpatí Capitola. Frontu jeho uzavírá monumentální budova římského slohu, jejíž stavba trvala od r. 1854 do r. 1905, která jest součástí velkého jezdeckého pomníku krále Viktora Emanuela II., onoho »Liberatore dell' Italia«, dobrého vojáka i obratného politika, jemuž se zdařil veliký plán Garibaldiho, sjednotiti Itálii.

Budova jest 63 a půl metru vysoká.

Na Piazza Venezia jest nádherný palác »Palazzo Venezia«, stavěný v polovici 15. století slohem italské renaissance a gotiky, druhdy sídlo rakouských vyslanců u papežské stolice. Palác ten byl až do války majetkem rakouského císaře. V květnu 1918 už na něm vlál zeleno-bílo-červený prapor. Itálie jej zabrala.

K pomníku Viktora Emanuela do jeho západní části vedou široké schody. Nad nimi jest plošina, s níž viděti náměstí a římské ulice. Úzké Corso Umberto, vedoucí až k »Piazza del Popolo« a na levo viděti k nebi vysoko se tyčící ohromnou bání Petrského kostela. Na tomto místě 24. května 1918 po prvé v dějinách zavál revoluční prapor. Zde byl odevzdán legiím v Itálii.

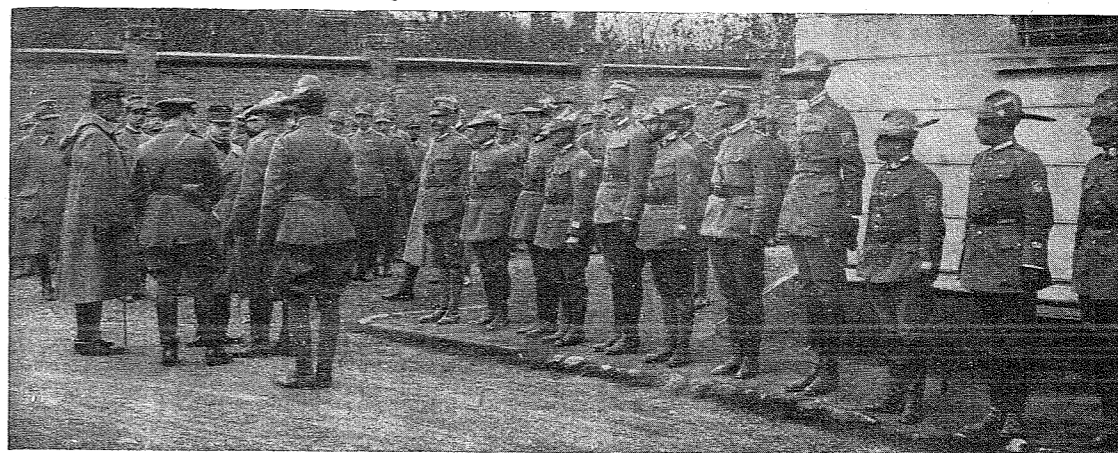
Po jedenácté hodině dopolední s hudbou došli bratři. Šli rázně a vesele. Na schodišti

se rozestavili do čtverce. Plošina mezi tím se plnila. Příchod vynikajícího účastníka oznamován polnicí a vzdáváním vojenské pocty. Dvě setniny italské pěchoty a čestná stráž karabinická spolu s našimi vzdávaly čest zbraní. Pro naše bylo velení české.

Přišel šéf italské vlády Orlando, zahraniční ministr Sonnino, ministr války Zupelli, náš přítel ministr Bissolati, dnes už zesnulý, a ostatní ministři: Milani, Meda (katolík), Nitti. S nimi se dostavila celá řada poslanců, senátorů, politiků, žurnalistů a učenců. Město Řím s delegací městské rady zastupoval starosta Colonna, Ameriku zastupoval velvyslanec Page, Francii vyslanec Barère, ministr Simon, pak zde byl vyslanec japonský, zástupci Anglie, Belgie, Srbska. Vedle nich vojenské deputace všech našich pluků v Itálii, všichni spojenečtí vojenští ataché v Římě s delegacemi, odbočka Národní rady římské, česká kolonie, vedená ing. Veselým.

Veliké náměstí Venezia bylo přeplněno davy, až nestačilo místo. Část jich musila do přilehlých ulic. Veškeré snad pokrokové spolky římské s prapory a hlouček starých Garibaldiánů se dostavily. Součastníci Garibaldiho v červených košilích, zelených kalhotách, stařečkové až devadesátiletí. Jeden z nich třimal už třesoucí se rukou rozstrílený prapor. Těm plály — těm milým stařečkům, oči!

O půl dvanácté zazněla polnice a v prů-

V Gallaretě.

vodu dra Sychravy přichází podplukovník Štefánik v uniformě francouzské. Vzdána čest a po krátkém představování, za úplného ticha, ujímá se slova římský starosta Colonna: »Řím, matka měst a civilisace, pozdravuje československé vojsko jako syny utlačeného národa, jemuž ničemná vláda habsburská svobodu upírá. Řím má důvěru v československý národ, poněvadž bojuje za právo a spravedlnost!«

Po něm mluví Orlando ve stejném smyslu za vládu a končí voláním: »Ať žijí Čechy!« Slova se dále ujímá americký velvyslanec Nelson Page, francouzský ministr Simon, který má za to, že naše legie znamenají zrození národa.

Krátkou řečí předává prapor Štefánik gen. Grazianimu. Dr. Sychrava vyzývá vojáky, aby hájili čest českého a slovenského jména. Generál Graziani slibuje, že s praporem přes rakouské zákopy dojdou do Prahy. Graziani — mimochodem poznamenávám — toho schopen byl.

Veškeré řeči a vše se sběhlo rychle jako pohádka. Prapor se vlnil a vzdouval. Před ukončením slavnosti pojednou spontánně zazní hostům a římskému lidu cizí, neznámá píseň. Vyrazila do ruchu svou melancholickou první notou a davy ztichly... Diplomaté počali smekati klobouk a dole na náměstí pomalu také seznávají, že tato píseň jest národní hymnou tohoto neznámého, statečného národa. Prapory se skláněly, lid smekal, ženy tiše štkaly. Bratři zpívali »Kde domov můj?« v plné zbroji, bodáky se třpytily, odrážejíce

se od krásného nebe. Hlasy se vracely od domů velkého náměstí. Na konec zabouřic, tichne naše hymna. A teprve se všichni vzpamatovali. Jakoby smutni, rozcházel se diplomaté, loučivše se se Štefánikem, a on sám pak vzrušen, salutuje, odchází. — —

Bylo-li vše krásné, tož naše hymna slavnost zakončila důstojně a výrazně. Zde mluvil lid v písni. Zde volal po spravedlnosti a vyjadřoval touhu po rodné zemi.

Prapor nesen pak vybranými bratry, doprovázen čestnou naší a italskou stráží —razil bratřím cestu v přeplněných ulicích. Hudba praporu vzala takt a šlo se to pak vesele za neobyčejných ovací, kterých se z nás nikdo ani nenadál. To promluvila duše latinského lidu, ona prostá duše, radující se z krásy a dobra. Ti v Římě, kteří nám nepřáli, zůstali doma.

Vzpomínám jen letmo na 24. květen 1918 v Římě. A vzpomínám pak na to, že mnozí z bratří, kteří se těšili z tohoto památného dne, zůstali v Itálii na věky.

Těm platiž nás všech vroucí pozdrav!

*

Štefánik zúčastnil se pak ještě schůze v římském Augusteu. V červnu, skončiv organizační práce v italské armádě, vrátil se Štefánik do Paříže. V té době počíná se jedna z největších tragedií revolučních. Hrdinné činy československých legií přispěly k diplomatickému vítězství, spojenecký nápor láme poslední odpor centrálních mocností Německa a Rakousko-Uherska a svobodné Československo je skutečností. České legie z Fran-

cie a Italie se vrací do osvobozené vlasti, aby ji bránily proti možným útokům okolních nepřátel a krvácejí na Slovensku, jen ruské legie nemohou domů. Jich boj proti sovětské diktatuře, idea protigermánské fronty, bratrská pomoc ruské demokracii, to všechno obrací pozornost světa k Rusku. Ale Spojenci nevědí dobře co počít, ruská demokracie se ukázala neschopnou a nepřijala ruku pomocnou. Nastává ideový zmatek a na konec i mravní ochablost ruských legií.

Štefánikovi bylo jasno, že je nutno něco podniknouti. Na francouzskou frontu ruské legie už dostat bylo nemožno. Bylo nutno dostat je vůbec nějak domů. Jak? To je možné rozhodnouti pouze na místě. A tak Štefánik, tehdy ne již jako francouzský generál, ale jako první ministr vojenství československé republiky jede do Sibiře, kde naše armáda je rozložena od Uralu až k Tichému oceánu uprostřed ruského moře nepochopení, zmatků, záští a povstání. Vojáci se bijí — a daleko doma zní zpěv svobody. Vojáci se bijí — a ruská demokracie popíjí vodku v kavárnách sibiřských měst. Vojáci se bijí a kolčakovština vykvétá nad bahno sibiřského života krvavými květy. Štefánik přijíždí, jsa pln nadějí, že s čackou armádou československou probije se na západ a pomůže i k vítězství ruské demokracii. Ale místo čacké armády vidí již armádu zmučenou a zklamanou sliby Spojenců i ruských bratrů a místo demokracie poznává rub i líc kolčakovštiny. Tu je mu jasné jediné: armáda musí rychle domů. Kudy? Přes západ —?

Nemožno. Tož snad na jih přes Turkestan ke Kaspickému moři, k Černému a Středozemnímu. Ale i to ukázalo se nemožným. Jediná cesta je cesta kolem světa přes Vladivostok. A Štefánik jako vždy zakousl se do této jediné, již prvotní myšlenky a odjížděje v lednu 1919 ze Sibiře, žádá energicky Spojence, aby splnili svůj slib a dopravili ruské legie domů.

Vrací se do Paříže a s houževnatostí sobě vlastní pokračuje v akci pro návrat československých legií. A dílo korunováno je úspěchem. Ale Štefánik je duševně jaksi podloměn. Ruská krise jako by mu vzala chut k dalšímu politickému boji, je zklamán vývojem událostí na Rusi a je zklamán lecčím doma. K svým přátelům se vyjadřoval, že hodlá zbytek života strávit na čarovných ostrovech tichomořských někde na Tahiti. Ale cosi ho táhne tam na východ z bouřlivé Paříže, do rodného Slovenska. V dubnu, chtěje zaříditi své osobní záležitosti, odejel do Říma, odtud odletěl dne 4. května o 8. h. ranní z Campo Formino u Vidimu dvojpláňníkem na Slovensko. Národ chystal mu triumfální uvítání Ke 12. hodině však již oznamoval telegraf čekajícím statisícům katastrofu u Vajnora, kterou vyrván byl osvobozenému národu jeden z největších zjevů vůbec. Ne neprávem lkal nad ním nekrolog:

»Umřel jako hrdina ve chvíli triumfu, roztříštil se jako zářící meteor, náhle zhasínající v okamžiku, kdy ještě oslňoval svým leskem.«

X

O podivuhodném životě generála Štefánika dočte se čtenář zejména v následujících knihách: Jos. Kopta: M. R. Štefánik. (Životopis a činnost generála Štefánika.) Vydání české a slovenské 7 Kč. Vydal Památník Odboje. — Národní hrdina generál dr. M. R. Štefánik. Vzpomínky předních mužů českému lidu. Vybral Karel J. Zákoucký. Vydal J. Svátek. Cena 4 Kč.

REVOLUČNÍ CESTY DRA ED. BENEŠE

JOSEF DÝMA

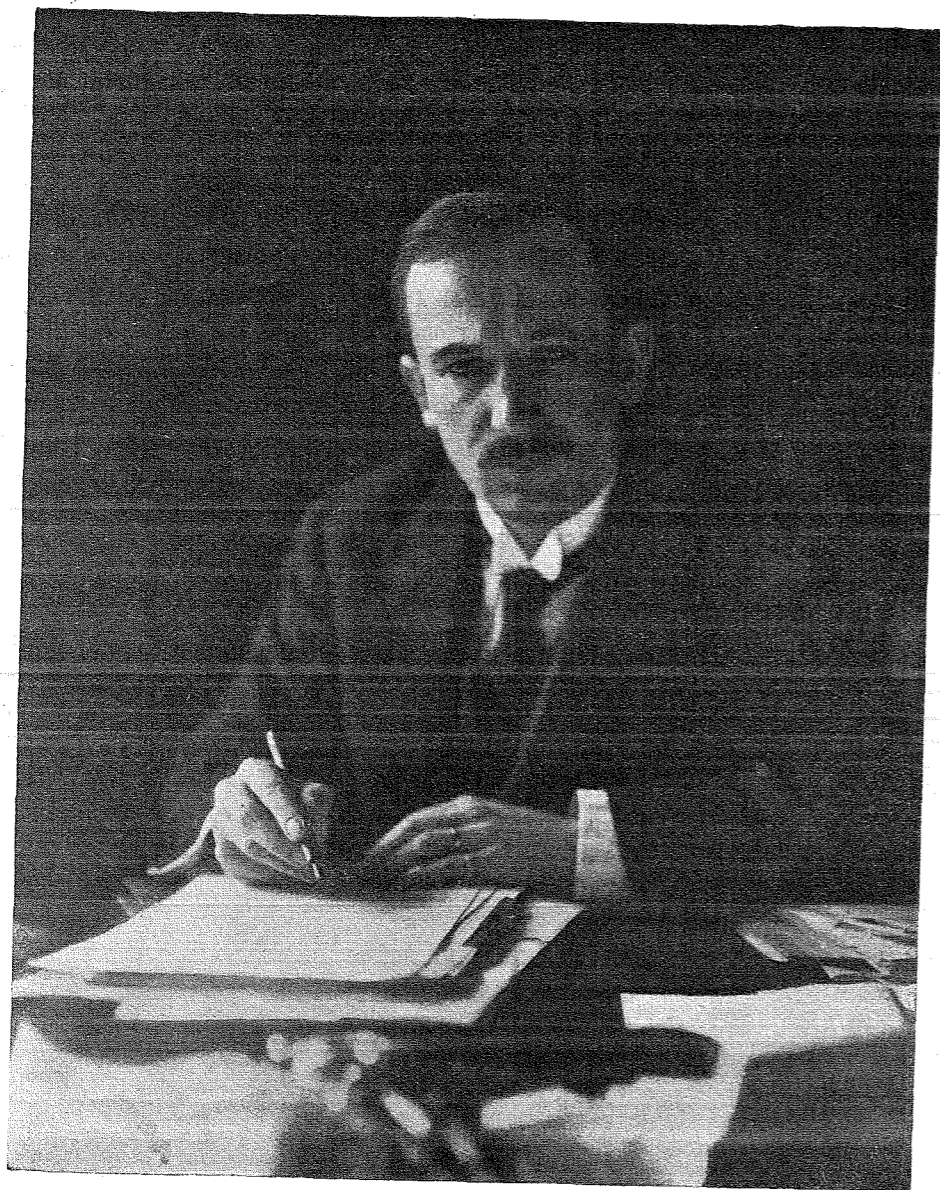
Pro zdárný vývoj naší revoluční akce za hranicemi mělo hlavně s počátku velký význam, že Masaryk, Beneš a Štefánik z dřívějších svých pobytů v zemích Dohody i v Americe a jinde znali dobře poměry v různých státech a proto měli značně usnadněnou rychlou orientaci také za světové války, kdy mohli využít svých dřívějších známostí k navazování nových styků za účelem postupného uplatňování názorů o nutnosti rozbití Rakousko-Uherska.

Dr. Edvard Beneš, ačkoli ze tří hlavních našich vůdců nejmladší, získal si za svého dvouletého předválečného pobytu ve Francii, za několikaměsíčního pobytu v Londýně a téměř ročního pobytu v Německu několik let před výbuchem světové války dosti dobrých zkušeností o poměrech v cizině, zvláště, když se i pak věnoval po návratu domů dalšímu soustavnému jich studiu. Při tom je zajímavé, že do Paříže odjel jednadvacitiletý nadaný student Beneš r. 1905 na radu svého profesora z pražské university T. G. Masaryka.

Do Paříže nejel pro zábavu, nýbrž aby tam pokračoval ve studiích, která započal na filosofické fakultě pražské university. V Paříži se probíjel těžce, jako se vůbec musil probíjet těžce již od první třídy na střední škole v Praze, kam ho rodiče vypravili na radu jeho staršího bratra Vojty, tehdy právě ukončujícího učitelský ústav. Neboť dr. Beneš pochází z chudé rodiny. Narodil se 28. května 1884 v Kožlanech na Plzeňsku jako nejmladší z desíti dětí malozemědělce, který v potu tváři musel obhospodařovati svých málo úrodných 20 strychů, aby sehnal živo-

bytí pro svoji četnou rodinu. O tvrdé houževnatosti rodičů Benešových svědčí také to, že tři syny nechali vystudovati; synové ovšem museli rovněž houževnatě pracovati, hodinami si vypomáhati, aby doplnili, co jim otec nemohl dáti.

Na pobyt ve Francii byl mladý Beneš dobře připraven, neboť vlastní pílí osvojil si za studií na gymnasiu dosti znalosti francouzského jazyka. Když koncem srpna r. 1905 odejel do Paříže, měl sice poukaz na bezplatný zápis na slavné Sorbonně, který mu vydala pražská Alliance Française, avšak po zapravení jízdného zbylo mu v kapse celkem 60 korun, tedy jistě obnos velmi nepatrný. Mladičký Beneš byl však pln chuti k práci. Další prostředky k živobytí v Paříži si opatroval dopisovatelstvím a překladatelskými pracemi. Dopisoval hlavně do »Práva lidu« a »Volné myšlenky«. Zapsán byl v Paříži na Sorbonně, na École libre des sciences politiques a na právnické fakultě v Dijonu. V Paříži se hluboko ponořil do studií vědy i do poznávání života a politických, kulturních i hospodářských poměrů. Jeho úmysly, které také splnil průběhem svého pobytu v Paříži, projevuje dopis, jež napsal po dvou měsících svého pobytu v Paříži svému bratru Vojtovi: »Naučil jsem se tu dost slušně i italsky a vůbec jsem za ty dva měsíce nesmírně mnoho získal. Chtěl jsem hodně psát, ale vidím, že jest lépe, když to omezím na nejmenší míru a využiji toho času zde co nejvíce pro sebe — nedovedeš si představit, jak zde se teprve může studovat. Nemohu teď pochopit vlastně, jak u nás se může vůbec studovat. Kdo chce studovat

Dr. Edvard Beneš.

dobře, důkladně, opravdově a při tom snadně, měl by jít sem. Blahořečím stále hodině, kdy, mně to napadlo . . . Udržím-li se překladu, zůstanu zde celá tři léta až do vojny . . . Musím ovšem pracovat strašně, nemám ani chvilku prázdnou. Jest zde draho, žije se těžce a u nás platí ty honoráře bídě. Doma bych se tím výdělkem udržel snadno, ale zde jest to těžší. Myslím však, že to půjde; pro víc než rok jsem už zajištěn, mám také ještě něco u Věny,* tož to půjde.»

V Paříži se tehdy seznámil se slečnou Oličovou, dcerou pražského policejního komisaře Oliče. Přítelkyně Oličovy dcery sl. Anna Vlčková stala se později Benešovou chotí a on sám navázal a udržoval styky s Oličovými, dokonce v Praze bydlil v jednom domě s nimi, což značně ulehčilo na počátku války jeho revoluční práci. Nikoho totiž nenapadlo hledat revolucionáře hned vedle policejního komisaře! Ze se zabýval rakouskými poměry, svědčí jeho francouzsky psaný spis z r. 1906: »Problém rakouský a česká otázka«, jímž chtěl dosáhnouti doktorátu práv na universitě v Dijonu. V tomto spise ovšem tehdy ještě neuplatňoval mladý badatel revolučních názorů, k nimž dospěl o několik roků později za světové války a jež shrnul ve spise »Zničte Rakousko-Uhersko!« Doktorátu práv po složení zkoušek nabyl v Dijonu r. 1908.

Pobyt v Paříži, a také téměř roční pobyt v Berlíně před válkou byly Benešovi znamenitou školou. Celá jeho tehdejší činnost, stejně jako úsilovné studium sociologie v pozdějších letech doma, kterému se věnoval jako profesor na Obchodní akademii a docent na universitě v Praze, byly vlastně jakoby osudem účelně řízenou přípravou pro velkou revoluční práci, kterou započal třicetiletý, v širší veřejnosti málo tehdy ještě známý dr. Beneš hned na počátku světové války.

Když v červenci 1914 vypukla světová válka, věděl dr. Beneš ihned, co dělat. Nejprve, podobně jako Masaryk, snažil se studovat válku, její příčiny a také její poslání

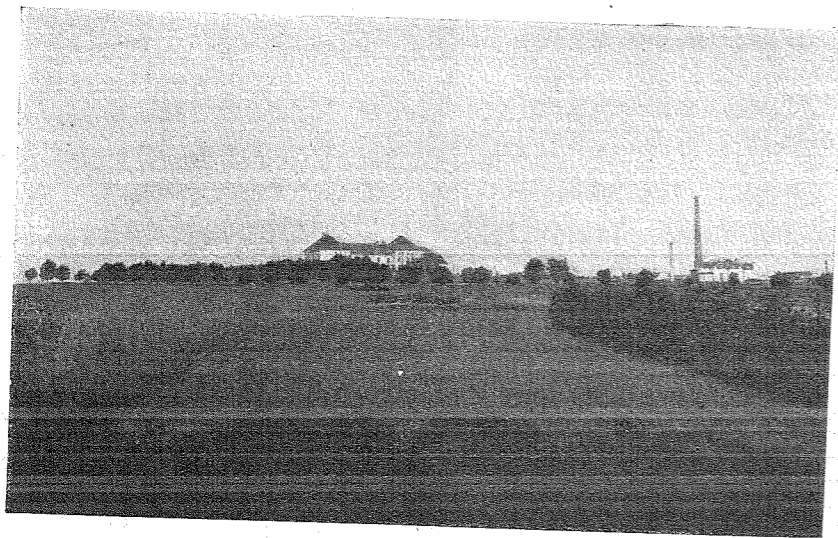
*) Václav Beneš, nejstarší bratr Eduarda, známý školský pracovník, jenž zemřel roku 1919.

vědecky, a když dospěl k úvaze, že válka rozhodne přímo o bytí a nebytí našeho národa, rozhodl se, že nutno jednat. A jednal hned.

President Masaryk ve »Světové revoluci« praví: »Hned na začátku těchto pamětí musím promluvit o dru Benešovi. Do války jsem ho osobně znal málo; stopoval jsem jeho články z Paříže a jeho publikace. Slýchal jsem o něm, zejména od nebožtíka redaktora Krystýnka (v »Čase«); viděl jsem na něm vliv svého realismu, francouzského pozitivismu a marxismu. Ještě nevyhraněný. Po vypuknutí války přišel a hlásil se za volontéra v »Čase«; tu jsme se vidali častěji. Jednoho dne navštívil mne v bytě před denní poradou v »Čase«; patrně měl něco vážnějšího. A měl: podle jeho rozpoznání se nemůžeme na válku dívat pasivně, musíme něco dělat; nemá pokoje, chtěl by být činným. Na to já: Ano, já už dělám! Dal jsem mu zprávu a dohodli jsme se hned na cestě do »Času« přes Letnou. Vzpomínám si scény, když jsme došli nad sestup k Eliščinu mostu: Zastavil jsem se, opřel o dřevěné zábradlí a zadíval se na Prahu — myšlenky o naší budoucnosti táhly mi hlavou. Libušino proroctví . . . ale začátek politické akce jsou peníze! Dr. Beneš si přepočítal své jmění a slíbil hned několik tisíc korun. Měl tolik, že mohl na svůj účet začít práci za hranicemi; to se pak také stalo, mohl venku žít na vlastní útraty. Mně moji přátelé Američané brzy poslali dostatečné částky pro rodinu i pro mne, jako že občas i později na nás vzpomněli. Byli jsme tudíž Beneš i já pro vlastní potřeby bez starosti. Projednali jsme situaci doma, v Rakousku a Německu, u Spojenců, slovem všecko, o čem jsme tenkrát musili myslit. Smluvili jsme celý postup, dohodli se o spolupracovnících doma a za hranicemi. Dr. Beneš měl zůstat doma, pokud by to šlo; spojení se mnou bude organizováno po vzoru ruské podzemní práce. Moje znalost věci dost pomáhala; ostatní jsme vymýšleli a úspěšně, jak jsem se brzy po svém odchodu přesvědčil. Dr. Beneš sám, než z Prahy nadobro odešel za hranice, přijel za mnou do Švýcarska dvakrát, v únoru a dubnu 1915.«

Dr. Beneš byl mezi těmi českými lidmi, kteří na počátku války vytvořili tajné revoluční centrum, známé pod názvem Maffie. Na schůzce, kterou koncem r. 1914 svolal prof. Masaryk k dru Boučkovi, byli podle vzpomínek prezidentových: dr. Bouček, dr. Veselý, stavitel Pfeffermann, red. Dušek, red. Herben, nakladatel Dubský, dr. Šámal a ovšem dr. Beneš. Maffii vedl s počátků dr. Beneš, dr. Šámal a dr. Rašín. Po zavření dra Rašína a odchodu Benešově za hranice, vedl Maffii dr. Šámal.

Masaryk po dvou cestách do Holandska

Ašské gymnasium.

v září a říjnu 1914 odjel v prosinci do Itálie, odkud se sice chtěl ještě vrátit domů, aby připravil další práci, avšak nepřijel, poněvadž dr. Beneš zajel do Ženevy, aby ho varoval, neboť se dověděl, že Masaryk má být zatčen. To bylo v únoru 1915. Při té příležitosti dr. Beneš započal také organisovati tajného spojení mezi Švýcarskem a Prahou. Po druhé zajel do Ženevy o velikonočních 1915 a setkal se tam s Masarykem, jemuž podal zprávu o stavu akce a o poměrech doma.

V té době jeho houževnaté práci se již podařilo doma mnohé vykonati. Urovnal cestu k vytvoření Maffie vyjednáváním mezi jednotlivými jejími členy, »chodil, vyřizoval Masarykův vzkaz, rozvíjel plán, vyjednával, smiřoval. A opatřoval informace. Jezdil do Vídně, do Drážďan, do Plzně, vše na ná-

klad svůj a své choti. V Plzni prostřednictvím redaktora Hájka a inž. Rosy opatřoval si pravidelné a velmi důležité zprávy o válečné výrobě ve Škodovce; se Škodovkou mimo to měl pro případ potřeby jiné plány, velice revoluční. Vyzvídal nenápadně od vojínů, kteří se vrátili z fronty na dovolenou do Prahy, i z jiných pramenů zprávy z fronty a dovedl v braku bezvýznamných drobností nalézt zlomky správného obrazu o stavu věcí na frontě a dislokaci pluků. Dostával též informace ze Švýcar a posílal informace do Švýcar. Dověděl-li se o mladém, schopném

a spolehlivém člověku, který zná francouzsky, italsky nebo anglicky, vyhledal ho a vybízel, aby se odebral do ciziny; dovedl opatřit pas právě tak jako kofein nebo kokain pro ty ze svých známých, kteří potřebovali »srdeční vady«, aby vyvázli při přehlídce neb odvodu. Na venek korektní docent sociologie, studující ze zájmu ryze vědeckého problém války a její vztah ke kultuře (pod touto záminkou obdržel vskutku dvakrát nebo třikrát řádný pas na cestu do ciziny), ve skutečnosti revolucionář, nepropustil ani chvíle času, ani jedině příležitosti, aby konal, co konati si předsevzal.« (L. Kunte ve sborníku »Dr. Edvard Beneš«.)

Nebezpečí, jemuž obratně unikal, přibližovalo se však tím víc, čím nemožnější byly poměry doma. Dr. Beneš poznal, že pro svobodu národa možno volně pracovati již jen

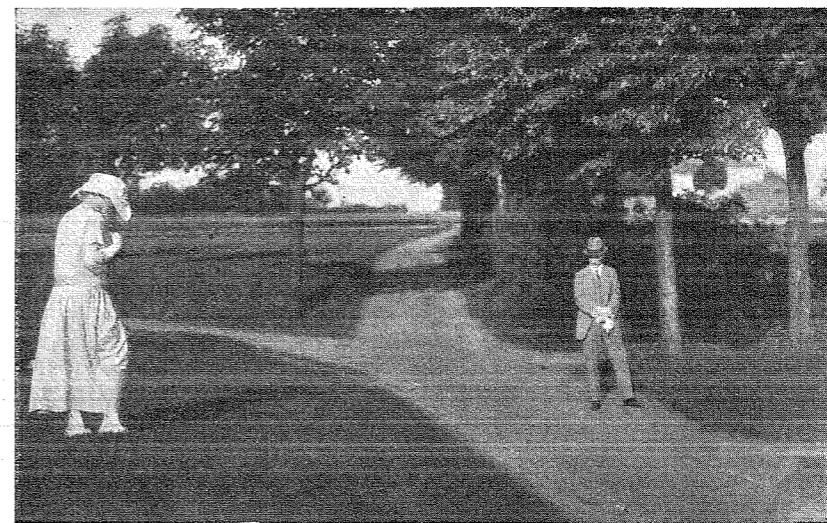
venku, za hranicemi. Rozhodl se, že půjde za Masarykem. Do ciziny však tentokrát nemohl odjet s povolením rakouských úřadů. Odešel tajně bez povolení, aby se vrátil po čtyřech letech jako vítěz, uznaný cizinou a radostně očekávaný osvobozeným národem.

*

Z Rakouska uprchl dr. Beneš koncem měsíce srpna. Neučinil tak bez důkladných příprav. Poněvadž věděl, že jeho revoluční činnost nebude moci býti na dlouho utajena rakouským úřadům, usuzoval na základě zku-

Aše, aby si tam přechod nejprve připravil. Toto místo si zvolil, poněvadž tam působil jako vojenský lékař jeho spolužák z gymnasia, dr. Karel Amerling.

Z vylíčení, které publikoval dr. Amerling o tomto přechodu dra Beneše (»Dokumenty naší národní revoluce 1914«), víme, že dr. Beneš přijel si prohlédnouti »terain« do Aše dne 29. srpna r. 1915. Již časně ráno vyhledal svého přítele v hotelu »Löwi«. Lze pochopiti, že tato časná návštěva dra Amerlinga překvapila. Když nenadálý host vstoupil do dveří, tázal se ho prostě: »Utíkáš?«,

Partie u ašského gymnasia.

šeností, že jeho blízcí budou vydáni různým pronásledováním. Proto se před odjezdem postaral o záchranu jmění své choti i svého bratra Vojty, který té doby již působil jako revoluční organisátor v Americe, kam se mu podařilo odjet. Jméni zachránil účelným převodem majetku. Svou choť, jak dovozuje Kunte, hleděl přemluvit, aby po jeho odjezdu zadala o rozvod pod záminkou, že ji opustil. Touto formalitou ji chtěl uchrániti persekuce, kterou předvídal, avšak paní Benešová se nedovedla nikdy rozhodnout k tomuto rozhodnutí. Šlo sice jen o formalitu, ale i ta se podobala v jejich očích zapření manžela, kterého milovala.

Na cestu si vzal dr. Beneš sebou značnou část vlastního jmění a 6000 K dal mu z prostředků Maffie dr. Šámal. Dříve však, než definitivně odjel, zajel si do pohraničního

načež dr. Beneš, podáváje příteli ruku, řekl: »Žádal bych tě, abys mně trochu pomohl.«

Dr. Beneš vylíčil spolužákovi stručně a jasně, oč jde. Na přání dra Amerlinga odešel dr. Beneš do blízkého lesa, kam za ním po chvíli přišel jeho druh. A v lese ujednávali společně po několik hodin všechny podrobnosti odvážného přechodu hranic do Bavor.

Dr. Amerling byl v té době již přes dva měsíce jako vojenský lékař v ašské nemocnici a náhoda mu přála, že se mohl za tu dobu výborně obeznámiti s poměry na hranicích. Velitelem pohraniční stráže v Aši byl starý plukovník, který veškerou agendu svěřoval hejtmanovi S., s nímž se dr. A. téměř denně scházel. Hejtman S. obyčejně vykládal večer o své denní službě a tento hovor našeho lékaře velmi zajímal, takže brzy poznal do všech podrobností, jak je organisována

pohraniční služba vojenské, četnické i finanční stráž, kde jsou rozestaveny hlídky, jak jsou kontrolováni v hotelích cizinci, které přechody přes hranice jsou nejvíce střeženy a podobně. Kromě toho se vyznal v poměrech a přechodech do Bavor také z jiné příčiny. Jeho vojenským sluhou byl pan Kvapil, občanským povoláním hostinský a holič v Čelakovicích, který si velmi zamiloval černé bavorské pivo, což při jeho občanském povolání bylo lze chápat. Poněvadž Kvapil sám nesměl přes hranice, přemlouval svého pána k častým procházkám do Bavor, nežádka hluboko za hranice. Tyto cesty nemálo rozmnožily znalosti doktorovy o topografii širokého ašského okolí, takže některé lesní cesty znal téměř z paměti. A poněvadž s Kvapilem pravidelně pašovali z Bavor společně cigarety a doutníky; volili cesty četníky a finančníky nejméně hlídané.

Taková byla situace, když se v Aši najednou objevil dr. Beneš, stopovaný již tehdy pražskou policií. Bylo jasno, že přes hranice nemůže jeti jako jindy vlakem, nýbrž že musí přejít tajně, a to tak, aby při tom nebyl nikým zastaven a poznán. Pomoc dra Amerlinga měla spočívat v tom, že se nabídl převést dra Beneše lesy přes hranici do Bavor, až na třetí stanici tratě Aš—Hoff, do vesničky Schwarzwald. Po dojednání přesného plánu, odjel dr. Beneš ještě do Prahy, aby zařídil co nutno a rozloučil se s chotí. Dne 1. září časně ráno vyjel z nádraží stanice Lužná u Rakovníka, kam ho doprovodila jeho choť a před polednem přibyl do Aše. S drem Amerlingem měl smlouveno, že se sejdou na lavičce u gymnasia za městem, kde byla umístěna vojenská nemocnice. Když oknem nemocnice spatřil dr. Amerling přicházení svého přítele, sešel k němu a vydali se na cestu.

»Zašli jsme hned do lesa,« — vypráví dr. Amerling — »do hustého mlázi, kterým jsme se prodírali a přešli jsme tak šťastně hranice rakouské a hned nato bavorské finanční stráž. Bylo poledne a přšelo, což dovolovalo nám rychlejší postup. Sešli jsme do údolí, kde opatrně jsme přešli stezku, po níž patrolovali bavorští četníci a nyní bylo již jediné nebezpečí, četníci patrolující volně za hra-

nici bavorskou. Každého, i důstojníka zastavili a žádali na něm legitimaci od politického úřadu, opravňující k přechodu přes hranice. Proto vyšli jsme na lesní cestu do Schwarzwaldu vedoucí a já šel napřed, zjišťuje opatrně, zda někde nablízku není bavorský četník. Dr. Beneš kráčel za mnou ve vzdálenosti asi 100 kroků. Bylo smlouveno, že jakmile postřehnu nebezpečí, rozevru na zádech knihu a dr. Beneš skryje se v lese a lehne si na zemi. Tane mi v živé paměti, jak kráčel lehce dopředu nachýlen zvolna za mnou v gumovém plášti s lakovými střevíci na nohou, v ruce s malou cestovní taškou, s malým tlumokem na zádech a s deštníkem v ruce. S jistým vzrušením, ovládaným pokud možná potřebnou chladnokrevností, počítával jsem důležitost přítomné chvíle a ja si vědom odpovědnosti za zdar celého podniku, pozoroval jsem bystře, kráčeje vpředu, cestu a její okolí. Když obhlížel jsem zátočinu cesty v místech, kde odbočovala cesta do Selfu, viděl jsem, že jde proti mně bavorský četník. Dal jsem dru Benešovi smlouvené znamení, a on zašel napravo do lesa, kde si lehl na zem. Já zapamatovav si místo, kde do lesa odbočil, šel jsem klidně vstříc četníkovi. Ten mne zastavil, já se legitimoval a zeptal se ho na cestu do Selfu. Velmi ochotně mně cestu ukázal a značný kus mne doprovodil. Odveda četníka, vrátil jsem se a dle smlouveného signálu fanfár z Libuše jsem dr. Beneše hledal — ale již nenašel. Dr. Beneš usuzoval dobře, že po jednom četníku druhý tak brzo nepříjde a šel již sám, maje ode mne nakreslenou cestu, do Schwarzwaldu, kde sedl na přijíždějící právě vlak a odejel do Hoffu — zatím co já odváděl četníka. Z Hoffu poslal mně pak do Aše lístek, že rodině L. se dobře vede a jest zdráva.«

Z Hoffu jel dr. Beneš vlakem do Friedrichshafenu, kde jeho padělané dokumenty uznány a propuštěn dál do Švýcarska. Zatím co pražská policie již zatkla čtyři Beneše — pravý dr. Beneš plul bezpečně po Bodamském jezeře a dále pak vlakem do Ženevy, kde ho již očekával Masaryk s drem Sychravou.

Do Ženevy přijel dr. Beneš 3. září večer a ještě téhož dne podával Masarykovi o po-

Pohled na Paříž s Notre Dame.

měrech v Čechách zprávy, jimiž příliš radostně nepřekvapil. Prof. Masaryk odjel druhého dne do Londýna, zdržev se ještě v Paříži a dr. Beneš zůstal ještě několik dní ve Švýcarsku, »aby zabezpečil se Sychravou, Baráčkem a Kyjovským spojení se svými nástupci a spolupracovníky v Praze a aby osobně vešel ve styk s našimi přáteli na spojeneckých vyslanectvích v Bernu, kteří dávno už znali a cenili jeho pražské zprávy. Hospodářský atašé italského vyslanectví v Bernu, Morionali, mohl by vydati zajímavé svědectví o velikém plánu proti válečné výrobě rakouské, jež s ním tehdy dr. Beneš projednával a pro něj našel teprve později porozumění ve francouzském generálním štábu přispěním svého přítele profesora Eisenmanna«. (Dr. Lev Sychrava, Sborník »Dr. Eduard Beneš«).

Dne 17. září přijel dr. Beneš do Paříže, kde převzal úřad hlavního tajemníka naší revoluční organizace za hranicemi.

Profesor Masaryk odjel dne 24. září 1915

do Londýna, kde mu tamější universita nabídla profesuru pro slovanské věci. Centrum naší revoluční akce zůstalo však dále v Paříži a organizační práce tam řídil dr. Beneš.

V Paříži bydlil dr. Beneš v malém studentském bytě ve čtvrtém či pátém poschodí v ulici Leopold Robert, blíže boulevardu Montparnasse. Podle svědectví přímého účastníka jeho tehdejší práce, dra Sychravy, hlavní tajemník Národní rady žil vskutku asketickým životem neúporné práce, »v níž pudila dra Beneše kupředu jakási zvláštní, patrně vrozená vášň akce a činu«. Žil stejně prostě jako za svých studií v Paříži před desíci lety. Vydání na živobytí, které si hradil ze svých vlastních prostředků, měl vypočteno na centim, aby co nejdéle se svými penězi vystačil. Stravoval se velmi prostě v malé lidové restauraci na boulevardu Montparnasse. Živil se tak asketicky, že Masaryk jej nejednou káral, že musí žít slušněji a jist vydatněji.

Pro pochopení velké práce, konané drem

Benešem v Paříži, nutno se aspoň zběžně zmínit o tehdejšímu stavu a dalším rozvoji zahraniční osvobozovací akce.

Revoluci jsme před válkou nepřipravovali doma ani za hranicemi a jen ojediněle politické před válkou počítali s úplným osvobozením národa za velké války, do níž by bylo vtaženo také Rakousko. Přes to však současně s výbuchem války octli jsme se v revoluci, kterou zahájil lid sám dříve, než se vedení chopili vůdcové. Vojáci revoltovali doma, nechtějící jít na jatka za nenáviděné Rakousko a proti slovanským bratřím. Doma však tyto revoluční výbuchy byly brzo násilně utlumeny rakouskou mocí a celá akce byla soustředěna v ruku nepatrného hloučku lidí, kteří utvořili Maffii.

Za hranicemi však, zvláště tam, kde byly početnější krajanské kolonie, rázem na počátku války byly podnikány současné akce, jichž cílem byl boj proti Rakousku po boku spojenců. Hned v prvním měsíci války tvořily se družiny dobrovolníků v Rusku, ve Francii a Srbsku a krajané v Americe, která byla přísně neutrální, organisují aspoň sbírky ve prospěch této akce a tvoří zvláštní ústředí, jehož cíl byl stejný, jako podobných spolkových sdružení v Rusku a ve Francii.

Všem těmto akcím scházelo však ústřední vedení, které bylo nezbytností, měl-li mít společný zápas všech Čechů a Slováků za hranicemi zdárný výsledek. Kromě toho zahraniční akce nemohla být podnikána proti vůli národa doma, poněvadž šlo především o osvobození území, v němž národ žil kompaktně v hranicích Rakousko-Uherska. To znamená, že zahraniční revoluce musela být podnikána v přímé souvislosti s politickým vedením národa doma, což se muselo projevit také v jejím vedení.

Vlastní podnět k utvoření jednotného vedení dal proto po svém příchodu za hranice prof. T. G. Masaryk, který jako poslanec říšské rady ve Vídni a vynikající vůdce pokrokových vrstev národa požíval dostatečné autority doma i za hranicemi. Kromě toho bylo jisto, že Masaryk před svým odchodem z vlasti (koncem roku 1914) dorozuměl se s ostatními vedoucími politiky a udržoval s nimi pravidelný styk.

Prof. Masaryk považoval se právem za »vedoucí zahraniční centrální orgán akce« a byl také v této funkci uznáván zahraničními koloniemi. Jak vykládá ve svých pamětech, nechtěl sebe samého prohlásit absolutisticky za zahraničního vůdce, nýbrž postupoval konstitučně, parlamentně. S formálním ustavením našeho ústředního orgánu za hranicemi dlouho otálel, poněvadž čekal na příchod dalších poslanců z Prahy, kteří by tak před světovou veřejností dokumentovali revoluční odhodlání celého národa doma. Hlavními spolupracovníky Masarykovými byli dr. Beneš a dr. Štefánik, kteří však nebyli poslanci.

Poměry, zvláště neblaze se vyvíjející mezi krajany ve Francii i Rusku, vynucovaly si také formálního ustavení orgánu, který sice již fungoval o třech členech (Masaryk-Beneš-Štefánik), avšak nebyl dosud prohlášen. Když konečně 14. listopadu 1915 bylo vydáno zahraničními Čechy a Slováky prohlášení proti Rakousku, podepsal je prof. Masaryk za »Český Komitét Zahraniční«. Kromě toho byli podepsáni zástupcové všech zahraničních kolonií.

Nyní bylo uvažováno o vytvoření definitivního ústředního orgánu a tak se ustavila průběhem r. 1916 Národní Rada. Tohoto titulu užil po prvé dr. Štefánik při tak zv. Kijevském zápisu ze dne 29. srpna 1916, jímž byl učiněn pokus o vymezení pravomoci posl. Düricha a o vytčení všeobecných zásad zahraniční revoluce. Národní Radu tvořili čtyři členové: T. G. Masaryk, předseda, posl. J. Dürich a dr. Milan Štefánik jako místopředsedové a dr. E. Beneš jako generální tajemník. Sídlem Národní Rady byla Paříž.

Posl. Dürich, který zatím v červnu 1916 odjel do Ruska, ačkoli podepsal kijevský zápis, osnoval za účinné podpory ruského ministerstva zahraničí zvláštní svoji Národní Radu, jejíž měl býti sám předsedou. Tím se těžce prohřešil na společných zájmech národa. Jeho pokus, dozrávající těsně před výbuchem ruské revoluce, byl také revolucí rozmetán. Nelze říci, jaké by byl měl vážné následky, kdyby nebyl carismus zmizel, jisto však jest, že byl československými revolucionáři v Rusku, zejména z řad zajateckých,

V pařížské pracovně.

nejrázněji odmítán. Také na Československém revolučním sjezdu v Kijevě v květnu 1917 byla jednomyslně a slavnostně uznána pařížská Národní Rada v čele s prof. Masarykem za nejvyšší orgán revolučního hnutí a zjevný výraz byl tomu dán zvolením Odbočky Československé Národní Rady.

Američtí krajané uznali Národní Radu spontánně a rozhodně, dne 15. září 1916 tak učinil Sokol a 14. prosince Československé Národní Sdružení.

Tento důležitý orgán neopíral se o žádné předem ujednané stanoviny nebo řady. Pojítkem mezi jeho členy byla vzájemná důvěra a stejné názory pokud šlo o hlavní společný cíl. Národní Rada nekonala pravidelných společných schůzí — jen jednou se všichni její členové sešli v Paříži — a přece vystupovala jako stejnorodé těleso, požívající všeobecné autority, která stále víc rostla především tam, kde to bylo pro úspěch díla nejzávažnější, totiž u spojeneckých vlád. Její úspěchy, o něž se stejnoměrně přičiňovali Masaryk, Beneš i Štefánik, byly tak pronikavé, že vzbuzovaly oprávněnou závist Poláků a Jihoslovanů, kteří rovněž měli za hranicemi centrální orgány svých zahraničních akcí.

Jak pracovala Národní Rada, možno posouditi z výroků dvou jejích členů. Na římském kongresu utlačených národů (v dubnu 1918) prohlásil dr. Beneš o Národní Radě: »Tato ústřední organizace československé akce jest představována v zemích spojeneckých p. Masarykem, plukovníkem Štefánikem a mnou. Všude, kde jeden z nás vystupuje, mluví vždy s plnou a celou pravomocí jménem všech.«

A prezident Masaryk konstatuje ve »Světové revoluci«: »Ve vedení nebylo nejmenších rivalit, dr. Beneš a Štefánik byli loyální, oddaní a věrní přátelé. Mluvili jsme všichni stejně, měli jsme všichni stejný program. Tím jsme se lišili od Jihoslovanů a Poláků, mezi nimiž programové, stranické a osobní rozporů vystupovaly dost ostře. Samo sebou vzniklo jisté diktátorství, ale rázu parlamentního; že někdy bylo třeba velmi důrazné rozhodnosti, to ukázala aféra Dürichova a některé menší případy.« (Str. 102.)

Pokud jde o práci dra Beneše v Paříži, podává o ní prezident Masaryk toto svědectví: »Spolupráce s drem Benešem byla snadná a účinná. Nebylo třeba mnoho řeči: byl politicky a historicky tak vzdělán, že stačilo slovo. Plány v podrobnostech vymyslel

Přehlídka čs. pluku v Cognacu.

Foto Památník Odboje.

a provedl, brzy dovedl postupovati o své umění a dobře. Pokud jsem byl na západě, vidali jsme se často a všechno podrobně promýšleli. Korespondence naše, písemní a telegrafická, byla dost čilá. Později z Ruska, z Japonska a Ameriky nemohl jsem mnoho psát a telegrafovat, myslili a pracovali jsme paralelně. Vývojem událostí dr. Beneš rostl; při vši vázanosti umluveným programem postupoval v provádění hlavních úkolů velmi samostatně. Jeho iniciativnost byla značná a pracovitost neúporná. Oběma nám prospělo, že jsme měli t. zv. trpkou zkušenost životní; probili, propracovali jsme se z chudých poměrů, a to znamená nabýt praktičnosti, energie, odvahy. To platí také o Štefánikovi, o němž něco řeknu později. Byl jsem dvakrát tak starý a zkušenější, než Beneš a Štefánik, přirozeně měl jsem vedení; ale to záleželo také v síle společné ideje a v porozumění. Oba se brzy přesvědčili, že nám moje znalost lidí doma a venku byla dobrou pomůckou. Za celou dobu mého zahraničního pobytu nevzniklo žádné nedorozumění; součinnost byla vzorná. Bylo nás málo, ale apoštolů také nebyly legie; jasná hlava, znalost věcí, odhodlaná vůle, žádný strach před smrtí — to je ohromná síla. Brzy se kolem nás sestoupili oddaní spolupracovníci — svázala nás věc.« (Svět. revoluce str. 38—39.) —

Pamatuji se velmi dobře, jak nám v Rusku imponovala již v roce šestnáctém Benešova práce. V polovici toho roku byl jsem povolán ze zajateckého tábora do kruhu spolupracovníků při Správě Svazu spolků českolovenských na Rusi. Tam jsem se dozvěděl, že za pseudonymem Bělský v Denisově revue »La Nation Tchèque« skrývá se mladý profesor, uprchnuvší z Prahy — dr. E. Beneš. Z Paříže se právě vracívší delegát Svazu, Rejman, nastínil nám poměry v pařížském ústředí a zejména poukazyval na neúpornou práci Benešovu, o níž nás ostatně přesvědčovaly z Paříže zasílané výstřižky z francouzských novin, které přinášely informativní zprávy o české otázce. Věděli jsme již, že autorem převážně většiny těchto novinářských zpráv byl dr. Beneš. Z výstřižků jsme také mohli posoudit potíže této propagandy, Zprávy byly totiž publikovány převážně v provinčním tisku, což znamenalo, že velký pařížský tisk nepodařilo se dosud zcela získat. K tomu bylo třeba podle pařížských zvyklostí peněz a poněvadž jich patrně nebyl u našeho ústředí nadbytek, byla veřejnost informována prostřednictvím přístupnějšího tisku venkovského. Naše pařížské ústředí, resp. dr. Beneš, neztrácelo prostě vytrvalosti: nešlo to jednou cestou, hledaly se jiné. Ostatně čas od času také velké francouzské listy

byly nuceny psát o naší věci, zvláště když dne 3. února 1916 byl přijat předseda Národní Rady Masaryk ministerským předsedou Briandem, kteroužto návštěvu mu připravil Štefánik, a když diplomatické úspěchy našich vůdců za hranicemi byly stále pronikavější.

Z postupu, který zvolil dr. Beneš vůči lidem, kteří provázeli posl. Düricha do Ruska, poznali jsme, že generální tajemník dovede energicky zasahovat také do vzdáleného Ruska a chránit v této pro vývoj naší akce

na celém světě a také doma upřímnou radostí, poněvadž se v ní po prvé oficiálně za všechny spojence mluví o nutnosti osvobození Čechosláváků od cizí nadvlády. V této historické notě nejvíc bylo nápadno, že se v ní Čechoslávákům přiznává jakási mimořádná důležitost, neboť se v ní za cíl spojenců stanoví »osvobození Italů, Slovanů, Rumunů a Čechosláváků od cizí nadvlády«. Vypadá to sice tak, jako by Čechosláváci nebyli počítáni ke Slovanům, avšak toto zvláštní zdůraznění vzniklo z toho, že Briand

Dr. Beneš a gen. Gouraud přehlíží franc. legie.

Foto Památník Odboje.

na výsost důležité oblasti nezbytnou svrchanost pařížské Národní Rady.

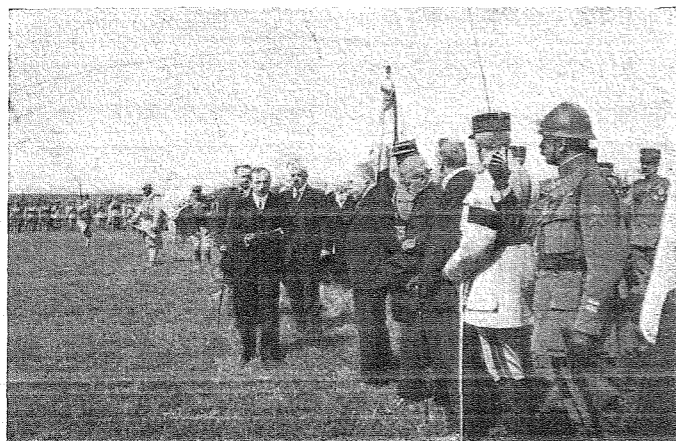
Autorita Benešova u spojeneckých vlád stále rostla. Dovedl si získati mnoho vlivných přátel, pomocí nichž pronikal i do uzavřených kruhů francouzské vlády a spojenecké diplomacie. Při tom projevil diplomatické nadání, které ho vedlo po správných cestách, směřujících k přesně vytčenému cíli: plně uznání osvobozených snah československého národa.

Největším úspěchem této úsilovné diplomatické práce Benešovy byla spojenecká nota ze dne 10. ledna 1917, v níž spojenci oznamovali prezidentu Wilsonovi své válečné cíle. Tato nota naplnila Čechoslávky

na naléhání Benešovo ještě v poslední chvíli snažil se mimořádně položit důraz na nutnost osvobození Čechosláváků.

V ustavičné, neúnavné, všestranné práci organizační, propagační a diplomatické, jejíž rozsah ohromoval účastníky a jejíž výsledky zjednaly dru Benešovi nesmrtelné místo v dějinách osvobozeného národa, dr. Beneš zapomínal na sebe. Zůstal stejně skromným a nenáročným člověkem, jakým byl dříve. A ve své veškeré politické práci řídil se zásadou, kterou si vůdcové našeho odboje vytkli jako zásadu stěžejní: celá naše diplomatická a propagační akce musí být udržována z našich vlastních prostředků od států, s nimiž spolupracujeme, nesmíme na svou revo-

luci ničeho přijmouti. Jak prozrazuje dr. Sychrava, někdy počátkem června r. 1917 nabídla Benešovi francouzská vláda, aby jel do Štokholmu na známou socialistickou konferenci a aby snažil se jménem francouzské vlády působiti na ruské socialisty. V tom smyslu jednali s dr. Benešem socialistický poslanec Renaudel, Bienaimé a jiní. Francouzi počítali, že se Benešovi jako Slovanu podaří přesvědčiti ruské socialisty o potřebě dalšího boje Ruska po boku spojenců. Z plánu tehdy sešlo, ačkoli Beneš v zásadě neodmítal. Vyhrázoval si jen, že v ýlohy cesty v každém případě

Dr. Beneš u francouzských legionářů ve Vogesách.

hradil by si sám a že posláni francouzské vlády musilo by mu býti oficiálně potvrzeno.

Všeobecně uznávaný význam Benešův již v r. 1917 dokazuje tato epizoda, rovněž znamenáná drem Sychravou. Někdy v srpnu r. 1917 dostavil se k dru Benešovi jakýsi baron či hrabě Coriolis, který se vydával za plnomocníka nejmenované důležité osobnosti z Bernu a vykládal dru Benešovi plán samostatného království českého pod žezlem některého z rakouských arciknížat, vedle něhož mělo vzniknouti veliké katolické Německo pod vládou habsburskou. Posel byl ovšem pozorně vyslechnut, avšak z dvořile odmítnut.

Vítězství revoluce v Rusku v březnu roku 1917 uvolnilo prof. Masarykovi cestu do Ruska. K památné této cestě došlo v květnu. Z Anglie odjel Masaryk dne 5. května. K je-

ho odjezdu přijel do Londýna dr. Beneš a konali podle zpráv Štefánikových, který se krátce před tím vrátil z Ruska, poradu o postupu v Rusku a o další práci v Evropě. Vedení akce ve velmi vážné době přešlo tak na západě na Beneše a Štefánika, kteří byli nuceni postupovati stále víc na vlastní vrub, poněvadž spojení s Ruskem bylo každým dnem obtížnější.

Především bylo nutno na západě stejně jako na východě starati se o účelné dovršení dosavadní práce vojenskou organizací, která by postavila československý národ po bok ostatních bojujících států. Měli jsme sice

formace dobrovolníků v Rusku, ve Francii a částečně ještě v srbské armádě, avšak nebylo naprosto zajištěno obvyklými mezinárodními formami, budou-li výsledky jich činnosti také k prospěchu politické akci našeho národa. Jedním slovem: bylo nutno starati se o řádné závazné svazky mezi našimi oddíly a armádami spojeneckých států.

V Rusku se tento záměr dařil nejsnadněji: Bitva u Zborova (2. července 1917) otevřela oči do té chvíle nedůvěřivému Kerenskému, takže povolil ihned neohraničený nábor vojska z řad československých zajatců pro zřízení náš armádní sbor, jehož zasáhnutí do dějin zahraniční revoluce mělo rozhodující význam.

Nevyužity zůstávaly však značné rezervy československých zajatců v Itálii. Proto dr. Beneš v srpnu r. 1917 odjel na několika-týdenní pobyt do Italie, kde se snažil do-

Z vojenské přehlídky ve Vogesách.

sáhnouti s italskou vládou souhlasu k odchodu našich lidí ze zajateckých táborů do Francie, s níž byla již dojednána předběžná vojenská úmluva. Italský ministr zahraničí Sonnino však s tímto plánem nesouhlasil. Přes to dr. Beneš nabyt za této cesty jednak přímých informací o smýšlení našich lidí v Itálii a navázal také důležité politické styky se skupinou poslance Andrea Torre a se socialisty, seskupenými kolem poslance Arca. V září navštívil také velký zajatecký tábor v Padule, kde čekalo 12.000 Čechoslováků na výzvu. Vedení tamější naší zajatecké organizace odevzdalo dru Benešovi zvláštní memorandum, v němž mužstvo tlumočilo své názory o organisování československého vojenského oddílu v Itálii, hlavně pak své požadavky ohledně jmenování důstojníků. (Josef Logaj: »Československé legie v Itálii.«)

Po návratu Benešově z Říma bylo za spolupráce Štefánikovy skončeno jednání s francouzskou vládou a dne 16. prosince 1917 vydán památný dekret francouzského presidenta republiky, jímž bylo dosaženo uznání našeho vojska a jeho samostatnosti v rámci francouzské armády. Dne 7. února příštího roku byla pak podepsána Clémenceauem a drem Benešem také smlouva o vnitřní organizaci našeho vojska. Úspěchy tohoto

jednání s francouzskou vládou umožnily také vyřešení otázky našeho vojska v Rusku, jehož situace za nastalého rozvratu ruské armády a po jednání bolševiků s Němci o mír se velmi komplikovala. Dne 7. února 1918 byl náš armádní sbor v Rusku prohlášen za »část autonomní československé armády ve Francii«.

K dohodě s Itálií o utvoření samostatného československého vojska v rámci italské armády došlo po dalších jednáních smlouvami, které byly podepsány později.

Všechny tyto smlouvy o armádu měly ohromný význam politický: Československá Národní Rada v Paříži byla uznána za prozatímní vládu. Československý stát se rýsoval již v nedaleké budoucnosti. Vůdcové z Národní Rady mohli být s dosaženými výsledky spokojeni. Oni však věděli, že nutno pracovati dále s ještě zvýšenou energií. A pracovali: Masaryk již v Americe, Beneš v Paříži a Londýně, Štefánik v Itálii.

*

Jak již byla zde zmínka, v dubnu r. 1918 zúčastnil se dr. Beneš římského kongresu utlačených národností. Převahu na tomto významném sjezdu měly ovšem národnosti

rakousko-uherské. Iniciátorem kongresu byl slavný anglický novinář H. W. Steed, který po celá desetiletí byl v různých částech Evropy zpravodajem největšího londýnského listu »Times«. Steed projevoval za své novinářské činnosti vždycky neobyčejný zájem o naši otázku a tento zájem přirozeně byl zvýšen za světové války. Se Steedem byl znám Masaryk již před válkou z Vídně, kdežto dr. Beneš se s ním setkal teprve za světové války. V nedávno vyšlé své skvělé

kdy z ní Němci učinili mumii, vdechli jí nový život a přivedli k novému rozkvětu. Tento výrok názorně ilustroval Beneš i Masaryk, ač Masaryk byl filosofem se širokým všeobecným názorem, kdežto Beneš byl jeho věrným žákem a praktickým pomocníkem. V prvních měsících svého vyhnanství Beneš byl v podstatě Středoevropanem s rakouským myšlenkovým zabarvením. Ale Beneš brzy rozšířil svůj obzor a znenáhla přijímal západoevropské myšlení, rychle se přizpů-

Mezi francouzskými legionáři v Cognacu.

Foto Památník Odboje.

knize »Třicet let novinářem« (vyšlo česky nákladem »Orbis«), Steed popisuje své seznámení s drem Benešem a současně zajímavě vylučuje s jistou dávkou sarkastického humoru zkušenosti, které dr. Beneš míval s anglickou policií. Steed píše:

»Když Masaryk po prvé přivedl dra Beneše ke mně v říjnu r. 1915, byl to ještě typický mladý profesor rakouské university, hovořící málo francouzsky a anglicky, ale plyně německy. Německo-rakouský spisovatel Hermann Bahr kdysi řekl, že »kultura« se vyhranila v Německu a německém Rakousku a že chceme-li poznati německou »kulturu« v nejlepší podobě, musíme poznati rakouské Slováky. Přejali ji v onom stadiu,

soboval spojeneckému stanovisku a opravil podle něho své bývalé názory a sklony, což bylo jedním z nejzajímavějších duševních úkazů, jež jsem kdy pozoroval. Zvolil za své sídlo Paříž, kdežto Masaryk přebýval hlavně v Londýně, až po vypuknutí ruské revoluce počátkem r. 1917 odešel do Ruska, aby tam převzal vůdcovství Čechoslováků a zorganizoval jejich legie. Po jeho odjezdu organizace hnutí a správa českého národního fondu, sebraného z největší části Čechy ve Spojených státech, připadly hlavně Benešovi, který byl nucen často zajížděti do Londýna. Tehdy občanským osobám byla přístupna trať z Havru do Southamptonu, a Benešovi, jehož vždy zachvátila mořská nemoc, proti-

vila se cesta po moři, kterou mu anglická policie ještě nanejvýš ztrpčovala. A přece Beneš, s nímž jsem se setkal, kdykoliv přijel, nikdy si nestěžoval. Nebyl bych o jeho nsnázích ani zvěděl, kdyby mne v lednu roku 1916 nebyl vzal stranou londýnský policejní inspektor, přidělený k anglickému pasovému úřadu v Havru a kdyby mi nebyl pošeptal:

»Nevíte nic o člověku, který se jmenuje Beenees? Nevidíme ho rádi. Víme, že je to Rakušan, a přece sem časem přichází se srbským pasem. Jak může býti Rakušan Srbem?

naší vládě, že jistý policejní inspektor v Havru jest pro cestující obtíž a že by měl býti propuštěn. Proto s ním zacházejte zdvořile.«

»Beenees« již potom nikdy netrpěl v anglické »base« v Havru, nehledě ovšem k mořské nemoci. Spřátelili se s bdělým inspektorem, jemuž se spíše obdivoval, že si již nevšímá podezřelých nepřátelských cizinců. Neboť v té době jistě žádný z nás nebyl úplně prost policejní pozornosti, ať jej úřady ve Scotland Yardu znaly sebe lépe.«

Dr. Beneš na tribuně v Cognacu.

Foto Památník Odboje.

Vypadá tajuplně a poznamenali jsme si ho černě. Kdykoliv se tu objeví, proženeme jej trochu, ač jeho papíry se zdají v pořádku, abychom mu znemožnili stihnouti loď. Ale nepodařilo se nám ještě dopadnouti ho při něčem.«

Byl jsem přesvědčen, že by bylo marno vykládati tomuto zdatnému detektivu spletitou rakouskou politiku a vysvětlovati mu, jak se »Rakušan« mohl dostat k srbskému pasu. Proto jsem řekl:

»Milý inspektore, Beenees je velmi významný člověk. Je mým přítelem a není na něm nic tajuplného. Učiníte dobře, když ho již nebudete proháněti. Možná, že za nedlouho bude sám podpisovati pasy, jež budete nucen respektovati. A pak snad řekne

Žije-li ještě onen anglický policejní inspektor, o němž vypráví Steed, vzpomněl si jistě často na to své prohlášení »Rakušana«, cestujícího se srbským pasem. Z »Rakušana« se totiž vyklubal pořádný příslušník nějakého nového národa a jeho jméno již po řadu roků se velmi často objevuje v anglických novinách hned vedle jmen Lloyd Georgeů, Macdonaldů, Balfourů, Chamberlainů a jiných velkých anglických státníků, z nichž někteří již ustoupili do pozadí, kdežto Beenees je stále v popředí doma i na nejvýznamnějších mezinárodních konferencích!

A tato změna přišla dříve, než se milý inspektor nadál!

Již v říjnu r. 1918 jest dr. Beneš jedním ze tří ministrů, tří členů Národní rady, právě se

za hranicemi utvořivší a mezinárodně uznávané vlády Československé republiky.

Dne 19. října byla publikována odpověď presidenta Wilsona na mírovou nabídku rakousko-uherské vlády. President Wilson odmítl uznati pouhou autonomii národů v Rakousku a prohlásil: »Amerika uznala již Národní radu československou za vládu válčící, mezi níž a Německem, jakož i Rakousko-Uherskem jest stav válečný, a která je vybavena náležitou autoritou, řídití vojenské a politické věci Čechoslováků.«

Dne 20. října došla do Prahy zpráva, že československá Národní rada v Paříži prohlásila formálně neodvislost československého národa a současně došel Národnímu výboru v Praze anglický telegram dra Beneše z Paříže, v němž se oznamuje, že československá prozatímní vláda byla utvořena 26. září 1918 na základě americké deklarace ze dne 3. září, úmluvy s Francií ze dne 28. září, úmluvy s Anglií z 3. září a úmluvy s Itálií, oznámené 3. října.

Národní výbor se pak usnesl, aby do Švýcar odejela delegace Národního výboru pro bezprostřední ústní informace od delegátů československé vlády v Paříži. A dne 25. října 1918 odjeli do Ženevy dr. Kramář, Habrman, Klofáč, Staněk, Kalina, dr. Šámal, dr. Preis a K. Svoboda. V Ženevě došlo ve dnech 28.—31. října ke schůzi delegátů Národního výboru s drem Benešem a jeho spolupracovníky, o čemž byly sepsány tři památné dokumenty, které národ četl již v hi-

storických dnech, jež následovaly po 28. říjnu.

Ačkoli dílo bylo za hranicemi dovršeno a organizace vlády a správy nově se zrodivšího státu se přesunula na domácí půdu, zbařenou 28. října cizácké nadvlády ze svobodného rozhodnutí také národa doma, dr. Beneš neodpočíval. Jako ministr zahraničních věcí československé vlády připravoval se pro velký zápas na mírové konferenci, která byla po značných průtazích zahájena dne 16. ledna 1919 ve Versailles. Práce na mírové konferenci vyžádaly si ještě ohromného napětí Benešovy energie. Byly vykonány tak, že celý národ vítal dne 24. září 1919 dra Beneše, vracejícího se po pěti letech do vlasti, jako vítěze. A v první své řeči v Národním shromáždění dne 30. září 1919 mohl dr. Beneš právem prohlásiti, že Československá republika byla jedním z mála států, které odešly z mírové konference skutečně vítězi.

A za sedm let, které již uplynuly od dovršení velkého zápasu o osvobození národa, vykonal neúnavný dr. Beneš opět dílo, kterým zabezpečil náš stát a současně prosazoval úspěšně na mezinárodním kolbišti ty mravní principy míru, které tvoří tradici našeho národa, a jež mohou být jedinou spolehlivou základnou pro vztahy mezi národy.

Poměrně věkem mladý tento muž dorostl rychle velikosti našich největších lidí. Po této srázné cestě vedla ho geniálnost, posilovaná vzácnými vlastnostmi jeho pračeského rodu: pracovitostí, houževnatostí, skromností a láskou k pravdě.

X

PRVNÍ STOPA NA CESTĚ ODBOJE

FRANTIŠEK HERODEK

První viditelnou a výraznou stopu na mé cestě odboje vyšlápla do hlubokého a tíživého sněhu má matka. Směřovala do zajetí...

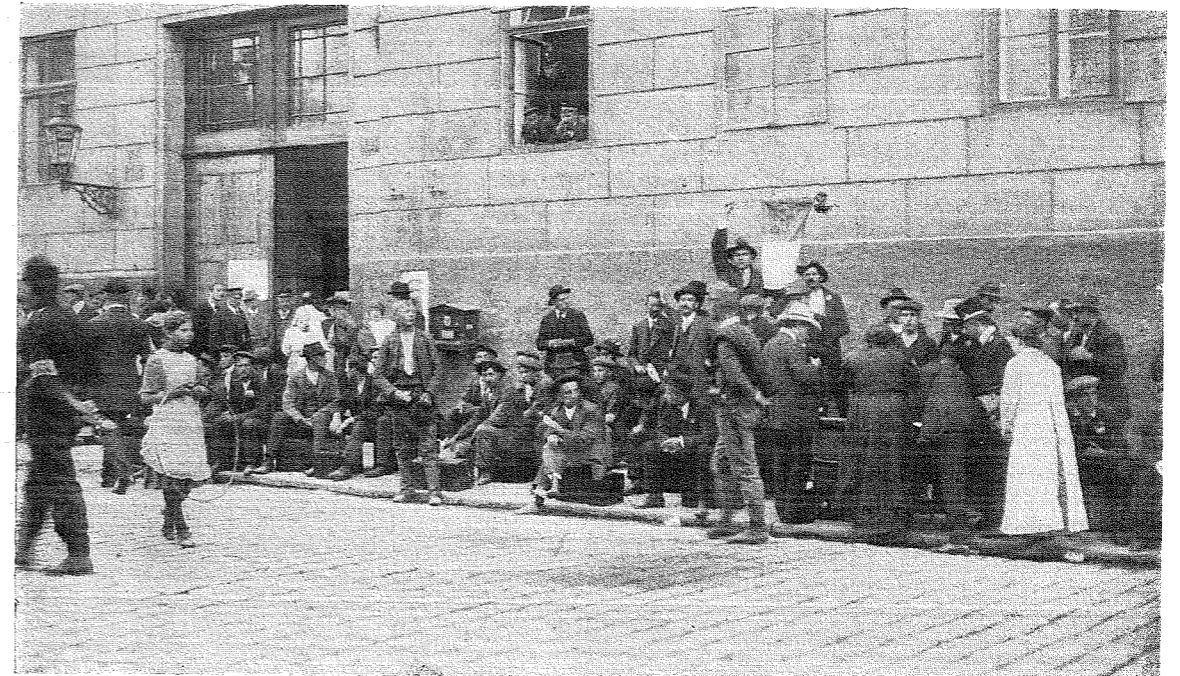
Než poslyšte od začátku.

V Rakousku jsem nebyl odveden ani jednou při řádném vojenském odvodu. Kdyby nebyla vypukla válka, nebýval bych byl vojákem, tak jako mnoho jiných »kriplů«. Poněvadž však císař pán byl v úzkých a potřeboval vojáků, a mnoho vojáků, byli uznáváni za schopné brániti »širší vlast« i ti, kteří byli »stark flachbrüstig« a s »herzfellerem« i s jinými horšími vadami tělesnými i duševními, neboť na »jakosti« nezáleželo vůbec. A tak jsem se stal tedy vojákem i já. Myslím

si však, že bych snad ani při té osudné jarní přehlídce v patnáctém roce nebýval odveden, kdyby byl odváděl člověk a ne Maďar. To vlastně nebyly odvody, neboť my jsme prostě před ním defilovali v Adamově rouše (až dodnes se divím, proč nám kázali se svlékat), a on, kouře cigaretu, vykřikoval písaři do pera — geeignet — houpaje se s nohy na nohu, s cynickým, vysokým úsměvem ve své zažloutlé tváři, s níž ani staletí nesmazala mongolského původu.

Byl jsem odveden.

Když jsem přijel z okresního města, nádraží bylo přeplněno lidmi, neboť každý byl zvědav na svého blízkého. Potkal jsem v zastupu matčin pohled, netrpělivý, tázavý, plný

Za mobilisace v Praze před kasárnami.

Nováčkové v Praze. (Před býv. Josefskými kasárnami.)

obav. Uslyševši neradostnou novinu, propukla v hlasitý pláč, že se lidé ohlíželi. V té době bylo i plakat nebezpečno: mohla být zcela dobře stíhána pro zvláštní náladu, již projevila při zprávě o odvedení svého syna. Doma ukápla slza i tatínkovi, vysloužilému vojáku, jenž poznal hnus rakouského vojančení (v míru) z aktivní služby i z císařských manévru a říkával o tom o všem, že je to »hovadina«, a vojenská blůza — svěrací kazajka, a teď, ve válce, že to bude ještě horší.

Měl jsem rukovat asi za dva měsíce po odvozech. Čas prchal jako voda. Vždy tak rychle utíká, musíme-li do něčeho nepříjemného. Konečně, uléhaje jednoho červnového večera do postele, představil jsem si: dnes tak naposled, zítra a po zítřku — kdo ví jak... Bylo mi nesmírně líto té měkké postele, že ji musím opustit, a nevěděl jsem proč, a pro koho mě z ní kdosi vyhání. Nechápal jsem, že mám býti bojovníkem na straně nespravedlnosti, násilí a nemravných ideí, za něž mám položit třeba i život a ni-

kdy snad už nevidět bohatého požehnání zlatých klasů rodné nížiny s její lenivou, kalnou říčkou, vroubenou hlavatými vrbami, topoly a olšemi. Nemohl jsem spát. V hlavě vířila mi odbojná předsevzetí a velezrádná odhodlání, jako paličky na bubnu, když bubeník spustí na plno. A svědomí, ten bezpečný strážce lidských předsevzetí a odhodlání, nabádalo zrovna k činům...

Po probdělé noci červnové jitra vhodilo oknem několik paprsků do mého malého pokojíčku a rozlilo je po stole, po skleněném kalamáři, v němž zahrály barevným třpytem, zaleskla se v nich tužka, pero, ozářily nad lůžkem Husův obraz, v knihovně zasvitly zlacené hřbety knih: »Dějiny národu českého«, »Konec samostatnosti české«, »Čechy po Bílé Hoře«, »Česká otázka«... a j. Seděl jsem chvíli na posteli a pohlížel na předměty, obrázky a drahé knihy a loučil se s nimi jako s živoucími bytostmi. Vždyť ke mně mluvily jasnou řečí a dávaly pevný výraz nočnímu přemýšlení...

Rakousko, budeš mít špatného vojáka!

Do odjezdu zbývaly ještě dvě či tři hodiny, jež byly naplněny bolestným rozdechváním z blízkého loučení. Matka, s očima zarudlýma od pláče, snažila se vpravdě mateřskou pozorností zpříjemnit mi ještě poslední chvílky doma, otec mlčky balil zavazadlo na cestu a jen tu a tam ještě zdůrazňoval rady, udělované starým vojákem — mladému: »Nikam se necpi. — Dělej jen, co musíš. — Ať o tobě mnoho nevědí. — Drž se

kým řve bolestně raněné zvíře. Loučící se stáli v tak těsném objetí, že se zdálo, jako by splynuli v jedno tělo, polibky dlouhé, jako by chtěly vyssát duši z těla, ruka něžně hladila ruku, tváře, okolí splynulo v cosi neurčitého v přívadu slz. Nevýslovně bolestně zněly výkřiky: »Vrať se nám!« — »Nedej se zabít!« — »Co si bez tebe tady počnem!« — »Jaký to bude život bez tebe!« — Bolestné, zoufalé divadlo...

V té chvíli vzpomněl jsem si na vás, matky

Před kasárnami za mobilisace.

vždycky zpátky. — Když budeš moci, uteč,« a pod.

Rozloučivše se bolestně bez cizích svědků, vyšli jsme z domu k nádraží, kam se hrnuly proudy lidí, jednak aby vyprovodili a rozloučili se se známými, jednak ze zvědavosti. Vlák brzy přispupěl a nastala těžká chvíle loučení, již dodávalo tragičností vědomí, že se loučící snad již nikdy neuvidí, že se loučí, možná, navždy. Jestli zde doposud stáli lidé s uplakanýma očima v tichém, důvěrném rozhovoru, nebo v zadumání, jako by si neměli již co povídat, byl pojednou nádražní prostor rozryt srdce drásajícím řevem, nestrojeným, barbarským, takovým, ja-

hellenského a na vaše, když jste své syny vypravovaly do boje: »Se štítem nebo na štítě!«

I já jsem stál s matkou v úzkém objetí, že jsem slyšel, jak se její srdce rozbušilo v strašné tuše, že se už, možná, loučíme naposled. Hladila mne, vzlykavě šeptala rady plné obav, napomínala k opatrnosti a já jsem ji ujišťoval, že se jistě vrátím...

Na malé stanici nestojí vlak dlouho. Průvodčí vlaku musili výzvou »nastupovat!« trhat bolestná objetí. Dříve však, nežli jejich výkřik roztrhl i nás, vyňala matka bílý šátek, složený, vyžehlený, zřejmě připravený k této drásavé rozloučení a řekla již pevněji: »Tady máš, synku, bílý šátek, však víš, na

co ti jej dávám.« — »Vím.« odvětil jsem na srozuměnou, políbil za to matku ještě snad vřeleji než dříve a skočil do vlaku, neboť píšťala houkla, vlak se hnul.

Nový řev a usedavý pláč, mávání rukou, šátků... necitelný, kovový netvor odvážel

čerstvé maso do břicha nenasytné přišery, válečné litice.

Učinil jsem první krok na cestě odbojem, po stopě, již vyšlápala v hlubokém a tíživém sněhu útlaku a ukázala jak z něho ven — má matka, prostá, venkovská žena.

X

KARPATSKÉ MOTIVY

JOSEF KOPTA

Karpaty začaly pro nás existovat v oné chvíli, kdy rakouská vojska, poražená u Lvo-va a Rawy Ruské, byla hozena nazpět a o jejich mohutnou přehradu se s napětím posledních sil zachytila. Tehdy — kolem vá-noc 1915 — se nám v Čechách zdálo, že ne-býtí těchto hor, byli by Rusové došli sloven-skými rovinami až k Budapešti a Vídni a vojna byla pro Rakousko velmi neslavně skončena. Jenže se jim podařilo proniknouti jen soutěskou v okolí Mezilaborče a Humen-né, spálené a pobořené, bylo nejzazší šlé-pějí, kterou vtiskli do roviny kozácké před-voje. Na půl roku staly se Karpaty dějištěm posíční války se střídavými úspěchy a z těch-to časů zůstaly v naší paměti vtisknuty nej-hluběji.

Vzpomínám-li na ně, mám dojem, že si přeříkávám jakousi dlouhou baladu, které jsem se kdysi naučil napaměť a — jako to při čtení balad činíme — umístil si ji do kar-patského prostředí, jímž jsem krácel a chy-tal obraz za obrazem. Vím, že ještě nebyla napsána, ale věřím, že jednou napsána bude. Všecko mravní zoufalství, všecko lidské ho-ře, fyzické i duševní martyrium Čecha, pře-lepeného barvou »hechtgrau« a maskovaného v zevnějškově jednotný typ Rakušana, nemá pro umělecké dílo příhodnější atmosféry nad tyto vysoké hory, které svou »špátkou« pře-rýval, a nad tyto pralesy, jimiž se plížil zoufale hledaje za každým stromem cestu z otroctví.

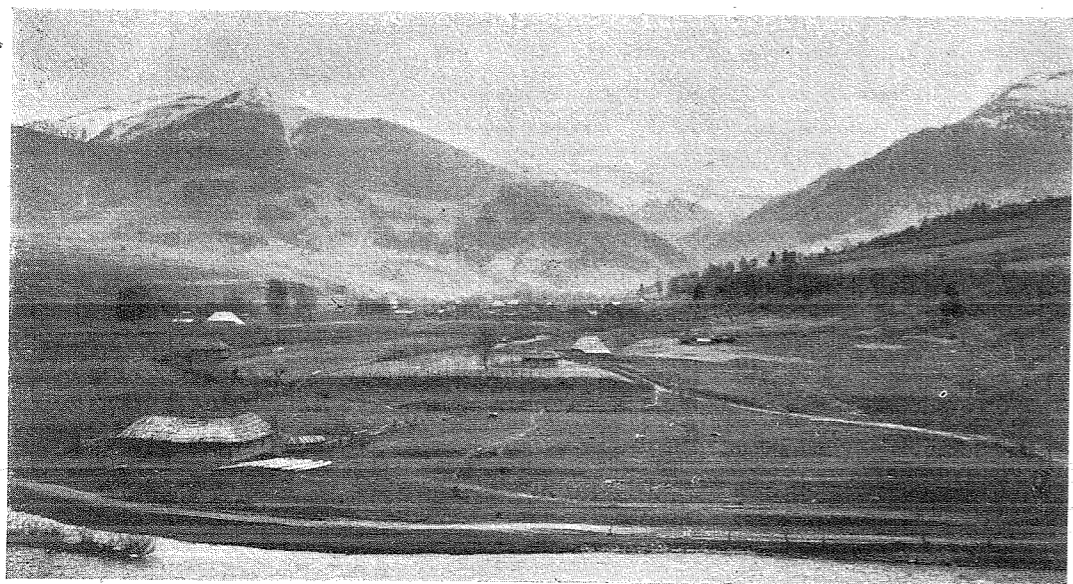
První polovina roku patnáctého byla pro rakouskou armádu nejkritičtější. Tenkrát se zdálo, že melou v Rakousku z posledního. Do Karpat, zasněžených a zmrzlých, byly posílány nejbídněji oděné a vyzbrojené marš-

bataliony, a zákopy tam byly obsazeny tak řídounce, že jsme nedovedli pochopiti, proč Rusové váhají a nepustí se v několikařado-vých kolonách proti překřehlé, hladové cí-sařské armádičce, jejíž bídu charakterisovaly hadrovité pláště nad kolena a poloplátěné »komodky« na namrzlých nohách. Bylo jisto, že by se nebránila a šla by jako stádo, které umdlelo na dlouhých, blátivých silni-cích, k ruským hranicím, kde nedávají ku-kuřičný chléb a kde bude klid a teplo. Tvrdím, že i němečtí vojáci měli tehdy vojny dost a my jsme viděli na vlastní oči, že i je-jich masa trpně vyčkávala, až se objeví vou-satý zmlák a místo střely ukáže rukou a vzkřikne své drsné a vše odpouštějící: »Jdil«

Jenže tehdy jsme nevěděli, že žije v Pe-trohradě plukovník Masojedov s generálem Suchomlinovem, kteří se postarali, aby od února 1915 přišlo na jednoho ruského vo-jáka dohromady pět patron a na jedno dělo necelých sedm šrapnelů. Ale i tak úspěch občasných ruských výpadů svědčil, že by byly tehdy stačily ony příslovečné ruské če-pice.

Rakouský generální štáb velmi dobře cítil, jak duch armády poznenáhlu poklesá a taje a nemýlil se, ukazoval-li v rezervátních roz-kazech na nakažlivý vliv českých »hochver-rátrů«, kteří se velmi horlivě hlásili na pa-troly, aby mizeli jeden za druhým. Přitažený šroub persekuce a výstražných represálií měl zakřiknout tento rozklad a rozptýlení českých vojáků po německých a maďarských rotách mělo je postavit pod bdělou kon-trolu. Není asi mnoho míst na bývalých ra-kouských bojištích, kde by padaly zhovadi-lejší nadávky na celý český národ a kde by

byli hejtmani slibovali po válce v Čechách více šibenic, nežli v Karpatech. Zejména po onom březnovém dni, kdy zmizel ze zákopů celý pražský pluk, po němž zbyla dole ve vsi jen důstojnická kuchyně. A tu je jeden z motivů, který zní v karpatské písni čistě a líbezně, jenže z protější strany, kde přebývala hrstka českých lidí, kteří bojovali, strádali a umírali, věduce proč a za koho. A tu jsou místa, kde se čeští spiklenci připlížili nehlouběji do země, již opověděli své nepřátelství na život a na smrt a vyhlásili

V průsmycích karpatských.

svou nesmiřitelnou vůli vyrvati z ohavných spárů svůj český domov. Zde šel 28. pluk za magickým hlasem tklivé hymny, již jej přivábil starodružinický rozvědčík, zde se zcelovala rozpolcená, zmatená duše pražských dětí, kteří konečně v hlubinách karpatské noci našli cíl, po němž nepřestávali pátrati.

Tento český dvojhlas, který se táhne všemi rakouskými bojišti a také celým vnitrozemím, je soustředěn v Karpatech do několika výstižných zkratk a lze jej tu nejurčitěji hmatati a zkoumati. Vedle drátů, na nichž zůstala viseti rozdrásaná, prostřílená česká těla, vedle zasněžených roklin, v nichž doúpěli čeští ranění a vedle stromů, na něž byli čeští vojáci rakouskými a maďarskými

cugsfíry přivazováni, poplvaní nadávkami, jsou pěšiny a houště, jimiž jsme se utíkali k novému životu a po nichž, dříve, nežli nás tragicky srazila slepá a nevybíravá ruská kule, jsme se dostali šťastně z rakouských osidel. Neboť zde bylo ukončeno naše národní probuzení, zde bylo možno učiniti slovo tělem. Studený, nůž smrti na hrdle přinutil člověka, aby se rozhodoval rychle a nensmlouvavě a aby v poslední chvíli uvážil, je-li jen zvířetem, jemuž je konec konců lhostejno, proč má zemřít anebo tvor, stvo-

řený k obrazu božimu, svobodná lidská bytost, která cítí vyšší smysl svého bytí a brání se, má-li jej ztratiti pro nikoho. Nebylo hroznějšího umírání na celém světě, a kdybychom přišli ještě dnes do Karpat na Kotu 606, slyšeli bychom bolestné nářky, které tam nepřestávají a poznali v husté spleti hlasů český hlas ze všech nejbolestnější. Němec, Maďar a všichni, kteří věřili v Rakousko jako ve svou vlast, úpěli bolestí palčivých ran a hlubokým lidským steskem. Český nářek byl tragičtější o to, co tyto lidi zejména ve smrti rozdělovalo: o vnitřní vztah k zemi, již první milovali a druzí nenáviděli, již jedni zvali svou a chtěli ji brániti a druzí přihlížeti k jejímu osudu s chladnou cizotou a vidouce teprve v jejím zániku počátek svého národního

Užocký průsmyk.

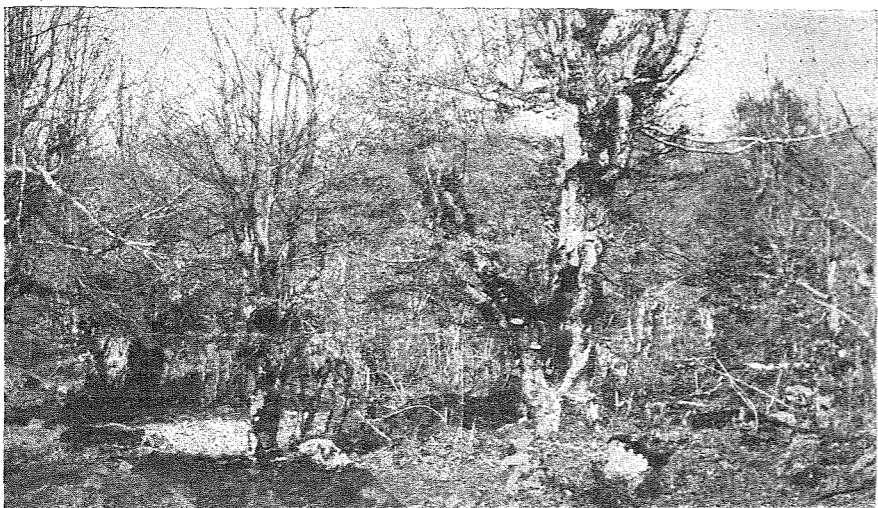
i lidského štěstí, strašně zavylí do prázdna, do něhož se jejich duše nevolně a bez smyslu ubírala.

Rekl jsem, že v Karpatech se odehrával poslední akt našeho národního probuzení. Zde jsme nehorlivěji listovali v českých dějinách a třebaže jsme od počátku války cítili v hlubinách duše, jak se navzdýcky rozdvoují cesty rakouská a česká, přece si zejména starší z nás teprve nyní myšlenkově formulovali svůj program. My, lidé dvacetiletí, jsme vždycky mohli dějstvovati spontánněji a dáti se unést citem, který byl takřka jediným velitelem. Rozumově méně zralejší a zkušenější žili jsme z buditelského ohlasu básníků, jejichž symbolickým proroctvím jsme rozuměli. Deklamovali-li jsme si antimilitaristický Raport Fráni Šrámka, ale cítili jsme, že s trpnou resignací nebude možno tvářit v tvář smrti vystačit a že je nutno skutkem dopovědět to, co básník kdysi dopovědět nasměl. Ostatně všelidský tón umírajícího vojáka a jeho strašlivá otázka: Proč? zněla i u Šrámka docela po česku a ten, v jehož službách básníkův voják stál, nebyl kdokoliv, nýbrž právě a určitě Rakousko. Obraz viděný v básnické divinaci, stal se touto válkou skutečností a od vojáka, vystrašeného hrůzným snem, který v Šrámkově básni zaujal místo na levém křídle a poslední, jsme se měli přes všecku vnitřní stejnorodost a spřízněnost lišit tím, že se nám o naši smrti v poli nebude zdát, nýbrž že se nad námi nakloní ve skutečné velikosti. A tu již nemohla končiti věc resignovaným a krvavě ironickým smírem »tož člověk rád jde, člověk musí

jít, když pán chce, smrti vstříc«, tu začínal aktivní bunt a vzpoura, jak jsme jí byli nasáti z básni Bezručových. »Přijde den, z dolů jde plamen a dým, přijde den, sůtujem spolu«, tato nejsmělejší výzva ještě před válkou na adresu Rakouska vyslovená se na jednu začala týkati zejména těch, kteří ji mají provésti. Z deklamátorských podíí a večírků, kde byla rozsévána a přijímána s bouřlivým potleskem, měla se státi skutkem. Ti, kteří ji znali z paměti, opisovali si ji po rozebrání Slezského čísla a ohnivě recitovali, měli ukázat oprávněnost plurálního pathosu, jímž hovořila. Nežil jsem nikdy básnická slova intenzivněji, nežli »Raport« a »Ostravu« v Karpatech a vždycky, když si je čtu, cítím, kterak z nich vanou hlubiny těchto hor a hvozdů se všemi svými krvavými dramaty a se všemi chvílemi buntů a šťastného vysvobození. S hlavou svěšenou k zemi letěli jsme za hvězdné květnové noci vzhůru po kopci, který měl býtí námi dobyt, promíchání mezi německé vojáky s warnsdorfským dialektem, byli jsme stále daleko před nimi a prosekávání nespočetnými roji ruských i rakouských střel (Rakušané stříleli z levého křídla rovnou do nás), pádili jsme jako zvěř prudce a instinktivně vzhůru na kotu 606 s jedinou myšlenkou v hlavě a každém nervu: dnes poběžíme pořád rovně, pořád rovně až doběhneme k Rusům! Mnozí, kteří potom zapomněli včas odhodit pušky, tak tak, že nebyli zastřeleni, ale na to nikdo nepomyslel, bylo to opojení jako na barikádách. Přes mrtvé, kteří tu od minulých bojů leželi a tleli, občas ukryti za jejich tuhými těly, přes jámy po granátech a přes nespo-

Osada Bílina při řece Tise.

V karpatském pralese.

četné drátěné překážky, které jsme přelézali, aniž bychom cítili bolest a krev na rozdrásaných rukách, hnali jsme se s nataženými nozdrami vpřed, jako bychom chtěli ve tmě vyčichati, odkud zavane typický zápach ruské juchty a smrad máchorkového dýmu, který k nám před tím nosil vítr z ruských zákopů. Přes temeno hory jsme se přenesli, přes několikera pásma zákopů, z nichž Rusové ustoupili a v nichž zbylo několik zmláků s rukama zdviženýma (prosili nás, abychom je zajali!), padali jsme, klopytali zase s vršků dolů, kde byl hustý les a v něm za stromy i pod zemí skrytí ruští vojáci.

To již modře a růžově svítalo a Češi, skoro do jednoho z celého bataillonu, po němž byli rozdělení, se tam sešli, jako by se byli umluvili, že právě v tomto útoku přeběhnou.

V písni o Karpatech, kterou bych chtěl jednou psát, by bylo toto místo strašně zpěvavé, byl by to paján ke chvále života a svobody, kterou jsme přes to, že nás vedli ruští vojáci jako zajatce, pociťovali v každém póru duše i těla a častokrát chtěli padnouti na zem

a líbatí ji, čistou, zelenou a nezkrvavenou. Byl vám to pocit, jako když nám někdo odklopí temeno hlavy a na obnažený mozek padne tolik slunečního světla a vzduchu, že je duši, jako by byla bez krunýře a hranic a létá v úžasných kruzích nad světem a nic jí nepřekáží.

Místa v Karpatech, jimiž jsme tohoto májového jitra stoupali, vidím ve vzpomínkách jako rajskou zahradu, kterou známe jen z nejkrásnějších snů a když si ji chci představit, vzpomenu si na zelený Ceylon s hluboce modrou oblohou a s nějakými duhovými ptáky, kteří v Karpatech nebyli a které přes to slyším zpívat nad sebou, stoupaje vzhůru bez únavy jako do nebe.

Tehdy jsme stoupali do Ruska. Co na tom, že rozbitou, ponurou Haličí, 45 km pěšky denně, pijíce vodu ze silničních kalužin a živíce se plesnivými chlebovými suchary! Ach, bílou kůrku jsme jedli nejdříve a černou, praženou, chrupavou a nasládlou až naposled a byli bychom se při rozdělení o ni seprali, jak byla dobrá!

x

JAK JSEM SE DOSTAL DO SRBSKÉHO ZAJETÍ

JOSEF KÁPAR

Bylo to naprosto zřejmé i každému ersatz-reservistovi, »že jsme to prohráli«. Pravím »my« proto, že tehdy jsem byl nejstarším aktivním desátníkem 8. setniny 91. pěšího pluku »Freiherr von Cibulka« a mojí povinností podle »Dienstreglama« bylo cítit se údem slavné zelené brigády čís. 17. pod vedením generála Daniela. Tato byla částí ještě slavnější deváté pěší divise pod vedením pana generála von Scheuchenstuela, která byla součástí nejslavnějšího armádního sboru čís. 8, jemuž velel p. generál d. Infanterie baron Giesl von Gieslingen. Myslím, že netřeba dodávat, že tento sbor byl mocnou jednotkou slavné armády Potiorkovy, který, jak známo, dobyl Bělehradu a dostal za to od císaře pána řád Marie Terezie. Při útoku na Valjevo dal si ho mužně na prsa, aby jej Srbové viděli. Chyba byla v tom, že když v prosinci 1914 utíkal od Valjeva, nevěděl jak to zaříditi, aby srbská armáda ten řád viděla a z respektu nehnala Rakušany tak prudce.

Srbové sice radu pro něj měli pohotově, měl si jej prý připnout »na buzicu«, ale myslím, že by proto Rakušany nebyli hnali méně rychle.

Neříkám »nás« proto, že jsem už při tom slavném výprasku nebyl. Z toho je vidět, že v tu dobu jsem byl někde »ulitej«. Přes to by mě každý křivdil, kdo by mě za ulevváka považoval. Myslil jsem to s vojnou vždy vážně, tak vážně, že jsem se zhrozil, proč se lidé zabíjejí a proč do toho Srbska vlastně táhnem.

Měl jsem za to, že už je všemu konec, když jsme to 19. srpna naposled projeli na pláních

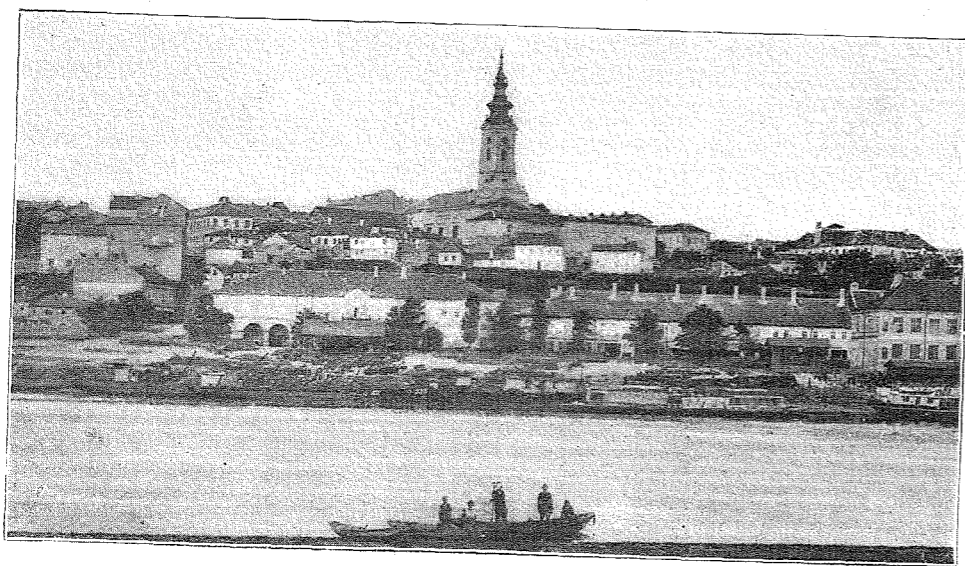
a stránkách »Ceru«. Myslil jsem... teď je konec vojny. Co jsem měl vlastně myslit jiného? Ve vysoké politice jsem se sice nevyznal, tu obstarával pan Berchtold ve Vídni, ale v strategii a umění válečném, to je věc jiná. To jsem dřel tři roky a tedy jsem tomu musel rozumět »když jsme to prohráli«. Ostatně ještě jsem neslyšel nikoho, ani Konráda z Hötzendorfu ne, kdo by tvrdil, že jsme to na Ceru vyhráli. Tedy definitivně a na vždycky jest nezvratně zjištěno, že na Ceru to prohrál kde kdo, od mého švarmu počínaje až po sborové velitelství a nejvyšším velitelem Potiorkem konče.

To je pak už samo sebou, že když někdo prohraje bitvu, tak že utíká, aby zachránil, co se zachránit dá.

Tehdy na Ceru utíkal také kde kdo, a zůstal jen, kdo utíkat nemohl anebo simuloval, že utíkat nemůže, zkrátka, kdo toho měl dost tak nebo tak. Zachraňovat už nebylo co.

Nejprve utekla pražská zeměbrana, část k Drině a část nezadržitelně dopředu — ani srbské zákopy ji nezadržely. Ti, co utíkali kupředu, zaházeli flinty a nechali si torby, ti, co dozadu, zaházeli torby a nechali si flinty. Potom tímže způsobem se rozutekli osmadvacátníci, jedenácti z Písku a jednostodruzi z Benešova. Egerländři, ti utíkali v pořádku v čele s oficíry, ale jen jedním směrem — k Drině.

O jedenadvacátých se to takhle nedá jen říci. Dozadu — ke Drině, jim zapověděl utíkat pan generál Scheuchenstuel a dopředu utíkat nemohli proto, že nebyl žádný útok, nýbrž jasný a krátký rozkaz: »Aushalten bis

Bělehrad.

zum letzten Mann«. (Vydržet do posledního muže.) Dodnes nevím, jestli jsme se měli dát zabít do posledního muže anebo jestli jsme se měli dát do posledního muže sebrat od Srbů. Zabít se nechtěl dát nikdo. Přes to hodně lidí bylo zabito právě proto, že zpátky utíkat jsme nesměli a kupředu to zatím nešlo. Pro svoji osobu jsem myslel, že rozkaz se týká toho sebrání. Náš velitel praporu byl hodný člověk, ale rozuměl tomu jinak než já.

Posílal mě jako svého ordonance napravo, nalevo, »jestli linie ještě drží« a moc se horšil, když řídla. Naposled už byla obsazena jen těmi, kteří utíkat proto, že svůj úkol, vycedit krev pro císaře pána, vykonali, nemohli. Bylo jich mnoho. Mezi nimi tu a tam byl ještě někdo, kdo utíkat nechtěl.

Když ale »to« už nebylo k vydržení a náš velitel klesl s prostřeleným břichem, napadlo nás, že přece jen v útěku bude naše spása. Vlekli jsme bezvládné tělo velitele asi 200 kroků, do strouhy, přes výmoly, ale dál to nešlo. Co počít? Co mohlo běžet, už přeběhlo; kamarádi řekli, že běží pro nosítka a já s raněným zůstal trčet po kolena v blátě. Měl jsem toho dost. Místo bylo příhodné a situace také. Koule sem nedolítaly a vůbec zde, ve výmolu pod strání, bylo takové závětří, že jen tu a tam spadla s vršku jedle větvička, sražená kulkou. Nahoře zatím jako by vojna ustala. Kanony se odmlčely. »Naše« proto, že byly rozmlácené a srbské proto, že je šesti

páry volů tahali na dobyté vrchy, aby měli lepší výstřel na prchající armádu k Drině.

Fronta se rychle posunovala čelem vzad. Zbyly jen rozbité kanony, kuchyně, jámy od granátů, zabití a ranění lidé a koně. Válečné pole bylo posečeno dokonale. Padlých více jak snopů na poli. A živí? Tu a tam se krčili, vystrkující na prutech a puškách bílé kapesníky...

Neviděl jsem, jak Srbové se dostali na kopeček, ale jejich urá... urá... znělo tak radostně. Jak by ne, vždyť »Švába pobegalo«. A tak se hnali za ním jako myslivci, kteří pronásledují medvěda. Už byli daleko ode mne, když — znovu se ozval rachot pušek a dunění děl, ale vše se stále vzdalovalo směrem k Drině, k bosenské hranici.

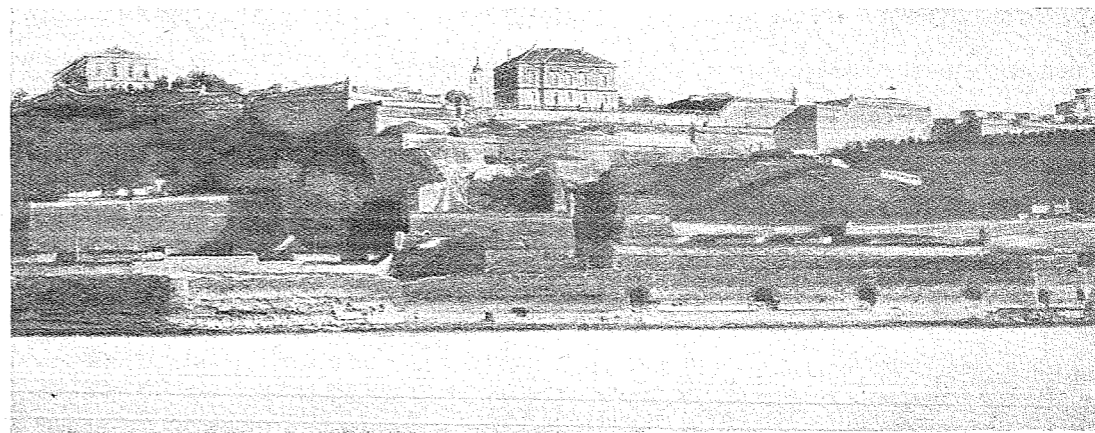
Co já teď? Bylo mi samotnému nějak smutno. Raněnému do řeči nebylo — připravoval se na smrt. Toužebně jsem si přál vidět živého tvora. Mé přání se vyplnilo; nahoře na stráni spatřil jsem dva srbské vojáky, jak obezřetně a rychle slézají stráž, ale zdálo se, že mne nevidí. Tedy křičím: Pomoc, pomoc! Patrně měli naspěch a proto si myslel jeden z nich, že bude rychlejší a lepší, když mě pomůže k Radeckému na onen svět, než aby mě tahal z bláta. Dušička už mi lezla z krku, a jak by ne? Chlapisko namířilo na mě svoji bouchačku a než jsem si vzpomněl, že jsem moc málo žil a bojoval, byl jsem mrtev. Doopravdy? Je to hloupý pocit, býti mrtev. Nej-

prve jsem viděl blesk z hlavní pušky a hned na to mě něco třesklo do čela. — Ránu jsem už neslyšel, ale cítil jsem, jak mě kulka provtala čelo a mozek a... jak pramínek krve mně teče přes tvář.

Cítil jsem, jak teče teplá, vlahá červená krev. Byl konec, konec všemu. Jak dlouho jsem byl mrtev, to nevím, ale když mě ten pramínek krve hřál, nebyl jsem ani tak docela nebožtík a přišlo mi tak, jako kdybych byl jen raněný. Měl jsem ještě vládu v ruce — chtěl jsem vidět svoji vlastní krev — a setřel jsem »smrtný« pot s čela.

Byla to těžká věc. Srbští lékaři byli daleko v lazaretech a zde matka smrt nedodělala práci všude. Na pláni ležely řady raněných, které obvazovali srbsí sanitní vojáci. Důstojník mně hned dal čtyři lidi, aby raněného majora vynesli nahoru. Zemřel zakrátko a na pohřbu jsem byl já, pravoslavný kněz, dva důstojníci a několik vojáků. I dřevěný křížek mu dali. Pochovali ho na místě, kde byl raněn.

Zdálo se mně to všechno tak samozřejmé, když jsem viděl generální štáb srbský ubytovaný na témže místě, kde předtím naposled

Opevnění Bělehrada.

Divám se na ruku, byla mokrá, ale po krvi ani památky. Ohmatávám se... vždyť jsem celý i hlava je celá. Nikdo neuvěří, jak jsem si oddych — jako bych se znova narodil. Oddychl jsem si zhluboka a s hlavy jsem se jimul čepicí — jen »Frantik« byl prostřelený.

Co tak rozjímám nad svojí smrtí a zmrtvých probuzení, ozve se nade mnou hlas: »Švábo, imáš bombu?« Zpozoroval jsem, že tím »Švábem« jsem já a proto po pravdě jsem odpověděl: »Nemám.« Řekl jsem to radostně, neboť viděl jsem na prvý pohled, že voják neměl žádných nepřátelských úmyslů. Byli vlastně dva, skočili dolů, podívali se nám do kapes a pomohli mě z bláta se slovy: »Hajde gore.« Když jsem se vyškřábal nahoru, na stráž, octl jsem se tváří v tvář mladému srbskému důstojníkovi, který se zálibou si prohlížel Rakušany opuštěné dělo. »Co tu děláš?« ptal se mne — česky. Řekl jsem o raněném dole, že je mu třeba pomoci.

hodoval rakouský štáb divisního velitele.

Ještě dnes ho vidím, jak utíkal s brigádníkem za řevu: »Mein Pferd, mein Pferd«, až se mu červená podšívka pláště obracela.

Srbský generál se díval do mapy právě, když mě k němu přivedli. Podal mi ruku a spustil srbsky, odkud jsem, zda z Prahy? A proč Vy, Češi, neděláte doma revoluci? Šlo to špatně s tím hovorem. Já neuměl srbsky, třeba jsem hodně rozuměl. Generál neuměl zase česky a tak jsme se dorozumívali německy. Otázky byly krátké. Kdo byl zde na tomto místě? Který pěší pluk? Který dělostřelecký pluk? Kdo velel? Kdo byl napravo? Kdo nalevo? Pověděl jsem, co jsem věděl, třeba že jsem si byl vědom toho, že zrazuji »vlast nepříteli«. A takových zrádců bylo na tisíce. Než jsem se nadál, generál sedl na koně, podal mi ruku a řekl: »Sutra neče býti Švába u Srbiji.« A také to byla pravda. 21. srpna 1914 nebylo už Rakušanů v Srb-

Stará opevnění Bělehradu.

sku. Ti utíkali dozadu, byli za Drinou, která, mimochodem řečeno, mnohé odnesla až do Sávy, a co zůstalo, to už nebyli Rakušané, nýbrž Češi, Slováci, Němci, Maďaři, Chorváci, Slovinci, Bosňáci, Dalmatinci, Srbi, Poláci, Rusíni, Rumuni, atd. Tak jsem se tedy odloučil od svého pluku, kde o mně vedli znám, jak jsem se později dověděl, jako o mrtvém, potom jako o raněném. Patrně se také o té »mé smrti a ranění dověděli«.

Dočkal jsem se toho, po čem jsem toužil. Zbavil jsem se vojny a jen na kamarády vzpomínal, jak se jim asi těžko běží o hladu. Upřímně jsem jich litoval. Moji noví druhové se o mě starali, jak náleží. Napojili mne rakijí a nakrmili rýží se skopovým masem. Když se setmělo, sesedli jsme se kolem ohně a opékali kukuřičné klasy. Hotová idyla byl ten večer, kdyby nebylo onoho hrozného nářku a úpění raněných, kteří se nemohli dočkat pomoci.

Co jsme mohli, dělali jsme, abychom zmírnili jejich bolesti. Rozbité hlavy a utržené údy jsme ovšem spraviti neuměli.

Kolem ohně byl jsem středem pozornosti a zájmu a věru lépe jsem si s těmi prostými vojáky pohovořil než s panem generálem. Ptali se na rodinu, na hodnost, kolik má Fráňa Josip vojska, co se děje v Čechách, bude-li u nás revoluce, roste-li u nás kuku-

řice atd. atd. Nestačil jsem odpovídati ústy, pomáhal jsem si tedy i rukama. Konečně přišel rozkaz spát. Věřte, že jsem v životě lépe nikdy nespal. Torbu pod hlavou, přikrytý bluzou, snil jsem sladký sen. Nebylo pro mě už války, nehrozila mi smrt, vrátím se mezi pokojné lidi.

Po několika předešlých, probdělých nocích, plných nebezpečí a strádání, jsem se zas jednou dobře vyspal. Vstal jsem, když tábor byl již na nohou. Čety se připravovaly k odchodu. Děla duněla už hodně daleko. Nastalo pro mě nové loučení se srbskými kamarády. Bude prý mi v Srbsku dobře, mám pozdraviti jejich ženy a domovy. Však se válka už co nevidět skončí. Baťuška car a ruský národ vyhlásil válku »Švábům«. Zprvu jsem měl za to, že půjdu sám, ale tu najednou přichází četa »Švábů« z lesa za průvodu dvou srbských vojáků... »Franto, Pepíku, to je legrace, Tonda jde taky, člověče, pojď s námi!« ozývalo se se všech stran. A tak jsem se znovu shledal s kamarády od setniny a od praporu. Bylo nás hezký houfec. Skoro tolik jako těch, co utekli za Drinu. Naše cesta vedla přes bojiště do Bosenského Sela a stále nás přibývalo cestou. Cesta nebyla veselá. Všude zčernalé mrtvolky a mrchy ohlodávané od psů a vepřů. Vždyť nestačili je zahrabávat. Kolik tisíc mrtvých rakouská

armáda tu ztratila nevím, ale srbský válečný bulletin oznámil kořist 74 děl a 17.000 zajatců a měl úplnou pravdu. Odpočívali jsme v selské kuči. Starý páčil v kotli na dvoře slivovici a dal nám ochutnat. Mladý šel »na Švabu«. Cestou jsme potkávali menší i větší oddíly vojenské, povozy s potravinami, děla, náboje, sanitní kolony. Vojáci šli vesele za zpěvu tehdy populární písně: »Čiča Pero

Byli jsme o zkušenost bohatší a své jmění jsme zachránili jen z části, když chlapíky v Bosenském Selu zatkli a postavili před válečný soud.

Velitel divise měl k nám pěkný proslov. Nejen že ukázal na hanebnost rakouského útoku, ale i na obtíže, s nimiž se v Srbsku setkáváme.

»Vedeme válku s mocným nepřítelem a

Srbský komita.

ima konja vranca, Fráňa Josip seo na magaričca«, nebo: »Ranila me švábská mitraléza, maďarska granata — aj — —«.

Sedláci v bílých a hnědých plundrách s huňatými čepicemi vezli proviant a zpátky vozili raněné.

Před Bosenským Selem jsme nocovali na malém vršku. Tu noc jsem poznal, že v každé armádě jsou zloději. Když vše spalo, chodili dva vojáci od jednoho k druhému. Také ke mně přišli. Když jsem otevřel oči, měl jsem bajonet na prsou a druhý šelma brakoval kapsy se slovy: »Davaj para«.

naše země je malá a chudá, válkami s Turky vyčerpaná. Pomáhejte tedy, kdo se cítíte býti bratry, bude vaší práce třeba. Nemáme ob vazů pro své raněné, nemáme pokrývek ani dostatek pláštů pro vojsko.« Nebylo třeba nás pobízeti. Obvazy, pokrývky a stanové plátno se v brzku kupilo na hromadách. Dávali jsme rádi, ač později byli bychom potřebovali zejména pokrývky. Opravdu nebylo jich v Srbsku dostatek. Zkusili jsme to později na vlastním těle. Z Bosenského Sela putovali jsme přes Belou Crkvu, kde byl veliký lazaret, Ub, Kecevalu do Lajkovace.

Všade nás vítali s velikým zájmem. Vždyt nás šel již silný pluk. Na cestě kupovalo se vše, co se koupit dalo a ku podivu, koupilo se i za rakouské peníze. V Lajkovači druhého dne naložili nás do vlaku, ze kterého jsme nejprve byli nuceni vyházet stohy chleba, opáneků, ostnatého drátu a jiného válečného materiálu. Konečně se vlak hnul a kola v jednotvárném rytmu zpívala vytouženou píseň, do zajetí, do zajetí. Dali jsme se do zpěvu. Kolem vlaku míhaly se doškové střechy

vesnic, ztrácejících se v záplavě temné zeleně. Na polích u stohů mlátili obilí — někde na stroji »Umrath« nebo »Melichar«, jinde zas tím, že honili v obilí 3—6 koní kolem kůlu.

Krátké zastávky v městech nedaly nám příležitost blíže se seznámiti s okolím. Konečně měli jsme přece cíl — do zajetí, do zajetí, tak zpívala kola, tak zpívala duše. Co přišlo potom, to už je kapitola jiná.

X

VZPOMÍNKA AUSTRALSKÉHO LEGIONÁŘE

JOSEF SUDOLSKÝ

Narodil jsem se roku 1886 v Napajedlích. Vyučil jsem se strojním zámečnickem. Sloužil jsem v roce 1908—10 u 25. pl. zeměbrany v Kroměříži. Po odchodu od vojska obdržel jsem místo strojního zámečníka v dílnách severní dráhy v Přerově, s nadějí, že po složení zkoušek se dostanu za čekatele strojvůdce. Poněvadž při protežování Němců, kdy byl český dělník stále odstrkován, měl jsem velmi malou naději na úspěch, rozhodl jsem se s dvěma spoludělníky k odjezdu do Damašku v Turecku, kde již několik dělníků

z Přerova pracovalo v dílnách hedžaské dráhy (Damašek—Medina).

Damašek, arabský Dimišk-eš-Šáni, přezvaný arabskými básníky »perla Orientu«, je největším městem Syrie, asi s 200.000 obyvateli, z nichž jen malá část jsou křesťané a Židé. Rozkládá se na východním úpatí Antilibanonu v rovině Ghútské, která svlažována řekou Baradon, tvoří rozkošnou krajinu, plnou růžových a myrtoových sadů, olivových a fíkových hájů a broskví. Starý Damascus, v němž žil dle skutků apoštolských sv. Pavel,

Město Damašek.

je město čistě orientálského typu, s posvátnou měsitou Džámi el Kebír se třemi minarety. Na místě tom sestoupí dle křesťanské legendy Ježíš při posledním soudu na zemi. Je to nejstarší město orientu.

Po jednoročním pobytu v tomto městě odebral jsem se do Port-Saidu, kde jsem čekal na loď na přeplavbu do Austrálie. Loď »Oceanien«, francouzský osobní parník, na kterém jsem si zakoupil místo v kajutě II. tř., vyplula z Port-Saidu dne 30. srpna 1912 a po zastávkách v Suez, Adenu, Colombu, přistála 1. října v Melbourne, kde jsem vystoupil. Melbourne (čti Melbörn), je hlavní město britské kolonie Victorie, čítající tenkrát asi 500.000 obyvatel. Překvapilo mne

Port-Said.

po příchodu z nečistého Orientu svou výstavností a úpravou. Ulice široké, ve středu města ponejvíce asfaltové s chodníky pro pěší nadkrytými a s rozsáhlými parky ve vnitřním městě. Předměstí sestávají ze samých rodinných domků a vilek, každá se svou verandou a věčně zelenou zahrádkou okolo, ideální to zahradní čtvrti. Melbourne leží na řece Jarra-Jarra nedaleko Yobsonova zálivu. Je to vlastně skupina měst, v jichž středu leží City s krásnou parlamentní budovou, universitou a celou řadou nádherných veřejných budov. Celé město leží v nádherných sadech a zahradách; je sídlem guvernéra a střediskem obchodu celé kolonie.

Ohlížel jsem se zde po nějakém zaměst-

nání. Na lodi seznámil jsem se s Němcem, který sem jel z Jižní Afriky, v Australii byl již dříve a znal poměry i řeč. Já anglicky neuměl. Společně jsme hledali zaměstnání. Práci bych byl v mém oboru našel, ale pro neznalost řeči nechtěli mne nikde přijmouti. Tak jsme se potloukali po městě 3 týdny. Navštívili jsme známou zoologickou zahradu s krásnými exempláři všech druhů zvířat a ptactva, velkou veřejnou bibliotéku se statisíci svazky, divadla a j. a j.

Po třech týdnech vsedli jsme na loď a jeli do Adelaide, hl. města britské osady Již. Austrálie, ležící na východ od zátoky sv. Vincence. Tato má přes 200.000 obyvatel, je velmi výstavná dle anglického způsobu.

Co nejvíce prostoru a světla a samá zeleň. Město v zahradách.... Tam po čtrnácti dnech jsem přijal místo na ostrově Klokáním (Kangarooisland). Malá loď, která udržuje spojení mezi ostrovem a přístavem Adelaide, vykonala plavbu za nepokojného moře za 9 hodin.

Farmář mne již očekával. Byl rodem Australan, po rodičích německý Polák a mluvil trochu německy, což mi velmi pobyt u něho usnadnilo. Farma teprve před krátkou dobou zařízená, byla od přístavu vzdálena asi 16 angl. mil (as 26 km). K nejbližšímu sousedu měli jsme 3 mile. Farmář zabýval se prozatím destilováním oleje z blahovičnickových keřů (eukalyptus), zároveň pomalu

kleštil křoví a připravoval půdu k osevu. Má práce byla řezati letorosty, z kterých se pak olej dosti primitivně destiloval. Se mnou byl tam zaměstnán ještě ruský Fin. Bydleli jsme spolu v plátěném stanu, což bylo pro tamější horké podnebí docela příjemné. Ráno se šlo do lesa a člověk neviděl celý den živé tváře, kromě nějakého hada neb až 1 m dlouhého ještěra eguana, kteří však při objevení se člověka rychle prchali.

Klima na Klokáním ostrově je velmi zdravé, poněvadž mořský vánek vzduch ochlazuje, jedině když vanou horké severní větry, činí pobyt v křoví, kam vítr neprofoukne a slunce stojí nad hlavou, skoro nesnesitelný.

Botanická zahrada Melbourne v Australii.

A stínu nikde žádného, ježto australský strom stínu nevrhá, poněvadž listí se obrací hranou ke slunci. Tak jsem ztrávil pět měsíců do dubna 1913. Když jsem pochytil něco angličtiny, odebral jsem se zpět do Adelaide. Odtamtud jsem jel do Port-Pirie, kde jsem obdržel místo strojního zámečnicka v tamějších olověných hutích. Pracoval jsem až přišel červen r. 1914.

Jednoho dne přinesly časopisy zprávu: arcivévoda Ferdinand zastřelen. A teď se hnaly události jedna za druhou. Německé lodi opouštěly přístavy, aniž by nalodily zboží a nastala velká stagnace průmyslu, poněvadž tento se obával, že bude veškerý vý-

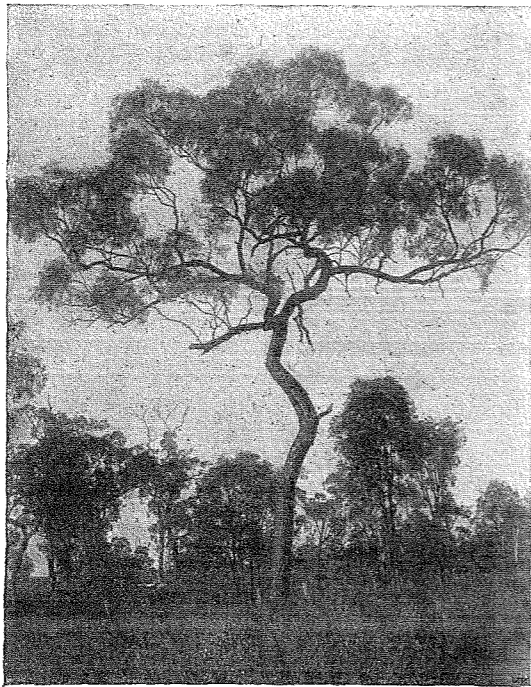
voz zastaven. Samotná huť, ve které jsem pracoval, propustila ze strojníků 18 a dělníků na sta. Já jsem zůstal z cizinců jediný. Těž všechno přístavní dělnictvo bylo bez zaměstnání. Po vypovězení války Anglii počala australská vláda organisovati dobrovolnickou pomocnou armádu pro Francii. Do této odešlo mnoho mladých mužů, ale i průmysl a obchod se zotavoval, zvláště když se ukázalo, že vývoz bude větší, nežli dříve.

Cizinci, kteří pracovali, nebyli prozatím obtěžováni, jen my »nepřátelští poddaní« musili se hlásiti jednou týdně na policii. Těžko vylíčiti, s jakými pocity jsem tam vždy šel, považován jsa za nepřítele, když všechny

mé sympatie byly na straně spojenců. Byl jsem pro každého jen »Austrian«, o Češích neměli zdání. O vánocích 1914 dva fanatičtí Turci stříleli na výletní vlak v Brocken Hilku, obsazený většinou ženami a dětmi, z nichž dvě zastřelili a několik ranili.

Tu byla zahájena časopisy kampaň o internování nepřátelských poddaných, ježto jsou veřejným nebezpečím a za druhé, že zabírají místa vojáků, kteří jdou bojovat za vlast a po navracení se najdou svá místa obsazena Němci. 1. května 1915 došlo k našemu internování.

Přišel jsem se ohlásiti na policii jako obvykle a strážník mi praví: Milice ve dvoře

Blahovičník.

vám něco chce! Vejdu tam nic netuše a byl jsem chycen. Když jsem zůstal zaražen státi, dali se Němci i vojáci, kteří je hlídali, do smíchu: Zase jedna myš v pasti. V Port-Pirie nás bylo zatčeno asi 60. Říšští Němci, několik Dalmatinců a já jediný Čech. Několik dní jsme byli držáni ve vojenských barácích a pak nás odvezli na Torrens-island blíže Adelaide. Jest to malý neobydlený pustý ostrov v zálivu Torrenzově. Na malém prostanství, ohrazeném ostnatým drátem, byly

postaveny stany vždy pro sedm mužů jeden. Zacházení s námi bylo zlé, takové, jaké si Němci pro jejich chvástavost a aroganci zasloužili, jenže ti mírní a rozumní trpěli s sebou. Strava byla dostatečná. Nejhorší, co mi bylo snášeti, byla odloučenost od ostatního světa, mezi hrubými námořníky, kteří delší internaci ještě více zesurověli. Tam jsem poznal prvního Čecha, s kterým jsem mohl promluvit svojí mateřštinou po prvé od svého odjezdu z Turecka. Byl to mladík 22ti-

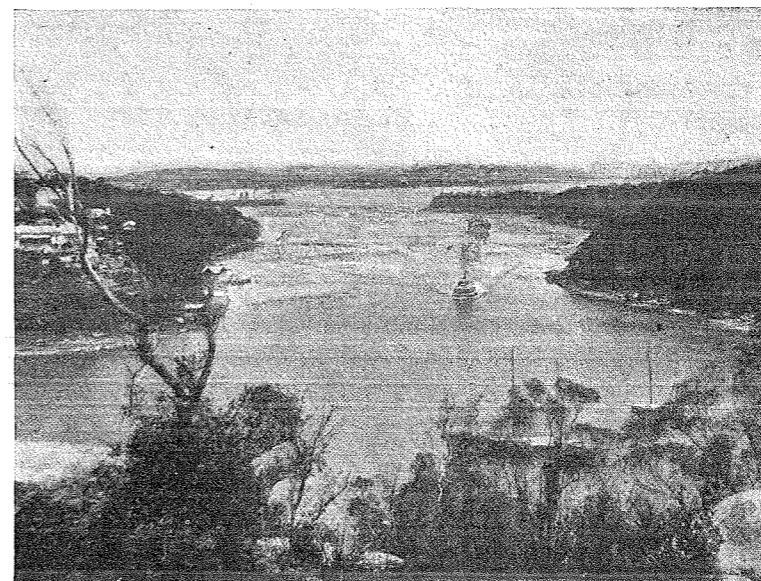

Adelaide v Australii.

letý, který od 16 let jezdil na německých lodích, takže byl více Němcem, než Čechem. Nebyl úplně zdrav a zemřel v nemocnici v Liverpoolu. Důvěrně jsem s nikým pohovořiti si nemohl. Veškeré časopisy byly internovaným zapovězeny, následkem čehož kolovaly mezi nimi nejfantastičtější zprávy: Paříž dobytá, Calais dobyto, Londýn obrácen Zeppelinů v ssutiny, Rusko uzavřelo mír atd.

Asi po 2 měsících mého pobytu na Torrens-islandu proslýchalo se, že budeme transportováni do koncentračního tábora u Sydney. To se též potvrdilo. Ke konci července byl tábor náš zrušen a my vlakem transpor-

panie (company). Každá kumpanie měla svého vedoucího, též zajatce. Kuchyně byly 3 velké pro celý tábor. Strava dobrá, ráno a v poledne maso, večer čaj. Chleba a marmelády nadbytek. Ve vojenské kantině byly k dostání různé věci na přilepšenou, máslo, limonády, konzervy a j. Němci měli zařízené divadlo s výtečným orchestrem, ve kterém hráli též dva krajani, dopravení sem ze Singapooru. Později byl pro internované zařízen biograf, který hrál třikrát za týden na volném prostanství. Místa bylo dosti pro procházky a velké prostanství zřízeno bylo pro football a jiné sporty. Kdo chtěl, mohl choditi na práci do lesa dobývat pařezy,

Záliv v Sydney.

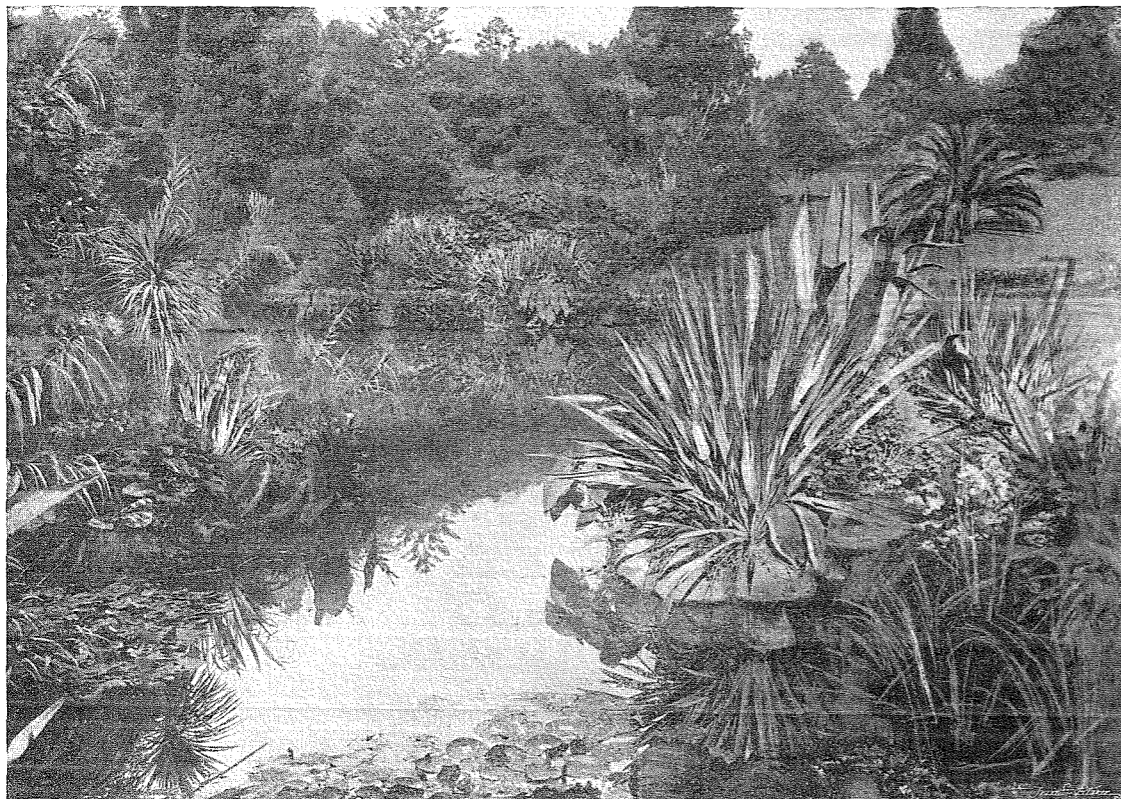
tování do německého koncentračního tábora u Liverpoolu, blíže Sydney v Novém Jižním Walesu. Tábor tento položen byl v lesích asi 5 km od města Liverpoolu. Internovaných bylo při našem příchodu asi 1100, kterýžto počet vzrostl v roce 1916 na 5000.

Byli svezeni ze všech konců Austrálie, Nové Guineje, Singapooru atd. Byli tam též váleční zajatci, část to posádky námořního piráta, německého křižníku »Emden«, smutně proslulého zničením mnoha obchodních lodí, při čemž nebylo šetřeno životů pokojných občanů.

Bydleli jsme v jednoduchých, vzdušných barácích po 50 mužích, 2 baráky jedna kum-

buďto dopoledne nebo odpoledne. Asi za 3 hodiny práce byl plat 1 shiling (1.20 před válkou). Poměry jak zdravotní, tak životní byly dobré, až na to omezení osobní svobody. Mezi internovanými následkem těsného spolužití zavládla velká hrubost a demoralisace a zvláště mezi námořníky se šířila homosexualita.

Podnikavci zařizovali herny, pravá to Monte Carla s rouletami a hazardními hrami v karty, kde se prohrávaly velké obnosy. Občas vtrhla na hráče vojenská hlídka s revolvery v rukou a se zvoláním »hands up« (ruce vzhůru) zabavila bank i s rouletou. To však neškodilo, soustružník zhotovil jinou a

Část botanické zahrady v Sydneyi.

hrálo se zase. Je mi známo, že jeden Dalmatinec po příchodu ze Západní Austrálie prohrál za večer 60 liber šterlingů. Později hráčství přestalo, poněvadž takoví lehkomyšlníci byli brzy o své úspory připraveni.

Veškeré lihoviny byly v táboře zakázány. Bylo také téměř nemožno je propašovati, neboť veškeré zásilky byly podrobně prohlíženy. Tu napadlo třem čiperům, jak snadno zbohatnouti. Vytrhli v podlaze prkna, vykopali jámu, kterou ve dne zase přikryli a tam si zařídili lihovar. Z marmelády, bramborů a j. plodů destilovali líh, který pak draho prodávali. Samozřejmě, že to dlouho utajeno nezůstalo. Táborová policie pátrala, až jednoho dne se nesli lihovarníci i s aparáty do basy.

Bylo tam též několik pochybných individuí, která utvořila spolek »černá ruka«, posílala lépe situovaným vyděračné dopisy, vyhrožovala zabitím a terorisovala celý tábor, takže jednotlivec měl obavu večer vyjít. Mnozí byli i přepadeni v noci v barácích. Konečně proti nim povstal celý tábor. Velitel byl kategoricky žádán, aby členy »černé ruky«,

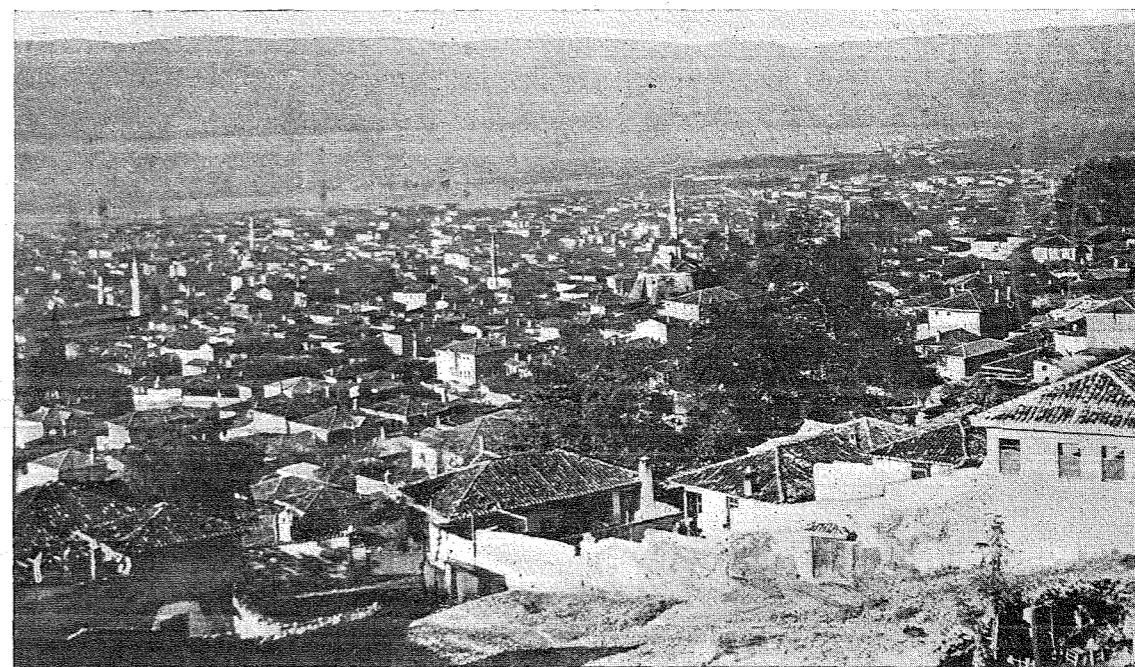
jichž seznam jsme měli, z tábora odstranil. Ježto se tak zdráhal učiniti, bylo sáhnuo k svépomoci. Provinilci byli velkými tlupami přepadeni, klackami bití a hnáni ku bráně. Který padl na cestě, byl vlečen po zemi a poněvadž brána byla zavřena, byli přehozeni přes bránu, kde je vojíni brali na nosítka a odnášeli do nemocnice. Jeden byl mrtev a ostatní více méně zle zřízeni. Pro tyto byl pak postaven zvláštní malý tábor, který byl nazván Sing-Sing dle americké státní trestnice.

Zde seznámil jsem se s krajany. Bylo nás asi 15. Konečně jsme si mohli sdělit naše přání a naše stesky. Němcům jsme ovšem naše sympatie ke spojencům mnoho na jevo dávatí nesměli, neb tam na ráně pěstí neb klackem mnoho nezáleželo. Rvačky byly na denním pořádku a rádi jsme tak jako tak vidění nebyli. Anglické noviny, jichž čtení tam bylo dovoleno, přinášely často až přehnané zprávy o vzbouření českých vojáků, deserci, povstání v Čechách a mnohé jiné. Tu jsme museli přeslechnouti leccos o velezrádcích, zvláště od rakouských Němců.

Dočetli jsme se v roce 1916 v českých amerických novinách, že prof. Masaryk byl jmenován profesorem slovanských jazyků na londýnské universitě a že pracuje za hranicemi. Napsali jsme mu obšírný dopis s vyličením naší situace, doložili různými citáty z novin o činech »české družiny« na ruské frontě, přeložili do angličtiny a adresovali prof. Masarykovi s prosbou, aby se nás zastal a vymohl nám propuštění. Dopis onen na místo určení pravděpodobně nedošel, ale své poslání přece vykonal. Po krátkém čase byli jsme předvoláni před zvláštní komisí a každý jednotlivě vyslýcháni česky. Pán,

Získáno celkem as 120 mužů, což nebylo valné vzhledem k tomu, že pouze v německém táboře bylo přes 1100 internovaných Jihoslovánů. Zvěděvše o této akci, přihlásili jsme se též, neb jsme již četli v časopisech některá prohlášení »Národní Rady v Paříži«.

Přiját do »Srbské Legie« jsem byl dne 27. června 1917. Bylo nás Čechů 11. Tam nám nastal veselý táborový život. Cvičili jsme pod anglickým velením. Velitel byl captain Buchanan a čtyři šikovatelé (sergeant major). Okolo 10. srpna dostali jsme rozkaz nevzdalovati se z tábora a býti stále pohotově k odjezdu. Dne 17. jsme byli naloděni i s austral-

Soluň.

který nás vyslýchal, byl censor slovanských dopisů z censurního úřadu v Sydney, rodem Moravan. Kdo z nás si mohl předem zaopatřit zaměstnání, byl o vánocích 1916 propuštěn na svobodu. Bylo nás 8. Ostatní byli propuštěni později. Jak jsme se těšili z blahé svobody a snažili se zapomenouti na ony trpké chvíle v zajetí.

V roce 1917 byla mezi Jihoslovany podniknuta akce o utvoření dobrovolnického sboru pro srbskou armádu. Sbor tento nazván »Serbian Legion« a dopraven do vojenského tábora v Liverpoolu. Později podniknuta podobná akce mezi internovanými Jihoslovany.

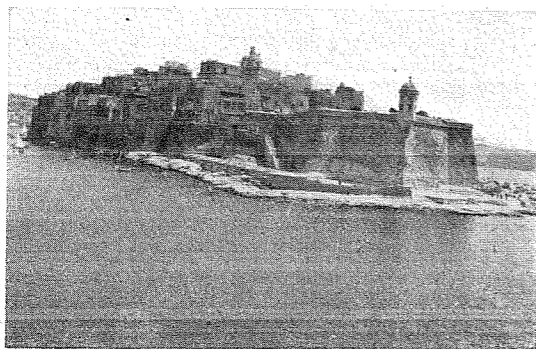
ským vojskem a s večerem loď vyjela z přístavu Sydney.

Sydney (čti Sidni) je hl. městem Nového Jižního Valesu na jihovýchodním břehu Austrálie a je nazýváno »královnou jihu«. Má přes milion obyvatelstva. Vyniká výstavností i nádherou zahrad. Leží uprostřed bohaté pánve uhelné, což dalo vznik mocnému průmyslu. Bylo založeno r. 1788 kapitánem Philipsem původně jako trestanecká osada.

Náš transport čítal kromě lodní posádky asi 1200 mužů. Vyjeli jsme za příznivé pohody. Dlouhou chvíli na lodi krátili jsme si různými hrami, šachy, cvičením atd. Něko-

likrát denně byl alarm. Každý spěchal na vykázané místo, opásán záchranným pasem, čekaje na rozkaz »do vody«, kdyby snad loď byla torpedována. Zastavili jsme se v Melbournu, Fremauthu, Colombo, Adenu a vylodili v Suez.

Pak jeli jsme do Alexandrie. Tam jsme vsedli na malý rybářský anglický parník, který před válkou lovil sledě v severním moři, za války pak byl přeměněn na loď pro dopravu vojska. Vezl právě do Soluně anglické vojiny z dovolené. Nastavěnými šalu-pami zdál se býti komicky vysoký a za bouřlivého moře se zdálo, že se každou chvíli převrhne. Hned po výjezdu z Alexandrie spatřili jsme první příznaky války. Z vody vy-

Z ostrova Malty.

čnivaly vrcholy stožárů dvou lodí, které byly u samotného vjezdu do přístavu německými ponorkami potopeny. Doprovázel nás anglický torpédoborec, který nás stále objížděl jako ovčácký pes, když dobíhá stádo, které chrání před vlkem. Cestou přes Středomoří bylo přísně zakázáno, být i jen na chvíli, sundatí záchranné pasy. Měli jsme je opásány kol beder i ve spaní.

Poslední noc před příjezdem do Soluně byla nejbouřlivější z celé cesty. Jako by moře zuřilo, že mu má býti vyrvána jeho kořist. Na úsvitu dne 8. října se bouře utišila a my vjížděli po padesátidvoudenní plavbě do přístavu soluňského.

Soluň, řecky Thessaloniki, bývalo dříve hlavním městem tureckého vilajetu. Za bulharské války zmocnili se ho Řekové. Leží na východní straně od ústí řeky Vardaru a Galiku na pobřeží soluňského zálivu a část rozkládá se amfiteatrálně na výběžcích hory

Chortače. Mezi obyvatelstvem bylo tisíce Židů. Soluň byla vždy cílem slovanského snažení. Již římský vojevůdce Germanicus musil Soluň hájit v roce 551 proti náporu Slovanů. Na konec zmocnili se však rodiště slovanských věrozvěstů Cyrila a Methoda Turci ve 14. století. Nyní patří opět Řecku a je předmětem zoufalých tužeb Slovanů.

Do Soluně jsme přijeli asi 2 měsíce po onom obrovském požáru, kdy polovice města, a to obchodní čtvrť, lehla popelem. Všechno ještě leželo jako v den po požáru, ničím se nezdálo býti hnuto a na opravách se nepracovalo. Po vylodění jsme byli zavezeni do srbského tábora »Mikra«. Umístění jsme byli v barácích, kde nás hned navštívilo několik

krajanů, kteří nás informovali o místních poměrech. Několik dní na to měli jsme býti předvedeni před prince Alexandra, nynějšího srbského krále. Předně jsme měli společný oběd, při němž hrála dvorní hudba, pak jsme se bavili, když tu znenadání vejde následník trůnu. Zazněla srbská národní hymna. Pokynem ruky hudbu zastaví a zvolá: »Pomoz Bog, junáci!«

»Bog ti pomoga!« zní odpověď a již jde rychlým krokem mezi nás. Náhodou přijde k naší skupině, jak jsme stáli pospolu. Přistoupí k jednomu z nás a táže se:

»Odkud jsi?«

»Čech!« odpoví tento.

Obrátí se ke druhému, zase tak. K třetímu, taktéž. Tu se mne táže: »Odkud?«

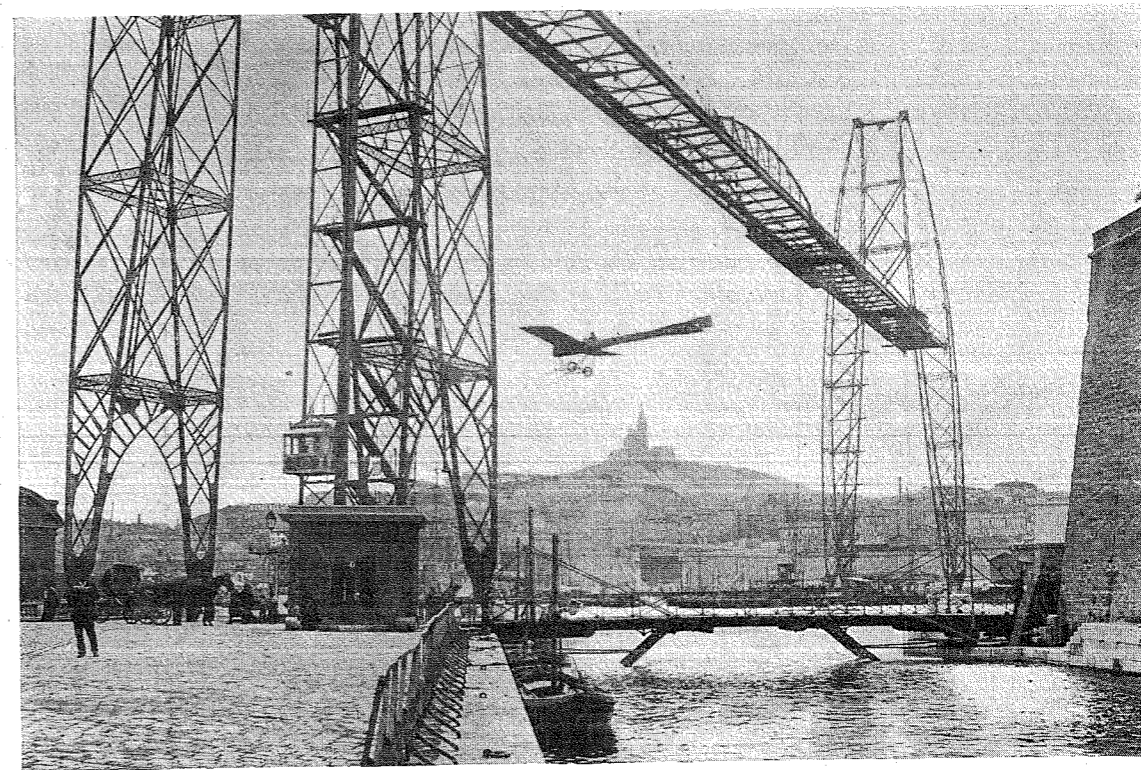
»Z Moravy.« díím.

Tehdy se obrátil k plukovníkovi a řekl: »Co pak jsou to zde samí Češi?«

Ten mu ukázal kousek dále, kde stáli Chorvaté. Vyptav se na prodělanou cestu a poměry v Australii, rozpustil nás. Hudba spustila srbský národní tanec »kolo«. Princ uchopí nejbližšího důstojníka a sám započne tanec a již se k němu přidávají důstojníci i prostí vojáci, až utvoří kolo přes celé nádvorní a tančí vesele.

Po tanci se s námi rozloučil a my se vrátili zpět do tábora. Pak jsme byli vybaveni novým stejnokrojem a dne 23. října odesláni za frontu na vojenský výcvik. Přidělení jsme byli k šumadijské divisi. Odjeli jsme drahou

asi 60 metrů pod nimi. Bylo to místo, kde nejúčinněji bilo nepřátelské dělostřelectvo a to hlavně hmoždýře. Každý den jsme dostali několik takových návštěvenek, nejhůře však bylo v den sv. Mikuláše. Jest to den, který mnoho Srbů slaví jako den patrona rodiny. V devět hodin, právě když pop žehnal pšeničný »koláč« a víno »ku Slávě«, přiletěl první výstřel a pak jeden za druhým, vždy po 5 minutách. Ucho zkušeného vojína postřehlo mezi ostatní palbou výstřel hmoždýře. Opět jeden! A již slyšeti supění jako vzdáleného tlaku, pak vytí, skučení a —

Přístav Marseille.

přes Vodenu do Subotky, kde nás již naši instruktoři očekávali. Ti nás zavedli do hor za posice 12. pluku. Po čtyřech týdnech výcviku jsme byli rozděleni k 10., 11. a 12. pluku. Byl jsem přidělen k 11. pl., 2. prap., který měl své posice na hoře Vetreniku, 1500 m vysoko. Můj vod (četa) měl toho času obsazen nejtěžší úsek třetí čety (roty), tak zvaný »Krvavý Zub«. Jest to skála, trčící jako zub z dásně, pod níž padlo mnoho srbských hrdinů, jak při dobývání, tak i při držení dobytých posic. Bulhaři byli na vrcholu, my

okamžik úzkostlivého ticha — pak hromové třesnutí. Zdá se, že se skála pohnula. Následovalo všeobecné oddychnutí. Zase jeden, který neublížil. Po dobu ostřelu nesměl žádný opustiti úkryt, takže jsme vzdor všemu »slavili«, popíjelo se vesele celý den, ačkoliv se chvílemi dech zatajil při velmi blízkém výbuchu. Večer pak na nás Bulhaři ironicky volali: »Srbíne, jak jsi slavil svoji slávu?« Takový úsek držel »vod« vždy 21 dní. Byla to namáhavá služba. Ve dne se dělali z ostnatého drátu španělští jezdci a v noci se no-

sili před zákopy, celé noci se pracovalo na opevňování atd. Po 21 dnech šlo se na 7 dní do zálohy, asi 300 metrů za první linií. Do zákopů se dostali pouze ranění a nemocní. Byli to staří válečníci, kteří prodělali již balkánskou válku 1912—13. Jejich jedinou tužbou bylo učinit nápor, zahnat Bulhara a odebrat se domů.

V měsíci únoru 1918 dostavily se sněhové bouře. Byli jsme právě v záloze, když nás jednou v noci překvapila taková sněhová bouře, že v několika hodinách bylo vše zasypáno. Na posici byli vojáci zasypáni ve svých úkrytech, poněvadž pro masy sněhu nemohli dveře otevřít a bylo na záloze, aby je šla vykopat. Při tom nebylo možno proti větru pokročit ani vydechnout a někde zapadnout, člověk by zmrzl v několika minutách. Po bouři pak tři dny jsme čistili zákopy od sněhu.

V měsíci březnu přišla výzva od Národní Rady českým vojínům v srbské armádě, aby se hlásili do české armády ve Francii. Přihlásil jsem se též a byl jsem asi 14. března z posice propuštěn. Již cestou jsem se sešel s několika bratry z Austrálie, v Soluni pak jsme se sešli všichni. Bylo tam již mnoho

bratrů od jiných pluků. Pak jsme byli předáni veliteli francouzského tábora a dne 13. dubna byl náš transport pod velením poručíka Křištofa naloděn na cestu do Francie. Parník »St. Anna«, který nás převážel, vykonal svou poslední cestu, neb při následující cestě byl u ostrova Sicilie potopen. Po krátkých zastávkách na ostrově Maltě a v Tunisu, přijeli jsme do Marseille. Odtamtud po dvoudenním odpočinku vlakem přes Bordeaux do našeho depôt v Cognacu. Téměř všichni jsme byli přiděleni k 22. pluku, který byl sídlem v Jarnacu. Přidělen jsem byl k 5. rotě. S touto jsem odejel do Darney. Odtamtud jsme pochodovali do Elsaska, pak zase zpět k Remeši, kde jsme postupovali za útočící francouzskou armádou. Pak jsme byli přehozeni v nákladních automobilech do Argon. Zúčastnil jsem se bojů u Vouzieres, kde jsem byl druhý den po dobytí farmy »le Petit Bau« dne 24. října těžce raněn do nohy, která mi musela být odňata. Na léčení byl jsem v nemocnici v Troyes a pak ve Vauves u Paříže. Po vyléčení připojil jsem se k transportu ruských legionářů a jel přes Švýcarsko a Rakousko do vlasti. Do Prahy jsem dojel dne 24. srpna 1919.

x

KDO BYL VLASTNĚ PRVÝM ČESKOSLOVENSKÝM GENERÁLEM V RUSKU

VÁCLAV VALENTA-ALFA

Na světě se stále dějí divné věci a každou chvíli čteme, že se stala věc přímo neuvěřitelná, ale přece se stane! A v poslední válce světové nebylo už o divy divoucí teprve žádná nouze. Což to nebyl hotový zázrak, četli-li jsme téměř pravidelně jednou týdně v novinách, že zase rakouská armáda utrpěla na některé frontě veliké vítězství? Bývalo nám to přemnohým nesmírně divné, byly to hotové divy, ale přece zase už jen dočista všední události. A kdo by se byl divil tomu, když bylo zjištěno součtem z úředních zpráv generálního štábu rakouského, že od počátku války do konce roku sedmnáctého bylo zajato slavnými vojevůdci dočista o několik milionů Rusů více, nežli jich žije v celé svaté Rusi? Byl to zázrak veliký, ale uvážíme-li, že jich Němci zajali za tutéž dobu ještě mnohem více, nežli Rakušané, učiníme si teprve pravý obraz o nesmírné geniálnosti Vilémových generálů.

Takovéhle divy jsme všichni kdysi v novinách četli, to je tedy všeobecně známo. Vzpomínejte však, četli-li kdo z vás za celou válku, že by se byl přes jedinou noc stal z mazaného frajtra generál. Nemůžete si vzpomenout, že? Vidíte, a přece se to stalo! Stalo se to, pravda, sice jen jedenkrát za dobu války a to štěstí, jaký div, potkalo právě mne. Aby historie světové války byla úplná, zaznamenávám proto onu historii pro věčnou památku tak, jak se ve skutečnosti udála.

*

Nevím, kolik let bylo tehdy Napoleonovi,

když se pustil v čele svých vojsk do Ruska, ale rozhodně mu bylo více nežli mně, když jsem jako sedmadvacetiletý generál táhl v čele nepřehledné rakouské armády z Haliče od řeky Malé Strypy do Kijeva. Než, vyslechněte celou tu podivuhodnou příhodu pěkně od začátku!

Neznám druhého člověka na světě, s nímž by si byl ve světové válce osud tak zahrával jako právě se mnou. Což nevidíte v tom řízení osudu, byl-li jsem v tentýž den povýšen na c. k. frajtra, kdy generál Hindenburg na maršála? Nu, co tomu, prosím, říkáte? Nezdá se vám to hodně podivné? Tak vidíte! Já na tu ohromnou náhodu již tenkrát kdekoho upozorňoval a nutil lidi, aby se nad tím pozastavili a zamyslili, bohužel, marně. Zlí jazykové stíhali mne proto naopak ještě posměchem, tropíce si z mé hodnosti nemístné žerty. Říkali, že prý my dva, totiž Já a Hindenburg už to výš nepřivedeme. A prosím, ať se dnes všichni ti posměváčkové popadnou za nos, jak se šeredně mýlili! Ti, kteří táhli se mnou v srpnu šestnáctého roku ruskými pláňmi do zajetí, na vlastní oči viděli, na vlastní uši slyšeli, co může osud, když má k tomu náladu, z c. k. frajtra za pár hodin zhotovit a k jaké slávě ho může povznést. Těm pak, kteří neměli toho štěstí vidět aniž slyšet, jaké divné věci se se mnou v Rusku daly, budu dnes vyprávět.

Dříve však nutno ještě předepsati, jak se ony velké věci vyvíjely:

Osud tomu chtěl, že jsem byl chycen do zajetí právě v oněch zákopech u vsi Gli-

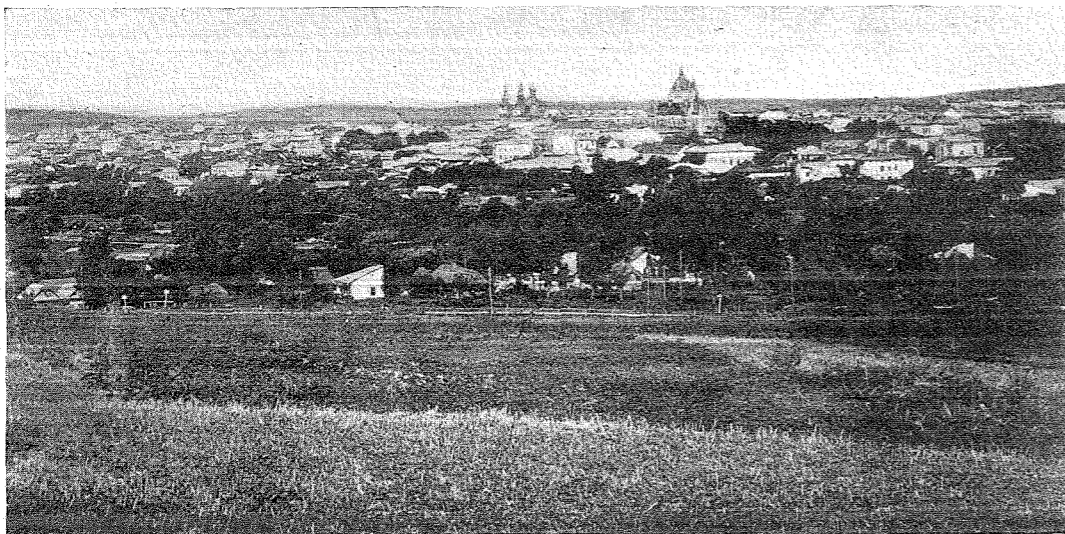
ny na Malé Strypě, které jsem před několika týdny vlastnoručně se svým švarmem vyryl a tak důkladně zadrátoval, že jsem se z nich sám nemohl vymotati.

A chápete zajisté, že i v tom musel mít prsty osud, byl-li jsem veden ze zákopů do vsi Gliny, v níž jsem ještě před čtrnácti dny v etapě odpočíval, přes pastýřův dvůr, kde jsem tehdy na půdě, přímo nad chlévem obecního býka lehával a kul hrozné plány o rozvrácení říše bílého cara. Konečně ani to nemohlo být jen tak samo sebou, že pastýřovic dcera Anka, která denně plnívala moji feldflašku čerstvě nadojeným mlékem, stála právě v tom okamžiku, když mne vedli kolem chléva, ve dveřích býkovy residence. Věřim

začala a to hned v té první vsi za Malou Strypou ve Velké Plauči.

V téhle vsi shromažďovali té noci Rusové zajaté Austriáky z celého dalekého úseku fronty a k ránu jich tu bylo jako hvězd na nebi, jako písku v moři. To vám bylo »lida«! A což těch oficírů!

Pod zvoničkou na veliké návsi řadili kozáci ty rakouské národy pěkně »po čtyre« a počítali je na »soroky«. Když byli s počítáním hotovi, přišel krásný kozácký důstojník s nagajkou, na sprostý lid musí být v Rusku a vůbec všude na světě nějaký karabáč. Tento důstojník dělil sprostý manšaft od oficírů. Šlo to lehce, protože každému už na krku poznal, do kterého houfu patří. Až

Město Tarnopol v Haliči.

také, že sem tu krasavici postavil rovněž dobrý osud, protože Anka bývala vždy jen tam, kam ji kdo strčil, aby naposledy zaplakala nad c. k. frajtre, kterého právě »Moskali zabrali«.

Když mne ta dobrá duše spatřila, rozplakala se jako králik a podnes nechápu, jak mohla přívalem slz viděti, že jí mávám na rozloučenou fedflaškou. Přiskočila, feldflašku mně z ruky vyrvala, odběhla do sklepa a naplnila ji vrchovatě mlékem. Podáváných peněz však se netkla, jako by byla tušila, že je to mléko zakyslé. Bylo jistě z večerního dojení!

A za pár minut potom už ta hlavní historie

najednou se zarazil — — To přišel na mne a historie se začíná — — —

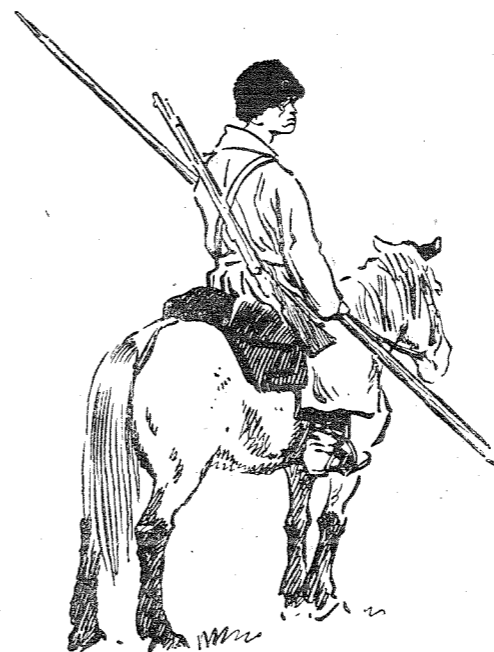
Byl jsem mezi těmi umazanci čistý jako hvězda, celý z brusu nový. Právě včera odpoledne jsem vyfásl zcela nové kopřivové šaty. Byly krásné, zelené, že jsem mohl od fleku dělat v Malé Strypě vrchního hastrmana. A že jsem byl jednoročákem, ozdobil krejčí konce rukávů mé blůzy černožlutými pásky a že jsem byl v tentýž den s Hindenburgem povýšen na frajtra, zářila mně pod bradou na červených pětatřicátických výložkách krásná stříbrná hvězda, proti níž večernice byla bídnou svatojanskou muškou.

Ta moje hvězda důstojníkovi udělala. Jak

se na mne podíval, zdřevěněl, přeměřil mne několikrát — dík bohu, že jen pohledem — švihl vesele nagajkou po vyleštěné holičce a s takovým gustem, že našel přece konečně v rakouské armádě alespoň jednoho pořádného chlapa, si vám řekne: »Vot, oficír!« — chytne mne svou medvědí prackou něžně za límec, div mu v pazourách nezůstala moje hlava i s hvězdou, a hodil do houfu rakouských oficírů. Tak jsem byl v Rusku povýšen do stavu důstojnického.

Prosím! Na to musel přijít teprve ruský kozák, aby těm rakouským bagánům ukázal, že ve mně dřímá oficírský duch.

Nechal jsem si to násilí kozáckovo klidně líbit, mysle si, že nebude-li z toho oficírství nic kloudného koukat, je vždycky ještě dost času hlásit se zpět mezi sprostej manšaft. Zatím jsem nemínil bránit se osudu a rozhodl se, že pro císaře a vlast přinesu i tuto obět a dodám svým zjevem lesku c. k. důstojnickému sboru. Několik praobyčejných plukovníků a generálů proti mému befedruňku protestovalo, patrně jen ze žárlivosti na toho kozáka, že sami na tak geniální nápad nepřišli. Stydět se však přede mnou za to nemuseli, neboť jsem věděl, že mítí geniální nápady bylo vždy povinností generálských pobočníků, kterých tu s sebou neměli a tudíž je to nemohlo ani napadnouti.

Kozák.

Kozák.

Z Velké Plauče až do Tarnopole žádných obzvláštních výhod z oficírství nebylo, jediné to, že jsem kráčel s nějakými třemi honvédskými generály, kteří právě tak jako já táhli v čele svých hrdinných regimentů na Kyjev, v čele kolony v prvním čtyřstupu a nemusil polykati prach po všelijakých Maďarech, jako ti sprostí maníci vzadu. To mne však nesmírně dopalovalo, že ti generálové měli obě nohy levé a šli jako ovce, vykračující vždy pravou. Měl jsem je ve vážném podezření, že to dělají schválně, aby se přece něčím lišili od manšaftu, ač to mohlo být také tím, že nesouce hlavy tak vysoko nad hvězdami, nedohlédli z těch výšin, co jejich vznesené nohy vyvádějí. Vráželi jsme proto do sebe jako opilí, ač jsme rumu od posledního útoku neviděli a vítězstvím po tom strašlivém brusilovském nářezu jsme zptí být rovněž nemohli.

Teprve v Tarnopoli začaly pravé časy. Tarnopol leží již značně východněji, odkud, jak známo, přichází světlo, což bylo na tamních lidech znáti; byli značně osvícenější a dovedli ctítí šarže. A tak u štábu tamní ruské divise se vzali vysocí důstojníci za nos, že

nás, své kolegy od nepřátelské firmy, nechávají jít pěšky, ač jsme již od mládí, právě jako oni, byli zvyklí jezdit lidem po hřbetě. A proto hned příštího dne časně zrána předkotala k našemu ležení nekonečná řada mužických povozek. Na každou povozku posadili kozáci po čtyřech oficírech a jednom ruském vojáku-konvoji, který dával pozor, aby některého generála cestou neztratil, protože jim mapy byly odebrány hned na frontě a oni bez nich a bez kompasů netrefili ani na latrynu. Mužici-formani, kteří byli v Rusku za cara v tomtéž ranku jako na příklad jejich kobyly a psi a museli proto klusati při vozíku pěšky — jako psi — modlili se za baťašku, že byl k nim tak milostiv a nenařídil, aby také nosili jako koňové na krku chomouty a chodili s vyplazeným jazykem — jako jejich psi.

Na jednu mužickou povozku posadili nás čtyři oficíry z prvního čtyřstupu. Místo konvoje uvelebil se k nám onen kozácký důstojník a poručil mužíkovi, aby zajel v čelo kolony.

Nekonečný průvod zajatců se hnul po široké silnici k ruským hranicím. Šlo nás již několik tisíc, protože v Tarnopoli přidali k našemu transportu ještě četné nové zástupy šestatřicátníků, osmadvacátníků, Bosňáků i Maďarů, kteří všichni šli ke svým kádrům, které už od čtrnáctého roku měli na Sibiři.

Od toho dne jsem teprve počal chápat, co to znamená být v zajetí oficírem! Hned ráno, ještě než jsme se hnuli po bílé silnici, přišel ruský písař s taškou rublů, salutoval zdvořile, šel od povozky k povozce a každého důstojníka pěkně prosil, aby si dal vyplatit půl druhého ruble cestovného. Zatím vzadu mezi řadami manšaftu jezdili na koních kozáci s nagajkami a rozdávali jelita — nabitá ovšem jen — lidskou krví.

Ten písař byl prvním člověkem, který si v zajetí úplně podmanil moji kapsu, která mu byla otevřena od prvního dne, kdy jsme se spolu seznámili. Byl to zlatý člověk a čeho jsem si na něm nejvíce cenil — byly jeho stříbrné ruble. Velmi sympatický nepřítel! Byl bych si pokládal za smrtelný hřích nevzítí od něho těch pár grošů, které mi nabízel. Generálové nehleděli však naň stejně při-

znivě jako já. Dnes chápu proč! Ty písařovy rublovky a půltiníky zdály se jim směšné, protože u nich v Maďarii se pod tisícifrankovou bankovku ani nemluví. Až budou chtít cizí peníze, napíší si domů a tam jim jich ve státní mincovně nadělají, že jimi všem Rusům oči vytlukou!

Několik dní ohrnovali moji kolegové své paprikované nosy nad tím milým človíčkem a přiváděli ho tím do nesmírných rozpaků. Jak jsem jej litoval! Nemoha se dívati na ubožáka, ustrnul jsem se rad ním a dal mu najevo, že se obětuji a peníze, které honvědi přijati nechtějí, sám uschovám.

Následující dny vyplácel už mně písař peníze bez nucení, až asi pátého dne osvítil maďarský duch svatý mozky potomků Árpádových a ti počali jeviti známky, že by peníze, sice s odporem, ale přece přijímali. Od toho dne vítávalo písaře čtvero natažených dlaní, leč ruble bývaly sázeny stále na moji dlaň. Teprve desátého dne jsem se nad generály smiloval a dovolil, aby písař dal generálům, co je generálovo a frajtrovi, co je frajtrovo.

Prvého dne našeho cestování na povozce domnívali se generálové, že jsem byl posazen k nim proto, abych jim byl služebním duchem čili fajfkou. V první vsi za Tarnopolem, v níž jsme odpočívali, byli však z toho nesmírného bludu vyléčení, když jakási mladá, bodrá Rusínka donesla k naší povozce krajáč dobrého mléka. Prohlédla si nás plečníky bystrými očima, přistoupila k mužíku formanovi a na cosí se ho vyptávala. Informovala se u něho patrně, který z nás čtyř na povozce jest ten hlavní, protože i v mléce musí býti pořádek a že i ruský čert dává vždy na tu větší hromadu. Mužik se bez dlouhého uvažování otočil a bičem ukázal rovnou na mne. Nevím, čím jsem si jeho náklonnost získal. A v tom již žena bohobojná přistoupila blíže, uklonila se mi hluboce a podávajíc mi ucháč, vydechla: »Vypil na zdoroví!«

Nu, holka zlatá, myslím si, to by to s tím zdravím mohlo být všelijaké, kdybych tenhle kalfas mléka do sebe převrátil. Leč přijal jsem podávaný dar důstojně, jak se na můj stav, který jsem tu právě representoval, slu-

Pohled na Kijev.

šelo a patřilo, postavil jsem si ucháč mezi kolena a hrábl do »brócaku« pro kus chleba. Generálové loví spěšně v zavazadlech skleničky. Dělalí si laskominy, jak jim budu mléka nalévatí a zbytek, že dovolí, abych si dopil sám. Div proto leknutím s vozíku do bláta nespadli, když zdvihli oči od svých ranců a uzřeli můj manšaftský nos, zabořený v ucháči a tváře nadmuté mlékem.

Málem půl ucháče mléka jsem vylouskl jedním dechem a zbyteček nabídl mužíku formanovi, aby vypil na zdoroví. Zatřásla se mu brada pohnutím. Však to nebylo malé vyznamenání, pítí z jednoho ucháče s generálem. Tohle se v Rusku od počátku říše ještě nestalo, aby v některé gubernii byl žil takový demokratický generál. Mužik se mně poklonil třikrát až ke koňským kopytům, pokřižoval se velkým pravoslavným křížem, utřel si dlaní zvlhlý čenich pěkně od brady vzhůru, jak svatá víra pravoslavná káže, zamlaskal labužnický jako malé prasátko, které si právě stouplo předníma nohama do koryta a pil a pil a pil, až mu břicho, skryté pod pinžakem, bachratělo.

Nedopil. Osrkl ucourané vousy a utřel si

znovu nos. Široké jeho ruské srdce mu pravilo, aby nabídl doušek ostatním generálům...

Jaké nachalstvo!...

Generálové se s hnusem odvrátili od smradlavého mužíka, který ještě chvíli držel hrnec mezi nebem a zemí, ale když stále nebrali, dopil mléko do poslední kapičky.

Tohle bylo už příliš. Generálská důstojnost byla tím smrtelně dotčena a od toho okamžiku dávali najevo, že mnou opovrhují. Odsedli si ode mne s hnusem. Dobrá, myslím si a stavím se nechápavým, jako bych myslel, že mi dělají místo, abych si mohl po vydatném obědě pohodlně zdřímnout. Děkuji jim velkomyslným pokynem hlavy za pozornost a spokojeně se rozkládám ve vozíku, podloživ si ranec jednoho z nich pod hlavu.

Toho už generálové nesnesli. Chvíli ještě seděli na žebřinkách jako na bidlech, pak slezli a šli pěšky podle vozu, jako by mne nechtěli rušiti ze spánku. Kdyby byli tehdy jen tušili, jak mně tímhle počínáním nesmírně prospějí, nebyli by toho nikdy učinili.

Mužik-forman všechno naše počínání bedlivě pozoroval a vida, jak se ke mně ti vousáci pozorně mají, usoudil ve své chundelaté makovici, že já jsem tím nejvyšším z nich. Kroutil nad tím chvíli hlavou, to moje mládí trochu ho mátl, ale vida, že mne generálové nechávají klidně spát, dělajíce mi tělesnou stráž, byl ve své domněnce nadobro utvrzen.

V nejbližší vsi, v níž jsme pak zase odpočívali, podivili se generálové nesmírně, když se za chvíli před naší povozkou kupily zástupy vesničanů a počaly mne s neobyčejnou zvědavostí okukovati. Mužik-forman stál uprostřed zástupu, vykládal a každou chvíli bičem na mne ukazoval. Viděl jsem, že se při té jeho přednášce vesničané velice divili. Mužici vážně pokyvovali hlavami a říkali: »Vot, vot, kakoj molodoj heněrál!«

Ženské nad mým osudem plakaly, přinášely bulky a piróžky a kladly je vedle mne na povozku jako na obětní oltář.

Byl jsem generálem, skutečným generálem.

ruským mužikem na tuto hodnost povýšeným.

Od té chvíle už mně bylo hej. V každé vsi, kde jsme cestou do Kijeva zastavili, se divadlo opakovalo a všude se muži nesmírně divili, jakého mladičkého generála mají Austrijci, protože i v Rusku za cara, stejně jako v ostatních říších, byli generály jen šediví vousatí starci.

Moji kolegové na povozce bledli závistí. Nevím, záviděli-li mi více ony nadívané piróžky nebo slávu. Ať však byla příčina jejich závisti jakákoliv, nedalo se na tom ničeho měniti.

Jsem plně o tom přesvědčen, že žádný generál za světové války nejel tak slavně do Kijeva jako já. Víme, on každý nedovede být generálem, v tom je celý ten kumšt!

Bohužel, byl jsem generálem pouze tři neděle. V Dárnici jsem byl znovu ponížen do stavu frajtrů. Toho si však vzítí nikdy nedám, že jsem byl na Rusi prvním československým generálem já a žádný Syrový, žádný Gajda a žádný Čeček. Já to byl! Já!

X

DO ITALSKÉHO ZAJETÍ ♦♦

ROBUR-MORAVEC

Dne 19. srpna 1917, tedy třetí den 11. italské ofensivy, po šesté hodině večerní byl jsem zajat v boji u Canale na Soči. Před námi ležel 28. pěší pluk, jež jsme za ofensivy zesilovali. Já byl u 8. zeměbranceckého pluku. Proti přesile Italů nedalo se již nic dělati, než ustoupiti zpět. K tomu jsem však neměl nejmenší chuti, naopak vítal jsem tuto příležitost jako spásný okamžik, neboť na italské frontě nebylo téměř možno přejíti, to se dalo provésti jedině za ofensivy. Byl jsem od jejího počátku rozhodnut, že zpět nepůjdu. Vyslídil jsem rozsáhlou kavernu a tam zavedl jsem asi 40 našich lidí. Italové zatím postupovali, jenom jednotlivě jejich oddíly se zajatci vracely se zpět. Vyšel jsem vstříc jednomu takovému oddílu — nikdo jiný se k tomu nechtěl odhodlati, protože Italové byli strašně potrhli — a volal jsem italsky, že se vzdávám. To bylo jedině slovo, kterému jsem se na rakouské frontě pro nutný případ naučil. Několik Italů pustilo se hned ke mně a jeden z nich bajonetem proti mně stále bodal, snad aby mne zastránil. Teprve když viděli, že mám skutečně dobrou vůli jíti s nimi, uklidnili se. Já pak pomocí latiny pokoušel jsem se jim vysvětliti, že tam v kaverně je jich ještě čtyřicet, kteří také chtějí do zajetí. Italové o kaverně vůbec nevěděli. Šli tedy se mnou a poslali mne napřed. S pomocí posuňků vyložili mně, aby z kaverny vycházel jeden po druhém, odložil zbraň na hromadu a šel k nim. Zařídil jsem vše dle jejich rozkazu, a tak, bohudíky, dali jsme naší »širší« vlastní vale... Italové hnali nás rychle před sebou dolů se stráně. Běželo se nám to špatně, stráně byla dosti příkrá a ač jsme si pomáhali rukama, leckdy jsme rozluštili si-

tuaci tím, že jsme si sedli a jeli dolů. V duchu jsem obdivoval Italy, kteří stále běželi jako po rovině.

Záhy dostali jsme se do prvního tunelu, kde byla sanitní stanice. Raněných tam docházelo plno, těžce raněné přinášeli na nosítkách. Tam jsme se nějakou dobu zdrželi. Rakušané zahájili náhle prudkou palbu, před tím po celou dobu jejich děla mlčela. Měl jsem příležitost mluvit s italským lékařem, s nímž jsem hovořil latinsky. Vysvětloval jsem mu, že my, Češi, jsme proti válce, a že válčíme z donucení. Kvitoval to s povděkem, ale to již začali nositi těžce raněné od rakouské dělostřelby. Musili jsme ven do toho pekla. Dorazili jsme do druhého tunelu, kde byla zase pomocná nemocnice. Zde jsme opět musili delší dobu čekat. Netrvalo to dlouho, když přinesli sem raněného lékaře z první nemocnice, s nímž jsem tam rozmlouval. Byl raněn těžce, celkem asi na 12 místech, a vypadal hrozně. Zahlédl mne v hloučku zajatců a s výčitkou volal na mne, ukazuje na rány na rozhalených prsou: »To udělali vaši lidé!« A na ta slova přiskočil jeden z italských vojáků a přede mnou stojícího zajatce udeřil pěstí do obličeje, že se skácel. Jeden z důstojníků zakročil, zjednan pořádek a nám nařízeno nésti raněné, naše i italské. Také já byl určen nésti do obou nohou raněného kolegu-jednoročáka, svobodníka Zacha ze své čety, takto českého Němce, který v linii ještě v posledním okamžiku, kdy již nám zbývalo jen zajetí, střelil Itala. Od druhého však v zápětí dostal kulku, která mu prolétla oběma koleny. Byl krutě ztrestán za svoji hloupou horkokrévnost. Teď musil jsem ho nésti v černé noci v pe-

kelné palbě rakouských třicítek, které od 8. hodiny večerní přímo běsnily, jako by jejich velitelé věděli, že tisíce českých hochů utíká do zajetí...

Byl jsem útrapami dne značně zmožen, a není divu, že jsem pod nosítkami třikrát klesl. Byl jsem vystřídán, jakmile nás bylo více pohromadě, neboť Italové jednoróční dobrovolníky respektovali, a šel dále sám. Ale stejně ne dlouho. Únavou zůstal jsem ležeti na stráni skály, kam se rakouské koule jen sypaly, úplně vyčerpán a lhostejný ke všemu. Uvědomoval jsem si, že není možno, abych tu tak zůstal a předržel noc v té hrozně

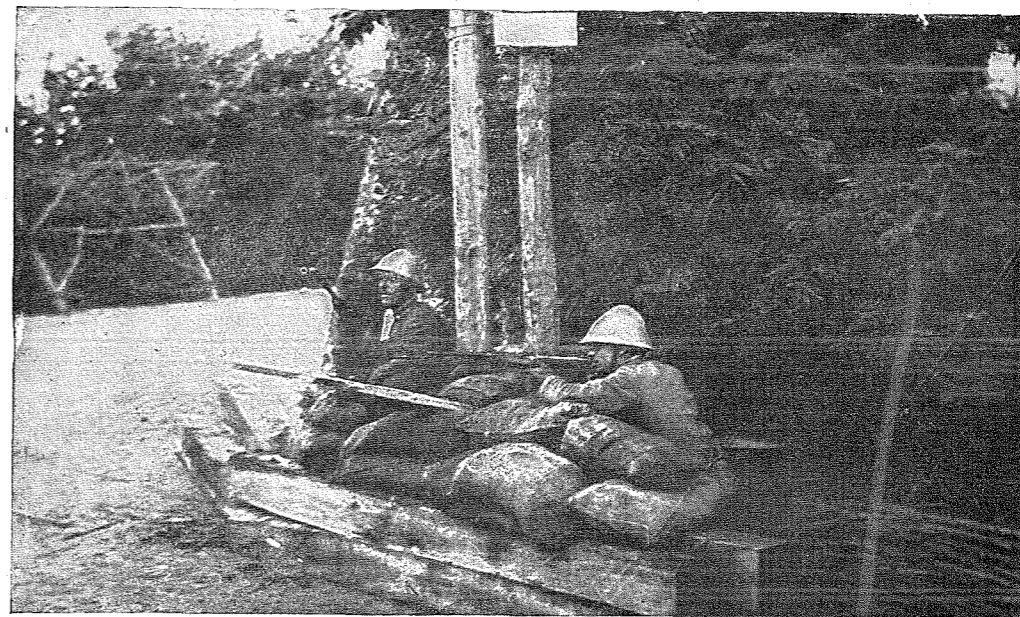
Údolí řeky Isonzo.

palbě. Na zázraky jsem nevěřil. Nebyl jsem absolutně schopen hnouti se a dostat se přes vršek skály na druhou stranu. Dole ve skalách u Isonza zoufale volal raněný, také Čech: »Pomoc! Neopouštějte mne, vždyť máte doma také děti!« Ale nikdo se nehnul. Já sám bezmocně ležel jsem na skále, smířen s tím, že mám zahynouti právě teď, když jsem se konečně po 3 letech pronásledování vyprostil z drápů dvojhavého orla. Bylo mi toho hrozně líto...

Ale nezahynul jsem. Snad skutečně zázrakem zůstal jsem ušetřen a vyvázl z pekelné

palby bez poranění. Ráno dostal jsem se k důstojníkům, takže jsem byl ušetřen všech dalších nepříjemných funkcí. Situace moje nebyla přes to nijak záviděníhodná. V den, kdy jsem byl zajat, byl jsem praporním rozkazem jmenován praporčíkem, zajat jsem byl s odznaky desátníka, i lámal jsem si hlavu, jak to se mnou po této stránce dopadne. Než nezbývalo mnoho času k přemýšlení. Italové hnali nás bez oddechu kupředu a dne 21. srpna byli jsme zavedeni do zajateckého tábora v Cividale, as pětitisícového městečka, hned za frontou ležícího. Tam pod plátěnými stany vyčkávali jsme dalších osudů. Maje

ještě odznaky desátníka, byl jsem přidělen k mužstvu. Musili jsme všichni k prohlídce, aby se zjistil zdravotní stav každého z nás, a pak byli jsme rozdělováni ve skupiny po 100 lidech. Vždy deset takových skupin, tedy 1000 mužů, bylo transportováno do vnitrozemí. Věděl jsem, že to potrvá dosti dlouho, než na mne dojde řada, a nebylo mi to nijak příjemné. Přišel jsem do zajetí v zuboženém stavu, bez jakýchkoli prostředků a bez peněz. Vedlo se mi hodně špatně, neboť byl jsem odkázán jen na to, co jsme dostávali, nemoha si ničeho koupiti, zatím co jiní po-

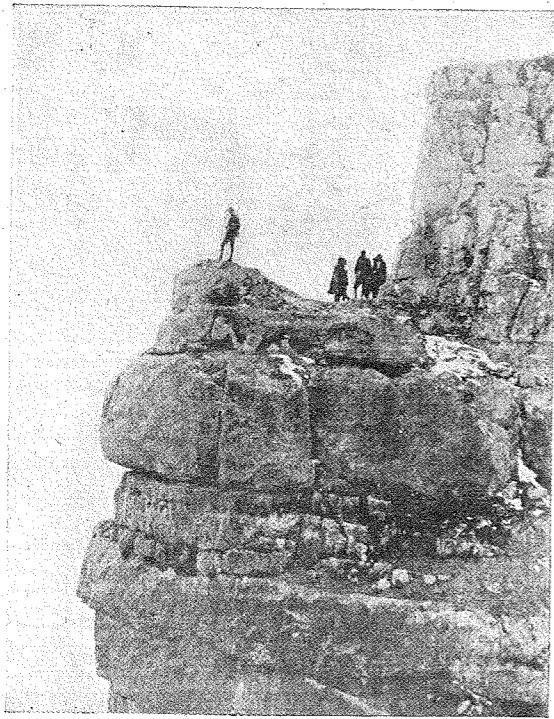

Italská vojenská hlídka.

přávali si vína, chleba, ovoce, sýra a špeku, což vše dalo se koupiti v kantině poměrně za levný peníz. Ke všemu neměl jsem ani cigaret, a to bylo pro mně to nejhorší. Pokoušel jsem se všemožně sehnati nějaký ten groš, abych si mohl opatřiti aspoň kouření, ale bylo to tak těžké. Ze známých, pokud kdo měl, nepůjčil nikdo ani haléře, ač někteří měli sta korun. Ale v zajetí byl každý krutým sobcem a jeden druhého neznal. Mé běhání po penězích zůstalo bezvýsledným. Také k prodeji jsem neměl ničeho. Ještě štěstí, že Italové byli tak dětinní, že jim různé tretky působily radost, a oni je kupovali. Vybrakoval jsem, co jsem kde měl. Jak mi bylo trapně, když jindy zase stál jsem za železnou mříží a vojákům z afrikánských legií házel různé tretky a maličkostí, za které mi házeli zpět kousky cvibaku a drobné mince. Byliť ti lidé sami žebráci. A o svůj výtěžek musil jsem se prát s jinými zajatci, kteří mi házené věci brali, ač jim nepatřily! Věru, v zajetí stával se člověk více méně zvířetem. A tehdy skutečně připadal jsem si s druhými jako zvířecí v zvěřinci za mřížemi, která se pere o házená jí sousta. Vybavuje se mi scéna, když nás přivedli do tábora. Tam v jednom koutě u mříže na smetišti a u latriny (záchoda) válely se slupky z pomerančů a všelijaké odpadky. Zajatci vrhli se na tyto odpadky a svedli

mezi sebou o ně krutý boj. Italové musili je od těch nečistot rozehnat nasazenými bodly.

Z drobných mincí, které jsem sehnal od Italů, mohl jsem si koupiti nejlacinější druh italských cigaret, t. zv. popolare, jichž bylo za 20 centesimů 10 kusů. Také hlad jsem poněkud upokojil. Ve stanu bydlil jsem s jednoróčními dobrovolníky učitelem Janouškem ze Svárova u Kladna a Schlossbauerem ze Smíchova a jedním desátníkem z mužstva, jehož jméno mi již vypadlo z paměti. Stravování se pomalu lepšilo. Měli jsme ráno kávu, v poledne makarony s masem a denně bochníček chleba. Kromě toho vždy v neděli trochu vína. Ale bylo to vše málo. Na rakouské straně jsme dlouho hladověli, za ofensivy jsme vůbec nejedli, a tak nemohli jsme se nyní zasytiti, zvláště když nám na čerstvém a zdravém vzduchu tak znamenitě trávil. Kouření jsme nedostávali žádné, a já znenáhla rozprodal jsem vše, co jsem měl, jen abych si nějakou tu cigaretku opatřil. Celý den leželi jsme ve stanech, neboť bylo nesnesitelné vedro. Večer za chládku chodili jsme promenovat. Byly to pěkné procházky, až na to, že nás sžírala touha po cigaretě a leckdy až příliš živý pocit hladu. Po osmé hodině vraceli jsme se do stanu, kde jsem druhým zpíval, leckdy až do půlnoci. Začasté

Z italské fronty.

hovořivali jsme s Janouškem dlouho přes půlnoc, zatím co druzí klidně spali...

Po všech těch strastech, při naší mizerné stravě a nezvyklém horkém podnebí nemohlo to se mnou dlouho trvat. Onemocněl jsem prudkým střevním katarrhem, a ještě dříve, než došel transport na mne, byl jsem poslán do místní nemocnice. Krátce před tím přečetl jsem si z německého »Metoula — system«, jež jsem si od jednoho známého vypůjčil, italskou gramatiku a základní rozhovory.

V cividalské nemocnici měl jsem se již dobře. Prodal jsem, ač s těžkým srdcem, své hodinky a tím opatřil jsem si 5 lir na cigarety. Stravování bylo dobré. Ráno dostávali jsme černou kávu, v 11 hodin makarony s masem, číšku vína a půl bochníčku chleba, a ve 4 hodiny odpoledne zase makarony neb rýži s masem, opět půl bochníčku chleba a číšku vína. Tuto stravu jsem ovšem dostával až po vyléčení střevního katarrhu. Ošetřovatelka signorina Carbonaro, s níž jsem se jakž takž dorozumíval, vidouc moji snahu naučiti se italštině, darovala mi velký italsko-německý a německo-italský slovník se 70.000 slovy a znamenitou francouzskou gra-

matikou, italsky psanou. Později objedнала mi z Milána italskou gramatiku pro první třídy gymnasiální. Napsal jsem si česky novou mluvnici italštiny a z francouzské gramatiky vypsal jsem si v italštině celý skupinový slovník. Sešity pro to koupila mi sl. Carbonaro, která mi přinesla i dva notesy, abych mohl pokračovati v psaní svého deníku. Přinášovala mi také cigarety, a to lepší druh, zvaný »Macedonia«. Velitelem nemocnice byl major (maggiore medico), takto univerzitní profesor z Padovy, odborník na vnitřní nemoci. Nám zajatcům věnoval se plnou měrou. Oblíbil si mne, když slyšel, že jsem Čech (četl o nás a znal naše smýšlení), a jakmile se dozvěděl, že jsem doma civilním povoláním správcem nemocnice, slíbil mi, že tu mohu zůstat, jak dlouho chci. Později prohlásil, že mne zaměstná v nemocnici, jakmile se uzdravím. V důsledku toho psal jsem dne 4. října domů o peníze a knihy.

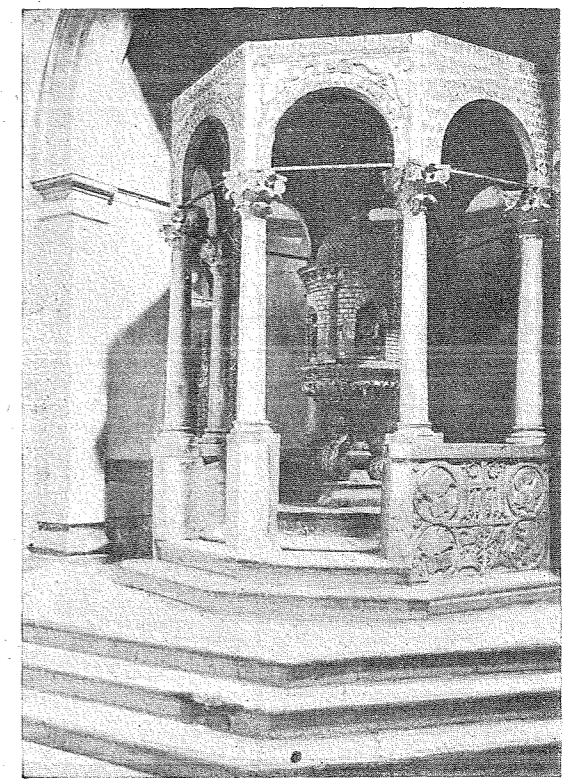
Laskavostí sl. Carbonaro mohl jsem psát častěji než jiní. Jinak studoval jsem pilně italštinu a zkoušel konversovat se sl. Carbonaro. Od ní dostával jsem italské noviny, které jsem měl dříve, než Italové. Seznámil jsem se s inteligentním Dalmatincem, desátníkem Andrea Olivetti z Ragusy, který uměl perfektně italsky a znal četná místa z Danta zpaměti. Byl velmi sečtělý a bavil jsem se s ním znamenitě.

Měl jsem tady v Cividale celkem krásný život, z něhož netušeně byl jsem vyrván říjnovou rakousko-německou ofensivou. Očekávali jsme ji, ale zdaleka jsme netušili, že dopadne tak tragicky, že Italové nejen ztratí vše, ale že dokonce ustoupí hluboko do své země. Sám nevěřil jsem, že je možná taková zrada, Italy samými ohlašovaná. Prohlašovali veřejně, že dále válčiti nebudou, že z fronty utekou, že toho mají již dost, atd.

Několik dní před zahájením ofensivy létaly nad městečkem aeroplány rakouské i německé, které házely bomby. Hned první den zemřely přes noc do rána v naší nemocnici 4 civilní osoby, první to oběti vzdušných útoků. Několikrát přihlížel jsem z okna nemocnice děsnému sice, ale napínavému souboji ve vzduchu, a byl jsem svědkem boje, v němž známý italský kapitán Barracca sra-

zil německého letce, nevím, kolikátý to již byl. Vzdušné útoky opakovaly se v celé své hrůze každodenně, a často bomby dopadly těsně vedle nemocnice, z čehož bylo zřejmo, že letci vrhali je i na ni, přes to, že byla zřetelně označena. Byly to strašné chvíle. Dne 25. října jsem zvěděl, že italská fronta je prorážena, a že Italové jsou na ústupu. Den na to dopadaly do městečka první granáty. Byli jsme rychle oblečeni a posláni do tábora. Tam bylo nám řečeno, že již den před tím vše odjelo. Přivedli nás zase zpět do nemocnice. Tou dobou nebylo v Cividale z civilního obyvatelstva ani živé duše. Naobědvali jsme se naposled. Dříve ještě, než jsme oběd skončili, zbývající vojíní italští utekli. Zůstali jsme sami. Odvedl jsem spoluzajatce do skladiště, vzali jsme si nové šaty a boty, čepice nenalezli jsme žádné a musili jsme se spokojiti s placatými špitálními, a pustili jsme se také za ostatními bez vojenského doprovodu. Utíkali jsme do Udine a s námi utíkala již italská armáda, vojsko všeho druhu, trén, automobily, vše, jen artilerie žádná. Všeho všudy zahlédl jsem 2 velké kusy, ostatní padlo všecko do rukou Rakušanů...

Zdraví, nemocní i ranění ubíhali silnicí. Byl to žalostný pohled na těžce raněné, kteří pomalu a za hrozných bolestí vlekli se cestou, jen aby uchránili životy a nepadli do rukou Rakušanů. Cestou zarazil jsem z poboční silnice přijíždějící automobily, které nás naložily. Okolo poledne byli jsme v Udine. Tam byl hotový Babylon a zmatek nad zmatek. Banky a ostatní peněžní ústavy byly přeplněny lidmi, kteří vybírali si své úspory a jmění. Vše bylo na útěku. Nádraží přeplněné lidmi... Večer byli jsme pohoštění v kantině gendarmerie. Dostali jsme výbornou bramborovou polévku, kterou jsem si vzal dvakrát. Vědět, že jím naposled na kolik dní, byl bych si ji dal vícekrát jako ostatní. Pak dostali jsme každý trochu vína. V 10 hodin v noci přišel rozkaz k všeobecnému stěhování. Vyšli jsme ven. Silnice plná lidí, že by jablko nepropadlo, něco, co jsem v životě neviděl, a co lze snad viděti jen při katastrofách a všeobecném útěku, jako byl teď. Utíkalot celé Udine, čítající přes 70.000 obyvatel. Každý nesl s sebou veškerý svůj

Cividale.

majetek, někdo více, někdo méně. Chtěli, abychom i my pomáhali jim při zachraňování jejich majetku. Byl to dojemný pohled na ženy, kojící svá nemluvnata, na ženy prosté i vznešené, což vše prchalo v jedné směsici po silnici as 30 m široké. Mezi tím hrčely nesčetné nákladní automobily v nekonečné, nepřetržitě řadě. Byl to všeobecný ústup jako v Haliči 1914. Bez jídla a odpočinku prchali jsme celou noc a celý příští den, až večer utábořili jsme se venku před nějakou vesnicí. Od útěku z Cividale přešlo stále, jen lilo. Byli jsme promočeni na kůži. Spáti nebylo možno, neboť louka, na niž nás vyvedli, byla plna vody. Usnul jsem chvílemi ve stoje a upadl, ale chlad vody mne probudil a já znovu vstal. Byla to hrozná noc. Příští den utíkali jsme dále, zase bez jídla a bez spaní. Italští vojíní na tom nebyli lépe, ani oni nikde ničeho nesehnali, jen sem tam víno. Dne 31. října dorazili jsme do Pordenone, kde jsem já a ostatní, které jsem vedl z Cividale, vsedli do vlaku. Ač to byl vlak pro raněné a nemocné, byli tam ranění jen jeden poručík a tři muži, všichni ostatní byli zdraví vojíní

z fronty v plné zbroji, kteří zkrátka utíkali. Říkali, že pojedou až na Sicílii. Taková byla demoralisace italské armády...

Na štěstí bylo ve vlaku dosti jablek, jichž se italští vojáci zmocnili a s námi se bratrsky rozdělili, na mne přišla dvě neb tři jablka, jimiž se vlastně žaludek podráždil. Cítil jsem zase notný hlad. Na návod žida Sommra vystoupili jsme v Bassanu, ač jsme mohli jeti s klidem dále. Odvedl jsem náš oddíl na četnickou stanici, kde jsem se hlásil jako uprchlý z nemocnice Cividalské. Vzbudilo to velký rozruch, že jsme sami, a narychlo komandovány k nám strážce, což v nás vzbudilo značnou pozornost. Pak odvedeni jsme byli do nově zřízeného zajateckého tábora, kam jsme přišli současně s prvními zajatci z rakouské ofensivy. Konečně po šesti dnech úplného půstu bylo naše trápení skončeno. Však to někteří odstonali nadobro. Najedli se příliš — naposled. Já jedl zcela maloučko, ač jsem měl krutý hlad a až po několika hodinách dojedl jsem chleba. Teprve druhý den v poledne jsem se najedl řádně. Nestalo se mi ničeho, ani jsem neonemocněl nachlazením, přes to že přišlo stále a v noci byla citelná chladna. Byl jsem přidělen italskému plukovnímu lékaři na »marodku«, kde jsem psal diagnózy. Měli jsme práce tolik, že jsem neměl času ani na jídlo. V noci dělali jsme zase bakteriologické zkoušky. Mnohdy musil jsem v noci do provisorní táborové nemocnice, při čemž jsem jednou v noci spadl do potoka, důkladně se vykoupal, potloukl a pomazal inkoustem, který jsem na sebe vylil. — Dne 6. listopadu odjeli jsme do Verony, a to na prvou část pevnosti. Verona je důležitá železniční stanice severoitalská při řece Adizi a významná historická pevnost, která střeží vstup z Tyrol do nížiny pádské. Prošli jsme jí jako zajatci, já pak později prošel jsem jí ještě jednou jako svobodný voják českoslo-

venských legií. Říká se jí také »severoitalský Řím«, protože se honosí množstvím starých chrámů, paláců, náměstí a mnohými jinými starožitnostmi, zachovávajíc stále svůj starobylý ráz. Největší památkou jest starověká obrovská arena z doby Diocletianovy, obklopená květinovými záhony s palmami. Diváka ohromuje nejen mohutností stavby zvenčí, ale i vnitřním zařízením na tvaru elipsy. V té je 45 řad mramorových sedadel, které pojaly přes 20.000 diváků, přihlízejících hrozným zápasům s dravou zvěří. V této areně také první křesťané podstoupili mučednickou smrt.

Zde setkal jsem se s p. Novým, který před válkou býval v Kolíně, mém to působišti, a ježto nadcházela prohlídka zajatců, dal jsem mu v uschování svůj deník, korespondenci a fotografii své snoubenky. On zapůjčil mi zase »Metodo accelerato« od Lysleho, abych mohl pokračovati ve studiu italštiny. Na jeho intervenci byly mi hned vráceny mé knihy. Jako všude i zde spali jsme po vykoupaní venku ve stanech, ač zima byla citelná. Celou noc jsem neusnul ani na okamžik. Ani za pověstné zimy 1916—1917 na ruské frontě nezkusil jsem tolik, jako zde za ústupu v slunné Italii. Dne 15. listopadu šli jsme na druhou stranu pevnosti. Pan Nový mezi tím někam odešel a já se s ním již nesetkal. Mé věci zůstaly u něho, mně zase jeho cvičebnice italštiny.

Dne 23. listopadu odjíždíme z Verony — pryč do českého tábora, druhý den na to po prvé vidím moře a kochám se několik hodin pohledem na ně, v 10 hodin v noci stojíme v nějakém pobočném nádraží Říma, 25. listopadu vyhýbáme se k veliké mé lítosti Neapoli, v noci stojíme v Salernu a ráno dne 26. listopadu jsme v místě určení, v českém revolučním táboře v Certosa di Padula...

X

HRADEC KRÁL.-PŘEMYŠL-ANDIŽAN

FRANTIŠEK TICHÝ

»Vyzbrojen« deštníkem, pelerinou a ruční koženou taškou vyjel jsem ráno 5. srpna 1914 z Hradce Králové do Přemyšlu, kam mne — nevojáka — určovala »vidmunkskarta« domobraneckého inženýra, kterou jsem dostal k svému údivu na jaře 1914. Nepomyslel jsem si, že tento zdánlivě bezvýznamný papír bude závazkem, splatným mobilisační vyhláškou ze dne 28. července a že ze mne udělá jednoho z mnohých »hrdinů« nedobytné a legendární pevnosti Přemyšlu, jejíž pád dal mně — zajatci — právo bezplatné jízdy širým Ruskem až do turkeštanského města Andižanu, poslední to železniční stanici ruské při hranici Číny, Indie a Afghánistánu — —

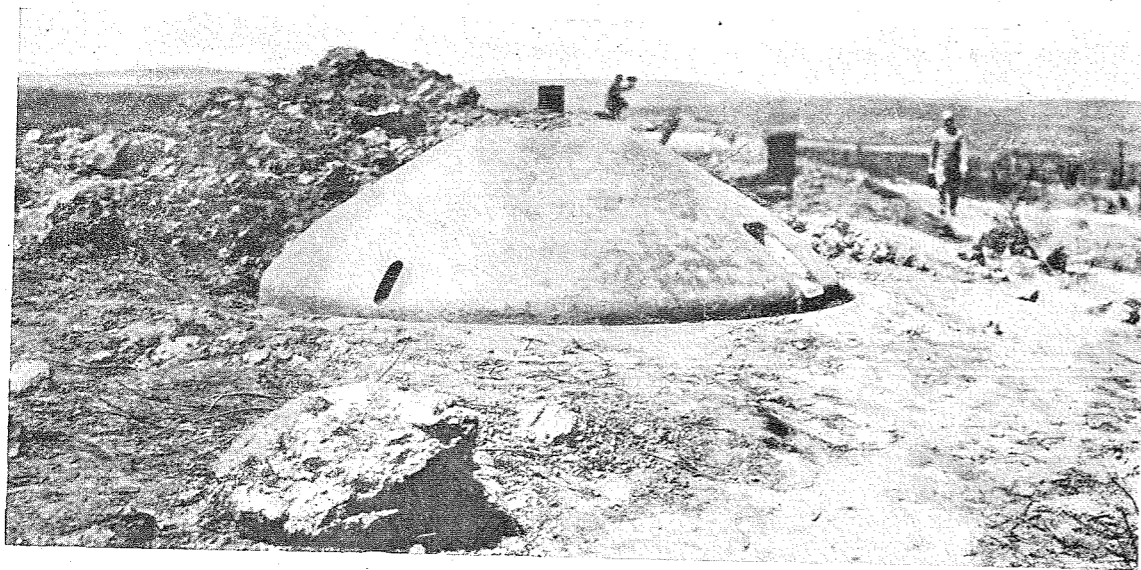
Do Přemyšlu jel jsem již v poslední chvíli, stanovenou mobilisační vyhláškou, přes Týniště, Kyšperk, Kralupy, Olomouc, Přerov, Bohumín a Krakov. Za jízdy bylo možno po-

zorovati všude na stanicích zvýšený ruch, mobilisovaní vojáci leckde dostávali cigarety, také vodu všude dostávali, aby netrpěli žízní. V Haliči na nejseverněji položených místech bylo již viděti oddíly vojska. Až do Krakova, kam jsme přijeli v noci — vlak náš jel dobře. V Tarnově byla dlouhá zastávka; odtud také počala zdlouhavá jízda fádni rovinou, která u Přemyšlu stala se skutečnou trýzní duševní i fysickou ve společnosti opilých vojáků, kteří řvali a hráli na harmoniku.

Do Přemyšlu přijel jsem druhého dne ráno. Cizí město vítalo neobyčejným ruchem, který v menším měřítku jevil se v ulici Mickiewiczově, kde jsem se hlásil u ženijního ředitelství. Přidělili mne tam na týden na práci v kanceláři, načež od 13. srpna dostal jsem rozkaz hlásiti se u velitelství IV. opevnovacího úseku (Orzechowce), do jehož obvodu připadaly tvrze, označené čísly

Město Přemyšl v Haliči.

Pančerová věž v Přemyšlu, vyhozená do povětří.

X, Xa, XIa, XI, XIb, XII a opevnění zv. šance Dunkowiczki. Oddělení ženijního ředitelství provádělo tam jako v ostatních úsecích opevňovací práce jednak s mobilizovanými dělníky civilními, jednak domobraneckými vojáky, jimž veleli důstojníci. Pracovalo se na opevněních všeho druhu mezi tvrzemi, ale později též na posicích, značně posunutých vpřed za okruh vnějších tvrzí, jichž bylo celkem 21, druhých vnitřních bylo 38, k nimž za války přibýlo 7 nových pevnůstek a 24 opěrných bodů. Kopány zákopy s podzemními úkryty, opatrovány překážkami všeho druhu, ostnatým drátem, železnými tyčemi, později dubovými koly atd. Srpen byl v Přemyšlu krásný, za to září bylo deštivé a chladné. V této době začato s demolováním 21 vesnic s kostely před vnějším pásmem tvrzí pevnosti, s kácením velikých ploch lesních, alejí a stromoví, pokud překáželo v rozhledu a v hájení pevnosti. Úvodem k prvému obležení Přemyšlu byl veliký ústup poražené 3. rakouské armády u Zloczova, která 11. září »odpoutává se« od nepřítele u Gródku, aby v následujících 3—4 dnech prošla Přemyšlem, při čemž proudy trénu a vojsk ustupujících dvou armád zabíraly dnem i nocí veškeré cesty i prostor s obou stran silnic. Pohled na ustupující masy vojska v dešti, blátě a chladu pomalu se pohybující působil příšerným dojmem. Prvé obležení Přemyšlu začalo 16.

září a končilo 8. října. Zažili jsme je v bývalém skladišti v Západní Žuravici, kam jsme se uchýlili ještě před obležením z důstojnického baráku u tvrze čís. X, který byl demolován. Ve společnosti krajanů důstojníků, inženýrů J. Neumana, V. Fleka, Jar. Hanáka, Jar. Livory, stav. J. Šimůnka a mnohých jiných krajanů-důstojníků od různých vojenských částí, s nimiž jsme se při svých pracích stýkali, zažili jsme tak mnohé vážné i humorné chvíle, zejména při ustavičných pracích v noci prováděných. Hejtmán Gödelley, náš představený, byl typem rakouského oficíra-horlivce, který však převelice dbal o svoji kůži. Prvé, poměrně krátké obléhání vyznačovalo se v našem úseku velikou palbou ruských polních děl po jednotlivých tvrzích, jež poměrně málo byly poškozeny, a za noci — kdy palba ustala — poškození byla opravena; obhájci pevnosti přineslo lehce získanou slávu a »hrdinství«, jež bylo vystřídáno po měsíční pauze druhým obležením, které končilo 21. březnem 1915. Za druhého obležení Přemyšlu konány časté a bezúspěšné výpady z Přemyšlu, jež si vyžádaly mnohé oběti mezi krajaný. Zásobování bylo stále bídňější, hladem trpěly zejména oddíly pěchoty, kterou stále přemistovali po různých úsecích pevnosti. Nedostávalo se chleba, byl nedostatek píce, takže koně krmení shnilými došky, hoblovačkami a jinými dřevi-

tými náhražkami. Tisíce těchto ubohých zvířat, ohryzujících všechno, co jim přišlo k chuti, nakonec stalo se aspoň částečným odstraněním nedostatku masa. Byl nedostatek ve všem, ale u všech obhájců pevnosti projevoval se spravedlivě. Posádka utěšována, že pomoc zvenčí je blížká, také tuto naději kolikrátě živil vzdálený hukot děl, který však slábl a nakonec utichl zcela. A tak přišel konečně měsíc březen 1915. V našem úseku v noci 12. března, když byl předtím ruský letec ofotografoval posice opevnění, za zdánlivého útoku na tvrz čís.

muničních skladišť, tvrzí a mostů, děl a j. V noci toho dne proveden nezdařený výpad. Následující dny vystupňovaly střelbu, která vyvrcholila v pondělí 22. března časně ráno v den vzdání pevnosti. Předcházející noc byla přímo pekelná, stříleno nepřetržitě ze všech víc než 1000 děl celé pevnosti, aby vystřílena, pokud možno, veškerá munice. Ničeny zbraně, pálena letadla, ničeny přístroje, dokumenty všeho druhu, rozlámáné části házeny do Sanu, zakopávány a jinak ukřívány.

Od 19. března byl jsem komandován do

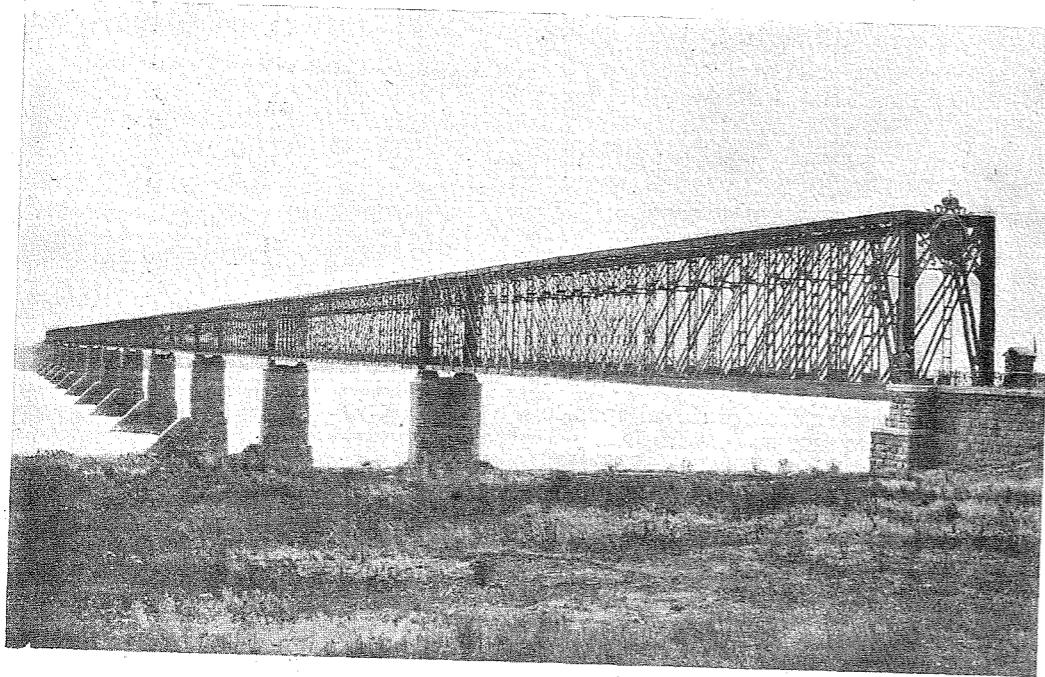

Rusové v dobytém Přemyšlu.

XII, Rusové se dvou stran obklíčili posici na Górách, při čemž zajali celou posádku úseku, čítající 330 mužů a 7 důstojníků.

Dobytí tohoto opěrného bodu mělo za následek, že ostatní posice nad býv. vsí Batoryce a kóta 266, jež si vyžádaly práci mnoha měsíců, byly následujícího dne v noci opuštěny. Pesimistická nálada odtud stále stoupala, mluveno o všeobecném výpadu, že všechno v pevnosti bude zničeno a pod 18. března začato s přípravami k demolování

V. úseku. Měl jsem tam s důstojníky inž. Syrovým a Tábořem učiniti přípravy k explozi muničních skladišť čís. Va, Vb a XIVa i b. Když jsme učinili pokus s hrubozrným střelným prachem, uloženým v sáčkách v sudech, shledali jsme, že střelný prach od zápalné šňůry nechytá. Proto když jsem přišel ráno 22. března o 6. hod. k velikému skladišti XIVab, kde byla uložena ještě spousta munice, mohl jsem klidně otevřítí vrata, poslati do kasáren zimou zkrehlé vo-

Most přes řeku Volhu u Syzrání.

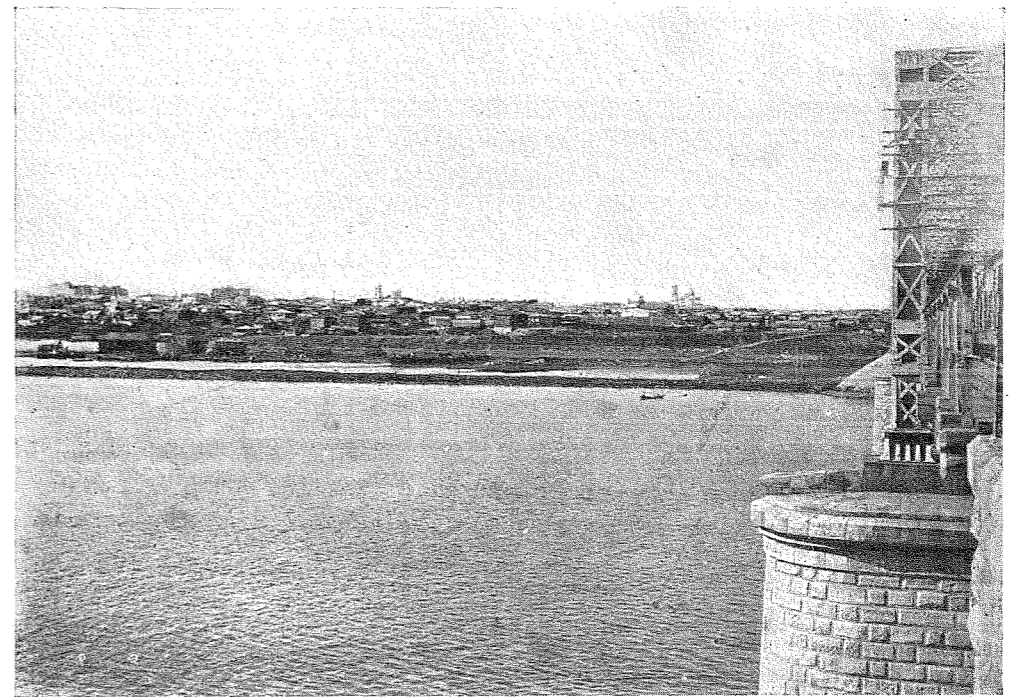
jáky, kteří měli mně pomáhati při zakopání bomb od 30 cm hmoždýřů a zapáliti snůru. Z nedalekého sněhem zpola zaplněného zákopu mohl jsem se přesvědčiti, že skladiště čís. XIV zůstalo neporušené, zatím co kolem dokola hřmělo, do povětří vylétaly tvrze, nad nimiž třepetal se rakouský aeroplán; vzryv na Tatarském vršíčku byl zvláště zajímavý a malebný s dvěma kotouči tmavého dýmu v podobě houby, v němž prozařoval oheň. Nestaral jsem se potom již vůbec o skladiště, o létající kamení a železo ve vzduchu a šel jsem k svým přátelům v V. úseku; tam o 3. hod. odpoledne viděl jsem prvou kozáckou hlídku, jedoucí do města. V Přemyšlu po kapitulaci, která byla našim vysvobozením, byli jsme celý týden. Chodili jsme po městě, jehož okna mnohých domů byla od tlaku vzduchu, explosí způsobeného, zcela rozbita, viděli jsme zbořené mosty a jiné spousty, které doprovázely vzdání pevnosti. Chodili jsme do »kasína«, kde se scházivali Češi, také do kavárny »Habsburg« jsme občas zašli, kde čicnice, Češka, sebe utěšovala bláhovou myšlenkou, již jsme nevěřili a se smáli, že »naši zase přijdou«. Bratři Rusové, nad nimiž byli jsme u vytržení, dali nám svoje rybí konzervy, cukr, čaj, různé dušené zeleniny a j. věci, s ni-

miž některými jsme si nevěděli rady. Od ruských důstojníků vyměňovali jsme ruble za koruny a připravovali se na cestu. Posádka Přemyšlu, čítající podle úředních dat ruských 113.890 mužů, 2316 důstojníků s 9 generály, byla posílána do zajetí jednak do měst Sibiře, jednak do Turkestanu, který svojí rozlohou je tak veliký jako tyto země dohromady: Francie, Itálie, Švýcarsko, býv. Německo a Rakousko-Uhersko.

»Hrdinové Přemyšlu«, většinou domobranci kolem čtyřicítky stáří, konečně si oddechli po všem tom, co v pevnosti zažili, zejména v posledních dnech její kapitulace, která byla v menším měřítku obrazem úpadku a bezradnosti, jakousi předzvěstí pádu celé říše rakousko-uherské.

Transporty zajatců denně odcházely i odjížděly různými směry, jakmile byly znovu postaveny zničené mosty a provisorně upravena železniční trat. Naposledy měli odjeti ranění a nemocní v počtu 6800 s lékaři a jich personálem, celkem na 700 osob čítajícím.

Náš transport, asi 500 důstojníků a rovněž tolik vojáků, vyjel místo 27. března až 28. března odpoledne — byla tehdy květná neděle — od zničeného železničního mostu přes řeku Wiaru, přítoku Sanu u Přemyšlu, u něhož trčela rozbitá lokomotiva, zabraňu-

Samara.

ící příchod na most s vnější strany pevnosti. Na druhý břeh řeky přešli jsme po novém dřevěném mostě, nato po několikahodinovém čekání vlezli jsme do rakouských, ukořistěných vozů, v nichž krátce před tím přijeli ruští vojáci. Vlak náš jel ke Lvovu podél ruských opevnění přemyšlských u Medyky a Močisky, o něž před tím sváděny byly kruté boje. Ve Lvově byla delší zastávka; odtud přes bojiště u města Krúsné, kde stopy velkých bojů z dob ruské ofensivy ještě hodně byly patrné, jeli jsme ke hranicím Haliče. Druhého dne dojeli jsme do pohraničního městečka Brodů, vypáleného a hodně pobořeného, kde však již Rusové mnoho nových prací vykonali; tam po celodenním hladu a zimě dobře jsme se navečeřeli, načež opustili jsme nevlídné a chladné vozy rakouské. Vstoupili jsme do pěkných osobních vozů ruských, pohodlných, vytápěných a prakticky opatřených spacími lůžky. V Radziwilowě, prvé ruské stanici, kde doopravdy cítili jsme se již zajatci, neboť přišli ozbrojení vojáci ruští a důstojníci, kteří důkladně prohlíželi naše zavazadla, v nichž marně ovšem hledali plány a jiné válečné dokumenty z Přemyšlu. Po této prohlídce začala pouť po širém Rusku. Vzpomínám města

Dubna, kde mluvili jsme s ruskými Čechy, nádražními zřízenci a slyšeli o českých novinách, v Rusku vycházejících, vzpomínám Berdičeva, Kasatína, Fastova a jiných měst, vystřídanych tolika neznámými obrazy krajiny a nového života. Jeli jsme dobře a dosti příjemně. Čas i cesta ubíhala rychle, ačkoliv cíl našeho určení stále byl oddalován. Mohutným dojmem působil Kijev se zlatými a stříbrnými kopulemi a báněmi cerkví, jež zářily za jasných dní, jaké byly na Zelený čtvrtek a Velký pátek. Pak přišla a upoutala široká řeka Dněpr, město Kursk, malebně položené na návrší a osvětlené ranním sluncem, které ozařovalo tolik pravoslavných kostelů, jež vypadaly jako z pohádky. A pak tyto nádherné obrazy vystřídala krajina bez vesnic a lesů, jen pole a louky prostíraly se na rozsáhlé rovině. Objevilo se město Voroněž s pěknými letohrádky, veliká a široká řeka Don, krásné lesy dubové, březové a borové, divoce rostoucí. Viděli jsme Tambov a řadu měst jako ve filmu. Do Penzy přijeli jsme 7. dubna, ale ani tam nebylo konce naší pouti. Přišel zase nový důstojník-průvodčí našeho vlaku a oznámil, že jedeme dále do Samary a odtamtud do Taškentu. Setkávali jsme se na nádražních stanicích s transporty

mladých ruských vojáků, ze Sibíře jedoucích, mezi nimiž podiv budili Tataři, Kirgizové a j., zjevem zajímaví příslušníci tolika ostatních neznámých až dosud národností Ruska, kteří jeli na frontu a věrojatně stejně byli udiveni námi, kterým asi záviděli los zajatců. Přišla Syzraň, za noci přešli jsme přes Volhu, tehdy ještě úplně zamrzlou, po víc než 1 km dlouhém Alcxandrovském mostě železničním. Za Orenburkem sníh zmizel, objevily se stepi, na nichž kvetl podběl, dlouhou dobu viděli jsme stepi a pustiny, po nichž šly karavany velbloudů. Všude při trati bylo viděti spousty syslů, vylézajících z děr a pa-

aniž bylo třeba mnoho peněz. Po celé cestě bylo možno koupiti si velice lacino všechno, a ti, kdo neměli peněz, dostávali zdarma chléb, máslo, mléko, vajíčka a j. potraviny od ruských venkovanek, jež přicházely na drobné staničky, přinášejíce ke každému zajateckému vlaku podle možnosti sebe skrovnější pohoštění. To byly dojemné projevy lásky a pohostinství, poskytovaného nepřátelům, neboť tak dovede milovati ruská, dobrosrdečná duše, slovanské srdce.

Do Taškentu, hlavního města Turkestanu, přijeli jsme 16. dubna. Z celého našeho transportu zůstalo tam asi 80 slovanských důstoj-

ním a neznámým životem mohamedánského obyvatelstva, mísila se tam s posledními pokroky evropské kultury, kterou od posledních 50 let postupně tam přinášelo Rusko a jeho příslušníci. Slunce žhavě páliło a v dálce na modrém, bezoblačném nebi ostře rýsovaly se skvoucí, bělostné velehory — s ledem a sněhem! Dojímalý melancholicky, budily stesk po domově víc než šest tisíc kilometrů vzdáleném. Touha ta zvláště působivě se projevila večer, v tichu velké zahrady, kde dávno již odkvetly jabloně a kde kvetly a sladce, až opojivě voněly akáty, jichž vůně

V Taškentě po krátkém čtyřdenním a velmi vítaném oddechu, po téměř měsíční jízdě vlakem, byli jsme my »Slavjané« rozděleni po 34 městech Turkestanu, v nichž nákladem 2.000.000 rublů byly ruským státem zřizovány zajatecké tábory; celkem žilo v nich kolem 150.000 zajatců všech národností býv. Rakousko-Uherska. Slovanští důstojníci byli určeni do těchto táborů v pěti oblastech Turkestanu za pomocníky administráční správy ruské, nebo zprostředkovali dorozumění mezi ruskými důstojníky, správci táborů a zajatci. Z Taškentu nechtělo se od-

Budova poštovního úřadu v Samaře.

Bazar v Andizhanu.

náčkujících jako naše veverky. Pak hladina Aralského moře upoutala a dále oko mile potěšovaly při trati kvetoucí červené a žluté tulipánky, modré kosatčičky. Nad stepí kleula se modrojasná obloha. Potkávali jsme osobní vlaky, v nichž cestující vezli s sebou kytice kvetoucího bezu a j. květin. Jak nás těšily tyto poslové jara, jak nás těšilo stále více hřející slunce, takže bylo nutno odkládati zimní kusy prádla, beztak vždy více zavšiveného, což bylo již zjevem obecným u příslušníků celého transportu, který četl, debatoval o válce a míru, učil se rusky, hrál šachy a v karty, nebo sháněl proviant na stanicích, jehož bylo všude víc než dostatek,

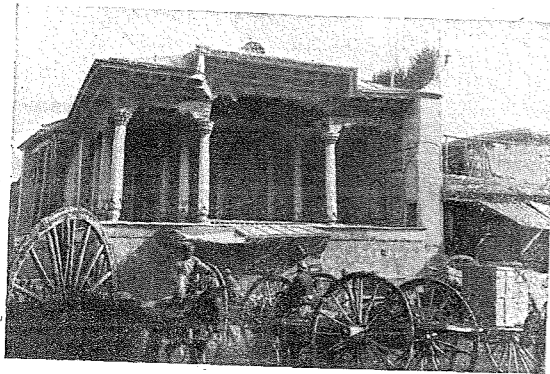
niků, většinou Čechů, kteří správě taškentského zajateckého tábora byli doporučeni důstojníky-Čechy, kteří byli zajati ještě v srpnu 1914. Ostatek transportu maďarsko-německého vrátil se do turkestanského města Kazalinsku.

Krása a půvab Taškentu — obraz jeho svěžích zahrad a bílých topolů — působil hned od prvního pohledu mocným dojmem po všech těch zimních sceneriích, písečných pustinách, stepích a bažinách, jež nás tak dlouho doprovázely na té dlouhé jízdě evropským a asijským Ruskem.

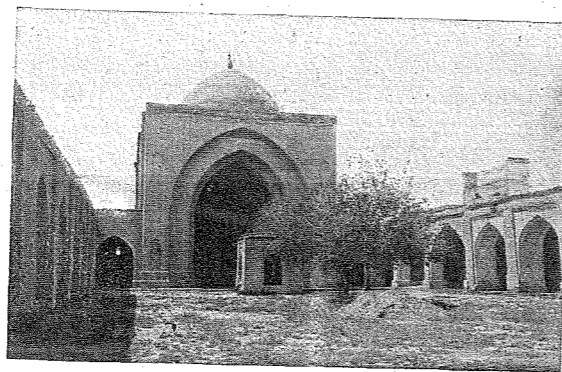
Překrásné zahrady Turkestanu, bujná vegetace, stará kultura Asie s jejím hodně původ-

presycovala vzduch. Za svitu mléčné dráhy a velkých jasných hvězd, jichž plno se tpytilo na obloze, zazpíval improvisovaný sbor českých zajatců některé krásné československé písně, jako: »Teče voda, teče...«, »Bývali Čechové«, »Za jeden krásný pohled tvůj« a ovšem »Kde domov můj?« ... Písně ty působily dojmem nezapomenutelným, jediný ten večer bratrskými pouty spojil tolik krajanů před tím neznámých. Mnohé potom již více jsem neviděl, jako inž. arch. K. Drahoše, inž. F. Kaštila, prof. Šmerdu a j. Odpočívají s mnoha desetitisíci zajatců a krajanů v krásném, ale zrádném Turkestaně, který pohřbil tolik nejlepších nadějí.

jíždět jinam, ale přišel příkaz 21. dubna k večeru a pisateli tohoto článku a 3 důstojníkům, zajatým v Karpátech, určeno město Andizhan ve Ferganské oblasti. Polohu města toho nalezl jsem k svému uspokojení v jakési mapce. Ještě v noci odjela naše čtveřice do Andizhanu ve 2. tř. osobního vlaku s doprovodem milého ruského vojáčka, který nebyl ozbrojen. V Andizhanu, pěkném a příjemném městě, kde vítaly zahrady jako v Taškentě, byli jsme při svém příjezdu druhého dne překvapeni novou evropskou částí tohoto města s hezkými, většinou přízemními a zděnými domy, v nichž zahlédli jsme velké obchody s nejnovějším a nejlepším zbožím ruským

Stará mohomedánská modlitebna v Taškentě.

Novější modlitebna v Taškentě.

i zahraničním. Široké a čisté ulice, ovroubené stromovím, akáty, osikami, platany a topoly, elektrické osvětlení, krásné parky, cerkev, veřejné budovy, neočekávaná tato kultura nás velice překvapovala, když jsme šli z nádraží k veliteli tábora, budice ovšem značnou pozornost obyvatelstva.

V Andižaně žili jsme celkem dobře. Zajatcké baráky kasáren, v nichž před námi byla ubytována část andižanské posádky, byly pohodlné, téměř ve městě a nebyly ničím

ohrazeny; též pozdější ubytování ve vzdálenějším od města t. zv. letním lágru v nově upravených, přízemních domech, uprostřed stromoví, nebylo horší. Správce tábora, ruský záložní důstojník, št. kapitán P. M. Samarkov, úředník filiálky Státní banky v Andižaně, pečoval o vzorný pořádek ve všem, takže andižanský malý tábor, v němž nikdy nebylo více než 1000 zajatců, byl všemi delegacemi Červeného kříže označován za nejlépe vedený tábor v celém Turkestaně.

X

U JIHOSLOVANSKÉHO PLUKU V RAKOUSKÉ ARMÁDĚ

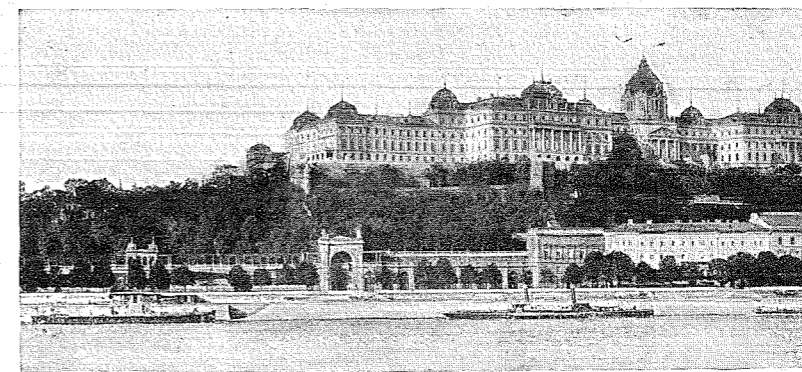
DR. J. ČERMÁK

Nevím, jakou shodou okolností byl jsem jako mladý záložní praporčík přidělen k bosensko-hercegovskému pluku č. 1. Snad z národnostních důvodů, že Čech se srbsky snadno naučí, snad proto, že jiným se k tomu pluku nechtělo. Čechů sloužilo před válkou u pluku hodně; mateřská řeč celé hudby, skoro všech »rechňáků« a většiny záložních důstojníků, byla čeština. Pluky bosenské měly v staré říši jistou pověst. Snad u žádného

k pružnému kroku nenadchl a byl jim čímsi cizím, nesrozumitelným, vzdáleným od melancholické melodie guslí a od těžkých, ozvěnou do dálky se nesoucích zpěvů rodných hor. Za to byli při své prostotě přímí a čestní, dbali cti své do krajnosti a nad to pověstní rváči.

*

Výzva k mobilisaci, která mne překvapila daleko od domova na horských výšinách

Královský hrad v Budapešti.

z pluků bývalého Rakouska nebylo tolik nepoměrně vysokých, vzrostlých mužů, jako právě u bosňáků; tělesná výška přes dva metry nebyla tu zvláštností a četa dvoumetrových habánů v uniformách, s rudými fesy na hlavách, působila imposantně. Proto byla část pluku za míru posádkou ve Vídni, a ve vídeňském hradě těšily se bosenské strážce zvláštní přízni. Bylo ovšem spojeno s jistými obtížemi, než prosté horaly bosenské naučili v kasárnách bystrému, ráznému vojenskému kroku a ještě tíže bylo je naučiti pochodu do tempa hudby. Řízný pochod vojenský je

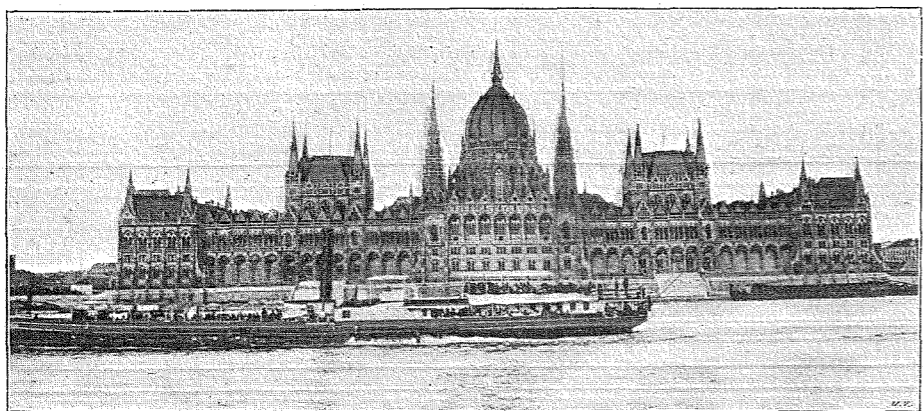
Slovinských Alp a přerušila mé prázdninové toučky, nebyla mi ničím novým. Považoval jsem ji za špatný vtip a planý poplach, neboť byla to pro mne v krátkém čase pěti let již třetí výzva toho druhu (r. 1909, 1913 a 1914). Dojel jsem tedy poslušen výzvy a v domnění, že, jako v letech minulých, zase za několik týdnů budu ve zdraví doma, do Prahy, oblékl císařskou uniformu a aniž bych se byl s kým rozloučil, odejel jsem do Budapešti k pluku. Proti nadání však částečná mobilisace stala se zakrátko všeobecnou a místo čekáného odjezdu domů ocitl jsem se,

starý rezervní praporčík, mající právě prodělávati poslední cvičení ve zbrani, najednou zařazen v polní formaci 1. bosenského pluku, která v prostřed srpna odjížděla na ruské bojiště.

V slavnostní náladě, jako aktivní páni kolegové, jsem ovšem nebyl. Žrala mne v srdci nejen vojna vůbec jako barbarství a projev úpadku lidstva, nýbrž i vojna se Srbskem zvláště, vždyť měl jsem tehdy v Srbsku slušný počet známých a přátel, s nimiž jsem, s mnohými aspoň, byl ještě před krátkou dobou dvou či tří měsíců v družném spojení a upřímné shodě na sjezdu přírodopytců a lékařů v Praze. A připojilo-li se k vojně Rusko a Německo, cítil jsem instinktivně, že nyní

liti, že to není nijak špatné znamení pro Rakousko, ba naopak, ale pověřivost vojáků se nedala přesvědčiti — a proč jim také brát jejich přesvědčení?

Křest ohněm stihl nás nenadále za temného večera, když moje četa doprovázela plukovní vozatajstvo jako ochrana. V úplné tmě z krátké vzdálenosti začaly třaskat výstřely. Bosňáci stoje, kleče i leže, jak kdo, zuřivě odpovídali. Nevím, trvala-li srážka dvě, tři, či čtyři minuty. Na jarým turem zařvané »feuer einstellen« rázem umlkla prudká palba, a ukázalo se, že krátký tento boj byl pouhým nedorozuměním: útočící stranou byl rakouský 88. pluk. Omyl, nedorozumění:

Budova parlamentu v Budapešti.

nastává boj Germánstva se Slovanstvem, v němž, bohužel, my, Češi, jsme okolnostmi nuceni státi — aspoň formálně — v táboře protislovanském. Bylo mi velmi trapným pomyslení, že jako voják jsem nucen nyní pracovati v rakouské armádě na obranu Rakouska za zájmy, jež jsou naprosto protichůdné se zájmy našeho národa, tím spíše, že měl jsem od té doby vědomost o jakýchsi, ne dosti zaručených, ale přes to pozoruhodných zprávách o zahraničních plánech dělení Rakousko-Uherska, při nichž se počítalo, byt v omezených rozměrech, přece jen se samostatným státem českým.

Hranici rakousko-ruskou překročili jsme kdesi poblíž Tomašova za slabých auspicií: právě ve chvíli zřetelného zatmění slunce. Na vyšší rozkaz měli jsme vojínům vysvět-

dva mrtví, řada raněných z mužstva a několik zabitých koní; omyl, vysvětlený ovšem nervosou v blízkosti nepřítele.

Příštího dne po boji u Zamošče, na který jsem se díval za slunného, jasného dne z povzdálí jako na ohromující divadlo, byl jsem se svojí četou na polních strážích. V poli, mezi mandeli pokoseného, vonícího obilí; v blízkosti, sotva dvě stě kroků před námi, začínal rozsáhlý les s nízkým, hustým podrostem, tak lákavý. Jsme na kraji rakouské armády a před námi za lesem širé, široké Rusko. »Kdo chce se mnou do lesa na obhlídku? Nikdo? Baby! — Jdu tedy sám.« Vykročil jsem přes mělké jamky polních stráží a po několika krocích zavřely se za mnou větve hustého lesa. Bloudil jsem dlouho houštinami, hledaje klidně jahody a maliny a naslouchaje nedočkavě do lesního ticha,

brzo-li se ozve zdaleka dusot ruské jízdní hlídky, jež dle oficiálních zpráv lesem křížovaly, aby mne vzala s sebou do Ruska. Ale les byl mrtvý a pustý. Po dvouhodinném bloudění, netroufaje si sám vydat se za svým cílem, vracím se zkroušeně zpět, k stanovišti své polní stráže, trna obavami, aby mne při vystoupení z lesa moji vlastní lidé z přílišné horlivosti neodstřelili.

roty, který mne až dosud nestačil vinit z indolence ke všemu vojenskému, obrátil se nyní ke mně — jak se mi zdálo dosti vzrušeně a s výtkou v hlase:

»Nu, co tomu říkáte?«

»Že je vojna svinstvo, pane hejtmane!«

Za malým lesíkem vyšli jsme do volného kraje. Mírný svah širých polí skláněl se před námi sotva zřetelně k potůčku, daleko kdesi ve vrbinách a olších, a ještě dále mezi stro-

Bosenský pluk na pochodu.

Do boje u Komarova byli Bosňáci dosazeni po celonočním pochodu. Východiskem za časných hodin ranních byla hořící osada Czešniki. Požár, jakého jsem dosud v životě nebyl svědkem, zuřil okolo nás zcela nevídmán. Plameny nerušeně olizovaly rozžhavené trámy chalup a sálaly do okolí s krvavě rudým svitem i pekelný žár. Prvý prapor Bosňáků dostal úlohu postupovati na jih od hořící vsi v souhlasu s okolními částmi vojsk. Můj oddíl v první linii. Blížíme se k lesíku, a vzduchem zasvištěl kvílivým tonem první granát z ruské strany. Hejtman B., velitel

movím vyčnívala filigránská věžička jakési osady, snad Komarova. Pruhy lesů zprava i zleva lemují širý kraj. Malá skupina chalup při kraji lesa přerušuje jednotvárnost obrazu. Sotva jsme vyšli z lesa do otevřeného pole, zafičel nám kol uší hvizd a bzukot střel, poletujících jako dotěrný hmyz. Chvillemi do ostrého hvizdu, a včelího bzukotu kuliček zazněl hlubší ton granátu nebo šrapnelu.

Co dělat? Mnoho chuti vpřed jsem neměl, ale za mnou byl hejtman a vpředu Rusové — zkusme štěstí, nějak to dopadne. Dvakrát,

tříkrát jsme uběhli kus polem a zase ulehli do brázd. Bzukot střel je stále dotěrnější. Granáty zdvihají celé fontány země do výše. »Pojďme raděj stranou, do lesa,« radí bodře jeden z Bosňáků, »tady takhle všichni zahyneme.« »Teď už nám to mnoho nepomůže,« namítám; v téměř okamžiku ucítil jsem ostrou bolest v noze, jako by mne kdosi nehorázně švihl bičem, a za chvíli na to teplé vlhko v botě. S bohem, chlapci, běžte si, kam chcete, já už jsem raněn a jdu domů.

Ale radost z rány netrvala dlouho. Kuličky neměly na tom dost, že už jsem vyřazen z boje a litaly vesele dál. Zalila mne obava, že v nejbližší chvíli stihne mne rána druhá, horší. Prošly trapné chvílky, než první linie postoupila tak daleko, že ke mně střely, mířené na ni, nedoletovaly. Pak zase nové trapné chvíle, když mýjely po řadě za prvou linií rezervy a každá vyvolávala nový příval střel na místa, kde jsem se krčil k zemi.

Teprve pozdě odpoledne střelba se zmírnila a mohl jsem se odplížit k osamělému stavení před lesem, nad nímž třepetal se malý praporek s červeným křížem. Chalupa byla na okraji bojiště, nyní již v zátíší. Jen občas zabloudil sem odkudsi zdaleka těžký granát, aby připomněl, že jsme na bojišti. Ale připomínka ta je zcela zbytečná, vždyť stačí pohled na ležící na dvorku chalupy těžce raněné, aby člověk uvědomil si všechnu příšernou hrůzu války. Jediný sanitní poddůstojník, Čech, bez lékaře, je zde bezradný. Prý asi čtvrt hodiny cesty odtud v Czešnickém statku je velké převaziště, kde jsou i lékaři.

Den se zvolna nachýlil. S večerem miji samotu ojedinelí vojáci, Bosňáci; ustupují. Kterýsi opozdilý z nich zastavuje se zde a chce mne dobromyslně odnésti na zádech, že prý za ustupující frontou následují Rusové. Odmitám rychle, s díky, aby se jen staral sám o sebe, se mnou že už je stejně konec... a v duchu se těším na Rusy.

Uplynula noc i den; Rusové nepřicházejí. Z obavy o ránu, jež se horšila, vydal jsem se v podvečer na trapnou cestu a opuštěným bojištěm, posetým řídkce roztroušenými

mrtvolami padlých a bizarně odulými zdechlinami ubitých koní, doplížil jsem se do nedalekých Czešnik. Velký statek, jenž zůstal ušetřen požáru, sloužil jako lazaret. Několik set raněných zde čekalo ošetření a pro všechny zbyl zde jediný lékař, mladý Vídeňák, který po ústupu armády byl hotov k tomu, býti se svými raněnými zajat.

Konečně. Ráno ve dvorci se zastavila ruská jízdní hlídka, prohlásila všechny přítomné za zajatce a slíbila, že pro ně obstará povozy, aby mohl být lazaret evakuován do Brestu Litevského. U všech lehčeji raněných zavládla vzrušená nálada. U většiny lze pozorovati zvědavé napětí v očekávání nejjistě budoucnosti v zajetí. Aktivní páni na tuto zvěst horlivě párali s bluz stužky vyznamenání; my rezervisti jsme nepotřebovali se vůbec na cestu do zajetí připravovat. Při tom u všech přítomných vcelku převládalo tiché uspokojení, že pro ně už je válka skončena, a že vyvázli z nebezpečí života na frontě.

Bohužel, radost naše trvala krátce — pouhých 24 hodin.

Očekávané ruské sanitní vozy se nedostavily, v okolním úseku bojiště začal opět pohyb v neprospěch Rusů a druhého dne stály na nádvoří Czešnického folwarku povozy sanitní kolony rakouské. Netoliko tváře nás Čechů, ale i ledakterého statečného Němce nedovedly zastříti výraz zklamání, který konečně vrcholil v resignaci: jaká pomoc, pojedeme tedy domů, však než se vyléčíme, bude beztak po vojně.

A tiše a trpělivě dali jsme se odvážeti povozy k nejbližší železniční stanici a odtud dále vlakem ke Krakovu, Přerovu — a domů.

Byla to chyba: kdybychom byli nespěchali s lékařským ošetřením a počkali v Czešnickém dvoře ještě den, dva, byli bychom se již definitivně dostali do Ruska. Neboť právě tou dobou začal zmatený, velký ústup rakouských vojsk v Haliči.

*

Rána se hojila přičiněním dobrých lékařů pomalu a dobře — ale války dosud nebyl konec. Všichni naši národní hospodáři se

shodovali v úsudku, že stát Rakouský z finančních důvodů nevydrží bojovati déle, než do vánoc, ale co mi to bylo platno, když na vojenském velitelství pražském jakási vysoká šarže uznala začátkem listopadu 1914, že už jsem zase zdrav a schopen služby v poli. Naposled 4. listopadu večer zašel jsem si do koncertní síně poslechnout Smetanovu »Má Vlast« a druhého dne ráno byl jsem již u pluku v Budapešti.

Tam bylo živo. Tisíce Bosňáků z doplňo-

doplnění prořídilých řad — a otroci bez práva a zastání bráni po částech z robot, oblékáni v uniformy a posíláni za bosenským plukem do pole. První pochodový prapor z těchto lidí, který poslán na vánoce jako doplnění, již prvé noci po dni, kterého na frontu dorazil, přešel celý do jednoho muže k Rusům. Přirozeně.

V Budapešti u pluku z toho poplach, řeči o ostudě, ale mravní naučení z této události si nikdo z velicích nevzal k srdci.

Z Karpat.

vacího okresu sarajevského bylo povoláno do zbraně. Dle pověsti musili nastoupiti vojenskou službu ihned všichni muži od 20 do 50 let; Bosna prý z obavy před povstáním byla zbavena mužského obyvatelstva. Z povoláných ovšem k činné službě vybrána pouze část, veliký zbytek ostatních v svém pestrém kroji pod vedením pochybných velitelů hnán s lopatami a motykami na robotu, vykopávaní na rychlo polní opevnění kol Pešti. Zacházeno s nimi jako s otroky bez práva, vojenští velitelé i civilní obyvatelstvo velkoměsta po nich plvali, nadávali jim kralovrahů, zrádců a srbských psů. — Měli a pracovali. — Pak přišly na pluk Jobovy zprávy o ztrátách a porážkách, žádáno rychle

V Srbsku měla rakouská armáda neúspěchy, v Haliči též.

V české Besedě pešťské, v hospůdce na Alkotmány-útca, kde jsme se scházeli Češi, zbylí v Pešti ještě jako nevojáci, a my Češi, oblečení již v rakouské uniformy, bylo tou dobou veselo; všichni jsme se těšili z rakouských neúspěchů. Až někdy příliš nahlas a bezstarostně. Pak začalo ze společnosti vojáků-Čechů ubývat. Teprve při náhodném setkání s por. Vašků bylo mi jasno proč. Poručík radil mi jako dobrý přítel, abych do Besedy nechodil; on sám byl prý velitelem pluku důvěrně před docházkou do Besedy varován. »To víš,« dodal na omluvu, »nechci zbytečně a předčasně znovu na frontu.«

— Pak začaly v Besedě policejní prohlídky. Detektivové nenašli ničeho a naše smýšlení skonfiskovat nemohli. Ovšem každého večera pak bývali jsme počtění návštěvou některého záhadného, mlčelivého hosta, který nás bystře pozoroval, aby mu slovo ze zábavy neušlo; nebylo ani třeba upozornění hostinského, že je tu dnes špicl. A naše společnost se dovedla dorozuměti i bez řečí.

Mne samého nikdo z vojenských představených před návštěvou Besedy nevaroval — snad proto, že jsem byl stejně »p. v.« — a neuznal jsem tedy za nutno svoje denní návštěvy v Besedě přerušiti, stejně jako přítel Jirsa, který od počátku války až do konce prosince 1914 prožil na frontě a nyní meškal u kádru pluku v Pešti jako rekonvalescent. A také jsme se ani nebáli předčasného odpravení na frontu v domnění, že na nás nemůže dojít řada tak dlouho, pokud jsou ještě u kádru pluku důstojníci, kteří dosud — za půl roku války — na frontě nebyli.

Jednou však nám přece bylo úzko. Jirsovi přijel na návštěvu z Prahy strýček. Pobyli jsme toho dne v Besedě v družném hovoru, odkrytě posuzující naši českou situaci, dlouho přes půlnoc. Vraceli jsme se v povznešené náladě prázdnými ulicemi, když tu z temnot proti nám vynořily se dvě vysoké postavy, Bosňáci, kuchař naší roty Alispahič a jeho druh. Pozdravili, vidouce své dva důstojníky, my poděkovali — ale Jirsovu strýci, který byl ještě z Besedy v náladě bratřiti se se všemi Slovany, to nestačilo. Zastavil je, sáhl do kapsy a obdaroval každého z nich pětkorunou se slovy: »Tu máš, a buď dobrý Srb, rozumíš, dobrý Srb!« Oba s jistými rozpaky peníze přijali; Jirsa se chytl v zoufalství za hlavu, druhou rukou popadl milého strýčka a vlekl jej kvapně pryč, cedě vztekle skrz zuby: »Šmarjá, co jste to udělal — vždyť to jsou mohamedáni*), jestli nás zítra udají —?!« Dva, tři dni jsme nestáli za nic očekávající, že budeme arestováni pro velezradu. Obavy byly zbytečné, Alispahič nás neudal.

*) Mohamedáni-Bosňáci byli vůči Rakousku loyálního smýšlení.

Pobyt v Pešti protáhl se mi do konce ledna 1915. Byl jsem přidělen do kursu strojních pušek a po dobu trvání kursu jsem byl před odesláním na frontu bezpečen. V kursu měl jsem možnost nahlédnouti i do defaitismu mezi důstojníky z povolání: důstojník Chorvát s kolegou Polákem se kdysi v důvěrné chvílce navzájem utěšovali, praskne-li Rakousko, co ztratí? Prý nově vzniklé státy budou také potřebovat vojsko, a pak prostě jeden bude důstojníkem v jihoslovanské, druhý v polské armádě! Když aktivní páni, sloupy monarchie, přicházejí na podobné myšlenky, co teprve my rezervisti?

Začátkem února 1915 byly internovány budoucí pochodové prapory nedaleko Pešti ve vojenském táboře Piliščábě. Kulometný kurs skončil a tím přestala i pro mne jeho ochranná moc; uzrál jsem pro frontu. Nudný pobyt v táboře krátil jsem si toulkami po okolí a byl jsem velmi překvapen, setkávaje se zde, sotva několik hodin pěšího pochodu od hlavního města maďarského, s usedlými Slováci. Stejným překvapením bylo mi, že na druhou stranu, k jihu od Pešti, první vesnice. Nagytetényi — je ryze německá. Kde tedy vlastně žijí Maďaři, když ani okolí hlavního jejich města není maďarské?

V piliščábské kantině důstojníci rezervisti Chorvátů, Slovinci, Srbové a Češi se brzy shodli — a když si připíjeli na rozloučenou v den odjezdu na frontu, připíjeli si na zdraví, šťastný konec války — pro nás, ovšem, rozumějme si — a rozcházeli se s heslem: s první patrouillou do Ruska.

Byla zima, sníh na Karpatských horách ležel skoro na dva metry vysoko, a Bosňáci tou dobou mrzli kdesi v zákopech, vyhrabaných ve sněhu, na zalesněných výšinách v okolí Gorganu Vyškovského, tedy na území dnešní Podkarpatské Rusi.

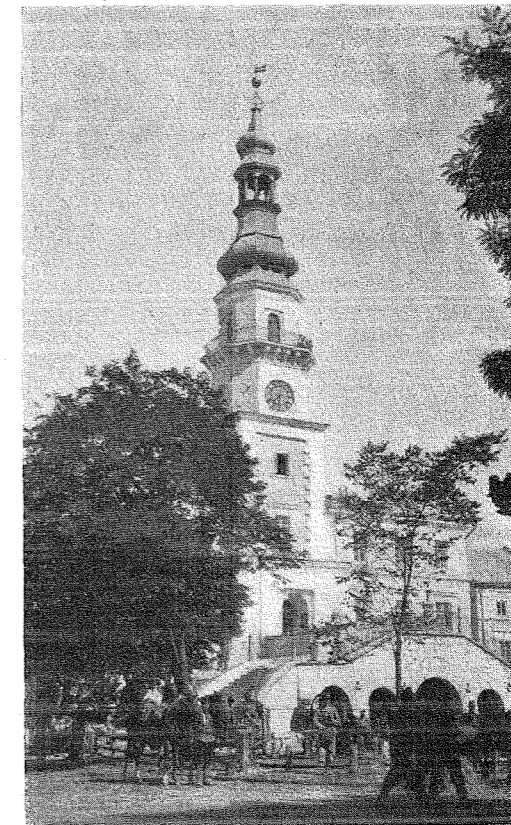
Po příjezdu na frontu, věren heslu, které jsme si v Piliščábě dali, hlásil jsem se jako lyžař-patrouiller. Malé lyžařské oddělení, sestavené většinou z vojinů plukovní hudby, přijelo s námi. Lyže byly, sníh byl nádherný;

jak jsem se těšil na krásný sjezd s hřebenů Karpatských do Ruska! Selhalo mi; velitelství pluku rozhodlo, že jako vycvičený kulometčík mám převzít 4. oddělení strojních pušek, jež bylo toho času bez důstojníka. Litoval jsem, tím více, že »Skiabteilung« českých muzikantů, o jehož velitelství jsem se ucházel, byl do týdne celý i s lyžemi v Rusku.

Velitelství oddílu strojních pušek, které mi bylo v Pešti vhod jako vítaný prostředek k oddálení odchodu na frontu, zde v zákopech na přední linii bylo mi na obtíž. Oddíl strojních pušek nikdy nebyl posílán na hlídky a tím zbaven jsem byl příležitosti nenápadně zmizeti z dosahu Rakouska. A přeběhnouti rovnou, bezohledně? Měl jsem již té doby smutné doklady a zprávy o tom, jak dovede se monarchie hojiti a mstít i na nevinných příslušnících rodiny těch, kdo přeběhli zjevně. Výsledek delších úvah, k nimž za dlouhých dnů a ještě delších nocí v sněhem zavaleném zákopě bylo dosti příležitosti, vyzněl v ten smysl, že přímo sběhnouti nesmím z ohledu na matku, vdovu, odkázanou pouze na skrovnou pensii, vyplácenou státem a že proto musím zmizeti způsobem nenápadným, jenž by nebudil podezření, buď jako oběť nešťastné náhody, nebo jako oběť služební horlivosti.

V tom názoru utvrdila mne i trapná událost, jež přihodila se kdysi ke konci února: Dva Bosňáci, chtějící přeběhnouti k Rusům, opustili za temné noci svoje zákopy, zbloudili však a v ranní mlze dostali se před zákopy sousedního rakouského pluku, kde se zdviženýma rukama se hlásili jako přeběhlíci. Byli ovšem ihned arestováni, náhlým soudem odsouzeni k smrti; pro výstrahu poprava dala se slavnostně těsně za frontou a k ní komandovány deputace všech částí bosenského pluku. Byl jsem rád, že na oddíl mých strojních pušek pořadatelstvo té podívané zapomnělo.

Zimní idyllické zátiší v sněhových zákopech na hřebenech Karpat mezi Gorganem a Živanou s probouzejícím se jarem minulo. Sníh tál, vrstva jeho se menšila, bylo třeba

Radnice v Zamošci.

zákopy prohlubovati do země. Začátkem května 1915, kdy na slunných místech horských svahů začínaly vylézati ze země květy petrklíčů a sasaneč, přišla zvěst o útoku u Gorlice a ústupu Rusů na celé karpatské frontě. Bosenský pluk se hnul také. Na daný rozkaz sestoupily jednotlivé prapory s dosavadních posic na výšinách karpatských hřebenů dolů do údolí Švic a do poříčí Dněstru.

Trapně působilo na člověka, který doufal ve vítězství ruských zbraní, když viděl stopy nepořádného, překotného ústupu, pozoroval ty spousty odhozených zbraní a ty tisíce pohozených, nepoužitých nábojů — smutné znamení demoralisace, svědčící zřejmě, že ruští vojáci odhazují prostředky obrany jako zbytečnou přítěž, že už v nich nevidí prostředky vlastní, osobní záchrany.

1. bosenský pluk byl na postupu do nitra Haliče dosazen do boje u Spasu na Stryji.

Dva, tři dny, byli jsme v prudkém ohni v narychlo zbudovaných zákopech a odpor, který kladli Rusové, vzpružoval svojí houževnatostí k nové naději. Třetí noci byli jsme narychlo odvoláni z posic a naše části koncentrovaly se za strašného deště kulí nazad. Zůstal jsem se svým sluhou v zákopech do rána pod záminkou, že musíme počkati na opozdivší se druhou část mého oddílu, vpravdě však proto, že jsem se domníval, že ústup náš je způsoben vzchopením se Rusů k protiútoky a že nepřítel, toužebně čekáný, vnikne do opuštěných zákopů každým okamžikem.

Naděje však mne zklamala. Nic se nehnu- lo. Rusové se k postupu neměli. Za to však zahlédl jsem za úsvitu postupující podél zákopů rakouskou hlídku, pátrající, nezůstal-li kdo v zákopech. Čtětj nechtětj musil jsem se dáti před touto nešťastnou hlídkou kvapně na ústup, dříve než mne zpozoruje, a pustiti se zpět za plukem, který se zatím řadil za blízkým návrším. Dorazil jsem za ostatními se zpožděním několika hodin a zvěděl jsem, že byl jsem již u pluku považován za obět noční střelby.

Bojů u Doliny, Turzy a Bolechova účastnil se náš bosenský pluk za značných ztrát. Mně podařilo se různými manévry, podniknutými na vlastní pěst, a přesuny během bojů z místa na místo, že zúčastnil jsem se bojů těch, aniž jsem dal ze strojních pušek ránu. Jen u Turzy Malé na vyšší rozkaz byl jsem se svým oddělením strojních pušek zapůjčen k 224. pluku říšsko-německému, což stálo tak těžké ztráty na mužstvu zcela zbytečně, že počet mého oddílu zmenšen více jak na polovinu.

*

V pochodu Haličí k východu vítali nás haličtí židé jako osvoboditele. — Krátký oddech v kteréš vsi. Zvědaví venkované osvobozené vsi nás obklopili a se zájmem pozorovali naše vojáky. Navazovali rozhovor. Kterýsi z nich projevil, aspoň na oko, mezi řečí radost, že jsou zase pod panstvím rakouským, ale tuto radost schladil můj desátník Ignič jizlivou poznámkou: »Jen se těš,

za týden ti pošle Švaba dienstcetli, — baš imas ledža za tornistr.«*)

Že má ten chlapík tak jedovatý humor, jsem ani netušil.

*

U Starého Martinova na Dněstru byl těžký boj. Se strojními puškami jsem po celý čas boje prováděl přesuny a zakotvil konečně u 6. myslivců, mezi Čechy. Měli dobrý zákop, slušně chráněný, dobré pivo, ale i dobré smýšlení a následkem stálého ustupování Rusů také špatnou náladu, jako já. Tam jsem v nečinnosti a oddechu vyčkal dokončení bojů o přechod přes Dněstr. Se svými »momky« jsem se už šzil tak dalece, že věděli, že je nadarmo nevystavuji ztrátám, že je do boje nehoním, ba, pokud je možno, že vyzývám k opatrnosti, aby zbytečně střelbou neprozrazovali svoji posici a nevolali si tak zbytečně na krk ruskou dělostřelbu.

*

Nad Zlotou Lipou u Brzežan stála dvě vojska. Na východním břehu Rusové, na západním Němci a Rakušané. V poledne došel rozkaz, aby prapor Bosňáků vyrazil ihned vpřed a zmocnil se města Brzežan, jež do té doby nebylo ničí, ležící mezi frontami; kulometné oddělení (moje) bude útok podporovati střelbou z dosavadních posic, načež s večerem sestoupí rovněž do Brzežan.

Pěší prapor se o útok pokusil, byl však odražen zpět. To však mi nijak nevydilo; poslušen rozkazu, naložil jsem večer celé oddělení na soumary a klidně, pochodovým pořádkem, jako v hlubokém míru, ubíral jsem se do zmlklých a liduprázdných Brzežan, v pevném přesvědčení, že tentokráte věrně poslušen daného rozkazu, dostanu se konečně do rukou nepříteli. Byl jsem však hanebně ve svých výpočtech zklamán, neboť Brzežany byly zatím obsazeny říšsko-německou pěchotou, která se dostala do města bůhví jak a byla ochotna prohlašovati mne za hrdinu, že přes neúspěch, Bosňáky utrpěný, troufal jsem si sám vniknouti do města, v němž mohl jsem očekávati srážku s nepřitelem.

*) Máš záda zrovna jako dělaná na tornistru.

Ve Wierzbowě u Zloté Lipy (na sev. od Brzežan) v důstojnickém shromáždění byl pobočником pluku vznesen apel, kdo z přítomných by šel na výzkumnou hlídku vpřed. Hlásil jsem se bez rozmýšlení. Ale hlásilo se jich více, mezi nimi i několik opravdivých snaživců a tak zase pokus selhal a výsledek toučky před frontou byl ten, že po prudkém obstřelu, kterým nás zasypaly bdělé ruské polní stráže již z daleka, musili jsme se — jsouce pod kontrolou — vrátiti zase k pluku zpět.

*

Poměry u pluku se zatím od začátku války značně změnil. Z počátku rezervní důstojníci byli skoro vesměs Češi. Ubývalo jich však a na jejich místo přicházeli nově vyšší z narychlo v Budapešti pořádaných důstojnických kursů, většinou samí Maďaři. Maďarští vlastenci, kteří skoro ani nechtěli promluvit německy, natož »bosensky«. S vojáky se vůbec nedorozuměli. A já sám byl jsem velmi překvapen, když kdysi náhodou, procházeje zákop, zastihl jsem nejzuřivějšího maďarského vlastence, modlícího se vážně z knížky, psané hebrejskými znaky. Divil jsem se pak ještě více, když po opatrných a diskretních dotazech u jiných částí pluku jsem zvěděl, že téměř všichni nově došli maďarští vlastenci slaví šábés místo neděle.

Příliv mladých důstojníků, kteří se s mužstvem nedovedli dorozuměti, byl asi úmyslně dirigován vrchním velitelstvím, neboť Bosňáci již z Karpat měli pověst nespolehlivého pluku. Velitelství si také bylo asi dobře vědomo, proč nás bombarduje přísně důvěrnými upozorněními, že pravoslavní Bosňáci nesmějí vystoupiti před zákopy, že nesmějí býti posíláni na stráže před drátěná opevnění, nesmějí býti vysíláni na hlídky, musejí stále býti pod dohledem atd. Ovšem, jak pak mohlo Rakousko důvěřovat pravoslavným bosenským Srbům, kterým obchody, domy a obydlí zuřivou luzou hned z počátku války za pasivní asistence vlády samé a jejich orgánů byly demolovány, jichž příbuzní bez příčiny vláčení po vězeních a koncentračních lágrech a když sami byli stále bez příčiny

vydání insultaci válečně nadšených příslušníků kulturních národů německého a maďarského. V pravoslavných Bosňácích lásky k Rakousku nebylo, a způsob, jak s nimi jednáno, nebyl s to, aby ji probudil.

Byl jsem při postupu Haličí svědkem charakteristické scény: hejtman určuje ze své rotty poddůstojníka s dvěma muži na patrouillu vpřed.

»Nepůjdu,« postaví se komandovaný klidně a důstojně na odpor, »jsem pravoslavný, a ti dva druzi také; pane hejtmane, dej nám sebou nějakého mohamedána, sic, kdyby se nám na patrouille něco stalo, nevěřil bys, že to byla náhoda.«

Vidět z toho, že mužstvo pravoslavné si bylo dobře vědomo, jak se s ním jedná.

A přece vrchní velitelství užívalo Bosňáků stále jako úderného pluku, dosazujíc je vždy na místa, kde chtělo útočit. Považovalo je vždy za méněcenný materiál lidský, kterým netřeba šetřit. Ztráty bývaly úžasné. Asi třikráte měnil jsem svoji příslušnost k praporu, stěhoval jsem se stále od 4. k 2. a zpět. Byl jsem se strojními puškami u 4. praporu, ten byl v boji zničen, nepatrným jeho zbytkem byl pak doplněn 2. prapor. S novým pochodovým praporem byl 4. prapor znovu postaven a můj oddíl byl k němu zase přidělen. V nejbližším boji se historie opakovala. Že moje oddělení nebylo zničeno vždy s ostatními rotami, mělo svůj důvod v tom, že dle tehdejších instrukcí nemusil jsem se s oddílem zúčastňovati bodákových útoků a pak, že v boji býval jsem pravidelně ponechán bez kontroly a prováděl jsem svoje obvyklé a osvědčené přesuny pokud bylo možno tak, abych byl před ztrátami kryt, takže celý čas boje jsem šťastně promanévroval, konec konců do něho ani vůbec nezasáhl a z kulometu ani nevystřelil. — Mladí důstojníci, nově přidělovaní k pluku, se stále střídali a málokterý z nich prodělal boj, zrovna tak jako aktivní důstojníci přicházeli do fronty pravidelně jen na tak dlouho, pokud pluk ležel klidně v zákopech; jakmile však došlo aviso, že se připravuje rozkaz k útoku, šmahem podléhali různým chorobám a odjížděli do záze-

mi. A tak moje umělé vedení strojních pušek za boje prošlo pravidelně nezpozorováno a bez kritiky.

*

V zátiší u Wierzbowa navštěvoval jsem zase jednou po dlouhém čase důstojnickou jídelnu 4. praporu. Nově příchozí páni maďarsko-němečtí důstojníci hned při jednom z prvních obědů pustili se do politiky a začali útočně rýti do nás a do českých a jihoslovanských velezrádců vůbec, jak zejména čeští lidé snaží se o to, aby se dostali do zajetí

nali svoji povinnost tak jako my, pak byste nám snad mohli něco mluvit o velezradě; takhle však jste vlastně velezrádci vy sami!« Pánové umkli, předsedající podplukovník Rath dokonce uznal oprávněnost této výtky; měli jsme my Češi velkou výhodu, dlouhý pobyt na frontě (byť i s naší strany nezaviněný, že tak dlouho jsme se nemohli dostat na druhou stranu), tím měli jsme tak silnou pozici, že mohli jsme s gustem kriticky zarýt do chování rakouské vlády k nám i k Jihoslovánům a dobírat si vlastenectví Němců a

Haličtí židé vycházejí ze synagogy.

atd. Dostal jsem vztek a, sám velezrádce, dal jsem jim lekci, která jim po mém názoru patřila: »Jste-li vy, pánové, vskutku tak vlastenečtí, jak povídáte, dokažte to skutky. Proč se na obranu své vlasti nehlásíte dobrovolně na frontu a do útoku? Proč jsou právě vás plné špitály, jakmile se vydá rozkaz k útoku? Buďte nám dobrým příkladem a nenechávejte za sebe a za svoji vlast bojovat jen ty velezrádné Čechy a Jihoslovany. Podívejte se na nás, české velezrádce: Dvořáček je zde na frontě už celý rok, Vrtal, Holík a já už skoro půl roku. Kdo z nás Čechů odešel, byl zabit, raněn nebo zajat na frontě. Vás ovšem v Budapešti zajmout nemohou. Kdybyste ko-

Rakušanů, zcela lidsky se bojičích o vlastní kůži, jako kdokoli jiný, a nikdo nás nemohl zakřiknouti. Na nás censura neplatila. A pak už se každý cizí raději těm ožehavým otázkám zdaleka vyhnul.

*

Počátkem září fronta se posunula opět dále, za Gnilou Lipu, až do blízkosti Tarnopole. Rusové jako by chtěli ustupovati stále bez konce, až na Ural.

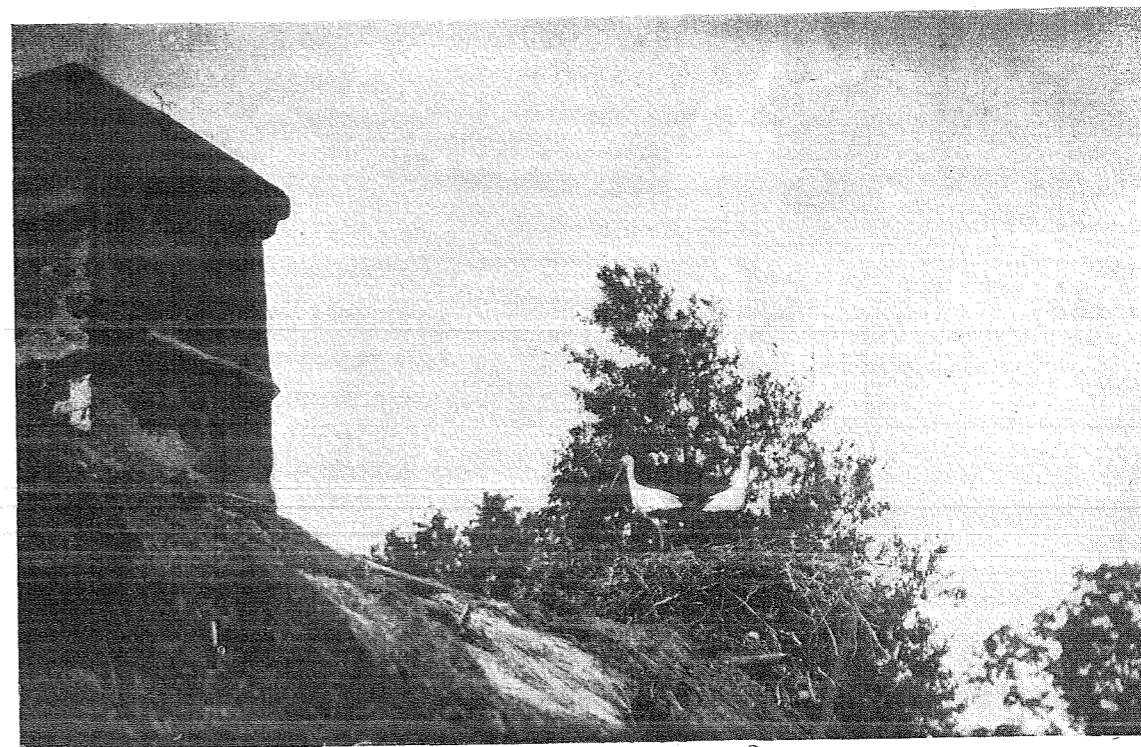
Bosenský pluk ponechán v rezervě, blíže folwarku Anastasówka; můj oddíl strojních pušek, aby nezahálel, byl zatím zapůjčen do přední linie k 6. myslivcům. Dostal jsem se tím zase mezi staré známé od Martinova na

Dněstru. Nepobyl jsem však mezi nimi dlouho; v noci jsem přišel, a druhý den podvečer byl jsem již zase odvolán a s prvním soumrakem vytratil jsem se nepozorovaně ze zákopů zpět k svému pluku. Škoda! Do rána v zákopech 6. myslivců byli Rusové a myslivci »en bloc« šli do zajetí.

Bosňáci vzbouření náhlým poplachem a vržením v několika vlnách vpřed. Téměř bez boje ucпали otvor vzniklý ve frontě odchodem myslivců. K osmé hodině ranní dostal

kud nebude nutno (tato klausule měla mne krýti před prozrazením mé sabotáže boje), abychom svoji pozici zbytečně neprozradili dělostřelbě a zalezl jsem do úkrytu.

V malé své kaverně hostil jsem asi pět lidí: známé důstojníky Čechy sousedních částí a jednoho ruského vojáka, který ráno k nám přeběhl. Byl to žid, ruský poddaný, a jak nám se snažil vysvětliti, měl už vojny po krk a chtěl do zajetí. Chlapík mi byl velmi nesympatický, ale přece podržel jsem jej u

Čapí hnízda na domech v Haliči.

jsem se za mlhavého jitra v zátiší, nastalém na frontě, do téhož místa zákopu, kde jsem krátce před tím seděl s myslivci, a odkud jsem jako naschvál včera k 8. hod. večerní odešel.

Před polednem zahájili však Rusové ostrý útok na tytéž zákopy, které zrůna již měli obsazeny a bez velkého odporu zase pustili z rukou. Dělostřelba hřměla, až se zákopy otřásaly pod úderý granátů, pušky praskaly a drobné střely svištěly nad zákopem jako kvílení prudké vichřice. U svého oddělení strojních pušek dal jsem aviso: nestřílet, po-

sebe v zákopu z čistě lidského soucitu, poněvadž odeslat jej nyní během boje do týlu bylo by znamenalo vyslat jej i jeho průvodce téměř na jistou smrt, neboť spojovacích zákopů nazad v této pozici vůbec nebylo. Tato bezděčná lidumilnost se nám však brzy dobře vyplatila.

K šesté hodině večerní střelba začala tichnouti. Vyšel jsem ze svého úkrytu do zákopu. Tam byl poplach a zmatek: U prvního praporu Rusové prý prorazili, dostali se až k praporečnickému velitelství a nyní od zadu část po část přední zákopy berou do zajetí.

Poručík Altmann, vídeňský Němec, přeběhl překotným chvatem mimo, volaje: »Všechno zpět!« Setník Walter, také Němec, ptá se mně, co dělat? »Telefonujte si na praporečnické velitelství o dispoziční!« »Spojení je přerušeno.« »Pro mě platí předpisy o strojních puškách: při ústupu musíme setrvat na místě do posledního muže a krýtí ostatní části« — hraji si na hrdinu se sotva tajeným úsměvem. Walter porozuměl: »Ty, rezervista, můžeš klidně do zajetí, ale já, aktivní —? Sbohem — ...« Podal mi ruku a vyšvihl se na okraj zákopu, aby uháněl zpět. Daleko nedoběhl a klesl raněn.

Přehlédl jsem situaci. Z povzdálí viděl jsem zvolna po ztichlém bojišti postupovati šeré postavy v dlouhých pláštích — ruské zemljáky.

Vstoupil jsem do úkrytu — tam panovalo rovněž horečné napětí, jak nyní náš osud dopadne. Snad se dostaneme do zajetí bez úrazu, těšíme se navzájem; není příčiny, proč by nás měli pobít, ačkoli — člověk nikdy neví, co se v nejbližší chvíli stane. — V nepříjemné situaci je nyní náš ruský zběh. Zoufale prosí, abych mu revolverem prostřelil nohu. Nesouhlasím, mám lepší nápad: ať on zajme nás, tu je jeho puška s bodlem, tu leží jeho pás s patronami. Syn Israele vzal pušku a opásal se; pochopil a sehrál svoji úlohu skvěle. Číhal při kraji kaverny jako rys, a jakmile se přiblížil první poctivý zemlják na dohled i doslech, vyskočil ze zákopu a s zuřivým řevem: »stupáj, stupáj . . .« hnal nás jednoho

za druhým ze zákopu ven na volné prostranství. Nikdo z nás nebyl bodnut, ani střelen, ba snad ani udeřen kolbou. Naše lidumilnost nesla vskutku skvělé ovoce.

Za chvíli již ubíhali jsme, kryti blízkým lesem, směrem do Ruska. Německo-maďarské šrapnely a bzučivé střely strojních pušek německých posil, povolaných narychlo na náš úsek, létaly za námi malomocně a bez výsledku. Vzpomněl jsem v té chvíli, pod obštěrem vojsk své bývalé »širší vlasti«, jistěho hejtmana Němce; slyšel kdysi vyprávět, jak do nějakého oddílu rakouské armády, stojícího v přední linii, spustili Maďaři a říšští Němci zezadu střelbu, a tu v rozhorlení prohlásil: »Kdyby mně to udělali, komandoval bych »kehrt euch, schiessen!« Nás však ani nenapadá, abychom se nyní s ohleduplnými a zdvořilými bývalými spoluobčany zdržovali. Však jim toho nedarujeme! Teď však jen rychle dál, dál do Ruska! Rakouský žalář národů je za námi, a my — jsme z a j a t i a t í m o s v o b o z e n í !

Ruská akce u Tarnopole měla skvělý úspěch; krátkým protiútokem získali Rusové v několika dnech přes 10.000 zajatců. Řada českých pluků (75, 29, 54 a j.) a téměř celý 1. bosenskohercegovský pluk pochodovaly v sevřených čtyřstupech k východu do Ruska, aby staly se zajateckým materiálem, z něhož budou se rekrutovati uvědomělé dobrovolnické oddíly našich a srbských zahraničních legií.

X

JAK JSEM PŘIŠEL DO RUMUNSKÉHO ZAJETÍ

TOMÁŠ POSEL

Bylo to 1. listopadu 1916, když jsem přišel se svou hlídkou po krátké přestřelce do rumunského zajetí na kopci, který se jmenoval Vulgan Pas, poblíže města Lupenu na rumunsko-maďarských hranicích. Že to byl pro mě radostný okamžik, je přirozeno. V rakouské armádě mě již vše omrzelo, poněvadž tam s námi zacházeli ne příliš jemně, a pak se již také mezi námi nejasně sice, ale přece vědělo, že organisuje se český odboj za hranicemi. Asi dvě hodiny před zajetím svěřil jsem se mužům své hlídky — byli to Češi — jaký mám úmysl, že bychom tím totiž měli hodit a jít do Rumunska. Oni ale na mne vyvalili oči a ustrašeně mně vytykali, to že jsem pěkný kaprál, když chci utéci. Oni že nepůjdou! V této chvíli, když jsem poznal jejich slabou povahu, bylo mi jasno, že do zajetí již musím, kdyby to bylo jak chtělo, neboť vrátit se s takovými lidmi, jako byli muži mé hlídky, jistě by mě kulka nebo provaz neminuly. Do zajetí tedy jsem musil a hleděl jsem si zařídit vše tak, aby mne soudruzi nemohli zradit a při příležitosti se mohl vzdát, což se mi brzy také podařilo.

Odpočívali jsme na ústupu. Dávali jsme dobrý pozor, aby nás Rumuni nepřepadli. Pojednou, jak tak stojím za silným bukem v lese, spustil rumunský kulomet: trrr-ra-ta-ta-ta. Byl ukryt v houští před námi asi na padesát kroků tak, že jsme jej vůbec nepozorovali. Soudruzi chtěli se dát na útěk. Mně nervy začaly horečně pracovat, neboť na tuto chvíli jsem dlouho čekal. Vykřikl jsem:

»Pušky zahodit, ruce vzhůru, jsme v zajetí!«

A jak tak stojíme, proti nám v houští vylézali již Rumuni s rohatými čepicemi a kupili se kolem nás jako včely. Křičeli: »Šti Rumuști«, ale to na nás neplatilo, protože jsme tomu nerozuměli. Za chvíli přiběhl jeden důstojník, podle všeho rumunský poručík a začal na mne hovořit německy, čemuž jsem rozuměl. A pak již hajdy kupředu. Já vesel, ale ostatní soudruzi smutní. Na cestě do zajetí dostali jsme od rumunských vojáků bílý chléb, který nám přišel nesmírně vhod. Byli jsme hladoví a takový chléb jsme už dlouho neviděli. Byl bílý jako buchty. Rumuni postupovali stále a vedli nás na rumunské divisní komando, kamž jsme dora-

Rumunská vesnice.

Rumunská krasavice.

zili po dlouhém pochodu asi v 10 hodin večer.

Do rána jsme přespali v nějaké komoře u velitelství, která byla plna smetí, ale to nám nevadilo a po krátkém hovoru vyhladověním a únavou jsme usnuli. Spalo se mi, jak se pamatuji, výborně. Ráno, tak o osmé hodině, nás vzbudili vojáci a předvedli mezi důstojníky, kteří si nás se všech stran prohlíželi, asi proto, že jsme byli tak rozškrabaní. Zvláště vojáci na nás hleděli jaksi divoce a nedůvěřivě. Pak začal výslech, ale v rumunštině byl ovšem nemožný. Po všelijakých pokusech byl zavolán jeden nadporučík, který uměl německy. Vyptával se mne od jakého jsem pluku, mnoho-li je tam Němců, dělostřelectva a na jiné věci, co by mělo pro ně cenu. Pak nám odebrali po skončeném protokole všechny naše věci, jako dopisy, lístky, fotografie, tužky, papír, zkrátka vše,

takže nám nezůstal ani chlebník. Když byl výslech se všemi skončen — bylo nás šest — byl jsem znovu zavolán a ten důstojník se mne ptal, jaké jsem národnosti. Samozřejmě jsem odpověděl, že jsem Čech. Pak se mne ptal německy: »Když jste Čech, řekněte mi, s kým máte sympatie: s Německem a Rakouskem anebo s Dohodou, t. j. Ruskem, Francií, Anglií atd.« Tato otázka mne překvapila, poněvadž jsem nevěděl, kdo ten důstojník je. On to na mne asi pozoroval, proto mně dodával odvahy, že jsem v zajetí, abych se nebál, že se mi nic nestane a jen abych mu to řekl. Dal jsem mu odpověď, že jsem Čech a Sokol, takže jistě ví, s kým mám sympatie. Po této odpovědi nějak vážně zakroutil hlavou, ale nevím proč, poněvadž pak mě propustil.

Po tomto výslechu nás šest převedli do jedné stáje, z níž se ozýval hláhol, a kde

bylo asi třicet Maďarů a Němců. Domníval jsem se, že dostaneme aspoň trochu čaje neb kávy po ránu. Ale nedostali jsme ničeho. Tři dny jsme skoro nic nejedli. Tak jsme čekali s toužebností aspoň opět na poledne, že snad teď něco dostaneme. Zatím přicházeli si nás prohlížeti vojáci, kteří bezpochyby ještě nikdy zajatce neviděli. Stráž, která stála u dveří, byla neklidná a bylo vidět, že se něčeho bojí. Maďaři, jak je u nich zvykem, řvali protivně a přicházelo mně to všecko tak, jako bych se byl ocitl mezi nějakou divou zvěří. V poledne nás všechny vyvedli na

vím. Líтали jsme s jedné strany na druhou, vojáci stále řvali: »Hajdy a kolo drakule«. Cesta vesnicí byla strašně blátivá, takže jsme šli skoro po kolena blátem a vodou. Ze stavení vybíhali dědové a ženy, které přivola-
lal řev stráže. Každý z nich měl oči »na štopkách«, když viděl zajatce a ukazovali posunky, že nás mají oběsit a pravděpodobně nám také nepěkně nadávali, čemuž jsme »bohužel« nerozuměli. Tím teprve dodali kuráž hrdinným »santynelům«*) a ti teprve ukazovali, jak jsou stateční proti bezbranným zajatcům. Bušili do nás ještě více, takže ně-

Rumunské typy.

dvůr a každý z nás dostal asi tak $\frac{1}{4}$ kg chleba. Přirozeně tím kouskem se ten strašný hlad nezahnal. Když jsme jej snědli, což bylo mžikem, seřadili nás po čtyřech a přidělili nám stráž dvaceti vojáků, starých záložníků, kteří nás obstoupili a za křiku »Hajdy a kolo« dali jsme se na cestu dále do Rumun-ska. Doufal jsem, že alespoň večer budeme někde v teple a že dostaneme pořádně najíst. Když nás vedli, měl jsem dojem, jako bychom byli obehnáni bodákovým plotem. Stráž mezi sebou stále něco brebentila a vojáci stále křičeli: »hajdy a kolo«. Šli jsme asi 2 hodiny cestou, která vedla poli a lesy, když tu přibližovali jsme se k nějaké vesnici. Do stráže jako by náhle čert vlezl. Počali křičet, strkati do nás hlavněmi od pušek, fackovali nás, ale proč to dělali, dodnes ne-

kteří, kteří byli na kraji, padali do bláta. Kdo upadl, byl však bit proto, že padá... A tak to šlo přes celou vesnici, dokud jsme se nedostali opět do polí.

Začalo mi býti úzko a pomyslíl jsem si: »Bože, jaký je jen tohle nevzdělaný lid, když takhle zachází s bezbrannými zajatci.«

Za vesnicí jsme měli pokoj. Avšak když jsme se blížili k vesnici druhé, začaly se opakovat staré výjevy. Po přestálém trýznění celí zmučení a zesláblí žádali jsme posunky o oddech. Dostali jsme jej.

Mezi tím, co jsem tak seděl na mezi u příkopu, hrozně umdlený, všelicos mi vířilo hlavou... Začal jsem skoro již litovat svého osudu. Nedovedl jsem chápat, proč Rumuni

*) Stráž, hlídka.

s námi tak zle zacházejí. Ze svých myšlenek byl jsem probuzen novým pokřikem: »Hajdy a kolo merže drakule« a zase jsme šlapali bláto kupředu.

Již se schylovalo k soumraku — začalo drobně, ale vydatně pršet — a přibližovali jsme se k vesnici. Byli bychom ji raději obešli těmi rozmoklými poli, než podstoupiti zas takovou křížovou cestu. Než jsme ji prošli, utržili jsme jako v těch předešlých nespočetných ran, že proklínali jsme všecko na světě, nejvíce ovšem Rumunsko.

Bylo večer asi 8 hodin, když konečně jsme

lévky a kousek chleba. Po obědě byla zase prohlídka, ale důkladná. Musili jsme odvdzdati celý náš jídelní plechový příbor, místo něhož dostali jsme každý hliněnou misku a dřevěnou lžici. Někteří Němci schovávali své patentní lžice a vidličky, kam se to jen dalo. Pod čepici na hlavu, do kalhot, do bot, ale vše bylo málo platné. Prohlídka byla tak důkladná, že Rumuni našli vše, a ty, u nichž něco bylo nalezeno, obdarovávali pořádnými fackami a strašnými kopanci. Když byla prohlídka skončena a žádný již neměl u sebe tak nebezpečnou zbraň, jako je plechová lží-

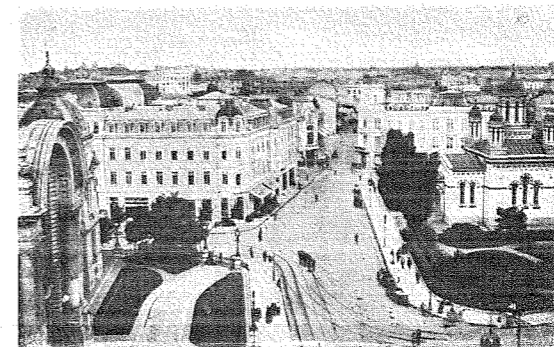
Bukurešť, Eliščina třída.

po té smutné pouti přišli do nějakých prkených baráků, odkud se ozýval hlahol a ve tmě jsme pozorovali, že jsou již obsazeny rakouskými zajatci a Němci. Byli jsme předáni jiným vojákům, kteří nás odvedli do jednoho prázdného baráku, a tak konečně jsme byli vysvobozeni od těch tyranů. Byli jsme promoklí, hladoví, vysílení a tak jsme se položili na tu chladnou hlinu bez podlahy, bez slámy a únavou skoro v okamžiku jsme usnuli. Druhý den ráno teprve za světla jsme se rozhlédli po svém okolí. Byl to zajatecký, přechodný tábor. Bylo nás zde již asi tři sta. V poledne dostali jsme trochu fazolové po-

ce, opustili jsme tábor a šli na nádraží. Vyšli jsme asi tak ve tři hodiny odpoledne. Tentokrát průvodci byli hodnější, nebili nás již, měli z nás však přeci jen strach, když nás bylo tolik. Již se stmívalo. Přešli jsme hezkých pár kilometrů, ale po nádraží ani potuchy. Teprve k osmé hodině večer přicházeli jsme k nějakému městu, které jsme viděli v dálce podle světelné záře. Odbočili jsme ze silnice přes pole a po trati šli jsme dále k městu. Tma byla neproniknutelná a tak jsme zakopávali na kolejích o pražce a každou chvíli se některý z nás převalil. Ale to nevadilo. Stále jenom ozývalo se »hajdy a kolo«.

Pojednou jsme přišli k mostu. Na mostě bylo plno zajatců, když tu náhle od města proti nám jela náhodou nebo úmyslně lokomotiva beze světla, takže bylo slyšet jenom hučení. Na mostě vznikl křik zajatců, ti, kteří byli na kraji mostu, utekli ještě dozadu k nám, ale v tom okamžiku přešel také stroj kolem nás. Čtyři zajatci byli ihned zabiti a dost možná, že byli někteří i sraženi do řeky. Křičeli jsme na strážce, že jsou čtyři přejeti, ale ti jako by se nic nebylo stalo. Jen »hajdy a kolo«. Asi za půl hodiny byli jsme již na

večer se vlak hnul směrem k Bukurešti. Ale jíst jsme nedostali ničeho. Celou noc jsme jeli, zas na některé stanici stáli, a druhý den ráno přijíždíme do města Bukurešti. Když jsme projížděli městem, tu santynelové zavírali dveře a okénka ve vagonech, snad proto, abychom neviděli, jak jejich hlavní město vypadá. Za městem na jedné stanici vlak zastavil. K vlaku přicházeli muži i ženy a prodávali chléb. Byli však santynely odháněni a žádný zajatec nesměl sám si nic koupit. Santynelové od nás brali peníze, sami kupo-

Bukurešť.

nádraží. Zavedli nás na rampu, kde patrně stával dobytek a která byla celá znečištěná. Ale jinam hnout jsme se nesměli. Domnívali jsme se, že nás dají do vagonů, kde si aspoň odpočinem. Trochu mrzlo, lezla do nás zima a byli jsme nuceni přebíhat sem a tam nebo jsme se schoulili do kupy jeden na druhého. Ale nic platno. Zima byla stále a nezbyvalo, než to vydržet až do rána. Ale jak byla ta noc strašně dlouhá!

Ráno v 9 hodin bez snídaně — ani si nesměl žádný jít něco koupit — nastupovali jsme do vozů, samo sebou se rozumí, dobytčích. V těch jsme byli do večera, hned s námi strkali dopředu a zase dozadu, až konečně

vali a nám dali, co chtěli a tak nás okrádali. Dal jsem si také na chléb poslední svůj peníz, jeden lei, za který byly dva malé chleby. Ale dal mně jen jeden a za druhý pořádnou facku. Co jsem mohl dělat? Ochrany se nedovolal nikdo. Již jsme měli všichni bez rozdílu toho zacházení opravdu dosti, ale nedalo se nic dělat, než to všechno vydržet. Ještě byl z té bídý ke všemu humor. K večeru se opět jelo dále a po celonoční jízdě ráno stanuli jsme konečně na malém nádraží a vystupujeme, neboť máme být u našeho nového domova, zajateckého tábora, který se jmenoval Šupoty.

X

Z LONDÝNA NA FRANCOUZSKÉ BOJIŠTĚ

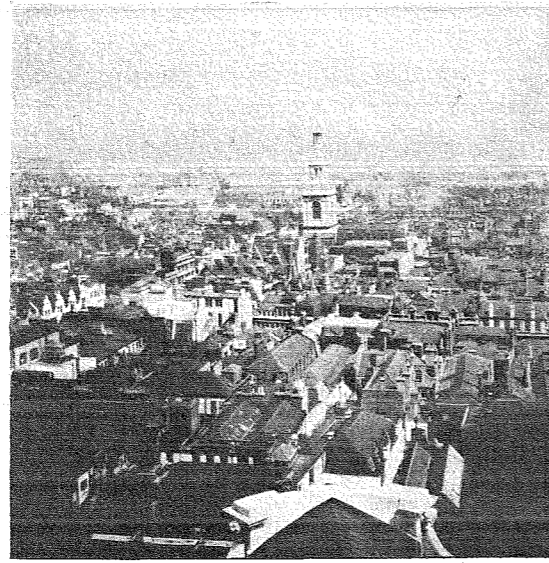
- SKÝ

V roce 1912 vypravil jsem se s Frantou S., synem známého vrchního číšníka jedné ještě známější pražské kavárny, do Londýna. S. byl světa znalý, uměl německy, italsky, francouzsky a anglicky a býval již číšníkem v mnohých hotelích ve Švýcarsku i na Riviéře. V Londýně ztrávil 2 roky a v Praze

Boháčů mezi námi nebylo. Malá skupina Čechoslováků žila také ve Skotsku v Edinburghu a v Irsku. V Brightonu byl vzdělávací kroužek »Komenský«. Několik Čechů scházivalo se u nás v českém hostinci J. Sýkory na Gloucester Road, tuším, ale já tam docházival zřídka. V Londýně byla tělocvič-

Pohled na Londýn.

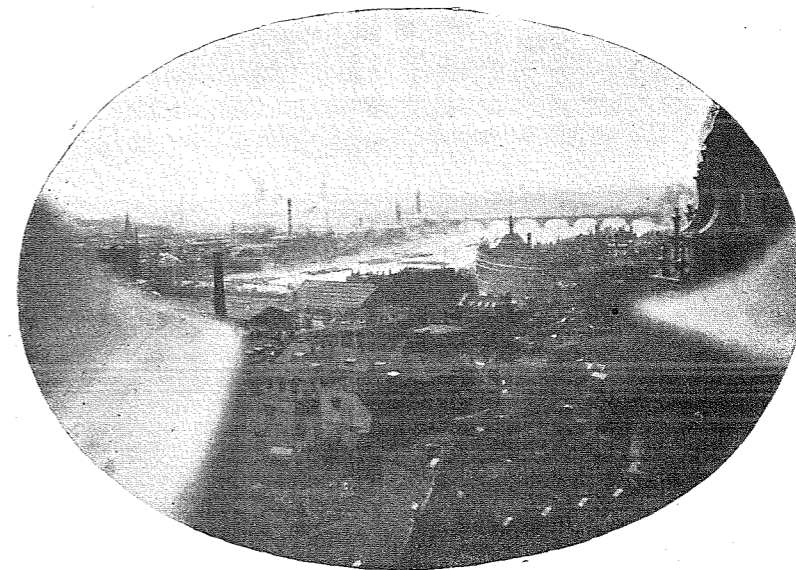

dlel právě tak trochu »na odpočinku«. Vra-
ceje se nyní zpět do Londýna, vzal mě s sebou
a tak jsem se octl i já v tomto bludišti nad
Temží jako příslušník Ganymedova stavu.

Kolik nás Čechoslováků bylo asi před vál-
kou v Londýně nebo dokonce v celé Anglii,
je těžko říci. Jich počet udává se asi na 600
jen v Londýně. Většinou to byli malí lidé,
živnostníci, řemeslníci, číšníci, dělníci atd.

ná jednota »Sokol«, založená již velmi dávno
a český klub »Žižka«. Já nebyl v žádném,
neboť jsem neměl sdostatek času.

Události v Srbsku v létě r. 1914 způsobily
ovšem v Londýně ohromný rozruch. Nikdo
však s počátku nevěřil, že by k vůli sarajev-
skému atentátu mohla vypuknout nějaká
válka, do níž by byla zapletena Anglie. Po-
hlíželo se na celou věc jako na záležitost či-

Pohled na Londýn z kupole chrámu sv. Petra.

stě rakousko-srbskou. Srbsko, zdá se, přátel
mnoho nemělo a také nemohlo mít. Nikdo
je prostě neznal a když, tak jen jako nějaký
balkánský, cikánský pronárod, krvelačný a
polodivoký. Všeobecně se soudilo, že dojde
nejvýše k nějaké trestní výpravě Rakouska
do Srbska a že Rakousko bude s ním brzy
hotovo.

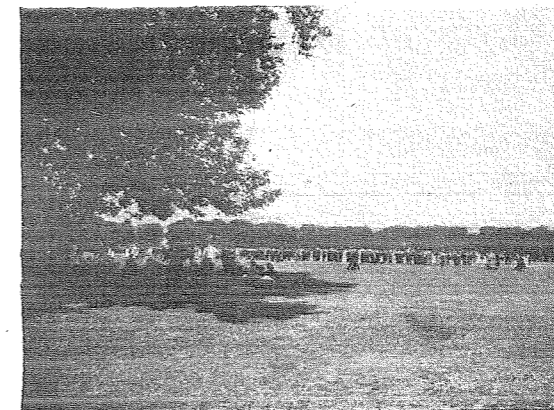
Záhy však v politických kruzích začali se
dívat na věci trochu starostlivěji a bylo již
patrné, že schyluje se k daleko větší mele,
než se soudilo. Začali mít i v Anglii strach,
aby do toho nebyli zapleteni. V restauracích,
kavárnách, na ulicích, v »busech«*) i na

»tramce«*) nemluvalo se o ničem jiném, než
o válce, ale stále jen, jako by se to Anglie ani
netýkalo. Vždyť nikdo z anglických občanů
neznal vůbec slova »Srb«, »Slovan«. K vůli
neznámé nějaké cikánské zemičce na Balká-
ně, že by se měla poprat celá Evropa, měla
jít do boje i Anglie? Ach, kdyby se tak bylo
jednalo o Egypt, Indii, či něco podobného,
to by byla bývala jiná. Ale tohleto synové
hrdého Albionu nedovedli chápat. — — —

My Češi ovšem jsme ihned pochopili, že
tu jde o dalekosáhlý boj. Ačkoliv jsme byli
celkem prostí a málo vzdělaní občané, viděli
jsme jasněji než celá ta řada »lordů« a »pai-

*) Bus místo omnibus (čti bes).

*) Tram (čti trem) = tramway.

Hyde-Park v Londýně.

Working Committee
R. D. Blumenfeld
Arnold Henry White
Lt.-Col. Roustam Bek
J. Coudurier de Chassigne
Boyle Lawrence Maurice Froyez
Antonio Cippico Adolf Lotter
Camille Fred Wyn, *Organiser*

Messrs.
Edward C. Engelbach
and
J. Bannister Howard
have kindly lent the Lyric
Theatre for this Matinée

The following Artists will appear:
Miss Ethel Irving
Miss Evie Greene
By kind permission of
Mr. Bannister Howard
Miss Marie Löhr
By kind permission of
Sir George Alexander
Mr. Arthur Bourchier
Mr. Gerald du Maurier
M. Duquesne
Mr. Henri Léoni
By kind permission of
Mr. Albert de Courville

Miss Madge Temple
Mlle. Lavallière
Miss Isobel Elsom
Mlle. Gina Palerme
Miss Julia James
By kind permission of
Mr. Bannister Howard
Mr. Dennis Eadie
Mr. Robert Michaelis
Mr. Jack Norworth
Accompanied by
Mr. Hermann Dareswski
Mr. Bohumil Oumiroff

Miss Vera Tschaiowska
Mlle. Seraphine Astafieva
Mlle. Darling
Mlle. M. Rambert
Mlle. Vera Donnet
Mr. Robert Cunningham
Mr. Hershman Koenig
Mr. Adolf Lotter
The Versatile Four
By kind permission of
Mr. Jack Hay

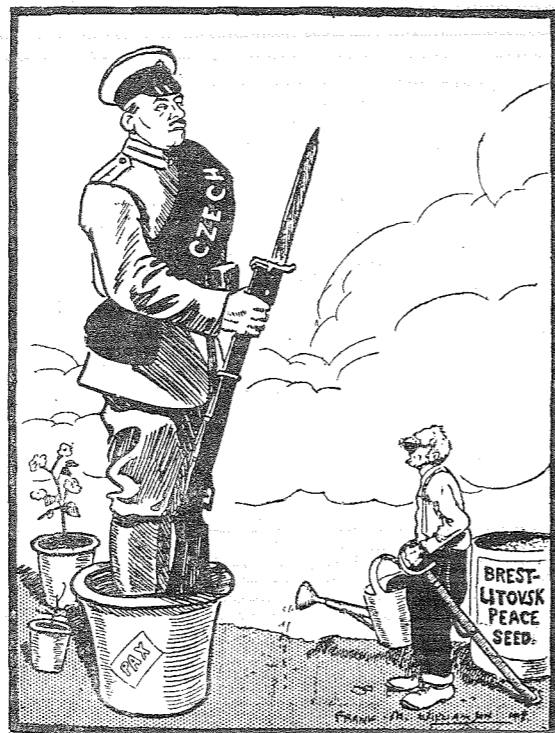
"FOR SERBIA." A Patriotic Sketch by Maxime Zlatogor
"THE CONSTANT LOVER." A Comedy by St. John Hankin

Prices of Admission:—Stalls, £1 1s., 15/- and 10/6; Balcony Stalls, 10/6 and 7/6;
Upper Circle, 5/- and 4/-; Pit, 3/- (sold out); Gallery, 1/- Boxes by arrangement
Tickets may be had from the London Czech Committee, 26, Gloucester Road,
Regent's Park, N. W.; Selfridges, Oxford Street; and the Lyric Theatre Box Office.

Z české revoluční propagandy v Anglii.

rů» anglických. Když již bylo zle, dostávali jsme »zdvořilé« pozvání od rakousko-uherského konsulátu, kde nás upozorňovali na naši vlasteneckou povinnost a slibovali každému 36 šilingů na ruku, abychom jen jeli do drahého Rakouska rozmnožití případně řady jeho bojovníků. Bylo málo těch, kteří této vlastenecké výzvě vyhověli. Naopak již tehdy někteří prohlásili jsme přímo na konsulátě, že na Rakousko-Uhersko kašlem a že budeme-li bojovat, tedy jedině proti němu.

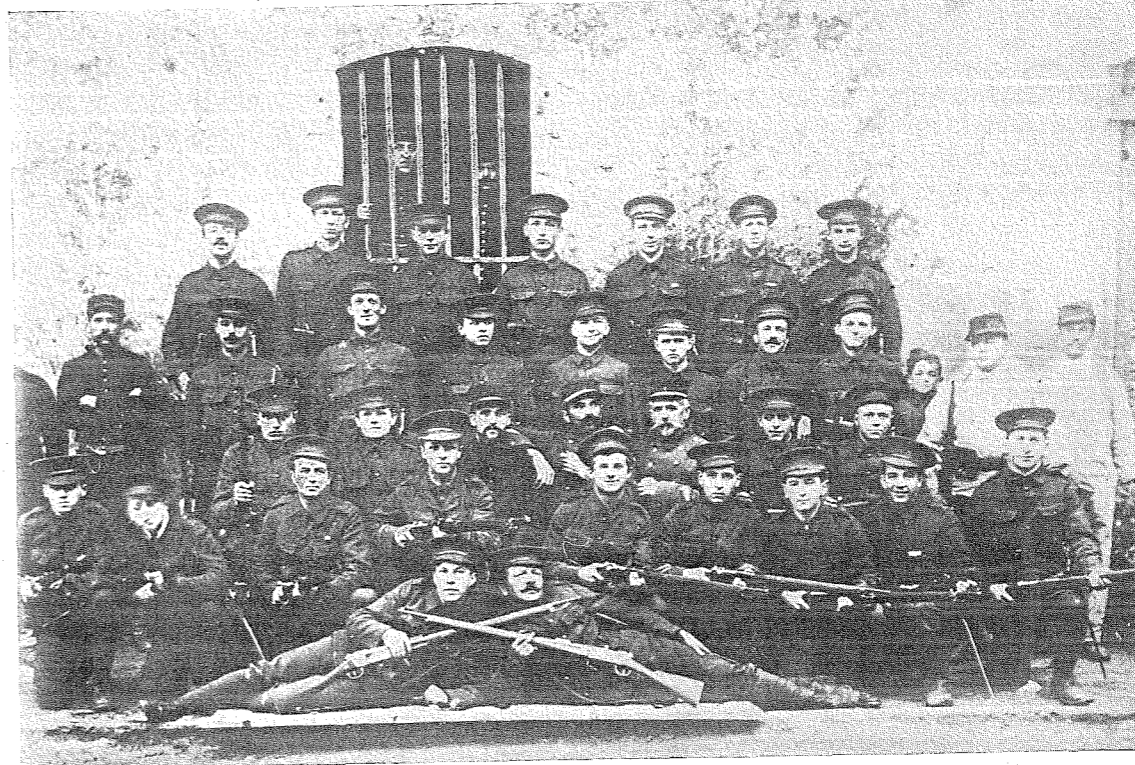
Z Francie přes Canal docházely k nám podrobné zprávy o všem, co se děje ve světě a zejména o hnutí mezi pařížskými Čechy. Když jsme se dověděli o demonstraci Českoslováků před rakousko-uherským konsulátem, s něhož byla stržena rakouská vlajka a o odhodlání tamějších Českoslováků bojovati s Francií, zachvacovalo i nás nadšení. Německo už vypovědělo válku Rusku a zahájilo nepřátelství proti Francií, přepadnuvši zákeř-

Z české revoluční propagandy v Anglii.

ně Belgie, aniž vypovědělo válku. Ale Anglie stála ještě nerozhodná. V předvečer vypovězení války Anglií dne 3. srpna, schází se nás houfec a táhne do »Hyde Parku« ve West-Endu, kde k údivu zevlounů manifestujeme proti Rakousko-Uhersku a věrolomnému Německu, stavíme se stejně jako francouzští bratři po bok Anglii a spojenců, a prohlašujeme, že chceme se bití v její řadách proti odvěkému nepříteli.

Tato manifestace vzbudila sice v londýnské veřejnosti pozornost, ale ne takovou, jak jsme ve svém romantismu si představovali. Angličtí žurnalisté nevěděli si s námi rady, někteří byli přímo proti nám a proti válce, jiní nás vůbec neznali a nechápali naše snahy, a tak jen jediný žurnalista W. Steed v »Times« dovedl oceniti naše vystoupení, neboť byl velmi dobře informován o poměrech v Rakousko-Uhersku a zejména o Slovanech rakouských. Válka byla vypovězena a tu bylo nutno rychle jednat, aby s námi nebylo nakládáno jako s poddanými nepřátelského státu. Toto nebezpečí hrozilo i ostatním, Polákům, Jihoslovanům atd.

Čs. dobrovolníci v anglické armádě.

Česká kolonie ihned se dala do práce a vytvořila na radu svých anglických přátel zvláštní »český národní výbor« za předsednictví restaurátora J. Sýkory. Tajemníkem byl zvolen malíř Fr. Kopecký, který později na čas se odebral do Ameriky, ale zase se vrátil a vstoupil do vojska. Tento »London Czech Committee« vyvíjel ihned velkou činnost, ale toho úspěchu, jako bratři v Paříži, dlouho nedosáhl, neboť britské vojenské kruhy drahý čas nedovedly pochopit naše snahy a nečekaly od nich prospěchu. Hned s počátku však se »výboru« podařilo, že Českoslováci byli vyjmuti ze zákona o konfiskování nepřátelského majetku, byli ušetřeni osudu býti internováni ve zvláštních koncentračních táborech. Museli ovšem míti záruku našeho výboru.

Výbor také přikročil však ihned k formování československé ozbrojené legie. Hned 3. srpna přihlásila se hrstka Českoslováků do anglické armády, ale nebyli přijati. Odebrali se tedy k belgickému vojenskému lékaři, aby je odvedl pro francouzskou či belgickou

armádu, ale ten nemohl bez britských úřadů nic podniknouti. Poradil jim, aby se obrátili na ruské vyslanectví, a to skutečně pomohlo. »London Czech Committee« smělo organizovati dobrovolnický sbor a totéž dovolení dostalo se i Polákům a Jihoslovanům. Ale anglická vláda nijak se o nás nestarala, finančně vydržovala tento sbor, který záhy vzrostl na 80 členů, londýnská kolonie sama. Dobrovolnický sbor prodělával svůj výcvik ve Wembley. Důvěrníkem byl poručík Kolařský, nebo Kolařík, již se dobře nepamatují, který měl se postarati o náš odjezd do Francie. Velmi platné služby pro celé hnutí vykonal však hlavně Kopecký.

Nálada mezi dobrovolci byla s počátku dobrá, ale když jednání se protahovalo a docházelo také k různým rozmlškám v kolonii, nastávala únava. Tu zasáhl W. Steed. Na prosby Kopeckého a na jeho přimluvu projevil o dobrovolce zájem sám anglický ministr války lord Kitchener, který osobně vykonal v říjnu naši přehlídku ve Wembley a ujistil nás, že brzy budeme moci bojovati v řadách

Oslava účasti Itálie ve válce londýnskými Čechy.

spojenců. Počet dobrovolců utěšeně vzrostl. Ale svolení, abychom mohli bojovat v řadách britské armády, stále nešlo. Konečně jednoho dne byli jsme zařazeni do britského — pracovního praporu middlesexského pluku. Tento prapor skládal se většinou z dobrodruhů a ulejšáků, štítících se fronty, ba i ze zjevných nepřátel. Byla to sprcha na naše roz-

pálené hlavy. Část nás začala vyjednávat s francouzským konsulátem o pasy a převoz do Francie. Ale zatím — patrně úsilím Steedovým — nastala změna v chování se vojenských britských kruhů. Většina nás byla dopravena do Francie a přeložena ihned k francouzské kompanii »Na zdar«. Tato setnina od 23. října bojovala již na bojišti u Remese. My jsme vyjeli z Londýna dne 26. října a byli jsme dopraveni do Bayonne — odkud později šli jsme do zákopů za svými druhy. Někteří českoslovenští dobrovolci však zůstali v anglické armádě a dostali se i do Indie a k Suezmu. Celkem možno odhadovat počet dobrovolců z Anglie na více než tři sta. Nezapomenu nikdy na onen den, kdy jsme procházeli ulicemi Londýna, provázeni celou kolonií a za zpěvu českých písní. Bylo to snad po prvé a naposled — kdy česká píseň hlaholila nad Temží.

X

RAKOUSKO-SRBSKÉ BOJIŠTĚ

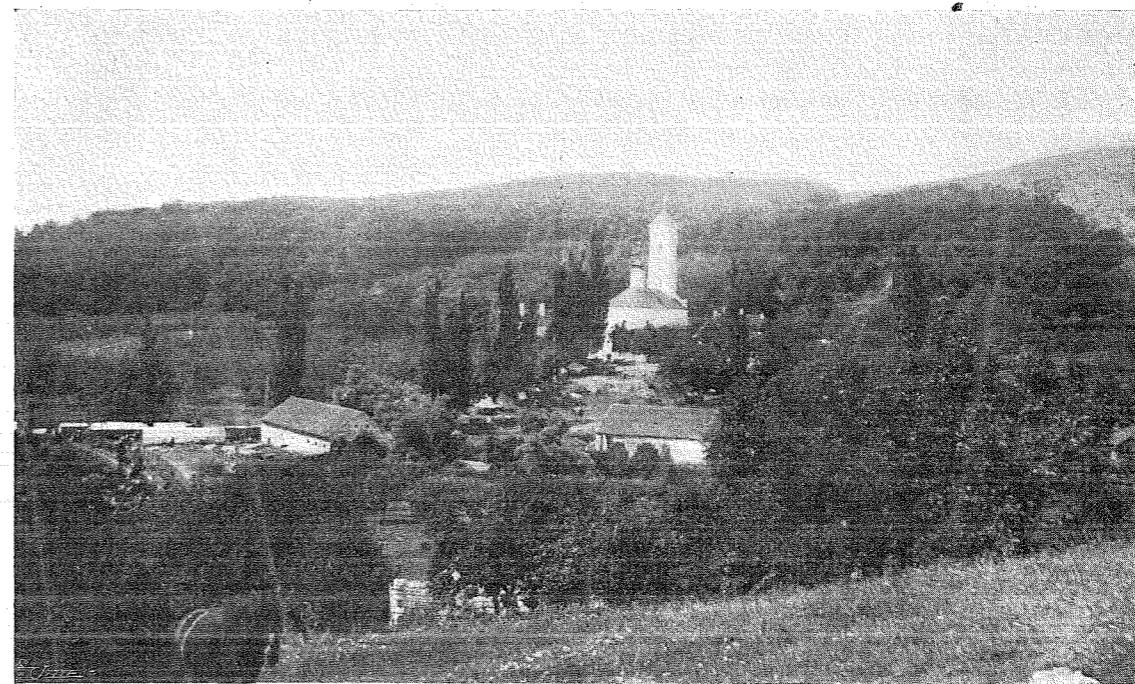
SLAVONSKO A BANÁT

Čtenáře našeho díla bude jistě zajímati několik dat zeměpisných a národopisných o krajích, v nichž odbývaly se boje světové války. Alespoň částečné poznání těchto míst souvisí úzce s osudy, které jsou líčeny v našem díle. Všimněme si proto v několika samostatných článcích nejprve rakousko-srbského bojiště, pak Bosny, Haliče, Bukoviny, Sedmihradská a nakonec Karpat. Popis Srbska ponecháváme až do dílu druhého.

Rakousko-srbské bojiště a bezprostřední jeho zázemí představoval předně jihovýchodní pruh Uher a sice hlavně Slavonsko a Banát a pak Bosna s Hercegovinou, oddělená řekou Drinou od Srbska. V tomto

prvém článku zmiňujeme se nejprve o Slavonsku a Banátu, tedy o poříčí Sávy a Dunaje, kde vlastně vypukly prvé boje.

Chorvatsko-Slavonsko, dvě autonomní království, tvořily spolu s uherským královstvím správní celek. Území chorvatsko-slavonské stejně jako Banát patří dnes k Jugoslávii. Slavonie sama měřila asi 12.000 km² a měla asi půl milionu obyvatel. Hranici tvořila na jihu Sáva, obtékající Bosnu a pak severní cíp Srbska, na severu až k soutoku obou řek Dunaj. Byla tedy uzavřena mezi obě mohutné řeky jako poloostrov, souvisíc k západu s Chorvatskem. Sever území je prostoupen nejvýchodnějším

Kláster Ravanica v Slavonii.

cípem Alp, pohořím, které se nazývá Fruška gora. Nejvyšší bod je Crveni čot, 539 m vysoký. Fruška gora táhne se až k Slanému kameni, kde se vlévá Tisa do Dunaje. Je to pohoří porostlé listnatými lesy, zejména bukovými, jehož jižní svahy jsou pokryty vinicemi a ovocnými sady. Asi z třetiny je kraj na severu hornatý, k jihu přechází v nížiny, z části bezvodné, ale z části močalovité, zejména podél Sávy. Hlinité složení půdy pohlcuje vody asi jako porovitý Kras.

Dunaj při ústí Drávy mění svůj jižní směr a zahýbaje kol Slavonska, jež odděloval

Mitrovica.

kdysi od Uherské roviny mnohem nižší, teče k Zemu, kde je překlenut mostem, spojujícím Zemuň s Bělehradem. Dunajský veletoč u Zemu je široký 800 metrů. Levý břeh je nízký a za jarních povodní voda se rozlévá, tvoříc moře. Pravý břeh je vysoký a těžko přístupný, neboť od Karlovců k Zemu tvoří vysoké kolmé stěny. Za přítoky ze Slavonie vyjma Vuku má jen malé potočky. Vuka sama protéká močalovitou rovinou. Dále pak Dunaj tvořil hranici Banátu a Srbska až ke St. Ršavě, kde se stýkávaly tři hranice Rakouska, Srbska a Rumunska.

Podnebí je hodně podobné Turkestanu, t. zv. kontinentální. V letě horko, v zimě suché, značné zimy, vodních srážek nemnoho. Zem

je přírodou bohatě obdařena, chorvatské obyvatelstvo bylo zámožné a mírumilovné, většinou zemědělské. V horách jsou doly na železnou rudu, lignit, vápencové lomy atd.

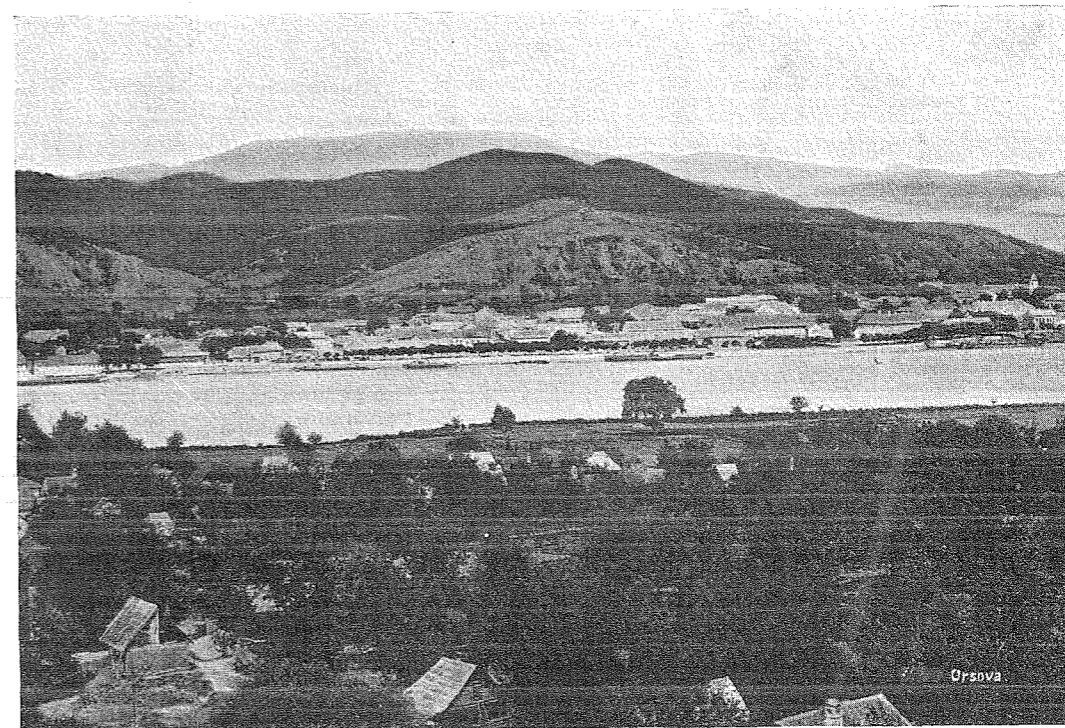
Historii má bohatou, vždy souvislou s Chorvatskem. Od r. 1102—1526 bylo pod králi uherskými, kteří se psali králi Chorvatska. Přivtělení Slavonska k Chorvatsku nastalo za Marie Terezie, ale byla ponechána zvláštní Vojenská hranice mezi Turckem. Kraj prodělal bouřlivé státoprávní boje s Uhry, dobu napoleonskou, kdy celý kraj připadl k francouzské Illyrii, pohnutli-

vou dobu březnové revoluce 1848, až konečně po periodě částečného klidu zasáhla ho světová válka.

Banát byl částí uherské koruny a prostíral se od Tisy na východ až k výběžkům sedmihradských Karpat a od Maroše na jih až k Dunaji. Zaujímal celkem tři župy, temešskou, torontálskou a brašovsko-severinskou. Území jeho bylo téměř o 10.000 čtv. km větší, než území Slavonska a měl asi 1.500.000 obyvatel, z nichž bylo nejvíce Rumunů, přes půl milionu. Hned za nimi následovali Němci asi 350.000 duší, pak Srbové s 260.000, Maďaři se 118.000 a něco přes 20.000 Slováků.

Kraj banátský, protékaný mohutnými řekami Tisou, Marošem, Temeš a Černou a

obtékaný Dunajem, jest pověstný svou úrodou. Tabák, víno, pšenice a ovoce toť hlavní produkty. Z ovoce zejména švestka, která již v sousedním slavonském Srjemu je výtečná, zpracuje se na slivovici. A přece Banát není zdravý pro množství močálů a nedostatek pramenité pitné vody i časté povodně. Lid věnuje se většinou hospodářství, lesnímu i polnímu a chovu dobytka. Ale i hornictví je proslulé a dolují se drahé rudy i železo a kamenné uhlí v Oravici, Moldavě, Dognače atd.

Stará Ršava na Dunaji.

Banát byl částí uherské říše, ale v r. 1552 opanovali jej Turci a po 150 let byl jevištěm krutých bojů. Za Leopolda I. po dobytí Banátu přestěhovalo se sem na 37.000 pravoslavných Srbů, kteří obdrželi své výsady. Po míru požarevackém 1718 byl Banát přetvořen ve vojenské pomezí proti Turkům. Marie Teresie povolala sem německé osadníky a Josef II. ve své centralizační snaze rozdělil jej na 3 župy a přivtělil ke království uherskému. V r. 1848 banátští Srbové stáli při dynastii proti maďarským povstalcům. V odměnu této loyality byl Banát jako srbská voj-

vodina a Temešský Banát odloučen od Uher jako nové samostatné korunní země, ale při rakousko-uherském vyrovnání r. 1867 byl Uhrám vrácen a později zrušen jeho vojenský charakter jako Vojenské hranice, stejně jako u sousedního Slavonska.

Jednotlivá města i vesnice obou těchto krajů hrála významnou roli ve světové válce. Sem stahována byla rakouská vojska, plnila celé jižní Uhry a Bosnu, aby právě na tomto území připravovala se k trestní výpravě proti Srbsku. Širé stepi a močalovité bařiny mezi

Novým Sadem, Tittlem, Bezkerékem šlapalo tisíce českých lidí spolu s ostatními národnostmi.

Rakousko zahájilo válku se Srbskem obšťelováním Bělehradu z obrněných dunajských monitorů. Teprve ale 12. srpna začal Potiorek s velkým elanem útok a sice ze severu přes řeku Sávu a ze západu z Bosny přes Drinu. Radili mu sice, aby postupoval raději z Banátu údolím řeky Moravy, ale Potiorek nedbal. Třetí proud postupoval do Srbska od Vyšegradu z Bosny, a všechny směřovaly na Valjevo. Je známá ona úžasná

prvá porážka rakouská, která přinutila Potiorka, aby v divém kvapu již 24. srpna byl opět vytlačen na druhé břehy Sávy i Driny. Srbové zahájili sami protiútoky. Timocká divise přešla Sávu, obsadila slavonskou Mitrovici a táhla na Indii. Jiné oddíly zmocnily se Zemuň a téměř celého Srjemu a útočily v Banátě na Pančevo. Černohorci vnikli pak od Vyšegradu do Bosny a ohrožovali samotné Sarajevo.

Stálo hodně práce Rakušany, než dostali Srby pryč z uherské a bosenské půdy a zahájili 29. října druhou ofensivu. Obsadili sice část severního Srbska až téměř ke Kraguje-

leží na levém břehu Sávy na železniční trati k Indii. Je to starořímské Sirmium, od konce III. stol. hlavní město illyrské provincie, po němž je nazván celý kraj Srjem. V 9. století byl v sousedství zřícenin postaven klášter sv. Demetria a vznikl tu městys Dmitrovica, nyní Mitrovica. Na východ odtud leží městečka Ruma asi s 10 tisíci obyv. Mitrovica, město, ležící v bohatých vinicích a v úrodném kraji, měla něco k 11.000 obyvatel. Srbů, Maďarů i Němců.

Ve srjemském kraji leží také pevnost Petrovaradin v močálovité nezdravé nížině na pravém břehu Dunaje proti Novému Sadu

Město Ruma.

vaci a 2. prosince »dobyli« prázdný Bělehrad, ale již 7. prosince byli z něho venku a 15. prosince už nebyl ani jeden rakouský voják na srbské půdě. I třetí ofensiva dopadla stejně a zdálo se, že Srbové budou mít pokoj. Teprve bulharská a německá pomoc pomohla Rakousku zdrtiti Srbsko.

Jak vidno tedy všechna důležitá místa v Slavonsku a Banátě hrála tu roli a hostila české vojáky, budoucí revolucionáře. Staroslavná Mitrovica, poloněmecká Zemuň i historická pevnost Petrovaradin, Karlovci, Ruma i Pančevo, to všechno jsou místa, spojená s historií českou, neboť zde krvácelo nejvíce českých pluků.

Nejzajímavějším z nich bez odporu je Zemuň, Mitrovica a Petrovaradin. Mitrovica

(Uj Vidék), s nímž je spojen mostem železným. Leží na trati Subotice—Zemuň. Petrovaradin býval důležitou pevností. Město samo mělo něco jen přes 4000 obyvatel, ale posádka bývala až 2000 vojáků. Z obyvatelstva byly asi 2 třetiny Srbochorvatů a třetina Němců. Ráz má Petrovaradin malebný. Horní část pevnosti leží na skalnatém ostrohu nad Dunajem. Skálou vede průkop až pod hladinu Dunaje, aby posádka v případě obležení mohla se opatřiti vodou. Samo město rozkládá se na úpatí vrchu. Pevnost byla jevištěm častých bojů s Turky. Tak za revoluce maďarské povstalci nějaký čas drželi ho ve své moci. 15 km na jihovýchod leží město Karlovci, sídlo řeckovýchodního arcibiskupa, s 5000 obyvateli.

Charvatské lidové kroje.

Na výběžku mezi Sávou a Dunajem leží konečně zčásti v nížině, zčásti na úpatí mírné vysočiny stupňovitě Zemuň. Železný most spojuje město s Bělehradem. Zemuň měla před válkou asi 15.000 obyvatel, z nich 7000 Němců a jen 6649 Srbochorvatů. Kdysi tu stálo římské město, jehož ssutiny pokryty

jsou vinicemi. Zemuň prodělala osudy Srjemu, byla zle zpustošena v 10. století křižáky a v 12. století patřila k Byzantii. Za nepokojných dob obyvatelé schovávali se pod zemí v »zemunicích«, proto prý jméno Zemuň. V 15. století patřilo k Srbsku, pak Turkům, kterým je odňal Leopold I.

X

MŮJ ABLEZUNG

Z VYPRAVOVÁNÍ F. SAJNERA

Byl jsem povolán k vojenské službě jako domobranec v roce 1915 do Berouna k 88. pěšímu pluku. Bohužel, v Berouně jsme se dlouho nezdrželi. Museli jsme nasedat do vagonů a jeli jsme do Prahy. Když jsme přijeli do Prahy, vedli nás přes celé město do Černínských kasáren. Věřte mně, byl jsem rád, že jsem byl alespoň částečně krytý před lidmi. Nevím, kdo a jak co cítil, ale já, abych se vám přiznal... já jsem se styděl za tu c. k. uniformu. Krčil jsem se v zástupu jako zločinec a tak jsem byl poněkud zbaven zvědavých i soustrastných pohledů zvelounů, kteří

nás doprovázeli a lezli za námi až do 3. poschodí Černínských kasáren.

Hned druhý den začala vojna.

Dali nám prozatím černé, parádní »vafen-roky« a v těch jsme chodili cvičit za Prahu na pověstný »sandberg« až na Bílou Horu. Tu horu, která se stala českému národu tak osudnou a na kterou nesmí nikdy zapomenout. Měli jsme u naší kumpačky jednoho, správného lajtnanta, jmenoval se Valenta. S tím jsme dobývali tu Bílou Horu den co den s nezměněným úspěchem. Byl to skutečně dobrák. Co chvíli dostal od hejtmana vyna-

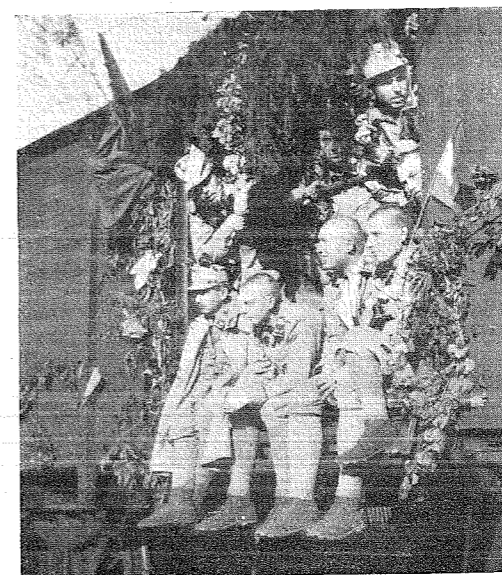

Před Černínskými kasárnami na Hradčanech.

dáno, že neumí povely, že ho není slyšet atd. Měli jsme ho rádi a slibovali jsme mu věrnost až do smrti. Jenže on nás zradil — — Když jsme byli již připraveni k odjezdu na frontu, přišel někdo se zprávou, že si lajtnant Valenta vyvrkl nohu a že s námi nepojede. Bylo po radosti... Ulil se!

Ještě nežli jsme odjížděli z Prahy, byl jsem svědkem smutných výjevů. Nevím, jak jsme k tomu zrovna my přišli, ale rozneslo se, že »pražské děti«, t. j. 28. pluk nechce na frontu a poslali nás na ně, bezpochyby — nahnat jim strachu. Byli tam však již Maďaři. Při-

koho nestaral. Před vraty se nakupilo několik set lidí, byli to příbuzní, rodiče, milenky, bratr, sestra... Každý chtěl vidět, promluvit se svým drahým v poslední minutku, každý měl ještě nějakou prosbu nebo žádost, ženy s očima zarudlýma pláčem, přijely chudáci ze všech koutů, aby naposled shlédly ještě drahou tvář svého živitele. Přijely a byly nuceny stát na ulici a jen tak letmo mohly vidět skrze mřížová vrata tu tvář, kterou celé půldne hledaly v tom chaosu lidských těl, oblečených v protivnou rakouskou uniformu.

Na frontu.

vedli nás a rozdělili na varty. Tak jsem stál u vrat a nikoho jsem neměl pustit do dvora, ani ze dvora. Ale jak se měl člověk v tom rumlu vyznat? Chodili tam staří rezervisti v občanském obleku, chodili ve vojenském. Kolega Maďar zastavil každému cestu, ať to byl rezervista voják nebo civil. Když mu někdo něco vykládal, byla jeho jediná odpověď »nem tudum«. Chlap měl pořád oči na štopkách a nejraději by byl každého probodl. Také jednomu to udělal a kdesi ho pošramotil bodlem. Nastal povyk a na konec Maďara odstranili, poněvadž rezervisté si stěžovali, že on jim nerozumí a oni jemu také ne. Situace byla napjatá. Já jsem se už o ni-

Nastala rozhodná chvíle... Již byli všichni seřazeni k odchodu, v čtyřstupech, odhodláni svěřiti se osudu. Mřížová vrata se otevřela a část 28. pluku vyrazila ven. Ale běda. Na ulici stohlavé zástupy lidu. Každý volá jméno svého miláčka, každý se vrhá do srovnaných čtyřstupů, objímá a pláče, pláče kde kdo, i ti, kteří tam nikoho neměli. Plakaly ženy, plakali muži... Snad jsem plakal i já. Nebo mně jen tak oči vlyhly od chladu? Nevím sám... Vím jen to, že některá ta žena pro pláč ani svého miláčka neviděla. Tak jsme šli s nimi až na nádraží, kde to však dlouho netrvalo a vlak odvezl záhy těm úpicím lidem poslední jejich naději.

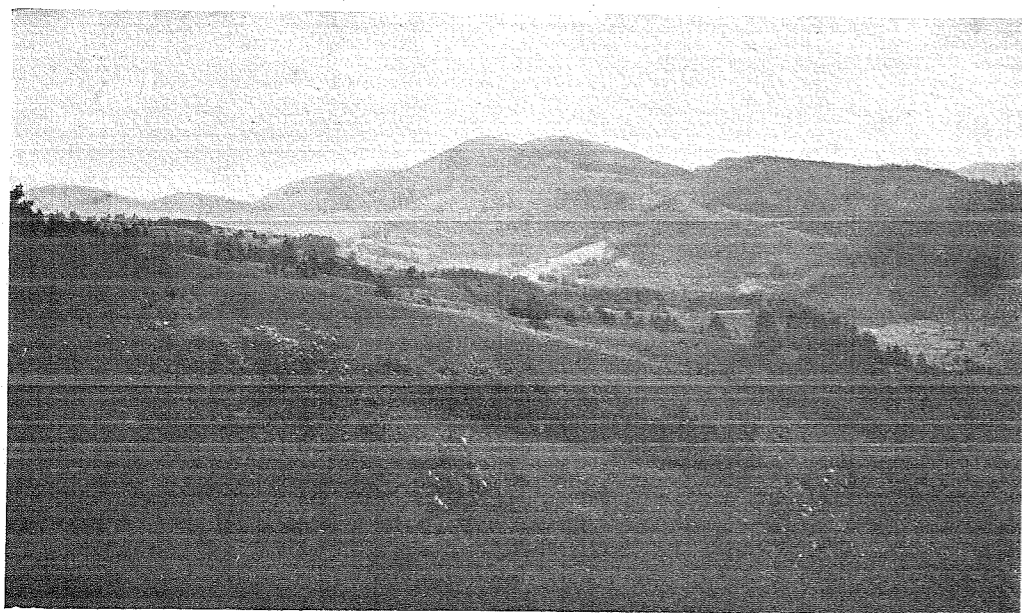
Ještě dlouho do večera chodily ten den po Praze ženy uplakané, které snad nevěděly, že už je tak pozdě a pro pláč ani zimy necítily.

Potom přišla řada také na nás. Chtěl jsem také vidět svoji starou matku, svou mladou ženu s děckem, bohužel, nedosáhl jsem toho. Jak nás přivedli na nádraží, tak nás odváželi, jenom že jsme byli ještě více zaražení. Pamatuji se, jak jich několik padlo již v Praze buď mdlobou nebo slabostí. Plukovní muzika sice hrála, ale my jí neslyšeli. My cítili jen tíhu, která nás, čím dále jsme šli, vždy více tížila a tiskla k zemi. Styděli jsme se zvednout

nou, ježomže zase levou a tak jsem měl obě levé.

Přišli jsme až do dukelského průsmyku, kde leží pěkná vila p. Škody. Zde jsme se zakopali, zde jsem prvně stál v houští na »vedetě« a cíhal na »Moskaly«. Tam jsme se v noci také prvně scházeli s nimi tajně u vody a vyptávali se, jak je u nich, zda neubíjejí zajatce atd. Tam také hned v nás vznikaly zaječí plány.

Dni ubíhaly a jednoho krásného dne jsme byli nuceni utíkat prý ze strategických důvodů. Potom jsme však už z té strategie nevyšli. Běhali jsme sem tam jako hadr na holi

Dukelský průsmyk v Karpatech.

hlavy, buď studem nebo únavou. Ženy stály na ulicích, dívaly se na nás, pokyvovaly hlavami a říkaly: »Jdou nějak smutně, chudáci, ani nezpívají.«

Bodejť by nám bylo do zpěvu.

Konečně nás vecpali do dobytčáku a za chvíli již jsme ztráceli s očí tu drahou maticku Prahu. Jeli jsme přes Moravu, kde nás všude vítali a dávali nám praporky... Jeli jsme do Uher, přes Uhry do Karpat. V malé stanici jsme zastavili. Jsme v Hatvani. — Vylézáme... Jdeme po kolejích a tu nás již prvně kropí ruská artilerie šrapnely. Ztratil jsem botu v bahně, našel jsem však zase ji-

a žádné naděje, abychom se někde udrželi.

Všude po cestách kupy mrtvol, celé haldy lidského, ubohého masa. Spojili jsme se s landveráky. Dostali od svého hejtmana takových jmen a bití, že sami naši důstojníci s hnusem se odvraceli. A to všechno pro mizerný ohníček.

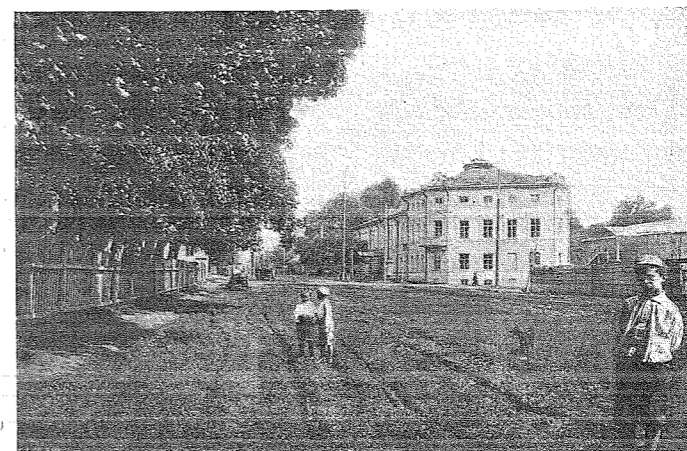
V Karpatech jsme to projeli načisto. Hnali nás tedy odtud do Haliče, kde to bylo trochu lepší, až na to bláto. Ale i tam nás kropili znamenitě a já jsem si z toho odnes malý škrábnutí na koleně. Myslěl jsem si, že mám vyhráno, ale mé výpočty se zhatily. Poslali mě do Bolechova na obvaziště a tam jsem

uvíz. Ale rána — potvůrka — se hojila příliš rychle a tak za několik dnů jsem mohl zase běhat a poslali mne zase zpět do linie.

Připravoval se nástup... Dělali jsme si schůdky z okopů, každý se připravoval, loučil, psal psaní a vzkazoval, jak se mu tu dobře vede. Pořád nám dávali těšínská jablíčka, jak si tu pevně stojíme, že se není čeho obávat, že jen tady máme na 90 kanonů, že to vyhrajem — a přece jsme to slavně projeli. Rusáci si pospíšili. Nešli přímo na nás, šli vedle na Maďary. V noci jako »horchposti« slyšeli jsme hlasy, jak na nás česky kdosi

nás kozáci drželi pohromadě, čím dále jsme však šli, tím méně jich bylo kolem nás a na konec zbyl pouze jediný. Ostatní se patrně rozutekli do okolí, snad do svých domovů. Jediný kozáček dovedl nás do nějakého městečka, jehož jméno již jsem zapomněl. Zavedli nás do kasáren. — Tam už bylo několik Čechů v ruské uniformě. Byli to Češi z Ruska. »Proč jste neutekli, nebo se nevzdali dříve?« ptali se nás. »Musí prý to stejně prasknout, dnes nebo zítra.«

Nevěděl jsem, s kým mám tu čest mluvit. V prvním okamžiku to na mne působilo jako

Uta.

volá z ruských zákopů: »Osmdesát osm — je vás málo?« To bylo uvažování a dohadování, to bylo hovorů. Škoda jen, že jsme neměli více příležitosti pozorovat.

K ránu náhle začal v zákopech podivný ruch. S pravé strany se tlačí jeden za druhým a každý sehnutý opatrně jde kupředu. Ptám se jich kam jdou? Nikdo neví... Prý je tady ablesung. Zatím se rozednívá a vskutku nás přišli vyměnit — ale Moskali. Zapíchli jsme bouchačky hlavní do země a čekali za traversou na ten »ablesung«.

Rusové přišli, každý bouchačku pod paží a hned na nás: »Davaj, vylezaj«. Měli jsme vyhráno. Bylo to 30. máje 1915.

Když jsme šli do Ruska, bylo nás, požeňnej Pánbů, zrovna tak akorát. S počátku

sen a než jsem se mohl vzpamatovat, již se mě ptali na familii. Jaká familie? povídám. »Mám ženu a kluka.« To prý jako ne. Jak se prý jmenuji. »To je něc jiného,« povídám. Tak jsem se jim ovšem vyzpovídal a hned běžím hledat zase toho v té ruské uniformě, co mluvil česky. Bohužel, však již jsem ho nenalezl, neboť zrovna se přihnul nový zastup zajatců a bezpochyby, že k nim rozběhl se zase s výčitkou: »Proč jste neutekli nebo se nevzdali dříve?«

Mezi tím už nás začali seřadovat »po četyry« a vedli k vlaku. Náš transport vezli na Samaru. Na nádraží potkáváme jiný vlak, který jede v tu stranu, odkud my přijíždíme a je pln zajatců. Naši vykukují z okének a křičí: »Kam to jedete? Vždyť už je konec.

My jedeme už nazpět, domů.« Nás však vezli stále kupředu až do Ufy, kde jsme se museli zastavit, poněvadž byly strženy mosty vodou. Aby nám žily neztuhly, nakládáme kamení do prázdných vagonů a v prázdném

časě chodíme po okolních vesnicích žebrať, dokud se nám cesta neuvolnila. Pak teprve jsme jeli na Ural až do Jekatěrinburku, kde nás vylodili a hajdy do lagru. Jak jsme tam žili a co bylo dále, o tom zase jindy.

x

JAK JSME DĚLALI RAKOUSKOU PROPAGANDU V ITALSKÝCH ZÁKOPECH

DLE ZÁPISKŮ JOSEFA ŘEHOŘE

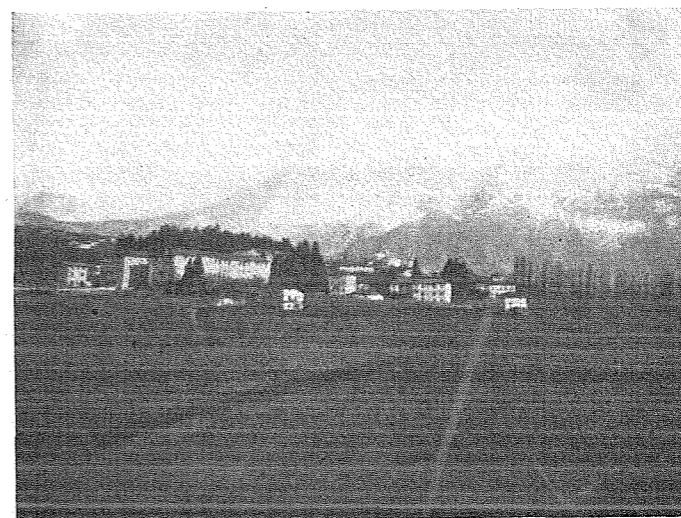
Bylo to počátkem května r. 1918, když u 75. pěšího pluku, stojícího na pravo od Rovereta, myslím na Monte Nago, vybírali k dobrovolnému se hlášení k t. zv. »propaganda patrol«. Bylo potřeba 1 desátníka a 4 mužů. V domnění, že jedná se asi o nějaký švindl a příležitost přejít k Italům, hlásil jsem se též. Tak jsme se sešli: desátník Fr. Tůma odněkud z Pelhřimova a vojáci Fr. Brejcha, Karel Musil, Jos. Kubát, odněkud ze Strašnic, a já. Co budem dělat, nikdo z nás nevěděl. Z různých illusí nás vyvedl teprve instruktor kursu, do něhož jsme byli ihned posláni. Vysvětlil nám všechno velmi krátce:

Zde dostanete a vezmete s sebou t. zv. propagační materiál, t. j. různé letáky, bro-

žury i dopisy a vždy v noci budete se hledět dostat k italským zákopům aneb na místa, kudy musí procházeti jejich hlídky a část věci tam položíte, aby je Italové našli.

Za dva dny bylo po kursu a po švindlu. Nacpali nám spoustu »propagandy«, různých barevných plakátů, brožur i dopisů, kterým jsme ovšem nerozuměli, poněvadž nikdo z nás italsky neuměl, ale dle četných obrázků jsme si obsah domyslili. Dopisy snad mohly býti pravé a byly asi zadrženy italským zajatcům v zajateckých rakouských lágrech.

Hned po návratu k pluku byli jsme přiděleni k 1. praporu 3. setnině a byl nám vykázan samostatný dekung, abychom nebyli

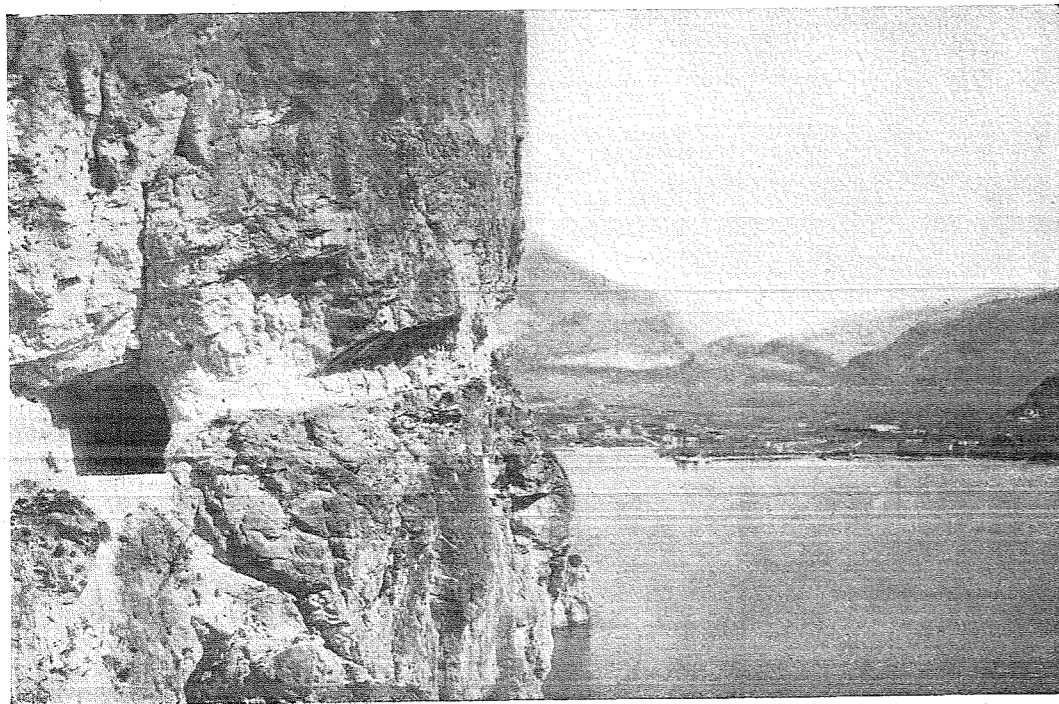
Levico u Tridentu.

Foto Památník Odboje.

ve spojení s ostatními kamarády. Dle všeho se jim jednalo, aby tu celou komedii někdo neprohlédl a aby z toho nebyl smích. Uvedu jen jeden obrázek z četných ilustrací: Zajatci v rakouském táboře sedí pěkně kolem kulatého stolu, každý je ozbrojen vidličkou a nožem a právě obědvá snad vepřovou se zelím a knedlíkem. Závíděli jsme jim samy ty překrásné »blbouny«, které se tam běhalo vrchovatě na míse a sliny se nám sbíhaly v ústech. Ó té rakouské chytristiky... Tak chtěla lákat Italy do rakouského zajetí, kde

snad dokonce zastřelit: Poradili jsme si proto jinak.

Prošli jsme u Lopia, ležícího nad krásným zeleným jezerem, kol něhož stoupá serpentinově dráha nahoru, aby pak klesla do údolí Sarey k Rivě a Gardskému jezeru, polními strážemi a jakmile jsme přešli přes překážky a octli se z dohledu, lehli jsme si do vinic před elektrické drátěné překážky, z nichž proud ovšem byl k vůli nám vypjat a každý z nás svůj balíček důvtipné propagandy — pečlivě zahrabal do země. Asi po 3 hodinách

Gardské jezero.

místo »blbounů« čekala je smrt hladem a tyfem.

Zařídili jsme se v našem dekungu hned jako doma a zahájili jsme činnost, totiž prohlíželi jsme si naivně pitomé obrázky a abychom toho neměli tolik, pomalu jsme to pálili v kamínkách. Po několika dnech zahájili jsme svou blahodárnou činnost na frontě. Věc byla hodně nebezpečná a nám ani nenapadlo dát se pro tuto krásnou »propagační ideu«, kterou konečně prováděly veškeré armády, ale žádná tak pitomé jako rakouská,

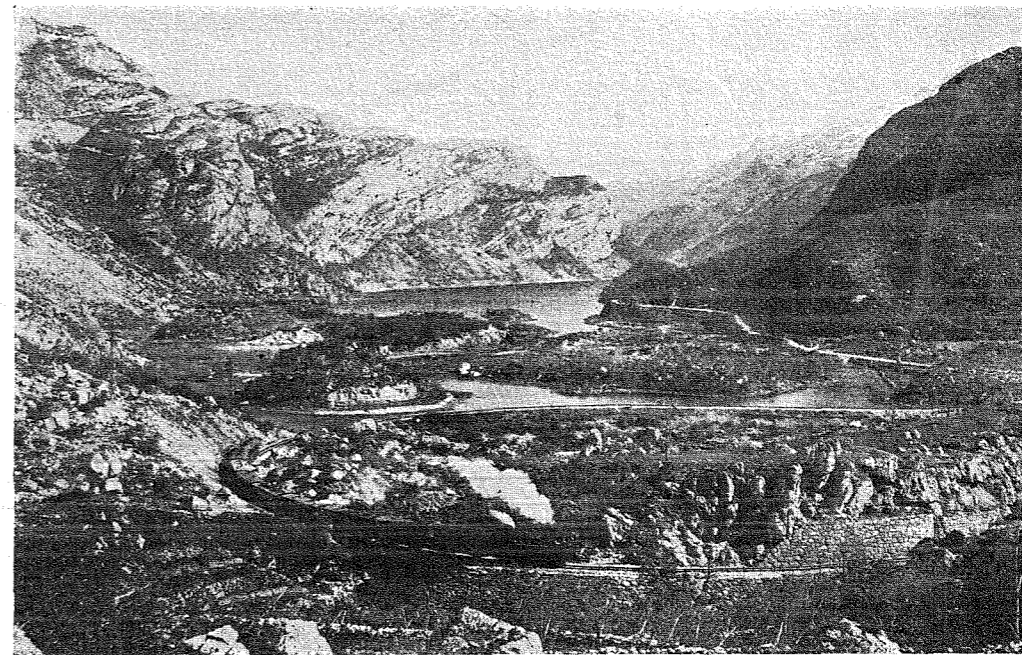
vrátili jsme se zpět a náš velitel důležitě hlásil veliteli praporu, že »propaganda« byla položena u italských zákopů na stezku, po níž jsme právě viděli přecházeti hlídku. Pan major byl náramně potěšen a byla nám všem slíbena hned »stříbrná«, jakmile v důsledku naší činnosti přeběhne první Talián. To byla ovšem marná naděje. — —

Ale hned po naší první »akci« a sdělení, že na stezce jsme viděli přecházeti italskou hlídku, povolán byl z lázní Levica, ležících v údolí Valsugana, útočný oddíl, jemuž bylo

uloženo tuto hlídku zajmouti. Útočníci chodili po několik nocí do tmy — ovšem že marně. Patrně to dělali jako my. Konečně, když to trvalo trochu dlouho, byli jsme posláni opět my na zvědy, na což jsme již netrpělivě čekali, neboť náš »propagační materiál« se povážlivě tenčil v plamenech našich kamínek a pak proto, že v našem odděleném úkrytu uzrál v nás již pevně úmysl — sběhnouti k Italům.

Nemohli jsme se již dočkat večera. Abychom po odchodu zmařili každé podezření,

stezkou drápeme se kupředu v pořadí Brejcha, Musil, já, Kubát a naposled desátník Tůma. Šel poslední snad proto, že předpokládal nějakou zradu, neboť, aniž bychom toho pozorovali, ponechal si pušku, kdežto my ostatní jsme je hned ve vinici i s balíčky propagandy zahodili. Lezli jsme opatrně kupředu. Kamení se nám sypalo pod nohama, takže Kubát i desátník Tůma zůstali vzadu. Když jsem nikoho neviděl, rozhodl jsem se, že počkám. Když ke mně došli, šli jsme kupředu, ale dva první jsme již nespatriili. Ke

Jezírko Loppio s předhořím Doss' Alto.

Foto Památník Odboje.

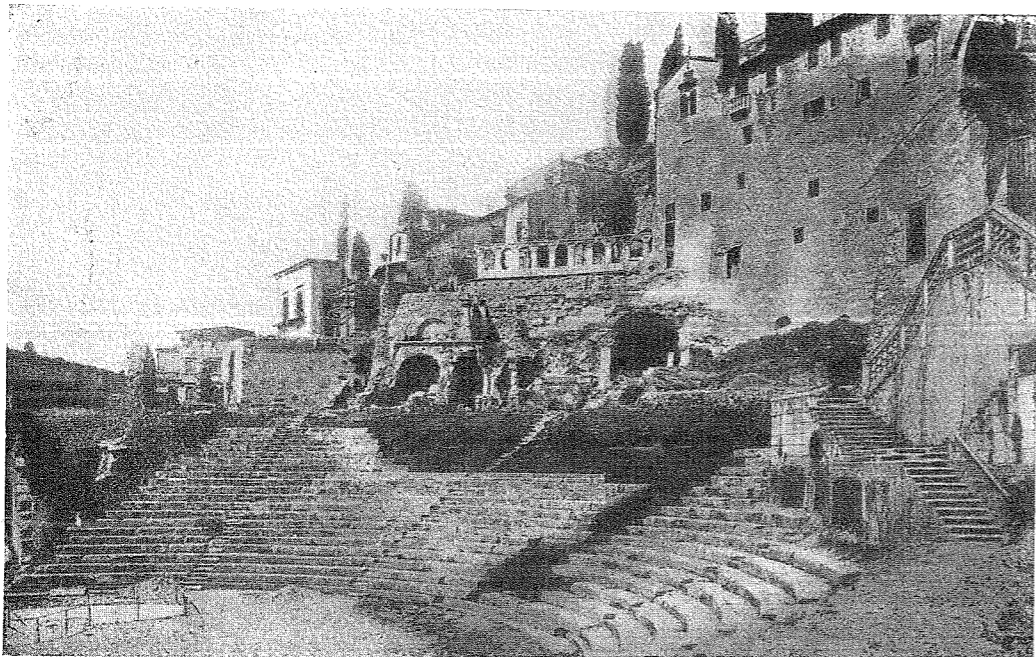
nechali jsme veškeré své věci v dekunku, ani pláště nevyjímaje, poněvadž dle našich odhadů nejdéle za 2 hodiny musili jsme být u Italů. Toužebně očekávaný večer konečně se dostavil.

Bylo to dne 17. května asi v 10 hodin večer. Noc byla tmavá a chladná. Vyrázili jsme z dekunku a každý z nás měl balíček »propagandy«. Potkali jsme jednoho důstojníka, Čecha, který si nás nějak nedůvěřivě prohlížel. Snad něco tušil...

A zase jsme přešli u Loppia rakouské strážě, zase jsme přešli dvě řady překážek, ale tentokrát jsme prošli i překážky elektrické a šli dále směrem k italským zákopům. Úzkou

všemu nastal hustý dešť a na naše hvízdání ozývali se jen ptáci...

Rozhodli jsme se jít však kupředu, když tu octli jsme se před skalní stěnou a nemohli jsme ve tmě dále. Nezbylo nám, než se navrátit poněkud dolů a hledat schůdnější cestu. Ale pro tmu bylo to nemožné, a tak jsouce již znaveni do úpadu, lehli jsme si. Za chvíli již slyšeti bylo z italské strany strojní pušky a celé údolí bylo osvětleno reflektory. Či to byly reflektory? Přikrčili jsme se a rozhodli se vyčkat rána, až se rozední. Nebýti hlasu té automatické italské pušky, ani bychom snad nebyli věděli, kterým směrem máme jít. V té době byli již naši dva kama-

Verona, římské divadlo.

rádi v italském zajetí a my, nemajíce ovšem o tom ani tušení, byli jsme dosud mezi oběma frontami.

Jakmile se trochu rozednilo, dali jsme se na pochod. Již se nám šlo lépe, neb bylo dosti světla. Bylo kol 3. hodiny ráno a my mohli mezi liskovými keři nepozorovaně pokračovat v cestě.

Konečně dorazili jsme do úzké rokle a poněvadž již se rozednilo úplně a bylo tam s rakouské strany dobře vidět zákopy rakouské — byly 400—500 kroků vzdáleny — hleděli jsme se někam ukrýti. Ke své radosti našli jsme jakýsi výklenek ve skále, as 5 m dlouhý, kam jsme se mohli bezpečně schovat.

Na pokračování v další cestě nebylo ovšem ani pomyslení a proto zůstali jsme v onom výklenku, kde jsme našli vystřílené italské náboje. Byli jsme tedy na dobré cestě. V předpokladu, že jedná se o stanoviště italské noční stráže, rozhodli jsme se, že přecháme tam den a při příchodu italské stráže necháme se zajmout.

Čekali jsme celý den, zahřívajíce své zkřehlé údy skákáním, neboť bylo dosti chladno a kromě toho byli jsme od noci úplně promočeni. Den se nám zdál být nekonečný.

Když nastal soumrak, vyhledali jsme si své obvazy a vinuli si je kolem čepic. Zhotovili jsme z nich i vlajku, abychom přicházející italskou hlídku spíše na sebe upozornili, čehož jsme se však nedočkali.

Z večera, jakmile zavál větřík a něco zasušilo, již jsme stáli připraveni a s tlukoucím srdcem očekávali naše vysvobození. Byla-li minulé noc tmavá, byla tato ještě tmavější, takže na cestu nebylo opět ani pomyslení. Když náš plán znovu ztroskotal a věděli jsme, že se již nikoho nedočkáme, odhodlali jsme se vyčkati tam do rána a ráno, jakmile se trochu rozední, že vydáme se na cestu. Abychom neusnuli únavou, ujednali jsme se střídavě býti na stráži, abychom nepromeškali příhodný čas. Avšak nebylo toho ani třeba. Sesedli jsme se všichni tři do klína a tak jsme se navzájem zahřívali.

Tato noc byla k nepřekání. Počítali jsme každou minutu. Poněvadž však nic netrvalo věčně, dočkali jsme se konečně rána i my »tři králové« a vydali jsme se ihned na cestu. Musili jsme asi 50 kroků od naší skrýše přelézt první italské překážky. Tyto přelézli jsme hravě a zimou puzeni, přímo letěli jsme proti italské frontě. Bylo 19. května kol 3. hodiny ranní.

Konečně dostihli jsme jakéhosi rybníčku, od kterého vedlo několik stupňů a jelikož jsme dosud pro hornatý terén italských zákopů neviděli, s radostí jsme zjistili otisky italských bot a několik pohozených šálek a dle toho jsme usoudili, že jsme již Italům na blízku. Proto vylezli jsme po schodech nahoru a několikrát zvolali »Taliáno« a když na volání nikdo nereagoval, popošli jsme opět dále a naše volání opakovali.

Po několikerém volání ozvalo se ze vzdálenosti asi dvaceti kroků »Avanti« a poně-

dny dříve zajati.) Tůma, stojící za mnou, se ozval. Italové počali radostně křičeti a my jedním skokem byli u nich. Konečně po dvou nocích a jednom dnu byli jsme v zajetí.

Pohostili nás bílým chlebem, o kterém se nám v Rakousku již ani nezdálo a který nám všem třem šel znamenitě k duhu. Později odvedli nás ke kuchyni, kde jsme dostali trochu kávy a cítili jsme se jako na novém světě.

Pak začal s námi onen zajatecký proces: neustálé vodění sem a tam. Nejdříve k praporu, pak k pluku, opět k praporu, pak opět

Verona, zámek S. Pietro.

vadž jsme nevěděli, co ono slovo znamená, dali jsme všichni ruce vzhůru, čemuž jsme se již dříve naučili v Debrecíně u kádrů od civilistů, kteří rovněž nám tak ukazovali a patrně si mysleli, že to snad budeme někdy potřebovat. Na další křik Italů dali jsme se na pochod kupředu, poněvadž jsme byli již s obou stran jisti. S rakouské strany tam nebylo pro kopec vidět a když jsme zpozorovali italského vojáka, neustále na nás mířícího puškou, zůstali jsme konečně státi.

Pojednou vyšel z kaverny mladý důstojník se silnou stráží a jakmile nás zpozoroval, zvolal »Tůma«. (Jméno našeho desátníka zvěděl od našich kamarádů, kteří byli o dva

do fronty a my měli dojem, jako by nás chtěli poslat zpět.

Všude byli jsme podrobeni výslechu a domnívám se, že jsme dodali italskému veliteli cenné zprávy. Po výslechu v zákopech byli jsme svědky, jak italské dělostřelectvo zkoušelo správnost našich údajů. Ještě téhož večera seznámili jsme se s našimi legionáři, kteří přijeli do fronty. V noci odvezli mě a Kubáta osobním autem kamsi do vnitrozemí, kdežto desátníka Tůmu ponechali si na frontě za účelem dalších informací. Ještě této noci setkali jsme se s našimi dvěma soudruhy, kteří nám utekli.

Druhého dne nás odvedl karabiník na

nádraží, odkud odjeli jsme do Verony, kde vyslýchání nebralo konce. Po výslechu odvedli nás na pevnost St. Peliče, kde po několika dnech přihlásili jsme se: Brejcha, Musil a já do československého vojska, kdežto Tůma a Kubát zůstali dále zajatci. Někdy koncem května neb počátkem června odvedl nás tři karabiník do lágru v Sulmoně, kde

jsme byli ihned zařazeni mezi dobrovolníky.

Dne 14. července 1918 složili jsme slib a poté s celým transportem odjeli do Foligna. Později odejel jsem s několika jinými do kursu vrhačů plamenů v Monte Chio, čímž jsem se s mými dvěma soudruhy rozloučil. Při návratu zpět přidělen jsem byl k 35. pluku, se kterým jsem se navrátil do vlasti.

X

JAK SE DOSTALI »SMUTNÍ BRATŘÍ« DO ZAJETÍ

VÁCLAV KAPLICKÝ

75. regiment, jehož příslušníkům se říkalo »smutní bratři«, byl jedním z těch málo pluků, na něž bylo spolehnutí. Měl sice také svůj kádr, jak se říkalo, v Petropavlovsku na Sibiři, ale většina vojáků nedostala se tam proto, že by chtěli zradit svoji širší vlast, jako spíše shodou okolností. Vojáci tohoto slavného pluku, jemuž se říkalo »perla divise« (a kterému rakouskému pluku se tak neříkalo?), byli lidé vesměs rozumní. Když se jim nařídilo střílet, stříleli, když se jim nařídilo jít na oddych, oddechli si, když se jim nařídilo utáhnout si řemen, utáhli si jej, až břicho praštilo, když se jim nařídilo vzít útokem ruské okopy, rozhodně jich dobyli, aby po 24 hodinách jich opustili, protože se shora zapomněli dát rozkaz, že mají dobyté posice udržet.

Z Rusů strachu neměli, snad nanejvýš z Čerkesů, jimiž strašily plukovní rozkazy a o nichž nikdo neměl ponětí, jaký je to vlastně pronárod.

Povšechná nálada milých vojáků byla asi takováto: jedna třetina snila o Rusku, jedna třetina o šikovném zranění, které ve svých důsledcích znamenalo »udláb«, t. j. možnost podívat se domů na ženu, děti, rodiče, nebo svoji milou, a konečně poslední třetina, která snila o hvězdách — na límci, hrdinství a o vítězství.

Sloužil jsem u 2. praporu. Jestliže naši divisi říkali »železná«, pluku »perla divise«, nevím už, jak říkali našemu praporu. Vím jen, že z celého praporu nejlepší byla naše 6. kompanie, z ní 2. četa a první švarm, kterému jsem velel já, jako titulární frajtr. Náš prapor měl proto tak slavnou pověst, že buď

na místo přišel až po boji, anebo že Rusové před ním utekli ještě dříve, než bylo do nich vystřeleno. Náš prapor a naše kompanie (o četě a svém švarmu ze skromnosti pomlčím) byly vždy posledním trumfem našeho plukovníka.

V r. 1916 Brusilov vyrušil nás z krásného klidu na frontě. Zabývali jsme se v zákopech vesměs užitečnými věcmi, jako hraním »cvika« plné tři dny a tři noci bez přestání, sbíráním širek ze zákopů, abychom nedostali cholery, chytáním vši a krmením jich různými mastmi, které nám poslaly naše milé na frontu, psaním feldpostek všem svým známým, při jichž psaní dával se průběh nejbujnější fantasií.

Z této idylly najednou nás vytrhla pekelná kanonáda Rusů, o nichž jsme byli informováni, že mají vždy jedno dělo od druhého vzdáleno na 2 kilometry. Pak už to začalo praskat na všech stranách... Náš prapor byl stále v permanenci: z jednoho úseku fronty na druhý. Zpívala se písnička »Já už se tu nebavím...« Na karty nezbyl čas, vši jsme přestali ošetřovat, začez nás nemilosrdně žraly, hladu bylo víc než třeba a leckterý dobrý kamarád opustil nás navždycky.

Nejhorsí bylo to u Zálóšče. Několik dní už tam řvala děla a hustý dým daleko označoval místo bojů. Všechny rezervy byly tam již poslány, ale nebylo to mnoho platné. Rakouská fronta byla již prorážena a maďarské pluky táhly již na Moskvu — ovšem beze zbraní.

V takovéto situaci vojenské velitelství vzpomnělo si na náš prapor. A už to šlo jako obvykle:

Alarm!

Polní mše. Řeč feldkuráta o »perle divise«, o staříčkém císaři, o vlasti a naději, kterou v nás skládá. Když nedařelo explodoval granát, feldkurát rychle skončil.

Řeč velitele praporu na motto: My jim to již ukážeme!...

Mezi námi byla nálada poněkud jiná a charakterisovala by ji tato tři slovíčka: tady to smrdí...

A také ano.

Záhy jsme se dozvěděli, že naše dva prapory jsou již rozbity, rovněž pětatřicátníci, nějací landveři, ale s těmi my infanteristé neměli soucit, bosňáci atd.

Přes noc jsme se zakopávali a ráno dělali útok. Bohužel, major, velitel praporu, si to zmýlil a místo, abychom útočili na jeden kopec, brali jsme útokem kopec druhý, takže jsme ruský oheň dostali právě z boku...

Přirozeně, že nám za to od majora a všech vyšších důstojníků bylo nadáno volů, hová a pod...

Celý den neměli jsme co dělat. Jíst nebylo co, kouřit rovněž. Střílet bylo zakázáno a tak z dlouhé chvíle dívali jsme se na tu a tam

explodovavší granáty. Někteří mezi sebou hádali se o tom, co by bylo lepší: zda být raněn, nebo zajat.

Teprve, když se setmělo, přijela kuchyň. Vezla nám trochu teplé vody a soudek rumu, což bylo špatným znamením. Voda znamená hlad a rum — útok.

A také jsme se neklamali. Bylo nám řečeno, že ráno než se ještě rozední, podnikneme útok na ruské posice, Rusy pěkně překvapíme a dobudeme tak nehynoucí slávy...

»Smutní bratři« byli opravdu smutní, ale rozkaz byl rozkaz. Na štěstí však Rusové zkazili nám rozpočet. Dříve ještě než naše děla spustila svou protivnou muziku, začali Rusové. Přestala legrace. Z okopů se jen kouřilo.

Pepík Hlaváček, takto největší rošťák od kompanie, poznamenal:

»Krucí, tak se mi zdá, že to Rusové nashrnou nám a ne my jim...«

»Hergot, kdy už začnem' utíkat...«, povídal jiný.

A kadet Hrdliczka, vídeňský renegát, procházející zákopem, těšil vojáčky:

»Dnes to ale těm Moskalům ukážeme!«

Sotva to však dořekl, přišlo odněkud zlevého křídla komando:

»Alles zurück.«

Na to se čekalo. Každý vzal svůj majetek na záda a teď hezky rychle kupředu. Všechny složky císařské armády měly stejnou direkci: co nejdříve do úžlabiny, kam ruská artilerie - nebila. Pětasedmdesátníci, landveři, bosňáci, říšští Němci a kdo ví co všechno ještě pomícháno, mačkalo se na sebe.

»Vorwärts« (bylo to vlastně nazad), řval jakýsi hejtman s revolverem v ruce.

»Tak si 'dou,« odsekl mu někdo.

V tom vybuchl před hejtmanem granát. Hejtman pustil revolver a zařval:

»Zurück« (bylo to vlastně kupředu)...

Byli jsme v pasti. Dopředu proti Rusům za nic na světě by nás byl nikdo nedostal a dozadu to nešlo, protože ruské dělostřelectvo spustilo uzavírací palbu.

Jak tohle zpozorovali důstojníci, bledí opouštěli svá stáda a přes značné riziko utíkali po povrchu dozadu.

Mužstvo však nebylo nikterak pro tuto akci nadchnuto.

»Počkáme, až přestanou střílet,« pronesl jeden frajtr, a ten jeho klasický výrok byl přijat všemi přítomnými, nevyjímaje ani nadporučíka D.

»Vidíš vole, teď si honem odpárej hvězdičky,« povídal Hlaváček kaprálu Neugebauerovi, nesnesitelné kaprálské stvůře, »Rusové všechny kaprály věší...«

A že kaprál Neugebauer mlčel jako ryba, znamenalo to, že je situace krajně vážná.

Němec česky sice nerozuměl, ale pochopil. Něco zahuhňal — ale nevystřelil...

»Rusové«... vzkřikl kdosi.

A opravdu: nad okopem stál ruský voják v zelené gymnastorce, s pětifuntovou bombou v ruce. Bez povelu tisíce rukou — vzpažilo...

Několik vteřin nic se nehnulo. Ruský voják zastavil se v rozpacích — jen napřáhl bombu. My v zákopech jsme ani nedutali.

Rus se brzy opanoval; něco vzkřikl, čemuž

střelba utichla. Jen kdesi daleko za námi bylo ještě slyšet výbuchy.

Nadporučík D. poznamenal:

»Až se setmí, půjdeme za našimi...«

»A když přijdou Rusové?...« zeptal se zase jeden frajtr.

»Tak za nimi nepůjdeme...«

Všichni se dali do smíchu a všem najednou bylo lehce a veselo. Jen říšští Němci vypadali jako dravci v kleci. Usadili strojní pušku a chtěli střílet.

Pepík Hlaváček vzal do ruky bombu, a přistoupiv k německému poddůstojníku, řekl:

»Kluku špinavej, německej, jestli vystřelíš, tak ti jí prásknu...«

jsem nerozuměli, ale jeho pohyby nám pověděly, že máme vylézt z zákopů. Pušky a ostatní zbraně jsme zahodili již dříve. Chvěly se nám ruce i nohy. Šlo to špatně z hlubokého zákopu, ale šlo to, muselo to jít. A za chvíli to vypadalo, jako když rakouská armáda — útočí... Proti nám stáli všeho všudy tři Rusové a smáli se...

Jak jsme si vydechli! Slunce tak mile svítilo, všechno jako by vonělo a zpívalo... Ale jen na chvíli. Najednou blízko nás vybuchl granát, hned druhý, třetí... Také šrapnely... To střílela po nás rakouská artilerie!

Nyní nastal útek. Běh o závod — s překážkami. Každý běžel co nejvíce. Odhazovaly se

věci, které v tu chvíli zdály se býti bezcennými. Někteří zahazovali i rance s celým svým jměním. Přeskakoval jsem příkopy jako rozený závodník a kdyby tam byl přítomen nějaký soudce, mohl jsem dostat první cenu na běh, jak co do rychlosti, tak co do vytrvalosti.

Rusové, které jsme potkávali, smáli se, volající:

»V Rossii charašó...«

V prvé vesnici za frontou stavěli nás Rusové do čtyřstupů. Jakýsi rakouský důstojník chtěl nad námi převzít komando, a když se mu to nedařilo, začal nadávat po obvyklém způsobu. Dostal od zajatců pár ran.

Konečně jsme se dali na pochod. Jak radostně jsme vykročili!

»Hlaváčku, spust' nějakou,« povídal kdosi. A Hlaváček spustil:

»Hej, Slované...«

S takovou chutí a radostí žádný hladový nikdy ještě nezpíval.

(Obrázky kreslil J. Vojšta.)

X

PODIVUHODNÉ PŘÍHODY LÁDI »MEJDÝLKA«

Z VYPRAVOVÁNÍ L. KŘIVÉHO

Jsem snad z těch »prostředních« legionářů, neboť teprve v roce 1917 dne 12. února jsem rukoval a už dne 19. srpna přišel jsem na frontu za Černovice. Co jsem zažil v rakouském vojsku, nechávám stranou. Začínám teprve tím, co jsem zažil na italské frontě. Není to výmysl nebo »houpání«, ale čirá pravda. Děj odehrává se v posledním roku války, r. 1918.

Dne 8. února přišli jsme z městečka Vittorio pěšky asi půl hodiny před Guero, kde jsme čekali až se setmí, neboť Italové Guero silně obstřelovali. Byl jsem k pluku 119. přidělen od 54. pluku z Olomouce. Když se setmělo, dostali jsme rozkaz ve skupinách přeběhnouti město a seřadit se v údolí za městem. Začaly tedy dostihy... Pršelo olovo, neboť Italové dávali salvy na město. Několik z nás to odneslo, ale přešli jsme v tom nepřijemném dešti do údolí. V tom třeskla bomba. Ihned přišel rozkaz: »Gazmasky ven a lehnout.« Vedle mně ležel účetní šikovatel, ovšem že židáček a naříkal, že ho to dusí, že je už napolo otráven a prosil mě, abych mu gazmasku spravil, nebo že bude po něm. Chytím mu masku a on se vyvrátil jako mrtvý. V tom, co mu masku znovu nasazuji na hlavu, přišel náhle nový rozkaz. »Nebyla to plynová bomba, ale mina.« Jakmile to milý žid slyšel, hned byl zdravý jako ryba a začal se roztahovat. Od té doby jsem ho už neviděl.

Na to zavedli nás do údolí, kde museli jsme vyčkatí do rána. Někteří si lehli a někteří seděli. Já první se svým kamarádem jsem si lehl, ale ráno časně probudily mne

výstřely, mířené na nás Italy. Teprve teď jsem poznal, že naše těla sloužila jim za znamenitý terč. Jídla bylo málo. Někdy nic. Živili jsme se sbíráním shnilých kaštanů, nejvíce však jsme kradli ubohým koním kukurici. Později jsme pozorovali, že Maďaři se živí zdechlinami koní. Naši si mysleli, že když to může jíst tak rytířský národ, jako jsou potomci Hunů, že to mohou jíst také a zkusili to. Ale hned druhý den bylo posláno asi 20 mužů s otrávenými žaludky. Jak ostatní slyšeli, že jsou v nemocnici, byli odvažnější a jedli také, jen aby se dostali do špitálu. Onemocnělo tak přes 30 mužů. Brzy přišli však od »Červeného kříže« a zdechliny zakopali.

Jednoho dne přišel rozkaz, že potřebují jednoho muže jako pozorovatele. Ihned jsem se hlásil, očekávaje nějaký příhodný švindl a byl jsem přijat. Služba byla lehká, ovšem jen ve dne a ulejšárna to byla správná. Jako druhý pozorovatel byl nějaký Cihelka od Přerova. Později dostali jsme k sobě velkého bojovníka za vlast, Němce jednoročáka, a hádky začaly. Když už ta sekatura Němce nebyla k vydržení, radili jsme se s Cihelkou, že se buď postřelíme anebo kamenem klepneme jeden druhého pořádně do nohy, abychom se z toho dostali. Na přímluvu Němce museli jsme i v noci držeti službu, a to mně nešlo pod nos. Několikrát jsem v noci utekl a když to Němec zpozoroval, utíkal to za tepla žalovat důstojníku, majícímu službu. Ten si mě zavolal do kanceláře. Věděl jsem hned, kolik uhodilo. Když jsem přišel do kanceláře, spustil na mě důstojník německy s vy-

soka, tvrdě, že jsem utekl. Když mi to řekl hezky německy, já začal česky, že nevím, co to povídá. To ho rozčililo a začal na mě srbsky. Náhodou trochu znám srbsky také a tak začal mezi námi diškurs. Řval, že »udělá na mě trestní oznámení, protože jsem sběhl z místa«. Ke konci chytil revolver ze stolu se slovy, že má právo jako sběha mě zastřelit na místě. Ve zlosti, která mnou lomcovala, postavil jsem se proti němu a řekl: »Mířte, pane poručíku, dobře na srdce. Nemusím čekat, až mě nějaký Ital udělá mrzákem a

chopil a ptal jsem se ho, zda to miní doopravdy, že bych se k němu připojil. Museli bychom však zůstat jen my dva. Půjde to lépe. Co se tak domlouváme, nedaleko nás explodoval granát a místo polenty máme kamení a písek v šálcích. Při tom padlo heslo — do zajetí! V 7 hodin vyjdeme... Tehdy jsem ovšem ani nedomyslel, co by se mohlo stát, kdyby se nám to nezdařilo. Jen už mě to táhlo pryč.

Poněvadž jsem měl v 1/27. večer přebírat službu, řekl jsem Mazalovi, aby si lehl a spal,

Z italské fronty.

nemusím se hlady trápit tady na frontě.« To ho zarazilo, otevřel dveře, chytil mě za límec a už jsem byl na čerstvém vzduchu. Od toho dne ale vrtalo mně to hlavou, proč vlastně mám pořád hrbit hřbet a býti zticha. Proč, pro koho? Proto rozhodl jsem se, že opravdu uteču. Ale kam? To byla otázka.

Teprve dne 23. února při jídle večer jde okolo mě, jak jsem seděl na zemi, nějaký Mazal z Prostějova, nyní příslušník legionářského pluku čis. 21. Špačkoval a nadával, že by utekl hned do zajetí. Hned jsem se toho

že pro něho přijdu po převzetí služby a po vzdálení se vystřídáního Cihelky. Šel jsem pomalu dolů ke stanům a vzal si cennější věci, neboť jsem holičem. Na místě, na němž jsem měl býti jako pozorovatel, vycpal jsem mou deku tak, jako kdybych tam sám seděl. V 7 hodin večer jdu ke stanu, kde spal Mazal a volám na něho. Druzí hoši se nás ptali, kam jdeme, že půjdou s námi, já však nikomu nevěřil. Ba musím říci, že ani já a Mazal jeden druhému jsme nevěřili. (To jsme si řekli až v zajetí.) Proto jsem jim řekl, aby nikomu

nic neříkali, že jdeme k Maďarům pro mouku. Hoši měli stejně hlad jako my, slíbili a my šli.

Když jsme se octli o samotě, ptali jsme se jeden druhého, zda to miníme doopravdy. Při tom jsme si slíbili navzájem, že kdyby nás chytili, hodíme si pod nohy bombu. Prvá překážka byl nějaký hejtman.

»Halt, wer ist dort?«

»Ich,« povídám.

»Wer ich?«

»Ich —« opakuji. Jelikož tak dále jsem německy si netroufal a také neuměl, ptal jsem se ho česky, zda by mi nemohl říci, kde leží 16. kompanie 119. pluku. Já ale právě od ní odcházel. Heslo, neboli »feldruf« jsme ovšem neznali. Na to mi povídá hejtman, proč ji hledám? Já na to, že jsme listonoši. »Nevím,« řekl mi ostře a ve tmě se ztratil. Šli jsme dále a poněvadž Mazal znal cestu v údolí, řekl jsem mu, aby šel napřed a až budeme na druhé straně, že povedu zase já do zákopů, neboť jsem znal dalekohledem cestu až do italských zákopů.

Od zastavení oním hejtmanem šli jsme polem k vesnici — jak se jmenovala nevím — a na pokraji vesnice stál na stráži voják. Skrčili jsme se k zemi, aby nás neviděl a radili se. Já radil obejít ho oklikou, Mazal zase jíti přímo proti němu. Poněvadž jsme neznali heslo, byl můj návrh lepší. Zatím jsme vpadli nevědomky do řad našich strojních pušek a metačů min. V pravou chvíli přišel nám na pomoc vítr, který svištěl a my šli proti němu. Nevím co se stalo, nebo jak jsem vypadal, ale každý ze strážů u strojních pušek mně německy hlásil:

»Všechno v pořádku.«

»Gut,« odpovídám s vysoka, hraje komedii a patřičně jsme se napařoval.

Pak jsme se pustili volným prostranstvím dopředu, dostali se do údolí a ocitli se na silnici. Náhle jsem ale poznával, že jdeme vlastně dozadu a ne dopředu. Z údolí do stali jsme se v silné tmě ke stráži, před níž jsme se již před chvílí radili a která stála před vesnicí za silnicí. Radili jsme se opět s Mazalem o tom, jak tohoto chlapíka obelstít. Mazal připadl teprve na myšlenku, že pionýři nemívají hesla a proto odhodlaně pu-

stili jsme se kupředu a asi patnáct kroků před ním nás zastavil.

»Halt. Wer da? Feldruf.«

»Pionýr«, zahučel jsem. Jaká byla naše radost, když se ozvalo »Passiert«. Natírali jsme to, co jsme mohli, jen aby si nás moc nevyšimal. Tma byla naší ochránkyní. Postupovali jsme dopředu. Mezitím vítr rozehnal mraky a měsíc chvílemi svítil nám na cestu. V dědině úplně rozmlácené šlo to rychleji kupředu. Za vesnicí spatřili jsme pracující oddíl vojáků. Nosili dráty... Napadla mě šťastná myšlenka vzít s Mazalem také drát, kterého tu ležela spousta a jíti s oddílem na frontu. Nesměli jsme se ovšem mnoho přibližovat, aby nás nepoznali, že k nim nepatříme. Všechno jsme hned provedli, ale zase nám hrozila smůla. Oddíl zůstal stát a čekal na nás. My schválně zůstávali pozadu, a tu když jsem zpozoroval, že vedoucí oddílu jde k nám, řekl jsem Mazalovi:

»Ty, sundej kalhoty a hekej, že máš bolení.«

Totéž jsem udělal. sám a když důstojník přišel, moc jsme tváře neukazovali a jen hekali. Ptal se nás ovšem, co děláme vzadu, že na nás čekat nebude. Já ho prosil, že nemusí, ale že ho doženeme. Vzdálil se skutečně a my honem zase vyhrnuli jsme gatě, abychom je mohli z povzdálí následovat. Tak jsme se dostali přes 2 strážě, kterým jsme řekli, že patříme tam k tomu oddílu. Pracující oddíl dostal se pak na polní pěšinu napravo a my šli asi 100 kroků za nimi, pak jsme se dali ale do pole porostlého kukuřicí nalevo a tak jsme se dostali k »feldwachám«. Octli jsme se právě uprostřed dvou. Mazal byl už dříve na frontě a věděl, kde stojí prvá »feldwacha« a tak jsme dovedli odhadnutí přibližné postavení i druhé. Doufali jsme, že se nám podaří nějak mezi oběma proklouznouti. Zatím však stalo se jinak.

Jdeme přes pole a pod námi byla srázná stráž. Octli jsme se z nenadání dole rychleji, než jsme si přáli. Že jsme při tom nadělali rámusu dost, je samozřejmo. Zatím co pomáhám Mazalovi na nohy a posílám ho po cestě k prvé hlídce, slyším dvakrát za sebou »Halt, wer da?« Já nevěnoval však tomu

pozornosti, až Mazal mne na to upozornil. V tom už také vynořil se ze křoví voják s puškou proti mně. Náhodou byl zrovna od naší 16. kumpanie. (1. a 3. četa šla dopředu a 2. a 4. četa zůstala co reserva vzadu.) Ptá se mě na heslo. Já mu povídám: »Jaké pak heslo. Což pak neznáš mě, holiče »Mejdýlko«?

Tak mně totiž kluci říkali. To se ví, že mě poznal a já mu začal básnit povídku: Že jsme šli s Mazalem na práci, oddíl se nám ztratil, neboť jsme měli s odpuštěním bolení a tak jsme bloudili, až jsme sletěli z toho kopečku dolů. Ptám se ho, zda nás slyšel a on, že jo, ale že myslel, že je to nějaký pes či něco podobného. Dále mu vykládám, že jsme nesli dráty a ty že jsme tam nechali ležet. Při tom jsem ho žádal, aby nám ukázal zpáteční cestu. Když mně to naznačil, zkroušeně mu pravím, že neznám heslo, aby mi je řekl. A on potichu mně řekl: »Gamaše«. Když jsem to věděl, pokračuji zkroušeně, že ty dráty musím dát z cesty, neboť kdyby někdo šel, mohl by se zranit. Uvěřil mi a já šel, vlastně běžel od něho dál k Mazalovi. Bloudíme dál a co se tak točíme, slyším znovu: »Halt, wer da?« Už jsme z toho haltverdování byli celí pitomí. Řekl jsem ovšem heslo a hned v zápětí už vidím několik vojáků, jak drží ruční granáty proti nám. Vykládám jim znovu svou pohádku a ptám se jich na zpáteční cestu. Uvěřili nám a ukázali nám cestu, kudy se máme bráti. Na zatáčce že nalezneme stráž od našich a té abychom se zeptali, že nám naznačí cestu dál. Nezbývalo nám, než jít skutečně naznačenou cestou a přišli jsme zpět k onomu dobrákovi, co nám prozradil heslo.

»Tak, už je všecko v pořádku. Dráty jsou z cesty. Nazdar!« povídám a ne zrovna s velkou chutí neseme se nazpět, pohřížení v smutné myšlenky. Cesta byla po obou stranách hrazena vysokou kamennou zdí a vzdávali jsme se již naděje, že se nám podaří utéci. V tom spatřili jsme ve zdi otvor od granátu, prolezli jsme jím a octli se v kukuřičném poli, kterým jsme se brali opatrně kupředu. Přišli jsme na jakousi kůlnu na seno a radil jsem, abychom vlezli do sena a vyčkali tak rána. Byl jsem první v kupě. Bál

jsem se, abychom nebyli zpozorováni polní stráží. Ale nebyl jsem tam dlouho. Nedalo mi to pokoje, vylezl jsem opět ven a šel na obchůzku. Mazalovi jsem řekl, aby počkal a kdyby bylo třeba, že zamňoukám jako kočka, aby šel po hlase.

Tak jsem se vydal na výzkumy sám a štěstí mi přálo. Dostal jsem se náhodou na malý kopeček, který byl pro to jako stvořený. Pod ním byly dráty, které nebyly zaraženy do země, a které daly se roztahovat. Přeskočil jsem s kopečku klidně na druhou stranu a umluveným znamením volal jsem Mazala. Přišel za mnou a dostal se také šťastně přes dráty. Provedli jsme to tak tiše, že toho nikdo nepozoroval a my mohli pokračovati dále ve své cestě. Byla příkrá a skláněla se k řece. Řečiště bylo vyschlé, ale kamení na dně řeky bylo bílé jako nalíčené vápnem. Protože svítil měsíc, obával jsem se, že nás zpozorují. Proto přitiskli jsme se k sobě a rychle šli kupředu. I tak jsme přešli. Jak ale jsme vystoupili na břeh, zalekli jsme se, neboť před námi v měsíční záři vidím člověka na zemi a kousek dále druhého. Napřed jsem myslel, že to jsou Rakušané a že jsem ještě mezi svými. Ani jeden z nich se nehýbal. Když jsem přihlédl blíže, seznal jsem, že jsou oba mrtví.

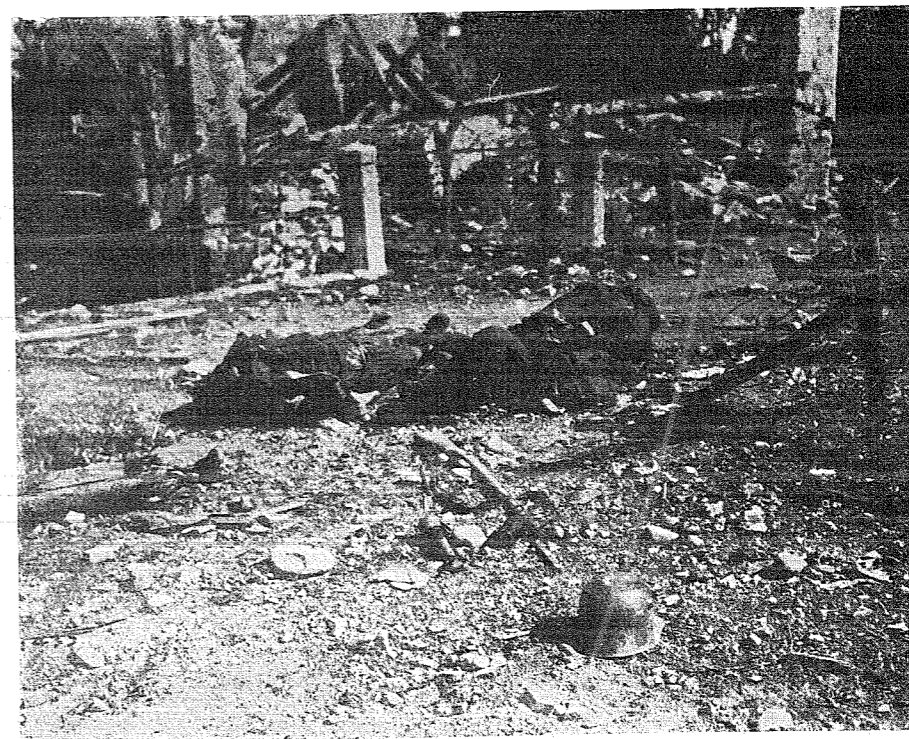
Bylo právě půl deváté hodiny večer. Jeli-kož do rána bylo daleko a vrch před námi, Monte Tomba, byl velký, dali jsme se na cestu a to volným krokem a co chvíli přišli jsme na mrtvolu. Dokonce dostali jsme se ke kaverně, kde před ní za stolem sedělo několik německých důstojníků. Ovšem, že již nežili, neb kolem dokola bylo od plynu vše spáleno. Cestou přišli jsme na bývalé rakouské zákopy a poznal jsem, že rakouské vojsko muselo býti zde již dříve. Od zákopů vedly dráty. Kopec patrně byl podminován. Proto jsme se brali opatrně kupředu, až náhodou přišli jsme na místo, kde se všechny dráty sbíhaly vespolek. Podle toho jsme šli, až jsme přišli k drátům. Sotva učiním pár kroků, křičí na mě Mazal: »Dej ruce nahoru.« Dávám je nahoru a ptám se ho, co vidí. Že prý vojáka a ukazuje kupředu. Dívám se na ono místo a vskutku stojí tam voják a míří na mě. Pak ukazuje rukou, abychom šli za ním. Jdu

a dívám se na hodinky. Bylo půl druhé v noci... Ohlížím se, kde stál onen voják, ale není ho vidět. Jdeme pomalu přes dráty, neboť byly roztočené a ležely volně po zemi. Šlo se nám těžko, když jsme ale vyšli z drátů, již stál u nás voják se slovy »Deserter?«.

Jak to řekl, povídám Mazalovi: »Už jsme v tom. Je to Němec. Ptá se nás, zda jsme deserteři.« Oddali jsme se osudu a já zakoktám: »Ja, alle beide Deserter.«

Poklepal nám na rameno a ukazuje, abychom šli kupředu. V tom proti nám jde asi

a začal na nás německy. Já ovšem německy dobře neuměl. Ptal se nás, co jsme zač. Já že Češi. A on praví: »Ne austriaken?« Viděl jsem, že mi nerozumí, proto povídám »Sokol — Čech.« A to už porozuměl. Když se mne ptal odkud a já řekl »Prerov — Morava«, už zas nás měl za Rakušáky. Pak ale se mne ptal, je-li to blízko Prahy. Povídám — čtvrt hodiny. Poznal jsem, že začíná mít k nám sympatie. Chtěl jsem z toho hned těžit. Když se mě ptal, proč jsme utekli, řekl jsem že z hladu. Dal nám donést bochník chleba

Z italské fronty.

patnáct vojáků a prohlízejí si nás zvědavě. Při tom každý si vzal od nás něco na památku. Jeden »karlika«, druhý knoflík od pláště, třetí zrcátko, byli by nás celé rozebrali. Vzali nám papíry i podobenky. — Poznám jsem konečně, že to snad nejsou Němci. Trápila nás žízeň a začal jsem taliánsky: »Signore, aqua.« Nerozuměli mně a tak povídám: »Kafe něnte?« Tomu rozuměli. Ale místo kávy dostali jsme víno a ovšem hned také z toho opici. Cítili jsme se jako doma a dali jsme se do zpěvu, až nás odvedli do kanceláři k výslechu. Přišel nějaký kapitán

a čtvrt kila ementalského sýra. Když jsme se najedli, začal výslech. Nechtěl věřit, že jsme provedli to, co jsem jim na mapě ukazoval. Ptám se konečně, co jsou zač. A oni, že Francouzi. Oni se mne zase ptali, je-li u našeho pluku více Čechů, kteří chtějí utéci.

»Ovšem že,« povídám, »ale strach je zdržuje.« Pak se s námi rozloučili a šli jsme za frontu. Měli jsme jídla a pití, ovoce, čokolády, až Bůh bránil. A tak po cestě s Monte Tomba až do zajateckého tábora ve Vicenze měli jsme se dobře.

Tam nás celý týden vyslychali oba, nej-

více však mne, neboť jsem toho více pověděl. Se svými otázkami chtěli mne poplést a přesvědčiti se, zda mluvím pravdu. Mezitím, co jsem byl vyslýchán, přišly fotografie z rakouské fronty. Žádali mě, abych na nich jim vše označil. Vyhradil jsem vše, co jsem věděl. Pak mně a Mazalovi slíbili, že se nám ničím nemohou odměniti, jen tím, že dostaneme stravu jako Francouzi a že nebudeme tak přísně drženi, jako ostatní zajatci. Slovu také dostali... Mezi tou dobou přišli si nás často důstojníci prohlédnout, něco mezi sebou vždy mluvili, podávali mě ruku a nejčastěji co říkali, bylo »Bon camarad«.

Dne 2. března přišel pro nás četník. Ani nám neřekl, kam nás povede a také bychom mu ostatně nebyli rozuměli a jen abychom šli za ním. Přišli jsme na dráhu a za nedlouho jsme přijeli do Castellfranco. Tam byli jsme předvedeni do kanceláře a já slyšel jsem hned vyslovovat jen mé jméno. Proto mě pojalo tušení, že se asi s Mazalem rozejdeme. Ještě, co mu to povídám, volá na mě důstojník, že půjdu »a la front«. Co se mnou chtějí, nemohl jsem pochopit. Mazala si odvedli a mě si vzali četníci mezi sebe. Dostal jsem řádné jídlo a jednali se mnou slušně. Po druhé hodině jsme vyšlápli. — Na cestě byl jsem předáván a vždy mne již někdo jiný očekával. Po cestě, ať italský, francouzský či anglický důstojník nás zastavil a vždy jsem byl něčím obdarován a šli jsme dále. Někdy na mne cosi pokřikovali a usmívali se, ale já nevěděl proč. Cestu, po níž jsme šli, jsem poznával a viděl jsem, že se blížíme k frontě, odkud jsem nedávno přišel. Bylo to pro mne záhadou, co se mnou zase chtějí.

Prvou noc, co jsem byl opět na frontě a spal jsem v jednom rozstříleném domě, řádně jsem promokl. Ráno při probuzení byl jsem celý mokrý. Spal jsem tak tvrdě, že ani jsem nevěděl, že skrze střechu na mne pršelo. Až ráno Francouzi se mně smáli, jak jsem byl promočený jako myš. Týž den přivedli mě ke štábu a zde po prvé zase slyším českou řeč od jednoho francouzského důstojníka. Má prvá otázka byla, co vlastně se mnou zamýšlejí. Řekli mi, zda chci a zda mám odvahu něco ještě pro Francii učinit. Poněvadž jsem nevěděl, jak bude po válce a do Ra-

kouska nechtěl jsem se za žádnou cenu už vrátit, řekl jsem, že učiním vše, jen jednomu že se budu protivit a to, kdyby mě chtěli poslat do Rakouska zpět jako zběha.

Řekli mi, abych šel s četníkem na frontu, tam že dostanu pokyny, ale jaké, opět mi neřekli. Na frontě přivítali mne vesele. Každý chtěl něco se mnou promluvit, ale já jim nerozuměl. Pak mě zavedli do kanceláře a oblékli mě po francouzsku. Zvědavost má byla napjata. Co chtějí asi se mnou činit? Ale ukojena nebyla až k večeru. Přišel ke mně jeden a německy mi řekl, že se mám zase vysvléci a vzítí svou starou austriáckou uniformu. Ptám se ho, proč jsem byl vlastně sem odveden. On mně řekl, že mne potřebovali k jednomu účelu, ale poněvadž sněžilo, nedalo se to provést. Žádal jsem tedy, aby mě tady nechali a že se o to můžeme pokusit druhý den. Oni mi však řekli, že jsem vyžádán pouze na 24 hodin a že zase musím zpět. Co prý za to chci, co jsem pro ně dosud učinil. Ukázal jsem na boty, neboť mně z nich lezly prsty ven a dostal jsem nové. Pak mě odvezli zpět do Vicenzy, kam přicházeli už noví zajatci.

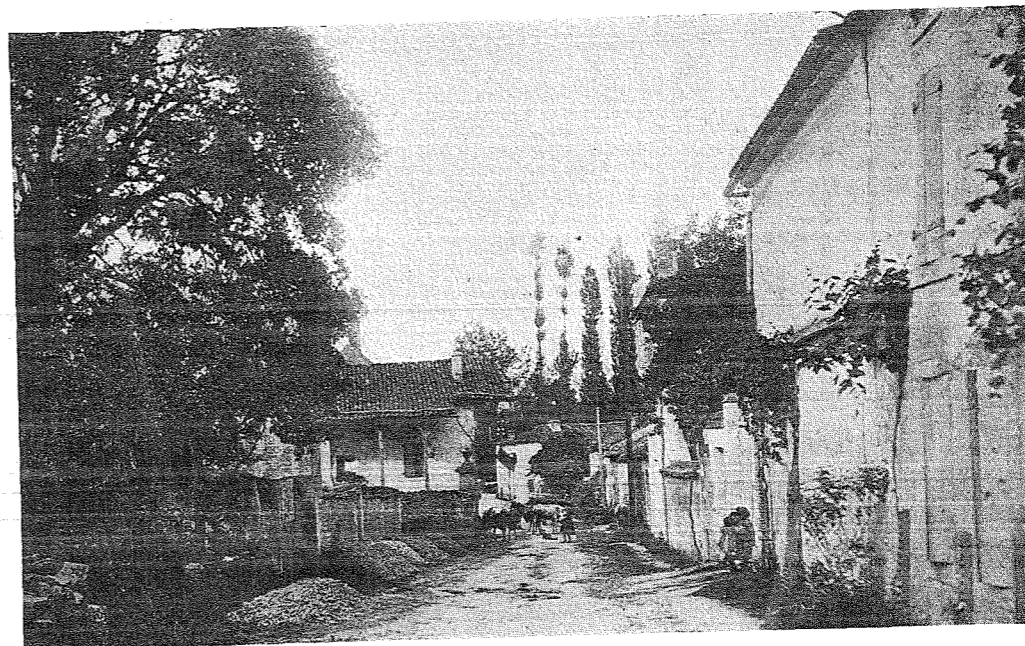
7. dubna přišli jsme do jiného zajateckého tábora mezi Maďary. Tam teprve jsem dostal školu, co to značí Čech a Maďar. Když se mně Maďaři ptali, co jsem, jestli zajatec a já řekl, že deserter, musel jsem se utéci pod ochranu Francouzů. Tak mně klnuli a spílali. Ale za čas ke mně chodili a prosili o to nebo ono, abych jim udělal, neboť viděli, že mám v táboře větší právo než oni. Čas mně utíkal, neboť jsem byl více venku v zahradě než v lágru. Přes den jsem někoho oholil a večer zaléval jsem zahradu. Když byla tma, chodil jsem teprve do tábora. Za jasných nocí slychali jsme střelbu děl a pozorovali explose. Někdy přicházivali z třetího tábora zajatci pro proviant a já poznal mezi nimi kamaráda Nováka od Přerova. Těšili jsme se na sebe jako děti.

5. června ráno probudil mě český zpěv a česká hudba. V prvním okamžiku nevěděl jsem, kde jsem a zdálo se mi to býti snem. Až teprve dráty, obklopující tábor, připomněly mně, že jsem v zajetí. Ovšem, že jsem honem utíkal se ptát, co je to za lidi, neboť

jsem neměl o nějaké legii ani tušení. Když mně všechno vysvětlili, žádal jsem ihned, aby mě pustili, že půjdu s nimi. Ale Francouzi řekli, že do italské ne, ale do francouzské legie že mohu vstoupit. Tam že je také česká armáda. Od onoho dne neměl jsem stání. 13. září předali mě mezi 65 Čechy do pátého zajateckého tábora. Tam jsme se připravili na cestu do Francie. 16. září vysedáme v Rouenu a jdeme do tábora. Zde dostáváme dovolenou na práci a proto jdu i já, neboť venku bylo lépe. Za 4 dny jsme přišli zpět a cho-

koslovenský dobrovolník«. Já obyčejně s důstojníkem chodíval večer po kavárnách a hostincích a měl jsem se dobře. Když jsme odjížděli, plakal tento dobrý důstojník pro nás jako otec. Psal mi jednou, ale pak přestal.

Prvé, co jsme v Cognacu udělali, bylo, že jsme se převlékli a vše, co bylo na nás rakouského, prádlo, šaty atd., dali jsme na hromadu, polili petrolejem a zapálili. Tak jsme pochovávali vši i Rakousko. Pak nám byla dána dovolená na vinobraní. Prvé dny mně připadalo, když jsem vyšel na ulici, že mě

Cognac.

dili jsme kopat hroby pro německé říšské zajatce a pochovávali jsme je. Pak dostali jsme práci v továrně na náboje a mezi zajatci Čechy jsme dělali propagandu.

V té době oblíbil si mě důstojník, který byl velitelem tábora a já se měl opět dobře. 22. září přijel od Národní Rady z Paříže br. četař Kacafírek, u něhož jsme se zapisovali Češi i Slováci do legie. Jsem s ním též fotografován, než jsme odejeli. Chodili jsme na procházky do města a zvláště mezi Němce, kteří nás nazývali »červená ruka«, neboť jsme měli na rukách pásky s nápisem »Čes-

někdo honí. Neboť v zajetí měli jsme stále vojnu v sobě. Pak mě přidělili k páté rotě 23. československého pluku. U pluku byla veselá vojna. Již 3. listopadu zapisovali dobrovolce do fronty a byl jsem i já mezi nimi. 8. listopadu jsme pořádali velké sokolské cvičení, při němž jsem též cvičil. Ale již dne 9. listopadu přišla zpráva, že Němci kapitulují. Proto jsme nedělali už nic jiného, než lampionové průvody po městě a připravovali jsme se domů. 5. ledna 1919 zrána odjížděli jsme z Cognacu, kde prožili jsme snad ty nejkrásnější chvíle.

X

NA CESTU DO ČESKÉ DRUŽINY

JAROSLAV ČIŽMÁŘ

Bývalo u nás před válkou pro inteligentní proletariát již těsno a mnozí a mnozí museli odcházeti do ciziny, hledati tam vhodné zaměstnání. Byl jsem jedním z nich. Jako absolvent mělnické vinařské školy přijal jsem rád nabídku pana ředitele Fořta, abych jel do Ruska a nastoupil místo v jednom velkém vinařském závodě. Dopisovali jsme si však asi šest neděl a pan ředitel ne a ne napsat, ve které části Ruska onen závod se nachází. Konečně počátkem listopadu 1910 bylo mně oznámeno, že došly pro mě a tři kolegy, kteří měli jet s sebou, na cestu peníze a že se máme sejít v Praze, kde nás bude pan ředitel očekávat, dá nám potřebné informace a vyjedeme společně — kam, stále ještě jsem se nedověděl.

Rozloučení doma bývá vždycky těžká věc, ale nejtěžší jest tehdy, když odchází někdo na řadu let do daleké ciziny a zanechává doma tak mnohé, co ho těšilo a co měl rád. Bylo to nějak za smutného, pošmourného dne, když jsem vyjížděl z domova, s kufrem sice dobře všim zásobeným, s malým obnosem vlastních peněz, ale pln pevného odhodlání, postavit se směle v zápas za skývu chleba, za získání zkušeností a odborné praxe. Rozhodně dělal jsem jen na zapřenou hrdinu, když při posledním sbohem pohlížel jsem na nádraží v oči plné slzí, a furjantsky uklidňoval a pokoušel se o laciné žerty. Ale ty smutné, zaslzené oči viděl jsem dobře a jejich obraz provázal mne dlouhá léta a snad i od mnohého uchránil.

Však později divil jsem se, jak lehkomyšlně jsem tehdy odjížděl a ani v duchu si nepředstavoval všechno to, co bylo pak cestou i v cizině překonati. Kdo by si byl také tehdy

pomyslel, že odjíždím z domova na více jak devět let a že plných pět let nebude o mně nikdo doma vědět, jsem-li vůbec živ a co dělám. Však toho dne jsem ještě neodejel opravdu a vrátil se z cesty zpět, povolán telegramem otce, poněvadž došel dopis, abych do Prahy přijel až za tři dny.

Bylo i smíchu dosti, že jsem se tak brzy vrátil! Nedalo se nic dělat, já byl vlastně rád a nějak vážněji vše na cestu uspořádal. Jen kdyby toho loučení opět nebylo. Našlo se také mnoho proroků, kteří předpovídali, že budu mít v Rusku neštěstí, poněvadž jsem se vrátil z cesty a vypravuji se na odjezd v pátek. Ale odejel jsem přes to přece v pátek a musím říci, že nic zvláštního se mně nestalo. A ten pátek byl vlastně jen počátkem těch několika pátků, které byly pro mne velmi významné a příznivé a konečně bylo to zase v týž prý nešťastný den, když jsem zase zapadl do rodného města — v legionářském stejnokroji. Tedy opět potvrzení, že i ta teorie o nešťastném pátku má své dobré výjimky.

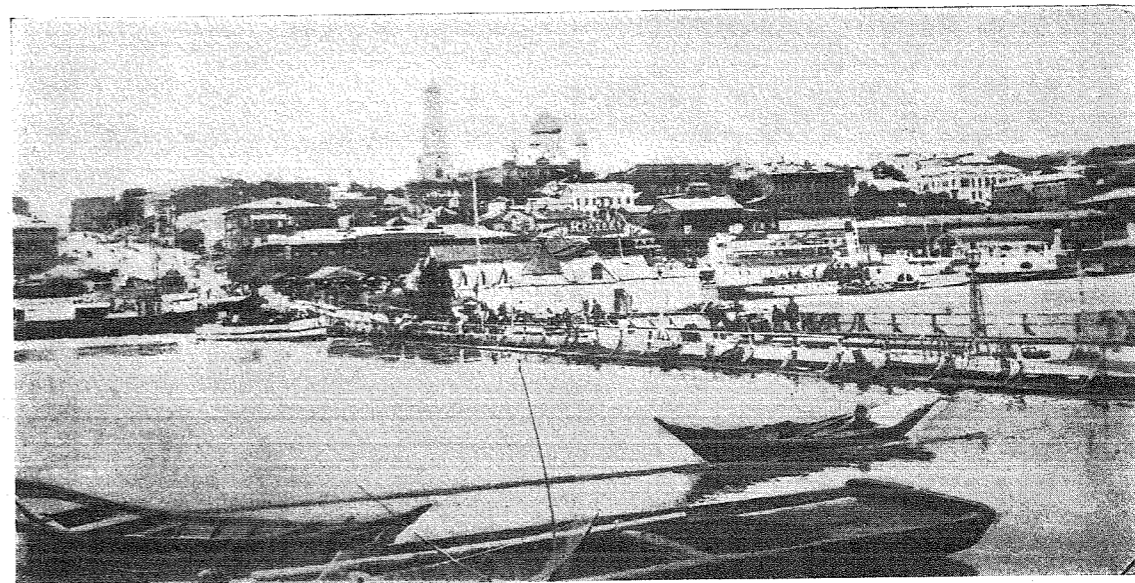
Nebylo mně veselo, když jsem opravdu odjížděl, ale dobrá potěcha nás Valachů, stará, dobrá slivovice, od otce zvláště pečlivě vybraná, pomáhala rozhánět chmůry na duši, uklidňovala, zahřívala a vracela náladu, pod dojmem rozloučení ztracenou.

V Praze čekal pan ředitel Fořt a konečně jsem se dověděl, že máme jeti do zakavkazského kraje Ruska, někam k perským hranicím. Snad se zdálo, že mi na tom ani mnoho nezáleželo, kam pojedeme, poněvadž pan ředitel byl nejvíce překvapen tím, že jsem nikterak nebědoval, že pojedeme tak daleko. Však se také přiznal, že nepsal jen proto kam máme jet, abych se nebál těch dálek. Špatně

mne tedy znal a pozoroval jsem, že imponoval mu můj klid a pověřil mne vůdcovstvím, svěřil pro všechny na cestu peníze i písemné doporučení firmě. Na konec si vzpomněl, že firma žádala, abychom byli aspoň trochu hudebníky a mohli se ve volném čase pokusiti sestaviti v závodě hudební sbor. To byl první kámen úrazu. Já se přiznal ihned, že bych snad dovedl zahrát na housle tak »na ty louce zelený«, ale že do jiných hudebních kumštů pouštěti se nemohu a nebudu. Kol. Novák ten se již hrdě přiznal, že hraje dobře na okarinu a třetí, že by v nejhorším případě také něco svedl na kudlu. Tedy hudební per-

se státi i milionáři; jest tam již několik našich absolventů, výborně se uplatnili a mají královské platy.« Věřili jsme, že to myslí s námi dobře, srdečně mu za vše děkovali, ale na milionáře to z nás nedotáhl žádný a ke královským platům také několik kopějek scházelo. Musím se však spravedlivě přiznati, že já opravdu měl brzy plat, při srovnání s poměry u nás, velmi vysoký a mnohý starý absolvent za celou řadu let nedosáhl toho platu jako já již v druhém roce.

Odjezd z Prahy stanovili jsme na pondělí a já se toulal Prahou celé ty dva dny, těšil se z její krás a snažil se navštíviti všechna nám

Město Rostov na Donu.

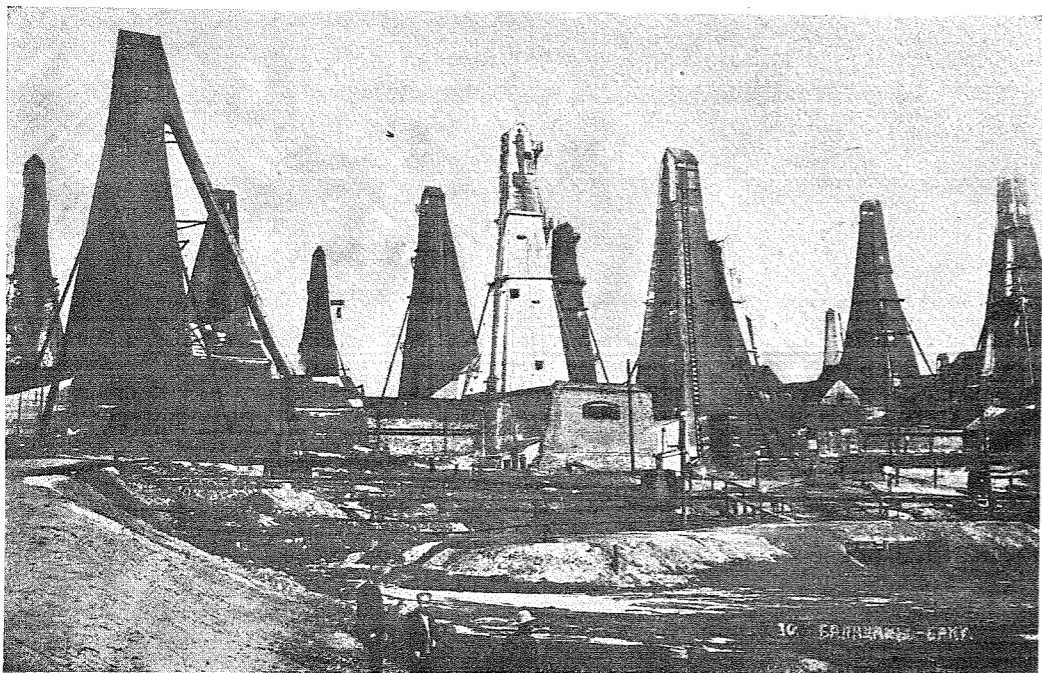
spektiva špatná a i pan ředitel nějak rychle poznamenal, že naše hudební poznatky k šíření slávy českých muzikantů jsou nevalné a bude prý pro nás nejlépe toto pole působnosti nechatí povolanějším a my abychom se snažili vyniknouti raději ve vinařství. Jen kol. Peksa byl dobrým hudebníkem, hrál výborně na housle, které pak vezl také s sebou a zachraňoval u jednoho ze šéfů dobrou pověst českých hudebníků.

Pan ředitel se s námi otcovsky rozloučil a připomínal, abychom nezklamali jeho naděje a uhájili dobrou pověst českých pracovníků v cizině a vážně nějak prorocky dodal: »Víte, víte hoši, jen se držte, v Rusku můžete

tak drahá a význačná místa. Byl jsem v muzeu, v divadle, na Hradčanech i na Vyšehradě, pozoroval dlouho krásu Vltavy, nádherné panoráma vrchů kolem ní a snažil se zachytiti všechny ty milé, nenahraditelné pohledy, jako bych věděl, že budu od nich vzdálen celou dlouhou řadu let.

Bylo již pod večer, když jsme vyjížděli z Prahy a zapadající slunce zlatilo ji svými paprsky, jako by nám ji odívalo do nejkrásnějšího hávu a my mohli ten krásný, drahý pohled dobře vtisknouti v paměť — posledním pohledem z okna unášejícího nás vlaku na dalekou cestu do neznámé ciziny.

Nevěděl, netušil jsem, že nastoupili jsme

Petrolejové doly v Baku.

vlastně tehdy již cestu k odboji, která trvala skoro čtyři léta a vedla krásným Kavkazem, Kaspickým mořem i Persií, ale přece dovedla mne v pravý čas do Kyjeva, do bratrstva České družiny.

*

Poslední obrazy Prahy zanikaly v dálce. Jednotvárný, pravidelný hukot ubíhajících kol jako by připomínal, že nutno již pohlížeti kupředu a s odvahou k dalekému cíli. Marně vyhlížet. Praha zůstala již daleko. Na jak dlouho? Nebyl jsem klidný, tušil jsem, že nastává pro mne doba těžkých zkoušek. Přede mnou byla jen otázka a čisté folio. Čím bude vyplněno? Praha—Rusko—Kavkaz! Jak a kdy se navrátím? Kdo mohl předpokládat, co se stane a jak rád se budu vracet do nových poměrů. Válka — legie — samostatnost —? Tehdy v roce 1910 ani v nejmělejších představách nikdo netušil! Odešel jsem od okna a přisedl ke kolegům, ale mlčeli jsme všichni a nechávali volnost honícím se hlavou myšlenkám.

Vlak řítí se k východu a nesl nás brzy zase klidně a odhodlaně naší Moravou, přes Bohumín, Krakov, Lvov. Voločiskem jsme vcházeli do velkého Ruska. Ihned ve Voločisku, kde jsme se usadili v železničním voze,

byli jsme mile překvapeni jejich úpravou i obklopujícím nás prostředím. Přicházeli jsme do Ruska již předem jím nadšeni a věřili jsme, že jedeme ke svým lidem a nikoli do ciziny. Zdálo se nám, že již při prvních krocích máme kolem sebe více místa a prostoru, a že všechno jest mohutnější, snad veselejší a radostnější než u nás. Ve vlaku byli jsme brzy středem pozornosti obecenstva a já, poněvadž z Valašska, mohl jsem se i trochu dorozumívati. Cesta nám vůbec dobře počala, snad tím, že shodou okolností sešli jsme se s dobrými lidmi, kteří se nám věnovali a o nás dbali. Jeden kolega měl s sebou housle, tak hrál naše veselé písničky, které se všem líbily. Užší společnost tvořili nám nějací dva pánové, mladý mnich a jedna paní. Všichni jeli do Kyjeva, kam jsme směřovali i my. Již cestou od hranic bylo pro nás mnoho nového, ale hlavně nádraží a jejich uspořádání, vojsko, policie a zvláště obyvatelstvo celým svým vzhledem a způsoby.

Třetího dne jsme přijeli do Kyjeva a zmíněná již společnost zavedla nás do nějakého hotelu na ubytování, poněvadž jsme si chtěli v městě trochu odpočinouti a je prohlédnouti. Chodili jsme v Kyjevě jeho širokými a pěknými ulicemi, plnými ruchu a shonu. Ačkoliv

byl tam sníh, a snad právě proto, líbil se mi Kyjev velice. A komu by se nelíbil ten rušný život na Křeščatiku, Vladimírské atd., tehdy plný veselých zvuků rolniček a ozvěny hluku nádherných uhánějících koní v lehkých sánkách zapřažených. Na širokých chodnicích bylo večer plno promenujícího obecenstva a v záplavě světel jsme zvědavě pozorovali veselé a pěkné tvářičky rozkošných kijevanek. Bohatě obchodní výklady zdály se výbornou dekorací živého ruchu ulic a dávaly svědectví o blahobytu obyvatel.

Navštívili jsme hotel »Praga«, pak českou restauraci u Dumské plošči, dali jsme si, aby bylo nač vzpomínat, husu a poslední knedlíky, ba i plzeňské a zase vyšli do ulic dívat se na výstavné nádherné kostely se zlatými báněmi a pozorovali velkolepou scenerii zajímavého města. Vyhledali jsme také daleký výhled do zadněprovských rovin Ukrajiny a přihlíželi k čilému ruchu kolem řeky na Podolí. Nakonec jsme navštívili p. J. Volfa, tehdy obchodního komisionáře, pozdějšího velmi zasloužilého organisátora našeho odboje, umučeného bolševiky po odchodu československých vojsk, který nám ochotně pomohl opatřit lístky na další cestu a dal velmi důležité informace, jak si počínati za další jízdy vlakem.

Po dvoudenním pobytu v Kyjevě jeli jsme dále na Poltavu, stále nekonečnou rovinou na jih k moři Azovskému. U Taganrogu jsme obrátili na východ a dojeli do Rostova. Poněvadž jsme museli v Rostově čekat opět několik hodin, prohlédli jsme si město a zašli k širokému, velkému Donu. Rostov se mi však nelíbil, nemohl se rovnat Kyjevu a také

Na Kavkaze.

Nejvyšší hora na Kavkaze, Elbrus.

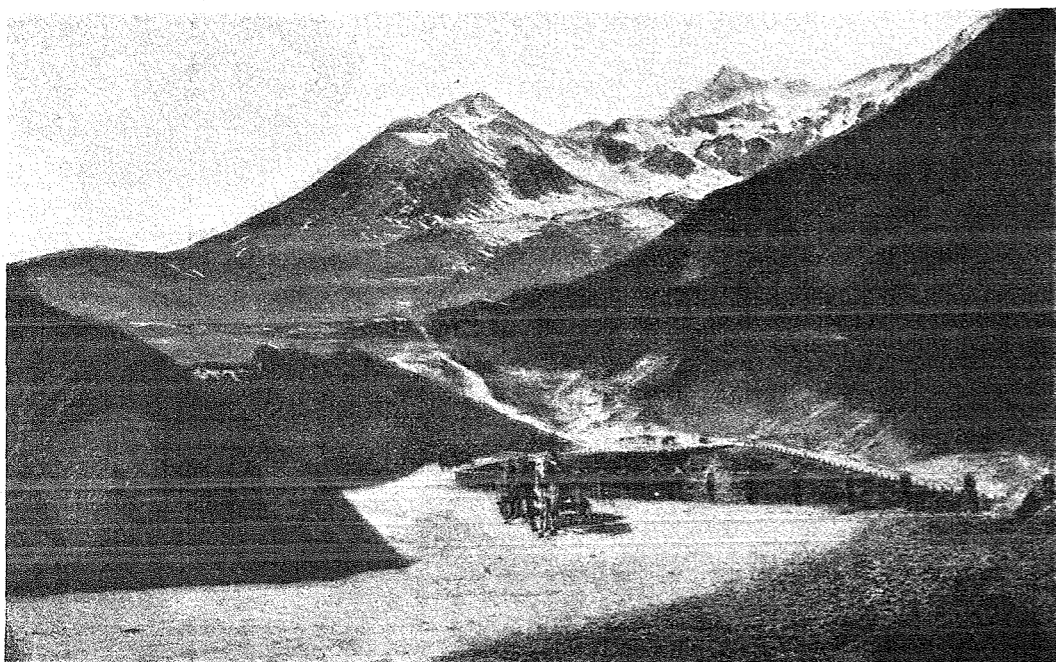
nečinil takový dojem, ač jest to město neobyčejně rozlehlé a obchodně velmi důležité.

Od Rostova unášel nás vlak zase na jih ke kavkazským horám. Čekal jsem věru napjatě tolikráte vzpomínaný a velebený horský zázrak, nebetyčný Elbrus a Kazbek. Brzy také, náhodou za jasné pohody, vynořil se v dálce před námi obrovský masiv hor, zahalený ve třpytivě bílý sněhový háv. Jak připadalo všechno kolem malé a nicotné na blízku tak ohromných přírodních divů! Stoupali jsme stále po stráních výše, mezi lesy a skalami, projížděli po smělych mostech nad údolím a po úbočí hor a měli často daleký výhled do kraje a rozsáhlých stanic kozáckých.

Po strmých cestách, na dobrých koních, bylo vidět statné jezdce v čerkeskách, ve vysokých čepicích, s puškou, kindžálem a vlajícím bašlykem na ramenou. Čerkesové? Ne — jen volní synové kubánského a terského kozáctva, směli a opravdoví rytíři předkavkazské krajiny. Domorodé obyvatelstvo, Ositíni, Mingrelci, Lezgíni, Čerkesové, Čečenci a jiní odešli před Rusy po marných bojích dále do hor, do nepřístupných někdy aulů a saklí. Hrdinný, ale málo početný národ ustoupil a podrobil se hrubé síle zbraní po tak hrdinné obraně svých kvetoucích sídel, že není snad v dějinách podobného příkladu.

A vlak unášel nás dále zase k východu a k moři Kaspickému. Jeli jsme kolem Grozného, jeho naftových studní a ohromných petrolejových nádrží (daleko provázejících nás jejich zápachem), dále a dále v zajímavé

scenerii přírody. Cesta byla dlouhá a my již dávno naučili se vyhledávat a cenit místo ke spaní na vrchním sklápěcím prknu ve vagoně a drželi je dobře okupované. Únavu jsme ani mnoho necítili, poněvadž jsme stídně dobře spali, dobře jedli a užívali v hojnosti ze všeho na nádražích vyloženého bohatství. Čaj byl na každé stanici, dobré, chutné, teplé pirožky, jinde pečené slepice, vařená vejce i raci a maso všeho druhu podle chuti a libosti a podle našeho úsudku za směšně nepatrné ceny.

Vojenská cesta na Kavkaze.

Nyní bylo před námi moře, po jehož břehu měli jsme se dostat k Baku a pak již do údolí za kavkazský horský hřbet. Zase mne to zimničně rozehvívalo. Jaké to moře bude, co uvidím. Měl jsem hlavu plnou představ a když se náhle před námi otevřela nekonečná, v dálce ztrácející se hladina, zůstal jsem v tichém údivu přitisknut k oknu a pozoroval ten, ničím jiným nenahraditelný, pohled. Vlak unášel nás podél břehu plného kamení, písku, jinde nějakého bodláčí a na druhé straně často pod skalami příkrě stoupajících hor. A moře si hrálo. Vlnky malé a zase větší, jakoby přivalem stíhané zanikaly, utíkaly ku břehu, jedna za druhou, stále a bez konce.

Tam v dálce lodi brázdily hladinu, ve vzduchu poletovali veselí bílí rackové, nad nimi jasný azur oblohy a moře stále v živém chvění, někdy i ve vzdorném nárazu příboje o skálu. Všecko kolem ukazovalo plný nekrotný život matky přírody. Kolik to krás, překvapení a nádhery!

Mimo stanice ztichl kraj a v písek pohroužená zmlklá krajina, zpestřená chudě bodláčím a trsy. Jen někdy v dálce bylo vidět těžce naložené velbloudy karavan, jak stejnoměrně vykračují, jeden za druhým v písku pobřež-

ních cest, aby roznášeli zboží do míst sta verst vzdálených. Jinde však, kde kraj otevřel se dále od moře, byly tiché vesničky, stáda skotu, pasoucího se na zapomenuté zimní chudé trávě lesních palouků. Na nádražích již dávno převládal lid mongolských rysů: Tataři, Kalmyci, Turkmeni. Ruský národ mizel. Čerkesky a kavkazské beranice převládaly. Více špíny a vzchájející se zá-pach dokazoval počínající orient.

Za Derbentem, starým tatarským městem, s nádherným chrámem ctitelů ohně, vyhlíželi jsme zase Baku s jeho naftovými věžemi, které jsme znali již od Grozného. Do Baku jsme nezajížděli, nýbrž jen na stanici Balad-

žari, ale viděli jsme dobře a zřetelně lesy těžních věží bakynských u Surachán a Balachán. Od Baladžár pro změnu po prvé jeli jsme na západ v širokém údolí řeky Kutry mezi Kavkazem velkým a malým. Vlak unášel nás dalekou neobydlenou solnou stepí bakynskou v mrtvé, ničím nerušené přírodě. Dále v lepší vegetaci bylo pozorovati velká stáda skotu, ovcí, koní i velbloudy, pasená umouněnými Tatary na hbitých koních. Jak nám vysvětlovali společníci, stáda přihnali kočovníci s horských pastvin, které byly v té době pod sněhem, do nížiny kúrské, kde sníh nebývá, aby je pásli po celou zimu na malé, v létě vedrem spálené trávě. Nizké, z hlíny spleené domky bylo viděti dále od trati velmi poskrovnu a u trati, blíž k stádům pasoucího se dobytka, pozorovali jsme zajímavé kožené stany kočovníků. Před stany býval čilý ruch četné mládeže, která bojovně mávala proti ujíždějícímu vlaku, který snad rušil klid jejich tichého království. Toho všeho nedbali dorostlí, někdy hrozní synové stepi a s pravým klidem orientálce pohlíželi na vše kolem, sedíce známým způsobem na zkřížených nohou a kouřice z malých hliněných dýmek, nasazených na dlouhé troubele. Zajímavý obraz života na stepi doplňovaly stále nové a krásné pohledy na kavkazské horstvo, které náhle z rovin stoupalo do závratných výšin.

U stanice Jevlach, posledního velkého nádraží před Jelisavetpolem, upozornil nás průvodčí, že budeme brzy na místě. Upozornění to jako by mne probudilo a přede mnou snad po prvé za celou jízdu vyvstala otázka, kam to vlastně jedu a co asi přinese nový domov. Uvědomoval jsem si dobře, že podmínky života budou jiné a pro počátek snad i těžké, tak jistě docela jiný bude můj život i prostředí, nežli v jakém jsem dosud žil. Nějaký stesk padl na mne, ani ne tolik obavy. Nebál jsem se životních zkoušek, ale pocítil jsem nepříjemně vědomí, že jedu pracovat do daleké ciziny pro někoho mně naprosto neznámého a cizího, že jedu prodávat své vědomosti a práci k zvelebení cizího majetku. Tam po prvé jsem si uvědomil zlý osud našeho mladého národa, který nemohl zaměstnat své lidi doma, aby jejich práci národohospodářsky

Čerkesové.

sílil, osamostatňoval se a obchodně ještě více se vzcháhal. Že cesta může být pro mne také prospěšná, o tom jsem neuvažoval.

Byli jsme již dlouho připraveni, když jsme přijížděli k Jelisavetpolu. Chmurné myšlenky zase mne opustily, neboť jsem si všiml lépe společníků. A věru, bylo zajímavé je pozorovat. Byli to většinou domorodci, osmah-lých tváří, jiskrných očí, statně urostlí, oblečení v čerkesku a u každého za pasem velký kyndžal v pěkné ryté pochvě. Mluvili řečí nám tehdy neznámou a dosti jednotvárnou. Ač se mohli na sedadlech pohodlně posadit, snažili se přece podstrčit pod sebe nohy, aby v té nemožné pozici se jim snad lépe vyprávělo, ale hlavně kouřilo.

Jelisavetpol — naše konečná stanice! Vystoupili jsme z vlaku a po nějakou dobu se bezradně ohlíželi po někom, kdo by nás zavedl k firmě. Brzy se k nám hlásil pan Ackermann, krajan, který byl již několik let zaměstnán v závodě, ve kterém jsme měli nastoupit místo. Byli jsme věru rádi, že nás k firmě zavede náš člověk.

V závodě nás přijali dobře, vykázali byt, dali den volno a pak již do práce. Vinařství fy Bratři Fohrerové bylo jedno z největších

v Rusku, moderně zařízené a znamenitě vypravené. K závodu patřilo 600 desjatin vinic a ve sklepích se ukládalo stále přes 300.000 věder vína. Šťastnou shodou okolností byl jsem přidělen do laboratoře k analýze a scelování vín a měl ihned přístup ke všem odborným pracím. Tím jsem získal již na počátku odpovědné místo a i další pobyt v závodě byl pro mne velmi příznivý a také hmotně výhodný.

Počal jsem s opravdovým studiem ruštiny a snažil se mluvit, i když se mně směli. Velkou pozornost jsem věnoval vývěsním tabulím nad obchody a dílnami a snažil se všecko přečíst a si pamatovat. Vedle ruštiny potřeboval jsem hlavně němčinu, poněvadž majitelé byli Němci a ve vnitřní správě závodu mluvilo se německy. Tam se mi hodila i ta trocha němčiny, co jsem znal a byla pro mne velkou výhodou. Brzy jsem poznal nutnost tatarštiny a i tu se musel učit a naučit.

Závod byl při nádraží, do města bylo 4 km a spojovala je »koňka« — primitivní tramvaj, tažená obyčejně velmi sešlými koňmi. Město Jelisavetpol, sídlo gubernátora stejnojmenné gubernie, stará to stolice tatarská, zvaná původně Gandža a přejmenovaná po obsazení Rusy, bylo vždy velmi významné místo obchodní, středisko života celého kraje a mělo tehdy asi 34.000 obyvatel. Převážnou většinu tvořili Tataři a Arméni, stejným počtem, a zbytek malé skupiny všech kavkazských národů a přistěhovalci z Evropy. V městě žili příslušníci celkem asi 30 různých národností. Konečně na Kavkaze to není zvláštností, poněvadž obyvatelstvo je tam v takové směsici, že se to nenajde snad nikde jinde.

Byl jsem v zajímavé krajině východního Zakavkazska. Kolem všecko nové, nevidané — orient se všemi půvaby i mnoha odpornými detaily. Jiný lid, naprosto nový způsob života, jiný nezvyklý ráz celého kraje. Za závodem přes trať počínala již rozsáhlá, jednotvárná, kamenitá step, porostlá bídnou travou a křoviskami s velkými a ostrými trny. A přes step dalekým výhledem, kde se dalo tušit, že teče Kura, jediná, avšak mohutná řeka celého kraje, která v létě nevyсыchala, bylo zřetelně v dálce vidět mohut-

nou přehradu horských velikánů, ztrácejících se často v oblacích. Věčný led a sníh, kryjící jako čepičky nebetyčné vrchy, zářily na slunci jako mohutné světelné štíty, které posílaly chladné své paprsky do dalekého kraje. Na druhé straně k městu jednotvárný ráz zpestřovala živá zeleň rozsáhlých vinic, sadů i zahrad a v pozadí vypínaly se zase hory malého Kavkazu s typickým štítem vyhaslé sopky Kōpes.

Celý zakavkazský kraj jest uzavřen a sevřen mohutnými přírodními překážkami. Na západě mořem Černým, na východě Kaspickým, na severu Kavkazem velkým a na jihu Kavkazem malým. Horský masiv velkého Kavkazu táhne se celým krajem mezi oběma moři v délce 1515 km a dosahuje šířky až 210 km. Dělí se na sedm samostatných částí, jest většinou neschůdný a těžce přístupný. Nejdůležitější komunikační spojkou přes hory jest tak zvaná Vojensko-gruzínská silnice, která spojuje Vladikavkaz s Tiflisem. Cesta ta jest zajisté jednou z nejzajímavějších silnic světa. Vystupuje až k úpatí Kavkazu a po celé délce je vedena krajem tak vzácné scenerie a místy jest tak směle stavěna, že věru nesnadno se rozhodnouti, co dříve pozorovat — nádherný kraj velebné přírody nebo směle stavitelské dílo, postavené v pusté, nepřístupné krajině. Do války bylo po silnici pravidelné poštovní i automobilové spojení. Cesta automobilem trvala 20 hodin. Kdo však chtěl míti opravdový požitek a všecko viděti a si prohlédnouti, cestoval koňmo a nocoval v domcích poštovní správy, v určitých vzdálenostech postavených a k pobytu cestujících zařízených. Mimo tuto výbornou silnici byla ještě Vojenno-oseťinská cesta, která vedla do města Kutajsu, ale ta nebyla sice tak dobře vybavena, za to vedla krajem snad ještě divočejším a zajímavějším.

Horstvo vrcholí mohutným Elbrusem a Kazbekem, které pokrývá věčný sníh. Sněhová linie počíná na západě ve výšce 2926 m, na východě ve 3720 m. Ze zakavkazské strany postupuje kraj mírným svahem od řeky Kury k horám a vlastní úpatí hor počíná bujnými lesy; často jsou to lesy ovocného stromoví. Srážné stoupání bývá přeru-

šeno náhorními rovinami; ve vyšších polohách postupně následkem stále drsnějšího podnebí opouštějí straně lesní stromy, až se objevuje jen holá skála, která přechází pak pod pokrývku věčného ledu. Nevyčerpitelné jest bohatství kavkazských lesů, které čeká předně na komunikační spojení, aby mohlo býti zužitkováno, tak jako celá řada nerostů, rud a hornin, často na povrchu země ležících.

V lesích a horách kavkazských bývala neohrazená možnost lovu a to nejen zvíře vysoké, kamzíků, kozorožců, ale vyskytoval se tam ještě i zubr a za mého pobytu v bakinské krajině byl zabit dokonce tygr. Častější jest levhard, hyena, zvláště pak medvědi několika druhů, vlci a šakali. Ve vzduchu neomezeně vládne několik druhů orlů a jim podobných dravců, kteří zalétají na lov často daleko do kraje.

Kavkaz dělí se na tři části a to na Předkavkaz, vlastní horský masiv a Zakavkazsko. Předkavkazí měří celkem 486.000 km² a má asi 15 milionů obyvatel. Zakavkaz zaujímá plochu 246.000 km² se 7 miliony obyvateli. Kavkazským hřbetem vede hranice mezi Evropou a Asií, takže v Zakavkazsku ocitáme se již v jiném dílu světa. Zajímavý ten kraj těšil se vždy pozornosti všech okolních národů a veškeré přesuny jejich a stěhování zanechávaly na něm stopy. Také dnešní seskupení tamních národů ukazuje, že v zemi žijí různé zbytky národů, které nijak nesouvisí s okolím, mají naprosto odlišný způsob života, jinou řeč, zvyky atd. a jejich příslušníků bývá někdy i jen velmi málo. Hlavní část obyvatelstva východní části Zakavkazska tvoří Tataři azerbendžanští, přišli z dnešní Persie, ale přijali jazyk turecký, ač mluva jejich má dosud mnoho slov perských. Náboženství jsou mohamedánského a převážně šiiti, méně se hlásí k sunitům. Střed obývají většinou Gruzíni a jihozápad Arméni. Všech národů žijících v kavkazských krajích počítá se přes devadesát. Podrobnější vypravování o nich ponechám do speciální části.

V posledních stoletích velmi málo pozornosti věnovalo Kavkazu Rusko a dějiny ruské těch dob jsou z velké části vyplněny boji za pokoření kavkazských národů a pod-

Typ čerkeského bojovníka.

manění tamních krajů. Bylo třeba krutých a dlouholetých válek, nežli Rusové ovládli Předkavkazsko, je osadili a udrželi. Největší zásluhu za úspěchy ruských zbraní a za zvelebení Předkavkazska má hlavně malaruské kozáctvo, které tvořilo ruskou přední stráž na řece Kubani a Tereku. O každou píď země se bojovalo a když hrdí horci konečně podlehli, velmi mnozí z nich se nepokořili »d'aurovi« a vystěhovali se do Turecka. Tak učinili hlavně Čerkesové, kteří opustili, věřice slibům tureckým, své kvetoucí osady na pobřeží Černého moře a na Kubani a museli pak bídně živořit v anatolských pustinách a na Balkáně. Po nich zůstaly dochovány mnohé památky velmi vyspělé vlastní jejich kultury, avšak kraj dlouho pustl a zarůstal křovím, poněvadž noví obyvatelé nepokračovali v jejich šlépějích, rozumného a podnikavého hospodaření. Teprve roku 1770 po prvé překročilo ruské vojsko kavkazský hřbet a načalo rychlejší, ale krvavé pokoření celého kraje. Roku 1801 požádala někdy mocná a slavná říše gruzínská o ochranu ruského cara proti nájezdům četných nepřátel a brzy byla připojena k ruské říši, jako její část. Připojením Gruzínska otevřely se Rusům vlastní brány země, přes to

však bylo třeba krutých nákladných bojů a neobyčejných obětí, aby Rusko v r. 1815 mohlo říci, že dobylo celého Zakavkazska a rozšířilo o bohatou tu zemi svoji říši.

V zemi klid však nenastal a snad právě naopak počala se dlouholetá drobná válka v horách, v pralesích a nedostupných skalách, kam utekli se odvážní vlastenci horského lidu a soustřeďovali kolem sebe nepokojný a odbojný lid. Ruské vojsko muselo na mnoha místech stavěti pevnosti a sruby, udržovati velké posádky, aby se zdarem čelilo chytrým a úskočným nepřátelům. Každý horský aul, každá, na skály přilepená a nsnadno přístupná sakle byla skoro nedobytná pevnost a Rusové krvavě platili za snahu podmaniti volné horské orly. Legendární dnes Šamyl, nejznámější a nejzdatnější vůdce horských povstalců, celá desetiletí porážel a znepokojoval ruské vojsko až r. 1859 byl konečně zajat a učiněn neškodným. Od té doby může se počítati, že byl Kavkaz pokořen, v zemi zjednan zdánlivý klid a právní pořádek, nepřihlíželi-li se k občasným vzpourám a ničivé práci různých loupežnických band.

V Jelisavetpolu v rušné a překotné práci, v zajímavém okolí, veselém životě ubíhal rychle rok za rokem. Brzy jsem se blízko sešel s místním lidem, měl dobré přátele mezi ruskými Tatary i Němci, ale na domov jsem nezapomínal. Byly to mimo dopisy »Lidové Noviny«, které docházely právě za týden a informovaly mne, co se dělo u nás. Měl jsem Kavkaz dávno rád s jeho nesčetnými krásami velkolepé přírody a dobrým a zajímavým lidem, neboť krása přírody byla tam nádherně doplněna domácím horským obyvatelstvem, které jest jistě představitelem klasické krásy dokonale urostlého člověka. Nejen ženy vynikají často pohádkovou krásou, ale i muži svým stepilým vzrůstem, krásnou hlavou představují nejdokonalejší výtvořiny přírody.

Ačkoliv jsem žil v zajímavém okolí, přece jen jsem toužil podívat se zase jednou domů. A bylo to právě v roce 1914, kdy jsem si pevně umínil, že zajedu domů a měl již všecko na cestu připraveno, když v tom

ozvěna sarajevského výstřelu dolehla až k nám a já odjezd počal odkládat. Byl jsem nespokojen, že se mi nedaří dlouho osnovaný plán, utajovaná radost a naděje, že zase po letech budu doma. Vypovězením války Srbsku bylo však definitivně odtroubeno mému odjezdu.

Všechn život v kraji jako by ustal. Staré, ustálené obyčejy lidí byly náhle potlačeny a do všeho zasáhl nový, nikým nezvaný, hrozný přízrak. »Válka — válka«, ozývalo se z každé rozmluvy a hrozné to slovo vnikalo i do klidných a šťastných rodin, usadilo se ve všech domech a nevyneslo paláce stejně jako bídnou chatu. A snad i večerní vánek z obrovských nebetyčných hor i vlahý šepot stepi přinášel ozvěnu podobných myšlenek všech lidí z celého kraje. Nebylo uniknutí! Nebylo již klidu. Válečný řev se vzmáhal, přehlušoval všecko a vír událostí strhoval každého, kdo se mu přiblížil věkem. Na všech stranách válka zanechávala hluboké stopy strašného neštěstí.

Veřejně však lid projevoval nadšené vlastenectví a zdálo se, že celý ruský národ válku vítá. Proti Německu a Rakousku směřovalo záští vyvolané posledními událostmi, podporované tiskem a kromě toho dobře využítkované odpovědnými místy. Všichni ruští občané byli zachvázeni ohněm nenávisti a hořeli pomstou — proč — to ve velké většině snad ani nevěděli. Kde leží a co jest to na př. Rakousko, věděl za Kavkazem málokdo a proč má vlastně bojovat a snad i umírat, nedozvěděl se z vojáků snad žádný. Volalo se však nadšeně: »za cara, za vlast, za Rusko«, pořádaly se velkolepé průvody, pronášely se bojovné, strhující řeči, zpívala se na kolenou klečícími, nepřehlednými zastupy velebná carská hymna a všechen lid klaněl se v prach před obrazy cara a carevny, v čele průvodu nošenými.

I já tehdy věřil, že válku nutno vítat, že přišla pro Rusko a snad i pro mnohé jiné národy kritická a dějinná chvíle a doufal jsem pevně, že Rusko dokáže divy a splní naděje. Strhoval mne ten velký rozmach ruského gesta, že se Rusko nedá stále beztrestně provokovat a že jest pevně odhodláno zahájit zápas za spravedlnost a samo-

statnost malých slovanských národů. Hlavně tím svým vystoupením na obranu Srbska získalo si mne Rusko cele a želel jsem tenkrát po prvé, že nejsem Rus a jedním z těch milionů, které právě volal car proti zpupným, hrdým, krutým a bezohledným svým i našim nepřátelům.

Tehdy jsem si uvědomil jasně a určitě, že nejsem Rakušanem, že jsem jím nikdy nebyl

když je povolají a donutí jít, aby nebojovali za ten prohnitý stát a nedávali v šanc životy za prokletý rod. Po odeslání dopisu zdálo se mi, že jsem se zbavil ošklivých pout a usekl nepříjemná chapadla, která mne strhovala k svojí chladné odporne hrudi a dusila mne a nás všechny otravným dechem svých hniječích útroh. Toho večera jsem si vyšel do přírody, kde právě nastával krátký letní ve-

Kavkazský kozák.

a že není a nebude moci, která by mne jím někdy učinila. Prodchnula mne opravdová nenávist proti našim starým nepřátelům a ujasnil jsem si, že nadešel okamžik naprostého rozchodu s tak zvanou širší vlastí a že nebude pro mne návratu.

Ihned po vyhlášení války Srbsku jsem napsal domů dopis, že do Rakouska se nikdy nevrátím a jak hluboce nenávidím hanebný rakušácký režim. Připomínal jsem bratřím,

čer. Mirný, osvěžující vánek z ledovců ochlazoval sluncem rozpálený kraj. Dostal jsem se až do stepi k vinicím. Tichý, usínající život posledním šelestem ukládal se k spánku, když jsem si lehl do trávy. Obklopen vůní vinice, počal jsem uvažovat, co vlastně počnu dále. Zůstati dále u firmy? Pravda, měl jsem výborné postavení, platili mně za práci dobře, ale byli to přece Němci a snad takoví, jako všichni jiní. Kdybych

Gruzinská děvčata v národních krojích.

chtěl odejít, věděl jsem, že mne budou zdržovat. Mé nitro naplňoval jakýsi neklid a sám se sebou jsem nebyl spokojen. Cítil jsem, že něco musím učinit, ale jasně jsem si dosud nepředstavil, co by to mělo být.

A ozvěnou zase se neslo — válka! Nebylo možno zbavit se toho slova a představy, co přináší. Tam v hebké trávě, vonné a úrodou přetížené vinici přicházel ke mně daleký šepot neznámých podnětů, že ta válka začíná také pro mne a že moje místo jest v nepřehlédných zástupech bojovníků, bijících se za uskutečnění nových, sociálně spravedlivějších a národům prospěšnějších proudů, ač počátku vzplanutí dává se jiný, ba naprosto odlišný ráz. Tušil jsem, že rozhořivá se boj na život a na smrt. Slovanstvo — Němci? Kdo bude vítězem? Co náš národ podnikne v tomto krvavém zápase? Bude u nás revoluce, nebo se lid podrobí nutným, krutým okolnostem a půjde? — Jistě však půjde nerad! Hrozil jsem se toho obrazu. Tušil jsem,

že půjde, ale nevěřil, že bude vážně bojovat proti Slovanům a bude chtít pomáhat svoji krvi budovat ještě další zločiny.

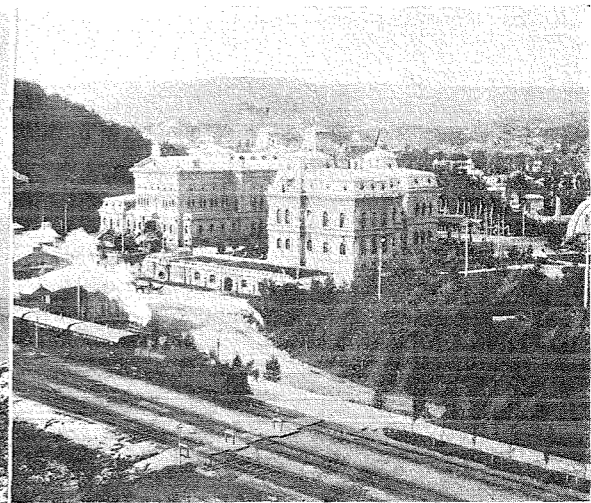
Měl jsem pocit velké volnosti a radosti, že nejsem spoután, že mne nepoženu, kam nechci, že jsem na druhé straně a mohu rozhodovat o svém postupu také sám. Rusko mne získávalo každým okamžikem. Neobdivoval jsem nikdy ruský vládní systém, ani jsem se neklaněl caru, ale tehdy jsem se poklonil hluboce ruskému lidu, pochopil jeho ohromnou sílu a uvěřil v jeho lepší budoucnost. Rozhodl jsem se pevně, že budu tomu lidu pomáhat a přijme-li mne mezi sebe, že budu s ním i bojovat. Zdálo se mi také nutným, že musíme dokázat všem, že náš odpor proti Rakousku není jen akademický, ale když můžeme, že dovedeme konati svou povinnost i aktivním bojem na válečných polích. A tehdy mne snad po prvé vážně napadl předpoklad, zdali ruský válečný úspěch nemohl by nám přinéstí dávno ztracený

vlastní stát. Bylo toho mnoho, co se mi toho večera honilo hlavou, avšak vracel jsem se klidný a uspokojený. Opakoval jsem si cestou do tiché, hvězdnaté noci: Rusko bude mojí novou vlastí, spojím svůj osud s osudem jeho lidu a půjdeme společně.

Snad odměnou za nové, pevné rozhodnutí usínil jsem té noci s naprostým klidem v duši. Ráno zase nové zprávy. Při pozorování nálady lidu zdálo se, že nastává uklidnění a nastupuje rozvaha. Záložníci, většinou soustředění a vážní, přicházeli na nádraží. Klid počal převládat, horké hlavy se uklidnily, zvažněly asi při pročetí povolávacího listku vojenského velitelství. Nebylo

a lépe situované obyvatelstvo, hlavně pak begové, ostentativně ukazovali své sympatie k ruskému vojsku a brzy formovali v gubernii dva pluky jízdy, složené z Tatarů dobrovolců. Arméni odcházeli do vojska jistě s malým nadšením, ale musili a šli.

Jen Němci se mezi sebou zřetelně a poutochle posmívali ruským představám o brzkém vítězství nad Německem a přiznávali se, že jejich sympatie rozhodně nejsou s Ruskem. Musili také do vojska, šli však neradi a ve svých kruzích i přede mnou se neostýchali a prohlašovali, že toho mnoho nenabývají a budou konat všecko, aby se z nebezpečí dostali co nejdříve.

V okolí Kislovodska — Kislovoašk.

křiku, nebylo nepořádků, k čemuž zajisté přispělo uzavření všech prodejen vodky. První a ohromné plus. Řvavé nadšení ustoupilo přece jen těžké nutnosti a rozloučení dodávalo všemu ráz vážné skutečnosti.

Všechny rodiny ruské, polské, německé, arménské a nemohamedánské doprovázely někoho, kdo jim odcházel do neznáma, kde mohlo čekat neštěstí nebo i smrt. Bylo mnoho smutku — mnoho hořkého pláče.

Tataři a mohamedáni nebyli k vojsku odváděni, snad vzhledem k blízkým hranicím tureckým jako živel málo spolehlivý a také ve většině chovali se k rozvíjejícím se událostem dosti apaticky. Převážně jistě mnoho dobrého Rusku nepřáli. Jen tatarské městské

Já zase neměl již klidné myšlenky a uvažoval stále, co podniknouti, abych mohl provést své rozhodnutí. Když jsem jel do města právě pro nutné informace, byl jsem internován. (Příhodu tu jsem vyličil v knížce »V řadách České družiny a čsl. brigády«.)*)

Po propuštění dočetl jsem se v »Čechoslovanu«, vydávaném v Kijevě, že krajané pochopili nutnost vojenské akce a v Kijevě počali formovati se svolením ruské vlády samostatnou vojenskou část pod jménem »Česká družina«. Rozhodl jsem se, že odejdu od firmy a vstoupím do Družiny. Zprávu o Dru-

*) Vyšlo v Brně nákladem družstva »Moravský legionář« za 6 Kč.

žině přijal jsem velmi radostně, poněvadž vstupem do Družiny jsem nejlépe mohl rozřešit svůj vstup do vojska. Pouze okolnost, že jsem nebyl vůbec doma odveden, mne zastrášovala, ale cítil jsem se zdrav a proto pevně jsem doufal, že mne budou moci potřebovat.

Chefa jsem svým rozhodnutím velmi zklamal. Nejdříve nemohl pochopit můj úmysl dobrovolně jít do vojska, ač jsem se snažil řádně mu vysvětlit, že jdu do »České družiny«, která bude bojovat s ruským vojskem proti Rakousku a za samostatnost Českého státu. Úkol ten byl jasně již vytčen v provolání, které jsem dostal. Musil jsem slyšet jeho špatně zastřené, jizlivé poznámky o nemožnosti Ruska, o naprosté převaze Německa a řekl mi přímo, že hazardujeme příliš odvážně, spojujeme-li svoji sudbu s Ruskem, které nemůže válku vyhrát a nevyhrá. Když to nepomohlo, nabízel mi značné hmotné zlepšení a přiznal se, že právě se mnou počítal, poněvadž nemusil jsem na vojnu. Byl

jsem však pevně rozhodnut a na rozhodnutí setrval. Tehdy již nebylo síly, aby můj úmysl zmařila, poněvadž jsem vstup do vojska považoval za povinnost a nebyl bych se nikdy spřátelil s myšlenkou, že jsem povinnost nevykonal, když byla taková jedinečná příležitost.

Rozloučil jsem se i se chefem dobře, ale musil jsem slíbit, že když budu moci, vrátím se jistě zpět. Tak jsem odejel přece v roce 1914 domů, ale byla to krušná cesta, trávající přes pět let. První část její vedla do Kijeva, kam jsem přijel koncem srpna a bratři třetí roty přijali mne mezi sebe. Byl jsem zařazen do opravdového bratrstva 4. vzvodu.*) Brzy pak se počal dlouhý, těžký zápas cestou do vlasti, boji na frontách, pochody přes cizí, daleké země, přes moře, ale konečně přece jsem zase stanul v Praze, v naší Praze, v srdci našeho samostatného, svobodného státu, před našimi Hradčany, v nichž již sídlil náš první veliký prezident.

*) Šik.

BOSNA A HERCEGOVINA

Bosna a Hercegovina bývala rakouským Orientem. Ještě před válkou podniknouti výlet do Bosny a Hercegoviny znamenalo vlastně octnouti se za branou východní kultury, octnouti se v zemi dosud hodně neznámé. Jezdívají jsme do Bosny buď se strany uherské, aneb přes Dalmacii. Cesta z Dalmacie nahoru z Gruže přes Mostar na Sarajevo byla jednou z nejzajímavějších, které poskytovalo

panování císaře Františka Josefa. Bosna s Hercegovinou měří celkem asi 62.000 km². Na severu hraničila dříve s Chorvatskem, kde hranici tuto tvořila řeka Una, dále řekou Sávou oddělena byla od Slavonie, na východě od Srbska dělila ji řeka Drina, Unac a Ibar, na jihu hraničila s tureckým vilajetem prizrenským a s Černou Horou, na západě pak s územím dalmatským, kde hranici tvo-

Sarajevo.

na krajinné krásy tak bohaté Rakousko-Uhersko.

Bosna a Hercegovina bývala kdysi tureckým vilajetem v severozápadním konci ostrova Balkánského. Byla obsazena a spravována Rakouskem podle berlínské smlouvy z r. 1878, vyjímajíc sandžak novopazarský, kde byly pouze vojenské posádky. Tato okupace Bosny však se velmi málo lišila od skutečného držení zemí, které anektovány byly Rakouskem v roce 1908. Je ještě dobře v paměti pobouření v celé Evropě, které tehdy provázelo tuto »oslavu« šedesátiletého

řily Dinarské Alpy. Mapa celého Balkánu byla ovšem změněna světovou válkou. Dnes souvisí Bosna a Hercegovina i s Dalmacií, s Jugoslavií stejně jako turecký vilajet prizrenský, dobytý na Turcích v balkánské válce a Černá Hora.

Bosna i Hercegovina jsou země horské, odděleny od sebe Dinarskými Alpami. Bosna sama tvoří sklon Dinarských Alp k řece Sávě. Jsouc protkána mnohými údolními hustě zalesněna, podobá se poněkud středním alpským krajinám. Hercegovina za to je země krasová, bezvodná, pustá a skalnatá.

Hlavní hřeben Dinarských Alp zvedá se severovýchodně od Kninu pohořím Dinara a táhne se na východ, kde se připojuje k Albánským horám. S počátku krasové, vysoké území nad 1000 m, dostupuje na Vratnické planině výše až 2017 m a má charakter velehor. Po obou stranách dráhy spojující Mostar se Sarajevem až k Bělašnické planině táhnou se Středohory, které se zvedají opět ve skalních masách do značné výše. Jižně od Sarajeva zvedá se vysoká Romanija planina, lesy hojně porostlá, místo, kam až vnikli Černohorci a Srbové na začátku války, ohrožující samotné Sarajevo. Nejvyšší horstvo vniká do Hercegoviny z Černé Hory a již pohraniční hora Maglič, 2380 m vysoká, je nejvyšší horou vůbec. Horstvo to táhne se k severozápadu pod Sarajevem a prorváno je řekou Neretvou. Bohatství hor je ohromné. Rakouská vláda hned po okupaci dala zkoumatí bohatství země a nalezeny zde od zlata až po olovo téměř všechny kovy, hojnost uhlí, zejména u Banjaluky, Bihače, Mostaru, Zenice a v Dolní Tuzle. Minerálních pramenů je hojně a prosluly zejména lázně Illidže pod Sarajevem, kde správce byl Čech, p. Pujman.

Hustá síť řek pokrývá celou Bosnu. Řeky ty — Una, Sána, Vrbas, Bosna, Neretva atd. — mají všechny hluboká koryta, prorytá v údolích, vysoké břehy a bystrý spád. Ráz krajiny je divoce romantický a málokterá země skýtá tak nádherné přírodní scenerie jako Bosna.

Bosna s Hercegovinou podle odhadu z r. 1906 měla asi 1,770.353 obyvatel. Z toho Hercegovina sama 187.760. Z obyvatelstva přes 700.000 bylo pravoslavných, přes půl milionu Mohamedánů, asi 350.000 katolíků, kolem 9.000 Židů, t. zv. Španiolů. Nejvíce byl zalidněn kraj dolnotuzelský a banjalucký, tedy severní území Bosny, nejméně však Hercegovina. Celá země byla rozdělena na 6 krajů, a to: sarajevský, banjalucký, bihačský, dolnotuzelský, travnický a mostarský. Obyvatelstvo Bosny i Hercegoviny je národnosti srbochorvatské a mluví srbsky. Jen malou výjimku tvořilo nářečí Chorvatů v tak zvaném »Tureckém Chorvatsku« v severozápadní části Bosny, protékané řekou Unou a

Sanou. Za Rakouska na rozdíl od Srbů v království nazýváni byli obyvatelé Bosny »Bosňáky« a tohoto názvu bylo užíváno i oficiálně. Židé obývali většinou ve městech, hlavně u Sarajeva a byli původu španělského, užívající zvláštního žargonu, promíseného španělštinou. Jsou to potomci vyhnanců ze Španělska za vlády Ferdinanda a Isabelly arragonské. Cikáni hlavně na tureckých hranicích částečně kočovali, z části byli i usedlí jako kováři a koláři. Cizího původu byli také tak zv. »Bečáři«, přicházející ze sousední Albanie a z Bulharska sem na práci a pak »Čergasi«, patrně valašského původu, kteří dávali se najímati hlavně jako pastýři. Čistí Osmané již za okupace téměř vymizeli. Byli to hlavně úředníci, zůstavši zde z dob ještě tureckých. Za to o okupaci začali se sem stěhovati hojně Rakušané všech národností, hlavně ovšem Němci, jichž začátkem 20. stol. čítalo se téměř na 30.000. Bylo mezi nimi i mnoho Čechů, zejména ve státních úřadech a továrnách, sdružených v několik spolků, zvláště v Mostaru i Sarajevě. Rakouská vláda pokoušela se Bosnu kolonizovat zejména Němci a pak také Italy z území jižních Tyrol. Avšak pokus se mnoho nedařil.

Okupace Bosny a Hercegoviny způsobila ovšem značné změny i pokrok v těchto krajích oproti dřívější době turecké vlády. Avšak většinou okupací pomozeno bylo jen německo-židovskému kapitálu a vrstvám zámožným. Ačkoliv Bosna a Hercegovina stála Rakousko obrovské peníze, byla pasivní a široké vrstvy lidové neměly z kulturního pokroku země téměř ničeho. Nacionálně pak i nábožensky zejména za absolutistického a byrokratického systému Kallayova jenom trpěly. Ani vláda Burianova po Kallayovi poměry nezlepšila. Zemědělská krize rostla a německo-židovský kapitál zle vykořisťoval dělnictvo při lesním i hutním hospodářství. Nedostatek země, která byla v rukou velkostatkářů z dob tureckých, nutil k vystěhovalectví. Vykupování závislých zemědělců, t. zv. kmetů, kteří měli velkostatkářská pole jen v nájmu, šlo pomalu, stejně jako pokrok polního hospodářství vůbec. Jen tabák, pěstování ovoce a vína bylo na úrovni doby. Současně rostla drahota potřeb a obyvatelstvo

Bosny chudlo. Z krise průmyslové i finanční tísně zotavila se Bosna teprve v r. 1904—6, kdy začalo se těžit nerostné bohatství, jež v horském území Bosny je ovšem značné. Stejně jako v ohledu hospodářském nepřinesla okupace rakouská Bosně mnoho ani v ohledu kulturním. Byl nedostatek škol a na celou Bosnu bylo pouze něco kolem 370 obecných škol. Negramotnost, zejména mezi mohamedánským srbským obyvatelstvem zůřila plnou silou. Vláda sice snažila se zřizovati schůdné cesty, železnice a různé meliorační podniky, zejména v krasovém území Hercegoviny. Ale největší význam pro Rakousko-Uhersko obě tyto země měly v ohledu

stý rozdíl mezi Bosnou a Hercegovinou. Mohamedánky nosí na ulici dlouhý, tmavý šat (feredžu) a přes obličej hustý závoj. Tento smutný úděl stihá je ve 14 letech. Ale doma nosí pestré, malebné kroje, stejně jako ženy pravoslavné či katolické. Také kroje mužů se různí. Moslim nosí obvykle řasnatý plášť »dolana«. Z časů tureckých udržel se u mohamedánů fez, který nosí i mužové pravoslavní. Starší nosí turbany, hodža (kněz) a hadi (soudce) nosí turbany bílé, hadžijové (ti, kteří byli v Mekce) zelené a derviši (mniši) tmavozelené. Mnohoženství v Bosně a Hercegovině u středních vrstev už nevládlo. Patrně mítí harem bylo trochu drahá radost

Turecká silnice v Bosně.

strategickém a proto také rakouská vláda vynakládala největší úsilí na opevnění hranic oproti Černé Hoře a Srbsku a na vybudování pevností i řádných strategických komunikací.

Jako všichni obyvatelé hor vyznačovali se i Bosňáci neobyčejnou láskou ke svému kraji, k starobylým svým slovanským zvykům i způsobu života. Málokterá země zachovala si tak plně svůj svéráz jazyka, kroje, náboženství i rodinného života v »zadruze«, jako Bosna a Hercegovina. Obyvatelstvo většinou živí se hospodářstvím, chovem dobytka, pěstováním vína, tabáku atd. Městské obyvatelstvo pak věnuje se domácímu průmyslu i obchodu. V krajích, velmi malebných, je ji-

a i bosenskému moslimovi stačila jedna žena pro radost i pro zlost až dost.

Lid bosenský i hercegovský byl poctivý a čestný a Rakušáky nenáviděl na smrt. Pro něho »švába« byl nepřítel a utiskovatel, třeba dlužno přiznat, dělalo se v Bosně za Rakouska dost. Češi byli oblíbeni až na rakušácky smýšlející některé stvůry, které velmi často sloužily u policie v Sarajevě či Mostarě atd. Ale i mezi nimi byli lidé čestní, kteří si dovedli získati důvěry spíše než němečtí úředníci.

Nejstarší obyvatelé Bosny a Hercegoviny jakož i přilehlé Albanie byli Illyrové, předkové dnešních Albánců. Ve 3. stol. kraj opanovali Římané, kteří byli nuceni později slav-

nými vojevůdci Tiberiem a Germanicem potlačovali povstání zdejších kmenů, a zřídili zde »provincii dalmatskou« až za řeku Drinu. Hlavní město této provincie dalmatské byla Salona, jejíž velkolepé zříceniny jsou odkryty nedaleko Splitu. Bývala to za císaře Augusta a Nerona »římská Kalifornie«, neboť zlato leželo prý místy až na zemi. Stopy doložení, o němž se zmiňuje také Plinius, je viděti ještě na některých místech v horách Bosny, zejména v dolině řeky Vrba. Stříbro a železo dolovalo se u Srebrenice.

Po rozdělení říše římské patřila tato provincie jednou východnímu, jednou západnímu imperiu. Jednoho času vládla tu i vlastní salonská dynastie. Kraj opanoval pak Odoaker, potom Ostrogotové a na konec

Zájezdni starý bosenský hostinec.

říše byzantská. Do 7. stol. spadá osídlení Bosny Slovany.

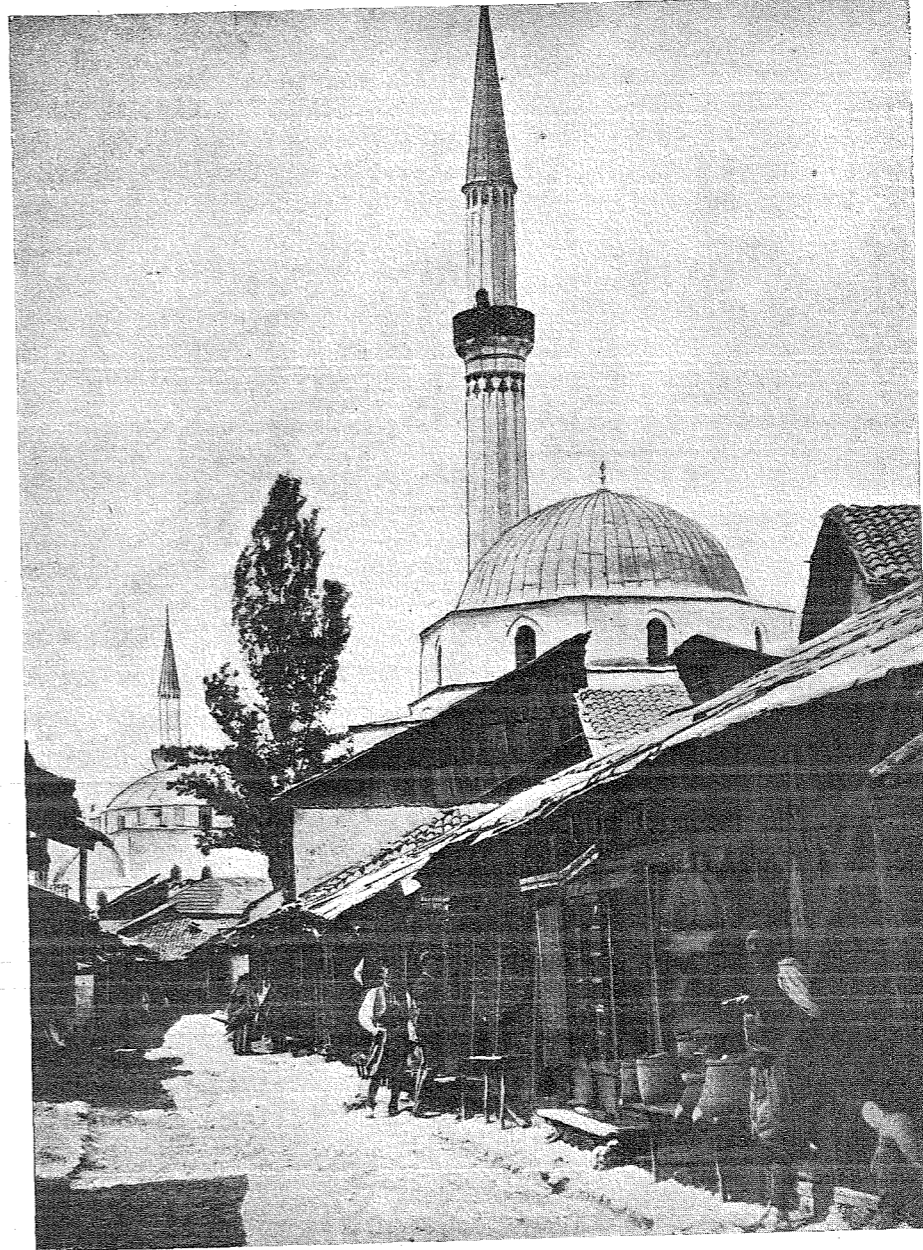
Vývoj domácích států slovanských začal se v severním Pomoří, kde vznikla říše chorvatská a v jižních horách, kde se utvořila říše srbská. Ve 12. stol. začali králové uherští po připojení Charvátska rozšiřovati svůj vliv i do Bosny. Tehdy panovníci bosenští měli titul bána, z nichž první historickou osobností byl bán Borič a po něm bán Kulin (asi v r. 1180—1204). Od něho pochází nejstarší jihoslovanská listina vůbec, privilegium, dané přístavnímu městu Dubrovniku. Byl poddaný Uhrám, ale ve skutečnosti byl neodvislým. Jeho doba je opěvována v písních jako zlatý věk Bosny. Za něho rozšiřuje se Byzancie a z Bulharska do Bosny zvláštní sekta Bogomilů či Patarenů, která v pozdějších bojích s Turky hrála značnou úlohu. Uhři z rozkazu papežského podnikají sem křižácká tažení, avšak bánové,

opírajíce se o Patareny, uhájili neodvislost. Nastává doba zmatků a vlády různých chorvatských bánů.

Největším panovníkem bosenským byl Štěpán Tvrdko (1353—1391), který za úpadku obou států, srbského i uherského, dal se korunovati za krále bosenského a vládl nad celým územím Bosny, v části Srbska i nad celou Dalmácií až po Zadar. Podporoval srbského knížete Lazara proti Turkům, ale katastrofě na Kosovu poli zabrániti nemohl. Posledním králem byl Štěpán Tomašević (1461—1463), který podlehl tureckému náporu. Tomašević byl tehdy zajat jezdcí Mohameda paši a později popraven. Království bosenské bylo zničeno, 100.000 obyvatel

odvečeno do zajetí a na 30.000 mladých mužů odvedeno mezi tak zv. janičáry.

Po pádu posledního tohoto bosenského krále začínají boje o Bosnu mezi Turky a Uhrami, které přecházejí, jaksí dědičně, také na říši rakousko-uherskou a trvají až do okupace rakouské v r. 1878, berlínskou smlouvou zpečetěné. Proti okupaci ovšem srbochorvatské obyvatelstvo i pravoslavné i mohamedánské zahájilo nejprudší odpor a je známo, jak těžké boje v horském území Bosny musela rakouská armáda tehdejší podniknouti, než v průběhu téměř půl roku podařilo se odpor ten krvavě zlomiti. Hned na to začala rakouská vláda organisovati správu tohoto nového území, která byla s počátku téměř v rukách vojenských. V zemi ovšem dlouho vznikaly bouře, zejména v roce 1881, konečně však podařilo se přece celou zemi pacifikovati a zahájiti novou úpravu celého území.

Z Mostaru.

Území Hercegoviny sdílelo historicky osudy okolních zemí, zejména Bosny. V dobách nejstarších souvisela s mořem. V 11. století byla zplna pod vlivem Srbů a sousedních bánů bosenských. Zakladatelem vlastního hercegovského území je Sandalj (†1455), který vládl od moře, od Boky kotorské až k horní Drině a odtud až k dalmatskému Spljetu. Dědic jeho Štěpán Vukčič psal se herceg (dux) sv. Sávy. Jako vasal turecký uhájil neodvislost i po pádu bosenské

ho království, ale na konec podlehl i on a Turci definitivně zmocnili se r. 1482 Hercegoviny, sloučivši ji s Bosnou pod správou valihu v Sarajevě v jedno správní území. Rakušany byl obsazen Mostar, hl. město Hercegoviny, v r. 1878, povstání hercegovské potlačeno v roce 1881—82.

Přístupná je Bosna hlavně třemi směry: ze Záhřeba přes Banjaluku a Lašvu do Sarajeva, z Bosenského Brodu přes Lašvu do Sarajeva a z dalmatské Gruže přes Mostar

do Sarajeva. Nejzajímavější je cesta prvá a třetí. Ze Záhřeba jede se přes Dobrlin do Banjaluky. Tento úsek normální trati začali stavět ještě Turci a chtěli tuto trať vésti až do Soluně. Rakušané pokračovali v trati, ale už jen úzkokolejně, údolím řeky Sany až k Ivanjsku, kde je nejvyšší bod trati, rozhraní řek Uny a Vrbasu. Odtud klesá trať do Banjalucké roviny řeky Vrbasu. Banjaluka bývalo druhé hlavní město Bosny a starořímská osada. Mělo před válkou asi 15.000 obyvatel. Město je malebné, orientálního rázu. Nejkrásnější z džamijí je Ferhoda paši z r. 1576, který ji postavil za výkupné 50.000 dukátů, které dostal za zajatého syna generála hr. Aueršperga. U Banjaluky je zajímavý klášter trapistů a zvláště vděčným je odtud výlet divukrásnou a romantickou silnicí, prodírající se skalnatým údolím Vrbasu do staroslavného královského města Jajce, které leží na stoku Vrbasu a Plivy, jež tu tvoří nádherný vodopád. Tato partie, které vyrovnají se jen divukrásné alpské silnice na př. Dolomitská u Bolzana nebo Ponale u Garského jezera, je jednou z nejkrásnějších na světě. Jajce mělo asi 5000 obyvatel. Archeologicky i turisticky je to místo nezapomenutelné.

Odtud vede úzkokolejná dráha mnohými tunely a krásnou krajinou do údolí řeky Lašvy k Travníku, bývalému to sídlu tureckých místodržících, které mělo asi 7000 obyvatel. Jedeme pak dále údolím Lašvy až do tohoto městečka, kde odbočuje dráha do Bosenského Brodu anebo jedeme přes Visoko (přes 4000 obyv.) k sarajevskému poli, které vroubí mohutná pohoří Igman, Bjelašnice, Jahorina, Trebevič a Hum. Ve středu této kotliny po obou stranách řeky Miljačky leží překrásné a tak tragicky proslulé za světové války, hlavní město Bosny Sarajevo.

Sarajevo mělo před válkou něco přes 50 tisíc obyvatelů, z nichž bylo 18.000 mohamedánů, 17.000 katolíků, 8400 pravoslavných a 5000 španělů. Leží na úpatí vrchů Humu, Gradanje, Malého Orlovace, Hrestovy glavvy a Draguljace, za nímž vyčnívá mohutný Trebevič, 1637 m vysoký. Z nádraží hodně vzdáleného jede elektrická tramvaj. Střediskem starého, domorodého města je tržiště,

velký, čistě orientální bazar »Čaršija«, kde v úzkých uličkách s krámky vyrábějí dovední řemeslníci své často umělecké předměty, zejména tepané, dále výšivky, kožené opánky atd. Ve středu Čaršije je nejznamenitější stavba z turecké Bosny, džamija Husreva bega, za něhož kvetl zlatý věk Sarajeva. Město připomíná se již v římských dobách, ale bylo zničeno za stěhování národů. Ve středověku sídlili tu Slované v pevném, starém Gradu, na jehož hradbách v 15. století vztýčili svůj prapor Turci. Zlatý věk tu zkvétal za Ghazi Husrev bega. Jeho džamije je z nejkrásnějších na Balkáně po cařihradských a plovdivských mešitách. Na dvoře, pod mohutnou staletou lípou je studně pro umývání věřících, nalevo je hrobka »turbe« zakladatele bega Husreva a jeho ženy. Na levém břehu řeky je staré turecké vězení »Begluk«, sloužící později za rakouské kasárny. Nádherná radnice v maurském slohu byla vystavěna v roce 1893. Překrásný rozhled na město je ze »Žluté bašty«. Na levém břehu Miljačky je »Careva džamija«, vystavěná dobyvatelem Bosny Muhamedem II. Za ní stojí konak, bývalé sídlo tureckého valiho. Město je opatřeno vodovodem z hor. Má tři železné mosty a dva kamenné, z nichž pod hradem jednoobloukový most Kozja čuprija je nejstarší památkou tureckou.

Za Rakouska bylo Sarajevo sídlem náčelníka bosenské vlády i četných cizích konsulů, sídlem 15. a 16. armádního sboru, římsko-katolického biskupa, pravoslavného metropolitu, mohamedánského Reis-ul-Ulemy, ústředních úřadů, četných škol atd. Vznikla tu celá nová, moderní čtvrť úředních a školních budov. Sarajevo slulo svou tabákovou továrnou, zaměstnávající 3500 osob, která vyráběla ročně 33 milionů cigaret a 70 milionů balíčků tabáku, dále zemskou továrnou na turecké koberce, umělecko-průmyslovým atelierem atd. 12 km od Sarajeva jsou lázně Ilidža, jichž ředitelem byl Čech. V Sarajevu byla Česká beseda a Lidově-vzdělávací spolek. Hojně Čechů ale žilo i v Brče, Dolní Tuzle, Zenici atd.

Ze Sarajeva jedním z nejvděčnějších výletů byla jízda východní drahou do Višegradu dívoce romantickou krajinou. Tato úzko-

kolejná dráha, vystavěná teprve v roce 1906, byla jednou z nejnákladnějších staveb rakouských. Na trati pouze 182 kilometrů vede 99 tunely a přes 30 mostů přes řeky Miljačku, Praču, Drinu, Limu atd. Višegrad leží na Drině a měl téměř 3000 obyvatel. Celý kraj ve světové válce byl zkropen krví slovanskou i rakouských vojinů.

Jako byla zajímavá cesta do Sarajeva ze severu, stejně rozkošná, ba při svém zakončení krásnější, je cesta na jih ze Sarajeva na Mostar a dále k dalmatskému pobřeží. Míne Ilidžu a stoupáme sedlem vilovackým až k Ivani, kde je rozhraní vod mezi Černým a Jaderským mořem. Lesnatý malebný kraj

»římský most«, vystavěný ale r. 1566 sultánem Sulejmanem II., přepíná Neretvu. Celá řada minaretů — nejhezčí džamija je Karagjogova — tyčí se nad městem k vždy modrému nebi. Počítalo se v Mostaru na 33 mešit, 3 pravoslavné chrámy a 1 katolický. Na pravém břehu Neretvy vyrostlo za Rakouska moderní město s železným mostem a nádražím, z něhož vyjedeme pak dále po svazích Humu až do stanice Gabely, odkud vede odbočka k pobřeží do Metkovič. My však jedeme dále přes »Popovo polje«, převalíme se přes pohraniční hřeben Vlačiči do konečné stanice bosensko-hercegovské dráhy Uskoplje, odkud sjíždíme, kochajíce se po-

Malebné typy hercegovské.

ustupuje krasové, smutné skalnaté krajině, jen spoře porostlé křovím. Jsme v Hercegovině. Prodíráme se tunely ozubenou drahou až do Podoražce, načež sledujeme tok Neretvy až do malebné Jablanice a pak romantickým a divokým údolem dále k Mostaru.

Mostar, hlavní město Hercegoviny se 17.000 obyvatelů, leží po obou březích řeky Neretvy, v údolí sevřeném na západě Humem a na východě Podveleží. Je malebnější a orientálnějšího rázu, neboť má většinu mohamedánskou a je ladně položeno na svazích Podveleže, jako Bethlem. I zde středem ruchu je čaršija — tržiště. Starý, malebný, kamenný

hledem na čarokrásnou Adrii, k moři do Gruže, přístavu to města Dubrovníka.

Tak jsme se zběžně seznámili s Bosnou a Hercegovinou, v níž od dob okupace krvácelo a zemřelo na tisíce českých lidí a trudilo se v bosensko-hercegovských kasárnách. I za světové války celý severní kout Bosny a hercegovské hranice byly skropeny českou krví, když Černohorci pronikli přes hory i údolím od Višegradu až na vrcholky hor nad samým Sarajevem. Co slz a prokletí, co odbojných myšlenek, kolik revolučních snů vznikalo v této zemi v duších českých lidí již v dobách míru, aby byly ztělesněny později v čin.

X

NA RAKOUSKO-SRBSKÉ FRONTĚ

JOSEF VOTÝPKA

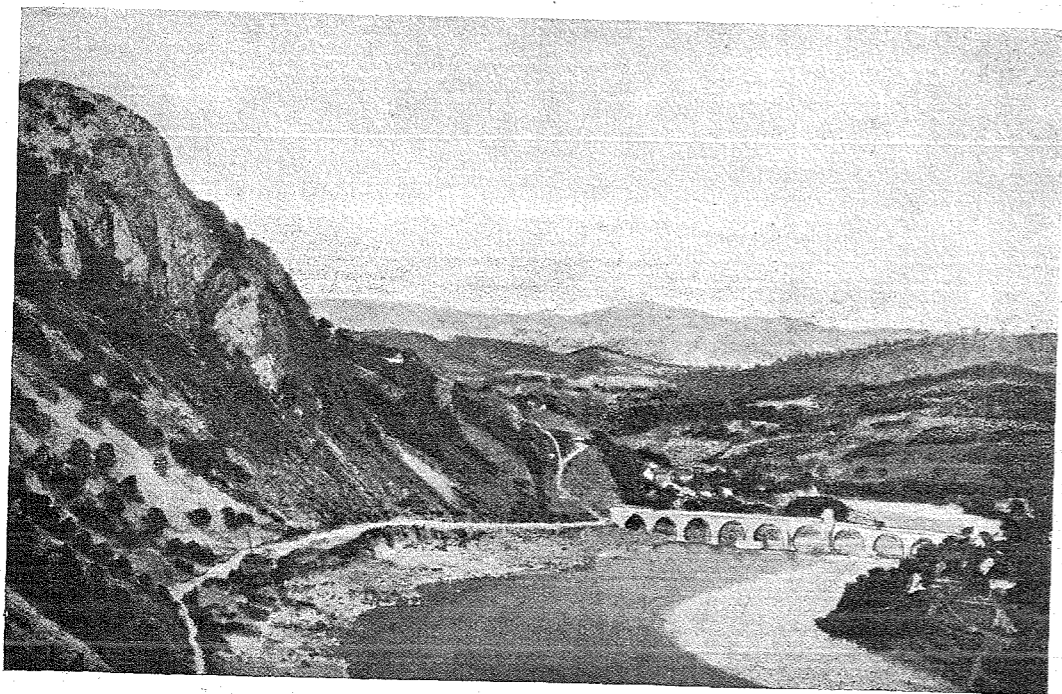
V prvních dnech mobilisace nastoupil jsem svoji vojenskou povinnost u 102. pěšího pluku. Prvý prapor zmíněného pluku byl v roce 1910—1914 detachován v Hercegovině a poněvadž jsem u něho již v míru sloužil, a sice dva roky v Mostaru a jeden rok v Nevensinji, naskytla se mně příležitost naučiti se srbskému jazyku, z čehož mně později vyplynula značná výhoda.

Z Benešova jsme odejeli 2. srpna a 7. jsme přijeli do Ilidže u Sarajeva, kde byl již soustředěn kádr prvního praporu. Po dvoudenním odpočinku nařízen rychlý odchod na hranice Srbska, jelikož rakouská armáda, která se skládala ze 4 armádních sborů a jiných dalších formací — vlastně několikero-

násobná přesila, byla dvakrát v několika dnech poražena srbskými komity, t. j. nepravdivým srbským vojskem.

První srážky s černohorskými komity jsme měli 14. srpna u Goraždy, kde opětně několik desítek civilistů drželo v šachu celou první horskou brigádu po celý den a nevím, bylo-li by se chtělo hrdinným rakouským důstojníkům postupovati proti obsazenému lesu, kdyby je byla nezachránila jedna baterie těžkých houfnic, proti kteréž byli Černohorci bezmocni a museli ustoupit.

Po tomto vítězství táhli jsme na Plevlje, které bylo bez boje vzato třináctou horskou brigádou a 22. srpna dobyla čacká první horská brigáda druhého vítězství proti

Višegrad.

dvěma praporům srbského vojska u Višegradu, které ovšem bylo draze zapláceno obětmi na životech poddaných, t. zv. »širší vlasti«.

Necítím se býti povoláným k posuzování rakouské tehdejší vojenské strategie, neboť jsem se nikdy nesnažil býti dobrým vojákem v Rakousku, které jsem nenáviděl. Avšak když jsem viděl po bitvě ty spousty raněných a mrtvých, mezi kterými byl můj bývalý spolužák votické měšťanské školy Krampera, s kterým jsem též sloužil aktivně u prvního praporu, pocítil jsem nevýslovný zármutek

nedá zachrániti jednou divisi, protože po řádném výprasku celá armáda Potiorkova utíkala ze Srbska.

Zdržení moje vyneslo mně 4hodinové uvázání u stromu, a kromě toho zvláštní vyznamenání v podobě t. zv. »Nachexerzieren«.

*

Desátého dne opustili jsme Sokolovac směrem k Drině, která byla 11. září 1914 přebrožena a po půldenním pochodu bez jediné střelné rány jsme obsadili Jagodinu. Úspěch tento nadchl velitele brigády tak, že

Srbská polní kuchyň.

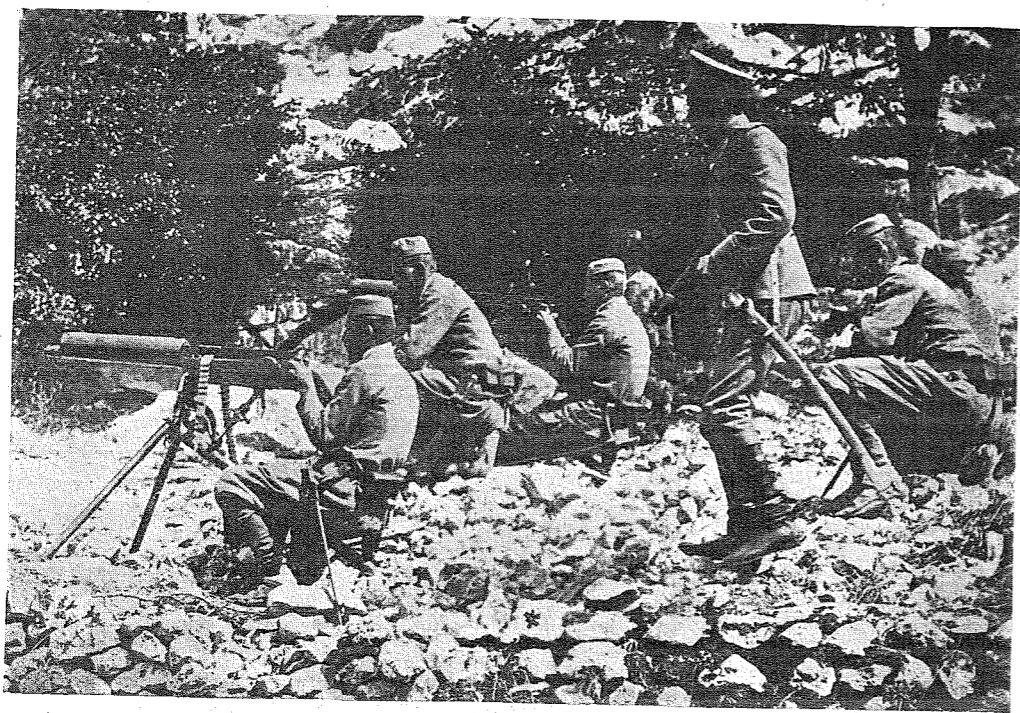
nad těmi ubožáky, kteří vlastně dávali svůj život a svoji krev za porobu svého národa.

U Višegradu stihla nás zpráva, že první formace rakouských vojsk vnikly na několika místech do Srbska a celá naše 18. divise spěchala pomáhati jim dobývati nových valů. O 11. hodině noční vydal se náš prapor na cestu přes Rogaticu ke Drině. S počátku to šlo, avšak později únava a hlad na nás dolehly a já svorně ještě s několika kamarády zůstal zpět v domnění, že jest lépe přijíti na bojiště po bitvě. Prapor jsme šťastně stihli po dvou dnech u Sokolovace, kde naše brigáda odpočívala, poněvadž se ukázalo, že celá ta síla rakouského vojska se již

po krátkém odpočinku postupováno dále na Crnou Báru.

Naše brigáda skládala se z 5 praporů a to: 1. prapor čtvrtého pěšího pluku (Višeň), 1. prapor prvního pluku (Opava), 1. prapor třiašedesátého pěš. pluku maďarského, 1 prapor Rumunů (již nevím kterého pluku) a náš první prapor 102. pluku. Z toho jest viděti, že postavení nás Čechů nebylo záviděníhodné, poněvadž vždy za námi byli v záloze buď Němci nebo Maďaři.

Jako vždy i tentokrát náš prapor pochodoval vpředu. Při příchodu na Crnou Báru ležela celá 13. horská brigáda shromážděná na pokraji lesa. Bylo to údolí, ve kterém

Černohorský oddíl strojních pušek.

byla cihelna, kolem níž tekla potůček. Zde ihned byl dán rozkaz, aby první prapor našeho pluku obsadil návrší před námi se nacházející, aby tak divise byla chráněna před útokem. Sotva se 1., 2. a 3. setnina dostala na hřeben návrší, byl na ně učiněn útok. Čtvrtá setnina, která byla co záloha, spěchala krýtí levé křídlo a já s 8 vojáky poslán co spojka.

Skryt za 2 metry narovnaného dřeva, viděl jsem, že srbská posice nalézá se asi 500 m přede mnou. Ihned ve mně vznikla myšlenka — přeběhnout. Zel, že však po krátkém boji Srbové počali couvat. Zůstavil jsem hlídku na místě a sám přeběhl asi 30 kroků na levo, kde byla díra od granátu, do které jsem se pohodlně mohl schovat. Na to jsem vzal pušku, jednu ránu vystřelil do vzduchu a druhou — do lýtka! Ovšem šikovně, pouze pod kůži. Ránu jsem si sám ovázal a čekal na věci dalších. Netrvalo to dlouho a připlížil se ke mně setník Verich a tázal se mne, co prý tam dělám. Odpovím mu, že jsem raněn a že nemohu zpět. Na to mně slíbil, že pro mne pošle sanitáka. To se také stalo a já po přenesení ve zlosti, že si pro mne nepřišli Srbové, zalezl do pece cihelny s pevným

úmyslem nevylézti dříve, dokud Srbové opět nepřijdou. Již před tím, když mě nesl saniták, bylo možno pozorovati, že střelba ze srbské strany začíná být čím dále živější a že se Srbové připravují k novému útoku.

Po ostré přestřelce nadešla noc.

V noci bylo nařízeno, aby všichni ranění byli dopraveni na brigádní obvaziště asi 6 km vzadu. To ovšem na mě neplatilo, poněvadž o mně nikdo nevěděl a já s tamborem Otčenáškem, který se dovedně střelil do dlaně, čekal na vysvobození. To přišlo druhého dne ráno.

Druhého dne kolem 10. hodiny přešli Srbové po prudké střelbě k útoku a již o půl 11. bylo praporečné obvaziště vzato. Poněvadž jsem viděl, že Srbové nedělají dlouhých okolků s Maďary a Němci, čekal jsem v úkrytu, až přijde nějaký důstojník. Netrvalo to dlouho a spatřil jsem srbského kapitána, na kterého jsem zavolal a ten, jakmile uslyšel prosbu, pronesenou srbským jazykem, vzal nás pod svoji ochranu a zavedl nás oba na shromaždiště. Tam nám dal jako průvodce srbského vojáka s přípisem na velitele srbského převaziště. Průvodce upozornil, že za nás

ručí a že musí přinést od lékaře potvrzení, že tento nás živě převzal.

Opatrnost zmíněného důstojníka, s kterým jsem delší dobu rozmlouval, byla oprávněná, poněvadž po zvěrstvech, kterých se Němci a zvláště Maďari na obyvatelstvu srbském dopouštěli, nebylo divu, že se třeba krutě mstili na zajatcích a několikrát byly také skutečně naše životy od raněných Srbů ohroženy a jen zakročením průvodce dostali jsme se na místo.

Pozdě v noci došli jsme na srbské převaziště, které bylo přeplněno raněnými. Noha,

že kolem rány byla totiž spálena, takže každý ihned poznal, že jsem se střelil sám. Přiznal jsem se, z jakých důvodů jsem to učinil a prosil ho, aby mě druhý den poslal dále, což mně bylo slíbeno.

*

Hrubě zpracovaný dřevěný vůz, s plnými, ne příliš kulatými kolesy nepůsobil sice vábně ani nelákal, avšak vzpomínka, že se vzdaluji od fronty a že život můj jest zachráněn, povzbuzovala mě a já si přál již již býtí co nejdále ve vnitrozemí.

Srbín — kočí, s dlouhým prutem na pohá-

Srbská stráž v kukuřičném poli.

nedostatečně zavázaná, počala mě bolet, hlad mě trápil, místa na odpočinek nebylo a ke všemu přece jen cítil jsem se v cizině a opuštěn.

Usedl jsem vzdor citelnému chladu na trávník a čekal tak až nadejde den, když pojednou přijde ke mně náš průvodce a vyzval nás, abychom ho následovali.

Velký stan, ve kterém vojenští lékaři s ošetřovatelkami obvazovali raněné, byl přeplněn raněnými srbskými důstojníky a vojáky. Major s několika vyznamenáními na prsou vyzval mě, abych mu ukázal ránu. Když jsem tak učinil, s úsměvem se mě tázal, z jak velké vzdálenosti jsem byl střelen. Ků-

nění volků k rychlejší jízdě, ukračoval mně dlouhou chvíli vyprávěním historek z minulé války turecké. Při tom občas odběhl, aby natrhal švestek, kterými mě častoval a které vlastně byly jedinou naší stravou.

K páté hodině odpolední dojel transport do Pecky, vesničky to chudoučké a roztáhnuté po obou stranách špatné silnice. Tam jsme byli uvítáni obyvatelstvem, skládajícím se z žen a dětí, poněvadž všichni muži odešli na vojnu.

Vůz zastavil před hospodou, ve které na slámě leželi ranění. Za pomoci baculaté dívčiny, kterou jsem podaroval růžicí s čepice (tato byla ovšem pro příhodu uschována v

kapse), vešel jsem do hostinské místnosti a uložil se na slámu.

K večeri obdrželi jsme každý dvě kostky cukru a takto posílněn, usnul jsem spánkem spravedlivých. Druhý den brzy ráno vydali jsme se na další cestu do Valjeva, které jsme stihli k polední. Nejprve jsem byl s ostatními Srby ubytován ve stáji. Ale již druhý den mne převedli mezi rakouské zajatce, kteří byli nastěhováni do jakéhosi skladiště s plechovou střešou a tam po několika dnech dostalo se mně trochu polévky a chleba.

Dozor v baráku mělo několik Chorvatů, darebáků, kteří se k nám ostatním chovali mnohem hůře než Srbové a v domnění, že se zalichotí Srbům, páchali násilí na každém, kdo jim přišel do cesty.

Ve Valjevu byla mně po druhé převázána rána, která ostatně již se hojila, a já mohl vycházeti ven před barák, kde jsem se též seznámil se srbským navodníkem (šikovatelem) od královské gardy, která byla ubytována taktéž ve městě. Poněvadž zmíněný byl Čech, aktivovaný v srbské armádě, byly mně jeho rady velice milé. Postěžoval jsem si mu i na zmíněné Chorvaty, proti kterýmž zakročil u velitele zajatecké čety. To mně ovšem nepřineslo přátelství těchto surovců.

Asi po 8 dnech obdrželi jsme každý 2 bochníčky chleba a putovali na nádraží, kde jsme museli čekat půl dne na vlak, který nás potom odvezl do Mladenovce.

Na nádraží nás jednoduše vyhnali z vozů a více se o nás nikdo nestaral. Já jsem se dobelhal do strojírny, kde bylo příjemné teplo a šťastně tam usnul. K ránu ale, když přijel vlak, počalo shánění pomocí holí a facek, a tak netrvalo to dlouho a my nacpáni do vozů, znečištěných dobyt看, a putovali dále směrem k Niši, do které vlak dorazil k večeru.

Na nádraží po několikerém počítání nás převzala nová eskorta a vedla přes město do stáji jezdeckého pluku, které leží stranou starého tureckého hradu na severozápad od města. Příchod náš vzbudil zvědavost tam dlících zajatců, kteří hledali mezi námi svoje známé. Ráno druhého dne jsem byl přidělen ke II. zajatecké četě a poněvadž jsem u ní neměl známých, vyhledal jsem si místo ve žlabu, které bylo mojí postelí a vlastně vším. Trochu řezanky zastupovalo slamník, pokrývku blůza, na noc svlékaná a přes prsa přehozená.

První věc, po které jsem pátral, bylo spojení s domovem. Jakmile jsem zjistil správnou adresu zpáteční, ihned jsem napsal několik lístků polní pošty rodičům a známým, aby o mně věděli a šel jsem konat druhou, velice důležitou věc a to — zbavit se příživníků a vyprat si prádlo. To vlastně bylo jediným mým zaměstnáním v Niši a později v Bitolji.

X

VZPOMÍNKY PAŘÍŽSKÝCH LEGIONÁŘŮ SETNINY »NAZDAR«

Ke konci června r. 1914 byla Paříž i celá Francie vzrušena zprávou o sarajevském atentátu. Tušilo se ihned tehdy, že tato příhoda může mít tragické následky a ani soustrast ministerského předsedy Vivianiho a předsedy francouzské sněmovny Deschanel, vyslovená rakouskému císaři, nedovedla maskovati naprostou lhostejnost francouzského národa k této události a obavy, že může dojít ke konfliktům.

pracovníky dobu největší práce, neboť byla saisona. Scházeli se v různých spolcích, jako byl »Sokol«, dělnický spolek »Rovnost«, spolek zahradníků a klub tamburašů. V uvedenou neděli protékala veselá, družná zábava v zahradě Bretschneiderově, když tu náhle zapadla sem vzrušující zpráva o sarajevském atentátě. Nastal všeobecný rozruch a v rozhovorech těchto drobných lidí rozvíjely se záhy obavy,

Setnina »Nazdar«.

Bylo to v neděli dne 28. června 1914. Za pěkné pohody pořádal tehdy český pařížský kroužek tamburašů výlet do Chavillu u Versailles. Žilot v Paříži před válkou značně Čechů, snad k tisíci. Byli to většinou řemeslníci a dělníci, zaměstnaní v dámských a pánských oděvních závodech, kožišníci, čišníci, zahradníci, truhláři, sladovníci, strojníci, horníci atd., jen něco málo bylo jich z kruhů úřednických aneb uměleckých. Žili celkem klidně ve shonu rušného života pařížského. Zejména letní měsíce znamenaly pro tyto

zda tento atentát nebude mít osudné následky. Tu a tam padlo i slovo válka. Mezi přítomnými jako by spontánně vyrůstalo odhodlání, že kdyby k něčemu došlo, postaví se po bok Francie a budou bojovati ve francouzské armádě. To bylo ovšem jaksi samozřejmé a bylo to spontánní vědomí bez nějakého nátlaku zvenčí anebo agitace. Mezi předáky dvou čelných pařížských spolků »Sokola« i »Rovnosti« bylo ihned uzavřeno jakési souručenství. Dne 6. července konala se oslava Mistra Jana Husi, při níž řečníci

vzpomínali slávy husitské a jejich řeči děly se již pod tísnivým dojmem událostí.

Současně s politickými událostmi dostává i život československé kolonie nový ráz. Dne 26. července dochází k prvnímu československému nepřátelskému činu proti Rakousko-Uhersku. Tehdy Čechoslováci uspořádali společný projev u pomníku Strassbourgu na náměstí Concorde (Svornosti), kde byly zapěny národní hymny a »Marseillaisa«. Za zpěvu českých písní táhli pak účastníci tohoto projevu do ulice Rue Varenne, kde nalézala se budova rakousko-uherského vyslanectví, na které dosud vlál mohutný černožlutý prapor. Prapor byl upevněn příliš vysoko, takže nikdo nemohl ho dosáhnouti. Tu náčelník Sokola br. Čapek zašeptal něco předsedovi »Rovnosti«, Šibalovi, největšímu to dlouhánovi, sehnul se a ten na něho mžikem vyskočil. Za ohromného nadšení manifestantů a bouřlivých projevů nevole proti Rakousko-Uhersku byl prapor stržen k zemi, roztrhán a zašlapán do bláta.

Boj monarchii byl vyhlášen! Od toho dne pohlíželi pařížští Čechoslováci na Rakousko-Uhersko ne jako na pána nad životy poddaných a utiskovatele, ale jako na soka, s kterým je nutno se vypořádat. Policie tehdy přispěchala rychle k budově rakouského vyslanectví, aby zamezila dalším projevům, ale Paříž byla již vzrušena. Ve všech novinách psalo se o významu této manifestace.

Válka byla vypovězena a Čechoslováci na společné schůzi dne 29. července v místnosti p. Senna v rue Valois — právě den po tom, kdy byla vypovězena válka Srbsku — se usnesli, že pokud možno vstoupí do francouzské armády, neschopní pak k boji, že budou pomáhati. Přesvědčení o nutnosti branného postupu bylo jednotné, jak to dokázaly také všechny další schůze, které po vzájemné dohodě československých spolků byly na rychlo svolávány.

Hlavní středisko, podobající se jakémusi československému konsulátu, bylo v bytě p. Zahrádky, v ulici Buffault č. 9. v IX. pařížském okresu. Zde se rokovalo, psalo, zde se zapisovali dobrovolníci a vyřizovaly veškeré záležitosti a udílely pokyny. Zvenčí byl tento dům označen československou a francouz-

skou vlajkou, nad níž se pyšnil název Bureau d'enrollement des volontaires Tcheques. Druhý den octl se vedle neznámou rukou zhotovený nadpis »Český konsulát«.

Práce zakypěla. Schůze za schůzí, rokování za rokováním následovalo a dobrovolníci, kteří byli uznáni zdravými, již sami cvičili se v zahradě Palais Royal ve vojenských obratech a jejich zpěv, když kráčeli za sokolským praporem, plnil pařížské ulice.

»Kdo jsou tito lidé?« ptali se udiveně Pařížani.

Dne 5. srpna konala se veliká schůze, na které promluvil slavný profesor Arnošt Denis. Mezi přednáškou dostavil se náhle do schůze poslanec a starosta města Bayonne, G a r a t, který šel náhodou kolem a byl upozorněn bouřlivými projevy na tuto schůzi. Vystoupil na řečniště a v ohnivé řeči prohlásil, že zná naši historii i naši zem a slíbil, že bude Čechoslovákům v jejich snahách pomáhati. A skutečně francouzské noviny od té doby začaly si všimati našeho odboje.

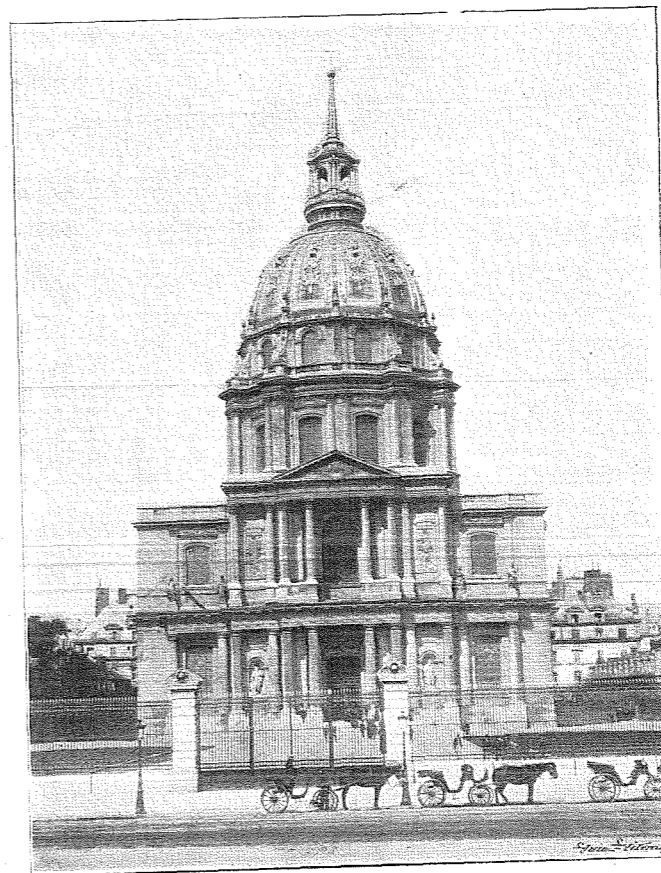
Soupisem dobrovolců a řízením hnutí byl pověřen zvláštní komitét, který si zvolil za vedoucí osoby pro první dobu dva krajany, kteří sloužili ve francouzské cizinecké legii. V pracích administracních pomáhalo i několik moravských učitelek, které byly právě ve Francii na esperantském kongresu a uvázly tam. Stejně hnutí šířilo se ovšem i mezi Čechy mimo Paříž — celkem bylo před válkou ve Francii asi 1600 Čechů — a mezi ostatními cizími příslušníky, sympatisujícími s Francií. V důsledku prohlášení mobilisace dne 2. srpna měli se dostaviti všichni příslušníci nepřátelských států na policejní úřady a očekával je smutný osud koncentračních táborů. Díky úsilovné práci »Českého konsulátu« a našich přátel ve Francii, kteří dovedli využití dávných sympatií československo-francouzských (známé styky měst Prahy a Paříže, všesokolské slety, styky umělecké, Alliance francaise), naše akce získávala si důvěry u francouzských úřadů. Snad při tom hrály značnou úlohu i historické vzpomínky na české styky s Francií a na účast českých krajanů při obraně Paříže v r. 1871. Seznam dobrovolců byl předložen policejnímu prefektovi i ministru války se žádou-

stí, aby Čechoslováci byli uznáni za správený národ a bylo jim dovoleno bojovati v řadách francouzské armády.

Br. Zahrádka ve svých vzpomínkách vypravuje, jak krajané naši dle ujednání většinou nevyhověli výzvě dostaviti se jako nepřátel k registraci na policejní úřad. Někteří se však dostavili a učinili okázalé prohlášení, že nejsou Rakušany, nýbrž Čechy a Slováky a že jsou jako dobrovolníci již zapsáni. A

ohrožené Čechoslováky a tito mohli se jimi vykáhati, dokud československé hnutí nebylo úředně uznáno a dokud Čechoslováci nebyli oficiálně respektováni jako národ Dohodě přátelský.

Rady na konsulátě přihlášených krajanů utěšeně rostly a poněvadž dosavadní úřadovna v ulici Buffault nestačila, byly získány nové místnosti v bývalém českém hostinci »Brasserie Suisse v Palais Royal«. Zde, jak

Palác Invalidů v Paříži.

hle, skutečně průkaz »Českého konsulátu« stačil, aby francouzský úředník vydal jim na základě jeho legitimaci s označením »Tcheque« a propustil je na svobodu. Ovšem, že někteří krajané, kteří se příliš stýkali s Němci a Rakušany aneb mluvili německy, byli dokonce i zatýkáni. Na zakročení »Českého konsulátu« byli však brzy propouštěni.

Francouzští přátelé pomáhali našim krajanům kde mohli. Dávali na př. českému konsulátu své navštívenky, aby jimi podělili

již řečeno, před budovou v zahradě pilně cvičili čeští dobrovolníci. Cenné služby prokázali české věci také dva z Rakouska včas uniknuvší čeští důstojníci. Oba byli později v bojích těžce zraněni a jeden z nich, nezapomenutelný poručík Dostál, padl vedle mnohých bratrů hrdinskou smrtí, když v jich čele za útoku dne 9. května 1915 vítězně opanoval návrší »Ouvrages Blanes«, nedaleko Arrasu.

Úsilovná snaha pařížských Čechoslováků

a jich francouzských přátel byla konečně korunována úspěchem. Dne 20. srpna byl jim přiznán charakter spřáteleného národa a povoleno jim vstoupiti jako dobrovolníci do francouzské armády. Odvod byl stanoven na den 22. srpna. Zpráva ta přišla právě v dobu, kdy docházely smutné zvěsti z domova o persekuci Čechů a způsobila mezi Čechoslováky v Paříži ohromné nadšení.

Nastal pro pařížské krajany nezapomenutelný den. Za zpěvu českých písní a v čele s praporem pařížského »Sokola« bral se průvod z Palais Royal po nádherných bulvárech pařížských k náměstí Opery a Concorde, odtud po vzdání holdu u pomníku elsaského města Strassbourgu, kde zapěny byly národní hymna a Hej, Slované, šel přímo k místu odvodu do Paláce Invalidů. Zde již byli shromážděni příslušníci ostatních spřátelených národů a zvědavě dívali se na nápis, který byl nesen v čele průvodu »Volontaires Tcheques-slaves«. Zde čekali již vojenští písaři a rozdávali různé formuláře k vyplnění. Na jednom z nich také stálo, že dobrovolcům bude na vědomí, že, padne-li do rukou nepřátel, bude považován za zběha a nikoli obyčejného zajatce, což ovšem značilo oprátku. S klidným úsměvem podpisovali dobrovolci svůj dobrovolný závazek sloužit ve francouzské armádě po dobu války na kanozech, které z dob napoleonských vítězství byly na památku před Invalidovnou vystaveny.

Celkem bylo uznáno toho dne přes 300 dobrovolců za schopné. Radost a vnitřní uspokojení zíraly těmto hochům z očí, když ozdobeni kvítím vycházeli z budovy a vrhali se v náruč svým ženám, milenkám a známým. Ulicemi opět zahlaholil český zpěv a jásot občanstva.

Hned nazítří dne 23. srpna — bylo to v neděli — šel opět nezvyklý mohutný průvod mužů, žen a dětí pařížskými boulevardy k nádraží d' Ivry. To pařížské rodiny Čechoslováků v kritické době ústupu francouzských vojsk v Belgii provázely první oddíl odvedených dobrovolců k výcviku do města, v němž starostoval známý přítel českého národa posl. Garat. Všude na cestě byli nadšeně zdraví a 24. srpna večer byli již

v Bayonnu. »Vivent les volontaires tcheques!« volali jim Francouzové vstříc. Zde byli ubytováni pod šedými stany a byli zařazeni do 3. praporu, čili jak Francouzi rozdělují do praporu C a velitel jeho Noiret utvořil z nich hned zvláštní setninu, kterou cvičil kapitán Sallé a která byla pojmenována setninou »Nazdar«. Další setninu tvořili Poláci a Belgičané, jinou Švýcaři a Španělé, poslední Italové.

Také v následujících dnech a týdnech nejen do pařížského Paláce Invalidů, ale také do venkovských vojenských kanceláří přicházeli noví dobrovolci a žádali, aby byli vysláni do města Bayonnu. Bylo také mnoho těch, kteří při vypuknutí války uprchli do Španěl a Švýcar, ale nyní, když se dověděli z novin o branném odboji Čechoslováků, vraceli se zpět s touhou, aby se dostali do setniny »Nazdar«. Mnohým se to podařilo, avšak bylo dosti i těch, kteří byli zařazeni buď přímo do francouzského řadového vojska anebo do vojska koloniálního v Alžírě či Maroku. Teprve po značné námaze a po vydání ministerského nařízení ze dne 11. června 1917 podařilo se je vyreklamovati a byli pak staženi do Soluně neb na francouzskou frontu.

S počátku byli českoslovenští dobrovolci poněkud zklamáni, když nebyli přiděleni k čistě francouzskému pluku, nýbrž k tak zvanému pluku cizineckému. Avšak tento cizinecký pluk neměl nic společného s cizineckou legií pro Maroko a pro Alžír. Po nějaké době spřátelili se českoslovenští dobrovolníci se svým osudem a československá setnina »Nazdar« proslula záhy jako nejlepší jednotka celého pluku.

V Bayonnu bylo přistoupeno ihned k výcviku a již 12. října došlo k památnému dnu přísahy. Dámy bayonneské připravily jim jako dar a památku prapor v českých barvách a s českými znaky. Ve dvě hodiny odpoledne stálo již 300 dobrovolníků na cvičišti, kde už byl seřazen celý prapor a čekaly zástupy obecnstva z celého kraje. Po 3. hod. vykonal plukovník Toquenne přehlídku celého praporu, načež u přítomnosti československé delegace z Paříže, městského zastupi-

Odevzdání praporu setnině »Nazdar« v Bayonnu.

telstva a deputace dam vstoupil na cvičiště starosta města posl. Garat s českým praporem v ruce. Zazněl krátce povel »K počtě zbraň!« a nastalo ticho. Posl. Garat vstoupil do středu a pronesl k dobrovolcům památnou řeč:

Čeští dobrovolníci!

Svobodně jste přišli, abyste sloužili naší drahé Francii. Vy, kteří cítíte co nejvíc útisk Němců, přicházíte, abyste sloužili Demokracii a Humanitě. Jste synové národa, kterému dala reformace veliké muže a ti Vám dali slavné dějiny. Jste nyní ukáznění, jednejte tak, jak jednali vaši slavní předkové. Příští

svoboda a mír budou i vašimi a proto volám vaší budoucnosti srdečné »Na zdar«.

Jemu v odpověď splývají se rtů dobrovolníků procítěná slova slavnostní přísahy:

»Ve jménu volnosti, rovnosti a bratrství a v důvěře v Republiku slibujeme, že budeme bojovati pro práva Republiky a lidskosti až do posledního muže a do poslední krůpěje krve.«

Dozněla slova posl. Garata a zazněl dojemný zpěv československých dobrovolců, kteří zpívali národní hymnu »Kde domov můj?«

Dne 23. října odešla již setnina »Nazdar« na frontu k Remeši, tedy právě za 2 měsíce po svém příjezdu do Bayonnu.

X

S BÍLÝM ŠÁTKEM

FRANTIŠEK HERODEK

Bylo jasné, hřejivé červnové odpoledne v roce patnáctém, když nás, novopečené rekruty, odváděla eskorta ozbrojených vojáků hezky po čtyřech seřaděné z Bauerovy továrny na brněnské nádraží, aby nás »doprovodila« do Tyrol, kam byl v době válečné přeložen brněnský 14. zeměbran. pluk. Nač ta eskorta, ví bůh, vždyť jsme šli zcela krotce, bez slůvka reptu, jen že ty vojenské kufříky na ramenou trochu tlačily. Dobře udělal tamhleten švec a tam ten statný hoch, snad kovář, že si sundali límce, aby se jim kufříky lépe nesly; ale zde ten učitel a profesor s cvikrem a j. myslili, že se těžké vojenské kufříky, když se jde městem, nosí s límcem a kravatou na krku, ba dokonce i v manžetách. Domnívali se, že každý mimodoucí by jim zazlíval, že nemají své toalety v pořádku. Nevěděli ještě, že vojákoví, byt by to byl dosud rekrut v civilu, je dovoleno všelicos učiniti k svému pohodlí.

»Čoeče, podivé se, ti se potijó, ti páni,« pravil jeden »holokrky« k druhému, »ale at se potijó, dyž chcó mět parádu na krku.«

Průvod činil celkem nestejnorodý dojem, neboť tyto lidičky vychrlila letošní jarní přehlídka: jednak byly značně rozdily ve stáří, jednak v tělesné zdatnosti, že nikdo by nebyl mohl říci — to jsou chlapi jak jeden, nýbrž by musil přiznat, že při výběru šlo spíše o kvantitu, nežli o kvalitu.

Došli jsme na nádraží, málokdo si nás cestou všimnul (přece jsme si měli ty límce také sundat), takové průvody nebyly v Brně vzácností. Jenom příbuzní šli vytrvale s námi, každý ve výši toho čtyřřstu, kde byl od tíhy kufříku zarudlý, upocený jejich blízký, ale šli nadarmo, vybíhat z řady jsme ne-

směli, a tak nás provázeli jen účastiplným, lítostivým pohledem. Pocítili jsme tedy vojenskou disciplinu hned od začátku: rakouská vojna toho žádala, aby nám již napoprvé neunikl markantní rozdíl mezi vojákem a civillem. Vždyť, když se obouváš do vysokých bot, je také lépe, když do nich »foukneš« najednou a na mladého koně, který ještě opratí nepoznal, hází se chomout také naráz. A my jsme jej již na sobě měli. Nevím však s určitostí jaký, zdali volský nebo koňský, ale chomout to rozhodně byl. Soudím tak také z toho, že pro nás byly v nádraží připraveny osobně-dobytčí vagony, na nichž se bělely nápisy: »6 Pferde oder 40 Mann.« Tento nápis, který jsem doposud zcela lhostejně nesčíslněkrát přečetl při projezdu nákladních vlaků, stal se najednou pro mne nalehavým problémem: v nich máme jeti z Brna až do Tyrol! Nakoukl jsem dovnitř: dvě dlouhé lávky, na podlaze zbytky hnoje, zápach po dobytku... Císařští muži, ale pojedeme docela necísařsky, pomyslíl jsem si, ale později, když jsme přišli ke »kádru« a počali nás »abrichtovat«, poznal jsem, že doprava dobytčáky dělá se zcela zúmyslně. Dozvěděli jsme se totiž, že z nás musí nejprve vytřepat civilisty a odnaučit myslit, poněvadž žádný rakouský voják nemá co myslit, nýbrž jen poslouchat rozkazy, a tohle oboje se dělo dobytčáky znamenitě. Div mi to hrncování civilistickou duší z těla nevytřepalo, div jsem si jazyk nepřekousl a zuby nevyrážel, nemluvě již ani o tom, že mozek, rozechvřen tvrdými nárazy kol a ohlušitelným hřmotem, nebyl s to zrodit myšlenku a rozvíjet ji dle dosavadního zvyku.

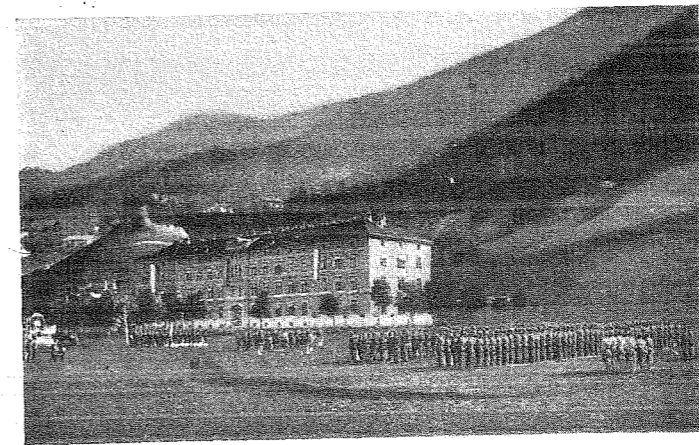
V noci jsme minuli »zhýřilou ženu na Du-

naji«, vyšperkovanou nesčetnými světlými nádražím přeplněným vojáky a mnoha vojenskými institucemi. K nám se však Vídeň zachovala opravdu kavalírsky: pohostila nás čajem, o němž platilo přísloví: »Darované kobyle na zuby nehleď!« Nechci být za to »pohoštění« nevděčným, ale ten čaj měl »zuby« rozhodně špatné; vypil jsem jej jen k vůli »šik« dívce v bílé zástěře, která nám tento přepodivný nápoj podávala. Začervenala se jako malina, zřejmě přivedena do rozpaků, když jsem jí v bídě zhnětených větách »v druhém zemském jazyku« lichotil, že tento výborný nápoj je uvařen jistě z nejlepšího karavanniho čaje. Ničeho neodpověděla, za-

a my zase hleděli zvědavě na ně: ony chtěly asi vědět, kdo to bude lézt po jejich hřbetech a my, synové střízlivých moravských rovin, zvyklí na plochy lehce zvlněné, jsme se zase divili, jak tu mohly narůstí takové takové ohromné hrby a jak po nich polezem.

»To je tady opičárna!« vzdychl si kdosi, »To jsou opičí kopcel« odvětil druhý, jako by přílehavějšího názvu pro ty hory nebylo, neboť krásy jejich úplně ustupovaly do pozadí při představě »execírky« na nich.

Avšak tito alpští velikáni, zachmuřeni v jitřním pološeru, připomínali nám ještě něco horšího: byli jsme do jejich nehostinného, cízáckého klínu odvázeni proto, aby simě od-

Kasárny ve Schwatzu v Tyrolech.

rudlá odkvapila pro »plecháčky«, aby přinesla tohoto »znamenitého« moku jiným, neboť naň čekaly spousty ostatních vojáků.

»Kdo se již občerstvil, tak do vagonů,« volal feldvebl, »hned pojedem!« Nevím, jestli to s tím »občerstvením« mysli tak vážně, jak se tvářil, ale viděl jsem, že on se tímto nápojem neobčerstvoval.

V jízdě jsme pokračovali opravdu brzy, sedíce zase na lávce, pokud bylo místo, nebo na podlaze vagonu, bez světla. Štěstí, že nás noc aspoň netrápila svou tmou dlouho, neboť koncem června jsou noci nejkratší. A tak již po druhé hodině počala se tma hroutit a na jejich zříceninách rostl den, chlazený dechem Alp, jež počaly zvědavě nahlížeti do našich vagonů a jitřními, zamlženými, ještě nevy spalými čely si prohlížely neznámé přičozí

boje, klíící v duši českého vojáka, nenašlo v těchto skalách živné potraviny a nemohlo v jejich kamenitých stěnách zapustiti kořenů jako v rodné, plodivé hroudě domova. Z tím však vojenští zahradníci znali špatně tuhé vývojové podmínky rostliny, jež zove odboj; nevěděli, že přesadíš-li ji do cizí půdy, jako bys ji zalil, nevěděli, čím hůře s ní zacházíš, tím více bují, zapomněli, že Tvůj nezlomný duch, Karle Havlíčku, bude zde s námi!...

Slunečko již dávno se vyšplhalo nad nejvyšší velikány alpské, když na nás tyrolské město Schwatz s bystře valícím se Innem koukalo, jak zase po čtyřech hezky seřadění odcházíme se svými kufírky do kasáren, sklíčení pohltivší nás cizotou. Domy, krivolaké uličky, lidé, hory i ten vzduch nám zno-

vu připomínali násilí a tvrdou vůli rakouské militérky, jež, hle, tam u kasáren je zrovna v křiku, ruchu a pohybu zažrána do velko-rychlo-výroby vojáků. My jsme čerstvým, nově dodaným materiálem. Mráz mi projel tělem, když jsem si uvědomil, že jsem definitivně zapadl do sítě krvelačného pavouka, který dnešním dnem mi počne pít krev. Umiňoval jsem si, že se nebudu v síti házet, abych se více nezamotával, nýbrž naopak, tichý budu jak beránek, abych tím snadněji unikl z osidel.

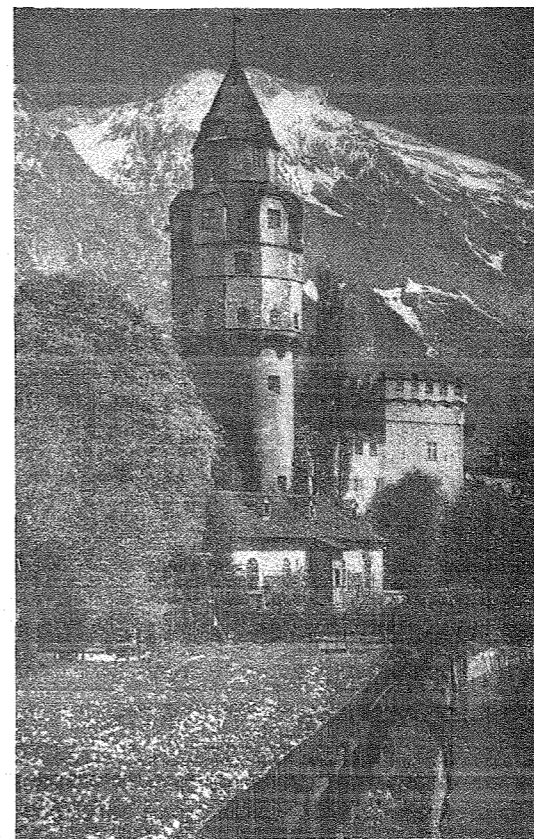
Zavedli nás do kasárny, kamsi až na půdu pod samu střechu; jednoročáci se neměli rozcházet, pan obrlajtnant si je přál vidět. Nastoupili jsme na cvičišti před kasárnami, tak jak se u raportu nastupovalo, byvše dříve poučení, jak se chovat. Přišel po chvíli se třemi feldweblly u zadnice, vítán naším pohledem — »rechts schaut!« — dosti vysoký, s bičíkem v ruce, s chorobně bledou, vyholenou tváří, prozrazující žida, s pichlavýma, černýma očima. Nemaje zkušeností s vojenskými pány, myslil jsem si, že nás přivítá několika rakousko-vlasteneckými slovy a bude se snažit vlít do duše nadšením pro boj za »širší« vlast, ale zmýlil jsem se. Ten drzý, bledý chlapík, vídeňský žid, hrdina za frontou, obrlajtnant Mohr, přišel si z nás zcela po vídeňsky udělat »hec«: poptal se nás po zaměstnání, smál se nám ze slovanského akcentu v německé řeči, s pichlavou jízlivostí po nás opakoval »böhmischer Lehrer«, řekl nám, že jsme »schöne Kselschaft«, poručil »abtreten« a ihned vydat obmundirovku a šel, klada cosi feldweblům důtklivě na srdce. Rozcházelí jsme se, dívající se rozpačitě na sebe, ale ty pohledy řekly více, nežli by pověděly sáhodlouhé řeči . . .

Pan obrlajtnant odtrhnul se od feldweblů, kráčel zatím s líbezným úsměvem vstříc své vlnadné, na nos požehnané manželce, rozdávající blahosklonné úsměvy šaržím, jež přestaly, vidouce ji, ve výcviku vojáků a pokorně ji zdravily . . .

Týž večer po narukování proměnila se jednoročácká »cimra« v kancelář. Všichni psali. Ten na kufříku, onen na koleně, tento prostě na stěně, jak který. S tváří bylo lze

vyčísti, že konají nutnost, že musí psáti, že ten lísteček, na nějž horečně a chvatně vrhají několik vět, má pro ně nesmírnou důležitost. Byl to první vzdech z jámy lvové, zoufalý hlas trosečníků, snažících se udržeti kontakt s lepším, svobodnějším světem, jež musili opustiti a jenž se propadal kamsi do neznáma . . . Tento lístek byl také nekrologem lehkému, civilnímu šatu (zmačkán v uzlíčku, odpočíval již ve skladišti), jehož úmrtí prostě oznamovali slovy: »Vyfasovali jsme vojenský »mundur«. Velmi by mě bývalo zajímalo, jak si to »vyfasování« představovali všichni ti, již tuto zprávu obdrželi. Jistě ne tak, jaké bylo ve skutečnosti. Stáli jsme »einzeln abgefallen« v dlouhé chodbě kasárny a po řadě jsme přicházeli k »mundursmagazinu«; u otevřených dveří stál jeden »feldvebl« s naším seznamem, druhý ztrácel se uvnitř mezi hromadami vojenských bluz, kalhot, čepic, botů, »hosenšpangli« atd. Přišel jste na řadu, slyšíte své jméno a již z útrob »magacinu« letí k vašim nohám blůza, prudce vržené kalhoty praští vás do tváře, čepice a »hozenšpangle« vyletí kam která, boty cvaknou úderem o dlaždice chodby . . . Stojíte, chtěl byste se zeptat, jestli je to to »fasování uniforem«, ale už slyšíte: »Nečumte, seberte si to a zmizte!« Tak tedy seberete ty promaštěné, propocené, špinou zavánějící hadry a oblékáte je, aniž byste se na ně díval, ale přece vám neujdou prostřelené dírky a skvrny zaschlé krve. Jak asi byly svlečeny s raněných, tak nám je hodili. A jak hezky »pasují!« Čepice — po uši, kalhoty — do půl lýtek, blůza — po mladším bratrovi . . . To je tedy ta pyšná, rakouská uniforma, jež činí z člověka — nadčlověka, a my v ní vyhlížíme jako masky na maskární ples s heslem: »Prosím, podarujte něco starému invalidovi.«

V tom zahřmí »cimrou«: »Co kemu nepasuje, tož si to jeden mezi druhým vytašuje, sofort díry zašít, fleky vypucovat! Mundury musí být jak nový!« — Jak nové? — hrozím se té smělosti, to bychom musili umět čarovat; ale »feldveblův« hlas zněl tak rozhodně, že po »vytašování« chopil jsem do své, v šití necvičené ruky jehlu (ani na tu tatínek, starý voják, při balení nezapomněl)

Hall v Tyrolech.

a šil jsem. Děvčata, kdybyste mě byla viděla! Jaktěživ bych nebyl řekl, že při šití se možno také zapotit, ale od těch dob tomu věřím a odpouštím vám, že jsem vás musival tak dlouho a pěkně prosit, než jste mi zašila knoflík nebo díru v kalhotech . . .

Rozkaz pana »obrlajtnanta« byl vykonán, byli jsme opravdovými vojáky, udělala je z nás uniforma, již jsme na rozkaz zase pana »feldvebla« přivedli na nejvyšší stupeň možné dokonalosti. Cítil jsem se však vojákem pouze vně, marně jsem hledal ve svém nitru pýchu, již jsem měl pocítiti při oblečení »slavné uniformy rakouského vojáka«. Naopak, cítil jsem se velmi šťasten vždy večer, když jsem ji svlékal, vůbec její svlékání mi bývalo vždy příjemnější nežli oblékání. Zvláště těžko se oblékala ráno »o tagvachu«, když trubáč, jda chodbami kasárny, troubíval tu protivnou, zbrklou melodii, která ještě dnes při vzpomínce zařeže v uších.

Obléknutí vojenského munduru připravilo nám nejedno příjemné překvapení. Tak již

první den bylo v »befelu«, že novácci nesmějí 14 dní, slovy: čtrnáct dní z kasáren, poněvadž neumějí salutovat a dělali by vojenskému stejnokroji hanbu. Představte si, jaká to byla těžká věda ta rakouská vojna, když jen salutování, což znamenalo ohnout paži v lokti a dotknout se prsty »šildu« čepice, měli jsme se učit plně dva týdny! Ale nedodrželi jsme toho termínu. Staří »mazáci«, kteří nás zasvěcovali do tajů rakouského vojančení nám prozradili, že se ty »befely nežerou tak horky, jak se upečou«, a čím má člověk na vojně větší strach (oni to ale říkávali jinak . . .), tím je to horší, zkrátka, člověk se musí na vojně vyznat. A proto jsme již po narukování chodívali ven »na černo«. — Jinou vymožeností a předností rakouské uniformy bylo, že když jsme ji oblékli, nepotřebovali jsme nejdůležitějšího lidského orgánu — mozku — všechno se konalo na »befel«, vlastní vůli a rozhodování jsme musili v sobě zabít. A denně vraždit svou vůli byla práce vysilující!

Execirák ve Schwatzu byl u kasáren. Přicházeli jsme naň za časného jitra, kdy slunce ještě ani nesteklo vysokých hradeb Alp a věštilo teprve svůj příchod paprsky, vrženými na jejich skalnatá temena, jež rozžhavilo do růžova. Vyspaly se na červeno, říkali jsme a po celé dopoledne na ně hleděli, jak mění barvy, z nichž jsme měli nejraději bledě-zlatou, již upekla výheň poledního slunce, neboť tenkrát býval konec dopolední »execírky«. Z ní měl jsem nejraději »rasty«, při nichž jsem se natáhl na trávník a hleděl pámbíčkoví do oken a záviděl těm alpským, neskromně vytáhlým obrům, že do nich lépe vidí nežli já. Uměly se však ty kopce také zle mračit, a tenkrát mívaly tváře zahaleny neprůhledným závojem mlh, z nichž padaly na nás droboučké kapičky, prolínaly oděvem a smočily nás až na tělo. A to jsem jim zalíval, to nám neměly dělat, bylo i tak dost trampot. Nejvíce ovšem duševních — »Rechts um«, »links schwänken«, »beim Fuss«, »Salutiert, eins, zwei«, a tak stále dokola s peprnými, vojensky hrubými nadávkami a vyhrožováním; bylo to fádni, odporne zaměstnání. Nejraději jsem cvičil parádní marš. Trvalo to však dlouho, než jsme se jej naučili. Bylo to nepočítaných »herstellt!« a »ven s tema fajkama«, a »je to měkky«, »já vám pomůžu« a »našponujte se!« Nohy brněly, to mně však nic nedělalo, já jej cvičil přece rád, ale vždy s hříšnými myšlenkami. Nehněvejte se na mne, pane lajtnant, dnes vám to už mohu říci, při parádním marši jsem si vždycky představoval, že jdu do zajetí... A proto jsem vkládal do něj tolik vervy a všecku chuť a když jste chválil: »Der Einjähriker gut!« — myslíval jsem si, kdybyste tak věděl proč!

Asi po dvouměsíčním výcviku, když jsme uměli všechny »vendunky«, »schvenkunky«, »kvérgrify« a »schvarmlinie«, postoupili jsme o šarži: z rekrutů se stali »infanteristi« a odjeli jsme do školy pro záložní důstojníky do Innsbrucku. Kol dokola obklopen alpskými velikány, leží v krásném údolí Innu, s výstavnými budovami, asfaltovanými, čistými ulicemi. Okolí jeho poznali jsme později důkladně na denních cvičeních. Maširovávali jsme po krásných silnicích, jakých u nás ne-

bylo ani v nejbohatších krajích, prodírali se jehličnatými, vonícími lesy, vylézali až do pásma, kde rostla jenom pružná kleč a sporé trsy trávy a studily ostré větry, obdivovali shora malebné Hallské údolí, rozříznuté stříbrnou ocelí Innu. Nezapomenutelné pohledy, jenže na jejich kráse visela »tornistra« s »kverem«. Nenadsazují, řeknu-li že jinak ta pohodlná turistická zařízení, silnice, elektrické dráhy, komfortní hotely, nám připomínaly náš domov, či lépe řečeno — naše peníze... Jednomu veselému jednoročáku toto vědomí nikdy nedalo pokoje a vždy, kdykoliv jsme za Innsbruckem překročovali elektrickou trať, přetínající silnici, nezapomněl zakopnouti o kolejnici a říkával: »Tuto »glajzu« koupil můj táta.«

Předběhl jsem však poněkud ve vypravování. Druhého dne, po příjezdu do Innsbrucku, přišel nás »přivítat« pan hejtman, velitel školy, přízřelý, v kyčlích oficírsky nalomený, s hejtmanovsky nakřapnutým hlasem, při řeči mu sliny přetékal koutky. Zkusil jsem již jednu přivítanou při narukování, byl jsem tedy zvědav, co nám poví tento. — Jsme prý většinou Češi od čtrnáctých landverů, ale nesmíme zapomínat, že jsme napřed Rakušany a potom Čechy. A proto si umínil, že z nás »die Sokolistengesinnung« vyžene, protože ti největší »sokolisti«, jako na př. »Klofacz« a jiní vždycky hlasovali v parlamentě proti vojenskému rozpočtu, nemáme proto tolik kanonů jako Rusové a tím rakouské hrdinské vojsko musilo na mnoha místech ustoupiti. Zakázal nám mluvit česky a zpívat české písně, poněvadž bychom tím dráždili zdejší obyvatelstvo. — Byla to mrazivá řeč, husí kůže při ní naskakovala, svírala ruce v pěst, vyháněla z Rakouska...

V duchu hejtmanovy uvítací řeči byla vedena všecka další výchova; za několik dní šlehly první blesky: dva čeští jednoročáci podali zajatci Rusovi cigaretu a proto jako rusofilové poslání zpět ke kádru, jiní, že uměli málo německy a přes zákaz mluvili česky.

Na execírku jsme chodili za město, mrtvě, bez zpěvu: česky jsme zpívat nesměli, německy neuměli a nechtěli. Když spustilo několik Němců, již byli mezi námi, vždycky

to skončilo neslavně. A za to pan »obrlajtnant«, náš »Zugskomandant«, malý človíček tělem, s duševním obzorem rakouského oficíra, s idiotským šiřatým čelem, jež zakrýval kšticí do čela sčesanou, oplácel nám náš vzdor zase při »execírce« a při zkoušení. »Frau Hitt«, mrtvá skála, bizarní podoba ztrnule sedící paní, se stoickým klidem hleděla s temene horského na jeho hrdinské kousky a hrubosti, ale tenkrát, když námi

mínalo na minulost a myslilo na budoucnost. A při našich slováckých písních: »Vrt sa dívča«, »Boleraz«, »Tancuj, tancuj«, »Dívča, dívča«, jež jsou dětmi našeho révového kraje, zapomínali jsme na všecko, i na nebezpečí, i na »přetáhnutý Überzeit«, i na to, že se budeme třeba musit honit po městě s nočními »vachami«...

Ale všecko má svůj konec. Po osmi nedělich odjžděli jsme s hvězdičkami na zelených

Třída Marie Terezie v Innsbrucku.

bil zběsile o zem až krev prudce bila v každé žilce a slabší padali, jako by je podřal, tenkrát i »Frau Hitt« musilo se kamenné srdce hnouti odporem a lítostí...

Nebylo však zatím možno ničeho podnikati proti rozběsněnému dravci, byli jsme bezmocni v jeho spárech... A abychom zapomněli na tu tělesnou i duševní trýzeň, chodili jsme do zapadlé hospůdky, kde byla malá, útulná místnost s klavírem a krásná Italka-sklepnice se žhavýma, černýma očima. Ta nám nalévala tyrolské ohnivě víno, při němž se zapomínalo na přítomnost, ale vzpo-

výložkách »náležitě připraveni pro vedení malých jednotek«, jak si p. hejtman při loučení pochvaloval. Nebrali jsme mu jeho přesvědčení, věduce, že jsme lépe připraveni na »z a v e d e n í« než »vedení«. A že jsme měli pravdu my, o tom se mohl pan hejtman i p. obrlajtnant přesvědčiti v létě v sedmnáctém roce v Borispole, kde se shromažďovali dobrovolci. Bylo nás tam bývalých »einjährigrů« tolik, že by byli mohli zase zcela dobře zahájit a opakovat svůj znamenitý kurs...

»Až pomaširujem,
tou hallskou branou ven,
vzkažte tam mou milou pozdravovat« ...

zpívali vojáci téměř denně cestou na cvičiště i zpět do hallských vojenských baráků, ale když jednoho dopoledne v posledním měsíci patnáctého roku vracely jim melodii písně, v níž vždy mi znívalo cosi tragického, okolní příkré stráně alpské, netušili, že téhož dne odpoledne bude většina z nich zařaděna do maršky a že zítra a pozítří budou zpívat tuto píseň mnohem opravdověji, jak se říkalo — s citem i figurou.

Mrzlo to odpoledne, když nás »vybírali«, jen fičelo, zledovělé plíce Alp vydechovaly mrazivý, štiplavý dech. Dva dlouhé šiky, chatrně oděných vojáků, stály na prostranství vojenských baráků čelem proti sobě, mezi nimi pan hejtman s několika důstojníky a feldvebly s listinami a knihami. »Tagšarži« prošmejdili všechny tmavé kouty nevlídných, tmavých baráků a v klusu vraceli se na nádvoří, jeden po druhém úsečným klapnutím sráželi podpatky a »štram« salutující, hlásili nejposlušněji nakvašenému hejtmanovi, že ubikace jsou úplně prázdné a že nastoupili i marodi. Pan hejtman se durdil již právem, neboť musil na ty »elendr Kerl« asi pět minut čekat, nežli prohlédli baráky, ale že naň čekalo půl hodiny 300 špatně oblečených vojáků — to bylo samozřejmé.

Za několikaměsíčního pobytu na vojně poznali jsme bídnou vojenskou duši i zchátralého ducha a různé čachry tak důkladně, že jsme již napřed věděli, kdo do pole půjde a kdo ne. Ti, jejichž jméno bylo ze seznamů odplaveno víry alkoholových povodní, nebo bylo pohřbeno pod stříbrnými mohylami rakouských korun, zůstali ještě alespoň na čas (záleželo na síle víru a výšce mohyly) doma, ostatní šli.

Vyvolávaná jména vojáků ostře řezala tichý, mrazivý vzduch, majitelé jmen vykročovali o tři kroky kupředu — do linie vyvolených. Když jsem uslyšel nízkou, pohrdanou, ale sáhodlouhou šarži — Einjährig-Freiwilliger, wirklich Korporal, titular Feldwebel — se svým jménem, zabušilo mi prudčeji srdce, snad z tajemství osudu, jenž mne možná tuto chvíli určoval vykrváčet za otrokáře, kteří

již od staletí měli pro nás výsměch, ústrk, oprátku. To bylo pomýšlení hrozné, přece však jsem učinil ty tři kroky vpřed pevně — stáli v té dopředu pošinuté řadě téměř sami syni českých matek, snad s týmiž myšlenkami a plány jako já, že všichni nepadají, jsou též ranění a z a j a t í . . . Tedy, ve jménu — naděje!

Kompletní marška, nově obmundirovaná, konala každodenně, zima — nezima, bláto — nebláto, dlouhé pochody i cvičení s plnou výzbrojí, abychom si prý zvykli, v kostele jsme odpřísáhli věrnost císaři pánu ve všech pozemských živlech, a tak jako basa tvrdí muziku, tak také tato přísaha byla téměř v každé větě tvrzena slovy — »bude zastřelen«. Bylo to prašpatné vysvědčení pro vládnoucí režim, jenž chtěl přidržeti vojáka k plnění povinností jen strachem před zastřelením. Kdy odjedem do pole, jsme ovšem nevěděli, vojenští páni byli zamilováni do překvapení a »pohyby vojsk musily býti utajeny«. Nezbyvalo, než býti připravenu na každou chvíli, kdyby byl »alarm« v noci.

A byl. V polovici ledna v šestnáctém roce, po druhé hodině v noci prořezal se zvuk polnice zavřenými dveřmi a okny tak ostře, že nás probudil.

»Slyšíš?« povídám spolubydlicímu.

»Slyším, sakra, říkal jsem, že to ti pitomci udělají v noci,« odpověděl rozzlobeně, ale již zavržly staré, manželské postele od prudkého pohybu, jímž jsme se rázem octli z tepla v mrazivém chladu pokoje. Naše domáci, dobrá Tyrolačka s nezbytným volátkem, probuzena naším neobvykle brzkým hlomozením, zjevila se rozespálá ve dveřích a již nám podržovala řemínky, zapínala háčky, zalévajíc svou ochotu bohatými slzami. A když i její dvě batolata, probuzena naším chvatem, pípla vedle v pokoji, přinesla je a vysvětlovala jejím udiveným, otevřeným pusám, že »die Herrn Einjähriger« jedou do války za tatínkem, že ho budou pozdravovat. Dala se do usedavého pláče, i děti se rozplakaly . . .

Jejich pláč provázel nás až po těžká domovní vrata, jež svým hřmotným západem přerвала rázem bolestný vzlykot a my spěchali úzkými, křivolakými, spícími uličkami

hallskými do vojenských baráků, potkávající přátele téhož osudu.

Baráky i prostranství mezi nimi kypěly ruchem jako o polednách, ač bylo do jitra ještě hodně daleko. Kdyby nebylo toho volání a zpěvu, mohl by sis myslet, že to jakési bytosti byly vyplašeny z těch dřevěných baráčků, které s ohníčky v ústech pobíhají zmateně, nevědouce, kudy kam. Ustavičně otvírané a zavírané dveře vřzaly k jejich reji jednotvárnou, protivnou muziku. »Tagšarži a inšpekcioní« běhali neustále z baráků do kanceláře a zpět, vždy s něčím novým. Vládl zmatek, který vnucoval přesvědčení, že někde vypukl požár, k němuž se tito lidé chystají, aby jej uhasili . . .

»Chleba fasovat!« a v zápětí na to: »Ještě ne, za chvíli!« »Infanterist N. N. do kanceláře!« — »Už tam nemusí chodit!« »Reservní porce!« — »Švarmkomandanti sepsat všecko od svých lidí!« »V šest hodin všecko geštelt v plným ausrystunkul!« »Ticho, krucil Kdo má trinkajmr?« »Sakra, povídám, ticho! Keré má bajlpiku?«

Oficiální výkřiky zanikají v chaosu něko-

lika zpěvácckých skupin, překřičujících jedna druhou nevyspalými »uzenými« hlasy:

»... nás ta vojna neroztočí, neroztočí!...«

»Tu přiletí koule rozpálená . . .«

»... kde já svoje mladé kosti složím . . .«

»... vyrazí mě z glidu ven . . .«

Někteří sedí na slamnicích s upřeným zrakem do neznáma, přemýšlejíce bůhví o čem: mají doma děti? — Kují plány? — Hrozí se fronty? — Vzpomínají na milou? — Někteří v matném světle petrolejky píší listky, mnozí dávají ještě své »figurky« do pořádku . . .

»Pro kafééé!«

Četaři řadí své lidi, »esšálky« chrastí, po nádvoří kráčeji tmavé, hovořící čmouhy pochodových útvarů, zanechávající za sebou cigaretový zápach. A již se jednotlivci vracejí, usedají na své špinavé slamníky a velikými doušky vyprazdňují plechovou nádobu s válečnou černou kávou, již výstižně říkají »vyprané onučky«. Hlad je však dobrý kuchař a co hlavní, zahřeje těch několik teplých doušek přes noc zkřehlé údy.

Když se rozednilo a zasněžené alpské stráně, nesčetněkrátě námi slezené, protřely si tváře a počaly ostřeji a ostřeji koukat na

Brixen.

Na přední stráži.

nádvoří, byla marška po nočním shonu a zmatku připravena k odjezdu. Nikdo se již nesměl vzdát, zesílené stráže u vchodů i u vylámaných plotů nepropouštěly nikoho.

Z nejprotivnějších věcí rakouského vojančení bylo dlouhé čekání. A tak i na odjezd jsme čekali připraveni od časného jitra do odpoledne. Vojáci ve skupinách »debátili«, projevovali přání, kam by nás měli odvézt a kde by to bylo nejlepší. Největšímu zájmu těšily se ovšem nekontrolovatelné výklady těch vojáků, kteří odjížděli do pole již po druhé neb dokonce po třetí. Byli bombardováni otázkami se všech stran:

»Co je horší, šrapnelfajer, nebo fajer z mašinkvěřů?«

»Taky v polu uvazují?«

»Jaký je to, když je tromelfajer?«

»Co se v polu fasuje?«

»Za jak dlouho dostane voják z pole orláb?«

»Zabijají Rusi zajatce?«

To jsou jen letmo zachycené některé otázky, prostě, mnohé naivní, jež tížily jako olovo srdce nezkušených vojáků, na něž bylo těžko odpovídat, právě odpovědi mělo se jim dostat až tam, ve válečné vřavě...

Až dost pozdě odpoledne vyrazila naše marška k nádraží, v čele s hudbou, řvoucí ohlušitelně vojenské pochody ve stíněných uličkách. Za hudby se dobře maširuje, nadšení rozdmýchá v plamen, znavené údy vzpruží, jako byste je potřeli nějakou zázračnou »francovkou«. Vleče-li vás však otrokář na popravu a hraje vám k tomu, připomíná to malomoc při bubínku tančícího medvěda s kroužkem v nozdrách, který se bojí drátěné metly nebo železného bodla. Vzplane-li v něm však touha po ztracené svobodě, medvědáři, běda! — zlomená pouta padnou k zemi a nežli chopíš bodlo, uvolněné silné tlapy tě sevrou a rozdrťí hrudník...

Ještě jsme se zastavili na náměstí, kde »feldkurát« — Němec promluvil k nám vlasteneckou řeč, ovšem německou, v níž nabádal ke statečnosti (dobře se mu to říkalo, když nikam nešel) a varoval před zběhnutím k nepříteli, neboť porušená přísaha je smrtelný hřích. Pak se pomodlil česky »Otče náš«, jímž nám chtěl bezpochyby ukázati, jak mizerně umí česky, dal nám, klečícím, požehnání a pokropil. Naše domácí »Frau Achamer« stála opodál nás se svými dětmi, neustále si stírajíc slzy bílým šátkem. To byla jediná bytost v tom cizáckém moři, již nám bylo líto. A ta kapička lidského citu v té chvíli zahřála, neboť jsme šli především umírat a nikdo z nás neměl smrti podepsaného dlužního úpisu. A myslím si, kdyby byla věděla, s jakým hnusem a odporem odjíždíme na frontu, byla by jistě plakala ještě hořčeji. Toho však ona, dcera vládnoucí rasy, nevěděla, ani nechápala, to mohla pochopiti jen česká matka...

Za chvíli, když jsme byli již »pohodlně namačkání« ve vagoněch »6 Pferde oder 40 Mann«, byli jsme trýzněni nejistotou. Kam pojedeme? V našem vagoně jsme jednomyslně odhlasovali: »My chceme na ruskou frontu!« Tam byly podmínky nejpříznivější. Je však zbytečno lámat si předem hlavu, poznáme to dle směru jízdy, ač ani

tu nebyla vyloučena překvapení, neboť často okružními cestami měla býti veřejnost klamána o dopravě i posunu vojsk.

Brzy se začalo potvrzovati naše přání, ale přece jsme ještě nekřičeli »hop«, neboť jsme nepřeskočili. Větší jistoty jsme nabyli, když k půlnoci projel náš vlak Vídní, avšak i tu přílišní pesimisté zakřikovali radující se optimisty, aby prý se neradovali předčasně, a nakonec ještě neplakali.

»Břeclava! Vyhráno! K čertu, odtud nás přece již nepotáhnou do Taliánska!«

»Jen aby netáhli! Člověče, nač pak jdou na drahách telegrafy a telefony? Stačí brnknout na drát, že tam něco praští, a máš po radosti.«

Další směr jízdy dává za pravdu skupině optimistů. Vlak vine se Moravským úvalem k severu, menší staničky mijíme bez zastávky a třebaže noc, nespíme: jedeme rodnou zemí a to nedá spáti. Koukáme však do tmy vagonů, jež nemají oken, a jen chvílemi odchylujeme těžká vrata jen na úzkou šterbinu, protože mrzne, a hledíme na zasněžený kraj, schoulené, tiché dědky. Myslíš bys, že lidé spí, všechna okna temná, ale není to pravda. Není téměř jediné chaloupky, z níž by nebyl otec či syn na vojně, a při vzpomínce na ně nelze usnouti... A tak se zdá, jako by z nočního ticha lesů volal na nás hlas rodného kraje: »Nejezděte nikam, skočte dolů, utečte, noc vás přikryje!«

»Přerov! No, jestli teď nejedem na ruskou frontu, tož ať jsem o hlavu menší!«

»Člověče, ty si troufáš, jen abys ji neztratil!«

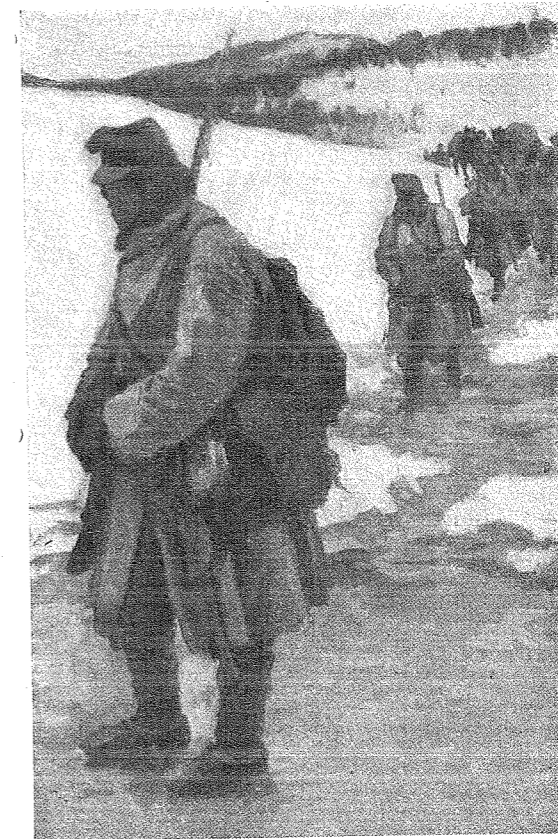
»Počkejte! Ticho! Co to venku vykládají?«

»Že prý dva kluci od druhé kompanie vyskočili z vlaku. Jdou to »meldovat« obralajntantovi.«

»Byli prý tady blízko z kteréśi vesnice.«

»Nemohli odolat...« povídá kterýśi s povzdechem, ale více neřekl, ač bylo zjevné, že měl rozběhnuto na víc.

Po krátké zastávce vlak se hnul; šerilo se. Jedeme na východ a asi po třech hodinách projíždíme Ostravou, Hrušovem, Bohumínem, tvým to krajem, Petře Bezručí,

Na pochodu.

tvrdé nárazy kol skandují tvé také tvrdé, bolestné, krvavé, odbojné verše a zrovna na hranicích, při loučení s rodnou půdou, vybízejí k pomstě a odvetě za staleté křivdy, jež jsi vyzpíval ve svých vášnivých písních. Snad Prozřetelnost tě sem postavila, na hranice, abys každému Čechu, jedoucímu tudy v potupné uniformě rakouského vojáka, zahřměl do duše a do svědomí, abys ukázal, kde nepřítel, kam střílet... A ještě něco strašlivého připomíná tento smutný, černý kraj: krev redaktora Kotka!

»Tož co, jedeme na Rusko, nebo ne?«

Sníh nedůvěry taje i u největších pesimistů.

Pak mijíme Krakov a brzy vjíždíme do pásma, kudy šla zběsilá válka a kam nejdále se v tuto stranu probili asi před rokem Rusové. Tenkrát jsem byl ještě doma, a vím, že si všichni šuškali, jak je slavnostně přivítají. Růžena s Bětkou šily nové národní prapory, ba dokonce bylo vyhlédnuto i místo na hliníku, nejvyšší nad vesnicí, kam se

prapory vetknou, aby je bylo již zdaleka vidět. Ale nepřišli . . .

Jedeme dále na východ přes Tarnov, Řešov, Jaroslav, Ravu Ruskou, Sokal do Vladimíru Volyňského. Smutný, zbídačelý kraj, na všem a všudy jsou hluboko vřezány otevřené, bolestné rány — projela tudy válka: domy poškozené nebo docela v rozvalinách, ploty vylámané, lidé jaksi znavení, s beznadějným výrazem, s uloupenou radostí ze života, některé vesnice úplně vylidněné, lesy rozstřílené, pole udupána a rozryta klikatými zákopy, zadrátovanými ostnatými dráty, mosty strhány. A všude vojáci v šedě zelených uniformách, sklady munice, píce, ostnatého drátu, děla, kolony trénu, stáda vyhublého dobytka . . . Jaká ošklivá, cynicky rozšklebená je tvoje tvář, válko!

Přímo do fronty jsme hned nepřišli, je klid zbraní zimní dobou, jestli se něco nesemele, tož prý počkáme tak do jara. Ale máme se snad hůře nežli ve frontě. Potloukáme se volyňskými, chudičkými, namnoze liduprázdnými vesničkami, jejichž bývalý, primitivní život měníme v rafinovaný, hrubý život vojenského tábora, brodíme se hlubokým blátem volyňských cest, spíme v zimě v pustých, do stébla slámy vydrancovaných, chatrných stodolách, jimiž noční, mrazivý vítr volně profukuje, konáme denní i noční cvičení, při nichž musíme si počínati docela »feldmässig«, není se kde osušit ani ohřát, jen u žida na čaji, menáž mizerná, hladu dost, tresty přísné. Za žalář slouží i prasečí chlívký. A uvazuje se. Oh, ten vysoký, silný feldvebl uměl uvazovat! Byla to jeho chlouba. Když někoho »vyšponoval«, za několik minut každý musel »vidět všecky svatý a mluvit s andělíčkami«, jak sám hrdě říkával. Práce míval dost, náš pan obrlajtnant byl štědrý. Jednou, brzy po příjezdu do pole, »naměřil« mladíckému hochovi za nerozvážné, prostořeké slovo tři hodiny uvázat, každý den hodinu. Ale visel jen jednou, večer utekl, bůhvíkam, nedověděli jsme se již nikdy, co se s ním stalo. Nejvíce si však feldvebl »zgulstl« jednou po »kvérvisitě«, kdy jich uvazoval šest najednou. Viseli uprostřed vesnice, nábožní obyvatelé, jdouce kolem, se křížovali a sanitár, jenž měl u nich služ-

bu, nestačil je polévat studenou vodou, stále »mluvili s andělíčkami«. Středověký stát, středověké tresty . . . Často byly konány nepředvídané visity, nemáme-li u sebe dopisních papírů Ústřední matice školské, nebo zápalky s bílo-červenomodrou nálepkou. Bylo to prostě hledání záminek, aby mohli českého vojáka šikanovat a trestat. A proto jsme si raději přávali, abychom už byli v zákopech, třeba se tam stříli, ale kde přece se dá »všelicos« dělat . . .

S probouzejícím se jarem začala se probouzet i činnost na frontě, odkud ozývaly se tlumené rány z děl a za noci parabolické dráhy světelných raket brázdily její temnotu jako padající hvězdy.

Příroda byla již v plném rozpuku, bylo to na samém počátku června šestnáctého roku, když se fronta divoce rozbouřila dělovou palbou a běsnila tak tři dni a tři noci. Věděli jsme, opona jde nahoru, divadlo hrůzy začne, herci v tom krvavém dramatu rychle se střídají, jistě brzy dojde i na nás. Toto veliké divadlo začínal ruský generál Brusilov, jak i rakouské »befely« oznamovaly ve vřelých provoláních k vojákům, v nichž nabádali k osvědčené statečnosti a věrnosti k císařskému domu. I do češtiny byl »befel« překládán, měl býti cestou k našemu srdci. Ale ta cesta byla příliš zarostlá trním a bodlácím. Ti »čeští psi«, »Verräter«, »Hochverräter«, s poznámkami »p. v.« v listinách, měli pojednou zapomenouti na všecko pronásledování a vrhat se nadšeně v boj za cizáckého, nepřátelského monarchu a za schátralou vlast — matku Austrii. Byla směšná drzost ten lisavý »befel«, ale přesvědčoval o tom, že nás potřebují, jak jest důležitý každý ten odkopávaný, poplvaný český voják a že se stává rázem pánem situace. Uvědomili si to všichni nebo alespoň většina? Snad ano, ale již první boj našeho regimentu v Brusilově ofenzivě 5. června u Olyky nás přesvědčuje, že nelze uskutečnití záměrů a plánů tak, jak jsme si je, nezkušení, v představě zosnovali: museli jsme kupředu, ač hrozila jistá smrt, dozadu nesměli, neboť tam také smrt hrozila — z hejtmanova revolveru, »zdekovat se« nebylo často možno. V tom právě kotvila nejhroznější tragika

českého vojáka, který považoval zajetí za vrchol válečného štěstí, ale býval mnohdy na cestě, než do něj dospěl, sražen smrtící ranou k zemi. Tak mladý, český učitel, jenž nám nadšeně recitoval ještě před několika dny Bezruč a hořel touhou po zajetí, zůstal hned v prvním boji u Olyky ležet s prostřelenou hlavou mezi rakouskými a ruskými zákopy. A takových nešťastníků nebyla sta, ale tisíce.

Brusilov chopil se krvavého díla se vši opravdovostí a »nahýbal nám pořádně kvartýr«. Jeho dravé útoky pohltily náš regiment až na nepatrné trosky několikrát po sobě, že »ersacky« nestačily dodávati nových sil, poslední dodávky byly beztak — děti a nezhojení ranění. Zahnal nás během dvou měsíců od Olyky přes Luck až před Vladimír Volyňský, jehož věže jsme již dobře viděli s kopečka. Vynutil si o sobě úctyhodné mínění, zvláště jako znamenitý cvičitel v běhu. Kdyby nebyl chudák mrtev, doporučil bych ho některému sportovnímu klubu jako výborného trenera pro běh na dlouhé »štreky«. Vycvičil nás v těch dvou měsících opravdu na výborné běžce a kdybych byl v té kondici, jak jsem byl tenkrát, nebál bych se soupeřiti ani s Nurmim, člověkem-strojem. Běželi jsme však zpět rádi a vesele, běželo nás vždy moc a všelijaká »branze« — pěšky, na vozech, na koních, na dělech — třeba všichni hladovi, utýráni žízni, s odřenýma nohama a skoro vždy bez oficírů. Ti obyčejně, když nastal takový »frmol«, ujeli na »feldbance« a čekali na nás, až je doběhnem, pak nás »samlovali« a obnovovali disciplínu, abychom aspoň trochu zase vypadali jako vojsko. Ale nedělo se to s takovou kuráží jako u kádry nebo v etapě, byli to oficíři nějak zbědovaní, schlíplí, jako by jim slepice snědly tvaroh. Tuto »bėhavku«, kterou tenkrát trpěla rakouská armáda, pomáhali zarážet říšští Němci, a proto jsme měli na ně velikou zlost. Kdyby ne jich, jistě bychom byli letěli císaři pánu pod okna k vídeňskému »burku«.

Dnes, skoro po deseti letech, zdá se všecko jako strašný sen, o němž možno vypravovat třeba i humorně, ale tenkrát do smíchu nebylo. Co to člověk zažil hrůz, kolik viděl

mrtvol, padlých kamarádů, zohyzděných lidských těl, hořících stavení, slyšel bolestného, srdce rozrývajícího nářku raněných, jimž nebylo možno pomoci, co to bylo změn v regimentě, co zajatých, nezvěstných — a já se v té Brusilově »honičce« »flákal« již dva měsíce a ne a ne se dostat z toho pekla ven. Zabít jsem se ovšem nechtěl dát, raněn jsem nebyl, pokusy o zajetí zklamaly, nemoc žádná nepřicházela. Bylo to trapné vědomí, že jsme již jen tři od celého regimentu, kteří jako nezranitelní fakiři stáli na rozbité hradbě a vzdorovali smrtícím ranám. Už jsem se rouhal Osudu, domlouvaje mu, že by byl krutě nemilosrdný a nespravedlivý, kdyby po tolikerém utrpení dal nám zahynouti a nesplnil našeho přání: buď s »tausendguldenšusem« dozadu, nebo, potrvá-li válka déle, tož raději do zajetí. Jen abychom již byli z toho pekla ven.

Den vysvobození přišel 8. srpna. Tenkrát jsme měli z regimentu jen cár — tři slabé kompanie, ale přece jsme tvořili bojovou jednotku, v nouzi každá troška dobrá. Obsadili jsme po 28. červenci, kdy byl kromě nás, kteří jsme tvořili rezervu pluku, zajat celý náš regiment, zákop pod Želvovem na rovném pastvisku, vzdálený od ruských 500 až 800 kroků. Vpravo na nás navazovali říšští Němci. Rusové byli jako podrážděné vosy, nikdo nesměl vystrčiti ani nosu, nebo již ho obletovaly kuličky jako bzikavé, neviditelné mušky. Ruská artilerie posílala jen řídké pozdravy, obyčejně k snídani a k svačině, ale tím nepříjemnější, že je servírovala přímo do »esšálků«. Tak mi to připadalo, jako by těmi občasnými, dobře zastřelenými ranami říkali: »Což to, my jen tak naschvál, ale počkejte, až spustíme doopravdy. A vůbec byste dobře udělali, kdybyste šli odtud pryč.« Kde pak, my a pryč! Naopak, my měli příkazáno, když k něčemu dojde — »ausharren bis zum letzten Mann«. Avšak tato fráze, kterou si již posměšně štěbetali vrabci jako uličnický popěvek, nás příliš nedojímala, to se jen tak říkalo; konečně uvidíme, co se dá dělat. Tak týden minul klidně, ale my jsme klidni nebyli, Rusové nám naznačili, že se nám bude dařit špatně, budou-li chtít.

8. srpna asi o půl 6. hod. ráno poslali jako

obyčejně první pozdrav. Nic divného, posílají jej každodenně; ležel jsem ve vykopané díře v traverse, ani jsem se nehnul. Druhý pozdrav, třetí — však vy utichnete. Čtvrtý, pátý... sakra, to už je proti zvyku, ale zatím se ze svého úkrytu ještě nehnu. Rány padají hustěji a hustěji, až splývají v souvislý, jednotný, ohlušující a demoralisující rachot bubnové palby. Budou útočit — nač by do nás tak ďábelsky prali? Vyletím z úkrytu. Tiskna se ohnutý ke stěnám zákopu a klopýtaje o nehybně ležící vojáky, bledé, ustrachované z hrůzy smrti, jež právě řadí v zákopu, s tázavým pohledem, co bude dále, probíhám, jak možno rychle úsekem kompanie: zákopy silně shrouceny, několik raněných, jejichž volání o pomoc zaniká v hukotu děl, lajtnanta v zákopu není — jsem mechanicky nejvyšším velitelem. Bleskne mi hlavou — teď! Jen kdyby se lajtnant nevrátil, a nechtěl se třeba i vrátit, ale Rusové ať přestanou »tromlovat«, aby nás všECKY nevytloukli a začnou raději nastupovat a pak, pak budu velet!

K 8. hodině palba přestává — — — vy-

hlédám ze zákopu — — — Rusové nenastupují — — —

Trapná, nervosní chvíle — — proč nenastupují? — — — ani dnes to ještě »nevychrajujeme«?

»Hulala... hulalá... hulalá...«

»Pane kadet, Rusi z levé flanky!«

Asi pět statných vousáčů, vyrostších z nenadání před námi jako zjevení, oděných barvou hlíny s napřaženými bodáky, lesknoucími se ve slunci, žene se po nás...

Letím jim zákopem vstříc a mávaje bílým šátkem — tím od maminky — řvu zplna plic: »Kvery zahodit, ruce nahoru! — Kvery zahodit, ruce nahoru!« — Nezažil jsem jediného rozkazu, splněného s takovou ochotou — — —

»Stupaj! Stupaj!«

Vyhupujem ze zákopu a »nastupujem« ve sebe beze zbraní na ruské zákopy — — —

Svět zkrásněl — nastal den vysvobození...

Ze za námi pustili Němci několik špatně mířených serií z kulometu, toho jsme si radostí ani nevšimli.

PŘÍPAD NADPORUČÍKA INŽ. MARKA

JOSEF ZÁLABSKÝ

Mobilisovali ho v 14. roce. Už mu prokvétala kštice. Ale šel. Prostřelili mu v Haliči Achillovu šlachy. V 15. roce odchází do pole po druhé. A v 18. roce po třetí v Itálii svobodně. Statný čtyřicátník, hodně obtloustlý s kvádrou lebkou na širokých plecích. Kaštanová kštice se už svítí hodně bíle. Mohutný nos vyrostl na silném kořeni a na rtu narezavělé kníry hodně přistřižené. Široká brada končí obličej, z něhož se dívají dvě modré důvěřivé oči, měnící se do zelenava. Jeho klidný, hluboký bas se příjemně poslouchá. Nepřestřeluje; vypravuje vážně a vypouští při tom z úst cigaretový dým. Trochu voják, trochu kantor. Říkali mu kozácký ataman pro jeho robustnost a neporušitelný klid i v nejhorších chvílích. Několika charakteristickými rysy ti vymaluje hlubokým basem krajinu, ves, lidi, situaci. Jsi přesvědčen, že mluví pravdu. Býval jednoročním dobrovolníkem v Terstu a prochodil hezký kus Krasu. Na pláni býval v zimě, na jaře, v létě i na podzim. Od Cirknice ke Gorici; i v rovině furlanské býval. Z Litvy, kde stopoval Adama Mickiewicze u tichého Servéce, v Podgajné, v Tuhanovicích a hledal Pana Tadeusze i Konrada Dziadů, smýkli jim po ruské revoluci na italskou frontu. Poznal ji od moře až po Starou Lokvu.

Ostatně poslechněte jeho vypravování a sudte sami, bratři!

Po železných kolejnicích se plazí had za hadem. Vítr hvízdá v telegrafních drátech poplašný signál, stále poplašnější od severu k jihu. Kolejnice skřípají, vlak sviští, řetězy

chřestí. Postojna. Vojsko vystupuje z dobytých vozů nevrle a odpočívá ve velkých, plátěných stanech Červeného kříže u nádraží, pokud nebudou vyloženi koně, střelivo a zásoby. Černý vrch Sovič, v němž se skrývá rozlehlá síť prostranných jeskyň s ponornou řekou Pivkou, stojí nad Postojnou zachmuřen po nočním lijavci. Nabalená pěchota se vleče bílým blátem rozježděné vápenité cesty po kotníky na nocleh do nedaleké vsi. Podél silnice ulehly smutné kamenité pláně s trsy prozloutlého jalovce, přisátého k neplodné půdě — jako bys viděl židovský hřbitov s bezejmennými kameny. Tu a tam kousíček pole jako dlaň, ohrazený kamením. Žito, pšenice, jarka, nízké stéblo, droboučké klásky řídkého obilí mezi kameny na poli chudásů. A polí boháčů tu není. Pro kámen ani neviděti ornice. Čím se živí rostlinky?

Napravo se modrá hřbet Kokoše, nalevo k jihu sv. Leonard a mezi nimi široká nekovitá proláklina s vršky a chlupy. Zkameněly tu mořské vlny. Prapor se brodí mlčky. Žaludek sevřen hladem a žízni. Obličej, utmácené cestou, bez výrazu, oči zamřené se dívají tupě před sebe — a snad ani nedívají. Tělo mrazí po probdělých nocích.

Byl jarní čas a po dešti. Konec května. Špinavě šedé stejnokroje splýnuly s cestou i s krajem. Poutníci smrti klopýtají v rozlehlé silnici a vyhýbají se nákladním automobilům, rozmělnujícími vlhkou cestu kovovými obručemi, jež rozstříkují bláto z lesklých kaluží. Ve vsi, slepené z plochých vá-

pencových balvanů a úlomků, smutno a rušno. Občanské obyvatelstvo tu také žije. Vojsko se ubytovalo pod širým nebem ve stanech, zalitých stínem trnovníků, křovin a nezuživých doubků, mezi vinohrady, v nichž ojediněle bují kukuřice s latami klasovitých větví; z tlustých palicovitých pochev vyniká černá kštice čnělek.

Důstojníci jsou v domech. Světnička skromná a nábytek prajednoduchý: špinavý, okopaný, dřevěný stůl, dvě proseděné židle, na stěně police s polévanými hliněnými mísami a talíři, u stěny lůžko ze stanové látky, smokvoňového listí a pokrývek. Dvě drobná zamřížovaná okénka — vchází jimi nesměle několik odražených paprsků ze dvorka, zastíněného vinnou révou; plazí se po lačkách, položených ode zdi ke zdi ve výši dorostlého muže. Hrozny ještě zelené visí pod laťovou mříží. Po dvoře běhají dvě žluté slepice a hejno dětí. Nejmladší, roční, sedí na horkém kameně a švihá prutem. Starší vybíhají do zahrad; hrají si na honěnou. Odpoledne budou ležeti ve stínu sousedního domu. Znají nás. Sluha jim rozdal čokoládu. Nejmenší v sukýnkách si jí pomazal celý obličej. Nejsou to jen děti hospodářovy; vdaná sestra se vrátila pod rodnou střechu ze sousední vsi, která leží blízko bojiště. Muž je ve frontě. Neví o ničem. Čím se živí ti lidé? Dětem stále roztrhaným látají pod moruší matky chatrný oděv od rána do večera. Odpoledne se scházejí sousedé: bosí starci se strniskem na tvářích a bradě, s načervenalýma očima od trachomu, hodně křížků jim ohnulo páteř; nezuživci a mrzáci. Pokušují z dýmek stoicky klidně a lhostejně. Vypravují o žních, daních, o počasí. Nepřátelský letec zakroužil nade vsí, šrapnelové střepiny dopadají do ní hučivě. Válka je nad nimi a za humny. Ale o ní ani slova, jako by jakživo ani války nebylo. »Jenom kdyby přišly deště!« stýskají si. »Hrozny by se lépe nalévaly. Ze sucha jim chybí tu a tam zrníčko.« Vypouštějí smradlavý dým, uplivují. Ani rys se nepohne v kamenně klidné tváři. »Hrozny by se nalily lépe!« Lhostejné ženy, roztrhané děti, scvrklí starci a mrzáci — zůstali jen nejchudší z chudých. Ves vyjedena. Ale oškliví psi se zježenou srstí běhají posud po vsi.

Hryžou u zdi zapáchající kosti. Všude velitelství, kvartýry. Domáci se krčí v nejhorším koutku špinavi, smutni a hladovi.

Bujná jarní zeleň zakrývá zahradní zdi z plochých vápencových desek, překypuje přes ně vodopádem zeleně, smokvoň stíní hnojiště velikými listy, réva na opuštěných a pošlapaných vinohradech, obehnaných kamennou zídkou, se zarostla v ohromné keře, výhony na zbylých tyčích převisly, vinice zarůstá v prales bujejícím plevelem. V jarním vzduchu odporný zápach lidských i zvířecích výkalů, smíšený se čpavým kouřem; valí se štiplavý pomalu a těžce údolím až z bojiště na 20 km a dále do zápolí. Páchne protivně.

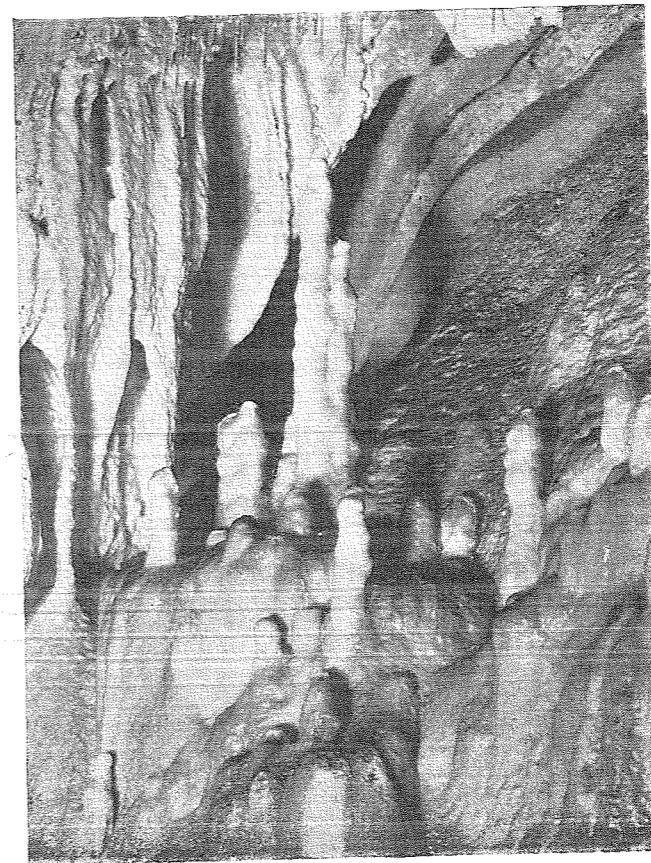
V Pliskovici přespávají na senících, kurnících, pod střechou. Noc je chladná a vlhká. Večer se hřejí u planoucího krbu v řídkém kouři révových lodyh a suchých babek a jalovce; ohřívají kávu. Hovoří se zbylými chudáky, kteří viděli tolik poutníků smrti bráti se směrem k bojišti, ale vraceti se neviděli posud nikoho. Raněné vozila dráha z Dutovlje a mrtvým ustlali měkké lože v dolinách s hrstkou červené hlíny mezi kořeny vinných keřů a brambory, potměchutí a křovisky nebo tam, kde jim milosrdný granát vyryl hrob jedním rázem v skalnaté půdě. Na tvrdém kamení roste tu jako jinde lesy brambořík, traviny, réva i krasový dub, zkroucený, zmrzačený, nízký — ironie dubu, ale přece dub, jenž se drží nejdéle. Neroste vysoko, ale neopouští místa, na němž se uchytil. Marně duje v zimě burje (bora), strašná a studená, z Trnovského gozdu (lesa), z Hruševce, z Nanosu. Nadarmo bije do měděného listí tvrdým krupicovitým sněhem. Zlomí větve; jízva zalévá ránu. Dub (hrást) stojí a stojí.

Ale pokojným lidem nedopřává doba klidu. Štve s místa na místo trpělivý bojovný lid, když jej oderval od pluhu, vozu, sekery, Vichrem jím zmítá. Na kamenitěm bojišti se rve rakouský orel s italskou vlčicí o cíp půdy, na níž kvetoucí někdy vesnice obráceny nyní v ssutiny. Vlčice, urvavší kousek kraje, odpočívá unavena, ušlo jí hodně krve, dřímá zesláblá na předních tlapkách. Vyhladovělý a oškubaný rakouský

orel natahuje krk klovaje. Neopustí cípečku země, třeba chudý Slovinec v horách a osmahlý Ital v přímořských městečkách touží každý jinam. Posouvají stále blíž ty vojáky smrti na šachovnici ofensivy. Vedou je kamenitými horskými stezkami husím pochodem, zastavují je v široké, ale mělké dolině

sáhl až sem. Ital ví, kde se skrývají posily, přicházející na šachovnici, jejíž osou je skupina Hermady.

Moře. Do něho srázně spadají krasové svahy. Tam při něm úzký pás močálovité nížiny. Pak se půda zdvihá dosti náhle do výšky dvou tří set metrů. Pásmo horská

V Postojenských jeskyních.

ve válečných úkrytech. Stěny narovnány z plochého vápence bez malty, střechou pláty vlnitého plechu. Jsou plny koňského trusu. Vojáci se tisknou ke kamenné zdi a k sobě. Je jim zima z hladu. Nedaleko tmavou třesňovou alejí bouří celou noc vozy a vozíky, náradí a návojníky řinčí, koně frkají, vozkové spílají, dělostřelecké vozy s materiálem skřípají, lidé pobízejí nadávkami a bičem vychrtlé herky. V dálce duní výbuchy granátů. Náhle zlověstné vzplanutí, výbuch. Stěny se řítí. Sténání. Smrt kráčí. Nepřítel

i planinu utvořil zde vápenec, jímž prosakuje voda. Za prudkých dešťů potůčky vody se řítily do trhlin, dolin, ponorů a proláklín a nanášely do nich tuhou, hnědočervenou hlínu, nazvanou terra rossa. Někde bělavou, hnědou nebo černou. V ní se daří réva, moruše, smokvoně, jedlé boby. Misovité, nálevkovité nebo studňovité prohlubně, mnohdy nepatrné plochy, nazývají tu dolinami (česky závrtý). Najdeš je na horských hřebenech i na svazích. Krasové hory jsou neplodné; uchycuje se na nich jenom droboučké doubi

a trnitá křoviska, propletená úponkami plá-
ného chmele, bodláčím a vysokými pestrými
zvonci. Díváš se na krasový kopec, zdá se
ti rumištěm. Bývaly tu prý pěkné lesy, Be-
nátčané je dávno vykáceli na stavbu lodí.
Úrodnou prst rozvála burje, zavlažovací po-
měry se změnily, lesnatý kraj s hustým me-
chovým podrostem vyprahl v poušť; jen ve-
líké úsilí a značné náklady ji promění v ú-
rodný kraj. V létě trpí vsi i městečka nedo-
statkem vody. Dnes má tu téměř cenu krve
a je vzácnější než chléb. Za dešťů, bývají
tu vydatné lijavce, svádí se z okapů do hlu-
bokých nádržek, cisteren; z nich pili lidé, na-
pájel se dobytek, zalévaly se rostliny. Ne-
bývala nejlepší; mnohdy nakazila celé vsi
tyfem. Ale šetřilo se jí. V kraji bývalo však
živo a veselo. Skromní Slovinci mají rádi
svou rodnou ves. Jsou v ní i v dnešní nebez-
pečné době. S bídou se szili nerozlučně.
V potu tváře dobývali skromné výživy.
Trochu salátu, kapusty, bramborů, fazolí,
zelený fik, kukuřičný chléb, upečený na
horké cihle pod přiklopeným kuthanem,
který posypali řežavým uhlím, mléko, vejce,
lok slabého vína — to jim dávala jejich chu-
dá půda. S baňkou mléka a s kopou vajec
běhaly předčasně zestárlé ženy přes tři ho-
diny do Terstu na trh. Do pobřežních vesnic
přinášeli blahobyt turistě.

Letos (1917) prší tu často, vláha prospívá
málo kamení. Kraj je však vesel zelenajícím
se ještě křovím. Rostlinky se tu uchycují i
v půdě zcela neúrodné. Břečtan opíná bílé
kameny, zastíňuje je. Ptactvo má jedlé bo-
bule, ptačí zob s třešničkami, nalitými na
prašknutí; podobají se spíše ptáčnicím než
zobu. Počasí je tu nezvyklé, právě jako u nás
děsná vedra a sucha.

Vojsko, soustředěné v tomto úseku, by
zhynulo žízni, kdyby se mělo spokojit de-
šťovou vodou cisteren. Proto z prvních sta-
rostí bylo zásobití operující vojska pitnou a
užitkovou vodou. Vodárny na mořském po-
břeží filtrují trpkoslanou vodu, rozvádějí ji
a napájejí vesnické cisterny ve válečném
pásmu. Položeny desítky kilometrů železných
rour. Zapuštěny částečně do mělkých pří-
kopků, vytesaných ve skále, částečně jsou
jen přikryty hrstí hlíny, kusem drnu a ka-

mením. Do cisteren, nenapájených vodá-
renským potrubím, dovážejí vodu těžké ná-
kladní automobily. Voda je špatná, teplá a
bez kyseliny uhličitě. Lepší však ta, než žád-
ná. Do zákopů ji přinášejí v soudcích sou-
maři. Voda je cenným darem; to pochopíš
teprve v kraji chudém na vodu.

Mezi nízké pobřeží, vroubené místy mo-
čály s hojným porostem ostrých mořských
travin a třtin a vipavské údolí, jímž protéká
širokou rovinou bujných vinohradů, třešňo-
vých sadů, košatých kaštanů, moruší a ku-
kuřice, řeka Vipava, vřouoc se úsměvně čet-
nými zátocinami do Soče s opalisující vodou,
ulehla těžce kamenitá poušť krasová. Vybíhá
na západ až skoro k Soči a ztrácí se v roz-
lehlé rovině furlanské, rovné jako dlaň, již
vroubí na severu širokým, smělym obloukem
nebetyčné Alpy s hlavami, zbělenými věč-
ným sněhem a ledem. V rovině už leží Gra-
diška, Ronchi, železniční křižovatka Mon-
falcone (Tržič), odkud kvapí dráha tunelem
u Medeazzy (Medjavy) na Hermaďe po po-
břeží do Terstu. Na planině vyrostly jednot-
livé horské skupiny: Kosič (Cosich 141 m),
hned u Monfalcone u moře, Hermada
(323 m), výše Stara Lokva (274 m) a Lok-
vice (291 m); Sv. Mihalj (San Michele 275
m) tvoří již na severu ostroh u soutoku Soče
a Vipavy. Na této krasové pláni se rozsídli
slovinský národ ve vsích, které kvetly v
míru, jako kvete pcháč a blín na rumišti a
svými rázovitými zvoncemi se pjaly k nebi
na důkaz, že národ, zapustivší kořeny v chu-
dém neúrodné pláni, upíná svou mysl z bídy
pozemského života k posmrtnému blahu.
Dutovlje, snad jediná osvěžující oasa v té
poušti, Krajna vas, Pliskovica, Volčji grad,
Gorjansko, Vojščica, Opatje selo, Konstan-
jevica, Nova vas, Jamljano, Medja vas (Me-
deazza), Selo, Brestovica, Vrhovlje, Komen,
Gabrovica, Hruševica, Veliki dol, Svět križ,
Hudi log, Praprot, Slivno, Čerovlje, Mav-
hinje, Repen Tabor, Sežana a řada jiných
chudých vísek, vsí a městysů bylo rozhoze-
no po této planině — v nich slyšíš rolnický,
realistický lid střizlivého rozumu, již v po-
jmenování podle plodin a poloh, a jeho zbož-
nost — tiskly se hned k údolí, hned malebně
se vztyčily bílými domy na vršku, hned se

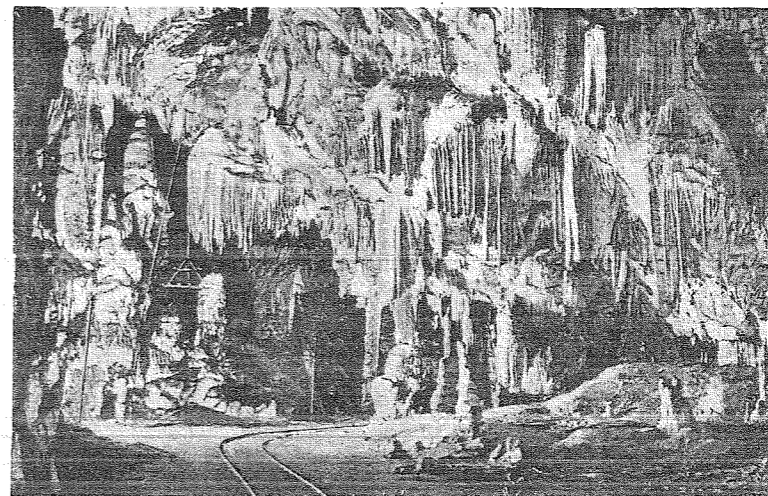
přissály k svahu k nerozeznání od kameni-
tého okolí. Tato skupina hor byla vojensky
velmi důležitá. Byla čepem, osou. Kdyby byli
Italové pohnuli osou, ať z vipavské doliny,
ať ze západu, byly by se jim otevřely doko-
řán dveře do Terstu.

Terst, přístav životní důležitosti pro Ra-
kousko a cíl italského snažení, terra irreden-
ta, touha všech Italů, Trieste, pyšná sestra
Benátek na Adrii, jimž posílala srdcem po-
zdrav po každém parníku a každé plachetní
lodi, vyplouvající od moła San Carlo na mo-
dré moře k svobodným italským břehům.

Terst, starořímské Tergeste, se tiskne te-

před vlnami scirocca (jugu). U jeho mol lesy
stěžňů po obou stranách; na molech (ključ)
jeřáby skřípají, vagony a vozíky drčí po ko-
lejnících, facchini vykládají zámořské zboží
od rána do večera z dýmajících parníků a
lodí všech zemí, z rybářských bārek i z na-
červenalých plachetních lodí s P. Marií na
přídě. Za navečera se tam soustřeďuje pe-
strý život městských prochazečů. Na bár-
kách u mol se kolébají tiše milenci, mando-
liny zpívají, moře světélkuje.

Rakousko postavilo silné stráže u těchto
dveří, jež měl vnitrozemní obchod otevřený
do celého světa. Ani italské úsilí o Terst ne-

Krápníky v Postojenských jeskyních.

rasovitě do roklí a na svahy Krasu, který
ponechal u moře talíř rovného pobřeží. Nej-
prve tam byli Keltové, pak byl římskou osa-
dou. Po zboření Aquileje hostilo dokonce di-
voké Huny. V té době vyrostla basilica di
San Giusto, obnovená roku 561. Po té usi-
lují o město zbraní Langobardi, Slované a
hlavně Benátky, mocný soupeř na druhém
břehu jaderského moře. Na sklonku 14. stol.
nabyl úplné samostatnosti, ale ujednal
ochranný spolek s Rakouskem. Pak rozkvétá
za Marie Terezie a za Josefa. I revoluční a
císařská Francie vytiskla v Terstu svou sto-
pu. Po pádu Korsikánově spjat pevně s Ra-
kouskem, jež jej svázalo jižní drahou s vni-
trozemím. Zbohatl obchodem, vzrostl. Jeho
srdcem je obrovský porto franco (svobodný
přístav), chráněný dlouhou digou (hrází)

litovalo životů a krve. Zvláště pevně drželo
rakouské vojsko horskou skupinu Hermaďu,
rozeklanou v několik menších oddílů, místy v
úplně holou s děrami a jeskyněmi, místy v
horských záhybech a roklinách zelenou a ve-
selou směsicí hustých listnatých křovin, na-
vzájem propletených a trnitých houštin,
kudy by ani zvíře neproniklo.

Tyto výšiny a jejich předhory jsou od r.
1915 jevištěm strašného zápolení italských a
rakouských zbraní. Rakouské mají výhodu,
obsadivše vrcholy kopců. Ital stoupá namá-
havě s ohromnými obětmi na životech po
krůčkách a je stále vydán nebezpečí, že bude
smeten do žírné roviny se svahů, vykouve-
ných na každém kroku potokem krve a sty
životů.

Kraj je naplněn bitevním ovzduším. Cítiti

zápach bojiště, jež ještě daleko, ale už daleko v zápolí vládne zákon smrti v poušti, prokleté bohem i lidmi. Rozkládající se krev lidská a zvířecí, otvírající se hroby nedosti hluboké a špatně zasypané kamením s hrstí hlíny, pach lidského masa a smrtelného potu špinavých vojsk, mrtvolný zápach nepohřbených obětí války, odporný smrad dýmů a plynů, rozleptávají slabé kořinky lidské naděje na život a ukládají do srdcí, proboděných mečem hrůzy, žíravý prach tupé zvířecí resignace. »Lasciate ogni speranza, voi che entrate«*), píše ohromná ruka, jež drtí vše, na bránu Hermady písmem, kterému rozumí i poslední negramotný cikán z klužského předměstí špiny. Každé srdce cítí pudově otravný dech příštích dnů a noci: Per me si va nella città dolente, — Per me si va nell'eterno dolore, — Per me si va tra la perduta gente...**)

Oddily pokojných rumunských sedláků a pastýřů ze sedmihradských laskavých hor smykají sem a tam dispoice vrchního velitelství, jímž myslím byl v X. a XI. italské ofensivě na skupině hermadské generál Schwarzenberg. Hned je osmahují na slunci dlouhými pochody nudnou kamenitou pouští, zapomenutou světem, hned je ukládají na den i na noc do obrovských jeskyní přirozených jak ohromné sršní bāně nebo umělých, které rozšířily vrtací stroje. Poschodí upravena v nich z prken. Slézá se po žebřících a místy se spouští po vlhkém provaze. Ve tmě a vlhkém chladu jámy nevíš nic o světě. Skála tlumí vše. Těžký vzduch je pln puchu lidského těla a tabákového dýmu; hromadí se tu a vsakuje do zdí snad od prvního dne války.

Za dne se nikdo nepohybuje. Nepřátelská letadla krouží pod nebesy a vrhají bomby, jež vybuchují s ohydným frčením a lámou zbytky mravních sil ve vojsku. Letci se nevypravují jednotlivě, nýbrž v celých hejnech: 5 až 11 velkých a tolikéž drobných letadel, která křížují vzduchem tak rychle jako vlaštovky, hned jsou nad velkými, hned plují po jejich boku, hned brázdí vzduch pod nimi.

*) Zanechte vši naděje, vy, kteří vstupujete.

***) Mnou se jde do města utrpení, mnou se jde do věčné strážně, mnou se jde mezi zavržené.

Na tisíce šrapnelů vybuchuje pod oblohou, je zbělena hustými obláčky dýmu, pracují všechna obranná děla. Lidé se skrývají pod keře; odtud pozorují směr letců. Za půl hodiny ticho, obláčky se rozplynuly, proudí zas všední zakřiknutý život.

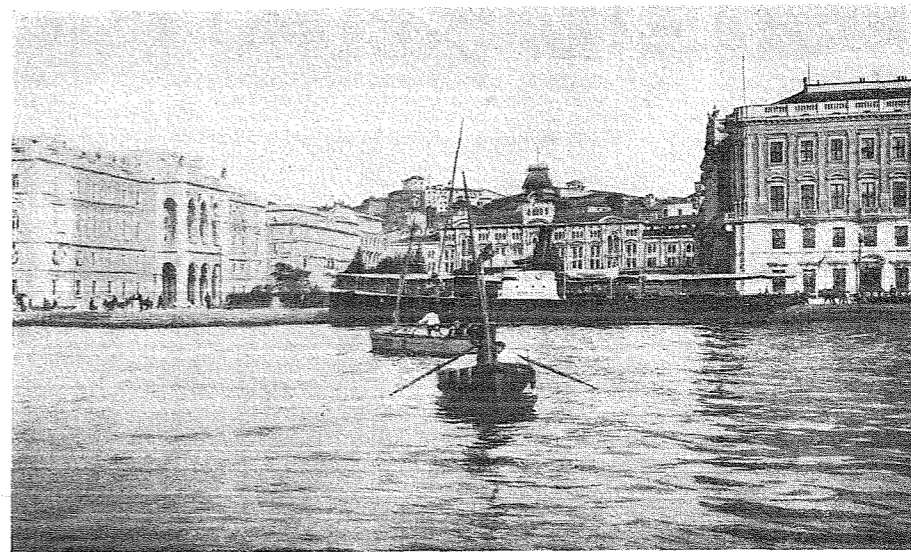
Probudil jsem se za ranního svítání ve vlhkém vzduchu jeskyně. Celé tělo bolí; ležel jsem na tvrdých prknech. Vylezl jsem z jámy po žebříku, rozhlédl se po okolí. Bylo ticho. Moře bylo zastřeno průsvitnými mlhami, na kopcích spočívalo ještě šero. V křoviskách zpívala ptačí drobotina. Ani cvrčkové posud nepřerušili koncertu, počatého večer. Bylo ticho — na východě pomalu svítalo. Zalezl jsem zas do podzemní jeskyně na tvrdé lože. Ve tmě a chladnu se mi brzo sklízily oči. V jámě nevíš nic o světě. Probudil jsem se po druhé. Vchod do jeskyně ozářovalo oslňující světlo. Kraj se směje přede mnou v zlatém slunečním prachu, moře odvalilo šedé mlhy se svých plání, je tu krásně po nočním dešti. I skřivani se rozepěli. Je tu krásně v slunci, jasu, ranní vůni a zpěvu. Ale život je trpký a chutná popelem. Den tu naplňuje jednotvárná píseň cvrčků; sedí za každým kamenem a na každém stěble...

Celé pobřeží se ježí děly všech ráží a kulometry až k pahorku zvýši 20 m, kam za dne přístup nemožný. V bažinách kuňkají žáby, ptáci cvrlikají a hvízdají v chorobných křoviskách. Bítevní čára, které dosaženo proti-ofensivou, běží po pěšině kol pahorku, zaráývá se mělcé do kamení a vylézá na svah. Na kopečku jsou kamenné zákopy rozbity soustředěnou palbou dělostřeleckou. Před frontou se modrá slepé rameno hluboké říčky Lokavce. Za měsíčního večera mořská hladina se proměňuje v tekuté stříbro. I drobný ostrůvek před ústím Lokavce je poprášen stříbrem. Na moři ticho, pevnina zticha. Jen rákos šumí a cvrkají cvrčkové. Lokavac vytéká z krasových svahů a vlévá se do bažin, na nichž šustí jen vysoká třtina s palicemi květů a ohebný rákos. Neunesou lidské nohy. Místy v močále lesklá jezírka, plná žab. Také slípek nevypudila válečná vřava. S pahorku, vroubeného na úpatí podél říčky veselými olšemi, — jejich koruny jsou rozstříleny — vidí strážce za jasného dne až k ši-

rokému ústí Soče (Sdobba) v širokých lagunách a močálech, prořatých sítí říčních toků a ramen, jež se třpytí v slunci. V ústí je velká loď s několika stěžni, asi pozorovací stanoviště italského dělostřelectva. Trošku k severu tyčí se campanila starobylé Aquileje a nedaleko se rýsuje ostře les staletých pinií u Centenary, zbyteček rozsáhlého lesa, jenž za Římanů kryl celé západní pobřeží Jaderského moře od Aquileje až po Ravennu. Pak ještě Belvedere k jihu a na nejkrajnějším hrotu lagun sedí na ostrově Grado. Přímo na západ pozeňaná rovina furlanská

kem převislá skála, otevřená k nepříteli. Je zastřena lepenkou a na ni narovnáno kamení. Tam možná v noci i svítiti, zastře-li se vchod stanem.

Bítevní čára překročuje zadržované rameno a běží po břehu Lokavce před S. Giovanni, s jehož zvonice rakouský úderný oddíl sestřelil italské ardity. Strážce stojí v noci až u řeky v močále. S campanily se díval d'Annunzio v X. ofensivě na arditský prapor jím rozplameněný, aby dobyl Duina. Smrt zastavila ardity. Nedobyli Duina (Devin), přilepeného na pobřeží mořském se

Panorama Terstu.

s bohatými kyticemi stromů, bažinami a odvodňovacími příkopy, podél nichž bujejí bahenní rostliny a rýžová pole. Posádka, přitisklá do primitivního příkopu, vyčišťuje za navečera a noci okolí. Pohřbívá padlé z poslední (X.) ofensivy, na 30 za noc. Nosí je v stanovém plátně; rozpadají se již. Na vršku vytahuje s námahou zpod balvanů tlejší mrtvolky, neboť šíří otravný zápach. Sbírá výzbroj; ruční granát, podobající se olejové mazniče, zabil již dva vojáky. Šťastní, že mají aspoň říční vodu. Ale zrána nabírali vodu do plátěného vědra a táhli také utopeného italského pěšáka. Nemí úkrytů; olše a traviny zakrývají posici, na níž se za dne nic nehne. Pohyb a ruch by přilákal těžká děla, jež bijí do temene vršku. Jediným útul-

zříceninou starého zámku. Tam prý prodleval básník Dante u hrabat duinských. Nová zámecká zahrada je pojmenována Parco di Dante. Nedošli ani k vždy zelenému lesíku dubů křemenáků, jenž dříve býval daleko rozsáhlejší, ani k říčce Timavo, zděli 1 km, známé starým, jejíž původ je zahalen tmou. Snad jest to ústí Rjeki, která se řítí do jeskyně Škokjanovy (Canzian) u Gradišče a mizí pod zemí. S campanily se díval d'Annunzio jen na smrt svých arditů... Pak se fronta opírá o dlouhý tunel, jenž měnil pána při každém útoku, a šplhá se na svahy Krasu, s nichž snášejí italští vojáci v nosítkách své mrtvé a raněné; po svazích vystupuje na hřeben Hermady, rozeklané v několik podélných a příčných pásem a jednotlivých

kuželovitých vrchů. K jihu se modrá moře s proužkem pevniny v dálce: Capodistria (Kopar), Isola a Pirano (Peran) a mezi nimi olivové háje šedozelené. Posádka se skrývá zraku letců v dolinách a v jeskyních, vylámaných ve skále třaskavinami. Také tu tlejí mrtvolky. Slunce praží, skály rozpáleny, mdló jako před bouří. Ani cvrčkové nezpívají. Jenom děla mumlají zdáli. Nebe modré, jasné, moře zalito sluncem. Sedíme vysvěčeni v besídce a žízníme. Kávu jsme již vypili, vína není, voda zteplela. Neukazuj se tu za dne na holých svazích, nepřítel pozoruje od Sdobby. Se soumrakem ožívají keře. Soumaři přinášejí oběd, večeři a vodu, lidé se trošku pohybují po celodenní nucené ztrnulosti. Ani za noci tu není volný pohyb, obrovské reflektory rozhánějí tmu. Lidé i soumaři se plíží tmavými úzlabinami horských bystřin. Tma se zdá hustější, poněvadž co chvíli jest oko oslněno reflektorovým bleskem. Stíny uléhají. V noci se horečně pracuje. Vylamují se jeskyně, vrtají skály, aby se do nich schovalo za nejstrašnější palby několik set lidí. Zálohy jsou teď za vršky v křoviskách a bílém kamení. Tu a tam najdeš opuštěné dělostřelecké stanoviště, odkud odklidili rozbitá děla. Kolem do kola země hluboko rozryta granáty, z nichž mnoho nevybuchlo. U děl podzemní nory a skromné obydlí. Nepřítel ví o opuštěné baterii, proto tam posílá poměrně málo střel. Mrtvé snášejí na trať, po níž jezdí vozíky celou noc, odvázejíce i dovážejíce materiál.

V červnu stále pěkné počasí. Parno a vedro. V noci sotva možno spáti. Stálé výbuchy otřásají vzduchem. Trhají skály a střílejí na dopravní tepny. Poměrně nejtížeji je za svítání a dopoledne. Sedíme pouze v košilích a jsme zaliti potem. Jídlo stačí, jí se však studené. Maso čpí mrtvolným pachem, jehož jsou nozdry plny. Odvracíš se od něho s odporem. Letci křížují ve věncích šrapnelových obláček. Cvrčkové cvrkají, cikády (křís) zpívají na moruších a révě v dolince. Vyšplhal jsem se na denní světlo po chatrném žebříku vedle okovu, jímž vytahují kamení z jeskyně. Denní hlídky lpí přitisknuty na dno zákopu. S dělostřeleckého betonového stanoviště se dívám. Klid — ne však

dlouho. Hrubé granáty se začaly sypatí kru-pobitím na pláně na půlnoc od nás. Snad pří-prava ke korektuře fronty, snad k výzvědné akci. Sloupy černého a bílého dýmu vytvo-řily neprůhlednou záclonu smrti. Za nedlou-ho začala i druhá strana. Střely nejhrubších ráží tříštily tvrdý vápenec, děla mumlala, země se dunivě chvěla. Po hodině se zvol-nilo tempo. Děla stále hučí. Slunce praží, je dusné parno. V jeskyni hraje sluha dělostře-leckého poručíka na housle. Je od Poděbrad.

Pak se uchycuje fronta vršků a sbíhá ne-dokončenými zákopy, před nimiž narovnány kamenné zídky, přimykajíc se k svahům a dolinám do brestovického údolí. Nenajdeš téměř ani stopy po Jamljanu tak hájeném, od něhož k severu se táhne Dol s cestou až do vipavského údolí. Ves je v ssutinách, jež se podobají ostatním pláním jako vejce vejci. Za frontou polozbořená ves Bresto-vica. Ve střeších domů, pokud jejich zdi se nezřítily, zejí ohromné otvory. Náves s kašnou pokryta jest ssutinami kolem věže, zkomolené granátem. Denně dopadají do opuštěné vsi granáty. Ústí do nich silnice, po které se vleče večer řada vychrtlých smutných koníků se zježenou srstí, obtěž-kaná soudky vody a bednami, a jezdí auto s vodou. Po té se fronta skrývá do dolin s hlídkami a tlupami posádek, šplhající se na pláň se vsí Selem, rozbitou na padrt a s roz-vrtnými dolinami, za nimiž aspoň kousek jehličnatého lesa. Pak běží dál a dále k Hu-dému Logu, podél Dolu až k Fajti Hribu a do teplého vipavského údolí.

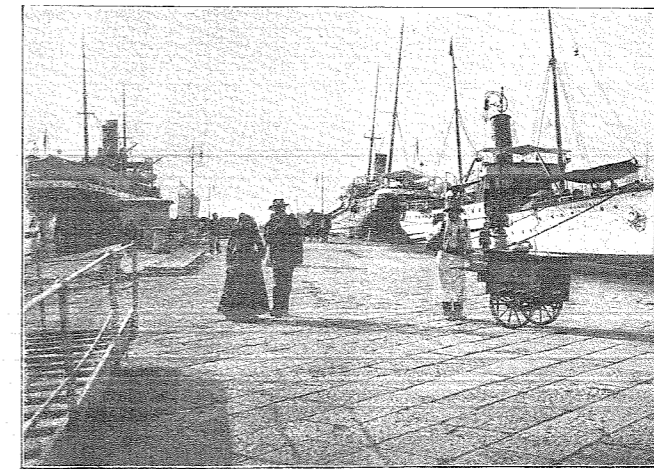
Všude tu Čechů a českých regimentů, Pražáci, Písečtí, Hanáci, Slezané — rakouská velitelství dobře věděla, koho kam dáti. S nimi rumunské pluky, za nimi pluky ma-ďarské a maďarské dělostřelectvo. Tam »osmadvacátníci«, pražské děti, smyly v těch kamenech a na té planině hermadské teplou krví hanbu, že pražské děti přešly na ruské frontě se zpěvem a s vlajícím praporem k bratřím Rusům, nerozloučivše se s tyrany starého France Josefa. Rakouský hlavní stan nového císaře Karla I. a Posledního hlásal jejich chrabrost na Hermadě a oddanost ra-kouskému panovníkovi a státu, když se byl marně pokoušel plamenným slovem poštvati

je na Italy a nalíti do žil rakouského vlaste-nectví na smrt. Najdeš tu oddanost v něko-lika velikých dolinách. Staly se zahradami křížů... Mrtví nepovědí, koho zkosil ital-ský granát a kulomet a koho maďarská kul-ka... Ani půda nestačila...

*

Krásné srpnové dni. Již ráno parna, že se pot slévá na těle. Doba plna nepředvídaných událostí, vše kypí a kvasí. Jasno. Je viděti až bílé hlavy alpských velikánů. Jsme v zá-loze u obydlené osady. V domech miliony much. Do vsi se vrátilo několik hospodářů, aby sklídili, co zaseli a nasázeli. Děti tu hejna. Běhají k polním kuchyním o něco k snědku. Co budou sklízeti? Ječniště a oves-

více, smrky, magnolie, duby, vavříny, thuje, yuccy, aloe, kamelie, vysoké cedry — až oči bolely z té krásy. Lípy kvetly a voněly. Včely bzučely. Kdy vás zas uvidíme, rodné kraje? Na svahu mezi Grignanem a Sistia-nou tolik vinných keřů s nalitými hrozny, šedozelené olivy, vonné lípy. Jdeš po krás-ných stezkách doubravou, jdeš háji olivo-vými a vavřínovými, vinohrady, ovocnými sady mandloní a broskví. Ani nevěříš očím. Tam Terst vystupuje terasovitě na svahy mezi smutnými cypřiši, kaštany a vlašskými ořechy. — Tam Muggia se salinami, tam dóm piránský. — — Parno a much miliony. Na moři není ani loďky s bílou plachtou, ani rybářské bárky. — Vracíš se. Vyhublé

Terst. — Molo San Carlo.

niště řídce zbělena schnoucími churavými stěbly, na nichž droboučké klásky. Brambo-řiště se zelenají. Fíky zrají a hrozny sládnou v slunečním žáru. V noci jsme bloudili svě-tem, rekognoskující u Sela, k půlnoci se spu-stil z hustých mračen bohatý liják. Sedli jsme do nákladního automobilu na staré páchnou-cí kosti a ujížděli jsme po srázných svazích domů. Za dne křížovali pod nebesy četní letci. Vojáci chodí do odvěšvárny a do vo-jenského domova, kde jim kinematograf vlévá do žil rakouské vlastenectví. V Praze jsou prý nepokoje z hladu. Noviny byly vy-bíleny. Poslali nás vykoupatí se do moře u Grignana. Zase jsem uviděl mramorové Miramare s parkem krásně zeleným. Boro-

koně a hladové děti tě probouzejí ze sna. Neutečeš době. A doma lístky. »Vzpomněla jsem si v těchto těžkých dnech nejednou na Vás a nejednou na Vaše slova (píše choť přítele, jenž jest nad Gorici), jež jste psal z Litvy do Jaroslavi, „zapomenutí bohem i lidmi“. Přidala bych k tomu ještě dvě hořká slova, leč nic se tím na běhu věci nespraví a ani se neodlehčí. Dříve si zpívali, když do vojny šli: Za sedm let zas přijedu — a při-jeli a milé zlatý prsten dovezli; kdy Vy a zdali Vy nám dojedete zpátky? Tři léta krve a slz budeme čekati do těch sedmi, jak praví písnička? Psal jste vždy útěšně; co řeknete dnes, pane inženýre? Přeju Vám, abyste se šťastně vrátil; syneček Vám zatím uroste.

Věřím také, že mi Janíček přijde zpátky a že nám přijdou lepší dny — než přece strach a pochyby hryžou ve dne v noci, až duše zbázliví.« A její muž nařiká na druhy doma, jež »udýchání běháním za živobytím kňučí protivně a závidí nám vojákům plně hrnce masa«. »Představovali jsme si Itálii jako peklo«, píše mu jeden, »no, a vidíš, Tys vyšel zdráv.« A nadporučík V. se rozčiluje: »Mamuti, tlustokožci s přestrašenými očima, jež zeleně blýskají po našich platech a dávkách. A vlastně k stáru zbude nám málo lidí, na něž vždy rádi vzpomínáme.« Včera mu zrobili chlapi z klestí altánek a pokryli stanovou látkou, takže za večerních dešťů zůstane pod pokrývkou suchý. Líbí se mu tam lépe než v kaverně. A bratranec Štěpán píše, že utíkal z dovolené. Nemohl vydržet mezi těmi lidmi lakotnými, sobeckými a podlými. Raději jde na frontu, než by zůstal doma. — V zápolí drahota, hlad a sobectví, srdcí manželek a dětí se dotkl strach, z očí se líjí slzy. . . A ráno probuzení. Italská vlčice, jež stála předními tlapami na horských stupních — tvoří je mrtvoly italských pěšáků a řítí se s nich krvavé potoky — mručíc, nepustila kořisti a napřahuje tlapu, aby bila důrazně na terstskou bránu, jež skřípe ve stězejích a třese se. Vzchopila se znovu a šlehá ocasem až do moře.

Zahořely hory. Kameny litaly těžkým ovzduším jako peří, dýmová záclona se posouvala, letadla létala jako roje komárů. Orgie ničení. Čím v tomto kataklysmatu lidský ston, nárek raněného a horečné vidění umírajícího v agonii pod kamením, které jej zasypalo, na pláni, kde zšílel v přívalu železné a kamenné bouře? Výbuchy, výstřely, praskot a svist, nárek i ston a pláč splývalo v jedinou strašnou satanskou symfonii. Zrakům, rozpáleným horečkou žízně, hladu a únavy tělesné i duševní se zjevovala sladká fata morgana zurčící vody domácího potůčku, tekoucího zahradou pod zrajícími třešněmi, s housátky a káčaty. . . Kolik dní hořela skladiště střeliva dnem i nocí za hluchých výbuchů, jež chrlily do výše trsy žhavých jisker jako světelné fontány. Nebylo cesty nerozryté, nebylo pěšiny. Místo stro-

mových pňů ležely u cest nevybuchlé granáty dalekonosných lodních děl.

Hvizdot, třesk, lomoz. Řvaní a štěkot, ježkot a sykot, vrnění letadel a svist. Vládne zákon hrůzy a děsu; balvany, vyryté ze skal, frčí a chrčí ostrými hranami nad hlavou. A jak ticho, mrtvé a podivné, ulehlo na páchnoucí bojiště, cikády zanotovaly svou monotonní píseň na smokvoni, na vinném keři, na zmrzačených doubcích. Karavany vychrtlých koníků blíží se za šedého navečera k posícím. Kost a kůže, zježená srst, nohy klopýtají, kobrtají. Denně hynou. Nelze ani zakopati všech zdechlin. Na brestovické silnici k Jamljanu leží naduřelá zdechlina s roztaženými nohama. Zlaté mušky do ní kladou vajíčka. Konečně ji posypali vápnem. Silnice je ostřelována, není kdy ji zakopati a není ani kam. Kde z dolinách jen hrst prsti, promíšené kamením, tam zálohy, hlídky, skladiště a hřbitovy.

Parný den, vody málo. Kořenné bobule jalovcové neuhasi žízně. Mdló jako v peci. Vápenný prach se usazuje v očích. V cisternách vody jen na dně, plave v ní hmyz, prach a smetí, ale je to voda! Nepřítel střelil od navečera na silnice. Automobil nepřivezl vodu. Je žízeň. Kraj žízní, dobytek hyne žízní — lidé — ti to vydrží. — Italská vlčice vztekla řve do noci, bije tlapami do Hermany, hned tam, hned onam, řve tisíce jícňů, kulometů, minometů, všeho, co vymyslela lidská mysl na lidskou zhoubu. A rakouská děla štěkají také. Za Hermádou štěkají, u moře kňučí, nedávají se. Krev teče na bojišti z tisíců ran. Až konečně shrábla rozvzteklá vlčice obhájce prvních linií na Hermadě. Zálohy tají v protiútocích jako jarní sněhy na májovém slunci. Nebesa se tmějí lesklými ptáky ohromného rozpětí, již hučí. Dvacet jich a ještě víc v zoravím šiku. — Velitelé posunují divisní zálohu z jeskyně stále blíž a blíž, až se octla u brigádního velitelství na Hermadě. Odtud posunuta přes první pásmo na předhory. Viděti jezero doberdobské, vyschlé a porostlé zelenavým slizem žabích podušek. Hned tu, hned onde. Tam pohřbívali za šeření rozpadající se mrtvoly. Konečně večer 22. srpna poslové odvedli půl praporu husím pochodem k svému prapornímu ve-

litelství stezkou smrti. Nad ní hořely stále vybuchující šrapnely, dopadaly do ubohých křovisk, zvířené kameny chrčely jak kovoví chrousti kolem lipových korun. Muž za mužem jde tupě temnem a nocí, oslepen zlověstnou září, ohluchlý stálými výbuchy, otupělý, znavený. Kdo mrtev neb raněn, zůstává tam, kde se ho dotkla smrt. Konečně se shromažďuje setnina u praporního velitelství v dřevěném domku v jeskyni, kde otupený čich vdechuje odporný zápach plynů, tabáku, rozkládající se krve a lidských výmětů. Velitel ukazuje situaci. Není ilusí. Půl praporu podnikne protiútok. Italské řady se vřezaly do těla pluku, třeba je vypuditi a opravit frontu. Úderný oddíl, vedený maďarským důstojníkem, útočí v první vlně, za ní půl praporu. Major vede ze své doliny vojsko, znavené celonočním blouděním a vyčerpané zimou, hladem a žízní. Maďarský důstojník rozložil všechny vlny do hloubky — jedna setnina ještě nedorazila buď úmyslně, nebo se ztratila cestou. Postup. Sotva však za ranního šera vyrazily tiše první vlny na kamenitou pláň, stoupající k italské posici, dobyté na Rakušanech, italské noční strážce páli stojíce, míří, couvajíce do zákopů, odkud hned vyletí krvavé plaménky a sviští kuličky strojní pušky. Mrtvé ticho noci po-

Plachetní loď v přístavu terstském.

rušeno řevem, do něhož se zleva mísí i štěkot italského kulometu. V dále někde se probudila děla a minomety. Pláň hoří palbou a syčí koulemi. »Zurück!« volá maďarský útočník, hlásí ztráty telefonem a nemožnost opakovati za denního světla protiútok, neboť italská posádka dobře mířenými ranami odstřeluje útočníky, kteří se ani nemohou plaziti po pláni. Útok, konaný bez dělostřelecké přípravy, byl vypočítán na překvapení. Jsou značné krvavé ztráty a třeba nových posil. Postaveny denní strážce, ostatek se ukryl v půlměsícovité kaverně s nesnesitelným ovzduším. Dým, výkaly, krev, stenání raněných s očima horečnými, kteří přelezli v hrůze střel jako psi s přeraženou páteří umřít mezi svými; jen ne sami. Důstojníci se střídají na holých prknech a spí, pokud možno zvátí spánkem horečné bdění. Není jídla ani vody. Kád', postavená v kaverně, vyčerpána na samé dno, páchnoucí hnilobou a usazeninami špatné vody. Bedny, v nichž byly zásoby minerální vody a konzervy, byly vypáčeny, snědeny a vypity první posádkou již za dělostřeleckého bubnování. Mrtvé teplo, odporné jako ve vydýchaných dolech, vzduch se ani nepohne a ven vyjítí nemožno. Hned by pražily do doliny italské kulomety, jež vidí i vchody do kaverny s vršku. Posádka složena z telefonistů, zdravotních vojáků, důstojníků, několika sluhů, ordonancí a asi padesáti vojáků. Část jich byla poslána, aby navázala spojení s plukem napravo do brestovického údolí a nalevo na Hermadu. Napravo ucpaná mezera, zjednáno připojení na doslech, ale nalevo se neví, kdo tam. Nikdo nikde — ani Italové ne. Nejstarší důstojník hlásí velitelství situaci — žádá posil k protiútok. Telefon hrčí. Mdlé obličej, ztuhlý rys, vyhaslé oči, ticho ospalé, mrtvé. Ten se válí po zemi, ten klímá opřen o vyřámanou stěnu kaverny, obrací se, když jej kámen příliš tlačí. — Všem vše už jedno. Smrtelná únava a omrzelost. Kolem poledne nějaký četař vlezl se zdravou posádkou do italských posic, do nichž začalo hned bítí italské dělostřelectvo se všech stran. Pod jeho ochranou podniknut italský protiútok. Přiveden italský kapitán kulometného oddílu a dva tenenti, přinesen sýr a několik ci-

Grado.

tronů, poručík ukořistil pěkné kukátko a revolver. Zajatci, jichž na tři sta, odsunuti ihned k praporu, důstojníkům dány cigarety. Dohadují se tiše, že se vzdali právem. Pak odvedeni také k praporu. Chvillemi ticho, chvílemi hučí rozjitřené dělostřelectvo, rakouské bije do svých zákopů. Přerhaná telefonická vedení opravována. Štáby se orientují, u vozatajstva otvírají kufry. Den úpalný, mdlý, v kaverně těžký vzduch se ani nepohne. Promíšen je zápachy, potem, kouřem. Sborový velitel posílá pochvalu rozbitým troskám útvaru, že se drží jako ostrov v italském moři. Den tak pomalu plyne. Nelze spáti, mysliti; kouřiti omrzelo, není vody, kávy, nic. — Hlad, žízeň, trapná žízeň, dal bys vše za kapku vody. A tak se již chce odpočinouti! Jen klid! Nervy obolené a podrážděné chtějí si odpočinouti, utýrané tělo, vystřebané svalstvo i ztupělý mozek. Umýti se a lehnouti si. Lhostejno, i kdyby to bylo na věky. Ta dlouhá doba! Už nic nerozčilí, nevzbudí pozornosti — omrzela lhostejnost zalila oči, mozek i srdce. A do toho bijí děla, kulometry štěkají, letci bombardují. Slunce až píchá, nezachází, nezachází. — Jak dlouho ještě do večera, jak? Snad aspoň Nosek a Šebesta (účetní poddůstojníci) přijdou a přinesou černou kávu. Jistě přijdou. Ale dlouho ještě do večera, dlouho. Až ko-

nečně italská děla přeložila palbu dozadu na dopravní tepny. Smráká se, tmí se. — Konečně k půlnoci přicházejí účetní poddůstojníci s prázdnými rukama. Jen několik hlášení. Děla jim pobila muly a přidělení padesátiletí Bosňáci byli rozbiti i se soudky a bednami, jež nesli. S holými rukama. Ani vody nepřinesli! Oči jejich ulekány, na tváře vytiskl smrtelný strach pečet hrůzy. Mrtví koně, zdechli. Nebylo dáno obroku, stromky okousány, tráva zaprahla, žerou prý i jehličí — a jen kdyby ho bylo dostatek! Ale není! Spisují ztráty. O tom se neví, ten leží s prostřeleným břichem na několika kamelech. Naříká chvílemi, oči má zavřeny jako umírající, chvílemi smutně volá po vodě. Je to Slovák, mladý, statný hoch. Není mu pomoci. Tam v zasypaném spojovacím příkopě se zdvihala ruka ještě odpoledne. Hledají, ale nalézají jen chladnoucí mrtvoly nebo šlapou na těla, z nichž čpí krev, rozkládající se v parnu. A přece ještě odpoledne zdvihali ruce a také ještě sténali! Snad lpěli ještě na životě, snad — ale s krví se zmenšovala touha po životě, s krví odcházel i sám život; ranná horečka zmítala vyhublými těly na palčivém slunci, mouchy se sletovaly na živá těla — mysl ulétala do rumunských hor, na náves, k svým. — Kolem raněných těl vířily balvany, železo, ocel, olovo v symfonii hrůzy

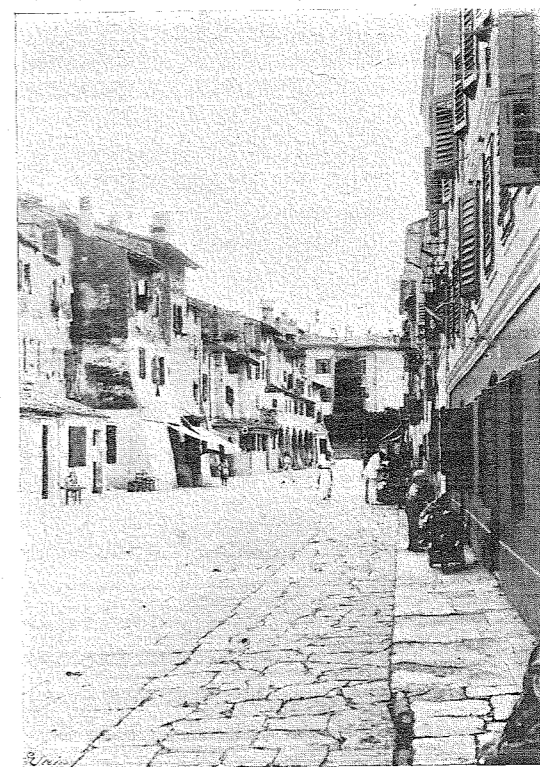
a smrti, ale mysl byla daleko v domovině, se svými se laskala, s ženou, s dětmi, s milenkou. Když odcházel ten 19letý hoch z kasáren na nádraží, šla po jeho boku mladá Rumunka jako obrázek a utírala mu pot s čela. — Nevrátil se z italského zákopu. A když se chýlil večer na bojiště, zastíral jen smutčným závojem chladnoucí těla. Duše překročila ten věčný práh ze světla do tmy. A udivena se ptala: »Proč jdu tmou, proč?« Ale jako věčný poutník kráčela dále. Nevystihlý klid a mír se rozhostil, není útrap. Neznámý. V míru spočinula a tělesná schránka zůstala na krvavých pláních krasových. Kolik srdcí zaplakalo při té vzpomínce v domovině, kolik očí zaplakalo? Nad bojištěm mir noci, ale v něm velebná smrt kosí a kosí. Ukládají se tam, kde je stihl hlas Neznáma, volající je od zrození. Došli cíle. Je nekonečnost jen... a není velikých ni malých. Překročili na posledním pochodě práh ze světla do stínu trpitélé a mučednické, blahoslavení pastýři svých stád, oráči dědovské půdy, dřevorubci rodných lesů, synové shrbených otců, otcové nedospělých dětí. Smrt jimi osela krasové pláně, prokleté bohem i lidmi. A proklety budou na věky věkův!

*

Půlnoční čas byl. Od moře až k Vipavě leželo obrovské břevno kříže. A od Nanosu k Vidimu. Na kříži rozpiat byl člověk. Skláněl hlavu na hrud' a kapky krve kapaly na pláň. Oko, smutné na smrt, bylo pootevřeno. Nocí prolétl strašný hlas, jenž mrazil srdce: »Zastávejte bídného a sirotka; utištěného a chudého spravedliva vyhlašujte. Vytrhněte bídného a nuzného; z ruky nešlechtných vytrhněte ho.« A pak smutně jako pláč: »Ale nevědí nic, nerozumějí nic; ve tmách ustavičně chodí, až se proto všickni základové země pohybují.« Kříž bledl, jen trpící člověk visel ještě dlouho na nebesích.

*

Černý plášť noci šerel. V letě jest tak brzo světlo. Přivádějí třicet vypasených Italů, zběhů-zbabělců. Prý bude útok. Za svítání se loučí se všemi maďarský föhadnagyúr. »Již dlouho jsem nebyl doma,« praví měkce a podává upřímně ruku. »Půjdu k praporu

Grado.

a pluku.« Klopýtá za šera, opíraje se o hůl, nechce do zajetí. Není jiného východiska. Příchod třiceti zběhů mrazí. »Jistě už bude pokoj, zajmou nás. Bude už pokoj, jen klid a pokoj!« Přichází důstojník s několika vojáky. Celou noc se tloukl po stezkách. Posílají ho k protiútok. Ale svítá. Telefon oněměl. Střelba nalevo. Zas odporný den. A tak se chce pít! Nosek a Šebesta balí svá hlášení. »Nechodte nikam, počkejte do večera! Je světlo a odstřelí vás jako zajíce,« poručí důstojník. Dni se — a stále nic, nic. Jen střelba. A tak se chce pít! Jazyk se lepí, umdlelé oči plápolají horečkou. »Vodu, vodu!« Předstupují dva otrhaní vojáci: »Pustte nás do Brestovice do cisterny. Máme všichni žízeň!« Marný výklad! Půjdou přes hodinu, na každém kroku je čeká smrt. Nenajdou vody. Děla ostřelovala silnici, auto nejezdilo. Ale nedají. Ověšují se kde jakou polní lahví, odcházejí cestou smrti pro kapku vody. Zašli za schnoucí keře, spustili se po svahu. Již se nevrátí. — Život za vodu! Rozbřesklo se, protivné slunce se vyhoupllo palčivě a až píchá paprsky. Vše lhostejno.

Již se ozývá reptání: »Kde jsou ti kapiškové?« Ale ne a ne! Vše zhostejnělo dvojnásob. Kdo by dovedl co poručiti těm lidem? Stráže se vrátily. Kdo by je nechával venku a proč? A nemají ani chuti! Stále nic a nic. Konečně hluchý třesk ručního granátu a dým. »Alarm, Alarm!« Nikdo se ani nehne. Vojáci se tlačí do jeskyně jako ovce. Vstávám s pryčny. Strkám kopřivovou čepici do kapsy, narážím přilbu na hlavu. Cpu cigarety do mošny, na krk zavěšuji mapu. »Avanti, avanti!« Jeskyně se prázdní. Mladý italský hoch s napřaženým revolverem na mne volá: »Avanti, avanti!« Vycházím. Vše se řítí úprkem do italských zákopů. Pospíchám udýchán. Starý voják mě pobízí: »Avanti, avanti!« Nemohu. Sedám u kulometů, hovořím s caporalem. Podává mi cigarety. Chci vodu. Dává mi citron a kousek čokolády. Na deset kroků od nás udeřil před zákopy granát. Kamení se sype na nás. Dole v brestovickém údolí klopýtají zajatci přes balvany, nad nimi vybuchují rakouské šrapnely, u nich granáty. Pak se rozštěkal kulomet. Snad rakouský protiútok! Aby mě tak »vysvobodili!« Loučím se s caporalem, pospíchám zákopem nahoru, pryč! Pojednou nastává nepochopitelné ticho. Děla zmlkla. Pušky a kulometry oněměly. Jen klín kovo-

vých ptáků obrovského rozpětí se třpytí pod nebesy a šumí, jako když loď rozrývá mořskou hladinu. Ohromné ticho. Plují bezpečně, jen vzduch šumí. Procházím s italským záložníkem rozmetanými drátěnými zásekami. Vede mě k velitelství. Táží se. Odpovídám. Jmenují koty. Oznamují, že i té a té koty bylo dobyt, postupují. Piji studenou kávu. Kouřím. Ptají se na zálohy. Není jich, myslím. Není jich. Vykládají, že jsme byli zajati zezadu od praporečnického velitelství. Italská pěchota prý postoupila dále. Co chvíli nové hlášení. Důstojník vychází z jeskyně a vypálil raketu. Hned hučí dělostřelba. Pak mě posílají dále a dále. Zajatci shromážděni v rokli, kde prohlídka.

Vlčice odpočívá, neřítí se průlomem terstské brány, šlehá ohonem do moře, smetá vojska s vrchů. Vyčerpána odpočívá. Proudí vojsk se řinou s míst, jež zasáhla, za frontu: vychrtlé postavy, špinavé jak skály, zarostlé, omrzelé, žíznivé, hladové, nemyté kolik dní. Jako stáda to ženou, stáda žebráků. Vodi stále nové a nové, stejně vychrtlé, žíznivé, hladové.

Jak jste nás osvěžily, betonové reservoary, jak vděčně a opatrně jsme vypouštěli drahoucennou nateplanou šťávu z vašich útroby! Bud' vám díky za ten veliký dar!

x

KDYŽ JSEM TÁHL NA RUSY...

JAROSLAV FINGL

Můj rodný 88. regiment byl nesporně jedním z nejslavnějších pluků staré rakouské armády a sloužili v něm také i slavní lidé. Jen namátkou jmenuji redaktora našeho díla, ministra Stříbrného, básníka Medka, spis. Merhauta atd. atd. Jeho slávu na poli válečném opěvovaly staré vojenské kalendáře a strýci ve venkovských hospodách na našem Podbrdí; vojenské kalendáře popisovaly hrdinské činy pluku za časů Radeckého a strýcové v hospodách vykládali, jak to bylo, když na začátku mobilisace několik rot pluku obšťřelovalo nevinnou hvězdičku, pohlížející večer zvědavě ze mraků na ten rakouský Babylon, o níž se vojenští páni domnívali, že je nepřátelskou vzducholodí.

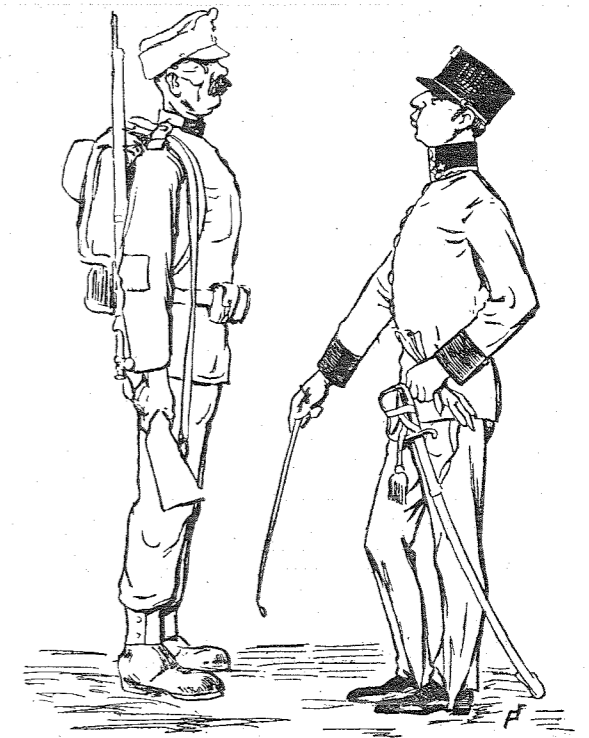
Ne méně slavnou částí tohoto regimentu byl náš 4. zug 4. ersatzkompagnie v Černínských kasárnách, jemuž velel osmnáctiletý židáček, kterého nám věnovala kadetka.

A ten »zug«, stál-li na cvičišti, což ostatně bývalo velice zřídka, začínal od leva mnou, vojákem s věčně odřenou patou, a končil našim pozdějším ministrem Stříbrným; uprostřed stávali rekruti, promísení starými mazáky, kteří se na frontě nešikovně střelili do ruky, takže se jim to brzy zahojilo a zbytek tvořili pak různí simulanti a ulejšváci, kterým se protivila šedá polní uniforma s »umrlčím listem« v kapse.

Mezi posledními nesporně vynikal nynější náš ministr, kterému nošení polní uniformy způsobovalo patrně náhlé onemocnění žaludku. Po dvoudenním pobytu v pochodové setnině odcházel pravidelně k týdennímu léčení do nemocnice, tam polní uniformu svlékl a vracel se v modrých šatech zpět k náhradní setnině. Měnil modré hadry za šedý vá-

lečný stejnokroj a zase naopak, až jsme mu to záviděli.

Chraň bůh, abych mu to snad vyčítal, neboť zmiňuji-li se o tom, činím tak jen proto, abych vůbec nějak začal, protože okolnost, že jsem měl tak slavného »kriegskollegu«, měla nepřímý vliv na další moji odysseu. Nechci říci, že mě snad ponoukal k nějaké revoluci, neboť jsem s ním mluvil pouze někdy v elektrice, když jsme společně jeli na Vinohrady, a jindy jsem jej mluvit neslyšel, leda snad na motolském cvičišti, když lově z náprsní kapsy šestáky, rozmlouval s babkou, která prodávala párky.

...naším komandantem byl osmnáctiletý židáček...

Začalo to u Fleků. Pod klenutým, pomalovaným stropem starodávné této hospody, při půllitru černého piva se odjakživa rádo zapomínalo na všeliké psoty denního života.

Sedím za stolem, rozhlížím se po svém okolí a pojednou mne někdo zatáhne za rukáv.

»Vy jste od osmaosmdesátého?«

»Jo — a co má být?«

»Tam je také poslanec Stříbrný, znáte ho? Neodejel ještě na frontu?«

»To asi ne — ten si dá pozor! — My jsme od jednoho cukru!«

»Jó, pardon, já jsem Kočárek, typograf z Českého slova —«

»Ták, — já jsem také v civilu typograf —«

»Vida, to je náhoda! Pojd'te si k nám přisednout, tamhle je nás několik.«

Zatáhl mne k nedalekému stolu, napolo obsazenému muži, jejichž příkarminovělé nosy a vystouplé pravé lopatky mě přesvědčily, že jsem ve společnosti sazečů.

»Kolega F.« — povídá — »vojákuje se Stříbrným —«

»Hmm, nazdar, nazdarek« — vítali mě noví známí.

Od této chvíle jsem byl u Fleků denním hostem. Nejvíce mě však mrzelo, že jsem byl nucen své kolegy brzy opouštět, neboť jsem míval málokdy »přes čas«. A tu mi kolegové přispěchali na pomoc. Opatřili mi olověný odlitek razítka naší setniny a já jsem si vystavoval přesčas sám. A nespokojil jsem se jen s přesčasem, ale vystavoval jsem si i dovolenky a posílal jsem na dovolenou i své kamarády.

Asi tři neděle to šlo dobře, ale potom to najednou prasklo. Já jsem totiž nedopatřením podepsal na dovolenku hejtmana Rittra von Petra, který byl již měsíc na frontě a dovolenku tu dostal do rukou náš major. Nastalo přísné vyšetřování a mně nezbyvalo nic jiného, než hlásit se na frontu dobrovolně.

Byl jsem ihned zařazen do pochodové setniny a ani jsem již neměl čas uvědomit o tom své přátele u Fleků, a při té příležitosti jim oznámit, že jsem naposledy viděl S., opásaného bílou zástěrou, u kuchyně na cvičení v Středoklukách.

26. října 1914 jsme odešli do Úval a odtud

za tři dny ujížděl prapor do Haliče. V Úvalech byla naše rota ubytována v hostinci bývalého spolužáka mého otce, p. Tučka, od něhož jsem na rozloučenou obdržel lahev slivovice, která nese hlavní vinu na tom, že nemohu líčit půvaby jízdy na frontu, protože jsem spal jak pařez až na stanici Przeworsk, odkud nás poslali do Jaroslavi. V Jaroslavi jsme již viděli vojnu z blízka; první krok do města znamenal pro naši setninu ztrátu tři mrtvých. Ruské granáty bořily střechy domů, marně hledající rakouská děla, která ukrytá za polním lazaretem pod ochranou červeného kříže vesele páčila na ruské posice za řekou Sanem. Nedaleko nich, uprostřed praskajících šrapnelů, na široce rozvětvených stromech se příšerně houvalo asi dvacet oběšenců — prý špehů.

Odtud nám teprve začala vojna. Tři dni nás honili z místa na místo a tři dni nás nechávali hladovět. Čtvrtý den nám konečně dali najíst, a aby to nebylo zadarmo, chtěli s námi zastavit Rusy, kteří již na obou našich křídlech přešli San. Poradili nám nebát se, protože Rusové nemají střelivo a čekají jen, až si pro ně přijdeme — — —

Za malým lesíkem jsme se rozvinuli v řetězy, sta úst zároveň vykřiklo »vorwärts!« a několik pluků vojska se pohnulo kupředu.

Uprostřed lesa jsme ulehli na zemi a vyčkávali. Zastavil nás podezřelý šramot, který jak se za chvíli vysvětlilo, způsobovali zmateně pobíhající zajíci, zoufale pokoušející se proběhnouti našimi řetězy.

Této chvílky využil můj bývalý spolužák Beran. »Jardo, nebuď trouba,« — šeptal mi do ucha — »až to začne praskat, tak se tam zapíchnem někam do škarpy, ať se třeba —« Více jsem již neslyšel, neboť jsme se zase pohnuli a za lesem nás uvítaly celé roje olověných much; některé bzučely jako vosy, jiné jako čmeláci a dohromady s různými těmi většími »brundibáry« tvořily málo zajímavý koncert.

Než jsme se dostali na tři sta kroků k Rusům, zbyla nás jen polovina. Před ruskými zákopy jsme se zakopali a k večeru podnikli bodákový útok. Já jsem již při tom nebyl, neboť vzpomenuv moudré rady, zůstal jsem ještě s několika kamarády pěkně v »dekun-

Jardo, až to začne praskat, tak nebuď trouba...

ku« a očekával, jak to dopadne. Boj trval po celou noc. »Naši« vzali sice dvě řady ruských zákopů, ale na konec nestačili z nich ani utíkat, tak že se ve starých zákopech už nezastavili. Já jsem však také nevyšel naprázdno: jedna zabloudilá kulička mi provr-

tala lýtko, ale dosti ohleduplně, tak že jsem mohl ještě dosti dobře následovat ruské rozvědčíky, kteří si nás ráno přišli vybrat.

To bylo 4. listopadu 1914, tedy 9 dní po našem odjezdu z Prahy a šest dní po odjezdu z Úval.

(Obrázky kreslil F. Friedl.)

X

NA SRBSKOU FRONTU

J. STÝ

Neděle 26. července 1914.

V malém městečku jižních Čech, tak jako i jinde, objevily se černožluté plakáty. Nazývá se »z boží milosti« a svolávají se jimi synové českých matek a otcové rodin k obraně ohrožené monarchie. Je pošmurný den, dešť a mlha. Dešť — pláč, mlha — zlá předtucha v hlavách českých. Proti Srbsku, k vražednému boji s bratry. Proč?

Krutá povinnost, bázeň, nejasnost pojmů, to vše bylo silnější rozumu. Tak sešlo se nás na malém nádraží v pondělí ráno několik set. Jedni věřili v brzký konec, druzí nedoufali vůbec. Nikdo neměl nejmenší potuchy o tom, co bylo po léta připravováno. Šli jsme bezradní, nevědouce co tento okamžik v budoucnu přinese. Rozjížděli jsme se ke svým plukům.

V malé písecké garnisoně sjelo se nás několik tisíc. Nebylo místa, nebylo do čeho nás obléci. Tak potloukali jsme se po městečku, krátice si čas, jak se dalo. Po několika dnech a přípravách, jakž takž vyzbrojení a vyzbrojení, odešli jsme v neděli 2. srpna na cvičiště, kde byla poňní mše. Zde požehnáno našim zbraním. Vojáci vraceli se ověnčení květinami, které jim naposledy darovány s přáním, aby, než uvadnou, byli zase zpět. Ráno pak, v pondělí, odcházeli jsme na nádraží. Zde zahrála pluk. kapela 28. zeměbranceckého pluku pro obveselení ubohých vojáků mezi jiným také směs národních písní a »Kde domov můj«.

Vlak se hnul.

Okamžiky při loučení a odjezdu nemám v úmyslu vypisovati, ty buďtež zapomenuty.

Bylo hrozno v duši: hněv, bezmocnost, zoufalství.

Projíždíme městečka i vesnice. Všude pláč, nářek, smutek, tíha jakás lehla v duši. Co as bude? Opouštíme za Budějovicemi české hranice. Železničář upozorňuje, kde stojí hraniční kámen. A tu srdce jako by se zavřelo. Cizina nevlídná, nepřátelská, bez citu, bez ohledů. Zmocňuje se nás jakási radost, touha po odvetě. Zač? Videň—Pětikosteli—Osek—Šoproň. Cizí, tvrdá, nesympatická nám řeč i tvář. Županja—Brčka—Sáva—Březovo Polje. Bosna pověstná, ale jaksi přátelská, dorozumíš se v jazyku svém aneb příbuzném. Franzjosefsfeld. — Potkáváme první raněné příslušníky 11. a 102. pluku. Jsou strašně zohaveni, naloženi na bosenské vozíky, tažené často hubenými volky, bez slámy, bez přikrývek, krev sákně jich šatem. Proklínání, zoufalství a smrt od nich vane. Ta tam byla naše udatnost. Po celou noc jdeme po jedné straně silnice, co po druhé na vozích táhne proti nám smrt. K ránu přicházíme k hranici srbsko-rakouské, k řece Drině. Spousty mrtvol, raněných, rozbitých vozů i děl svědčí o obětech, jimiž platili hoši od jedenáctých a stodruhých přechod na srbské území. Modralo se to jimi daleko široko.

Nic nestojí nám v cestě. Překračujeme mrtvolu, obcházíme rozbitá děla a jdeme přes Drinu, jejíž do ruda zbarvené vlny rdousí ve své náruči mnoho našich hochů a otců. A přece jdeme ne jako do války, ale snad na cvičení. Vedro, hlad, žízeň a únava, to vše odstranilo všechnu disciplínu. Nepřítel se stáhl do nitra země. My, jdouce polem, hle-

Srbští záložníci.

dáme každý něco k ukojení hladu a žízně. Ovoce, kukuřici, řepu. Vodu olizujeme s o-rosených listů stromových. Studně jsou pokryty aneb zasypány, neboť voda je otrávena. Však tak to jítí dále nemohlo.

Přichází rozkaz rozvinouti se v řetěz (švarmlinie) dle staré osvědčené execirky a vojenské strategie našich c. a k. důstojníků. Sotva se však rozvineme, dostáváme oheň do týla. Úžas a ohromení. Vše se zahrabává do země. Nářek raněných rozléhá se kolem. Nepřítel je za námi. Střílíme, aniž koho vidíme, nakonec však se ukázalo, že stříleli jsme do vlastních řad 8. zeměbranceckého pluku (Praha). Rakouský omyl. Jdeme dále. Opět střelba, tentokrátě shora. Vše dobré přichází s hůry. Na stromech a ve stohu slámy ukrytí komiti (domobranci) posílají nám svoje střely. Z vesnic, jimiž procházíme v řetěze, bylo po nás stříleno z jednotlivých domů a ač dopodrobna prohledány, nalezen sotva jedenáctiletý hoch, který výborně ovládal pušku. Statečné srbské ženy i ony dovedly hájit a mstit svoje drahé. Tak v jedné vesnici, zvané Petkovice, zašli jsme s druhem do jedné kuči, chtíce koupiti chleba a

sýra. Hrdá Srbka však odmítla švábské peníze.

Dala nám chléb i sýr zdarma. Odcházíme, děkující ženě, která svého nepřítele podporuje a krmí. Avšak mezi vraty zahřmí výstřel a můj druh, opozdiv se, kácí se střelen ženou do zad.

K večeru stoupáme do vysokého vrchu. Cestu značně ztěžuje váha 140 ostrých nábojů. Usedám pod mohutný buk, do jehož kořenů pochovávám 90 smrtících střel, abych ulehčil znavenému tělu. Hrozný pohled naskytá se zpět po kraji, kterým jsme prošli. Všude oheň, dým, hřmění děl — zkáza a smrt před i za námi. Zde přenocujeme. Setnina sešla do rokle, postaveny stráže, přivedena kravka a vařena první večere po čtrnácti dnech. Určení setníkem, odcházíme, aniž bychom pojedli, se čtyřmi hochy na stráž do cípu lesa, vzdáleného as 1000 kroků od ležení, s rozkazem ráno se vrátit k setnině. Prolézáme stráž, porostlou trním a ostružiním, na místo určení, kde položíme se do strouhy na pokraji lesa. Po celou noc lítají přes naše hlavy za pekelného hvizdotu nepřátelské i vlastní střely, nepřejíce odpočin-

ku znavenému tělu. Až k ránu pekelná hudba ustává a my usínáme. Probudili jsme se teprve, když již slunce stálo nám nad hlavami. Rychle zpět k setnině. Avšak místo, kde tato tábořila, bylo poházeno nedovařeným masem, brambory, kukuřicí a jinými věcmi a setnina byla pryč. Stojíme zde v »nepřátelské« zemi sami. Smíšený pocit tísně i radosti nás ovládal. Radosti proto, že jsme se cítili na čas svobodni. Vystoupíme na vrch. Snad odtud bude možno se orientovati. Než běda. Sotva jsme vystrčili hlavy, již hvízdají nám kolem uší nepřátelské pilulky, aniž bychom věděli,

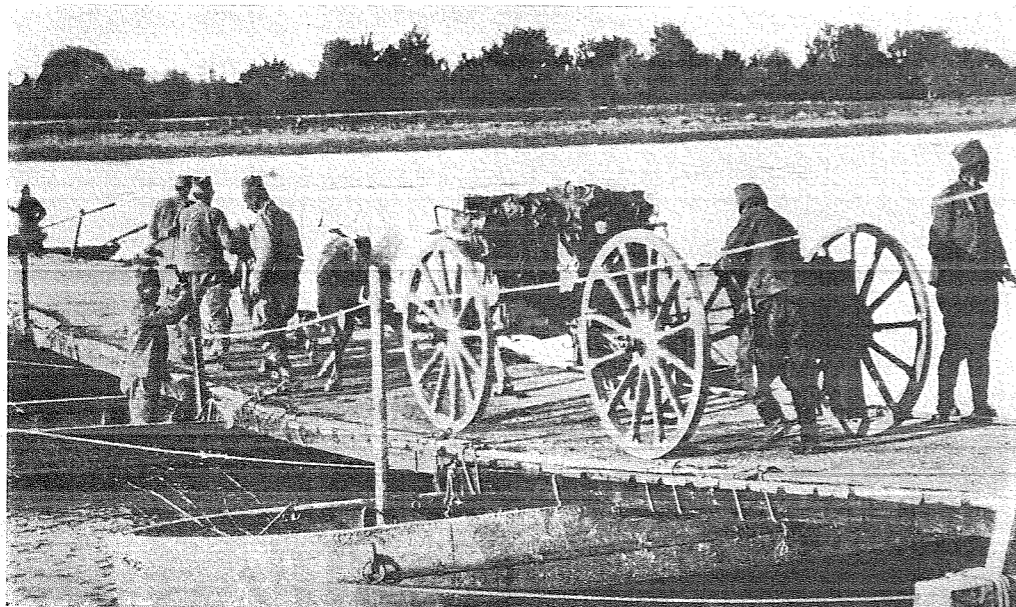
hounů pomalu přemístilo svoje kanony a velice šikovně nás pozdravilo. Z vozů je hromada smetí a my letíme s větrem o závod, spas se, kdo můžeš. Naše pětka se drží pohromadě a již jsme v lese. — Dvě noci přespali jsme v kukuřičném poli. Nic nás netrápilo, zásoby jídla jsme měli a rakouské aeroplány nad námi bdí. Každá studnice se však vyčerpá, tak i naše zásoby došly a my vylézáme ze svých úkrytů a jdeme nazdařbůh. Kde jsme a co jest s naší armádou, to zatím nevíme. Také jsme se o to ani mnoho nestarali. Domnívali jsme se, že by se mohla za-

naše bylo již hodně vratké. Nikdo z nás nechtěl si ale přece vzít na sebe odpovědnost za 22 bojovníků slavné rakouské armády.

Konečně bylo rozhodnuto! Jdeme zpět, co možno opatrně, ovšem kterým směrem, jsme nevěděli. Šli jsme k rakouské hranici. Plán: naši ustoupili, kryjeme ústup a zbloudili jsme. Přicházíme na silnici, ústící do malé, rozbité vesnice Lipolist, kde jakási rakouská patrola předala nám 1 srbského štábního lékaře a 7 bolničarů. Máme vyhráno! Máme zajatce! Nejsme již zběhové, ale vítězové. Vyměňujeme si se zajatci tabák, rakii, chléb, neboť

stranách krátké překvapení a již se vyjednává. »Švábo, předaj se.« Byla to od nich troufalost, ne? Co si vlastně ti dva čičové myslí? Nás devatenáct mladých, plnou výzbrojí a výstrojí opatřených, křtem válečného ohně prošlých, nás devatenáct chrabrych c. a k. rakouských vojínů s dvěma desátníky v čele, my že bychom se měli nechat zajmout od takových dvou starých dědů, jimž flinty visely na špagátě?

Ó, toho bohdá nebude! Kdo ví, mají-li munici a mají-li, je zase otázka, umí-li vůbec střílet. A ostatně, vždyť stačí dvě ranky,

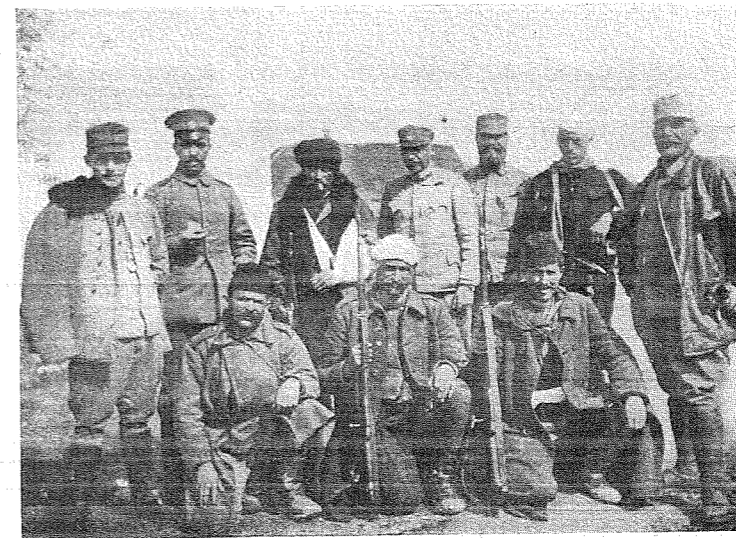
Srbští pionýři.

odkud přicházejí. Co teď? Kde jsme? Co máme dělat? Kde hledat naši armádu, která přes noc tak rychle zmizela?

Usedáme na kámen a uvažujeme, co podniknouti dále. Okamžik a již je rozhodnuto. Kolem nás a nad hlavami syčí nám srbské střelby. Kryjíce se, sestupujeme do údolí. Po celodenním bloudění a neklidné noci setkáváme se s trémem 8. zeměbrance pluku. Ihned jsme určeni k naší radosti jako ochrana po levém boku. Prohledáváme vozy. Chléb, slanina, konzervy, vše jde dobře k duhu. Každý udělal si malou zásobu, jako by věděl, že za nedlouho opět budeme na svobodě. Srbské dělostřelectvo pomocí rohatých ta-

tím válka nějak skončit a že bychom to my vyhráli. As po dvouhodinné chůzi setkáme se opět v kukuřičném poli, která byla jedinou naší útěchou a úkrytem, s devatenácti příslušníky c. a k. rak. armády, různého složení s nejvyšší šarží desátníkem v čele. Byl to šťastnou náhodou rezervista od našeho pluku od 4. setniny. Po vzájemných informacích, dotazech a odpovědích nastává válečná porada.

Nebylo nám možno se rozhodovat dle našeptávajícího hlasu svědomí, ač jistě většina toužila po zajetí. Bylo však nutno, jak povinnost a přísaha nám kázala, neboť jeden druhému jsme nedůvěřovali. Ale svědomí

Rakušané zajati srbskými komity.

mají všeho dosti. Ano, i zpívat se nám chtělo a naši zajatí byli s námi docela spokojeni, říkajíc nám »brača Češi«. Noc překvapila nás ve vesničce Ribari. Uléháme spokojeni ke spánku, zajaté hlídá stráž. Ráno však divně probuzení. Naše kořist pryč i se stráží 5 mužů. Hledáme po celé vesnici, avšak marně. V zoufalství usedáme do stínu strohořadí kol silnice, rukojíce co teď. Než osud náš dovedl se o nás vždy v pravý čas postarat. Do vesnice náhle vjíždějí na dvou, ne zrovna mladých, ani ne starých koních dva srbsští staří vojíni, patrně domobranci. Jedou as na obhlídku.

Okamžik — a stojíme všichni na silnici ve válečném postoji s puškami připravenými ke střelbě. Ale nikdo z nás nevystřelil. Na obou

aby byli tito nepřátelští jezdcí poslání do věčných lovišť? A co konečně naše přísaha a co šibenice? Většina z našich proto resolutně žádá, aby se oni dali zajmouti. Anebo?

Srbové však po několika slovech mezi sebou slízají se sedel a s puškami proti nám namířenými, jdou nám vstříc. Co u čerta chtějí dělat? A zas ten nešťastný Osud. Kdo nám to našeptal, co jsme to jen udělali? Jeden po druhém bez komanda, bez dohodnutí, tak jako by každý sám za sebe odpovídal, skládáme před těmito dvěma hrdiny, nás devatenáct rakouských vojínů, naši výstroj, výzbroj a vše, co máme, ponechávajíc si pouze chlebník a snad tu a tam fajfku s tabákem. Pěkně do řady, jedno vedle druhého, tak jak jsme se to učili v kasárnách skládati

na »rechnu«. Je hotovo. Naši noví velitelé dávají nám již chléb, rakii a duhana*). »Na bre, švabo, uzmi. Popij na pobeđu Srbije.« K polednímu, když již slunce necitelně hrálo, my že tedy půjdeme s nimi. Slibují nám hory doly. Tedy jdeme. »A hajde.« Ale kam?

Došli jsme tak as půl hodiny od vesnice, když tu proti nám s válečným »urá« tryskem žene s tasenými šavlemi srbská jízda, as 60—70 mužů. A tu všechna čest našim statečným dědům. Nebýt jich, byli jsme snad všichni doslova rozsekáni. Rozezlení zvr-

*) Tabák.

stvem, které páchaly německé a maďarské pluky na jejich rodinách, chtěli vzít odvetu na nás. Než naši dobří čičové je ukonejšili. Nějaký ten štulec jsme však přece každý odnesl.

Tak tedy neslavně skončila moje vojančina na této straně. Dostal jsem se živ a zdrav bez jediné rány z pušky na »druhou stranu«. Však jsem si ji šetřil, aby hodně dlouho vydržela. A pak — neměl jsem »pucšňuru«! Ale ona mě, mrška, zrádně opustila sama. Co se zatím dělo s rakouskou armádou, jsem se dozvěděl od našeho strážára. »Nemá Švába v Srbiji,« říkal.

X

VÍTĚZOVÉ...

VLADIMÍR ROUBAL

Koncem března 1915 dochází k »našemu« 33. zeměbraneckému pluku zpráva, že Rusové dobyli Přemyšl. Jsme stále v Karpatech a těšíme se, že bude brzy konec vojny. Nelíbí se nám na té vojně mnoho věcí. Mrzíme, máme často hlad a v pluku, ke kterému jsme byli přiděleni, necítíme se doma. Je to rusínský pluk, který míval v míru své sídlo ve Stryji, kterou mají nyní Rusové. Nás, Čecháčky, sem přeložili od 28. zeměbraneckého pluku z Lince. Nevede se nám zde dobře. Z důstojníků neumí nikdo česky a poddůstojníci jsou většinou Rusíni nebo Poláci — lidé téměř negramotní. Nás Čechy nemají v lásce, tak jako my je.

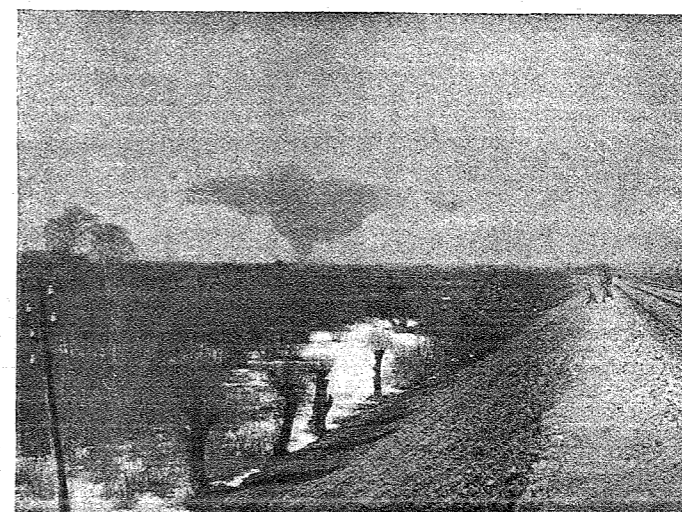
Je nám celkem lhostejnou zpráva, že Rusové dobyli Přemyšlu. Nevadí nám to. Nezáčastníme se debat o tom. Za to Rusíni a Poláci debatují velmi živě. Konečně i velitel pluku nám úředně oznamuje, že naše vojska sice z Přemyšlu odešla, ale že se do něho

v několika dnech vrátí zpět jako vojska vítězná. Oznamuje to německy. Jeho řeč tlumočí nadporučík — Rusín. Jeho krajané jsou nadšeni. Naš stryjský pluk bude plukem vítězným! Hurá! Ať žije Rakousko! Z nás každý bude vítězem z Přemyšlu! Jaké štěstí!

Všechno nasvědčuje tomu, že velitelství skutečně vážně pomýšlí na to, aby náš pluk se zúčastnil dobývání Přemyšlu.

Koncem května usazujeme se ve vysokém lese blíže pevnosti, kde očekáváme dalších rozkazů. Zařizujeme se zde zcela po domácímu. Kopáme hluboké zákopy, které si podle svého pohodlně upravujeme. Nemusíme se zde obávat nepřítele. Les je příliš veliký a Rusové nás zde nevypátrají.

Důstojníci počínají nám zavádět kasárnickou vojnu. Učí nás, jak se jmenují naši velitelé, jak se rozezná štábní šikovatel od obyčejného, kolik knoflíků a jaké mají důstojníci, kolik vojáků a jiné veledůležité věci,

Přemyšl, požár pevnosti po výbuchu.

jimiž se vyhrává vojna. Učí nás dávati do sáčků písek a chrániti se jimi proti nepřátelským kulím.

I katolický kněz přichází. Káže Rusínům o Bohu, o císaři a o povinnostech, které Bůh honoruje nebeským královstvím.

Nás Čechy tohle všechno příliš nezajímá. Důležitější se nám zdá otázka chleba a vody. Je to opravdu zvláštní: v celém lese nelze nalézt pramen vody a proto musíme pro ni chodit až do vesnice hodinu vzdálené. Chléb už několik dní nedostáváme a když, tak kukuříčný, rozdrobený. Nosíme si ho v čepicích. Je těžký a nechutný. Naše žaludky ho prostě nesnáší a bouří se. Jísti však ho musíme. Nedostává se všeho. V poledne nám dávají čistou polévku s kouskem masa, ráno a večer čistou černou kávu — nic více. Jísti přece musíme, třeba s nechutí. Ať žaludek rebeluje. Jen když je plný a my máme dojem sytosti. Následky žaludkové rebelie nejsou ovšem příjemné. Ani pro nás, ani pro sanitéráky.

Konečně nadchází den, kdy se má náš pluk proslaviti. Den 2. června 1915. Pozdě večer se řadíme a v plné výzbroji odcházíme s místa, kde jsme prožili několik týdnů. Kam jdeme? To není naší věci. O tom vědí pouze důstojníci. My víme, že dnes dobudeme slavně Přemyslu a že budeme vítězy.

Jdeme stále vysokým lesem kupředu. Tma housne. Držíme se za ruce, ale přes to vrážíme stále do stromů. Hlavou, rukama, celým tělem. Slyšeti pouze nárazy bodel a lopatek a tiché zuřivé klení šarží.

»Udržovat spojení!«

»S kým?«

»Nevíme — kdo je před námi!«

»Proč se tedy trháte?«

»Čert ví, kam jdeme v té tmě.«

»Tiše! Nemluvit!«

»Co je to vpředu za osly, že ztratili spojení?«

»Zatracení chlapi!«

Kolem úplná tma, takže neviděti ani krok před sebe. Z pevnosti je slyšeti veliké rány a hukot — Rusové vyhadzují skladiště. Znamka, že pevnost vyklizují. Vrážíme do někoho hrozně udýchaného a nadávajícího. Aha, to

jsou nosiči nábojů. Nesou jich celé bedny a jsou hrozně unaveni.

»Zahod' to!«

»Že se s tím dřeš!«

Něco těžkého padá na zem.

»Co jste to zahodili? Patrony! Zvedněte je!« Šarže.

»Nemůžeme, jsou těžké. Necht' nesou také jiní!«

Uhýbáme se, abychom nemuseli nésti těžké břemeno. Jsme tak unaveni, že sami těžko jdeme.

Konečně asi o druhé hodině po půlnoci zastavujeme se u nějakých smrdutých děr. Pod námi hrčí potůček, nad námi je vysoká stráž. Ve tři hodiny má začít útok na pevnost. Náš pluk dosud není na místě. Jsme zde první z celého pluku. Za námi přichází poručík Krczal se svou rotou. Strašně kleje a nadává. Roty zbloudily, celý pluk je rozházen. A za hodinu má nastat všeobecný útok. Jak to dopadne?

Přenecháváme tyto starosti velitelům a uléháme do shnilé slámy. Dozorčí poddůstojníci sice křičí, aby nikdo nespál, ale těžko tomu zabránit. Kde kdo zalézá do díry, hluk pomalu umlká a za chvíli celé dvě roty spí spánkem spravedlivých.

Probouzíme se až k ránu. Nad námi se pne krásné modré nebe, které dává tušiti ještě krásnější den. Zdaleka se blíží jezdcí — plukovní ordonance. Následuje krátký rozkaz k odchodu. Na bílé silnici, vroubené po obou stranách mohutnými stromy, setkáváme se s plukem.

Přemysl je dobyt! Nebyli jsme při tom, nedošli jsme včas. Došly zprávy, že Rusové sami opustili Přemysl a že není třeba velikého útoku. Náš pluk zůstal tudíž v záloze. Ale za to vkročíme první do dobytého města. Jako vítězové! Ostatní pluky prý pronásledují Rusy a jen my jsme určeni k tomu, abychom slavnostně jako vítězové prošli městem.

Nádherné počasí. Slunce od samého rána vysílá své paprsky na mladou zeleň, která se v jeho záři třpytí jako znovuzrozená.

Rozdávají nám kávu. Chléb nedošel. Až prý v Přemyslu. Tam jsou prý zásoby chleba, konserv, všeho. Těšíme se již.

Před našimi zraky objeví se pojednou ohrazená pevnost. Vysoké stráně a násypy, opletené drátem. Mnozí z nás po prvé v životě spatřují vojenskou pevnost. Nad násypy stojí rozbité zdivo. Procházíme tím vším skoro bez zájmu a očekáváme, kdy se nám objeví vlastní město, v němž nám dají chleba.

Konečně! Stojíme na návrší a pod námi zjevuje se skoro pohádka — Malá Strana v menším vydání. Tot' Přemysl. Řecký kostel připomíná nám malostranského sv. Mikuláše a řeka San Vltavu. Zde na návrší se zastavujeme. Je třeba odpočinku, bychom mohli v plné síle a kráse projít dobytým městem.

Přemysl, část opevnění po výbuchu.

Zde budeme i obědvati. Usedáme na čistou trávu. Někteří se myjí, jiní spí, jak to již bývá, když vojsko lágruje. Všechny trápí žaludek.

Aspoň kousek chleba kdyby byl! Však bude brzy poledne. Pak dostanem chleba. Aspoň nám ho slíbili. Mnozí nevěří slibům a odcházejí do města. Zebrati. Je to jistější. V chudých chatách bývají hodní lidé. A dají.

»Dejte nám něco jísti!«

»Jak to, že vy nemáte? Rusové měli všeho dost. Měli čaj, cukr, slaninu, klobásy, marmorku i peníze.«

»My nemáme.«

»Vždyť jste přece vojáci!«

Nemohou pochopiti, že máme hlad. A dávají. Ovšem jen to, co sami mají: ruský

chléb, ruské černé suchary a zelnou polévku. Vrháme se hlavně na chléb a cpeme jím nejen ústa, ale i kapsy. Chléb! Konečně!

Mezitím na návrší se rozdává oběd: čistá polévka, hovězí maso bez příkrmu. Chléb nedovezli. Očekávalo se, že v městě budou skladiště chleba. Ale nikde nic. Rusové vše odvezli. Odvezli, co se dalo. Nejen chléb, ale i jiné zásoby, ba i mrtvolky svých důstojníků odvezli. Dovedli dobře ustupovat.

Již je po obědě. Dostáváme rozkaz k odchodu. Těžce sbíráme své rance a stavíme se do šiku. Vcházíme do města. Uzavřené domy. Spuštěné záclony. Vše jako po vymření. Jen

z některých domů se na nás dívají sestry Červeného kříže. Němky. Házejí nám kousky cukroví. Sbíráme je jen jaksi ze zdvořilosti. Ale netěší nás. Kus chleba by byl lepší. Ale není. — — —

Jdeme sklíčení ulicemi a všechny ovládá jedna myšlenka, jedno slovo: Chléb. A pod tíhou tohoto jediného slova jdou mnozí těžce se sklopenými hlavami. I Rusíni jsou sklíčení. Není jim do smíchu. I oni mají lidské žaludky, které chtějí chléb.

Docela za městem stojí vojenské skladiště. Jde z něho příjemná vůně. Co to je za vůně? Vzpomínám. Zdá se mi, že tato vůně bývala u nás, když matka pekla chleba. Ano, to je ona.

Totéž, co cítím já, cítí i druzí. Stačí jedno slovo, jeden pohyb a již všichni se hrnou na

Přemyšl, pevnost č. 5.

skladiště. Prkna povolují na několika místech. Odvážnější skočí dovnitř a vyhazují bochníky čerstvě pečeného chleba svým druhům. Nepopsatelný zmatek. Z ukázněného vojenského čtyřstupu stává se stádo zuřivců. Křik. Mihání lidských těl. Klení. Nádávky důstojníkům. Udery šavlí. Veliká ra-

dost z bochničku chleba. Chléb! Chléb! Chléb! Konečně čerstvý chléb.

Přece jsme nešli marně do Přemyšlu.

Teprve když chléb je rozebrán, dovidáme se, že je to chléb, který zde Rusové zanechali pro místní dvě nemocnice. A zatím jsme ho nemocným rozebrali my — vítězové.

x

POČÁTKY ODBOJE AMERICKÝCH ČECHŮ V NEW YORKU

LUDVÍK PACÁK

Koncem r. 1913 byl jsem vyslán do Spojených států, abych tam pořádal v r. 1915 Husovu výpravu do Čech. Netušil jsem, že se tak brzy nevrátím, ačkoli na Balkáně neustále bylo neklidno. Na jaře r. 1914 podnikl jsem v zájmu výpravy okružní cestu po Unii severoamerické. Byl jsem všude jako doma, vždyť jsem ztrávil už před tím 7 let v zemi svobody.

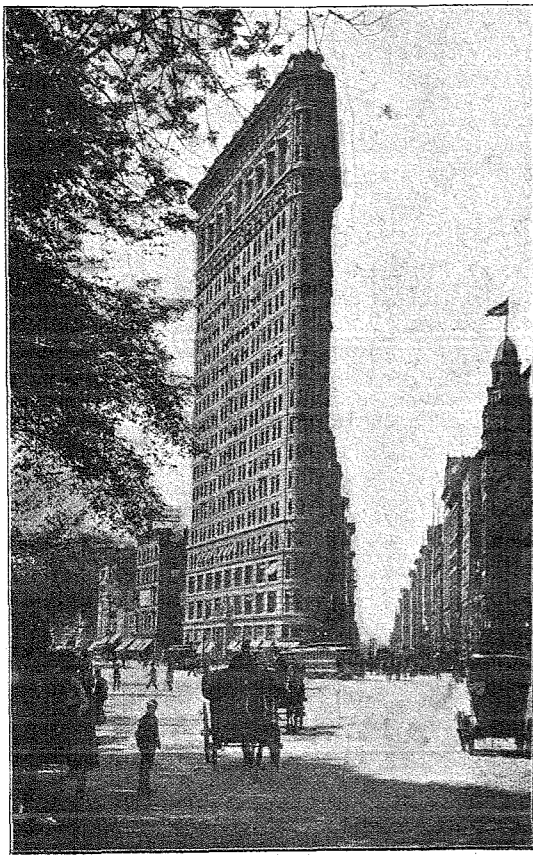
Když jsem se v červnu r. 1914 vrátil do New Yorku, četl jsem o schůzi konopištské, již jsem si ovšem vykládal jako přede-
 hrů

války. Na Vidovdan, dne 28. června spáchal Princip atentát na následníka a jeho ženu, což sloužilo pak Rakousku a Německu k vypovězení války.

V tu dobu byl život Čechů, bydlících v New Yorku, velice klidný. Práce bylo dost, obchody vzkvétaly — a na sta spolků a bratrských jednot staralo se o poučení a zábavu. Den 26. července postaral se o procitnutí z těchto illusí. Anglicky psané noviny přichystaly několik zvláštních vydání o vyhlášení války Rakouskem malému Srbsku.

New York.

Mrakodrap v New-Yorku.

Byl to zajisté zločin, jakého dějiny neznají. Němci a Maďaři měli se státí pány světa od Hamburku až do Bagdadu.

I new-yorští (a chicagští) Češi scházeli se — nejdříve jen v malých skupinkách — a rokovali o možném trvání a výsledku války. Pamatuji se, že v mé kanceláři bývalo živo jako nikdy před tím. Nejdříve se ventilovala otázka, zdali se nemají konati sbírky a posílati těm, kteří by byli vojnou nejvíce postiženi. Proti tomu bylo namítáno, že by to rakouské úřady zabavily a použily peněz k válečným účelům.

Jen několik jednotlivců vidělo dál. Konalo se několik menších schůzí, o nichž veřejnost mnoho nevěděla, hlavně z důvodu, aby se nezdálo, že by neutralita Spojených států byla porušena. A pak ta spousta Rakušáků!

Mezi několika nadšenci vynikal zvláště krejčí Marek, redaktor »Hlasu Lidu« Sperakus, malíř Mrázek a stará paní Franclová, kteří se nemohli dočkat, kdy se nějaká »vá-

lečná nebo odbojná« organizace utvoří. Přišla jako na zavolenou odněkud zpráva, že Praha byla bombardována. Okamžitě si vlastenecky smýšlející krajaní uvědomili, že nastala vážná doba, vážnější, než snad se s počátku myslelo.

Na 20. srpna 1914 byla svolána velká schůze lidu za předsedání Markova a pohovořeno o situaci. Schůze byla velice čteně navštívena zvláště dělnictvem — a pokud jsem mohl vyčísti z odhodlaných tváří, všichni souhlasili, že třeba se zvednout k nějakému odboji a připravovat cestu ke vzkříšení našeho národního státu.

Na schůzi byl zvolen 25tičlenný výbor (který ve skutečnosti čítal 35 osob) a ten se měl postarati o vytvoření pevné organizace, která by účinně zasáhla, jakmile by bylo toho třeba, k podpoře odboje ve staré vlasti.

Do výboru byli zvoleni mezi jinými: Marek, Martinek, Koňas, Modr, Franclová, Pilnáček, Mrázek, Jalovec, Leitner, Sperakus, Čapek, Kubík, Císař, Tamassy, Vavříková, Tůma, Tvrď, pisatel tohoto článku a několik jiných osob, jichž jména jsem už zapomněl.

Netřeba ani se zmiňovati, že nálada byla povznesena; vědělo se, že v Chicagu, Clevelandě, Cedar Rapids, Omaze a j. konají se podobné schůze. Již tehdy se pomýšlelo, že by bylo vhodné všechny tyto organizace sjednotit. V první schůzi tohoto výboru byl zvolen předsedou Koňas, starosta Dělnické Jednoty Sokol, místopředsedou Modr, starosta N. Y. Sokola a tajemníkem Pacák.

Na schůzi byly též ustaveny různé výbory, jako: tiskový, sbírkový a resoluční a zároveň usneseno, že spolek má býti pojmenován: »Českoamerický výbor pro osamostatnění a podporu českého národa — Bohemian American Committee for Independance of Bohemian Nation and support to its people«.

K obstarání sbírek, jimiž měl býti event. odboj v českých zemích podporován, přihlásili se ochotně všichni přítomní. A nemyslete si, že konati sbírky bylo medem. Dlouho, ba dlouho to trvalo, než obecenstvo české, poučené vlasteneckým tiskem, chápalo, nač třeba přispěti. A musím zde zdůraznit, že právě u dělnictva našlo hnutí naše největšího

porozumění, ačkoliv se našli i zámožnější občané, kteří s velkou oddaností pro akci pracovali.

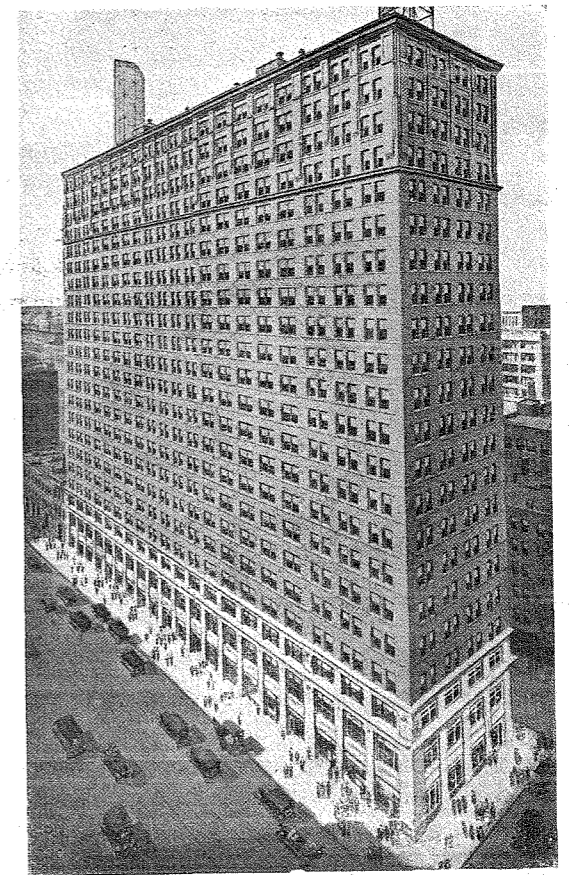
A tak na nové schůzi, konané dne 5. září 1914, bylo už veřejně prohlášeno, že se revoluce nebojíme, že i Amerika si vybojovala svou samostatnost revolucí.

Tajemník vypracoval z rozkazu spolku anglickému, srbskému, francouzskému a ruskému vyslanci zvláštní projev sympatie, a když došly děkovně odpovědi, odebrala se delegace do Washingtonu, aby vyslancům cíle našeho spolku přednesla a zároveň dementovala Ďulovu proklamaci, že se někteří slov. předáci prohlásili pro Rakousko-Uhersko.

A tak uplynuly tři měsíce, v nichž byl velký kus práce vykonán. V tu dobu vrátil se ze staré vlasti E. Voska, který přinesl různé vzkazy a instrukce od Masaryka — a chopil se rázně práce ve Spolku, který na jaře r. 1915 splynul s ostatními podobnými spolky v Unii v Národní Sdružení, ovšem bez katolíků a bez Slováků. Poznámávám, že v Bostoně vykonal v tomto směru velkou práci Kovář a Preissig (malíř), v Pittsburgu dr. Štýbr, v Clevelandu Truneček, Bernreiter, Štýbr, v Omaze Bureš, Šárka Hrbková, Rosičtí, v Cedar Rapids Fr. Filip a Straka a j.

V Chicagu, českoamerické metropoli, začal rovněž hlouček krajanů z iniciativy prozíravého redaktora R. Pšenky a prof. Nigrina hned po vypuknutí války přemýšlet, jaká akce by se měla zahájit, aby se staré vlasti prospělo. Tenkrát existovala v Chicagu »Českoamerická tisková kancelář« a mimo to »Národní Rada«. Tyto svolaly už koncem července 1914 veřejnou schůzi do Plzeňského pavilonu, na níž — nyní již zesnulý — bankéř Štěpina dal plamennou řeč výraz protirakouskému smýšlení amerických Čechů.

Na nové schůzi, 18. srpna téhož roku, k níž byli pozváni všichni známí vůdcové a vlastenci — a již svolal nadšený krajan Josef Tvrzický, byla ventilována myšlenka založiti za součinnosti obou shora jmenova-

Mrakodrap v Chicagu.

ných korporací — Pomocný Výbor — podobný onomu v New Yorku.

Národní Sdružení bylo založeno v březnu r. 1915, když se veškeré českoamerické organizace a spolky na schůzi, konané Clevelandě — sjednotily. Nyní bylo Sdružení postaveno na pevné nohy a zahájilo onu činnost, která bude vždy zlatými písmeny zapísána v dějinách našeho odboje.

Předsedou Národního Sdružení byl zvolen dr. Fischer a s ním stáli v čele Štěpina, Voska, Vojan, Bernreiter a mnoho j., jež zde jmenovati nelze. Sídlem Sdružení zůstalo Chicago a ředitelem kanceláře tohoto Tvrzický. Vojta Beneš přijel v polovici srpna 1915 a stal se brzy nepostrádatelným organizátorem akce, o níž by se daly napsat celé knihy. Také mnoho nových společností se přihlásilo k práci a vyniklo.

HALIČ

Halič, toť území, s nímž je spjat velmi úzce náš odboj takřka od prvních dnů světové války. Neboť Halič, jihovýchodní Uhry a Bukovina a pak Bosna i Hercegovina, to byly země, kam hned po mobilisaci a vyhlášení války chrlily vlaky tisíce našich lidí do kádrů, posádek i pevností. Již v době míru zem haličskou skrápěli čeští synkové svým potem a často i slzami vzteku, konajíce tu u různých pluků, zejména zeměbranceckých, svou službu vojenskou i krátká cvičení v Krakově, Rzeszově, Přemyšlu, Lvově atd. Bylť v Krakově samém sídlo I. sborov. velitelství, v Přemyšlu X. a ve Lvově (zároveň pro Bukovinu) XI. Všimáme si postupně v našem díle všech krajů, v nichž se rozvíjel náš revoluční odboj a proto těchto několik řádků i o Haliči.

Krakov.

Halič je území, které dnes tvoří s bývalým ruským královstvím a pruským Poznaňskem velkou Rzeč pospolitou — Republiku polskou, v historických rozměrech starého Polska — před tragickým jeho roztrháním evropskou diplomacií. Od naší republiky a na jihovýchod od Rumunska odděluje ji pohoří Velkých Karpat, táhnoucí se mohutným obloukem od Tater na jihovýchod až do Rumunska. Území Haliče se šíří na severním svahu Karpat a přechází směrem k Prusku na západě a k bývalému ruskému Polsku na severu a Rusku v roviny a planiny. Karpaty sahají celým svým severním lesnatým a romantickým svahem do Haliče, a jsou pověstným z prvních bojů Dukelským průsmykem rozděleny na východní a západní. Nejvyšší

Rzeszów.

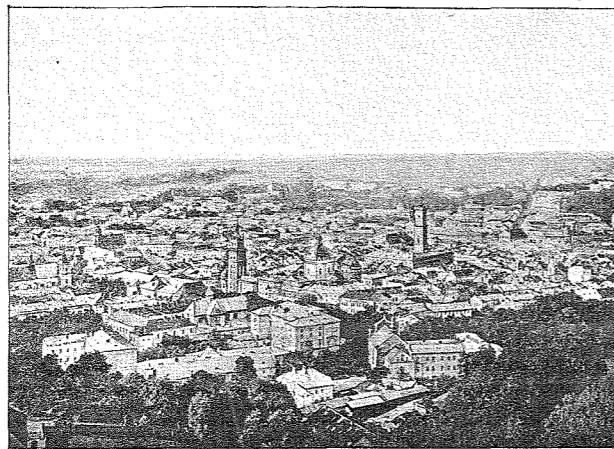
hory jsou tu Žabí hora (1725 m) a Černá hora (2058 m). Nejvyšší skupina Karpat, Tatry, jen svým severním svahem vpadá do Haliče, skrývají v sobě čarovné Zakopané a okolí. Odnože Karpat vyplňují celou západní Halič až po řeku San.

Největší západní část země zaujímá rovina povislanská a nížina dolního Sanu. Není to vlastně rovina v pravém slova smyslu, ale pahorkatina mírně zvlňená. Jihovýchodní část Haliče vyplňuje planina podolská, která přes Zbuč vstupuje do Ruska a je protékána Dněstrem. Ráz krajiny jsou bezleze, vyvýšené roviny a hluboká koryta řek, tekoucích do Dněstru. Mírná pohoří, t. zv. Malohory, táhnou se kol Lvova a Zločova.

Svým řekami náleží k úvodí moře Černého a Baltického. Vody západní Haliče odtékají Vislou do moře Baltického. Visla pramení v těšínském Slezsku a teče pahorkatým krajem ke Krakovu, aby pod ústím Sanu nad Rozwadowem vtékala do Království polského (býv. ruského). Historická pro nás řeka San pramení v Bezkydách za vsí Sankou a teče pak na Lisku, Sanok a Přemyšl střední Haličí do Visly. Na jejích březích sváděny byly prudké boje a zde přišlo tisíce našich

lidí do zajetí. Vody východní Haliče odtékají Styrem, Dněstrem a Prutem do moře Černého. Bug pramení na východ od Lvova, teče na Kamenku Strumilovu a Sokal, Styr pramení v okolí Olesna a v Rusku vtéká do Pripeti. Dněstr vychází nedaleko Sambora z hor, protéká planinu podolskou a přijímá s obou stran řeky, z nichž největší je Prut a Seret. Podolská planina je plna bažin a rybníků, jichž v poríčí Dněstru, Prutu, Bugu a Styru čítá se něco přes 4200. Močálové nížiny jsou i v okolí Lvova, Ravy Ruské, Zločova a Brodů. Jeť Halič často stihána povodněmi a záplavami. Řeky karpatské mají prudký spád, zejména přítoky Visly a Prutu. Ostatní řeky mají tok lenivější.

Podnebí haličské je poněkud drsnější než v kraji na jih od Karpat. V rovinách podobá se stepnímu klimatu jihozápadního Ruska. Je drsnější proto, poněvadž Karpaty brání od jihu přístupu teplejšího vzduchu, k severu pak je Halič téměř otevřena. Květena proto je tu baltická, v horách i alpská. Vysoké, jehličnaté, husté lesy, tak známé všem, kdož bojovali v Karpatech, listnaté porostliny v Podolí, žirná pole v okolí Lvova, Přemyšlu, Sambora, Zločova i v poríčí Dněstru, toť ráz haličské krajiny. Solný pás táhne se

Panorama Lvova.

od Krakova (nejmocnější doly ve Věličce) celým Podkarpátím až k Bukovině. Halič má na 600 solných zřidel. Průmysl petrolejový od r. 1852 zahájený, nejčilejší je u Drohobyce. Celkem je Halič zemí zemědělskou.

Jméno Halič neslo v různých dobách různé území. Nejstarší Halič je ruské knížectví, nazvané tak podle města Galiče, zaujímající největší část t. zv. Červené Rusi na Horním Dněstru. V prvé polovině 12. století utvořil ruský kníže Vladimír Rostislavovec knížectví Haličské. Pak následuje doba neustálých bojů mezi Uhry a Poláky i knížaty haličskými o moc nad tímto územím. V 15. st. ovládali je ruští Igorovci. Kraj přechází z rukou polských pod vliv maďarský a naopak a je podroben nájezdům Tatarů i Turků. V r. 1773 při prvním dělení Polska je Halič přidělena Rakousku, aby po jeho rozpadu spojila se opět s ostatními zeměmi v mocný polský stát.

Před válkou čítala Halič přes 6 $\frac{1}{2}$ milionu obyvatel. Byli to Poláci, Rusíni a Židé, kromě německých kolonistů v některých městech. Poláků (a Židů) bylo dle sčítání v r. 1889 asi 3 $\frac{1}{2}$ milionu, Rusínů téměř 3 miliony. Poláci i Rusíni dělají se na horaly a obyvatele planin. Ethnograficky zejména karpatských Rusínů dělí se na zajímavé skupiny zvláštních názvů, jako na př. jsou v okolí Dukly a Balligrodu Čuchonci, pak dále na východ Lemkové, Bojkové a konečně Huculové. Blíže všimneme si jich teprve ve článku, pojednávajícím o Karpatech a dnešním území Pod-

karpatské Rusi. Židů v Haliči bylo skoro 800.000. Hlavním a největším městem Haliče je Lvov, který do války měl 127.943 obyvatelů, pak následuje Krakov se 74.000 duší.

Hlavní město haličské, Lvov, leží na říčce Paltvě v mírné kotlině zalesněných pahorků. Bývalo sídlem místodržitelství a mělo velmi četnou posádku. Vysoko nad městem vypíná se na temeni pahrbku, zv. Wisoki Zamok (přezvali ho za Rakouska na Horu Františka Josefa), Kopec Unie lublinské. Mohyla byla nasypána na návrh dra Smolky, dlouholetého předsedy rakouské sněmovny ve Vídni, na 300letou pamět spojení Polska, Litvy a Rusi. Lvov má na 30 katolických kostelů a kaplí a —13 synagog. Bylot přes 30% Židů ve městě. Město je výstavné, má řadu nádherných budov veřejných (technika, universita, divadlo hrab. Skarbka atd.) i paláců a ze starých, zrušených opevnění zřizeny sady. Krásné ulice táhnou se středem města a tvoří pěkná náměstí. Židovská čtvrť byla téměř uvnitř města a v části předměstí krakovského. Vznik spadá do polovice 13. stol. a město prý povstalo z podhradí hradu »Wisoki zamok«, který založil kníže haličský a vladiměřský, Lev Danilovič.

Polská doba počíná ve 14. století za Kazimíra Velikého, kdy hostíval často krále polské. Vydržel nájezdy Tatarů a mnohá obležení, několik požárů i ránu morovou. Pod jeho zdmí porazil r. 1672 Jan Sobieski Turky. R. 1773 připojena Halič i Lvov k Rakousku a nečítal více než 20.000 obyvatelů.

Typ Haličanky.

Typ haličského chlopa.

Foto Památník Odboje.

Druhým největším městem je Krakov, polsky Kraków, bývalé sídelní město a hl. město republiky Polské, později pevnost. Leží v širé, vrchy ovroubené rovině na levém břehu Visly. Je důležitým střediskem drah jednak na Lvov, jednak na Vídeň. Historicky je daleko zajímavější než Lvov. Čítal prý kdysi 65 kostelů. Nad městem dominuje královský zámek Wawel, založený r. 1265 od Boleslava a za Kazimíra Velikého ve 14. stol. zvětšen. Zde je i nejkrásnější chrám sv. Václava, zbudovaný Kazimírem. Wawel býval sídlem králů polských až do r. 1610, kdy Sigmund III. přeložil residenci do Lvova. Na hlavním náměstí je starobylá budova Sukienice, zbudovaná k účelům tržním za Kazimíra. V prvním poschodí je národní umělecké museum a obrazárna s obrazy Matejky, Seninadzského atd. Z ostatních budov vyniká gotická, starobylá universita s Jageillovskou

knihovnou atd. Nedaleko Krakova se vypíná známá Kosciuszkowa mohyla a na jihu vrch Krakův.

Z ostatních měst jsou pěknější a výstavnější pouze Stanislavov a Tarnopol. Podle velikosti hned po Krakově přichází největší bývalá pevnost haličská, ležící na řece Sanu, Přemyšl, která měla 35 tisíc obyvatel (i s posádkou mírovou), pak Kolomyje as 30, Tarnov a Tarnopol se 27, Stanislavov s 22 tisíci. Kol 15 tisíc měly Jaroslav, Drohobyč, Brody, Stryj, přes 10 tisíc Sambor, Rzeszow, Bučač, Sňatyň, Zločov atd.

Veškerá menší města mají ráz hodně židovský, obchod je téměř úplně v jejich rukou. Nesmí se zapomínat, že téměř milion Židů (v roce 1889 napočteno jich bylo 768.845) je usídleno hlavně ve městech. Židé tu okupovali z $\frac{1}{4}$, avšak také ze $\frac{3}{4}$ města i městečka. Ve Lvově a Krakově čítalo se

Židů na 30%, v Zaleščikách však na př. 76 a v Brodech dokonce 81%! Mají svůj žargon a svůj svébytný ráz. Tlupy cikánů žijí na pomezí Bukoviny a Uher, dnes Slovenska.

Tož této zemi za světové války bylo usouzeno, aby přes ni převalila se vlna válečné litice a aby trpěla snad po Belgii, východní Francii a Srbsku nejvíce. Rakouská armáda musila zde zadržovati ruský nápor a držeti celou Halič až do Bukoviny. Od Visly až k Dněstru byla to armáda Danklova, která sousedila s německou armádou, od ní na východ byla armáda býv. arcivévody Josefa, generála Auffenberga, generála Brudermana a v Bukovině již armáda Kövesse. Nikolaj Nikolajevič vycítil nevýhodnost hlubokého klínu, jímž hranice ruská zasahovala mezi vých. Pruskem a Haličí, snažil se zmocnit se Haliče a vedl mocný nástup dvěma jižními armádami generála Ruskiho a Brusilova na tuto zem. A zatím co gen. Rennenkampf a gen. Samsonov po počátečních úspěších v Prusku musil ustoupiti pod tlakem Hindenburgovým, Rusové obchvátli mohutným obloukem Halič a Bukovinu a koncem srpna obléhají již Lvov, který byl dobyt 14. září. Dne 22. září stojí již Rusové na Sanu, obléhají Přemyšl a vnikají průsmyky karpatskými do Uher. Německo svým postupem na Varšavu sice přiskakuje Rakousku na pomoc a znemožňuje další postup Rusů a dobytí Přemyšlu. Ale z Haliče Rusy vykouřiti se nepodařilo. A zejména Karpaty po celý rok 1915 tvoří jeviště úporných bojů. 22. března padá Přemyšl a osud rakousko-uherské armády zdá se býti zpečetěn. Byltě Přemyšl největší rakouskou pevností, poloha jeho v předhoří Karpat neobyčejně výhodná. Úkolem Přemyšlu bylo hájiti důležitou strategickou linii Sanu, která již v neklidných dobách 8. století byla opevněna proti nájezdům asijských hord.

Téměř celá Halič je zaplavena ruskými vojsky, ale tu nastává strašná tragedie ruských armád vůbec. Špatné zásobování, nedostatek munice, rozvrat tylu znemožňuje jako za všech válek další úspěchy a v květnu Mackensen rozráží ruské armády u Gorlice. V důsledku tohoto průlomu musila ruská armáda ustupovat, ztratila Přemyšl i Lvov a na dlouho pak držela jen malé území Bukoviny a Černovic. V roce 1914—1915 přišlo v Karpatech a Haliči nejvíce našich zajatců do Ruska.

Není snad jediného města, ba vsi a samoty v Haliči, v níž by se nebyla octla za světové války noha českého člověka. Čeští lidé krváceli na svazích karpatských, v údolích řek i v bažinách, krváceli v zákopech kol Přemyšlu a v polích podolské planiny. Přemyšl, ale zejména Tarnov a Tarnopol, Bučač, Zložov, to všechno jsou místa historicky pro nás památná nejen z působení »České Družiny«, ale celé války vůbec. Z hlubin karpatských lesů a ze zákopů v haličských pláních i z dobytého Přemyšlu táhly zástupy našich lidí zajatých i dobrovolně přešedších k Rusům, aby v únavných pochodech a po strašném utrpení soustřeďovaly se ve Lvově, odkud pak vlakem byli dopravováni do širého Ruska.

Halič... Kraj, v němž po prvé vydechli čeští lidé — byť na prvý pohled bezprávní zajatci — svobodně. Halič... Země prosycená nejen krví a slzami vzteku, ale i slzami radostí, že je konec rakouské otročiny. Halič... Země bratrská, v níž v tisících srdcí vzplanula jiskra odboje a neznámá, neurčitá naděje, že kráčí vstříc velké době a velkému hnutí. Neboť v podvědomí každého českého člověka žila tucha, že válka, v které trpěl, změní dosavadní společenský řád i světový pořádek. Československá revoluce stejně jako ruská rodila se v ní!

X

Z FRONTY NA FRONTU

Z VYPRAVOVÁNÍ J. BOUŠKY

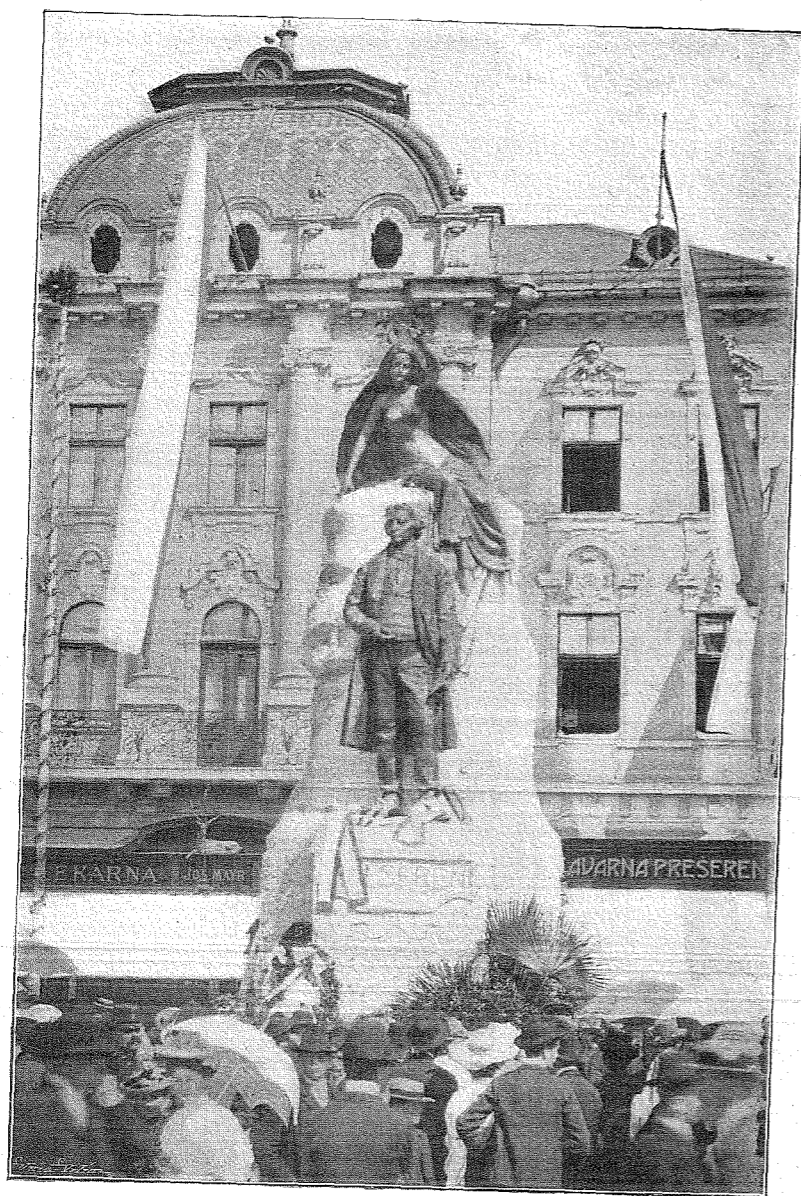
Po jedenáctiměsíčním trvání války přišla řada i na mne a byl jsem odveden spolu se svým bratrem Karlem v Dobříši na vojnu. Byli jsme jediní z celé naší vesničky, kteří jsme byli uznáni. Dne 21. června 1915 opustili jsme s bratrem naši vesničku a rozloučili se s rodiči i sestrou. Za krátko odvezl nás vlak přes Prahu do Benešova k našemu doplňovacímu velitelství. Po opětné lékařské prohlídce byl jsem přidělen ke 102. pěšímu pluku, kdežto bratr byl přidělen k 29. pluku. Dne 26. června odejel jsem do maďarského města Bekesczáby, kam byl 102. pluk přeložen. Po několikadenní jízdě jsme konečně na místě. Město bylo obydleno vět-

šinou obyvatelstvem chorvatské národnosti, avšak jeho celkový ráz jest čistě maďarský. Špinavé město — Čechům úplně cizí, nepřátelské a protivné. Poznenáhlu však jsme si zvykli. Ani vojna nebyla zde tak těžkou a mimoděk jsme si přáli všichni zde dovojančiti. Avšak po dvanáctinedělním cvičení byl jsem přidělen k 15. »maršce«, s níž jsem 2. října 1915 odejel na ruské bojiště.

Jedeme přes Dulu—Segeny—Užhorod—Karpaty—Užockým průsmykem na Sambor—Komárno a velký Lublín. Tu vidíme již stopy války, které po sobě tu zanechala. Vypálené a rozbité vesnice, staré zákopy a na sta prostých, dřevěných, neumělou rukou

Náměstí v Gorici.

Prešernův pomník v Lublani.

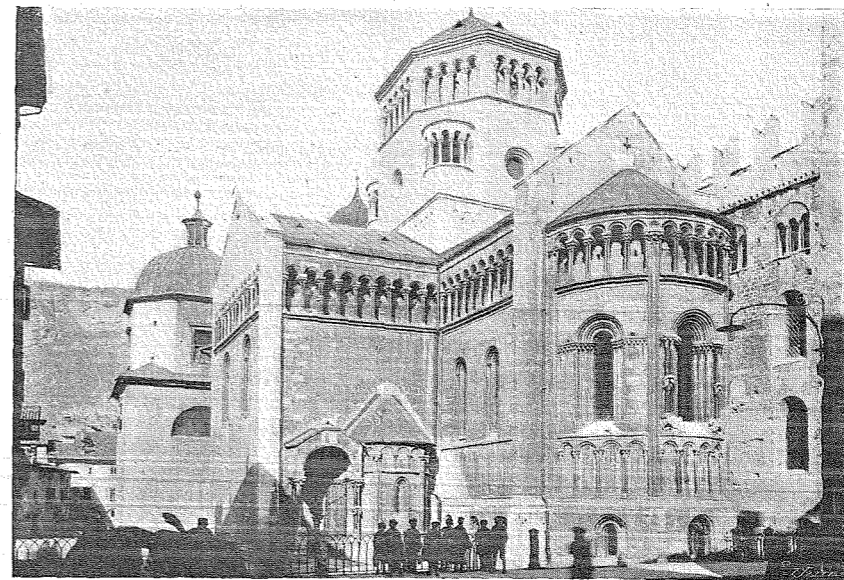
zhotovených křížů, roztroušených podél celé tratí. Jedeme dále přes Ravu Ruskou na Sokal, kde 6. října odpoledne vysedáme z vlaku. Druhého dne odcházíme do asi 2 hodiny vzdálené vesničky Savčín, kde jsme přenocovali, načež jsme odešli k pluku, který ležel v první linii nedaleko města Dubna na ruském území. Jdeme stále za hustého deště přes řadu vesnic a měst. Dne 10. října 1915 přešli jsme stání ruskou hranici, což naplnilo některé rakousky smýšlející důstojníky i vojáky vítězným duchem. Avšak my ostatní byli jsme již několikadenním pochodem ze-

mdlení. až k smrti. Konečně jsme dorazili do jednoho lesa, kde polní kurát našeho pluku k nám povzbudivě promluvil. Nepřál bych mu, aby slyšel, jak každý z nás mu v duchu odpovídal. Večer nastoupili jsme k jednotlivým rotám do zákopů. Cestou slyšeli jsme již houkání ruských děl. Byli jsme jako záloha. Říkali nám, že Rusové jsou daleko a že nemusíme se báti jejich náhlého přepadení, neboť před naší linií byly rozsáhlé bažiny. Vojáci, kteří již přes rok byli v zákopech, nás utěšovali, že prý je to zde báječné. Menáž, že dochází pravidelně v noci a je výborná a

těž polní pošta, že přesně dochází. Byli jsme spokojeni. Avšak již třetího dne náhle celý náš pluk byl odveden daleko za linii, do vesnice Volnicze, od obyvatelů úplně opuštěné. Zde se nám vojančilo velmi dobře. Dne 16. října 1915 přehlídl náš pluk následník trůnu Karel a 31. října putujeme ještě dále do země bez známého nám cíle. 4. listopadu dorazili jsme na velké nádraží v Radzivilově, což nám věštilo něco nového. A skutečně vehnali nás do vlaků a ještě týž den odjeli jsme s fronty přes Lvov a Rohatyn do sta-

se v blízké vesničce Gabrivici. Byli jsme zde šest dní a najednou v noci octli jsme se tvář v tvář Italům v první linii před městem Monfalcone u tak zv. »Adriawerku«.

Opět v zákopech... Avšak jak se lišily tyto zákopy od okopů na ruském bojišti. Byly zhotoveny pouze z kamení a část jich vedla přes dvůr krásné, avšak od kanonády rozbité budovy, v níž bývaly kdysi lázně. Stále obstřelováni z děl a pušek nepřátel, konáme hlídky před zákopy. Ohrožení jsme se všech stran. S levé strany máme moře, jehož baži-

Dóm sv. Vigilia v Tridentu.

nice Kozová blíž Tarnopole, kde jsme opět vystoupili.

Zde jsme žili jako o manévrech. Ubytování po jednotlivých chaloupkách žili jsme zde vesele a denně nám vyhrávala plukovní muzika. Pojednou však nastal rozruch, rozkaz stíhal rozkaz a již dne 16. listopadu bez velkých příprav nasedli jsme opět do vlaku a odjžděli jsme s ruského bojiště přes Halič, Moravu, Videň, dále až k Terstu, prý na bojiště italské. Neradi jsme se loučili s Ruskem, neboť všeobecně se vyprávělo, že válka na frontě italské je daleko zuřivější.

Po čtyřdenní jízdě 20. listopadu vystoupili jsme ve stanici Proseco blíž města Nablesiny z vlaku. Zde ve vagonových lázních jsme se vykoupali, odšívili a ubytovali jsme

natý, hustým rákosím porostlý břeh nemůže býti bezpečně obsazen a s pravé strany široké močály. Nejsou zde ty širé ruské lány polí, luk, zahrad a lesů. Všude je vidět jen strmé hory a bílé vysoké skály, v nichž se odráží hvízdání granátů a šrapnelů. V noci křížují nad námi mohutné světelné proudy reflektorů a různobarevné hvězdy raket nepřestávají brázditi oblohu.

Netrvá to však dlouho. Po pěti dnech odcházíme do vesnice Medeač, která již je úplně od italského dělostřelectva zničena a opuštěna, do zálohy. Je chladno — páli se vše, co v jednotlivých domech se najde, neboť zde nebylo ani kousek dřeva. Ničí se zanechaný tu nábytek, trhají se stropy, podlahy, okna a vůbec vše, co je ze dřeva. Nespíme

však ve vesnici, nýbrž v hluboké roklině, vykopané v zemi, kam Italové nemohou střílet. Za sedm dní jdeme opět do starých zákopů a tak se to střídá. Sedm dní v záloze a pět dní v zákopech.

Zde prožili jsme i vánoce — Štědrý večer. Do hlavy řine se spousta myšlenek na domov a na dny, kdysi tak šťastné a krásné. Dostalo se nám také štědrovečerní nadílky — cigarety, cukrovinky, čokoláda — a velitel setniny nám daroval i stromek. Dne 10. ledna 1916 odešli jsme opět do prvních zákopů. Když jsme měli být vystřídáni, tu ke třetí hodině ranní zahájili Italové proti nám strašný útok dělostřelecký. Střely houstly, opakovaly se stále rychleji a rychleji a dopadaly blíže a blíže k našim zákopům. Měli jsme již mnoho mrtvých i raněných a strašlivá palba nás morálně téměř úplně zdeptala. Klečím za kamennou ochrannou zdí, pušku vysunutou, když v tom mi ji přerazil v půli přes zed' dopadnuvší granát. Jako zázrakem byl jsem však zachráněn. Co se s kamarádem navzájem utěšujeme, že vyvázli jsme

bez pohromy, a rozhlížíme se kolem sebe po novém úkrytu, ozval se pojednou rachot italských pušek a kulometů. Útočili na nás. Střelba italských pušek se stále blíží a hustý žlutý dým zahaluje celou pahorkovitou krajinu: Raněných a mrtvých stále přibývá. Máme rozkaz udržeti se za každou cenu. Naše dělostřelba se stále víc a více sesiluje, zatím co na italské straně je pozorovati kolísání. Italové byli rakouským dělostřelctvem odraženi, jejich palba ustává a za chvíli je hrobové ticho kolkolem. Sanita snáší mrtvé a raněné, jichž křik a sténání rozléhá se po bojišti. Kouř ztrácí se ve vzduchu a obloha se vyjasňuje. Jest nám lehčeji a volně jsme si vydechli.

Dne 27. ledna byli jsme vystřídáni a šli jsme do zálohy, kde jsme setrvali až do 24. února. Pak až do 17. března dleli jsme ve vojenském ležení v Sele. Odtud 17. března jsme odešli na pověstné bojiště Doberdo. Jest to rozsáhlé návrší, vzdálené, nedaleko vesničky Doberdo, která však byla již úplně rozstřílena. Snad nebylo místočka na této

smutné doberdské pláni, které by nebylo dělovou střelou rozryto. Všude jen holé, bílé skály a jen holé pahýly zpřerážených stromů trčí ze země. Doberdo — pravý to ohromný hřbitov — zde pohřbeny byly celé pluky vojáků. I zde byly zákopy primitivní, neboť všude byla jen skála, takže se nemohlo hluboko kopati. Zde prodělali jsme několik menších bojů. Dne 28. března byl můj kamarád krajan a jmenovec Bouška z Mokrovrat zabit střelou. Uložili jsme společně s několika padlými druhy mrtvého kamaráda do hrobu. Hranu odzvonili jim výbuchy děl, hrob vykropili si svou vlastní krví a odporný dým z výbuchu granátů vykouril jich těla místo vonného kadidla. Nezazpíval jim nikdo na této poslední cestě. Ani polní kurát, který byl někde daleko za linií ukryt, neudělal nad jich prostým hrobem poslední kříž. Jen řinkot našich polních lopatek zahrál jim na posled.

24. dubna odvedli nás konečně opět do země do malé vesničky, zvané Berje, na delší odpočinek. Vykoupali jsme se, vyčistili si prádlo a oděv a začali jsme opět vesele manévrovat ve skalnatém terénu. Jídla měli jsme hojnost a nastrádané peníze ze zákopů lehko se zde utrácely. Avšak již dne 25. května zahnali nás opět k městu Nabresině. Brzo dorazili jsme na nádraží, kde jsme před 6 měsíci po prvé stanuli na zdejší půdě.

»Snad nepojedeme pryč odtud, a kam?« tážeme se jeden druhého.

»Prý do jižních Tyrol,« vykládají někteří, když již nastupovali jsme do vlaku. A za chvíli unáší nás vlak přes Lublaň, Bělak, Franzensfeste, dále na Brixen, Botzen a Trident, až kopecně 27. května vystupujeme za Tridentem z vlaku a ve velkém dešti jdeme několik kilometrů až do města Besenella. Po dvoudenním oddechu pochodujeme dále a 29. května přicházíme do krásného města Rovereta.

Krásné, čisté město, avšak úplně opuštěné. Byli jsme ubytováni v jednom domě, v němž byl materiální obchod. Spíme v saloně, kde jest nádherný nábytek a veškeré domácí zařízení. I různé hudební nástroje a jiné věci zde byly. Při prohledávání celého domu našli jsme dokonce v kuchyni v trou-

bě na pekáči i pečení. Majitelé uprchli patrně s holýma rukama a zanechali zde vše.

Vojáků zmocňuje se chtivost a každý má již nějakou věc, kus prádla, šatstva aneb co se vůbec dalo, připraveno k odnešení. Vše se přehazuje a trhá i ničí. V krámě někteří strašně řadí mezi zbožím. Ve sklepích stojí řady obrovských sudů vína, které brzo teče i po dvoře. Naproti se nalézal klenotnický závod, před nímž postaveny byly stráže. Ale i přes to podařilo se do něho vniknouti některým lupičům v c. k. uniformě.

Dne 30. května vyrazili jsme z města a táhneme dlouhými serpentínami a za neustálého deště do vysokého holého kopce, téměř 2000 m vysokého. Dorazili jsme k vesnici Piazzzi, kde před několika dny byli ještě Italové, kteří ve zdejším kostele zanechali obrovské zásoby obilí, mouky, konserv, píce a vůbec všeho, co armáda potřebuje. Přenocovali jsme ve stanech. Za pět dnů pokračovali jsme v pochodu přes vysoké hory a hluboké rokly, přešli jsme rozbitou pevnost San Sebastiano, táhli jsme dále až přes hranice a konečně utábořili jsme se blízko pevnosti »Monte Santo«, na místě, kde ještě se udržoval sníh. Spíme pod stany... Je značná zima, trápí nás hlad a i pro vodu musíme chodit skoro hodinu cesty. Kuchyně zůstaly dole pod kopcem, kam chodíme jednou denně pro jídlo. Všude je viděti známky prudkých bojů. S temene hory skýtá se pohled již daleko do krásných a úrodných rovin italských. Houkání děl je slyšet z dálky před námi... Zuří prý tam rozhodné boje o město Asiago a o poslední hřeben hor, pnoucí se před velkými rovinami.

15. června opouštíme tento hladový kopec a jdeme hlubokými lesy, kde na silnici pracuje mnoho ruských zajatců a večer jsme dorazili před město Arsiero. Italové házeli na nás bomby s aeroplanů a náš polní kurát, když jsme se schovávali před nimi pod stromy, vyčítal nám při jedné polní mši, že jsme papíroví vojáci a zbabělci. Sám byl ale uschován v podzemním úkrytu v bezpečí. Byl to jakýsi kaplan, také Bouška, který před válkou působil v Milévsku.

Za 10 dnů vracíme se opět okolo rozbité pevnosti Monte Rovero přes městečko Cal-

Levico.

donazzo, ležící u velkého jezera, a dorazili jsme až do lázeňského města Levica. I toto město je úplně opuštěno od obyvatel. Ubytovali nás v jedné lékárně, která je v pravém slova smyslu od tudy prošlých vojsk převrácena na ruby. Různé masti, oleje a jiné drahé tekutiny tekou tu po zemi. I my v tom hospodaříme jinak. Za dva dny nastoupili jsme pochod údolím Valsuganským do Tridentu a odtud dále na sever do města Lavisu.

Po dvoudenním odpočinku nastrkali nás opět do vlaku, a odjíždíme opět přes Bozen, Franzensfeste—Schvarzbach, 8555 m dlouhým tunelem na Villach a odtud do Korutan. Rádi jsme opouštěli Tyrol a těšili jsme se, že v Korutanech, kde prý se téměř ani nestříli, dočkám se konce války. Třetího července vystoupili jsme z vlaku v Radhofu a druhého dne, kdy jsme se tu zase rádně vykoupali a zbavili svých příživníků, odebrali jsme se do vesnice Dressdorfu. Bylo nám zde dobře až na to honění se po okolních horách. Někteří kamarádi dostali dokonce dovolenou. Avšak dne 22. náhle nás opět odvezli do Tyrol, a sice až do Levica a odtud nastoupili jsme pochod do zákopů blíže města Borga. Již cestou slyšeli jsme hřmění italských děl. Dlouhou serpentinou dostoupíme k ránu vrcholu vysoké hory, zvané Civarone, kde zmoření dlouhým pochodem, vrháme se na zem, kdo kam může. Nalámal jsem trochu drobného roští a uléhám s kamarádem, desátníkem Rejholcem, takto studentem z Král. Vinohrad, mezi dva pahrbky hlíny pod košatý strom. Tulíce se k sobě a zahřívání výpary země, tvrdě jsme oba usnuli. Teprve slunko nás probudilo a hle, spatřili jsme, jak dobře se nám spalo mezi dvěma čerstvými hroby, v nichž jen z části byly mrtvolky druhů zahrabány. Ruce, křečovitě zkrivené, vyčnívaly jim ještě z hrobů.

Zakopali jsme se na výhodné posici, neboť Italové nalézali se pod námi a s pravé strany čněla vysoká, příkrá skála. 8 dnů dleli jsme v těchto zákopech a boje téměř úplně ustaly. Odvedli nás proto opět jinam, kde bylo nebezpečí, že by to »mohlo prasknout«. Projdeme Borga, ocitáme se v Levicu a jedeme znovu vlakem až ke Gorici, kde vy-

sedáme v Provačině. Za krátko ocitáme se opět nedaleko tragického bojiště Doberda na pravém jeho křídle. Rakouské vojsko opustilo již 7. srpna po těžkých bojích Gorici a proto náš pluk musel Italy zadržovat. 9. srpna staneme na kukuřičném poli mezi Gorici a Randzi. Ve čtyřstupech, za největšího hluku a kouření přijdeme sem, jakoby tu nebylo ani nepřítele. Nikde nebylo vidět ani vojáka. Přišel rozkaz, abychom se zde zakopali. Začneme sekati bajonety kukuřiční a zakopávati se do země. Na levo od nás na vrchu San Michael zní již střelba. Pracujeme zde na zákopech tři dny a mezi tím vysílané hlídky objevují již blízcí se italské stráže. Po nějakém čase odvedli nás však do zázemí, odkud opětně přes Selo jdeme přes vesničku Nová Ves ku předu. Nastává doba vzájemných útoků a protiútoků, při nichž jednou nepřítel nás vytlačuje z posic několik set metrů, abý podruhé zas my vrhli jsme jej několik set metrů zpět.

Italská dělostřelba stává se den ode dne zuřivější. Mina za minou následuje a dopadá blíž a blíže našich úkrytů, v nichž zle řadějí tyto strašlivé střely, jsouce podporovány těžkými, 21 cm granáty.

Dne 12. září boj dostoupil vrcholu. Italská děla nás přímo zasypávala. Byl to hrozný, nepopsatelný den. Spousty zabitých hromadí se v zákopech a kdo z nás je nezraněn, běháme zděšeně z místa na místo, leč střepiny z granátů, min a spousty kamení hvízdají nám kolem hlavy. Není místa téměř, kam by nedopadly strašlivé střely. Po 4. hod. ranní dělostřelba ustala, ale bylo to ticho před novou bouří. V několika okamžicích zarachotí nepřátelské ručnice a již hrnou se Italové do našich zákopů. Utíkám s několika druhy dozadu a vrháme se na chvíli do úkrytu, čekajíce, co se bude dít. V tom však podnikla naše úderná setnina protiútok a zahнала Italy do původních posic. Avšak mne zmocnila se zvláštní nálada. »Co mám činiti,« přemýšlím, »abych již nemusel do těchto strašlivých zákopů? I moji druhové odešli a jsem zde sám. Nikdo neví, co se se mnou stalo. Snad bych mohl utéci. Budu se skrývati někde v lesích a v horách, daleko v zázemí a zbavím se aspoň na čas strašlivé války. Snad bude za-

tím po válce? Ale, což když válka bude trvati dále a budu chycen? Pak by mně hrozila oprátka jako zběhovi. Co rodiče, sestra a bratr? Co tedy dělat? Ach, což kdybych sám sebe nyní zranil? Vždyť to učinilo již více vojáků. Půjdu do nemocnice a snad i na dovolenou. A shledám se zase po dlouhé době se svými drahými.«

Již omotávám levou nohu mokrým hadrem, aby lékař nepoznal okouřenou ránu, nabíjím pušku, dávno již k tomuto účelu připravenou patronou a dávám ústí hlavně před mokrý hadr. Otevru pojistku, vkládám ukazováček na spoušť a hledím v jinou stranu, abych dostal odvahu vykonati to poslední, pouhé hnutí prstem. Avšak marně. Ruka jako by zkameněla, prsty se nehýbou, ne, nemohu to učiniti. Odmotávám hadr s nohy a vyjímám patronu, abych ji odhodil.

Zatím schýlil se večer a bezmyšlenkovitě začínám se plížiti opětně k zákopům, jsou-li tam ještě někteří z kamarádů. Vyskočím konečně z úkrytu a utíkám, kryje se malými keři, k linii. Ale v tom strašlivý výbuch granátů jako by mi sjel po vlasech a jen několik kroků za mnou vyhazují střely spoustu kamení a země do povětří. Padám k zemi a tisknu se k ohromnému kameni. Nemohu sem ani tam. Levá ruka mne pálí. Opatrně ohledávám kabát a spatřím díru v rukávu.

»Sláva, jsem zraněn, půjdu do zázemí,« pomyslím si. Svlékám plášť a blůzu. Kde je však krev? Dosud jí nevidím. Rukáv košile je neporušen. Na lokti pouze krvavá podlitina a nic více a šrapnelová kulička vězí v rukávu blůzy mezi vrchní látkou a podšívku. Jsem zklamán.

Přišla již tmavá noc a klid rozprostřel se na bojišti. Kryt jsa tmou, plížím se kupředu do zákopů, hledat svoji setninu. Popleten křížujícími se světelnými raketami bloudím po bojišti sem tam. Když jsem se přiblížil k zákopům, nalezl jsem všude spousty našich i italských mrtvých a raněných, jichž sténání a volání o pomoc rozléhalo se kolem. Kráčím v přišerné tmě této noci dál, když ozve se najednou u mých nohou neznámý hlas. Raněný Ital. Prosi mne znamením ruky, abych mu dal pít. Ukazují mu, že sám nemám, čím bych jazyk smočil a spěchám přes mrtvé i

Účinek italského granátu.

raněné dále kupředu. Jaká smutná to cesta mezi hrůzou a smrtí. Celé hromady našich i nepřátel tu leží. Kolik vdov a sirotků, otců, matek a sourozenců na ně doma asi čeká. Je těžko v mém nitru . . . Konečně zdá se mi, že nalézám místo, kde včera stála moje setnina. Avšak slyším neznámé mi hlasy. Co to? Kde jsou naši? Vypytávám se a poznávám, že jsou to hoši od 91. pěšího pluku. »Celý váš prapor byl zajat. Zůstaň u nás,« říkají mi. Neodpovídám však a po dlouhém hledání, nalézám v hustém křoví uschovaný svůj tlumok, z něhož chtivě vyjímám kus chleba. Ráno pak odcházím opět zpět a nalézám údernou naši setninu, ke které jsem ihned se třemi sanitáky od naší sedmé setniny přidělen. Jsme jediní zbylí z celé setniny. Po několika dnech odešli jsme do Sela, kde jsem našel konečně zbytek asi 60 mužů z celého našeho pluku, kde po několika dnech jsme posíleni novým pochodovým praporem z Bekescsaby. Byli jsme opět nově roztříděni a odjeli jsem přes Goriansko do vesni-

ce Skopje, kde jsme upravovali cesty. Odtud odjíždí první oddíl na dovolenou a až se navrátí po 14 dnech, pojedou i já. Bude to prvá dovolená. Již vidím ta česká města, kudy budu projíždět a cítím, s jakou radostí obejmu rodiče a sestry. Nemohu se již dočkatí toho dne a počítám snad každou hodinu.

Avšak znovu byla má naděje zklamána. Již 5. října ráno nastoupil náš celý pluk známou cestu přes pohorí Medeačské do okopů. Již cestou vítají nás italská děla. Staneme v zákopech a jsme překvapeni. Zde tedy zase máme být vytlučeni? V takovýchto zákopech? Tu a tam krčí se poděšený a na své vysvobození čekající voják od 91. pěšího pluku. Neptáme se ho, kde jsou ostatní. Leží jich tu kolem dokola zabíjených spousta. Ihned dáme se do opravování zákopů. Dvě noci byly tiché. Avšak třetího dne zle začala řádit italská těžká děla. Večer jest nás z celé čtyry již jen sedmnáct, zákopy jsou srovnány opět se zemí, důstojníka nikde nevidět . . . Jsou někde bezpečně uschováni. Jen »musíte vydržet, budete vyznamenáni!« a podobné rozkazy posílají k nám ze svých bezpečných úkrytů. Noc je opět klidná. Avšak sotva že se rozbřesklo, nastalo nové peklo. Střelba zuřivější všech dosud předcházejících dnů dělá z nás téměř šilence. Těžké miny létají jedna za druhou do zákopů, několikrát již rozrytých. Jako by se země bořila. Hustý plynový dým nás dusí, nevidíme na pět kroků kolem sebe a střelba nepřestává. V zoufalství vrhnu se k blízké kaverně. Malá to jen skrýše v zemi, jsouc jen nepatrně chráněna proti střelám. Jest již plna skrývajících se v ní kamarádů od jiných čet, kteří nechtějí mne tam pustit, křičíce, že se udusí. Rovněma nohama však skočím mezi ně. Nadávají mi a sápadají se na mne. Po krátkém boji vystrkují mne tito kamarádi malým otvorem z kaverny. Střely mihají se mi nad hlavou a plazím se odtud dále. V tom těžká mina řítí se proti mně a její křídla třeptají se ve vzduchu. Chvějí se na celém těle a loučím se již se životem. Malý však okamžik, rozvíře-

ný vzduch jako by mně přitiskl k zemi a již hrozný výbuch zařval za mnou. Kamení a spousta země lítá až ke mně. Ohlédnu se . . . Vysoký a široký sloup hustého, černého dýmu vyvstává přímo na místě, kde nalézal se otvor do kaverny, ze které mne vyhnali. Zасыпáni, pochováni, byli tak ukryti nejlépe.

Na další postup či na útěk nebylo ani pomyslení. Střelba stále zesilovala. Přestal jsem se již krýti a úplně jsem otupěl, nevšímaje si ani, co se kolem mne děje. Italské aeroplány kroužily stále jeden za druhým nad našimi zákopy, pozorující nepochybně účinek svých děl.

»Co to?« táže se jeden ze čtyř hochů vedle mne, desátník, který po prvé prodělával zdejší boje.

»Jsou to italské pušky,« vysvětluje druhý z vojáků.

Tento podivný praskot jako by náhle vzbudil ve mně nepředvídanou myšlenku. Italové útočí . . . Není možno již takto déle rvátí se o život. Zač? Za koho? Zahodíme pušky a vzdejme se. Proč vlastně máme se dáti zabíjeti od Italů, kteří nám nikdy nic neučinili? A proč máme zabíjeti je? Co znamená pro nás Rakousko?

»Připravme se,« vzkřikl jsem rychle, »zahodte pušky, opasky a vemte si jenom chleba. Budeme zajati.«

»Nesmíme se nechat zajmout, musíme se bránit,« praví desátník. Také ostatní mu přisvědčují a sbírají rychle po zákopech ruční bomby a připravují se k obraně. Nevědí, že Italové nás již obkličují se všech stran.

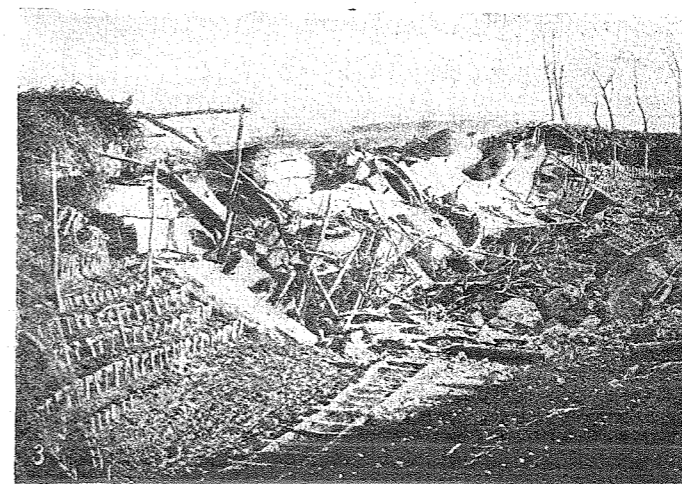
»Braňte se a číňte co chcete,« povídám. »Já se ale probodnout nenechám,« odpovídám desátníkovi. Můj úmysl dáti se zajmouti je pevný. Naplňuji si chlebník a utíkám na levé křídlo zákopů, abych byl sám. Těžko loučím se s dovolenou. Místo Čech, očekává mne Itálie, nevlídná cizina. Jeden z kamarádů se vzbouřil a utíká dozadu. Ostatní tři však zahazují pušky a lezou — ke mně. Za nimi již v malé vzdálenosti hrnou se Italové a volají »Avanti!«

JAK JSEM VZDAL »WERK« PRALKOVCE V PŘEMYŠLU RUSŮM

F. V. ŽLÁBEK

Náš 45. pěší pluk ležel již od 16. května 1915 před Přemyšlem a to před pevností »Pralkovce«. Zoufalý útok 30. landwehrrgtu bez dělostřelecké přípravy byl odražen a mrtvoly nešťastných vojáků již 10 dní ležely před námi, aby nám dodávaly chuti, až my přijdeme na řadu. Jako leutnant přidělen jsem byl u 14. kumpanie, když mne velitelství pluku volalo, abych vysvětlil své psaní, které bylo censurou zadrženo a vráceno na pluk, adresované »Jihočeským listům«, ve kterém jsem vyličoval náš život před Přemyšlem; ačkoliv jsem se hájil a dokazoval vídeňským »Zeitem«, že veřejně se píše o 10. korpusu, že leží před Přemyšlem, nebyla moje výmluva přijata a já za trest přeložen k 16. kumpanii, kde jsem převzal čet. Pomohl mi tenkrát z bryndy můj velitel batalionu, Čech hejtman Vobl. Bylo to dne 29. května 1915. Můj nový velitel, Čech, ober-

leutnant Svoboda, mne velmi přátelsky přivítal, ale hned již obdržel rozkaz, že náš pluk bude mít tu čest útočiti na pevnostku »Pralkovce« a naše kumpačka za úkol jíti v prvé řadě. Vida, jaká kombinace! Museli jsme ihned vyjít a zakopati se asi 600 kroků před pevností tak, aby Rusové nás v noci nepozorovali a nato druhý den dne 30. května měli jsme asi k polednímu po dělostřelecké přípravě jíti v koloně první do útoku a připravit tak cestu celému pluku. Byli jsme zřejmě obětováni. Ale pan Klinger mnil a já měnil. »Ani prst za Rakousko,« řekl jsem si tehda. Zakopali jsme se tak, že Rusové v noci nás skutečně nepozorovali, ale sotva se rozbřesklo, již první pozdrav letěl od bratrů Rusů. Ale také rakouské třícítky již začaly házeti své těžké a tak nás zachránily. Jinak by nás tam Rusové byli úplně zničili. A pak následoval těžký dělostřelecký boj.

Opevnění Přemyšlu po výbuchu.

při kterém až k nám litaly střepiny a kamení. Toho využil jsem k tomu, že jsem přetrhl naše telefonické spojení s plukem a tak zbavili jsme se nepříjemného spojení. K polednímu dělostřelba přestala a za námi na kraji lesa objevily se první kolony pluku, což bylo pro nás znamením, že máme vykročit. Rozdělili jsme si úlohu se Svobodou tak, že on si vzal první polovinu a já druhou. Šikovatel R., který za dopoledne prohlédl okolí, zavedl mne k Sanu, kde jsme se usadili ve starých zákopech a tam kuli další plány, jak se dostat k Rusům. Čekali jsme do večera a pak jsme chtěli obejít »Pralkovce« a dostat se tak do Přemyšlu a k Rusům. Nešťastnou náhodou potkali jsme však rakouský oddíl, který nás s sebou vzal. Důstojník, který oddíl vedl, mně řekl, že naši jsou již ve Werku. Tak jsme se dostali do »Pralkovce«. Na rozbitém nádvoří potkal jsem našeho velitele pluku, podplukovníka Klingera, který se divil, že jsem na živu. Samou radostí, že »Pralkovce« náš pluk dobyl, dal mně velitelství 16. kumpanie a Svoboda dostal batalion. Tak jsem po všech dírách shledával moji kumpačku a obsadil jeden úsek. Hned na to ale byl jsem volán opět ke Klingerovi, který tam oznamoval všem důstojníkům, že náš majitel pluku, arcivévoda Bedřich, gratuluje pluku ke vzetí »Pralkovce« a že medáley a kříže budou jen pršet. Všichni měli radost, jen já jsem se šikovatelem R. přemýšlel, jak bychom se odtud dostali.

Bylo ticho. Nikdo nestřílel. Ticho před bouří. Hledal jsem proto vhodné místo, jak bych se vyspal a také jsem skutečně našel v polozbořeně kasamatě místečko, kde jsem šťastně usnul.

Spal jsem a zapomenul jsem na vše. Únava mne přemohla. Nade mnou bděl šikovatel R., který mne také k ránu vzbudil, když Rusové soustředili oheň na náš ubohý Werk. Kromě toho obstřelovali kulometným ohněm východy, a tu část, kterou se mohlo ještě dozadu utéci. Když kanonáda k 7. hod. ráno umkla, pokusil se šikovatel Příbyla (Polák) s částí protlouci se zpět. Ale dostali se do křížového ohně a tak skoro všichni tam zůstali. Mezitím jsem vyzvěděl, že již v noci všichni důstojníci, jakmile dělostřelba za-

čala, utekli. Byl jsem tedy jediným důstojníkem v pevnosti a proto jsem se rozhodl »Pralkovce« nebrániti a Rusům se vzdáti. Potom jsem byl upozorněn některými poddůstojníky, že z lesa dávají nám naši znak »ausharren«. Kdybych byl znal tehdá ruské »naplevat«, byl bych jim to zpět odtelegrafoval. Přes všechna upozorňování všech šikovatelů, že do Rakouska zpět nesmím, otevřel jsem vrata směrem k Rusům a vystřelil na pušce bílý kapesník. Oheň z kulometů přestal. Bylo ticho. Všichni hleděli na mne. Vykročil jsem do vrat a naznačil Rusům, aby si pro nás přišli. Ale na druhé straně — v ruských okopech, vzdálených jen asi 50 kroků, bylo ticho a nic nenaznačovalo, že by znamení mému porozuměli. Proto rychle jsem se rozhodl a poslal jsem k nim jednoho Rusína se vzkazem, aby si rychle pro nás přišli. Milý Rusín šťastně dosáhl ruských okopů a více se nevrátil. A tak asi po 10 minutách, které pro mne byly nesmírně dlouhé, jsem se sám postavil před pevnůstku a s bílým kapesníkem jsem zoufale mával proti Rusům. Vše bylo v sázce. Věděl jsem, že by to pro mne velmi špatně dopadlo, kdyby naši nějakým způsobem nám zabránili se vzdáti. Konečně vykročila asi jedna četa od ruských a již tu ke mně kráčí ruský praporčík, který jen s holí v ruce si pro nás přišel. Krátce se představil: »Praporčík Divíšek«, českého původu. Byl bych ho zlíbal. Poroučíme vojákům, aby se řadili po čtyřech, a tu přicházejí z druhé strany pevnůstky naši důstojníci. Bylo jich asi 27 s kadety. Chytří, byli schováni a nechali si — jak se mi přiznali — donášeti zprávy, jak to stojí se mnou tam nahoře a jak se snažím s celou posádkou se dostat do zajetí. A prosím, když jsme se seřadili a nás spočítali, tak jsem přivedl k Rusům asi 600 vojáků, 27 důstojníků, 8 kulometů, a to poddůstojníky ani nepočítám. A tito rakouští důstojníci a vojáci nechali mne — důstojníka Čecha — vyjednávat skoro celou hodinu s ruskými o vzdání se. Potom to mělo Rakousko vyhrát, když mělo takové německé hrdiny-důstojníky. A tak jsme opustili Werk a maširovali jsme do Přemyšlu.

Sotva jsme vyšli z lesíčka za Werkem,

Do zajetí...

Foto Památník Odboje.

kde bylo viděti z rakouské strany, splnila se slova praporčíka Divíška. Rakouská artilerie do nás pustila pár šrapnelů a ještě několik z rakouských ranila. Ačkoliv nám praporčík Divíšek radil, abychom v lesíčku zůstali, přece jsme se pustili do Přemyšlu, abychom již byli jisti před Rakouskem. Z Čechů-důstojníků jsme tam byli jen dr. Horák a pak »leutnant« Duchoň od 77. pluku, vulgo šim-šim.

S takovým krásným pocitem jsem nikdy před tím nemaširoval, jako tehdá do zajetí. S bohem Austrie! Však mně také leutnant Albustin, Němec, po cestě řekl, že do Rakouska zpět nesmím. A také jsem nepřišel, až v roce 1918, když jsem se vracel s druhým praporem 22. pluku z Francie za vedení nynějšího generála Šnejdárka. To byl slavný návrat poraženým Rakouskem.

X

PROČ JSME DĚLALI REVOLUCI?

JOSEF LINHART

Není snad na světě státu, kde bychom neměli naše kolonie. Hospodářské poměry vyháňely statisíce našich lidí do světa, kde hledali větší skývu chleba. U mne byla příčina jiná. Patřil jsem k mladým dělníkům, kteří po vyučení byli plni touhy, poznati cizí kraje, cizí národy, naučiti se cizí řeči a novým pracovním metodám. První cesta vedla mne do Vídně, která mne však nemohla ani nadchnouti, ani hospodářsky upoutat. Naopak, těžce jsem cítil ponížení, kterému byl český lid, tam žijící, vystaven. Mnohokrát jsem byl rozhněván nejen na Vídeňáky, ale i na naše vlastní lidi, kteří v kavárnách a hostincích tleskali komikovi, zpívajícímu posměšné kuplety na českého Vaška.

Déle jak rok jsem ve Vídni nevydržel. Vrátil jsem se zpět do Čech, pracoval kratší dobu ve smíšeném území a pustil se do Německa. Několik letních měsíců zůstal jsem v Plavně. Touha hnala mne dále a tak jsem se ocitl najednou až v Porýnsku, s úmyslem, zůstatí zde pouze nějaký čas. Avšak člověk miní a poměry mění. Krásný Düsseldorf nijak neodpuzoval a slušné hospodářské poměry také nebyly příčinou k rychlé změně. V Německu bylo možno odborně se zdokonaliti. Obdivoval jsem sebevědomí německých lidí, které mnoha našim lidem scházelo. Protivilo se mně však sebepřeceňování, vlastnost to většiny německého lidu, která se mu stala později tak osudnou.

Avšak ještě více než dobré hospodářské poměry zdržovaly mne naše krajanské spolky. Český živel byl hojně zastoupen v uhelném revíru porýnsko-westfálském. Naše kolonie, které alespoň částečně nahrazovaly vzdálenou vlast, rostly tam jako houby po

dešti. Všude bylo plno snahy, pracovati na poli vzdělávacím a sociálním.

Brzy byl jsem přitážen staršími krajany k práci. Svěřena mi funkce jednatele, pak předsedy v krajanském spolku v Düsseldorfu, později i funkce důvěrníka českých spolků v Porýnsku-Westfálsku. Úzké styky s našimi koloniemi umožnily mně poznati dobrou, poctivou duši našich horníků. Mezi nimi naučil jsem se znáti vlastenectví nezištné, vlastenectví ryzí. Malý člověk — toť jádro národa. Psal jsem jednou otci o našem životě v cizině. Otec měl radost, že naši lidé v cizině se snaží a v jednom dopise pronesl přání: kéž byste přišli jednou jako osvoboditelé.

Pruské úřady sledovaly bedlivě život cizích kolonií, hlavně slovanských. Naše činnost nebyla spuštěna se zřetele. Několikrát jsem byl volán na policii podati vysvětlení o našich koloniích. Jednou jsem měl i prohlídku v bytě. Nevinná vzdělávací činnost krajanských spolků byla pokládána pruskými úřady za nebezpečnou. Pruský policajt, právě tak, jako jeho rakouský kolega, věřil všude velezradu.

Po čtyřletém pobytu v Porýnsku jsem si uvědomil, že nestačí poznati pouze Německo a vrátiti se domů. Český národ byl nejen politicky a hospodářsky odvislý od Němců, ale v mnohém ohledu i kulturně. Příliš jsme vssáli do sebe německou kulturu, německé mravy i nemravy. V této duševní odvislosti bylo ještě větší nebezpečí jak v odvislosti politické; proto jsem chtěl poznati ještě jiné země.

Měl jsem v úmyslu jíti do Švýcar, zůstatí tam nějaký rok a pak se podívati do Fran-

cie. Mým cílem byl Curych, středisko všech myšlenkových proudů evropských. Osud však určil jinak. Na cestě do Curychu zastavil jsem se v Schaffhausen. Měl jsem tam kolegu, který byl dílovedoucím v nově založené továrně. Ten mně nabídl slušně honorované místo a já zůstal. Po příkladu krajanů v Německu zorganizoval jsem v Schaffhausen a okolí žijící Čechy v krajanský spolek. Ze svého dřívějšího působení jsem došel

demokratické zařízení. Třídní rozdíly v Rakousku a Německu, příkře vystupující, zde nebyly tak do očí. Úplná politická volnost, úplná svoboda tisku: žádná censura, žádné zákazy. Referendum a lidové hlasování — poslední to instance v rozhodování o zákonech. Následkem toho vysoká politická vyspělost. Veřejné schůze klidné a jednání věcné. Státní úředníci, učitelé a faráři činni ve veřejném životě a na veřejných schůzích

Husova alej v Kostnici, v pozadí Husova mohyla.

k poznání, že tam, kde naši vystěhovalci jsou sdružení ve spolky, tam jest život, kdežto tam, kde jsou ponecháni sami sobě — tam živoří a národnostně se ztrácejí.

Porovnání mezi poměry ve Švýcarsku a Rakousko-Uhersku bylo nejlepším prostředkem k zrevolutionování ducha. Mladí, vni-maví krajané obdivovali nejen přírodní krásy malé helvetské republiky, ale ještě více její

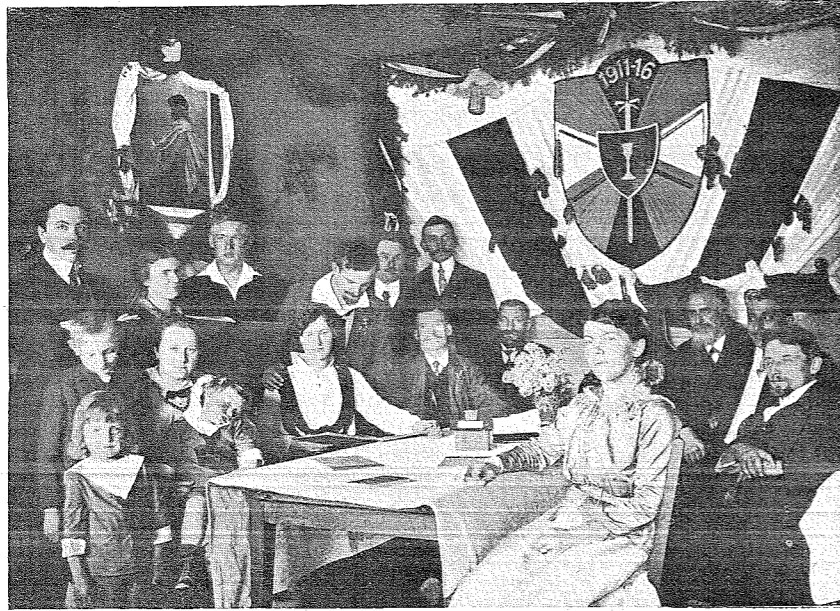
informují o běžných věcech. Vzorná administrativa. Všestranná péče o vzdělání. Krásné školy, bezplatné vyučování a školní potřeby na obecných školách. Úplná národnostní rovnoprávnost. Náboženská svoboda a následkem toho i obdivuhodné tolerance. Kostel nejen místem pro bohoslužby, ale i místem pro koncerty, slavnosti. Dokonce i oslava 1. května pořádána za nepříznivého

počasí v evangelické katedrále. Vlivem politické svobody i vyšší úroveň sociální. Žádána žebrota. Vzorné bytové poměry, a tím i mravný rodinný život a větší úcta k ženě. Láska lidu k přírodě a k rodné zemi.

Jak uboze se vyjímalo přirovnání našich poměrů k poměrům švýcarským! Přirozeně, že většina našich krajanů svalovala veškeru vinu za špatné poměry ve vlasti na Rakousko. Rychle se zapomínalo, že v mnohém i naši lidé byli vinní. Všeobecně bylo mínění, že kdybychom byli svobodni, tak bychom

jak české vědomí, tak i odpor proti našim utiskovatelům.

Válka nás překvapila právě tak, jako krajan doma. Byli jsme vesměs proti válce, proti které mluvily důvody národnostní, sociální, humánní. Nechuť k válce byla všeobecná. Nebylo ale ihned jednotného plánu co dělat. Kolonie byly předně slabé a za druhé žili jsme v neutrálním státě. Teprve přicházející zprávy o protirakouské akci krajanů ve Francii a v Rusku upozornily na hnutí zahraničních Čechů a Slováků. Přílišné caro-

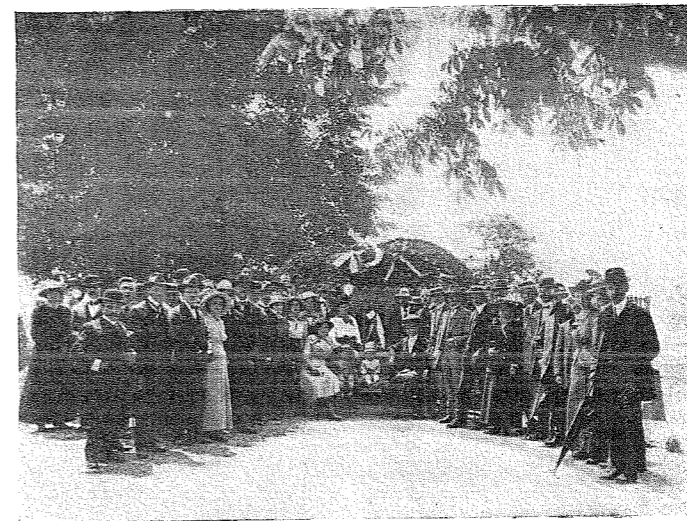
Večerek na oslavu pětiletého trvání spolku »Hus« v Schaffhausen.

měli také takovou republiku, jakou mají Švýcaři. Proč však dokázali Švýcaři to, čeho my dosáhnout nemůžeme? Na tuto otázku jsme měli jedinou odpověď: Švýcaři se zbavili Habsburků, — my musíme udělat totéž!

V tomto duchu byla vedena činnost krajaných spolků. Na podnět spolku v Schaffhausenu pořádána každoročně návštěva Husovy mohyly v Kostnici. Na mohyly položen věnec jménem českých spolků ve Švýcarsku, proneseny proslovy a zapěna píseň »Hranice vzplála«. Tyto oslavy byly vždy dostaveničkem krajanů ze spolků v Curychu, Basileji, Schaffhausen, St. Gallen a jednotlivých krajanů z měst kolem jezera Bodamského. Zájezdy do Kostnice posilovaly

vedoucích osob, kteří s počátku stáli v popředí akce, jako v Rusku Koniček, Horský a Tuček, ve Francii Crkal a Klepal, nemohlo nadchnouti švýcarské krajan, kteří byli příliš prodchnuti demokratickým a socialistickým duchem. Nemohli jsme podporovati směr, který si vytýčil za cíl české království s ruským princem v čele. Nechtěli jsme měnit pouze firmu, nýbrž i celou státní strukturu. Šlo nám nejen o formu budoucího státu, ale i jeho obsah. Nemístné a zbytečné carofilství kazilo v krajaných spolcích naše působení pro společnou akci. Bylo třeba vypracovati nejdříve společný program a vytýčiti jasný cíl.

Veřejné vystoupení prof. Masaryka v Ze-

Zástupci českých kolonií ve Švýcarsku u Husovy mohyly v Kostnici.

nevské Besedě (24. února 1915) dalo akci švýcarských Čechů určitý směr a posílilo ji. České dělnictvo v zahraničí znalo Masaryka a jeho předválečné působení v národě. K takovému vůdci měli demokratičtí a socialističtí krajané důvěru. Několik konferencí českých spolků, konaných v prvních měsících 1915 v Bernu, kde jsem se seznámil s drem Sychravou, stanovilo program působení české kolonie ve Švýcarsku. Na konferenci, konané 3.—4. dubna 1915, bylo definitivně zúčtováno s carofilstvím. »Jsme pro demokratickou republiku, která by nebyla postavena pod reakční politiku ruského cara!« prohlásil jsem přímo k carofilským delegátům pařížské kolonie. (Viz: Dotaz německých poslanců o chování se českého národa za války, díl II., str. 128.)

Od této konference bylo možno pracovati dle přesného plánu. Především bylo nutno získati porozumění pro naši akci mezi krajan socialisticky orientovanými. Bylo nám třeba potírati některými radikálními socialisty hlásaný názor, že Rakousko-Uhersko musí být zachováno z důvodů hospodářských, že třeba pouze jeho zdemokratisování. Tvrzení, že velké hospodářské celky jsou výhodnější nejen pro hospodářský život, ale i pro šíření socialismu, bylo nebezpečné pro uplatňování našeho stanoviska na válku. Bylo nám též známo, že rakouští špiclové, na přání rakouských úřadů, snaží se vyvolati

v našich koloniích nějaký projev proti válce.

Tak jako jsme energicky potírali směr carofilský, právě tak houževnatě jsme vyvraceli názory radikálních socialistů. Pevně a důrazně hájili jsme naše přesvědčení, že politická svoboda a samostatnost jest základnou, na níž bude možno snáze dosíci sociální spravedlnosti. V článku »Válka a socialismus«, uveřejněném v 4. čísle našeho revolučního orgánu »Československá samostatnost« (8. října 1915) vysvětlil jsem stanovisko české dělnické emigrace k akci za samostatnost a zakončil jsem článek těmito slovy: Česká emigrace, jak politická, tak i hospodářská jde dnes ruku v ruce za společným cílem — dosažení politické samostatnosti pro náš národ. Tato politická samostatnost není však konečným cílem, jest to jen předpoklad ku práci za další ideály, je to první stupeň na dráze, vedoucí ku vyšším metám. Známý bojovník za sjednocenost a samostatnost italského národa, Josef Mazzini, napsal: »Lidé, hlásající mravnost a omezující vaše povinnosti jen na rodinu a vlast vaši, hlásají sobectví, více méně široké, avšak stejně škodlivé vám i druhým. Rodina a vlast jsou dva kruhy, zahrnuté ještě v kruhu širším, v lidstvu. Jsou to dva stupně, kterými musíme přejíti, ale na nichž se nemáme zastaviti.«

Až na velmi řídké výjimky podařilo se nám přesvědčiti naše krajan o správnosti našich

názorů. Naši snahou bylo přimět některého socialistického poslance z vlasti k uchýlení se do Švýcar. Byli jsme jisti, že touto přítomností zesílila by se naše posice nejen v našich koloniích, ale i u socialistů švýcarských, z nichž někteří příliš podléhali vlivům osob, naši akci nepřejím. Naše snaha nebyla korunována zdarem. Z Čech nikdo nepřišel. Hájili jsme tedy naši akci se stanoviska socialistického sami — jak v koloniích, tak i v oněch socialistických listech, které nám otevřely své sloupce.

České kolonii ve Švýcarsku připadl úkol organisovati zpravodajskou službu mezi Prahou a Paříží. Zasilání zpráv bylo tajné a spolky jako celek neměly s celou akcí nic společného. Do organisace zpravodajské služby byl zasvěcen v různých spolcích jen nejmenší počet osob, o jejichž ryzím charakteru nebylo pochyby. Tehdá se nejlépe ocenila činnost krajanských spolků, jejich pohotovost a obětavost. I malé naše kolonie přišly v úvahu a prokázaly cenné služby.

X

Muži mladí i staří, ženy svobodné i vdané, konali zpravodajskou službu mezi Prahou a Curychem. Heslo naší Maffie »nebát se a vytrvat«, bylo ve všech případech dodrženo.

Mám-li shrnouti důvody, které nás přiměly k účasti na revolučním československém hnutí, pak musím říci, že v prvé řadě to byla socialistická a republikánská výchova, která nám byla jak v politických spolcích, tak i v našich krajanských koloniích vštěpována. Této výchově zůstali jsme věrni. Přesvědčení z této výchovy vyplývající bylo delším pobytem ve Švýcarsku jenom posíleno. Konečně vůdcovství Masarykovo bylo nám zárukou, že revoluční hnutí za naši samostatnost půjde cestou správnou a ne sejde na zcestí. Proto byli jsme oddáni vůdci i hnutí. Nikdo jiný z českých politiků nebyl by měl takový vliv a autoritu, aby sloučil všechny složky české emigrace pod jeden prapor a aby je udržel po plná čtyři léta až do dne vítězství. Tento fakt třeba při každé příležitosti zdůraznit.

MOJI POSLEDNÍ DNOVÉ V RAKOUSKU

IKA

Vrátili jsme se ze sletu sokolského v Brně do Luhačovic. Slet byl předčasně ukončen pro rozkaz místodržitele, když došla zpráva o zabití Ferdinanda. Tenkrát odpoledne, když na blízké kadetce vytáhli černý prapor, za chvíli jej stáhli, a zas znovu vytáhli už definitivně, padl na celé sletišťe, na celé město a celou zemi stín předtuchy něčeho zlého. Ne, že by nás byla příliš dojala smrt arcivévodova, to ne, vyprovokoval si ji svým srbofobstvím sám, ale v tom těžkém tehdejší dusnu politickém byl to první blesk, věstící velikou bouří.

Luhačovice taky nějak zamřely. Němci, Maďaři a Židé ostentativně dávali najevo smutek po zavražděném arcivévodovi »bestiálními Slovaný« — jak se jemně vyjadřovali. A my jsme nesměli na to nijak reagovat — oni byli zase jednou pány, kteří měli k dispozici hejtmana, četníky, soudy.

Pořád se tlačili do ředitelny, aby prý se uspořádala smuteční slavnost za vysokého mučedníka. To jsme však energicky odmítli, že pro nemocné se takové smutné slávy nehodí.

A měsíc se vlekl nudně a ani »Červené sedmí«, která do Luhačovic tehdy zavítala, se úplně nepodařilo zamrzlou náladu rozehráti.

A za měsíc po sletu dopadly již blesky jeden za druhým. Ultimatum Srbsku, mobilisace, výbuchy válečného nadšení u všech, kteří si to už »zarychtovali«, aby do pole nemusili.

Luhačovice pustly. Nemilosrdné svolávací listky řádily mezi filharmoniáky i hosty i čís-

níky i domácími. Hudba umkla. Slanies se vyprázdnila a jen trocha Poláků zůstala a špiclové, kteří se ku podivu ve značném počtu sjeli do těchto slovanských a hlavně Maďary jako »panslávské« nenáviděných lázní. Já, jako řádný občan, třeba ne pilný, hned jsem se sháněl po »Widmungskartě«, čili určovacím lístku, který jsem nedávno dostal a který odpočíval někde na dně šuplíka. Už tenkrát jsem čuchal čertovinu, když klidně »Rovigno« mi bylo změněno na »V. R. Lemberg«, což jest v českém jazyku: verwendbare Reserve, Lvov — jako, že mne mohou užít, k čemu chtějí. Ale bylo napsáno »Im Domizile abzuwarten«, že jako se nemám do toho moc hnát, ale čekat, až mne pozvou.

Tak jsem čekal.

Lázně vypadaly jako jindy okolo 10. září. Prázdné, krásné, plné melancholie opuštěných zámeckých zahrad. I ve vzduchu se zdála být předčasná nálada k podzimu.

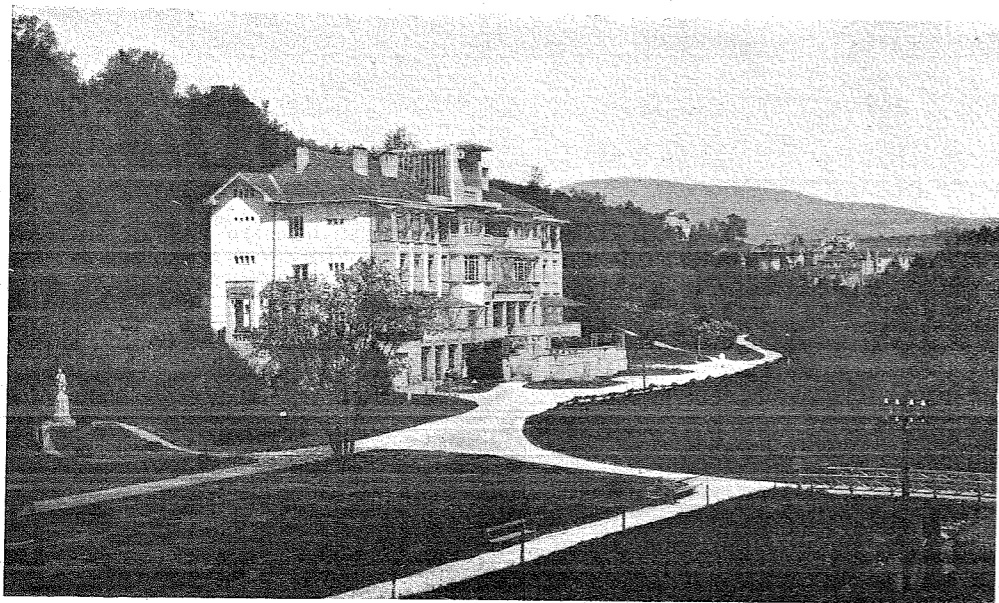
Chodili jsme jenom do lesa, aby to čekání příjemněji ušlo.

A sbírali jsme různé »sluchy« — jak jednoho učitele zastřelili u Uh. Hradiště, že šel přes most a hned se na zavolání stráže nezastavil, jak Rakušáci zachytili řůru automobilů, co vezly zlato z Francie do Ruska a jak zastřelil post na hranicích jednu hraběnkou, která nedala hned auto zastavit. A na silnici za Luhačovicemi u Lhotky byl přes silnici poražen veliký smrk a u něho stáli dva muži se starými werndlovkami vartu s ohromnou důležitostí a s důstojným výrazem v tvářích, jaký se k takové pitomosti nejlépe hodil. Občas si přihnuli z flašek borovičky a vartovali

dál. Prý čekají také na to francouzské zlato — bůh ví, kde všude na ně měli spadeno.

Já sám jsem byl pln vzteku a co bylo nejhoršího, úplně bezmocného vzteku. Nedalo se nic dělat. V prázdných lázních, daleko od Prahy, od politických přátel, nevěděl jsem, chystá-li se něco nebo ne? A co by se mohlo chystat, když to všecko slétlo přes jen tak náhle, jako rána do hlavy.

Proč přicházely z Čech zprávy o buntech vojáků, o demonstracích v Praze, ale v zá-
pětí zas zprávy jiné o německo-židovských projevech pro válku a o klidném narukování našich.

Luhačovice, dům Bedřicha Smetany.

Chodil jsem na Vzduchoplavbu, tam jsem se opékal a četl Puškina, abych si zas osvěžil trochu staré znalosti ruštiny.

Žena sotva mohla zatajit svou nenávisť k milené říši a k válce a dostala jednou na Slanici přísnou káru, spojenou s vážnou pohružkou těžkých následků od pana okresního komisaře Broda, pro svou mírnou poznámku, že by si to ti páni mohli jít vybojovat sami a nás nechat na pokoji.

Vzal jsem ji za ruku a odvedl do bezpečnějšího pásma. Jinak by ji byli zavřeli, mne vzali hned na vojnu a naše Ika by byla zůstala jako holátko a předčasný válečný siroteček opuštěná.

Tak dny se plížily, pomalu a jak jsme viděli někde nějakou uniformovanou osobu, kráčející k nám, čekali jsme, že nám nese povolávací telegram — a večer jsme my, válečné čekanky, seděli u Vepřeka, pili benecké, zpívali smutné vojenské písně a bavili jsme se pohledem na vídeňské špicly, kterých tam pak bylo víc než hostí.

Pak jsme tam zůstali už skoro jen sami doktoři, Blaho, Mikolášek a jiní se starostou Vepřekem a několika úředně uznanými štátskryply. Ovšem, na ty později také došlo — ale o tom jsem se dověděl až po letech.

Mezitím už přicházely zprávy o řádění ra-

kouské duchaplnosti při hledání Rusofilů a zrádců všeho druhu. Tak na př. soudně honili dra Šantrýčka v Přerově za to, že nazval svou vilu po opeře svého tchána, Ant. Dvořáka, »Rusalkou«, v čemž ouřadové našli strašný rusofilism a Šantrůček musil jméno vily změnit.

A takových pitomostí prováděli rakouští ouřadové denně více a tím obveselovaly smutné své občany, čekající, jako já, na povolání k hrdinství válečnému.

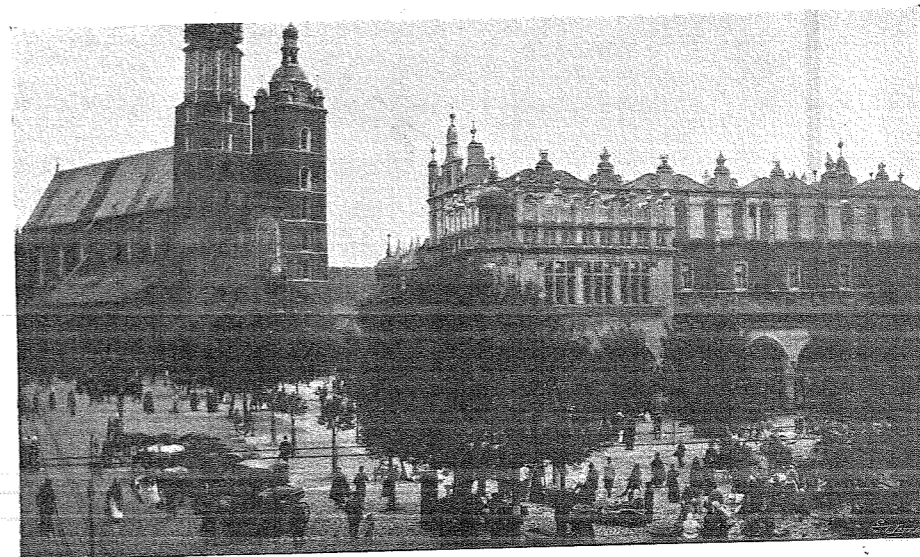
15. srpna 1914 poslal mi císař pán (dej mu pámbu peklo) prostřednictvím doplňovacího velitelství v Kroměříži telegram, že mne jako k tomu vítězství nutně potřebují. Zaskroval

jsem a dal jsem se do ruské knížky, abych si občerstvil v paměti svou znalost tohoto pravoslavného a pro každého řádného Rakušana, jdoucího na vojnu, nutně potřebného jazyka. Žena mi chystala prádlo a místo vodou kropila je před žehlením svými věrnými slzami.

Ale žádná pomoc. Pan místodržitelství rada z Uh. Brodu po mně zle koulel očima, že jako už nejsem na bojišti, dobří přátelé mne upozorňovali na jakési krygsartikle, zkratka a dobře, 17. srpna, den před narozeninami

a plni vlasteneckých citů a vlastenecké čokolády a rumu.

Konečně jsem dojel do Lvova. Tam obrštába — špitálskomandant — zrovna řval na celý špitál »Dieses Schwein, Assistenz-ärzt, — wo ist der Kerl« a td. — a řinčel při tom ostruhami a šavli ukrutně. »Panečku, ty jsi štramák,« myslil jsem si. A byl. Jmenoval se Majewski, a nechtěl mi podepsat český telegram ženě, že jsem šťastně dojel. Slíbil jsem mu v duchu pár facek, a má je u mne schované dodnes. Ani mu neradím, aby mě

Krakov, náměstí Mariacké.

našeho vznešeného a ctnostného mocnáře, jsem rukoval. Časně ráno. Žena plakala, nebo přímo břečelo a já jsem klel.

V Uh. Hradišti mne chtěly rakouské slečny ozdobiti černožlutými fábory a nakrmit čokoládou, což jsem skromně k jejich velikému údivu odmítl. Doufám, že dnes jsou nejprudšími republikánkami a československými vlastenkami a mají se dobře, užívajíce plodů, jež jejich otcové pomocí tehdejší loyálnosti na hrdinném vojsku při dodávkách sklídili.

Jel jsem v civilu; slamák, havelok a deštník — proti nepřátelským útokům. Byl jsem totiž »landšturm« a ti měli povinnost rukovat jen v čepici se šavlí. Proto, že jsem měl vysoce cibilistické vzezření, nechtěli mě nikde přijmouti do ešelonu — tam všude ve třídách seděli hrdinové z Vídně, ověnění, ofáboření

někde potkal. Na cizince amnestie, pro kterou jsme musili našim Rakušákům všechno odpustit, neplatí. Tak jsem začal bojovat. Nejdřív jsem si koupil čepici, šavli mi dal jeden český hejtman, co vyplácel gáže, a k tomu jetě 520 korun a hrůzu cigaret. Ty peníze byly jako plat a na vymustrování do pole. (Byly to první a poslední rakouské peníze, jež jsem v té vojně dostal.) V nemocnici hlavní slovo měla vrchní sestra, paní obrštová, která, panečku, točila se všemi až do komandanta, jako kluci s káčou na jaře.

Hned druhý den přišly dámy, samé hraběnky, s dary pro raněné. To se ví, že oficiři; pro »sprosté« neměli interes. Tak jsem je vedl na oficírský pokoj. A ku podivu, »rány« měli na takových místech, že se o tom před dámami nesmělo ani mluvit. Jen 2 jsme

Radnice a náměstí ve Lvově.

mohli ukázat bez urážky lepších citů vznešených návštěvnic. Jeden z nich měl ránu na prstu (snad se škrábl při manikúře) a druhého sekla větev, když jel na koni lesem, přes čelo. Oba byli zafačováni až hrůza. Ten s prstem měl celou ruku ve fáci a druhý hlavu tak, že mu koukaly jen oči.

Dámy je politovaly, pronesly vlastenecké řeči a daly jim vína a lahůdek, že by celá škadrona toho mohla mít dost. Inu, zlaté líbáňky války. Později se to odbývalo jen čokoládou a obrázky.

Když jsem tak hrdinně sloužil asi 4 dny, byl jsem poslán do Žulkvi. Že prý tam potřebují udatné lidi. Tak jsem jel — už jsem za těch pár dní poznal, že se poslouchat musí vyšších rozkazů a nejen paní obršky.

A zas jsem sloužil věrně v Žulkvi. Komandant byl Polák, zubní lékař. Bylo nás tam doktorů hodně, ale protože byla válka a ten náš špitál byl hned u fronty, tak, to se ví, nebyl ani jeden chirurg. Byli tam 3 zubní lékaři, 1 roentgenolog (ovšem Roentgenova přístroje jsme neměli), potom dětský lékař, ženský, jeden kosmetik a jeden vnitřní. Tak ranění mohli přijít bez obavy, že jim někdo pomůže. Ale hlavně se psalo, a moc se psalo, a taky se pilo, a moc se pilo. Hlavně večer, a při tom se mluvilo, a moc vlastenecky se mluvilo. Rusko se parcelovalo i Francie, dělily se vagony ruského zlata jako válečná náhrada — ale všecko na štěstí jen hubou.

My dva Češi jsme na to koukali, nepili jsme a mlčeli, což nám vyneslo pověst vele-

zrádců. Pověst ta se silně posílila, když se dověděli, že jsem byl už dvakráte v Rusku, že umím rusky a že udržuji styky s ruským doktorem, který byl znám jako strašný Rusofil a určen k oběšení, jen jak s tím začnou.

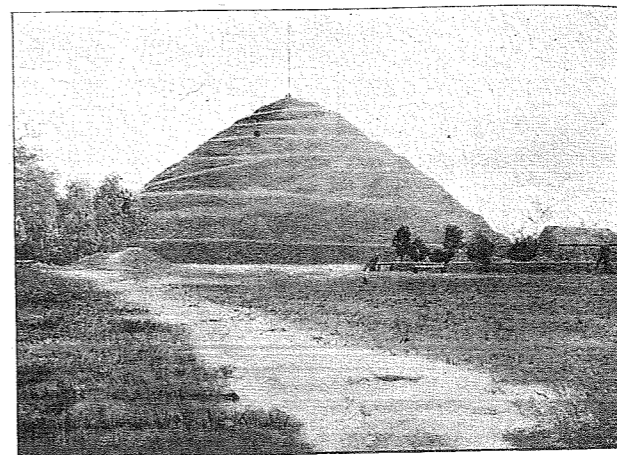
A přece, ač jsem byl takový mizerný člověk a vlastenec, přišel jsem do nebezpečí, že dostanu rakouský záslužný kříž a pochvalu — a to se stalo takhle.

Seděl jsem pěkně v plné hospodě s českým jedním kurátem, který byl na průchodu s nějakým oddílem. Pil silně a nadával hlasem velikým na všechny císaře a krále, na válku, hrozil věčnými tresty všem, kdo jsou za tu krvavou hrůzu zodpovědni — zkrátka tisíce by byla stačila, aby ho pověsili, i kdyby mu přiznali značný stupeň otravy alkoholem.

Šel jsem o půlnoci domů — a myslil jsem si, jak asi ten páter bude poňoukat vojáky k boji za císaře pána a vlast, se svými na ten zástoj názory. Vtom mě zavolal jeden polský civilní doktor. Stálo jich hromada v lahůdkářském krámě, pili vermouth a dělili Rusko a ty vagony zlata. Stavil jsem se a po jedné jsem šel domů. Sotva jsem usnul, strašný rámus, že jest evakuace všeho živého, a to rychlá, antož Rusové se na nás ženou.

Dobře. Naložili jsme raněné na židovské vozy, potom do vagonů na nádraží. To se ví, že s velkým křikem a zmatkem. Aby to vypadalo jako na vojně.

A když jsme ty chudáky tam nacpali, což

Mohyla Lublinské Unie u Lvova.

jím a jejich ranám po čertech málo posloužilo — přilít komandant, že to bylo nedorozumění telefonem. Že naši vyhráli velké vítězství u Mostů Velkých, a že žádná evakuace nemá být, a že jako zas všechno máme vytahat a vrátit do nemocnice.

To mě nahřálo. Bylo to asi 400 těžce raněných našich a několik ruských důstojníků a asi 30 kozáků. Sotva jsme je uložili ve vagonech, zas je tahat a dělat jim bolesti znovu, jen k vůli zmotanému telefonu. A možná, až je vyndáme, že zas přijde rozkaz — nakládat znova. Opřel jsem se tomu vykládání — čistě z lidských důvodů. Že už ať je odvezou někam do týla, aby měli pokojnější stonání, než tady u bojovné linie.

Komandant si dal konečně říci, ale jako že já musím s nimi a ve Lvově to musím vysvětlit. Co jsem měl dělat. Dal jsem si tedy dát rozkaz, že je mám odevzdat ve Lvově, a hned že se mám vrátit. To bylo jisté, že Rusové už nejsou daleko, a proto jsem se chtěl držet pěkně po ruce.

Tak jsem milé raněné vezl. Teprve během jízdy jsem je počítal — abych věděl, kolik jich odevzdám. Ve Lvově na nádraží bylo boží dopuštění. To bylo po bitvě na Gnile Lipě a Lvov byl plničký raněných, a hlavně »běženců«. O jednom mi povídali, že jako běžec marathonský přiběhl jedno karré, bez zastávky a bez čepice přímo na náměstí — proběhl asi 40 km.

Na nádraží byl mladý doktor — Polák,

který přišel na telegram ze Žulkvi, informovat se o mém transportu — na rozkaz Majewského. Byl to mladý zajíc, protekční dítě lvovské, který se ulil z protekce ve špitále.

Měl jsem už připravenou kvitanci na své raněné a šel jsem na něho zostra. »Prosím, podepište mi zde, že přejímáte transport, já musím ihned zpět.« On se trochu kroutil, že jako k tomu nemá rozkazu, ale konečně si dal říci, podepsal a já jsem byl prachu.

Velitel stanice mě ujistil, že vlaky jedou velice nepravidelně, tak jsem toho užil a šel jsem se podívat na přítele profesora Pavla K., nejlepšího člověka a protirakušáka pod sluncem.

Ponadávali jsme si s chutí na Rakousko a posílili naději, že jim Rusové namelou. Dva dny jsem se flákal po městě, protože byly zprávy, že Rusové se silně blíží. Bylo to jedno, přeskočit k nim ve Lvově nebo v Žulkvi. Ve Lvově, v tom rumlu velkého města, se mi to zdálo být ještě lehčí. Ale, tu máš, čerte, kropáč.

Jdu si, ničeho zlého netuše — a vletím na Majewského.

Ten dělal! Co tam chci, proč jsem se nehlásil. Že jsem měl jet s raněnými do Samboru a dále do týla já, ne ten mladík. Ten že se šel jenom informovat, a já že jsem měl čekat na další rozkazy a ne jen dát cedulku a ulitnout. Že mě zavře, až budu modrej, a že přijdu před válečný soud. A řval na ulici, až

se hezké holky na mně ohlížely a já se začínal stydět.

A co že chci ve Lvově, proč nejsem teda v Žulkvi, když jsem to tak provedl.

Já na to, že nejedou vlaky... Ať si tedy vezmu vůz na těch 25 km.

A hned. Že tam pojede ještě jeden farmaceut, který tam má narukovat po dovolené.

No, dobrá. Když jet, tak jet. Sehnal jsem farmacistu. Židáček, který jel strašně nerad, ale musil. A potom vůz. Fiakrista jel taky nerad. Že jsou tam kozáci a že mu vezmou koně. Těšil jsem ho, že ne, ač zpráva o kozácích mě velice příjemně naladila. Farmacistu naopak; jen zaklepal bradou.

Mělir kozáci špatnou pověst, zvláště co se týče jich názoru na židovskou otázku. Konečně jsme měli papíry, fiakra, flašku vína a salámy a mohli jsme jet.

Vojna už šla do tuhého. Lvov a hlavně jeho předměstí byla plná štábů, automobilů, raněných, kurýrů i arcivévodů. V míru byli arcivévodové velice řídicí živočichové a málokomu se podařilo je vidět na svobodě — skoro jako gorilu. Ale tady jsem sám viděl asi tři.

Vyjeli jsme z toho rumlu na bílou silnici. Tam hned bylo zapažení s velikánským dělem. Vrátili nás, abychom si opatřili prapory s červeným křížem na vůz. To se lehce řeklo — ale byla sobota — a krejčí tam jsou sami židé. Jen na hrozbu oběšením, zastřelením a císařskou nemilostí jsme získali jednoho, že nám to sešil. Svě svědomí ukonejšil tím, že nás při tom vzal, jak se říká, pořádně u huby.

Pustili nás potom a byli jsme venku. Samotincí, okolo ticho, ani ptáček nepískal. Ve velkém kruhu, asi na 20 km od nás, stoupal bílý kouř z hořících vesnic. Bylo slyšet střilet. Židáček se klepal a mlel stále breptavým hlasem: »Um Gottes Willen, wir fahren dem Tode in Rachen.« To jako, že se ženeme smrti přímo do chřtánu. Ale jeli jsme. Na silnici stálo auto, a v poli dva vojenští páni

od generálního štábu se dívali dalekohledem po krajině.

Když viděli náš vehikl, který byl ozdoben na každé straně praporem s červeným křížem, zastavili nás.

»Kam, proč a k čemu?« — Ukázali jsme papíry.

»Jó, to nepůjde, tam jsou kozáci. Koukněte se na ně.«

Koukl jsem se peršpentyklem, a opravdu, bratři kozáci u Kulíkova jako na dlani.

»Musíte zpět.« — Z tohoto kategorického rozkazu měli největší radost židáček-farmacista a fiakrista. Já ne. Však by nás kozáci nesnědli, a mohl jsem být na druhé straně snadno a rychle.

Druhý den jsem se dostal od Žulkvi přece — na mašině s pionýry. A den na to už přišli Rusové do Žulkvi. Poslali nám na pozdrav pár set granátů a šrapnelů, rozbili nám trochu špitál, zabili nám pár lidí — ale byli tam. Hlásil jsem se čistým ruským jazykem jako starší, dostal jsem 63 ruble měsíčně a pájok a sloužil jsem pěkně dál už pod nimi. A ku podivu, všichni ti, kteří ještě včera parcelovali Rusko, ukázali se teď nejlepšími Slovany a přáteli trojdhody, a najednou se rozmnožili slovanské národy o velké množství nových příslušníků. Rusové se divili, že našli špitál prázdný a strašně obdivovali prozíravost Rakušáků, jak umějí evakuovat své ústavy.

A já jsem si sedl do kouta a hořce jsem plakal. Já osel, vždyť jsem to já byl, který jsem zachránil Rakušákům 400 důstojníků a vojáků před zajetím a ještě k tomu několik ruských důstojníků a 30 kozáků jsem jim dodal do zajetí. Ještě že přišli Rusové tak brzo. Jináč jsem dostal za to záslužný kříž od France Josefa. Ale potom jsem se jistě hanbou musil oběsit — a ušetřil bych tak byl práci pánům. — Jo, jo, čert houby ví, co pánbůh někdy dá — a i ten nejhorší velezrádce může někdy přijít k metálu.

MOJE CESTA DO RUSKÉHO ZAJETIA

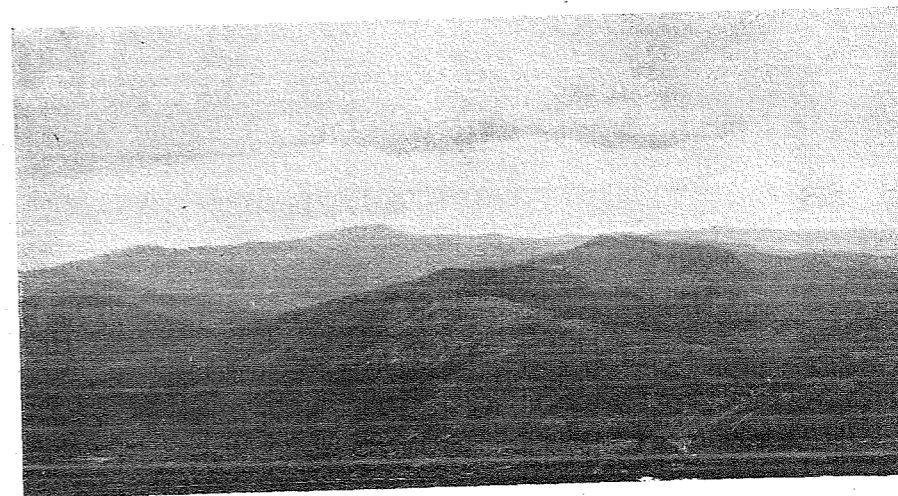
JOSEF MIKOLAJ

Koncom roku 1915 dostal som sa ako dôst. čakateľ s pochodovým praporom 11. pl. maď. honvédov na ruskú frontu, a to bohužiaľ tohoto roku už po tretíkrát. Dve roty praporu dostaly sa až do Bukoviny, do brigády známeho ppl. Papa. Povedalo sa o ňom, že sa píše vlastne Popom, ale ponač to nikto dokumentovať nevedel, menovali ho všeobecne Papom. Pozície brigády tiahly od rumunskej hranice od mestečka Vama až k úseku Raranče—Toporúč, kde mala pozície susedná rakúska divízia, v ktorej bol aj jeden moravský pluk, keď sa dobre pamätám, olomúcký. Neskôr bola zamenená honvédskou divíziou. Podplukovník Pap patril medzi tých lepších veliteľov rakúskej armády a ako odborník-inžinier, vyznal sa dosť dobre v obrannom boji. Jadrom jeho brigády boli takzvané »žandarmerie« prapory, ktoré neskôršie doplňované boli honvédske sotinami. Sami honvédi takmer od všetkých plukov

maďarských tvorili dva samostatné prapory, neskôršie pribudol ich počet na štyri prapory.

Povestnou sa stala brigáda tým, že v nej boli zastúpené takmer všetky národy Rakúska-Uhorska. Sám jej veliteľ ovládal viac rečí. Pri prehliadke fronty, čo často robieval, oslovoval vojakov svojej brigády rečou materinskou, takže v tomto ohľade bol taktný. Brigáda naša menovala sa inak aj černovic-kou, od mesta Černovice, ktoré sme vlastne pred ruským útokom chránili. Naproti nám stály z čiasťky Čerkesi, a to pri rovine rieky Prútu, na vrškoch bola ruská pechota. V jednej dobe obsadil pozície pred kotou 275 pluk rusko-polský, ktorého mužstvo sa však skoro s nami spriatelilo, takže v krátkom čase bol zamenený plukom spol'ahlivým. Čo sa ruských vojsk týka, mali pred nami rešpekt, v boji chovaly sa smeľe a chrabre.

Na Vianoce r. 1915 podnikli Rusi proti

Karpaty od Deljatina.

Foto Památník Odboje.

nášmu úseku ofenzívu, je známa po generálovi Ivanovi, úspechu však nedocielila. 27. dec. zaujali Rusi útokom, po strašnej kano náde, pozície jedného práporu na úseku Raranče—Toporúč. Behom mesiaca ledňa boli však z nich vypudení. U nás bol najsilnejší ich útok na kote 265 a 271. Keď útočili na označené pozície, prestal účinkovať elektrický prúd v drátených prekážkach, čo sa pripisovalo ovšem na rováš Čechov, ponevác riaditeľ centrálnej elektrárne boj jeden nadporučík, rodom Čech. Podotýkam, že elek-

nažíval, a to najmä od času, keď pre moju neznalosť nemčiny, nútení sme boli dohovoriť sa po česko-slovensky. Taktiež mal som dozor nad jedným podozrivým »Čechom«, ktorý vraj dával v noci znamenie Rusom a pri ktorom sa našla vraj nejaká mapa nášho úseku. Bol predstavený pred poľní súd, dôkazov však proti nemu bolo málo, zaiste i otázna mapa bola slabým dokumentom proti nemu, a preto bol oslobodený a z trestu pridelený k nám ako obyčajný vojak. A odtiaľ sa datuje náš dobrý pomer medzi jeho býva-

Černovice v Bukovině; celkový pohľad.

trický prúd dostávali sme z hlavnej elektrárne mesta Černovice, ktorej bol vtedy riaditeľom známy slovenský národný pracovník inž. Jaromír Krížko, ktorý po prevrate stál sa vládnym referentom v Bratislave. Ako som poznamenal, valného úspechu Rusi pri ofenzíve nedocielili, čo však neprekážalo Maďarom a Nemcom, aby nenadávali Čechom, že ich vinou sa Rusi ku predu dostali a že sa zakopali takmer až pod samé drátené prekážky. V tej dobe bol som už veliteľom roty a do rayonu mojej roty patrilo aj mužstvo od reflektorov. Ich veliteľom bol jistý práporčík Čech, s ktorým som veľmi dobre

lým veliteľom a mnou, keď som totižto nariadil, aby bol pridelený do roju, v ktorom bol poddôstojník Slovak a tak som ho zachránil pred surovými útokmi Maďarov. V krátkom čase bol však od nás odkomandovaný, že kam, neviem. Taktiež aj práporčíka Čecha som pri ústupe do Karpat ztratil z očí.

Náš ústup začal sa v mesiaci červni roku 1916, počas veľkej Brusilovej ofenzíve. My sme sa v boji nezúčastnili, avšak po porážke rakúskej armády pod Luckom, a neskôršie po porážke maďarsky fronty na čiare Záleščiky—Okna, nútení sme boli cúvnuť za

rieku Prút. Nezdar rak.-uh. fronty pripísaný bol u nás zase len Čechom, ktorí vraj celú katastrofu zapríčinili, avšak to celkom nezodpovedalo pravde. Pri One totižto boli porazené práve honvédske pluky, čísla veľmi vysokého, zdá sa mi, že čís. 306 a 307, ktorými na zavádzanie nepriateľa rakúske veliteľstvo označovalo novosformované pluky uhorskej domobrany. Po dobytí Černovicze nastal všeobecný ústup Bukovinou do Karpat. Náš ústup sa započal 17. júna. Ústup celej brigády podobal sa pánike; hnali

je už ztratené, že nás Rusi úplne obklúčili a žiadného rozkazu nedostávam, nariadil som svojmu oddielu ústup. Moji vojaci majúci už len po 5 nábojov, ochotne sa dali na ústup, ktorý sa časom promenil v paniku. Rusi totižto súčasne napadli aj obranu mesta a prelomiac ju, ohromným šturmom vrhli sa do mesta, zničiac všetko, čo im do cesty padlo. Vidiac katastrofu v meste, neodvážil som sa ústupiť do mesta, ale ztratiac všetku duševnú rozvahu, prestal som sa cítiť veliteľom oddielu. Zkrátka, ztratil som sa im v lese, kde

Před kostelem v Záleščikách.

nás totižto pred sebou kozácké oddele gen. Kellera. Ústupovali sme dňom a nocou. Po niekoľkých nepodarených srážkach s kozákmi, dostali sme sa konečne do Kimpolongu, kde nás rozoslali na obsadenie okolitých vrchov. 23. šervňa dobehli nás kozáci, ktorí zanechajúc kone, začali útok ako pechota proti našim pozíciám. Boj trval až do večera. A vtedy stálo sa so mnou po prvý raz, že som porušil vojenskú disciplínu a nezadržal rozkaz veliteľa práporu, známeho kapitána Ferenciho, ktorý bol postrachom svojim podriadeným. Keď som videl totižto, že všetko

som pod jedným lieskovým krom prenocoval do rána. Nič som nevidel a nič som necítil. Kolo mňa chodily ruské hliadky, avšak nezbadaly mňa. Včas ráno pustil som sa osamelý do mesta, cez bočnú ulicu ktorého šťastne som sa dostal pod železničný most, kde som ešte pred dňom s mojou rotou od-dychoval. Pokračujúc ďalej chodníkom k lesu, rumunská hranica je odtiaľ len na 6 km, zastavila ma jedna kozácka hliadka. Myslel som, že mi je už koniec, avšak neprihodilo sa mi nič zlého. Dopúšťiac sa poznovu »zrady«, oslovil som kozákov po slovensky. To účin-

kovalo. Dozvedel som sa od nich, že je medzi nimi aj starší, že je nám Austriakom už i tak kaput, že v Rusku budem mať dosť bieleho chleba a sacharu atď. Odo mňa zase sa dozvedeli, že som oficerom, že mám doma »žonku« a že ani peňazí, ani revolvera, už som ho pred tým do potoka zahodil, ani tašky nemám. Zaviedli ma, ponechávajú všetko čo našli pri mne, zachránil som aj pol'niu láhev, voda totižto aj po rusky je voda, na ich veliteľ'stvo, kde ma pohostili bielym chlebom a kuräcinou. Tam som sa potom dozvedel, že večer zajali takmer celú brigádu a že je dobre, že som sa len ráno hlásil, pretože večer v meste mnohých po-

bili, čo som zbadal aj cestou na komando, ako boly prikoppy hradskej naplnené mrtvolami našich ľudí. A tak teda po neslávnom ústupe dostala sa celá brigáda do ruského zajatia, výjmc jej veliteľ'a, ktorý májúc auto, rýchlejšie vedel utekať.

Cesta v zajatí nás viedla cez Bukovinu, Kamenec-Podolský do Proskuropa. Bolá dlhá a ťažká, urobili sme ju pešky. Z Proskuropa dostali sme sa vlakom do Darnice pri Kijeve. Že Darnicou kol'ko zajatcov prešlo, to by ťažko bolo uhádnuť. Mne sa tak zdalo, že tam je vlastne celá Rakúsko-Uhorská armáda.

X

PROČ A JAK JSEM UTEKL AUSTRIJÁKŮM

JANKO TMĚ

Na počátku války říšský kancléř Beethman-Hollweg pronesl ve své známé řeči v německém parlamentě mezi jiným, že světová válka jest bojem Germánstva proti Slovanstvu. Skutečně v Rakousku snažili se hned na počátku války dokázat svou nenávist a pravdivost tohoto rčení, neboť na příklad na Moravě na pokyn vlády místodržitelství ihned nařídilo, že starostové moravských obcí a měst jsou povinni ve služebním styku s veřejnými orgány užívatí pouze řeči německé. Tato germanisační politika, útisk českého lidu, žalářování, pokutování, špiclování atd., to všechno vzbuzovalo mezi českými vojáky jistou nechuť k boji, ba přímo odpor. Každému Čechu začalo být jasno, že stojí-li se zbraní v ruce po boku ústředních mocností, bojuje tak sám proti sobě. Ke všemu ještě dostavil se počátkem roku 1918 na frontě nesnesitelný hlad následkem nedostatku potravin v zázemí, takže odpor k válčení u každého jednotlivce, nejen z příčin politických, ale i materiálních a čistě lidských dosahoval svého vrcholu.

Tou dobou náš pluk nalézal se právě v záloze po velkých ztrátách na Monte Assolone, jsa rozložen po vesnicích okolo italského města Feltre. Naš prapor nalézal se v obci Faccio. Zatím co následkem hrozného hladu dostavovala se mezi mužstvem velká zmalátnělost a sklíčenost, mezi tím, co mužstvu z nařízení plukovníka Kammlera prodávala se tak zvaná přilepšená po 1.40 K, to jest dvě lžice marmelády nebo kousek koňského vuřtu, důstojníci celé noci pořádali žranice ve svém kasíně, zřízeném z bývalého hostince a

pozdě k ránu úplně zpití vraceli se do svých bytů, aby po dvou nebo jednohodinném spánku přišli opět k svým setninám nadávat hladovému mužstvu »sviní, prasat, trotlů, lakrů« atd.

Všechno to morálně mužstvo deprimovalo. Mezi mužstvem nemluvalo se o ničem jiném, než o útěku, úmyslném se zranění aneb o přeběhnutí k příteli — pardon, k nepříteli; jak to kdo vezme. Také ve mně uzrávala tehdy myšlenka přeběhnouti. Nemohl jsem se dočkatí okamžiku, až půjdeme opět na frontu. Jak mně zabušilo radostí srdce, když pojednou po 14tidenním pobytu v záloze dne 5. května ráno bylo nám hlášeno, že druhého dne odpoledne půjdeme na Monte Pertica, kde jsme již před tím byli.

Byl krásný, parný, májový den, když o půl 1. hodině odpolední dne 6. května roku 1918 řadili jsme se uprostřed obce k pochodu. Konečně ozbrojení až po uši s ocelovou přílbou na hlavě a s velkými horskými holemi v ruce, dole okovanými, nastoupili jsme cestu na frontu. Před námi v dáli rozprostíraly se ty různé zasněžené Monti, kopce — a za nimi — kdesi na druhém hřebenu fronta — tot náš cíl. Hlemýždím krokem dosáhli jsme vesnice Art a zahrnuli jsme vlevo, do velkého kopce Monte Tomba. Šli jsme v řetěze, jeden za druhým. Úplně vysilení, zmáčení potem, dosáhli jsme k 7. hodině večerní asi polovice vrchu, kde v ojedinelých, opuštěných salaších jsme přenocovali. Celou noc přšelo. K ránu trochu přestalo a pak spustilo na novo. Ráno nemuseli jsme vstávat, poněvadž další pochod byl stanoven až na odpoledne.

A právě tato okolnost byla kritickou pro poddůstojníka, majícího službu. Měl totiž určití asi 5 mužů, kteří by přinesli vodu ke kuchyni na vaření kávy pro naši setninu. Koho však nyní určití, aby v tak velkém dešti šel asi půl hodiny daleko pro vodu? Věděl dobře, že to nepůjde tak lehce a že nikomu se nebude chtít. Marně určoval, kdo má jít pro vodu, marně se hrdloval. Konečně nemoha s vojáky nic svěstí, ohlásil to šikovateli a ten to hlásil našemu veliteli setniny nadporučíkovi Dosoudilovi. Patrně byl již z rána napilý, což u něho bylo obvyklým zjevem, při-

»To je lázeň, co? Tak se to dělá, vy lumpové!«

»Tak tedy lumpové.« pomyslel jsem si. »Tak budu dělati ode dneška službu lumpa a ne poddůstojníka.« Neb toto pojmenování týkalo se bez rozdílu nás všech. »Co ale nyní? Kde se usušit?« ptá se bezradně jeden druhého. Se zatatými pěstmi zalezli jsme do svého doupěte v rozbité chatrči, kde nám kapala na hlavu voda dále a kde jsme si ulevovali nadávkami a různými poznámkami. Rozumí se, že takovýmto jednáním se kázeň nijak nezlepšila.

Z italské fronty.

letěl jak divoch a místo aby dle zásluhy a rozumně potrestal vinníky, zařval mezi dveřmi: »Dritte Kompanie auf! Alarm!« Všechno bylo hned na nohou a začalo rychle balit své věci. Pan nadporučík patrně viděl, že by musel dlouho čekat i rozkázal nechat všeho stát, vzít si jen »mantl«, šálek a všechno rychle ven. Celá setnina, s doprovodem šikovatele, za velkého deště a prudkého větru musila tak maširovat ve čtyřřstupu se šálky až k půlhodiny vzdálenému pramenu. Je přirozeno, že vrátili jsme se úplně promočení asi za dvě hodiny teprve zpět a vylévali z esšálek vodu do kotle.

Pan nadporučík Dosoudil, když nás viděl tak promoklé, byl náramně spokojen. S úsměvem pravil:

Asi tak o 10. hodině byla káva uvařena, ale nikdo neměl chleba. O půl jedné byl oběd — kousek masa a trochu polévky a kousek kukuřičného chleba. Po obědě byl ihned nástup a o půl 2. odpoledne pokračovali jsme v dešti v pochodu dále. Oděv ssál do sebe stále více vody a tlumok zdál se býti neuvěřitelně těžkým. Na odpočinek pro spousty vody, která prudce řinula se dolů s kopce, nebylo ani pomyslení. Po dvouhodinné namáhavé cestě dosáhly jsme nejhořejšího bodu kopce, kde byl dán povel k odpočinku. Jaký pak ale odpočinek. Kam si sednout? Vojáci začali býti nervosní a volali »jít dál«. A tak se šlo dál.

Asi po hodině byl jsem tak znaven, že jsem již nemohl dále. Avšak zůstatí vzadu,

nebylo tak lehké, neboť popoháněči za batalionem, určení k této katovské službě, popoháněli každého, kdo zůstal vzadu, holí, nebo i zbraní. Omluva: »Nemohu dále«, nepomáhala. Předstíral jsem tedy, že mám běhavku a tím podařilo se mi, co jsem chtěl. Prapor přešel daleko a zůstal jsem sedět bezvládně na kamenech. Co takto chvíli sedím, dohoní mne jednorozční dobrovolník Janeček, který též zůstal vzadu, usadil se vedle mne a ptá se, jak máme ještě daleko. V tom kráčí jako na zavanou jeden voják s koněm směrem od fronty a ptáme se ho, jak máme

Jaké to bylo zklamání pro nás. Jednalo se nyní o to, co dělat dále. Rozhodli jsme se, vzdor tmě a hustému opět dešti, jít dále. Šli jsme cestou, která byla již rozryta od výbuchů granátů. Pobízel jsem proto svého přítele k rychlejší chůzi, neboť bylo patrné, že toto místo je nebezpečné. Když již díry od výbuchů granátů se neobjevovaly, usedli jsme, abychom si odpočinuli. V tom však syčení vzduchem a hrozný rachot ozval se na několik set kroků od nás. Granáty italských děl začaly opět svoji práci. Rychle jsme se vzchopili a šli dále v hluboké tmě a dešti.

Italská polní kuchyně.

ještě daleko do severního lágru, kde měli jsme přenocovat a jít vystřídat 108. pluk.

»O já, ještě dvě hodiny, ale musíte dobře šlapat.« Naše pohledy se zkřížily. »Co, dojdeme tam?« ptám se Janečka. Janeček smutně odpověděl: »Což dělat jiného?« A tak jsme se vydali na cestu. Pršetí sice přestalo, ale za to byla silná mlha. Asi po hodině cesty, když už se hodně stmívalo, spatřili jsme v dálce malé světélko. Toť jistě severní lágr. Vzdor veliké únavě, zrychlili jsme krok a konečně stanuli u cíle. Přicházíme blíže a slyšíme ke svému překvapení vojiny mluvit v lágru maďarsky. Ptáme se jich, kde jsou naši? A tu nám jeden lánanou němčinou vysvětlil, že maširovali dále do západního lágru, poněvadž tu není místa.

V tom narazíme na vojína, který nás zastavil výkřikem »Halt!« Vykládáme, že jsme trosečníky prvního batalionu 8. pluku, který jde vystřídat 108. pluk. »Aha, už vím. Vaši zde šli asi před hodinou.«

Ukázal nám cestu do západního lágru.

Asi tak v půli cesty mezi jižním a západním lágrem opět jsme odpočívali. Náhle přítel Janeček s jakousi důvěrou se mne otázel:

»Co máš vlastně za plán?« (Až doposud mně vykal.)

Věděl jsem, co si asi myslí, ale jelikož jsem mu sám nedůvěřoval, zeptal jsem se ho sám:

»A co vlastně zamýšlíš ty?«

Řekl mně bez rozpaků:

»Já a Mazal (též jednorozční dobrovolník)

jsme se smluvili, že nenápadným způsobem přeběhneme do zajetí.»

Byl jsem radostně překvapen. Prohlásil jsem rovněž, že více pro cizí zájmy se trápit nebudu a radil jsem, abychom svůj úmysl provedli co nejdříve. Janeček souhlasil úplně s mým názorem, jen mne prosil, abych nic Mazalovi neříkal, poněvadž se bojí, aby nikdo třetí nebyl do tajnosti jejich plánů zasvěcen.

Po tomto rozhovoru nastoupili jsme další cestu. Janeček nemohl však dále a zůstal sedět s jiným odpočívajícím vojínem, já pak dostal jsem se až do jižního lágru, kde vše klidně spalo. Vyptávám se vojínů, jak mám daleko ještě do západního lágru, a když mně bylo řečeno, že půl hodiny, vydal jsem se sám na další cestu. Na cestě spadl jsem do hluboké jámy, plné překážkových ostnatých drátů, z nichž jsem se nemohl vyprostiti. Pomohli mně teprve nějací němečtí vojáci, jdoucí kolem. Krvácející z mnoha ran, které jsem si utřel drátem i pádem do jámy, dobelhal jsem se konečně až k západnímu lágru, kde bylo již slyšet nadávky a sakrování. Počalo již opět silně pršet a tma byla vůkol. Po dlouhém hledání konečně podařilo se mi nalézt svoji setninu. Bylo právě 12 hodin v noci. Trvala teda moje neschůdná cesta od jedné hodiny do půl noci. K ránu probudil mne z drímot hlas Janečkův, který zmořen, polomrtev, konečně se přiběhl. Teprve ráno přestalo pršet. Mlhy táhly se jako had po svahu kopce, slunce namáhalo se svými paprsky proniknouti tyto mraky, ale ne na dlouho. Vylezli jsme ven a rozhlíželi jsme se po našem lágru. Nalézal se v půli kopce, proti nám kopec, vlevo kopec, vpravo kopec a voda nikde. Ztrávili jsme celý den přešlapováním kolem našich stanů a čekali, až nám Italové do toho krámu bouchnou. Na štěstí měli jsme ten den pokoj. Italové sice stříleli, ale málo, a to nás přestřelovali. Večer, když se setmělo, zalezli jsme opět do svých děravých stanů a čekali jsme na menáž, po níž měli jsme hned jít do zákopů. O 11. hodině v noci přijeli kuchaři s menáží, která se skládala z trochu polévky, masa a asi pěti lžic polenty. Rychle jsme snědli hubenou tuto menáž a začali jsme se řadit k odchodu.

Vtom ale začalo italské dělostřelectvo do nás bít. Dali jsme se dopředu, abychom dosáhli co možná brzy zákopů. Byly to zákopy záložní, v nichž byly četné kaverny, ve kterých mohly býti ubytovány vždy jedna a půl čety do jedné. Vpředu, na samém návrší, nalézaly se zákopy střelecké a proti nim ve vzdálenosti asi tak 60 kroků, byly zákopy italské. V těchto střeleckých zákopech nebyl nikdo, mimo jednoho muže od každé čety ve dne a v noci tři. Od jeskyň ke střeleckým zákopům dělilo nás asi 200 kroků. Ve dne chodily stráže střídati se samy, v noci zaváděly je šarže. První noc bylo ticho. Ráno, jakmile se rozednilo, lezu z jeskyň ven, abych se poohlédl po okolí. Vlasy na hlavě mně při této podívané vstávaly. Náš kopec Monte Pertica s naší strany jako když jej zoře a nadělá dolíků pro sázení velkých stromů. Bylo patrné, jak italská dělostřelba sem hrozně bije. Divil jsem se, že za dnešního jasného dne Italové nestřílejí. Až k 5. hodině si na nás vzpomněli. Zahájili dělostřelbu do našich střeleckých zákopů, až se z nich prášilo. V noci přišla na mne řada zaváděti stráž do střeleckých zákopů. Konečně přišla vhodná příležitost. O 3. hodině po půlnoci rozestavil jsem stráž a snažil jsem se prohlédnouti terén před sebou.

Vidím dvoje drátěné překážky a španělské jezdce s obou stran. Bylo by nutno přestřihat tyto dvoje drátěné překážky, na což nebylo ani pomyslení. Jak tedy dostat se k Italům? Čas kvapil, slunce vycházelo, skřivánek veselé zpíval a já dosud byl v rakouských, hladových zákopech a už pozbýval jsem naděje, že se mi podaří přeběhnouti. Ještě jednou pohlédnu zákopovou děrou na italskou frontu. Srdce počalo mi silně bušit, krev řinula se mi do hlavy a myšlenky proudily hlavou. V tom okamžiku pocítil jsem strašlivý hlad a žízeň. Napadlo mi, že od tohoto hladu mne může spasiti pouze útěk do italských zákopů, od nichž mne dělilo pouze pár kroků. Rázem jsem se rozhodl...

Bylo právě $\frac{3}{4}$ na 5, když jsem řekl oběma nočním postům: »Tak jděte dolů do kaverny! Je už mnoho vidět a proto se kryjte, ať Vás Italové nevidí.«

Radostně pospíchali odtud. A já jsem už

stal na jejich místě sám a ode mne asi 30 kroků vlevo ještě jedna stráž. Tato měla ještě čtvrt hodiny času na vystřídání a musela čekat, až ji přijdou vystřídát. Jakmile tyto noční stráže odešly, rychle odhodil jsem plechovou prilbu a ručnici, vyšplhal jsem se na zákop, pak krátký rozběh asi 2 m k našim překážkám a již hup! hup! přes ně. Než se Italové vzpamatovali, co se děje, byl jsem u jejich překážek. Jak se nyní dostat však přes drátěné překážky Italů, které byly příliš široké? Přeskočit se nedaly a průchod nikde

Z italské fronty.

nebyl. Dlouho však jsem nemohl se rozpakovat, aby mne naši neodstřelili. Rozměřil jsem si to tedy tak, abych skočil do prostřed a pak se svalil hlavou dopředu, abych si oči nevypíchal. Italové již vyhoupli se ze svých úkrytů a poznali patrně, oč se jedná. Skutečně podařil se mi skok, octnul jsem se uprostřed překážek a Italové, kteří již běželi ke mně, vytáhli mne za hlavu ven a skočili se mnou do zákopů. Od drátů byl jsem celý roztrhaný. Z mého obleku visely samé mašličky. Mimo odřenin, ranil jsem se silně také do pravé ruky.

jsme Čech, poklepal mně na rameno se slovy: »Bravo Boemo!« a dal mi dva pomeranče a několik cigaret. Pak dal pokyn dvěma vojínům, aby mne odvedli k majorovi. Tento byl ubytován v malé, ale pečlivě zbudované kaverně. I od něho očekával jsem, jako od předešlého kapitána, milý úsměv, ale zklamal jsem se. Postavou nepatrný tento človíček, hnědých tváří a černých jiskrných očí, změřil si mne energickým pohledem od paty až k hlavě, aniž by na můj pozdrav reagoval.

»Co si ten chlap o mně myslel, že se tak

na mne mračil?« myslil jsem si. »Snad neměl zlost, že jsem Rakušákům utekl?« Nevím, ale možná dost, že jsem se nemýlil, neboť později, jak jsem se dověděl a sám osobně přesvědčil, bylo mezi Italy dosti tak zvaných Austrofilů.

Od majora začalo pak putování k pluku, k brigádě a na divisi, všude výslechy a vyptávání, až konečně sešel jsem se s českými důstojníky a dostal se k výzvědnému pluku č. 39. O tom však jindy.

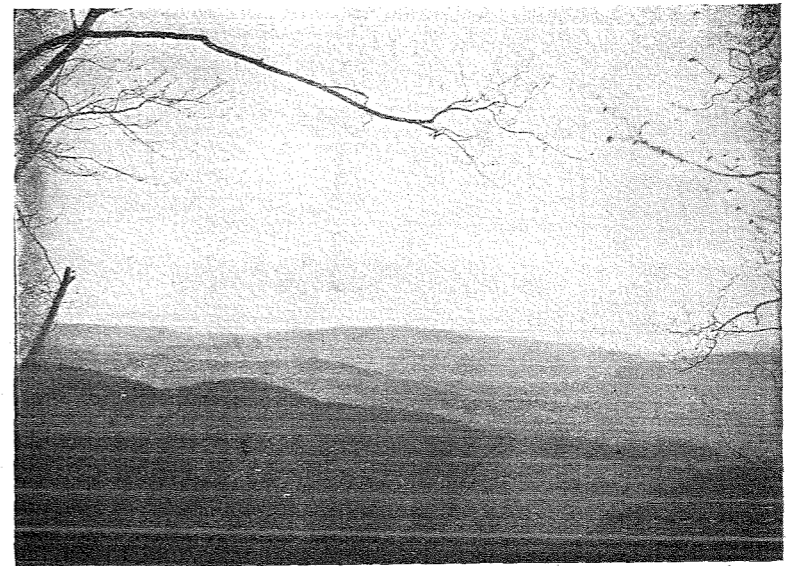
x

»AUF WIEDERSEHEN IN RUSSLAND«

JOSEF KŘEPELA

Bylo to v březnu r. 1915 nad vesnicí Sekovou u Gorlice, pod níž plynula říčka Ropa, kdy u naší setniny 98. pěšího pluku odehrávala se téměř každý večer tato scéna. Před odchodem patrole vysoký a hubený lajtnant Reiman, čistokrevný Němec, pravil vždy veliteli odcházejícího oddílu: »Auf Wiedersehen in Russland!« a pošvihuje svojí holí se sarkastickým úsměvem, podával ruku odcházejícímu desátníku, jehož oddělení mělo prohledati vesnici Sekovou, tonoucí tam dole ve tmách. V jeho zraku však bylo čisti krutou ironii... Tento člověk velel české setnině, zdecimované stálými pochody a nástupy, která od něho zažila jen hrubé a sprosté zacházení. Čekal vždy s jakousi rozkoší na příležitost, aby mohl udati ty, kteří měli odvalu přejíti říčku na druhou stráň, na níž vysoko u lesa táhly se ruské zákopy. A vždy

ráno, když se dozvěděl, že patrola zmizela tam kdesi za ruskou linií, chráněnou ostnatými dráty, již psal trestní oznámení na nejbližší velitelství. Téměř každá patrola, ta hrstka ubožáků, která tolik měsíců mrzla v děrách pod zemí, dopřála mu toto potěšení. A tak když zmizel jednoho dne v ohromné vánici karpatské také desátník Trnka, můj dobrý přítel, přišel ke mně lajtnant Reiman a se smíchem pravil: »Ti Rusové mají jistě už z vás Čechů celý regiment, no, císař pán má z vás radost!« a podává mi telefonogram, ušklíbl se ironicky. Pak odešel na kraj lesa, kde dal přivázat několik našich, protože z hladu snědli zásobní konzervy. Onen blančet byl trestní oznámení na mého přítele Trnku. A tak nadešel konečně den, kdy i mně podal lajtnant ruku a pronesl své zlovestné: »Auf Wiedersehen in Russland!« a

Pohled na Karpaty.

Foto Památník Odboje.

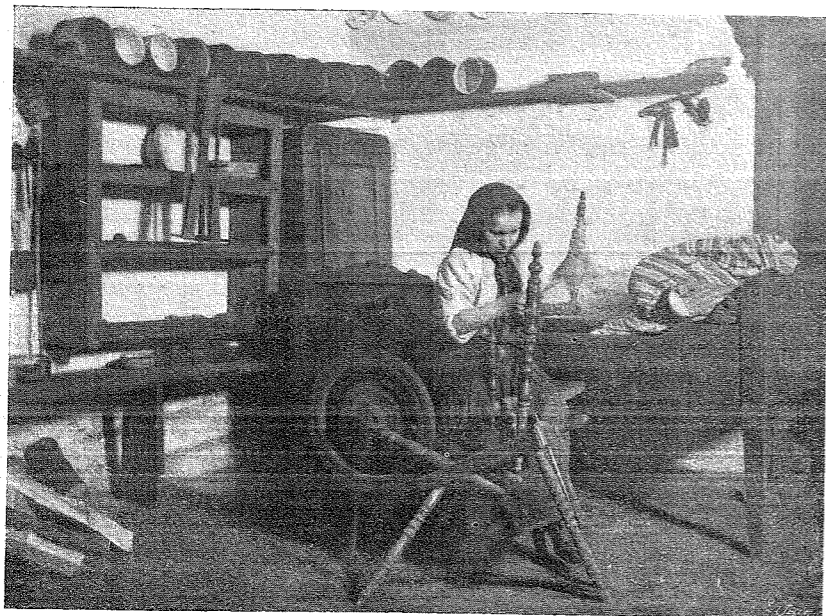
dodal, ušklíbaje se: »Tam za tím mostem dole je ruská patrola, ta se už o vás postará!« —

Ten den řádila krutá vánice, naše zákopy byly úplně zasypány sněhem a ti, kteří leželi pod ním v děrách pod zemí, odepírali vůbec vyléztí ven na stráž. Vybral jsem mladé hochy, 19tileté, kteří se třásli zimou v kruté metelici. Byli donuceni lajtnantovým revolverem, aby vyšli ven do této siberie. Nebylo viděti na krok, všude nekonečná bílá pláň. Jen tušiti se dala vesnice a říčka Ropa ve tmách, kam jsme měli odejít. Naposled zahlédl jsem siluetu našeho velitele, který vý-

rozdrtil každého, jenž se v této strašné zimní noci odvážil do jejich království.

Šli jsme dolů příkrou strání, boříce se po pás ve sněhu a dech náš zarážel sněhový vír, který řezal naše tváře. Bylo to dva dny po nezdařeném nástupu, v němž vykrvácelo tolik lidí, Čechů i Němců, kteří tu padli téměř do jednoho. Ve vypálené vesnici oddechli jsme si za polozřícenou stodolu.

Zahleděl jsem se do tváří těch hochů, kteří bledli s vločkami sněhu na mrznoucích tvářích vypadali zbědovaně a naprosto nevojen- sky. Bylo zřejmě viděti, že netouží po hrdin-

Huculská jizba v Karpatech.

vcházíme do jedné z prvních chalup. Jaká tu spousta! Vše rozbito a zničeno, zbytky jídel, nádobí, naše i ruské zbraně, vše v jednom chaosu spolu s křečovitě nataženými mrtvolami. Svít naši svíčky nejasně osvětluje tuto zkázu. Šerou nocí jdeme k dalšímu stavení. Proti nám z temné světnice vyrazí ztuchlý vzduch a puch a v pološeru zříme tři raněné. Chtějí pít, horečka smrti sálá jim z očí a my vyhovujeme jejich prosbě. V druhé polovině světnice leží dvě zdechlé krávy a mezi nimi jako struna napjat černá se mrtvý myslivec. Na nízké posteli umírá tiše již v bezvědomí

set kroků výše jest viděti ostatné dráty a na bílé ploše od nich dolů v modravém sněhu ve tmě zářícím odleskem měsíce, tmavé skvrny. Jsou to mrtví, které žádná z bojujících stran ještě nezakopala. Rychle vcházíme do síně malého domku, v jehož oknech jest tma. Zamčené dveře lehko vysadíme z veřejí a téměř bez dechu hledíme do temné kuchyně. Není tam nikoho, jen slabý žlutý paprsek proniká dveře, vedoucí do další světnice. Vcházíme opatrně, srdce tluče nám rychlými údery a vidíme, že zde není toužebně očekávaných Rusů, jen hlas kohosi ležícího na zemi za vel-

Vnitřek huculské jizby v Karpatech.

směšně točil svojí holí, stoje rozkročen na zákopecích.

Měli jsme již všichni dosti toho utrpení, toho hladovění, nadávek i ran, kterými nás častovali naši velitelé a rostla v nás tajně myšlenka zbavit se rázem všeho utrpení.

Velká Magura zachvívala se obrovskými nárazy vichřice, která celé spousty sněhu vrhala na černé koruny sosen, jichž vrcholy ve chvíli změnily se v bílé čepice a pod jichž větrovým tvořily se útulné sněhové skrýše, kam nejen zvíř, ale i lidé se schovávali. Větrné smrště otrásaly staletými kmeny, jichž větroví praštělo a skřípalo, že zdálo se, že

ském činu ani po válečné medaili, kterou, kdyby ji měli, dali by teď s radostí za kus plesnivého chleba.

Bylo mně jich líto a proto jsem se náhle zeptal: »Hoši, chtěli byste do Ruska?« Nezapomenu toho radostného zásvitu v očích těchto ubožáků, kteří jednohlasně řekli: »Ano!« Bylo nás tehdy celkem čtrnáct.

Šli jsme husím pochodem dál vesnicí zpo- la vypálenou až k mostu na němž ležela ko- runa stromu propletená dráty. Bylo půl jed- né v noci . . . Ve spoustách sněhu mizela té- měř vesnice, která před třemi dny byla svěd- kem nezdařeného nástupu. V hluboké tmě

rakouský pěšák a nad nim bliká malá petro- lejová lampa. Přikrýváme jeho zkrvácený ži- vot a odcházíme dále vlhkým sněhem kolem černých plotů s hlavami svěšenými a s otá- zkou na rtech, zda i nás snad čeká takový bídný konec. Venku jest chlad, smutno a mrtvo. Kdes padla rána a ozvěna budí ze sna zamklé lesy. Vichřice se utiňuje a sních více nepadá. Naproti za řekou, na druhé straně údolí, běží černá čára rakouských zákopů do- bře znatelná v bílém sněhu. Vychází měsíc a oblévá svým svitem sněhové plochy a čer- ně nehybně stojící lesy.

Zapadající v sněhu až po pás, stoupáme pomalu k chalupě, která stojí nejbliže. — Pět

kým železným kufrem praví jako v horečce: »Hoši, pro všechno na světě, převažte mi tu ránu, strašně to bolí!« Jest to Čech, který zde již tři dny čeká pomoci, jsa živěn gazdou, který mu dává mléko. Po převazu své raně- né nohy usedá stěží a s úsměvem trhaně praví: »Nevracejte se zpátky do toho psího života! Raději budu v Rusku mrzákem než jako zdravý voják v Rakousku!«

V kuchyni zatím, hoši, kteří našli v zahá- zených tornistrách mnoho různého jídla, vaří si černou kávu a vidím, že jest jim lépe než předešlé dny v zákopecích, kde v mrazu a hla- du očekávala je smrt. Jak by nám ta káva chutnala nebýt těch krvavých skvrn na pod-

Po boji v Karpatech.

laze! Okna se záclonkami jsou prostrílená a větvičky pelargonii visí bezvládně se svých květináčů. Jako stín přechází světlicí bledé děvče hledíc nepřátelsky na nás, cizí vetřelce, kteří jsou ještě většími chudáky, než ti lidé zde, kteří jsou aspoň pod svým krovem. Hledím oknem dolů do údolí a vidím, že ve sněhu pod přístěnkem leží dva mrtví. V dále požár barví oblohu slabě rudou září a kdesi za lesem jest slyšeti několik výstřelů. A tam naproti v rakouské linii píše již asi na nás lajtnant Reiman trestní oznámení a ďábelsky se usmívaje hlásí telefonem do Grybóva náš útěk.

Jest půl čtvrté z rána, když začíná padati opět hustý sníh. Není viděti na krok, proto uléhám na tvrdou pryčnu a v polosnu slyším jen klapot kolébky tam ze zadní světnice. Spím velmi lehce, slyše každý šum i chrapot spáčů z kuchyně i sténání raněného, který nemůže spáti, jsa mučen horečkou. Spal jsem neklidným snem . . .

Ocitám se ve snu doma, vidím známé tváře, tvář svojí mladé ženy a když již počínám tvrdě spáti, cítím náhle na svém rameni těžkou cizí ruku. Hlučné, pádné kroky v kuchyni a cizí hlas nade mnou rázem mne pro-

bouzí. Vidím dobrácký usmívavý obličej zarostlého ruského vojína s papachou na hlavě s bašlíkem kolem krku, který, vida hvězdy na mém límci, obrací se ke mně se slovy: »Vše zabrali!« A již šest hřmotných postav s puškami v rukou vrazí do světnice. Zmaten, nerozeznávám jasně v první chvíli nic, než trojhranné bajonety na puškách a huňaté čepice.

Pak radost proskočila mým tělem a podávám ruku těmto dobrákům, kteří mně ji sami nabízejí a pohnut, pravím jediné ruské slovo, které znám: »Zdrávstvujtě!« Ochotně odevzdáváme pušky a celou výstroj, ponechávajíc si pouze »žebradlo«, kde nic není, než několik kůrek.

»Jste všichni Češi?« ptají se usměvavě Rusové s červenými kříži na čepicích. Přisvědčujeme potěšeni a znovu nám tito dobráci podávají ruce. Je jich asi dvacet, jsou to lidé statní, vousatí, vesměs v důkladných pláštích a ve vysokých botách. Posílám je pro raněné, kteří tam dole bez pomoci trpí. Souhlasí a část jich odchází, zatím co ostatní usedají v kuchyni na lavice a robí si zručně cigarety. V obláčcích dýmu rozpoutává se hovor a do-

zvídáme se od nich o jejich rodinách. Mluví o svých ženách a dětech s úsměvem vzpomínání.

Sedíme v jejich kruhu jako mezi svými dávnými známými.

Čekáme delší dobu ve světle blikající svíčky, až posléze vejde důstojník v bílé čepici s lesklou kokardou, chvíli na nás hledí, krouť si vousy, až pak, zapáliv si cigaretu, již jsem mu nabídl, praví česky bez nejmenšího ruského přízvuku:

»Hoši, kdo jste z Prahy?«

pochodem stoupáme zavátou roklí vzhůru přes umělé překážky. Nad námi padla rána. Vůdce kleje a volá cosi vzhůru. Kráčíme kolem zákopů, v nichž viděti tiše hovořící Rusy, choulící se ve své pláště a skrytě pokuřující. Vlevo v údolí leží zavátá vesnice, z níž vyniká pouze kostel s třemi vížkami baňatého tvaru, ukrytý za dva topoly, z nichž jeden jest granátem přeražen v půli. Posléze nás zavádějí k zemljance, kde v malé podzemní chaloupce důstojník udělív rokazy, posílá nás ihned dále do tmavé noci. Kráčíme lesem

Rozbité rakouské úkryty v Karpatech.

Foto Památník Odboje.

Vyvalujeme oči překvapením. Kde se tu vzal ten Čech v ruské uniformě, který tak vlídně s námi hovoří?

Dva jsme se přihlásili, a tu důstojník, usednuv, se zájmem se vyptává na poměry u nás a na stav vojska na frontě, na německé pluky, které přišly do Grybóva. Vysvětlujeme, co víme. Konečně hlídka chystá se k odchodu. Naposled podávám našemu raněnému ruku a odcházíme s veselejší myslí v očekávání věcí budoucích. Venku jest mrtvé ticho, na nebi proskočilo několik hvězd, nad námi na »pahorku mrtvých« černá se les. Husím

v průvodu dvou vousáčů, kteří dobromyslně nám vykládají o Rusku, jak nám tam u nich bude dobře, co jídla lacino dostaneme a jest zřejmě viděti, jak nám naše zajetí závidějí.

Cesta nás vede hlubokým lesem, pak po bílé pláni s kopce dolů kolem stromů, na nichž září sníh a visí skelné rampouchy a jichž tíže prohýbá větve až k zemi. Občas zastavíme, náš vůdce praví:

»Kurit!«

Zmrzlýma rukama motáme cigaretu z ruské máchorky. Dole pod kopcem svítí osvětlená okna chalup, plných vojska a koní, a

my procházíme vesnicí jako přízraky. Sníh chrupe a mrzne v našich stopách, vánice se zesiluje a mění se v hotovou bůru, v níž cesta se úplně ztrácí a my se obdivujeme našemu průvodci, že se v té slotě vyzná. Jdeme dlouho, mlčky, zahaleni v naše pláště a za námi v dálce mizí Velká Magura, se svými podzemními děrami, v nichž trpí ještě tolik

X

našinců pro cizí zájmy. Konečně po tříhodinové cestě přicházíme do vesnice Serzyny, kde nás umísťují do rozbité školy. Uléhající na studenou zemi, netušíme, že nás čeká cesta křížová, veliké utrpení českého člověka, které bylo nutno k dobytí naší svobody. Byl to první nocleh v ruském zajetí.

V ALBÁNII

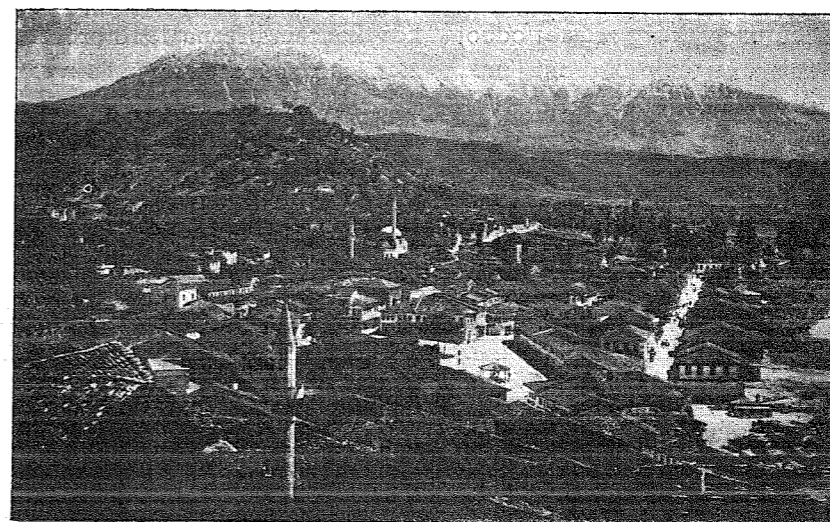
BEDŘICH SOVA

Málo je dosud známo něco o českých vojácích, kteří si svoji válečnou Golgatu prodělávali v Albanii a ochutnávali všecky trpké plody této zajímavé země. Tím méně je známo něco o československém odboji, který, jako všude jinde, vznikl a byl stále živ, čím déle válka se protahovala. A všude, kde jsi byl, český člověče, v té zemi Škipetárské, všude jsi byl nucen zavadit o Čecha jako podružného, nemocemi, zvláště malárii zmořeného raba, kdežto maďarští a němečtí feláci a jich drzé holky s vyzývavými pohledy a s červenými kříži na rukávě hráli zde prim a byli zde téměř suverenními pány. A český voják plnil nemocnice, kde v horečce a zimnici zmíral a pomáhal plnit rozsáhlé hřbitovy na návrší u Drače, u Kavaje, Elbasanu, Lješe, Beratu, Fierry, Skadaru a jinde.

Albánie — země krajů zvláštních, osobitých krás.

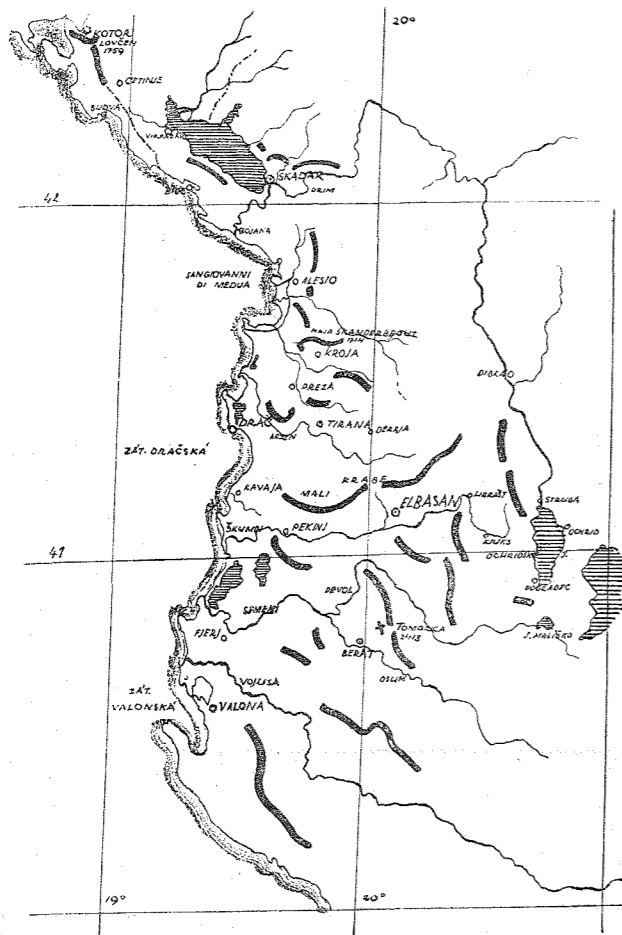
Modravě fialové hory lesních divočin nejspíše roztroušené, křivé stromy, zahrady, oběhnané samostatným malinovým plotem, zalesněné stráně, šumící bory, propasti o záhadné hloubce, nepřehledné smrtící močály s mraky moskytů, divoké proudící řeky, bílé vzteklou pěnou rozstříkující vody o balvanu zelenomodrých barev, bystřiny, všelijak bizarně se krotící v prorvách, ztrácející se v soutěskách a tunelech, tu a tam podivné samoty, zvláště zchátralá stavení téměř na spadnutí, v rovinách úrodné kraje s nepřehlednými lány polí, na nichž v létě roste nejvíce kukuřice, několik hodin cesty dále opět pusté, smutné prostory, kraj, pokrytý jako by nečistou pavučinou, porostlý býlím, roštím, plný plazů, želv a ještěřů — toť Albánie.

Vzpomínám ještě dnes s hrůzou na prožitý dny v této romantické a divuplné zemi. Oh, jak bylo pusto v tomto kraji albánské vojny.

Berat.

Foto Památník Odboje.

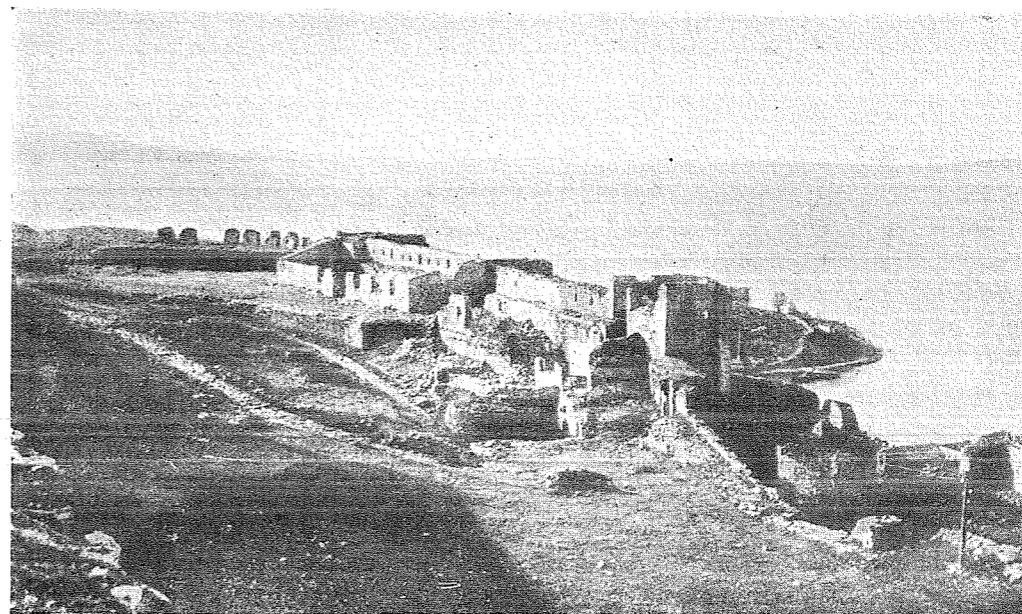

Albanie.

jsme v zimě promrzlé tělo a jak opět v létě v teplé, jako by sametové noci při ohňostroji světlušek a za tichého zpěvů slavíků chodil jsem střídati stráž.

Tehdy již v důsledku novinářských zpráv se vědělo o zahraničním odboji, že tento plamení a vzrůstá, a žehnali jsme rukám, které jej vedou. Ale o odboji zahraničním dozvídali jsme se i jinak, a sice při návštěvách italských letců, kteří při shazování bomb házeli též letáky. To stalo se v Tiraně a později ve Fiere, kde jednoho dne jsem podobný leták našel, který mně pověděl vše. Četl jsem jej

byl dán rozkaz mužstvu koně zchytati a přivézt zpět. Tehdy byl útok velmi zlý a pobouřena byla část města a zabito několik Albánců. Zvířata se nám rozutekla tak, že nebyla k nalezení. Při hledání jich zašli jsme poněkud dále, až téměř k dravé řece Vojuse. Toužebně hleděli jsme směrem, kde tušiti se dala italská posice. Bylo nás pět. Čtyři Češi a Slovinci. Nejistá budoucnost a postavení vojska nutila nás vážně přemýšlet. Bylo víc než jisto, že dnes nebo zítra se něco stane, státi se musí a pak — — — kdo tu zůstane, bude ztracen. Noviny nám zřejmě naznačo-

Část starého skadarského opevnění.

několikrát a dodnes znám obsah letáku velice dobře. Když jsem jej později dal čísti dále, způsobil všeobecné vzrušení a mezi všemi, kdo jej četli, vznikla všeobecná touha po zajetí. V letáku bylo totiž poznamenáno o italských legiích a o jich vystoupení na frontách. Nedostatek potravin byl již tak značný, že u vojska vzrůstala se všeobecná nespokojenost. Když vzrůstalo okrádání mužstva se strany feláků, zdála se nespokojenost mezi vojskem neudržitelna. To bylo jaro již v plném proudu, když jednoho dne opět byl podniknut útok italských letců na náš »lágr«. Tehdy odvázáni byli koně a muly a puštění jako vždy z improvizovaných stájí. Po útoku

valy, že doma český a slovenský vzduch je pln víry ve vítězství a tu přirozeně vznikala touha, býti účastní při práci ve prospěch naší věci. Jednotná touha po volnosti a svobodě přelétla délku světa a zakotvila pevně v srdci českého vojáčka v zemi albánské. A za nádherného jarního dne sesedli jsme se pod fíkovníkem a umlouvali se.

Slunce hřálo vroucněji a teplo rozlévalo se v našich žilách. Zapomněli jsme při hovoru na poslání, za kterým jsme z »lágru« vyšli a koně jsme již nehledali. A večer, když za hluku sarančí, tluku slavíků a létání netopýřů vraceli jsme se do Fierry, byli jsme odhodláni — za každou cenu pryč. Pamatuji

A jak beznadějno. Co české mízy a drahé nám krve vypila tato cizí země pro cizí nám zájmy, v kraji veskrze nepřátelském.

Přes veškeru přisnost panovala u českých vojáků stále určitá pasivita a vzrůstal odboj proti utlačovatelům. Nemohlo býti ani jinak. Přes to, že žilo se nám zde v prostředí krajně nepřátelském, přes hněvivé pohledy v této nehostinné zemi, žilo se přece tak, že jsme dovedli nacházeti cesty k zábavám a ke vzdělání. Docházeli nám nerušeně noviny a ty jsme po přečtení neničili. Když některý z nás jel do druhého »lágru« vzdálenějšího, vezl s sebou staré, přečtené noviny. A český voják četl tehdy noviny mezi řádkami. Tomu nás nikdo nemusil učit. Rozuměli jsme si, když bylo třeba a zejména, když jsme poznali, že s naším odbojem nejsme sami.

Koncem roku 1917 začali jsme se kolem sebe rozhlížeti a poznali jsme se. Byli to ze-

jména Slovinci, Srbochorvati, ba i Bosňáci. Jejich příbuzná a srozumitelná řeč nás přiblížila.

Když jsme byli ještě »lágre« v Kuči, někdy koncem března 1918 prošel tudy prapor starších ročníků pluku č. 88 a zanechal u nás svým humorem vpravdě šibeničným a hlavně svými frontovými poznatky hluboký dojem. Neváhali své velezrádné vtipy na rakouskou vojnu nám sdělit. Vzpomínám vás, staří braši, kteří jste po několikaletém odloučení od vlasti a svých milých spěchali na »feldbáňku«, která vás však nevezala a museli jste nastoupit o hladu cestu pěšky ke Drači. Vzpomínám dále, jak se rozneslo po »lágrech«, že loď »Bregenz«, vezoucí staré ročníky, byla potopena. Kolik se vás tehdy zachránilo? A vzpomínám, když jsem v této divoké zemi, mezi divokým národem Škipetarů a Miriditů, měl noční služby, jak při ohničku zahřívali

se velmi dobře na překrásný ten večer, kdy v temnotě celá mračna světlušek prováděla podivuhodné reje ve fialově-modrém vzduchu. Srdce naše naplněna byla určitým odhodláním a nezvyklou touhou.

Maďarská divise, ke které nás několik bylo přiděleno, měla velitele gen. Förstra. Ukrytí bylo v samotném městě celá řada, ale i kolem města naděláno »dekunků« a přece

letouni. To vše přejde. Jen nás několik starostlivě a toužebně hledělo k západu za Vozuju, tam, kde byly italské posice. Tak nám připadalo, že tam klidno není. A toužili jsme přeletět ten 1½ km a uvolnit svému svědomí. Zatím nemoci, hlavně malarie, řádily. Nebylo dostatek jídla pro mužstvo a tím vypukala dysenterie a cholera. Přišel rozkaz: žádný z fronty, vše do polních nemocnic a

Albánské typy.

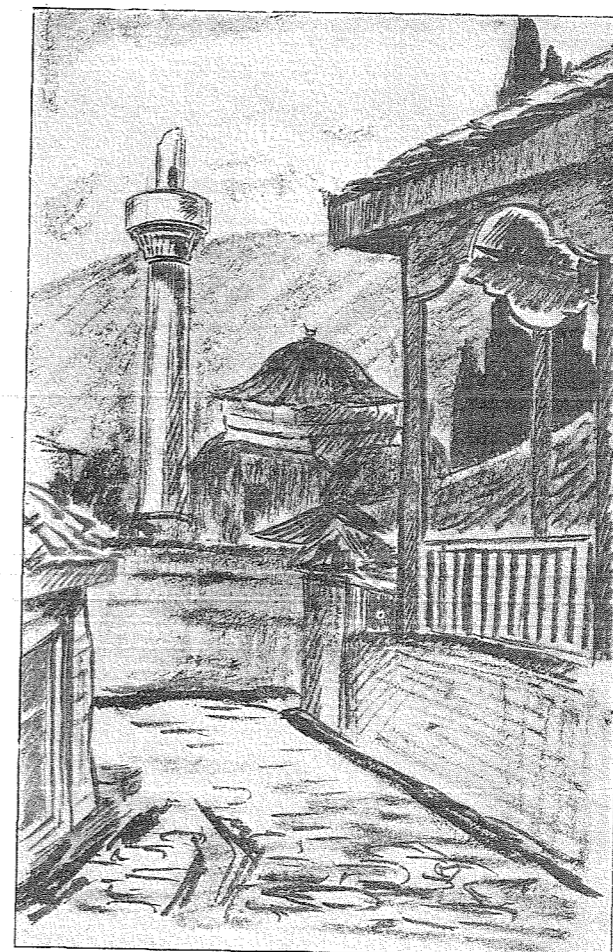
nestačily, aby se tam mohlo vše ukrýt. Generál měl úkryt hned u ložnice, spojený telefonem. A na kolejích feldbáňky připravenou draissinu k okamžitému odjezdu, kdyby hrozilo nebezpečí. Přes to však panovala stále z jara 1918 bezstarostnost. Dámy, importované z Vídně a Budapešti přijížděly k potěšení pánů důstojníků, feldkurátů a zupáků. Nikoho nenapadlo, že by se měl čeho bát. Nevidáno, tu a tam nějaká kanonáda anebo

léčit. A očkovat proti neštovicím, choleře, skvrnitému tyfu a kdo ví, proti čemu. Jsem přesvědčen, kdyby bylo vynalezeno nějaké serum proti velezradě, že by nás, Čechy, Slovince a Jugoslavce byli upíchali. Byl to stav určité nejistoty, zaháněné umělou bezstarostností.

V témž čase hlášen byl jarní »inspicírunk«. Přijede prý sám generál-major von Lerch a ten prý nic nesleví a má rád všecko štram.

Ústní podání velitelů i těch menších nebo docela malých šarší šířilo o všemocném pánu hrůzu. My, Čecháčkové, však jsme si přece řekli, že veřejně vystoupíme a si postěžujeme. Vojna byla tehdy opravdu nesnesitelná. Dření do úpadu za nesnesitelného vedra (až 60° C), bez odpočinku a stále ve strachu, o hladu a žizni. Bylo to ovšem obvyklé přesvědčení důstojníků, že čím více je rakouský

Český polní lístek ani dopis nesměly z našeho »lágru« ven. A při každé příležitosti výčitky, nadávky, zdvihání rukou a posílání se stížnostmi. My však vše mlčky a trpělivě snášeli, jako bychom věděli, že je to jen na krátko. Ať nás užijí, dokud nás tu mají. Tento stav trval asi dva, tři dny a my pomáhali si všelijak, abychom tíhu tuto snesli. Nevíme dodnes a nedovedu si uvědomiti, co bylo by

Z Elbasanu.

voják mořen a hůře živen, tím že stává se loyálnější. Před inspicírunkem však míra trpělivosti všech přetékala a poznali jsme, že nejsme sami, kteří si chceme stěžovat. Když však generál vyzval všecky, má-li někdo stížnost nebo žádost vystoupit, nebyl to nikdo jiný, než my. A bylo zle. Té neděle nezapomene nikdo z nás. Ihned jsme byli od ostatních oddělení a zakázáno nám psát domů.

však přišlo, kdyby — — — Kdyby se nebylo stalo něco, co žádný nečekal. Přilétli italská »Caproni« a s ním i nová menší letadla neznámého typu a začala opravdová podívaná. Hotové peklo, opakující se až pětkrát denně. Tím se stalo, že se na nás zapomnělo, zejména, když se vytušilo, že je opravdu zle. Začali odvážeti skladiště a »slečny« z důstojnické menáže též. Hotový zmatek, stup-

ňovaný každým okamžikem. V sobotu na to někdy v druhé polovině června bylo nám zakázáno, v případě útoku na město, toto samovolně opouštět. Město obkópáno již z dřívější doby a bude-li třeba ihned má být přikročeno k hájení města. A skutečně v neděli ráno, ještě za tmy, byla Fierra bombardována námořní flotilou. Přes naše hlavy létaly granáty, obstřelovány byly okolní baterie, umlčeny, pak zamířeno na most přes Semeni a konečně skladiště stalo se terčem a bylo bombardováno. Já přes zákaz město neopouštět byl jsem ihned rozhodnut. Opatřil jsem »ruksak« nejnnutnějšími věcmi, hlavně tabákem a s výzvou, kdo chce, nechť jde se mnou, opustil jsem město. A se mnou všichni čtyři kamarádi, kteří jsme byli tehdy hledat koně. Za městem pak cestou k mostu

převzala nás velmi ochotně italská kavalerie. To byl poslední den mé strastiplné a přímo hrůzné rakouské vojny v Albanii. Ještě týž den nastoupili jsme, vyhnuvše se velkým obloukem obsazenému městu, pochod k Valoně. Šli jsme divokým, rozčuchaným lesem, močály, do kterých jsme zapadali po pás — jako divokým Kurdistanem. Pak kolem moře po dlouhém, umožňujícím putování v nesnesitelném vedru dostihli jsme na večer, znaveni na smrt, italských zákopů.

Nebylo to přesně tak, jak jsme si to tehdy odpoledne představovali, ale bylo nutno smířiti se s osudem a přijati pohostinství italské. Smířili jsme se velmi rychle a s jinými, lepšími nadějemi šli jsme nové budoucnosti vstříc. Ne již za neznámým cílem. To však je jiná, další kapitola.

x

Z PRAHY NA PERSKÉ HRANICE

ADOLF ZEMAN

Muzika hrála zrovna před našim vagonem, zaklíněným do vojenského vlaku, který čekal na budějovickém nádraží jednoho dne ke konci ledna r. 1915, připravený k odjezdu. Můj kamarád Hrdlička, který teď klempíř v Hořovicích, troubil na »flieghornu«, dívaje se na mne usazeným zrakem. Zdálo se, že troubí pouze pro mne, tak srdcelomně — a falešně — linuly se tóny z jeho nástroje přímo do mé tváře.

A nebylo také divu. Vždyť jsme tu muziku spolu vlastně tvořili. A můj odjezd, to bylo, jako když vypadne prvá píšťala z flašinetu. Vypadne druhá, třetí a za krátko bude po muzice. Ta naše náhradní muzika u c. a k. 91. pěšího pluku v Čes. Budějovicích, to byl můj a Hrdličkův vynález, jak se co možná nejdéle »dekovat« v zázemí a nejít do fronty. To bylo tak, abych začal od Adama Narukoval jsem o mobilisaci k 88. pluku do Berouna jako kaprál, ač jsem býval »Einfährig Freiwilligerem«, vlastně »Zweijährig Unfreiwilligerem«. A to se stalo zase tak. Sloužil jsem v r. 1904—05 jako jednorozční dobrovolník u »cihlářů«, jak přezdívali 88. pluku v Tridentu a poněvadž si na mne zasedl velitel dobrovol. školy, setník Zahner (známý i v Praze, po níž se nyní spokojeně prochází), postrach to všech jednorozčáků, propadl jsem při důstojnické zkoušce a musil jsem sloužit druhý rok. Domů do občanského života vracel jsem se pouze jako kaprál a v této hodnosti prodělal jsem i troje cvičení, poslední cisařské manévry u Tábora.

Tyto manévry to byl ještě poslední cirkus nebožtíka následníka trůnu, arcivév. Františka Ferdinanda, při němž si rakouská armáda i s ním uřízla nehoráznou ostudu. Tehdy byl

odsouzen chudák gen. Auffenberg, aby to prohrál proti gen. Brudermannovi. Ale starý lišák rychlým nočním pochodem zkazil generálnímu štábu všechny rozpočty a Brudermann byl v bryndě. Byl v bryndě však i ředitel manévru, pan arcivévoda, který dal honem odtroubit konec manévru. Jeho dětičky, které stály s jeho paní na »Feldherrenhügglu«, chtěly však vidět nějakou psinu a tak pan arcivévoda nařídil velkolepý útok kavalerie na klokočský kopec. Byla to ne psina, ale opravdová konina, při níž se cizí vojenští přídelenci smáli, až se popadali za břicho a tak arcivévoda dal zase honem odtroubit. Tehdy už »odtroubili« také rakouské armádě v cizích, zejména říšsko-německých novinách a bylo téměř jisto, že kdyby ji ve skutečné válce vedli takoví arcivévodové, jako byl následník, musí to prohrát jako víno.

Tak tedy, když jsem měl už odbyta všecka cvičení a těšil jsem se, že se dostanu do landšturmu, najednou přijde ta světová válka a já musil narukovat do Berouna ke kádru. Rozloučiv se se ženou a všemi drahými, odejel jsem k večeru do Berouna. Ve vlaku jsem se seznámil s nějakým židovským agentem, Freundem, který byl válkou nadšen a ukazoval mi se zářící tváří poznámku ve vojenském pase: »Zum Kanzleidienst ausgebildet und sehr gut geeignet«. Měl to tedy »na beton«, že bude v kanceláři.

Do Berouna jsme přijeli ještě za světla a do kasáren se nám nechtělo. Zašli jsme do hotelu »U slunce«. Znal jsem hoteliera, který býval kdysi v Turnově a požádal jsem ho o nocleh. Všechno bylo přeplněno, ale našel se přece malý pokojík se dvěma postelemi, který jsme si se Židem vzali. Po dobré večeři —

snad poslední toho druhu — šli jsme si lehnout a záhy jsme usnuli jako dudkové. Po půl noci však probudil nás hluk na chodbě, začínčely šavle a ostruhy a ozvalo se klení. Náhle někdo zabouchal na dveře a hned v zápleti se dveře rozlétly.

V matném svitu žárovky objevily se postavy dvou důstojníků, za nimiž ustrašeně zíral hotelier.

»Kdo je tu?« ozval se německy úsečný hlas jednoho z důstojníků.

Žid se tetelil pod peřinou a ani nemukal, čekaje, až co z toho vyleze. Vystrčil jsem hlavu z pod příkrývky a mžoural jsem proti světlu vyjeveně.

»Kdo jste!« zařval na mne důstojník německy.

»Einjähriger Freiwilliger kaprál Zeman«, zajektl jsem mezi zuby, vzpomněv si na svou starou, promarněnou hodnost jednoručáčkou jako na spásnou záchranu.

»Wááás?« zaječel důstojník. »Zas . . . ý Freiwillig se bude válet v posteli a páni důstojníci snad mají spát na ulici? Marš, ven!« a zašvihal bičikem nad mou hlavou.

»Poslušně hlásím, my jsme si zaplatili —« zakňučel žid v peřině.

»Hubu drž — a ven!« zařval na něho pan lajtnant a tak jsme lezli z postelí. V několika minutách jsme byli oblečení a za chvíli již stáli jsme na dlažbě na náměstí. Válečné nadšení mého židovského »kriegskamaráda« povážlivě zchladlo. Kam teď? Nezbylo, než jít přece do kasáren. A tak za mnou a mým společníkem zapadla kasárenská vrata.

Čekali jsme, že hned druhý den nás obléknou do »šedivého«. Šedivá barva byla tenkrát nejnenáviděnější barva v Čechách. Dříve to byly barva černá a žlutá, teď k nim přibyla ještě šed', taková namodralá, štikově namodralá šed' polních uniforem. Ale nebylo tak na spěch . . . V berounských kasárnech byl takový zmatek, že jsem se zkrátka sebral a šel do města. Na náměstí bylo živo. Všecky hospody přeplněny. Od nádraží hrnul se právě nový zástup záložníků, v první řadě jeden z vůdců antimilitaristického hnutí s mohutní kšticí na hlavě, hrající nyní v republice vynikající roli politickou. Kuférek se mu sem tam klátil v ruce. Imunita byla ta tam a s ní

i antimilitarismus. Před frontou však ho později zachránil přece, ale ne před »štrafkompánií«, v níž se později za války octl.

Teprve třetí den se zmatek poněkud uklidnil a musil jsem jít k lékařské prohlídce. Přes svých téměř 100 kg tělesné váhy, přes svou znamenitou tloušťku, srdeční vadu, revmatismus atd. — bože, co jsem to měl tehdy nemocí — uznali mne »tauglich« a oblékli do »šedivého«. Milý žid se mi úplně ztratil, za to jsem se setkal s četnými kamarády z dob jednoručáčkových i z různých cvičení. Byl jsem přidělen ke dvanácté kumpanii třetího praporu, ale na jména důstojníků se již nepamatuji. Vehnali nás napřed do berounské školy za náměstím a připravovali k přísaze. Tento posvátný akt konal se na velkém prostranství před nádražím za obvyklých formalit.

Němci od Žatce, Podbořan atd. vyráželi slova přísežné formule »Wir schwören zu Gott dem allmächtigen einen feuerlichen Eid . . .« s posvátným výrazem a s jakýmsi visionářským nadšením. Když však feldkurát předčítal potom přísahu pro nás česky, ozvěna byla trapně neochotná. Někteří opakovali mechanicky a bez zájmu slova přísahy, jiní mlčeli, ale nejvíc jich mručelo místo přísahy: »Vlezte nám s tím na hrb, pitomové! Ani rány! Přisaháme, že se ulejeme na suchu i ve vodě atd.« Je patrné, že ti, kteří nám vytýkají, že jsme nedodrželi přísahy, většinou se mýlí, neboť nepřisahali jsme vůbec!

Po přísaze zavedli náš prapor do školy a omezili ihned dovolené »přes čas«. Je prý to už jako ve válce . . . Každý den můžeme nasedat do vlaku a hajdy na Srby. Pluk byl už celý sestaven a feldkompanie měly plný válečný stav, ale stále docházeli noví a noví záložníci. Někteří přidělovali k »Ersatz«, z jiných tvořili t. zv. »marškompanie«. Nám, co jsme byli u feldkompanie, tedy v »šedivém«, bylo jasno, že jdeme přímo do pole. Ale co je to marškompanie, to bylo s počátku zakryto záhadou. Záložníci, přidělení k záloze a k »maršce«, nedostávali dlouho žádné uniformy, anebo jen staré, modré, záplátované hadry. Roznesly se pověsti, že záložníci přidělení k »Ersatz«, půjdou hned za plukem nahrazovat ztráty. Nejlepší však že to budou

mit marškompanie. Ty pomaširujou pěšky za »Ersatz«, budou v zázemí hlídat mosty a silnice, obsazovat dobytá města atd. Nastala ohromná tlačenička, dostat se k »maršce«. Hoši se hlásili »marod«, podpláceli šikovatele, prosili . . . Marška, to byl ideál každého rakouského hrdiny.

Asi pátý den mého pobytu v Berouně potkal jsem svého Freunda. Byl dosud v civilu.

»Ty vole!« pozdravil mne přátelsky. »To ses nemoh' dostat k marškompanii jako já?«

Mlčel jsem, neboť uznal jsem svoji neši-

ký zadní školní dvůr, muži i ženy tlačili se k plotu a mluvili se svými drahými mezi příčkami. I má žena byla mezi nimi.

V poledne po menáži radili jsme se rychle k rozkazu. Každý netrpělivě čekal, až bude po rozkazu, aby mohl ven. Přišel hejtman . . . Šikovatel mu hlásil, že scházejí tři muži. Hejtman upřel své vodnaté oči na seřazené muže a vrhl divný pohled na pestrou směsici ženských obleků, lemující plot kolem dokola. Dáblský úsměšek kmitl se mu kolem rtů.

»Počkáme tedy,« řekl ledově. »Dokud ne-

Bratr Zeman jako činelist.

kovnost. Teprve později jsem ovšem seznal, jak krutě se židáček zklamal.

Přiblížila se neděle . . . Říkalo se, že v pondělí pojedeme, nikdo ovšem nevěděl, kam. Jedni říkali, že na srbské bojiště, druzí se utěšovali, že do Tyrol. Pluk čís. 88 byl totiž vycvičen pro horský terén a byl tři léta v Tridentu. Všeobecně se soudilo, že je určen proti Italii, kdyby snad ji napadlo provést Rakousku nějaký nepěkný kousek. U vrat školy od časného rána začaly se shromažďovat matky, ženy a milenky ze širého okolí, které se přijely rozloučit se svými miláčky. Zpráva o odjezdu pluku rozšířila se jako blesk. V zástupu žen byli však i muži, otcové a bratři vojáků. Nesměli jsme ven a tak množství lidu obléhalo plot, lemující vel-

budou zde všichni, nebude rozkaz a nikdo nesmí ven.« Na ta slova se otočil a šel klidně do kanceláře. Tato stvůra, která v noci při odjezdu do fronty dostala pak na nádraží cihlou do hlavy — prý od někoho z civilistů — vymyslela si svůj plán skvěle. Hejtman musil vědět, že hoši, patrně z okolí, utekli někam do svých domovů a že se před večerem nevrátí. Skutečně také jsme čekali až do večera na dvoře a v 9 hod. nás zahnali do školy. Smutné to bylo loučení za plotem, za nímž jsme vzteky skřípěli zuby a těšili pláčící a nářkáčící ženy a vtiskovali mezi příčkami poslední polibky na jejich ústa. Odjely večer, aniž jsme je mohli obejmout a ztrávit s nimi volně poslední odpoledne.

Druhý den skutečně jsme ráno nastoupili

s veškerou výzbrojí a dali se na pochod, ne však na nádraží, nýbrž do blízké obce Zahořan, kde po stodolách a staveních byla ubytována naše setnina. Musili jsme jednak učiniti ve škole berounské místo pro nové záložníky, jednak měli jsme býti izolováni jako »marsbereit« od občanstva ve městě a od ostatního vojska. Začal život jako o manévrech. Ráno jsme chodili do okolí na cvičení, odpoledne s námi drželi kadeti školu. Večer jsme se váleli na návsi. Hned po našem ubytování v Zahořanech se rozkřikly poplašné pověsti. »Francouzi provázejí v automobilech přes Čechy zlato do Ruska a byli prý i zatčeni francouzští špioni, u kterých nalezeny byly hole, v jichž dutinách byly ukryty tyfové bacily.« Začalo hlídkování na silnicích i mostech a zadržování všech automobilů a podezřelých vozů.

Asi třetí den byl jsem komandován na »hauptwachu« jako »wachtkomandant« s 8 vojáky. V rozkaze bylo oznámeno, že v kraji objevily se podezřelé osobnosti — mezi jinými jakýsi italský důstojník-vyzvědač, jenž jezdí prý v převlečení na kolech krajem — a že »wachtkomandant« musí od 8. hod. večerní uzavřít veškeré hlavní příchody do obce a zadržet každého, kdo jde do vesnice. Vědom si vážnosti situace, vyplnil jsem rozkaz dokonale.

Do Zahořan vede od severozápadu jediná silnice od Hudlic, z vesnice pak k východu jde cesta k Machovně a k jihovýchodu silnice ke Králově Dvoru na hlavní silnici k Berounu. Postavil jsem hlídky po 2 mužích na obou koncích silnice a také na cestu, vedoucí k Machovně a nařídil, aby každého po 8. hodině jdoucího do vesnice ihned zadrželi a odvedli na strážnici, která byla na návsi v hasičské boudě. Rozumí se samo sebou, že v půl deváté měl jsem půl vesnice v boudě, z níž se ozýval nářek a spílání zavřených.

Po chvíli přiletěl hejtman celý rudý. Patrně už se dověděl o božím dopuštění na hasičské strážnici.

»Kdo je zde wachtkomandantem?« řval už z dálky.

»Einjähriger Freiwilliger kapral Zeman meldet sich gehorsamst,« hlásím se zvučně.

»Na, natürlich... Einjähriger — Sie Trot-

tel — Sie,« řval hejtman, »co to děláte za volovinu?«

»Podle rozkazu, pane hejtmane!« hlásím klidně a opakuji rozkaz.

Setník zrudl. Patrně si vzpomněl, že skutečně zapomněl v rozkaze dodat, »zadržet každého p o d e z ř e l é h o«, kdo jde do vesnice. Měl jsem rozkaz zadržet k a ž d é h o a tak bych byl zavřel i pana starostu, ač jsem právě v jeho stodole spal a dobře ho znal. Hejtman propustil půl zavřené vesnice na svobodu a odešel. Hned v zápětí jsem byl odvolán a nahrazen jedním starým četařem. Pan hejtman prý si se mnou ještě promluví. A skutečně si se mnou také promluvil hned druhý den, ale už naposled.

Ráno jsme totiž měli velké pochodové cvičení. Vyrázili jsme ze Zahořan a táhli zaprášenou silnicí Berounem, přes Pražské předměstí někam ke Vráži. Sluníčko začalo připalovat a šlo se mi těžce. Táhnout téměř sto kilo, jež vážila má tělesná schránka a k tomu ještě na hřbetě všecko c. k. příslušenství, nebyla maličkost. Bylo mi horko, špatně se mi dýchalo, bolely mne nohy a k tomu mne trápilo ještě nekřesťansky zlověstné zvířátko v rozkroku. Tahle potvůrka se obvykle podceňuje a zesměšňuje. Ale ptejte se starých válečníků, co je to za trápení.

Tu a tam začali někteří posedávat a v zadních řadách vzrůstala se nespokojenost. Na vršku za Vráži mne to už dohřálo a sedl jsem si do škarpy. Setnina pomalu mizela v ohybu silnice. Čert ví, kam až ji hejtman hnál. Sedím chvíli a přemýšlím o svém trpkém osudu, když tu objevil se v záhybu voják Zápal — takto v civilu uzennář — a povídá: »Desátníku, pojdme domů. Co pak jsme vobecní? Honit se za kumpačkou, ani mi nenapadne!«

Rada byla vskutku moudrá. Zvedl jsem se, a šel se Zápalem. Za chvíli jsme přišli na nového ztracence a pak na dalšího. Než jsme došli k Pražskému předměstí, bylo nás sedm mušketýrů. Horko bylo a pot se z nás lil. Žižeň jsme měli jako na rovníku.

»Pojdme hezky z cesty, támhle do putyky,« poradil kdosi. Tato rada shledána ještě moudřejší. A tak jsme odbočili ze silnice a zašli do hospody, kde byl chládek jako v ráji. Posilnivše a osvěživše se, vydali jsme se na

další cestu a učinili podobnou zastávku ještě v Berouně a pak v Králově Dvoře, kde bylo zvláště útulno. To bylo už hezky k poledni.

V hospodě popíjel s námi nějaký dobrák ze Zahořan, který měl venku stát žebříňák. Nepospíchali jsme, neboť měli jsme v úmyslu přijít domů později než kumpanie a vymluviti se, že jsme ji nemohli najít. Poněvadž už kompanie dávno asi byla doma, vydali jsme se konečně na cestu a tatík ze Zahořan nás svezl na žebříňáku.

Jedeme — když tu náhle v zákrutu silnice sedí vojáci v příkopě. »Hrome, co to je za vojáky?« zahučel Zápal. »Vždyť je to naše setnina.«

Skutečně, byla to ona. Na vyhnutí či slezení nebylo už pomýšlení. Strejce s vozem jel dále. Jedeme řadami vojáků, kteří po nás pokřikují. Ze škarpy se vynořila známá postava hejtmanova.

»Halt — co je to?« upírá na nás své vodnaté oči. »Kaprále, kde jste byli?« táže se mne přísně. Hlásím mu, že jsme nemohli dále a ztratili jsme kompanii. Hledali jsme ji marně a vracíme se tedy zpět.

»Hm« — zavrčel hejtman ledově. »S vozu dolů! Hned, jak přijdeme domů, všichni k marodvisitě a kdo nebude uznán, běda mu! Já už vám zvednu mandle, vy čistá chásko!«

Schlíple lezli jsme s vozu a polední menáž nějak nám zatrpkla. Odpoledne smutně táhli jsme se k marodní visitě.

Lékařem u našeho praporu byl dr. Hněvkovský, který je dnes lékařem v Hořovicích. Měl právě plné ruce práce a zrovna měl v parádě jakéhosi nešťastníka, který ležel na znaku na nosítkách. Milý lékař zvedal mu nohy a voják se šklebil.

»Co to s ním dělá?« přitočil jsem se k sanitérákovi. »Co mu je?«

»Má ischias,« povídá vážně saniták. »Když mu zvedne nohy, tak ho to bolí v kyčlích.«

Zamyslíl jsem se a v malém okamžiku vznikla ve mně geniální myšlenka. »Ach, mám ho — ischias! To je přece něco docela jiného, než nějaká pitomá srdeční vada, dechavičnost anebo něco podobného.« A tak čírou náhodou jsem objevil, co mi vlastně schází.

Když Dr. Hněvkovský odbyl pacienty, po-

»...Dejte panu hejtmánovi koňa,« zabečel jsem po celé louce.

dávám mu jako desátník »Marodenbuch«, do níž nás bylo všech sedm zapsáno.

»Co chcete?«

»Pan hejtman nás posílá k visitě a že nás zavře, až budeme černí, když nebudeme uznáni,« povídám zkroušeně.

»Teď není žádná marodní visita. Přijďte ráno!«

»Pan hejtman nás poslal...«

»Tady jsem já hejtman,« odsekl Dr. Hněvkovský, »přijďte zítra!«

Vracíme se tedy zpět. »To je nějaký pořizek,« strachoval se Zápal. »Ten nám to zejtra nakreslí.«

»Ale k něčemu je přece dobrej. Nemusíme zítra ráno alespoň na »übung«,« poznamenal jiný.

Druhý den jdeme znovu k visitě. Odpočinuli jsme si přes noc a vypadali jsme všichni jako tuřini. Když jsem předstoupil před doktora, ptal se mne, co mi schází.

»Ischias,« povídám mu smutně. Dr. Hněvkovský obeplul svým pohledem oblé obrisy mého přitloustlého těla a zdálo se mi, že tomu nechce příliš věřit.

»Trápí mne to už dlouho,« vysvětluji,

»měsíc před mobilisací jsem s tím ležel jako lazar a nemohl jsem se ani hnout. Musili mne vozit na kolečkách a proto jsem tak ztloustl.«

Doktor se odvrátil, patrně, aby nevyprskl v smích — a nařídil, abych si lehl na nosítka. V tom už jsem byl doma. Lehl jsem si a ještě ani neměl nohu v ruce, už jsem se šklebil bolestí. Doktor nehnul ani brvou. Pak nařídil, abych dal kalhoty dolů a když jsem tak učinil s ruměncem na tvářích, lehce mne píchl, patrně špendlíkem do boku. I o tom jsem byl už informován a kdyby mně byl vrazil — s odpuštěním — snad podávky do zadnice, nebyl bych ani hnul brvou.

»Hm, máte prudký ischias,« povídá doktor vážně. Ale co s vámi? Dám vás k Ersatz.«

Ve mně se zatajil dech. K Ersatz! Proč ne raději k marškompanii? Ta přece přijde až po Ersatz na řadu, bůh ví kdy.

»Nešlo by to, poslušně prosím, raději k marškompanii?« ozval jsem se nesměle a vzpomněl si na svého žida.

»Blázníte, člověče?« zabořil mi v tvář dr. Hněvkovský své oči. »Jste u Ersatz«, dodal pak úsečně a znamenal to do knihy.

Bylo po marodvisitě. Uznal nás všechny do jednoho. Tři jsme šli k »Ersatz«, ostatní čtyři dostali několik dnů »ležet«. Zlatý doktor Hněvkovský . . . Ostatně vykládal mi později můj přítel Hrdlička, že hned první den mobilisace pustil ho domů na 14 dnů. Škrábl se při svém klempířském řemesle do palce u prstu a dr. Hněvkovský ho poslal domů — na zápal slepého střeva. Byl by poslal domů nejraději celý regiment, kdyby to bylo šlo.

A tak se stalo, že pan hejtman už mi nohy neudělal. Ještě týž den šli jsme my tři do Berouna, shodili jsme se sebe šedivý mundur, oblékli nás do záplatovaného, modrého a poslali na Zálabí do jedné hospody hned za mostem, kde byli ubytováni rezervisti.

Bože, to byla cháska. Samý starý mazák a učitel, samá »šperklapka«. Uvíтали nás do svého středu přátelsky a ten večer se pilo, až se hory zelenaly. Ve 14. roce se v zázemí vůbec moc pilo . . . Na Zálabí jsme byli asi týden. Chodili jsme na velkou louku u Berounky a cvičili rezervisty, z nichž většina nevěděla ještě, jak brát flintu do ruky. Nad celým

záložním »batalionem« velel jakýsi hejtman, rodem Polák, dobrotisko chlap, víc »civil« nežli voják, ale potrhly až hrůza. Když se rozčilil, začal vždy shánět svého koně, kterého musil mít na cvičišti.

»Koňa, dajte mi koňa,« začal vždy křičet pronikavým, ječivým hlasem a vyskočil na kůň, aby si několika skoky ulehčil.

Jednou stojíme tak na louce a cvičíme své »glidy« rezervistů, zacházet s flintou, ládovat dřevěné »spielpatrony« atd. Najednou přiběhne z města voják a podává hejtmanovi nějaký telegram. Hejtman okamžik čte a pak začne skákat a křičet jako posedlý.

»Koňa — nein koňa — herstellt — — šaržén zu mir.«

Seběhli jsme se k němu a rozestavili se do předepsaného půlkruhu.

»Přišel telegram,« začal hned hejtman, salutuje nám na pozdrav, »že letí od Budějovic nepřátelský aeroplán. Sie Feldwebel, poslat dva muže pro »veršlag« ostrých. Hned nechat všecko naládovat a čekat — Abtréten!«

Roucházešli jsme se jako vyjevení.

»Vědyť nás ti chlapi postřílejí,« hrozili se někteří. »Což je možno dát jim nabíjet ostré patrony, když je neměli ještě v ruce?«

Ale za námi se ozvalo mečivé, jakoby zoufalé volání:

»Koňa, dajte mi koňa!«

»Koňa, dajte panu hejtmanovi koňa,« zabečel jsem po něm na celou louku. Všechno se dusilo smíchem, ale pan hejtman nechápal moje uličnictví a vděčně kvitoval mou úslužnost. Zatím skutečně přihnali se dva maníci s bednou plnou ostrých patron. Rozbírali jsme je rychle a dávali hochům.

Ládování skončilo, až na tu a tam nějaký výstřel do vzduchu, dobře. Za okamžik všechno mělo naládováno, pušky namířeny byly do vzduchu a čekalo se, až přiletí avisovaný aeroplán. Rozumí se samo sebou, že nepřiletěl . . . Nastal pak zase strašlivý okamžik, vyndávání patron. Dalo to ovšem práce víc, ale dopadlo to také dobře. Nebylo mrtvých, ani raněných.

Na druhý den přišel rozkaz všecko spakovat a večer, že se budeme stěhovat pěšky — do Prahy. Opravdu vyšli jsme v 9 hod. večer a ráno dorazili jsme do Černínských

kasáren. Disciplína nebyla žádná . . . Sotva jsem shodil pušku a výzbroj, už jsem se hnul domů k ženě, která leknutím či vlastně radostí div nepadla na rozžhavenou plotnu. Tak náhle jsem se objevil v Praze.

Z Černínských kasáren přestěhovali jsme se po několika dnech do Vršovic, do krásné budovy obecných škol v Heroldových sadech a začala nám ideální doba »rekrutenausbildungu« čili »výcviku rekrutů«, které nám posílali z Berouna. Teprve nyní jsem pochopil rozdíl mezi »Ersatz« a »Marschkompanii«. Tož jsme na polo skoro jisti. Budeme vychovávat nadějně rekruty v hrdinné válečníky tak dlouho, dokud budou mít v Rakousku koho odvádět. A my — my, šarže a učitelé válečného lidu, my půjdeme až — naposled. A poněvadž celá ta válka nemůže přece dlouho trvat, nepůjdeme tam asi vůbec!

»Ó, můj židovský příteli, který asi jedeš už někde na srbskou neb haličskou frontu,« pomyslíl jsem si, »jak jsi se tentokrátě přepočítal.«

Bydlil jsem doma v Praze na Novém Městě, ve Smetanově ulici. Ráno vždy před 7. hodinou jsem jel pěkně tramvají do Vršovic, v poledne si zajel k ženušce na oběd a odpoledne ve 2 hod. už jsem byl zase ve Vršovicích. Po 5. hodině, po rozkaze, rychle zase domů do civilních šatů a bylo po vojně. Jen někdy jsem si naschvál oblékl komisišáť, obul se do obrovských erárních bot a jako strašák chodil po tehdejší »Ferdinandce«, anebo se šel ukázat do Tůmovky, do restaurace »U Vejvodů« nebo k »Flekům« svým kamarádům. Měli ze mne ovšem ohromné gaudium . . . Totéž ostatně dělal kolega novinář Egon Ervin Kisch na Příkopě a v německé společnosti.

Ve Vršovicích vodili jsme rekruty pod vinohradský pivovar na svahy nad nynější Ruskou třídou, kde jsme je cvičili. Jakživi neměli ještě žádní nováčkové tak lehkou vojnu a takový »abrichtung«, jako tehdy. Prováděli jsme s nimi prostě takové koniny, že kolem zevlující občanstvo se nemohlo udržet smíchy. Zde jsem se spřátelil také s frairem Hrdličkou, který musil konečně — uzdraviv se ze svého »náručního« slepého střeva — také narukovat. Pojila nás oba zvláštní sym-

Kde se vzal, tu se vzal náhle Hrdlička s »Higlhornou« a upadl mi do hry.

patie, neboť jsme si dělali z té vojny psinu, až Bůh bránil. Rekruti jen hořeli touhou, dostat se pod naše paedagogická křídla . . .

Až náhle přišla pohroma . . . Vojenským pánům po smutných zkušenostech s Čechy na frontě napadlo, že bude dobře, rekruty trochu rozmíchat a tak přidělovali hochy z obvodů většinou českých pluků ke smíšeným a tak také nové odvedence od 28. a 88. pěšihopluku přidělovali k 91. pěš. pluku a jiným. K výcviku potřebovali ovšem u kádru 91. pluku v Čes. Budějovicích »tüchtig« šarže, které uměly česky i německy. Nastalo vyjednávání a zákulisní, diplomatické pletky, spojené s podplácením šikovatelů. Žádnému se ovšem z Prahy nechtělo. Nakonec to odnesla naše dvojice, já a Hrdlička a ještě jedno neštěstí kumpanie, fraitr Čermák, takto krejčí v civilu. Všichni tři musili jsme do Č. Budějovic. Pro mne byla to ovšem strašná rána a k tomu tato okolnost ještě hrozila mi domácí roztržkou. Někdo totiž nakukal mé ženě, že prý je to s těmi Budějovicemi moc divná věc. Že prý tam vlastně asi jedu rád, poněvadž je tam výborné pivo a jsou tam hezké holky. A že prý jsem tam ani nemusil, ale že jsem si to zaonačil sám. »To víte — Svoboda, svobodička na vojně, to láká.«

Pravalo to dlouho, než jsem ženu přesvědčil, že je to naopak trpký osud a že není žádná naděje, že musím do Budějovic. A tak jsme se na konec těžce rozloučili.

V Čes. Budějovicích byli jsme přivítáni náramně srdečně. Zprvu jsme ani nechápali toto přátelství, avšak asi za měsíc jsme je pochopili. V Č. Budějovicích byla veselá vojna, nes to mohu i ženě přiznat. Byla to vůbec v r. 1914 v Čechách vojna velkolepá. Menáž výborná, uzené maso s knedlíkem, vepřové zelím na denním pořádku a porce ohromné. Pivo v Č. Budějovicích teklo proudy. I německý měšťanský pivovar nestačil vyrábět své břečky. My dávali ovšem přednost našemu z českého akciového pivovaru. To byl malvaz, Bůh mně netrestej, jako křen. Čas jsem rychle ubíhal. Byli jsme ubytováni částečně ve Staré škole za Mariánským náměstím na konci Staroměstské ulice vedle poště Bayerlovy fabriky. Hned vedle školy byla znamenitá Vlčkova budějovická pivnice, kde bylo pivičko jako křen, na druhé straně byla více německá restaurace »U zeleného stromu«, která patřila městskému radnímu Neumannovi. V obou hospodách byl klavír a bylo tam každý večer živo. Více jsme však chodili k Vlčkovi. »U zeleného stromu« se scházela společnost smíšená, chodilo tam hodně budějovických občanů, kteří o sobě říkali: »My nejsme Němci, ani Čechové, my jsme Budweiser«. Byli to celkem dobří lidé. Chvilku jsme chodili ráno na velký exercírák na Čtyři Dvory, kde jsme dobývali »Plohnnerhof« a učili rekruty maširovat »direktion na ten komín« nebo »na ten košatý strom« a odpoledne jsme je vodili na louku vedle Bayerlovy fabriky. Udělala se švarmlinie, rekruti se zahnalí na břeh řeky nebo do dolíku a vypravovaly se anekdoty.

Velitelem našeho ersatzbatalionu byl hejtman Bauer, starý to Vídeňák. Nebyl zlý, ale hrůza až hrůza. Pravým velitelem byl však šikovatel Judl, který býval v civilu a vyslím, zase je nějakým úředníkem zasílatel-ské firmy, tuším, Plohnovy v Praze. To byl duch celého praporu, austriák od kosti a člověk, který měl komisi krev v žilách. Prototyp rakouského válečného zupáka v nejhorším slova smyslu. Hrál si na vzdělance a

snažil se chovat jako důstojník. Byla to také jeho tajná touha, nějak se vyšplhat k této hodnosti. Tito »váleční zupáci«, nově vypečení ve výhni války z různých záložních šarží, byli vůbec zvláštní kastou pro sebe, lišící se od starých, poctivých felveblů z povolání. Dlužno přiznat, že takoví staří, rakouští šikovatelé byli sice vojáci od kosti, ale s vojáky mívali často soucit a porozumění. Také jejich rakušáctví bylo zcela jiného druhu. Bylo to rakušáctví existenční proti dobrovolnému rakušáctví takového válečného zupáka.

Judl měl ke mně jisté ohledy. Věděl, že jsem redaktorem a pak jsem byl přece jen starý jednoročák. Tehdy, jak známo, jednoročácká práva nám starým, nepodařeným Einjährigern byla vrácena a mohli jsme se podrobiti dodatečně nové důstojnické zkoušce. Já však neměl jsem dosud žádné touhy státi se důstojníkem a stačila mi ta třetí frčka, kterou jsem získal v Budějovicích za výborný výcvik rekrutů. A pak — dalo se jako prostá šarže lépe ulejšvat.

Ale jednou se stalo něco, co povážlivě otrásl naši vírou, že zůstaneme až do konce války u rekrutů a z čeho konečně poznala naše trojice od 88. pluku, proč jsme byli tak radostně svými kolegy od 91. pluku přivítáni. Asi za měsíc našeho pobytu v Budějovicích tvořila se totiž z narychlo vycvičených rekrutů marškompanie a s ní zároveň měli jít 4 poddůstojníci. K svému překvapení byli jsme to my tři osmaosmdesátníci a jeden pětatřicátník od plzeňského pluku. Ach, tak to tedy bylo . . . My ubožáci, od cizích pluků, jsme tedy byli první na řadě. Znovu jsem oblékal ten prokletý »hechtgrau« oblek na tělo. Všecko šlo náramně rychlým tempem, takže ani jsem se nemohl rozloučit se ženou. Celá kompanie byla již připravena na malém prostanství před školou. Jakási babka se přitocila k nám a rozdávala hochům kousky slovanské trikolory. Hoši dávají si stužky na čepice. Po chvíli byl dán ještě povel k rozchodu a mělo se čekat na školním dvoře. Všichni zatížení výzbrojí, tlačí se do školní budovy, když v tom vyřítil se ze školy kaprál Popper, žid, který byl magacinérem. Ostřížím zrakem pohlédne na čepici prvního rekruta, urve mu s ní stužku a hodí ji na zem.

»Nestydíte se?« hřměl na hochy. »Vždyť je to velkosrbská trikolora. Za to byste mohli viset.« A jako zběsilý začal strhávat ostatním trikolory s čepic. Mezi zvědavým obecnstvem nastalo reptání. Babce jistě nenapadlo ani v myslí spáchat nějakou velezradu, prostě tak — dala hochům slovanskou stužku. Ostatně dávali si je na čepice i šumavští Němci svorně vedle černožluté, velkoněmecké i vedle medailonku s Panenkou Marií.

Zuření Popprovo mne dohřálo. Přitocil jsem se k němu a povídám: »Nedělej tady divadlo. Podívej se, jak ti civilové jsou roztrpčeni. Počkej, až budeme ve škole a na dvoře se to hochům řekne.«

Popper se skutečně ztišil a zalezl. Jakmile jsme vešli na dvůr, přistoupil jsem k veliteli marškompanie, nadporučíku Müllerovi a vykládám mu celou věc. Byl to Němec, odněkud ze Štýrska, záložní důstojník, ale člověk vzdělaný a mírný. Byl již jednou raněn a musil nyní po druhé na frontu. Radil jsem, aby řekl hochům, aby sundali všechny stužky vůbec s čepic, že se tak nejlépe zabráni nedorozumění. Schválil to, dal nastoupit setnině a nařídil mi, abych to jako nejstarší četař vojákům vysvětlil. Měl jsem k nim velkolepou, vlasteneckou řeč. Vysvětlil jsem jim, že rakouský voják není ani Němec, ani Čech, a že nejkrásnější jeho ozdobou je jeho rakouská uniforma a frantik na čepici a proto že nepotřebuje se opentlovat jako nějaká nevěsta fábory. Pan nadporučík že nařizuje, aby se sundaly všechny mašličky.

Hoši poslechli a i Němci sundali černožluté a velkoněmecké pentličky a bylo dobře.

Sotvaže jsem dal povel k rozchodu, dal si nás poddůstojníky zavolat šikovatel Judl a usmívaje se jaksi nakysle a šilhaje svým pravým okem, sděloval nám překvapující zprávu, že nepůjdeme nikam. Setnina totiž měla jít jen s jedním frajtre. A tak to odnesl nebohý pětatřicátník. Dovedete si představit, jak ze mne zase letěla »hechtgrau« uniforma a s jak radostnými pocity jsem lezl do »modrého«.

Ale od onoho dne přece jen jsem měl už červa v hlavě a úporně jsem přemýšlel o tom, jak zabránit po druhé tomuto nebezpečí. Pluk měl v Srbsku v prvých bojích hrozné ztráty

A jako zběsilý počal všem strhávat trikolory.

a bylo jasno, že záhy bude nutno posílati s marškompaniemi stále více a více šarší. Peckli se sice na rychlo váleční frajtrové i kaprálové z jednoročáků i obratnějších vojáků, ale bylo třeba i starých, zkušených poddůstojníků. Že budeme první na řadě já s Hrdličkou a Čermákem, to bylo už jasno. A tak za několik dnů, když začalo se mluvit o nové »maršce«, jsem se rozhodl. »Musím-li již jít na frontu, bude to snad přece jen lepší, když tam půjdu jako kadet,« myslil jsem si, »než jako obyčejný fíra.« Ale co hlavní, koukalo z toho nejméně jistých 6—8 neděl v zázemí, neboť nejprve musil bych prodělávat krátký důstojnický výcvik. Hlásil jsem se tedy k opakování důstojnické zkoušky. Bylo mi to povoleno . . . Přišel oberst Schager a několik starých pánů a dobýval jsem s naší kompanií za Budějovicemi »Plohnnerhof«. Vyhrál jsem to na celé čáře. Řval jsem komanda jako tur. S dvěma »cuky« jsem dělal frontální angrif, s jedním obchvat lesíkem a čtvrtý, jako reservo, dosadil jsem na konec. Kluci řvali »hurá«, jako když je na nože bere, a stříleli — totiž markýrovali střelení tleskáním do dlaní nebo mlácením bot o sobe — až to cvakalo. Neměli totiž dosud flinty, poněvadž Rakousku už tehdy nějak docházely. Bylo to prostě velkolepé. Hejtman Bauer se rozplýval chválou a hned mne zadal k povýšení. Ale za dva dny to přišlo zpět.

Ukázalo se, že jsem k 91. pluku pouze přidělen a ne přeložen, že zůstávám u 88. pluku a ten, že mne musí povýšiti sám. Hned tedy to šlo k 88. pluku — a tam to uvázlo. Teprve za několik dnů přišla zamítavá odpověď. Že prý mám špatný »Beschreibung« ještě z dob jednoročáckých a že teprve až ukázu statečnost v poli atd. . . . To byl konec mých nadějí . . . Neboť s tou statečností v poli to přece nemohli myslet vážně?

Ten večer ze zoufalství jsem pil u Vlčka jako duha a mlátil do klavíru jako zběsilý. Ten večer vůbec byla nádherná nálada a kde se vzal, tu se vzal náhle Hrdlička s »flighornou« a vpadl mi do hry. A netrvalo to ani deset minut, zakvíkl vedle nás klarinet a zaplakaly housle. Někdo začal mlátit na buben, který od předešlé muziky stál ještě v rohu za pianem a brnkat na basu, která se rděla vedle bubnu. To už jsem odběhl od klavíru a popadl činely, které se válely pod pianem a už to šlo.

Druhý den ráno hejtman Bauer chodí po cvičišti a stále se usmívá. V přestávce si zavolal poddůstojníky a ptá se:

»Kdo pak to včera večer hrál vedle školy v té hospodě?«

Přihlásil se Hrdlička, pak jeden kaprál, Němec, který pískal na klarinet a kaprál Svoboda, který býval před válkou kapelníkem někde v Bulharsku a brnkal na basu.

»To je výborné,« kývl spokojeně hlavou hejtman Bauer, »uděláme to — uděláme«, opakoval si pak jako pro sebe a milostivě nás propustil.

Ještě ten večer četl šikovatel Judl v rozkaze, aby se přihlásili všichni hudebníci, že se utvoří »Kompaniemuzik« a kaprál Svoboda, že se komanduje jako kapelník. V tu ránu bylo jich přihlášeno jedenáct.

»A co ty?« kývne na mne Hrdlička.

»Já?« usmívám se kysele. »Snad nebudu při marši tahat na hřbetě piano?«

»Což neumíš, troubo, na nic troubit?«

»Ne, leda na tuplák.«

»Tak budeš tlouct činely.«

»Jakživo jsem je neměl v ruce.«

»Za dva dny se to naučíš. Hlavní, že znáš noty a umíš počítat,« dodává mi mysl pan kapelník Svoboda.

A tak jsem se stal činelistou u vojenské muziky. Nejlépe to vyhrál Hrdlička. Byl totiž v civilu také kapelníkem a měl nějaké nástroje doma. Dostal tedy dovolenou na dva dny, aby nějaké nástroje přivezl a přetáhl to o celý týden. Nastaly nám pak skvělé časy. Ráno jsme cvičili v prostorném sále Bayerlovy fabriky řízné pochody a jen odpoledne jsme execirovali s rekruty. Za 14 dnů jsme už vyrukovali na velký execírák a vyhrávali rekrutům k defilírce i po cestě domů. Muzika se tak zalíbila obrstovi Schagerovi, že dal ihned rozkaz po batalionu a přetvořil naši bandu na rezervní hudbu 91. pěšího pluku. To byla ovšem ohromná věc, neboť to již znamenalo ulevvárnu do konce války u muziky.

Ale Pán Bůh miní a Žid mění . . . Milý kaprál Popper ukradl něco v magazíně, proštouchlo se to — anonymní udání — a Popper musel za trest ihned k marškompanii. To byl také totiž neobyčejně zajímavý zjev v rakouské armádě. Jakmile někdo něco provedl — musil za trest k maršce. Umírat za císaře pána a vlast bylo tedy trestem a potupou a ne hrdostí a ctí, jak nám kázal feldkurát a cpali to do nás žurnalističtí šmokové v »Bohemii« a »Tagblattu«. Následky této události byly pro mne netušené a neblahé. Popper totiž dostal vztek, že musí do fronty a poněvadž mne a kapelníka Svobodu měl v žaludku, denuncoval nás v místním německém plátku, že prý u hudby se skrývají aktivní jednoročáci a poddůstojníci, zatím co ranění hudebníci od původní hudby 91. pluku nemohou se k hudbě dostat a musí po vyléčení zpět do fronty. Ranění muzikanti se skutečně již vraceli ze Srbska, kde jako celý pluk i hudba byla rozbita na cucky. Poněvadž se v novinách útočilo i na obrsta, začalo vyšetřování, kdo to tam dal a při výslechu jsem já i kapelník Svoboda vyslovili oprávněné podezření, že asi Popper. Ale Popper se pomstil. Sdělil, že ho podezříváme jen ze vzteku. Já prý jsem tehdy, když jsem byl přidělen k marškompanii, schvaloval, že vojáci se ozdobili velkosrbskými trikolorami a on prý mi to vytkl. Proto, že mám na něho vztek. Svobodu pak jednou u školníka, kam jsme chodili ráno na kávu, zakřikl, když řekl, »že

si nechá ruku useknout, jestli to Srbové prohrají.«

Věc začala zapáchat vyšetřováním. Popper si sice nepomohl a na frontu musel, ale nám zavařil horkou kaši. Já jsem se ospravedlnil, ale musel jsem od muziky, poněvadž se našel skutečně už aktivní činelista, který se vrátil z nemocnice. Za to nebohý Svoboda to odnesl, musel k marškompanii a hned v prvním boji padl.

Jakmile jsem se octl opět u rekrutů jako instruktor, věděl jsem, že už je zle. Šarží bylo čím dále tím méně a tak blížily se vánoce. Nikdo nesměl z Budějovic, dovolené se vůbec nedávaly. Odůvodnili to tím, že vojáci na frontě také nemohou jeti domů slaviti vánoce. Utíkali jsme tedy tajně. Poněvadž hlavní nádraží bylo přísně stráženo, běhali jsme za tmy až na dvě stanice od města, abychom se dostali domů a opět nočními vlaky jsme se vraceli.

Když se blížil štědrý večer, zavolal si nás hejtman Bauer a že by rád, aby rekruti měli hezký stromeček. Jako na jednu z nejstarších šarží a osvědčeného pořadatele švand připadl na mě úkol, abych věc uspořádal.

Koupil se tedy velký vánoční strom a postavil se v prostorném sále Bayerlovy fabriky za starou školou. Vyzdobili jsme ho svíčkami a papírovými řetězy i cukrovím.

Na dlouhém stole rozloženy byly dárky, které se zakoupily z »menageersparnisů«, pro každého vojína sáček jablek, ořechy, vánočka a cigarety. Ale byla tu ještě kupa cigar, krátkých, kub a virginií. A tu přišel pan hejtman na krásný nápad. Přivázat cigara za nitky na stromeček, takže za chvíli byl celý stromek hotová trafika.

»Poslušně hlásím, pane hejtman,« osmělil jsem se namítat, »že by to mohlo špatně dopadnout. Budou se o to trhat. —«

»Nesmysl,« odbyl mě pan hejtman. »Koukejte, jak to je krásné a jak to bude hochy těšit, až si bude moci každý utrhnout . . .«

Přiblížil se slavnostní večer.

Mužstvo se shromáždilo v jednom konci síně a stromek zazářil. Zazářil i pan hejtman vnitřním štěstím.

Němci začali štimovati hlasy a za okamžik již linuly se z jejich hrdel dojmavé tóny písně

»Stille Nacht, heilige Nacht«. Dozpívali . . . A teď měli začít Češi . . . Hoši dlouho nějak nemohli se k tomu dostat. To »Narodil se Kristus pán, veselme se« nešlo jim nějak z hrdla. Jaké pak veselí. Takhle »Šup sem, šup tam, s námi už to nevyhrajou —« To ještě . . . Ale veselme se — — —?

Odzpívali však píseň jakž takž a každý už měl oči na štopkách a viděl jen pytlíky s jablky a zlatově se lesknoucí vánočky. Tehdy ještě bylo mouky dost! Nastalo rozdělení. Jeden po druhém chodil kolem stolu, s něhož jsme jim podávali dárky.

Pak se seskupovali na druhé straně síně kol vánočního stromku, který melancholicky zářil do tmy a jakoby voněl tabákem.

Pan hejtman byl samý úsměv. — —

Konečně byla nadílka skončena a pan hejtman předstoupil před celou tlupu. Dlouho k nim něco mluvil německy, spletl si vlast s panem císařem, vánoce s válkou, udatnost před nepřitelem s tichým rodinným štěstím a čert ví co ještě. Někteří Němci slzeli, Češi se pošťuchovali a jeden Kladeňák zcela zřetelně zabručel vzadu, když už mu to dlouho trvalo — »Kdyby raději neblbnul.«

Ale pan hejtman už byl hotov. — — Přál všem dobrého zažití, napomínal své svěřence, aby nesežrali najednou celou vánočku a ujistil je, že ví, že po takovém jabličku chutná znamenitě cigárko. —

Nuže, připravil jim i tu rozkoš dnes.

Hle, tuhle vánoční stromek, plný kuřiva.

Pan hejtman rozevřel široce ruce a kývnul na stromek, zakončil svou řeč:

»Und nun, nehmts' Euch, Kinder — — —

A nyní vezměte si, děti — — —«

Na ta slova »děti« vrhly se jako smečka divé zvěře na stromek, strom stržen v zběsilém útoku, octl se na zemi a utlá tilka kub, portorik a viržinek chrastěla pod komisními botami a tříštila a lámala se v křečovitě se rvoucích rukou. Dým čadících, rozšlapaných svíc čpěl vzduchem a za několik vteřin zbyl z vánočního stromku jen holý, orvaný, smutný trup. Pan hejtman utkvěl na mně nejistým, rozpačitým pohledem. Pak si jen odplivl a za slinou již ve dveřích letělo z jeho úst typické »Saubande«.

Ještě štěstí, že jsem zachránil pro nás, »pá-

Lešem hvizdlo několik kulí a šikovatel padá mrtev s roztaženými rukama.

ny poddůstojníky«, balíček viržinek, které jsem v předtuše příštích věcí nerozvěsil.

Hned po Novém roce začala se sestavovat nová marškompanie, myslím už devátá, a byl jsem k ní přidělen i já. To už »páchlo krchovem«, jak jsme říkali. Hlásil jsem se ihned »marod« a byl jsem opět uznán. Choval jsem stále opis z marodní knihy od 88. pluku ze Záhořan s uznáním dra Hněvkovského, který mne vždy až dosud pomáhal. Působením výborného budějovického piva můj tělesný objem valně zkulatěl, takže i má tloušťka stávala se překážkou k valné bojovnosti. Ale v Rakousku už tehdy začalo být zle . . . Byla nařízena přísná prohlídka všeho mužstva v zázemí v kancelářích, skladištích atd., zda se neskrývají v týlu zdraví lidé. Prohlídka následovala za prohlídkou. A konečně při přísné marodní návštěvě před zvláštní komisí byl jsem já i Čermák, který měl kýlu, uznán zdravým. A musel jsem znovu do »šedivého«. Ale tu se ukázala nepředvídaná potíž. V celém magacíně neměli totiž pro mne dosti široké kalhoty a tak museli mně ze dvou ušítí jedny. Ty kalhoty hrály později v mém zajetí významnou roli, neboť když jsem zhubl na kost a ků-

ži, otáčel jsem si oba přední cípy kolem břicha až dozadu a zapínal na knoflíky od šlí.

Vyhnali naši marškompanii ihned za nádraží do Suchého Vrbna, kde nás ubytovali po hospodách a nepouštěli více do města. To bylo obvyklé opatření pro všechny marškompanie před jejich odjezdem. Na můj telegram přijela žena se se mnou rozloučit. Smutně jsme ztrávili ten večer v hospodě a pozoroval jsem u mé ženy zvláštní změnu. Zbraňovala mně vždy v přílišném požívání alkoholu. Avšak tehdy se slzou v oku mně stále nutila do piva. Odjezd byl určen na druhý den na večer. Po poledni rozloučil jsem se se ženou, neboť nechtěl jsem, aby se dočkala odjezdu vlaku a poslal jsem ji do Prahy.

*

A tak tedy nyní muzika nám hraje před hytlákem na budějovickém nádraží a můj kamarád Hrdlička fouká na flighornu a vyvaluje na mne své usazené oči. Z vozu už nesmíme . . . Táhle stojí náš velitel hejtman Bauer. Měl jít s sebou, ale hodil se marod, asi už po desáté. Báł se fronty jako čert kříže. Ozval se signál . . . Kapelník přerušuje hudbu a cosi rychle šeptá muzikantům. Kola zaskřípěla — hudba zahřmí Radeckého pochod. V kterémsi vagoně zajuchal nějaký Němec z Böhmerwaldu. Ozvalo se nesmělé Nazdááár! — řev a hukot se zesiluje. Hejtman Bauer se usmívá na nás dobráckým, otcovským úsměvem. Pojímá mne vztek . . . Vlak již se pohybuje rychleji. Ocitáme se proti hloučku důstojníků. Nakláním se z vozu a hledím upřeně na hejtmana. Naše zrak se setkaly . . .

»Feigling!« zařval jsem mu do tváře. Vyvalil nechápavě oči. Snad nerozuměl, snad nechtěl rozumět. Ani nevím, proč jsem to vykřikl. Sám jsem nehořel žádnou udatností. Ale měl jsem nevýslovný vztek a hejtmanem jsem pohrdal.

Bylo 21. ledna . . . Vezli nás přes Vídeň, Šoproň, Pětikostelí někam do jižních Uher. Německé »heilování« zaměnilo maďarské »eljenování«. »Eljen, eljen,« řvali na nás děti i dospělí, když jsme projížděli maďarské stanice. Náš patriotism byl vzburzen a řvali jsme na Maďary: »Eljen guláš«, »Eljen paprika«, až se stěny vozu otřásaly.

Jeli jsme až k St. Ivanu, kde jsme vystoupili. Odtud jsme šli pěšky do tehdejšího Ujvidku bažinami Tisy přes »Tittelplateau« do Možorina, kde jsme byli asi týden a rozdělili nás k pluku, který se tu vzpamatovával ze strašných ztrát v Srbsku. Čermák dostal se k jiné a já také k jiné kompanii. Jinak to bylo všechno jako v dalekém zázemí. Execirovali jsme, dělali salutierübunky a defilirky jako někde u Prahy. Jednoho dne nás však vedli na nádraží, nacpali nás do vlaku a jeli jsme. Nikdo nevěděl kam. Až teprve za Szegedinem po delší jízdě vidíme, že jedeme někam na sever. To nechali zatím Srbsko Srbskem a vezli námi ucpat díry v Karpatech, odkud Rusové, jsouce tísněni německou armádou na pravém křídle, s počátku ustoupili a kam se nyní pod Přemyšlem zase tlačili.

Vystoupili jsme někde, tuším, u Mezilaborce. Nepamatuji se již dobře na jména míst, kudy jsme táhli. Jen jsme vystoupili z vlaku, už jsme slyšeli dunění děl a záhy spatřovali i stopy bývalých bojů. Ale hned do fronty jsme nešli. Vodili nás řadu dní sem a tam jako rezervu. Konečně jsme se octli někde na řece Sanoku.

Maširujeme zasněženým údolím hezky ve čtyřstupech, jako na budějovickém exciráku, když v tom se hřebenu vpravo zaprská několik výstřelů. Strašný zmatek. »Decken! Entwickeln! Nieder! Auf! Laufschrift!« Povel stihá povel a důstojníci lítají jako šilení. Konečně dáme se do běhu do blízkého lesa a zde se rozdělujeme v bojovnou linii a ženeme útokem na hřeben napravo. Drápu se i já do kopce, ale nemohu stačit. Několik střel hvizdne lešem a náš šikovatel padá s roztaženými rukama. Je mrtev. — Kampanie je už dávno na vrchu a obsazuje hřeben před sebou. Ukázalo se, že to byla nepatrná ruská hlídka, na kterou jsme útočili s celým naším »batákem«.

»Feldwebel! Wo ist Feldwebel?« křičí vítězoslavně náš hejtman na kopci.

»Ist tot!« volám ze spoda, sotva popadaje dechu a škrábaje se do kopce.

»Was?« řve hejtman. A dívá se na mne, jakoby nechápal. Vysvětluju mu celou tragickou náhodu.

»Sie sind also Dienstführender,« řekl hejt-

man. A tak jsem já nejstarší četař u setniny rázem se stal pánem nad municí i kuchyní, rozdával vuřty a cigarety, i »dárečky z lásky«.

Zakopali jsme se na jednom ze hřebenu mezi Baligrodem a Ciznou. Hluboké karpatské lesy kolem nás byly dosud tiché a mlčlivé, jakoby ani války nebylo. Jen daleko před námi duněla tlumená dosud, avšak souvislá střelba, jako neustálé hřmění. Za noci rděla se obloha rudou záplavou. Sněžilo a větve stromů prohýbaly se pod bílým závěsem. Byli jsme ukryti v zákopech, přikrytých chvojím a silnými větvemi, na nichž sněžná pokrývka houstla. Hřáli jsme se u malých ohniček, ale sníh tál nám nad hlavami a špinavá voda kapala nám za krk. Dva dny leželi jsme tak nečinně na hřebenu.

Dunění děl začínalo býti sice zřetelnější, ale zdálo se býti ještě dalekým. Za to naše artilerie zaujala posici těsně za námi a vrhala přes naše posice své náboje na nepřítele. Zvykli jsme tomu a spali jsme i při této hudebě spokojeně. Asi čtvrtého dne v noci vzbudil nás »alarm«. Rychle jsme se chápali zbraně a házeli jsme na sebe výstroj. Dali jsme se na pochod, ač nikdo nevěděl, kam. Slézáme dolů do údolí, na jehož dně teče nějaká říčka. Na protější straně je slyšet praskot granátových výbuchů a šrapnelů a vznášejí se nad ní obláčky dýmu. Přecházíme říčku přes na rychlo sroubený most. Kuchyně necháváme u řeky, na úpatí strmého hřebenu a řadíme se do čtyř proudů.

Náš hejtman jevil silné podráždění, ale nadporučík Mencl, jehož jméno mi utkvělo dobře v paměti, byl klidný. Fähnrich Werner, kterému říkali »nejstarší kadet v Rakousku« a který ne a ne to dotáhnout na poručíka, hořel však bojovností a neustále třímával v ruce revolver. Jak tak stojíme ve čtyřech kolonách vedle sebe na palouku, třeskne nad námi šrapnel a bělavý obláček dýmu se rozprchává do vzduchu. Se straně zapraskají ojedinělé výstřely.

»Vorwärts!« zakřikl nějak neochotně a mdlé hejtman a už jsme se prodírali lešem do straně. Střelba proti nám se shora sílila, ale nebyla nijak hrozivou. Buď byl hřeben obsazen jen slabou hlídkou, anebo nás snad chtěli

Rusové pustiti až na sto kroků k sobě? Kdosi zaúpěl raněn . . . Kaprál Schober, otec dvou dětí, kterému přivezla žena při loučení naposled políbit děti do Budějovic, padl po několika krocích s prostřelenou hlavou k zemi. Vojínů zmocňovala se nepochopitelná zlost na neviděné střelce. Běží téměř do vrchu a střílí zběsile před sebe. Začíná to vypadati jako opravdová bitva.

Příliš se do toho necpu a drápu se pomalu za setninou v blízkosti našich »tragtierů«, vlekoucích municí. Náhle slyším hlas pana hejtmána: »Oberleutnant Mencl! Herr Oberleutnant Mencl!« Ale nikdo se neozýval. A již spatřuji hejtmána, jak si drží šátek na čele a bledý běží s vrchu dolů.

»Jsem raněn! Řekněte Menclovi, aby převzal velení!« volá na mne zdaleka a již mizí pode mnou v údolí. Jak jsem se později dověděl, škrábl se o vyčnívající zlomenou větvíčku stromu.

Nadporučík Mencl přijal tuto zprávu s polotajeným úsměvem. Byl to dobrý člověk, Němec sice a aktivní důstojník, ale měl svědomí a dovedl počítat se skutečností a možnostmi. Zastavil ihned bez pořádku se drápající nahoru vojáky a poručil jim, aby se kryli. Šeřilo se již a leželi jsme tak asi hodinu, až se úplně setmělo. Nadporučík Mencl poslal pak patrolu vpřed i do boků, které se za chvíli vrátily. Kopec prý je prázdný a staré okopy jsou opuštěny. Patrně se opět tedy jednalo pouze o nepatrnou ruskou hlídku. Rychle jsme tedy postoupili a obsadili celý hřeben, usídlivše se v zákopech, v nichž jsme leželi několik dnů.

Vyjasnilo se a březnové slunce začalo připalovat. Sníh tál. Byl 22. březen. Kdesi daleko před námi u Přemyšlu bylo slyšení strašlivé hřmění děl a ruská dělostřelba začínala kropit i blízké území před námi. Leželi jsme však tiše v zákopech, jsouce bezpečni ve své výhodné posici na horském hřebenu a vědouce, že jsme kryti na obou křídlech.

Za námi tekla řeka, u které měli jsme kuchyně a odkud nám na »tragtieru« dováželi teplou polévku a v pytli studené vařené maso, z něhož pro změnu občas lezli červi. Ale jinak hlad jsme neměli. Chleba, sucharů, konserv, salámu, špeku i kouření bylo dost.

K večeru dělostřelba poněkud ustala a tu noc bylo nějaké zoufalé ticho v Karpatech, když tu náhle před rozbřeskem následujícího dne zahřměla prudká kanonáda v bezprostřední blízkosti a granáty začaly dopadat před nás. V údolí hořela celá vesnice. Granáty dopadaly stále blíž a blíž k nám, ale i naše dělostřelba statečně odpovídala. Střely hvízdaly nám nad hlavou sem a tam. Začali běhat poslové se všech stran a šeptalo se, že bude »angriff«. Či a na koho, však se neříkalo. Vedle nás nalevo byl nějaký rumunský regiment, tuším, číslo 41. Napravo od nás byl druhý prapor našeho pluku. V tom střelba na levé straně ustala. »Aha, Rumuni jdou už podle všeho kupředu,« povídá kdosi. Máme povel, býti připraveni k útoku.

Klečím za stromem, opíraje se o pušku a vyhlížím před sebe. Náhle mi něco zašustělo kolem ucha ze zadu.

»Který nemehlo to střílí?« myslím si a otočím se, když tu pojednou hvízdne mi kulka kolem hlavy zleva.

»Zatracení Rumuni!« volá kdosi. »Dyt ti cikáni střílí do nás.« Ale ani nadořekl a svalil se k zemi. A v tom již valil se zleva, ze předu i ze zadu jakýsi nejasný hukot hromadných lidských hlasů.

»Was ist das?« táže se mne udiveně nadporučík Mencl a běží dozadu.

»Ura! Ura!« hučí to se všech stran. Není to bojovné, vítězné »Hurraá!« jak jsme hořvali na manévrech. Jen takové bručení, jako když sta medvědů tlačí se do vrchu a něco si pobrukuje spíše pro sebe. Střely fičí se všech stran. Proti mně plíží se po čtyřech kaprál Kohout s prostřeleným břichem. Švec Zakopal má roztrášený horní pysk a patrně i jazyk, utíká dozadu a se strašným výrazem bolesti a hrůzy v obličeji cosi bleptá.

»To je mela, pane fíra!« křičí na mne pěšák Mleziva, který byl jaksi mým adlatem a byl schován za ohromným stromem. »To jich na nás leze!«

»Kdo?« ptám se udiveně.

»Zahoděj flintu — Rusové!« volá vesele Mleziva a zdvihá ruce.

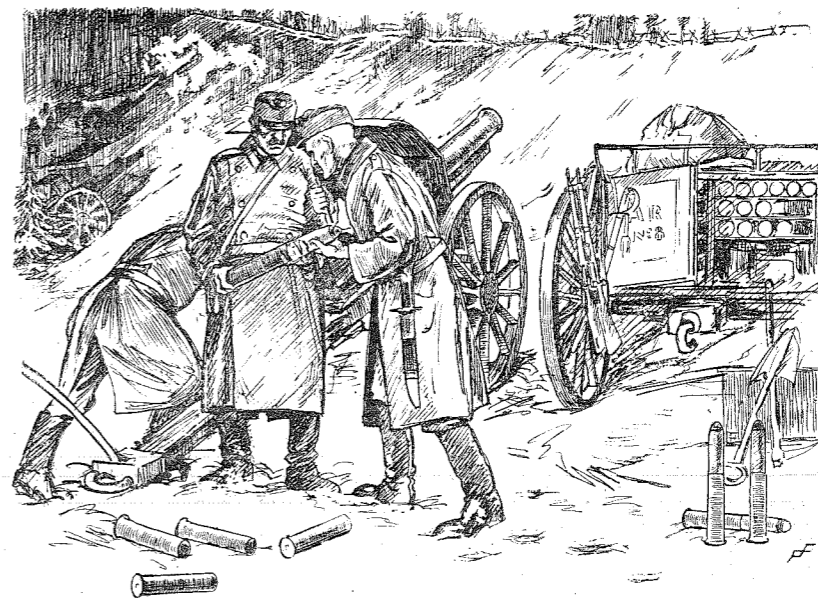
»Co teď?« myslím si a napadá mne podivná myšlenka.

»Rychle do zadu ke kuchyni. Bože, ten pytel buřtů.«

Ale v tom ucítím nějakou tupou ránu do zadnice, že jsem jen nadskočil. Ohlédnu se.

»Idi!« směje se mi nějaká zarostlá, široká tvář do obličeje. Jsem jako pitomý.

»Huš!« zakouří na mne očima a dělá, jakoby mne chtěl probodnout svým dlouhým bodlem na pušce. Ale ku podivu, všechno to mně nenahání strach. Připadá mi to, jakoby si ze mne tropil žerty, jako když starý děda hraje si s děckem. Přece však pouštím flintu z ruky.

Těsně za námi usadilo se dělostřelectvo.

»Idi!« zařval na mne nyní už hrozivěji Rus a konečně jsem pochopil. Jakoby se mi rozsvítilo v očích. Kol dokola samý Rus. Jsem v zajetí . . . Ze předu volá na mne už kaprál Zavřel. »A hele, Zemánku, tak už jsme taky v tom, vid'?' To je sranda, co? Pojď honem!« V tom ho ale přetáhl jeden z Rusů přes záda vintovkou a druhý strkal ho ku předu.

»Nechte mne, brati! Já Čech — Sokol! Nazdar!« bránil se Zavřel.

Ale Rusové nejevili valné porozumění pro toto Sokolství a hnali se už ke mně a rvali mi ze zad batoch, z něhož mi sebrali všechno prádlo a co bylo k jídlu. Tabák však a dýmku mně nechali. Pak do mne strčili a hnali se dále.

Pohlédnu se straně . . . Jako sta malých bystřin šlévaly se se strání směrem k hořící více proudy rakouských vojáků. Byly to celé čety, setniny, prapory. Přeběhli jsme všiku a musili jsme do holé straně. Vztekla začala nás kropit naše vlastní artilerie. Rychle jsme vyběhli nahoru a hnali se do údolí, kam už střely nedopadaly. Dole bělala se dosud neporušená víska a kolem ní vlnilo se moře hlav. Samá »hechtgrau« uniforma . . . Byl tu skoro celý prapor Rumunů, ostatní tři utekly ještě před bojem, což právě umožnilo Rusům padnoti nám do zad, byl tu téměř ce-

lý prapor 91. pluku a spousta vojáků od kteréhosi maďarského regimentu a od tyrolských císařských střelců, jimž se na čepicích třpytily ještě stříbrné protěže.

»Jejej, pane zuksfír! Nazdar, Zemánku!« atd. ozývalo se se všech stran. Tu jsem se setkal i s Čermákem.

Ještě ten den seřadili nás »po čtyři« a vedli nás do zajetí. Byla to neblahá cesta. Omrzli, zavšivení, hladoví táhli jsme Haličí přes Sambor do Lvova, kde nás ubytovali v kriminále v Kažmířské ulici. Nepřehledné řady ruských vojsk, táhnoucích na frontu a obrovské zásoby působily deprimujícím dojmem na naše důstojníky. Ale nám bylo jasno, že to takhle Rakousko nevyhraje. Rusko

V zákopech leželi jsme několik dnů...

zdálo se nám býti nepřemožitelné. Byli jsme zmučeni až k smrti, ale v duši bylo blaže. Konec války zdál se nám býti na dosah ruky.

Hle, ty tisíce zajatců... Celé armády.

Ze Lvova vezli nás konečně vlakem do Kijeva, kde nás vehnali do krjeposti. Byly právě ruské velikonoční svátky. Svátečně oděné občanstvo s radostným výrazem v tvářích plnilo ulice a izvoščici rozvázeli popy se svčecnými kuliči*) na klíně. Slunce svítilo. Kijev byl přeplněn zajatci z právě dobytého Přemyšlu a z Karpat. Dovídáme se, že druhý den po nás zajali Rusové i druhé dva prapory 91. pluku a celý rumunský pluk. Počet zajatců šel do tisíců.

Asi po dvou dnech nacpali nás po 50 li-dech do vagonů. Prý nás, Slovany, povezou někam k Moskvě. »Tam vám budou charašó!« říkali nám staří ruští opolčenci, kteří nás provázeli. »Rabotat budúťe, kušať, se soldatkami guljať. Iš, vy, čubčí syni, job vašu dušu mať, jak se Rus stará o zajatce.« Tato slovní ouvertura byla sice pěkná, ale to, co následovalo, otráslu později naši vírou v ruskou pravdomlupnost.

Jsme namačkáni ve vagoně jako slanečci.

Celý vůz je přepažen prkny na dvě patra. Jen uprostřed je otvor, kterým se vylézá na-

horu. Spodní prkna jsou položena asi půl metru nad podlahou. Umísťujeme se, jak se to dá. Několik Rumunů leze i pod dolejší prkna, kde se div nezadusí. V našem voze je pestrá směs. Nejvíce Čechoslováků od všech možných pluků... Jsme »trochu stísněni«, omrzliny bolí, špína a vši nás žerou, ale přece je nám nějak milo na duši. Pomyšlení, že jsme zachráněni před útrapami fronty a před jistou smrtí, že jdeme někam k dobrým lidem na práci, nás sílilo. Zajetí ztratilo pro nás hrůzný zvuk... A pak — nebude to beztak dlouho trvat. Vždyť osud Rakouska je zpečetěn a válka skončí co nevidět. Och, jak se vrátíme s radostí domů a budeme opět žít novým životem.

Vlak se konečně hnul a jedeme nepřehlednými zasněženými ruskými lány okolo vesnic i samot, přes neznámá nám města, řeky i hory, nikdo nevěděl, kam. Zdaž nás napadlo někoho, že za 28 dnů bude na nás svítit žhavé turkeštanské slunce a že se octneme až na perských hranicích.

Dojeli jsme do Penzy. Ve voze jel s námi jednoročák Seidl, obchodní akademik, který znal podrobněji ruský zeměpis a věděl něco o tomto městě a kde leží. Začali jsme tušit, že s tou Moskvou to byl klam. Kam nás vezou? Na Sibir? Jeli jsme dále na Samaru. Všude dosud sníh. Po válce nikde už ani stopy. Jako by jí vůbec nebylo. Všude bylo plno potravin strašně laciných. Konečně v Kinělu nám řekli, že jedeme do Turkestanu...

»Což se zbláznili!« zlobil se Seidl. »Vždyť než tam dojedeme, bude již dávno po válce.«

Ale nebylo. Před Orenburgem už sníh mizel a slunce líbalo stepi, které se mírně zelenaly. Podél trati se na slunci vyhřívalo tisíce želv. Všechno nás zajímalo. Žirné zelené stepi zaměnily však vypráhlé plochy země. Jedeme kolem Aralského moře, jehož pobřeží bělá se solí. Slunce praží a nový svět, lid i kraj působí na nás omamně.

Taškent již září bujnou, jakoby tropickou zelení. Den za dnem ubíhá naše jízda a připravuje nám nová překvapení. Buchara, Samarkand, Merv, Aschabad. Jsme na perských hranicích...

Konečně vystupujeme z vlaku a jdeme za tiché, čarovné noci alejí mohutných karagáčů

přes město do vzdálených letních kasáren. V Karpatech ještě je sníh a mráz a my uleháme zde první noc na svěží trávník pod teplým jižním nebem. V Karpatech snad už je mír — Rakousko kapitulovalo — a nás hnali 28 dnů až sem, do středu Asie!

Ale již druhý den byli jsme zdrceni překvapující událostí. Probudivše se chladnou rosou a výkřiky ruských dozorců, ženeme se pro čaj. Opodál stojí hlouček rakouských zajatců, podle všeho již zde zdomácnělých, a uprostřed slabikuje jakýsi hubený mužiček nějaké ruské noviny. Přistupuji. A nevěřím ani svým uším, ani svým očím. Mužiček hlásá, že podle telegramů Rusové ustupují na celé čáře z Karpat. Jeho oči se lesknou jakousi vnitřní radostí. Změřím jeho tvář bystrým pohledem. Ach, div jsem nevykřikl. Můj »kriegskamarád« z Berouna — agent Freund. Jakoby instinktivně vycítil můj pohled, zvedl svůj zahnutý nos od novin... Naše zraky se setkaly.

»Tak si už tady?« vykřikl překvapeně.

»Ne... teprve!« odpovídám kysele.

»Neměl jsem tak na spěch, jako ty!«

»Vyhráváme, slyšel's?«

»Bohužel,« odpovídám mrzutě. V mém podvědomí rostla neznámá tucha dlouhého

Ale v tom ucítím tupou ránu do zadnice, až jsem povyskočil...

strádání a odloučení od všeho toho, co jsem měl tak rád. A přece byl konec války tak blízko! V tu chvíli snad nikdo na celé širé Rusi necítil takovou bolest z ruské porážky, jako já.

Obrázky kreslil František Friedl.

X

*) kulič = mazanec.

DO RUSKÉHO ZAJETÍ

CYRIL TOMAN

Mobilisace — válka. Ne, nemohl jsem tomu ani uvěřit, že by to mohlo být pravda, když 28. srpna 1914 šla ona slova od úst k ústům, kde jsem pracoval. Nechal jsem práci stát a šel do tovární kanceláře, kde již čekali jiní. Vyplatili nám mzdu a dali pracovní knížky. Šli jsme do města, kde byl již značný ruch. Lidé se tlačili okolo manifestu »Mým národům!« Celý rozrušen a tísněn různými myšlenkami, šel jsem domů. Cesta, která trvala z Hodonína do Dolních Bojanovic, mé rodné to vesnice, jindy necelé dvě hodiny, netrvala mi ani hodinu. Ve vesnici bylo pravé pozdvižení. Ženy plakaly, muži v hospodách dodávali si odvahy alkoholem, všude stály hloučky a rokovaly. Druhý den jako všechny jiné ženy, pekla i mně má žena buchtu a stále plakala. Těšil jsem ji, jak se

to dalo, ačkoliv mně samotnému bylo z toho úzko.

Odpoledne přišli do vesnice četníci a všechny, kteří podléhali mobilisaci, vyháněli přímo z domů na náves ke kostelu. Když přišli četníci i pro mne, nastalo loučení. Když jsem ženu naposled objal a dal jí polibek, omdlela mně v náručí. Uložil jsem ji na postel a řekl jsem rodičům, že bude lépe, když odejdu. »Ošetřte ji!« Se slzami v očích vyšel jsem pak z domu.

Asi o 4. hodině jsme vyšli z vesnice a šli jsme do Lužic na nádraží. Bylo nás z naší vesnice asi 200 mužů. Někteří rozjaření alkoholem zpívali. Já jsem si myslel: Kolik se nás asi vrátí? Za týden již náš prapor 3. pěšího pluku vystupoval v Jaroslavě v Haliči

Kroměříž.

z vlaku ven. Slunce právě vycházelo, obloha byla modrá jako moře. Dostali jsme kávu a již nás hnali k ruským hranicím. Ve vesnici Radavě jsme stáli asi dva dny.

Jednoho dne, bylo to ve čtvrtek, šli jsme na hranice. Slunce pražilo, půda byla jak žhavý písek, nohy klesaly a prach se nad námi zdvihal jako mračno. V noci jsme spali pod stany. Druhý den v pátek právě v poledne přecházeli jsme ruské hranice a museli jsme na povel třikrát zvolat »Hurá!« Mnoho se to nepovedlo. Byl dán rozkaz k odpočinku.

Tou dobou právě bylo zatmění slunce. Hejtman Kennebauer nám vyprávěl, že prý

Než jsem přišli ke kostelu, bylo nás z celé kumpanie jen asi dvacet. Ještě však jsme do kostela ani nevešli, když už trubač troubil »alarm«. Běželi jsme zpátky. Celý baták stál již pohotově a čekal jen na nás. Hnali nás pryč, lidé padali únavou, až konečně odpoledne okolo 5. hodiny jsme přišli do městečka Zvěřince, kde bylo tolik rakouského vojska, že jsme nemohli ani projít. Šli jsme až do lesíka za městem, kde jsme obdrželi oběd. Náš velitel setniny oberlajtnant Zebisch řekl: »Rychle jezte! Půjdeme dále až za les a tam jsou již kozáci.« Skutečně po obědě, vlastně večeri, šli jsme přes les ve švarmlinii do ves-

Krakovský Wawel s chrámem sv. Václava.

staří lidé říkají, že, když je zatmění slunce, znamená to neštěstí. Ale je prý to obyčejný přírodní zjev, abychom se nebáli, že nás, tím myslel snad Rakousko, neštěstí nepotká. Ačkoliv nevěřím, že by zatmění slunce mělo vliv na osudy jedince nebo národů, v tomhle případě se výklad pana hejtmana nesplnil. Zatmění slunce mělo pro Rakouskou strašné následky.

Ze soboty na neděli jsme spali v jedné velké vesnici, která už byla v Ruském Polsku a byla obydlena většinou Poláky. Ráno nás honili do kostela. Žádný však nechtěl jít. Tedy se udělal »frkaterunk« a šlo se.

nice Žuravnice, kde naše kumpanie přenocovala.

Ráno nás vzbudili ještě téměř za tmy a dali nám polévku s masem. Šli jsme se mýt do potůčku, vzdáleného od vesnice asi 50 kroků. Slunce právě vyšlo, vlahá rosa trpčila se na trávě, radost bylo žít. Právě jsem se umyl a rozhlížel jsem se po krajině. Pahorkovitá půda, v dálce les, v údolí, které se vinulo kolem vesnice, močálové louky, jichž středem tekla potůček. Hoši se smáli a stříkali po sobě vodou. V tom náhle v dáli zahučel jakoby hrom. Všichni se zarazili a úsměv zmrtvěl jim na rtech. Feldvébl Nedbá-

lek se první ozval. Pravil k poručíku Chalupovi: »To je od nás hodně vzdáleno. To bude až u Lublína.«

»Kdepak, člověče. Z Lublína sem je asi 40 km. To by nebylo až sem slyšet.«

»Bum! Bum!« — a už to neustávalo.

Šikovatel dokazoval, že to může být tak daleko, že je ráno vlhký vzduch a rosa a tedy že zvuk se daleko nese. I hoši se vmísili do hovoru. V tom šikovatel zvolá: »Ticho! Strojní pušky!« Poznávali jsme, že jde do tuhého, ale těšili jsme se, že je to ještě daleko.

Co tak posloucháme, v tom na návrší nad vesnicí, kde stála naše stráž, ozvaly se výstřely. Nečekajíce na povel, skočili jsme do stodol, kde jsme byli ubytováni a brali si výzbroj. Nastal chaos. Konečně nás jakž takž dali dohromady a opatrně vedli kupředu. Udělali jsme švarmlinie. Na to se ozval rozkaz: »Vorwärts!« Jakmile jsme se však objevili na návrší a ukázali cíl, již to začlo. Asi 50 kroků od nás vybuchl granát. Bez komanda, instinktem puzeni, běželi jsme s vršku dolů, vběhli jsme do vesnice a přešli ploty. Za vesnicí byla velká močálovitá louka, sem tam porostlá křovím. Kulky hvízdaly nám kol uší a my stále hnali se kupředu. Někteří šli po pás, někteří po kolena ve vodě, až jsme přišli k potůčku, jehož hráz bylo jediné místo na louce suché. Tam jsme se zastavili a ukryli. Přišel rozkaz »Střílet!« Rusové začali nás obštrelovati z děl a nastala vřava, že vlastního hlasu nebylo slyšet. Mezi námi a ruskou frontou páslo se stádo krav, z nichž některé, jsouce raněny, s bolestným bučením padaly k zemi.

Ležel jsem v úkrytu, vedle mne aktivní voják Studnička. Vždy, jak vystřelil pět patron, sbíral prázdné hilsny a schovával je do »brotsaku«. Napřed jsem se mu smál a pak jsem mu nadal hlupáků. »Palbu zastavit,« pískalo se, volalo, až konečně po dlouhé době se to podařilo. »Decken!« volá lajtnant Vilem. Rusové stříleli tím zuřivěji. Soused Studnička volá: »Tomane! Což vy se nic nebojíte? Lehněte si!« V tom se ozvala ruská maximka... tatatatata — Ucítil jsem, jako by mne někdo vši silou udeřil do stehna pravé nohy. Pohlédl jsem na ono místo. Dirka

v kalhotách, kterou vytékala krev. Byl jsem raněn. Pohlédnu na Studničku. Ležel s roztaženými rukama a prostřeleným čelem, s kaluží krve u hlavy. Mráz mnou projel při myšlence, že, kdybych byl ležel jako on, byl bych také mrtev. Že jsem klečel, dostal jsem ji do nohy. Osud člověka! Táhl jsem se zpět a přítel Žampach mně ovázal nohu. Doplížil jsem se až do vesnice, kde jsem se ukryl ve stodole.

Rusové zatím ustali ve střelbě, čehož naši použili a stáhli se až za ves. Následkem toho vesnice i stodola, ve které jsem ležel, octla se mezi oběma frontami a stříleli do ní Rusové i Rakušáci. Byl jsem v zoufalé situaci. Vzpomínal jsem na domov, rodiče, ženu a děti. Kolem páté hodiny večer boj ustal. Vylezl jsem, vlastně vyskáká o jedné noze na ulici, kde bylo jako po vymření. V tom přicházely ke mně ženy a přinášely mně mléko, máslo, chleba, ba i kořalku. Hladu jsem necítil, jen jsem pil mléko a kořalku. Ženy se mne vyptávaly. Byly to Polky. Jedna z nich mně řekla: »My vás máme rádi, vy za nás bojujete! Ale tamhle ta chachluša by vás sama ubila, kdyby mohla.« Ukázala na ženu, patrně Rusínku, která šla mimo. Než jsem jí mohl odpovědět, přistoupil ke mně obrátnant Marceli se dvěma muži a ptal se mne, mohu-li jít. Když jsem řekl že ne, hoši mne odnesli ke kompanii na pušce. Naložili mne na vůz a odvezli do Zvěřince do nemocnice, kde bylo plno raněných. Dík ruskému doktoru, který mne léčil, rána se rychle hojila. K mé lítosti! Mezi tou dobou dobyla naše vojska Lublínu a za týden vezli nás do tamější nemocnice.

Celý den bylo slyšeti děla a rachotit pušky, což nevěstilo nic dobrého. Najednou vidíme běžet proti nám vojsko. Ale v jakém stavu! V košili i podvlékačkách, některý měl šavli, jiný pušku, jiný čepici a zdaleka na nás mávali, abychom se vrátili. Když přiběhli až k nám, tu vyprávěli zděšeně, jak kozáci je v Lublíně přepadli ve spánku. Jen části se podařilo útekem se zachrániti před smrtí. Rozumí se, že se náš transport ihned vrátil. Jeli jsme celkem na 40 vozech a přijeli jsme do Zvěřince asi k 10. hod. v noci.

Tam už panoval zmatek. Nakládali zbraně

i zásoby na vozy a odváželi po celou noc. Ráno o 4. hod. vyháněli každého, kdo jen trochu mohl na nohy, aby utíkal zpět do Rakouska. Vyhnali i mne, ačkoliv jsem se bránil, že nemohu jít. Jak slavnostně nás vedli do Ruska, tak žalostně hnali nás mrzáky nyní zpět. Na všech stranách řinčela děla, praskaly výstřely z pušek, vesnice hořely a cestou necestou ujížděly ve velkém kvapu trény za rakouské hranice. V noci jsme nocovali na lesní pasece. Byla to hrozná noc. Noha mne velmi bolela. Po půlnoci strhl se pokřik »Alarm!« a všechno se dalo na útek dále. Teprve ke 3. hodině odpo. dostali jsme se do jednoho městečka, kde byla první rakouská stanice železniční. Nacpali nás raněné do vagonů a vezli do Krakova. Svezlo se s námi i mnoho zdravých. Leč krakovské nemocnice byly přeplněny a tak nás vezli na Moravu. Když jsme přijeli do Hulína, vyšel na peron nějaký důstojník a začal sháněti Kroměřížáky. Vystoupilo nás několik, přesedli jsme do jiného vlaku a jeli do nemocnice v Kroměříži.

Velitelem nemocnice byl tehdy ředitel luhačovických lázní, Dr. Veselý. Mezitím se mně rána již zacelila. Když spatřil mé zranění a viděl, že je rána skoro vyléčena, řekl na pohled přísně: »Rád bych věděl, proč vás poslali až sem?« Když za týden dával nám zdravotní dovolené, napsal mně však šest týdnů. Šli jsme s dovolenkami k podpisu k oberarztovi, který proto, že byl Němec, byl nadřízeným dra Veselého. Ten nám však všechny dovolenky roztrhal a napsal nové. Komu napsal dr. Veselý 12 neděl, dal mu nyní jen 6 atd. Mně, poněvadž dr. Veselý mi napsal šest neděl, napsal jenom tři.

Vrátil jsem se domů v noci, právě, když všichni již spali. Když jsem zatloukl na okno, tu žena první vzkřikla: »Cyril!« Otevřela a rozsvítila. Když jsem spatřil rodiče, děti a ženu a vzpomněl si, v jakém nebezpečí jsem byl, tu radostí jsem v pláči začal všechny líbat.

Dovolená mně rychle ubíhala. Jednoho dne jsem byl se ženou v Hodoníně a když jsme se vraceli domů, tu stál před naším domem zástup žen a jedna z nich k nám pravila: »Ani domů nechodte, u vás je pláče, až běda.« Můj bratr Jan poslal totiž právě dopis

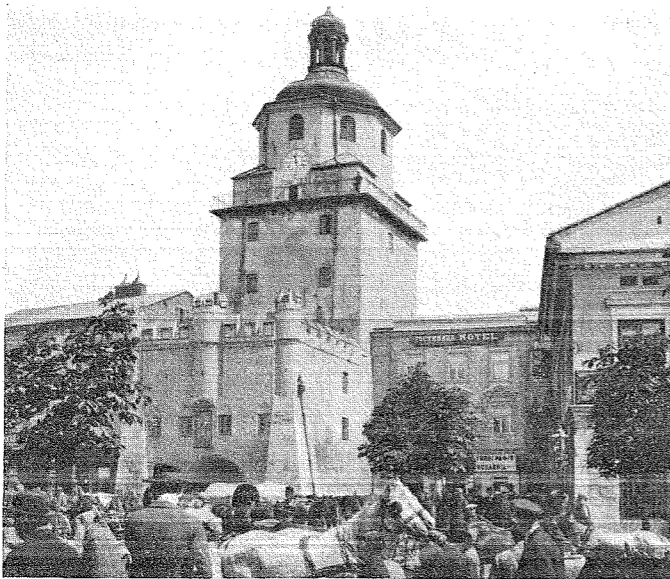
z nemocnice, že má pravou ruku pryč. Byl na srbské frontě. Když jsme vstoupili do domu, rodiče žalostí ani promluvit nemohli a jen mi podali dopis, z něhož jsem viděl smutnou pravdu.

Přišla doba, kdy konečně skončila i má dovolená a já musil jít zpět ke kádru do Brna. Při odchodu jsem musil slíbiti ženě, že mne na frontu už nedostanou a když, že při první příležitosti uteču. U kádru jsem se klackoval asi 6 neděl. Jednoho dne sháněli kde koho, ba i raněné vyhnali k lékařské prohlídce, aby mohli utvořiti zase novou marškompanii. Oberarzt žid se zeptal poddůstojníka, který nás přivedl k prohlídce, co si přeje. Ten mu hlásil, že nás vede k prohlídce. »Marš!« vykřikl oberarzt a bylo po marodvisitě. Mezitím přijel bratr odněkud z Uher do nemocnice do Brna ke kádru, zdrav, ale bez ruky. Shledání bylo žalostné, neboť neviděl jsem ho dva roky. Sloužil v Bosně u 3. pluku. Přivedl ho ke mně náš šikovatel Ortl, který, ho velmi litoval a radil mu, aby se nedal odbýt a jak si má při tom počínat. Jen prosil, abychom ho nikde neprozradili. Od té doby jsem se s ním důvěrněji seznámil.

V neděli jsem chtěl jeti domů se znovu rozloučiti, avšak nesměli jsme se již nikdo vzdáliti z kasáren. Šikovatel Ortl, ačkoliv věděl, že to není dovoleno, přece mne jen pustil. Avšak všechna nádraží byla přísně střežena, šel jsem tedy pěšky do Heršpic, na první nádraží od Brna. Když už jsem byl blízko čekárny v Heršpicích, řekl mi jeden konduktér: »Vojáčku, do čekárny nechodte, je tam patrola.« Počkal jsem na druhé straně peronu, ukryt za vagonem a jakmile přijel vlak, vlezl jsem s druhé strany do vózu a už se jelo. Celou neděli jsem byl doma. Znovu nastávalo smutné loučení. Odtrhl jsem se od ženy, přísahaje jí, že se zabít nedám. Do Brna jsem přijel bez nehody, avšak u vchodu stála stráž a každého vojáka, který šel z vlaku, bez milosti sebrala. Vtlačil jsem se mezi báby s nůsemi a šťastně jsem prošel a dostal se bez nehody do kasáren. Šikovatel nám sice pohrozil, že hejtman ví o tom, že jsme utekli, ale nemělo to pro nás žádných následků. Hned druhého dne zrána zavezli nás

opět do Ruského Polska. Bylo to 5. prosince 1914.

Týden před naším příjezdem na frontu zuřily zde velké boje. Byl jsem přidělen opět ke 13. kompanii 3. pluku. Když nás přivedli ke kompanii, chtělo se mi žalostí plakat. Všech mužů bylo asi 50 a stáli tam jako hlouček loupežníků, a to ještě samé neznámé tváře. Většinou slyšel jsem samý německý hovor, kterého dříve nebylo, neboť náš pluk byl český. Šel jsem hledat známé a shledal jsem, že z celé původní setniny zbylo pouze

Polská katedrála v Lublině.

5 mužů. Přišli ke mně a mlčky mně tiskli ruku. Avšak ne radostně, jako když se známi po delší době shledávají. »Máš štěstí, Tomane, žes tomu ušel,« říkali mně, »sta našich leží u Skal v zemi.« »Kde je oberlajtnant Marceli?« ptám se. »Má úplavici.« »Kde je šikovatel Nedbálek?« »Utekl do zajetí.« Tyto zprávy ovšem na mě působily neblaze. Byl jsem na nové frontě asi 3 dny, když začali Rusové v Karpatech ustupovat. Dali jsme se na postup za ustupujícím ruským vojskem. Byl to nástup, na který se tak brzy nezapomíná.

Po kolena v bahně, země rozmrzlá a rozjetá dělostřelectvem, z oblak se lilo a těžko bylo možno nohu vytáhnout z bláta. Lidé padali jako mouchy a marné bylo vyhrožování důstojníků. Měli jsme také nového velitele

praporu. Hejtman Škára, který byl k nám přidělen od 8. pěšího pluku, byl jedním z nejhorších rakouských důstojníků, jaké jsem kdy poznal. Konečně po 4 denním pochodu dorazili jsem k řece Nidě, za níž se Rusové zastavili. U této řeky vyměnili jsme 49. pluk. Právili nám, že tam byli 6 týdnů. Podle toho nenastupovali jsme přímo, nýbrž hodně doleva, takže jsme se dostali již do sousedství fronty říšských Němců. Zákopy byly zde velmi nedostatečné a museli jsme je proto ihned ve dne v noci prohlubovat. Tak jsme

kopali dekunky téměř tři neděle, a když jsme mysleli, že již si trochu odpočineme, vyměnili nás Němci a my jsme se dostali do týlu do zálohy, na »odpočinek«. Ale byl to pěkný odpočinek. Samé visity jako v kasárnách, dělaly se rezervní zákopy a po týdnu vedli nás opět na jiný úsek do prava, kde jsme dělali zas nové zákopy. Tak jsme se dostali konečně k Motkovicům, kde byl zámek a lihovar. Celý čas byl na naší frontě klid, ba bylo nám i zakázáno střílet, když si náhodou chtěl někdo výstřelem vyčistit pušku.

Jednou, tuším koncem ledna 1915, leželi jsme v záloze ve stodole, když tu náhle v noci přiběhl tagšarž a volal: »Všechno se oholit a vyčistit mundury! Ráno přijede Jeho Veličenstvo, následník trůnu, arcivévoda Karel.« Nastal bláznivec a nespali jsme téměř

celou noc. Ráno se ukázalo, že půjde od každé setniny pouze jedna četa, tedy od praporu pouze jedna kompanie. Mezi vybranými jsem byl i já. Šli jsme ještě asi 10 km hlouběji do týlu, kde jsme na následníka trůnu čekali. Celkem nás byla brigáda. Po dlouhém čekání a mrznutí konečně přijel následník trůnu. Přehlédl nás zběžně a pak si nechal představit vyznamenané vojáky. Ptal se každého, zač ten metál dostal. Ptal se jednoho vojína a ten povídá:

Bažiny v Ruském Polsku.

»Vaše Veličenstvo, nevím.«

»Jak to?« divil se následník, »vy nevíte, zač jste dostal vyznamenání!«

»Nevím,« zněla odpověď.

»Snad jste byl moc udatný, ne?« napomáhal mu arcivévoda Karel. Důstojníci bledli a zase se červenali, a tu voják konečně pravil:

»Ano, Vaše Veličenstvo.«

»No tak vidíte, za udatnost máte Váš tapferkaitsmetal,« řekl mu Karel.

My jsme se kousali do pysků, abychom se nesmáli. Pak si nechal představit raněné a

vyptával se i jich. Ptal se také mne, kde jsem byl raněn a jestli mne to trochu bolelo. Povídám, že ano, trochu.

»No tak vidíte,« povídá arcivévoda, »děkujte pánubohu, že jste zdrav, a že opět můžete bojovat za císaře pána. Odkud jste?«

»Z Dolních Bojanovic u Hodonína, Vaše Veličenstvo.«

»Aha,« řekl »Göding-Hodonín. U vás bývají také císařské hony?«

»Ano, Vaše Veličenstvo.«

»Tak Vám přeji, abyste se šťastně vrátil ke své rodině.«

Tím byla paráda odbyta a my se vraceli ke svým částem.

Druhý den byla neděle. Major Škára, ačkoliv přšelo, vyhnal nás ven kácet dříví na dekunky. Než jsme přišli do lesa, byli jsme na kůži promoklí a schovali jsme se pod stromy. Do práce se nám příliš nechtělo. Tu přiběhl pro náš tagšarž, abychom se ihned vrátili, že prý bude mše. Když jsme se vrátili do vesnice, feldkurát sloužil mši ve stodole, hezky v suchu a nás nechal stát, jak jsme

přišli promoklí, venku v dešti. Také jsme se třáslí zimou. Po této duševní stravě dali nám oběd a museli jsme zpátky do lesa kácet dříví. Jednou jsme šli pro chleba a potkali jsme feldkuráta. Ptali jsme se ho, kdy bude konec války.

»To já nevím, to musíte vědět vy,« odpověděl. »Je vás milion a když zakroutíte každý 15 Rusům krky, bude jistě po vojně.«

Před velikonoceci nás nutili, abychom šli ke zpovědi. Hlásilo se jich jen asi 12. Za chvíli přišel tágšarž, a řekl, že nás musí jít víc. Kdo prý se přihlásí dobrovolně, bude mít den volno a ostatní budou po celý den cvičit. Přihlásilo se jich celkem 30. Skutečně my, co jsme nešli ke zpovědi, museli jsme na cvičení. Padal sníh, smíšený s deštěm. Náš četař zavedl nás na druhý konec vesnice, kde jsme vlezli do baráků a rozdělali si oheň a sušili se. Avšak oberlajtnant nás překvapil, vyhnal nás z baráků, vynadal zukuširovi a honil nás po blátivé ulici. Když myslel, že toho máme již dost, vedl nás zpět. Vjel do nás vztek a začali jsme zpívat »Kolo mlýnské, to se točí, nás ta vojna neroztočí«. A neroztočila. Oberlajtnant vztekem se vrtěl v sedle, ale ústa nám zacpat nemohl.

Přišli jsme zpět do zákopů. Chodilo se každou noc na patroly, na které jsem já šel téměř vždy. Jednou mně řekl jeden kamarád ze sousední vesnice:

»Pamatuj na to, že máš doma ženu a děti a nevystavuj se takovému nebezpečí.«

»Právě proto,« odpověděl jsem, »že mám ženu a děti, chodím na patroly. Poněvadž to se jde v noci, padne rána, dvě a příležitost je tu, býti v tahu. Či ty se chceš dostat do zajetí, až se bude dělat šturm? To já už musím být dávno v suchu.«

Koncem dubna 1915 přišla za námi náhradní kompanie ze samých landšturmregutů. Nechali ji pohromadě, jen mužstvo ze starých kompanií přidělili k této tak zv. 17. kompanii. Dostal jsem se k ní i já, a to na přání lajtnanta Feilera, s kterým jsem chodil tak často na patrolu. Byla potřeba šarží, a tu mně chtěl lajtnant Feiler navrhnouti k povýšení. Avšak řekli mu, že jsem velký Rusofil a nespolehlivý a tak z mého jmenování sešlo.

Mezi nově přibylými jsem našel několik

známých z mé vesnice. Bylo to tehdy vyprávění. Jednoho dne celý batalion měl pohotovost. Vrátil se k nám dřívější velitel praporu již, major Kennebauer. Když se s námi loučil hejtman Škára, moc jsme po něm netruchlili a major Kennebauer mu ostentativně nepodal ani ruku. Poněvadž mu důstojníci již vyprávěli, co to bylo za ptáčka. Asi v polovině května 1915 Rusové opět v Karpatech ustupovali. Překročili jsme řeku Nidu a táhli bez boje za nimi. Jednou jsme odpočívali a náš velitel se svým štábem pohlíželi na mapu, kde se asi Rusové zastaví. Při tom leccos mluvili a my, kteří stáli blízko nich, jsme naslouchali. Mezi hovorem řekl major Kennebauer: »Celá ta vojna stojí za kočku. Ti chlapi, co tu vojnu spískali, by nezasluhovali nic jiného, než svázat je do kozelce a nasekat jim, aby se podělali.« Od té doby jsem hleděl na něho docela jinými očima.

Po čtyřdenním pochodu narazili jsme opět na Rusy a zakopali se do země. Následující noci druhá četa naší setniny stála na feldvaše a narazila na ni kozácká hlídka. Velitel feldvachy, kaprál N . . . se tak polekal, že utekl s celou fedvachou do okopů. Dostal ovšem vynadáno, a za trest musela celá jeho četa druhý den jíti na patrolu do lesíka, který ležel mezi naší a ruskou frontou. Naše četa po noční službě spala. Tu však nás vzbudilo volání Alarm! Probouzíme se a slyšíme střelbu. Jakmile totiž naše druhá četa přicházela k lesíku, dostala se do nepřátelského ohně. A z celé čety se vrátili jen asi 4 mužové. Ostatní všichni byli nezvěstní. (Jak jsme se později dověděli, byli všichni zajati.) To se stalo ráno 21. května.

Na velitelství brigády nastal poplach. Ihned musily jíti tři naše setniny kupředu, prohledati celý lesík a zjistit, co se vlastně s druhou četou stalo. Úděl ten připadl 15., 16. a 17. setnině. Naše četa dělala s počátku zálohu. Přes les prošli jsme klidně, avšak jakmile jsme se octli na kraji, již nám kulky hvízdaly kolem uší a mnoho kamarádů bylo raněno. Šli jsme podél lesa, chráníce pravé křídlo fronty a konečně se zakopali proti ruské linii. Po nějaké chvíli přišel však rozkaz jíti znovu kupředu. Byli jsme přivítáni strašlivou střelbou. Lajtnant Feiler, když viděl

ruskou přesilu, nařídil, abychom se stahovali po jednom zpět do lesa. V tom okamžiku ve mně uzrál plán. Zůstal jsem ležet a když jsem si byl již jist, že jsou všichni pryč, utíkal jsem rychle do lesa. Tam jsem k svému překvapení spatřil, že za mnou běží ještě jeden opondilec. Byl to pěšák Beneš od 4. čety. Když přiběhl až ke mně, řekl mi:

»Tomane, nechodme zpět k našim a dejme se zajmout!«

»Myslíš jsem, že uteku sám, ale když budeme dva, bude nám veseleji. Pojďme!« řekl jsem mu.

»Jdeme vás posílit,« odvětil jsem. Usedli jsme a chvíli jsem seděli mlčky, nedůvěřující si navzájem. Když však mlčení se již stávalo trapným, kývl jsem na Kurovce, aby šel se mnou kousek do lesa.

»Co chcete dělat?« ptám se ho.

»To, co vyl!« zněla odpověď.

»Ty nevíš, co chceme my dělat!«

»Vím, vy chcete do zajetí.«

»Tedy, vy taky? Tak pojďme. Už jsme tam mohli být dávno.«

Po této rozmluvě jsme se vrátili a hned jsme začali jednat, jak se dostat nejsnáze

Ruská těžká baterie na posici u Brodu.

Šli jsme hlouběji do lesa a tam jsme našli dalších 8 mužů od 15. kumpanie. Seděli tu v hloučku a statečně popíjeli, třeba jim střely hvízdaly kolem hlav. Již zdaleka nám podávali láhve. Usedli jsme a začali se umlouvati jak nejlépe dostati se k Rusům. Po úradě pomalu jsme postoupili až na pokraj lesa a tu jsme viděli před sebou ležeti první »švarm« od 1. čety 17. kompanie s velitelem kaprálem Kurovcem. Všichni leželi a upřeně hleděli kupředu.

»Co tu děláte, Kurovče?« tlumeně jsem pravil, »vždyť naši jsou již dávno vzadu.«

»A co vy sem jdete dělat, když naši jsou vzadu?« tázal se mne Kurovec nevrle.

k Rusům. Kaprál Kurovec vytáhl asi 1 m bílého plátna, z kterého jsme si každý kus utrhl. Pak jsme vstali a opatrně šli kupředu. Někteří začali již zahazovati zbraně, ale na mou radu je znovu sebrali. Když jsme přišli na konec lesa, spatřili jsme před sebou vesnici a pustili se přes pole přímo k ní. Vesnice byla liduprázdná. Avšak když jsme postupovali za vesnicí do vršku, spatřili jsme před sebou asi na 500 kroků ruské okopy. Měli jsme vyhráno.

Rusové volali na nás již zdaleka: »Pan, broš vintovki!« Nerozuměli jsme tomu sice, ale pochopili jsme. Zahodili jsme pušky a zdvihnuvše ruce, šli jsme stále kupředu až do

zákopů. Rusové běželi však ihned pro naše zbraně.

»Co pán? Polák?« ptali se nás.

»Ne, my jsme Češi. To je všechno jedno, Poláci, Češi, Srbové a Rusové, všichni jsou Slovani a my proti Slovanům bojovat ne chceme.« odpovídali jsme.

Vedli nás na velitelství, kde jsme byli podrobeni výslechu. Řekli jsme vše, co jsme věděli a poznali jsme, že ruské velitelství bylo celkem správně informováno. Jenomže se domnívali, že proti nim stojí celé pluky a ony tam byly jen jednotlivé prapory. To bylo též to nejdůležitější, co jsme jim sdělili. Ruský brigádýr se nás ptal, proč vlastně jdeme dobrovolně do zajetí a tu jsme mu opakovali, že jsme Češi a nechceme bojovat proti Slovanům.

»A proč vás nepřišlo více? Vždyť ti druzí jsou taky Slovani.« řekl brigádýr.

»Oni ještě přijdou.« řekl jsem.

Kozáci odvedli nás potom ke štábu divise do Opatova, kde jsme dostali čaj a chleba. Stmívalo se a již nás chtěli vésti dále do Ruska, když přiběhl jakýsi ruský voják a křičel, abychom posečkali, že přijde ještě asi 100 zajatců. Čekali jsme s napětím, koho asi přivedou. V tom již je vedli.

»Tomane, Tomane, ty jsi zde? Jak jsi se sem dostal? My jsme již mysleli, že's mrtev!«

»Vidíte, šel jsem vám dělat kvartýrmajstra,« smál jsem se. Byla to téměř celá moje sedmnáctá kompanie.

Za chvíli jsme vyšli. Šli jsme celou noc, jak se zdálo, podél fronty. Kamarádi cestou mi vyprávěli, jak se dostali do zajetí.

Stáhli se dle rozkazu do lesa a usadili se ve starých zákopech. Fenrich Miklík radil nadporučíkovi Zebischovi, abychom se vrátili do původních okopů. Ale on řekl, že nemá žádného rozkazu a že musíme za každou cenu tuto pozici udržet. Nato předal velení lajtnantovi Feilerovi a odejel do vesnice. Rusové stříleli jako zběsilí. Lajtnant

Feiler se schoval do dekunků a usnul. My se schovali taky a nestříleli jsme. V tom se lajtnant probudil, vyskočil a začal rvát: »Sie, böhmische Hunde, warum schiessen sie nicht?« Skočil ke kaprálovi Pešlovi, dal mu pár facek a vyrval mu kvér z ruky, střílel sám. Když mířil po třetí, přilétla náhle od zadu kulka, Feilerovi přímo do hlavy, takže ihned klesl k zemi mrtev. Hlásilo se oberlajtnantovi Zebischovi, že lajtnant Feiler padl. Ten předal kompaniekomando fenrichovi Miklíkovi. A tu nějaký čipera z našich provedl chytrý kousek. Přiběhl jako ordonanc od velitele kompanie a hlásí na rozkaz oberlajtnanta Zebische »Nestřílet a přichystat si bílé šátky«. Fenrich Miklík však odmítl, že takový rozkaz v rakouské armádě neexistuje a jestli oberlajtnant skutečně podobný rozkaz dal, že mu ho musí dát písemně. Falešný ordonanc běžel tedy do zadu a oklikou se vrátil do fronty. Zde předával po řetězu. »Na rozkaz oberlajtnanta Zebische nestřílet a přichystat bílé šátky ke vzdání se«, což se předávalo od muže k muži. Když to přišlo až na fenricha Miklíka, tento na konec tomu uvěřil a rozkaz sám předal dál. Voják, kterému rozkaz hlásil, přidal si k tomu ještě na rozkaz oberlajtnanta Zebische a fenricha Miklíka a tak to šlo dál od úst k ústům. Hoši vytáhli bílé ručníky, kapesníky i kusy prádla, věšeli to na kvér a vystrčili. Když to spatřila ruská artillerie, začala ihned střílet za nás, kdežto rakouská přímo do nás. Hned se válelo několik našich mrtvých a raněných. Kdo zde není, ten je buď raněn nebo mrtev. Když jsme přiběhli do lesa, Rusové již na nás zdaleka volali: »Suda! Suda!« a ukazovali nám do hlubokého úvozu. Ostatní už víš.

Po týdenním pochodu jsme dorazili do Lublína, kde nás naložili do vlaku a přes Brest Litovsk, Smolensk a Moskvu zavezli nás do Nižního Novgorodu do tamního zajateckého lágru.

X

U 28. PLUKU NA ITALSKÉ FRONTĚ

ANTONÍN VILD

Dne 5. března 1915 byl jsem na Smíchově v Národním domě odveden a dne 15. téhož měsíce nastoupil jsem vojenskou službu u p. pl. č. 28 v Praze. Z mého ročníku 1895 bylo nás ubytováno v Praze na Vořechovce asi 1220 mužů. Na Vořechovce třídili nás podle začátečních písmen a ježto mne vedli ve vojenských záznamech s dvojitým W, byl jsem zařazen s jistým Františkem Valešem, kterého též vedli s dvojitým W, poněvadž pocházel z Dörfelu u Liberce. Jinak byl však Valeš Čech. Tímto způsobem dostali jsme se s Valešem k sobě a spřátelili jsme se jako bratři. Pražský pobyt byl krátký a dne 19. března 1915 opouštěli jsme Prahu. Doprovázeli nás vojíni od berounského pěš. pl. č. 88 na nádraží do Brusky, odkud jsme jeli do Uher. Samozřejmě, že Pražanům neušla příležitost rozloučiti se s »Pražskými dětmi« a doprovázeli nás na nádraží do Brusky. Odpoledne jsme opouštěli Prahu za zpěvu českých národních písní. Byla zima. Ubytování jsme byli ve městě Szegedině. Tam byl pěší pluk č. 28 ubytován od února 1915. Až do Szegedína jeli s námi vojíni 88. pluku. V našem voze byli dva vojíni německé národnosti, kteří celou cestu s nikým z nás nemluvili. Pouze velitel našeho transportu, poručík, Čech, větší, štíhlé postavy, na každé větší stanici s námi mluvil a vlídně s námi zacházel. Jeho jméno neznám.

Konečně dne 21. března 1915 přijeli jsme do Szegedína. Tam nás očekávali na nádraží naši vojíni, určení k našemu doprovodu do kasáren. Šli jsme hustým špalírem přes celé město, kde Maďaři nás vítali, ovšem ne s láskou, nýbrž zdvihali ruce nahoru, ukazující nám, jak se naši vzdávali na frontě. My zvě-

davě pohlíželi na Maďary, ptali jsme se našich, proč to dělají a tito nám řekli, že jim to dělali také, když do Szegedu přijeli a proto abychom nic neříkali, ale že se jim příležitostně pomstíme.

Druhý den jsme dostali vojenský oblek a třetího dne již jsme se octli na vojenském cvičišti. Byl jsem vychován sokolsky, a to nejprve v Davli a později ve smíchovském Sokole. Nebyl jsem tedy rakousky naladěný a radili jsme se s Frant. Valešem, co si počneme, až přijdem na frontu. Valeš byl stále zamyšlený a říkal, že má obavu, že padne, což jsem se mu marně snažil vymluvit. V Szegedině zdvihání rukou od Maďarů nepřestávalo a tak došlo často k potyčkám mezi Maďary a našimi. I civilisté Maďaři ruce zdvihali. V potyčkách byli vítězi ti, jichž bylo více a proto naši chodili vždy ve větším počtu.

Po krátkém pobytu v Szegedině byla složena píseň jistým vojínem od 28. pluku. Píseň ta zněla:

»Byl to v Praze velký hluk čtvrtého února,
když do Uher pražský pluk přeložen byl shora.«

Na to byla složena druhá píseň:

Co jsme my to, kamarádi, co jsme my to dělali,
jedna, dvě,
že jsme se z té zlaté Prahy do Szegedu dostali,
cara atd.

Szegedin je pro nás hrobem, jest tu velká drahota,
jedna, dvě,
maso by tu ještě ušlo, Maďaři jsou holota,
cara atd.

Maďaři nás nemaj' rádi, zdvihaj' ruce nahoru,
jedna, dvě,
když jim za to nafackujem, uvážou nás k javoru,
cara atd.

Ulice jsou samé bláto, samý marast, samý hnůj,
jedna, dvě,
vino by tu ještě ušlo, špek je jako koňský lůj,
cara atd.

Všecko by tu ještě ušlo, jenom na ty javory,
jedna, dvě,
uvážou tě, až jseš černý, třesou se ti bačkory,
cara atd.

Nedávej se, kamaráde, nedávej se na vojnu,
jedna, dvě,
zavezou tě do Szegedu, dostaneš tam cholera,
cara atd.

V szegedínských kasárnách byly čtyři javory,
k nimž byli čeští vojíni uvazováni, at
se provinili čímkoli.

Na ty javory byla také složena píseň, která
se zpívala veřejně všude i proti zákazu a kte-
rou i čeští důstojníci zpívali, ovšem někteří.

Zpívá se jako »Na císařské louce stojí
řada topolů«:

V těch szegedínských kasárnách na velkém dvoře,
stojí tam čtyři javory k naší pokoře,
horší nežli vězení na čtyři závory,
[jsou v szegedínských kasárnách čtyři javory:].

U nich stojí uvázaní čeští vojáci,
a Maďaři mají z toho jenom legraci,
uvázaní vzpomínají na vlast za hory,
[v duchu jenom proklínají čtyři javory:].

Kultura se rozšiřuje po celém světě,
ale zapomněla místa v kletém Szegedě,
což pak čeští vojáci jsou náké potvory,
[že je musí uvazovat na ty javory:].

Až přijde ten boží posel jednou zdaleka,
ten, který se žádné světské moci neleká,
udeří a vyrve pak ze země prostory,
[ty omšelé a prokleté čtyři javory:].

Chodili jsme s Valešem stále spolu. Na
nějaký čas na frontu zapomněl, ale když
ke konci května 1915 přípravy na frontu byly
v plném proudu, počal se znovu stávatí zá-
dumčivým. Jednoho dne po prohlídce ge-
nerálem dal mně na cvičišti adresu a pravil:
»Kdyby se stalo a já padl, podej ihned zprá-
vu mým rodičům, aby se dlouho netrápili.«
Tehdy jsme si adresy vyměnili. Nastal čer-
ven 1915 a v první polovině již jsme odjížděli
na italskou frontu.

Jeli jsme Uhrami, Dolními Rakousy, Vídní,
Štýrskem a Kraňskem do konečné stanice
obce Prvačina za italskou frontou. Tam jsme
vystoupili z vlaku a byli jsme ubytováni po
vesnicích u Gorice. S Valešem jsme byli stále
pohromadě. Po krátkém vykoupaní se celého
praporu v řece Soči (Isonzo) byli jsme po-
sláni na frontu v druhé polovině června 1915
za městečko San Martino, proti městu Gra-
dišce. Hranicí mezi námi a Italy byla řeka
Soča a trať, vedoucí po levém břehu řeky.
Až do 29. června 1915 neměli jsme ztráty.

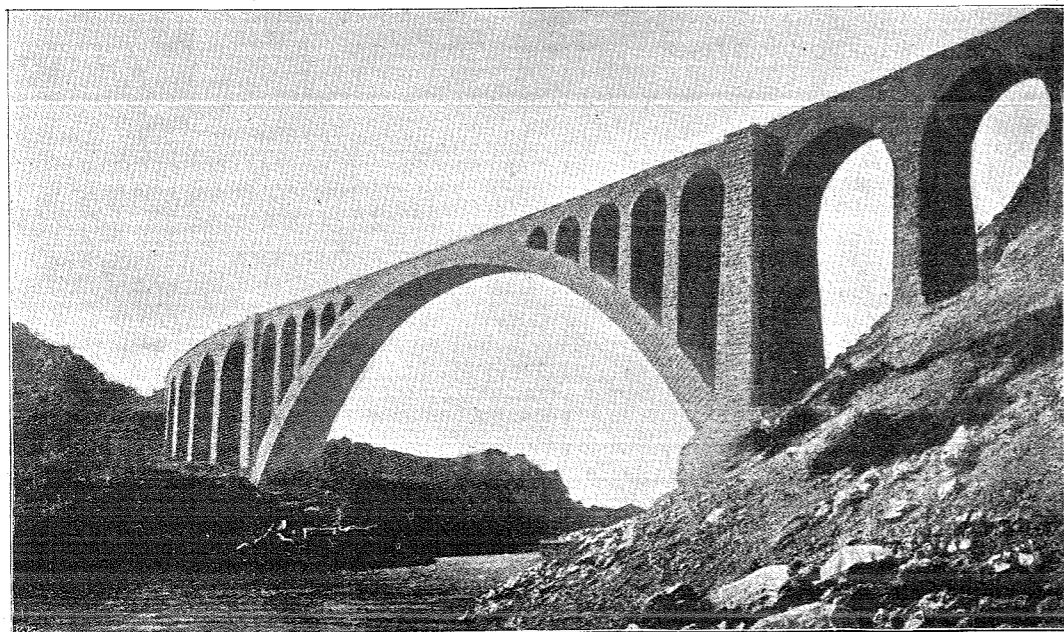
Dne 29. června 1915, když italské vojsko
mělo mši, naše dělostřelectvo jim ji palbou

přerušilo a ukončilo. Valeš měl toho dne
službu asi kolem 17. hod. jako pozorovací
stráž. Vyšel jsem si ze zákopů k němu; ješto
byl krásný, sluneční den. Bavili jsme se spo-
lu, když Valeš začal se svými obavami zno-
vu. Utěšoval jsem ho, ale nedal se uklidnit.
Pak jsem odešel do zákopů, jsa někým volán.
Byla obava, že Italové se nám pomstí. Viděli
jsme dalekohledem, jak rakouské dělostřelec-
tvo způsobilo mezi nimi zmatek, neboť střely
dopadaly při mši přímo do shromážděných
vojínů. Kolem 18. hod. počalo skutečně ital-
ské dělostřelectvo obstřelováním našich zá-

V noci byl klid. Ale dne 1. července dostalo
se nám znovu dělostřelecké palby, ale nikdo
z nás již v zákopu nečekal a zmizel, kam jen
mohl. Já jsem vyběhl bez všeho a uschoval
jsem se za silný strom v malém údolí. Byl
jsem sice bez jídla, ale ještě štěstí, že voda
nechyběla. O 13. hod. začal déšť a sypaly se
kroupy, takže se ve chvíli valila údolím voda
půl metru vysoko. Byl jsem sice schován
s jedním vojínem pod ceťou, ale přece jsem
byl brzo promočen na kůži. Když se liják a
kroupy uklidnily, odešli jsme s druhem do
vesnice, abychom někde oschli, nebo si opa-

St. Martino del Carso.

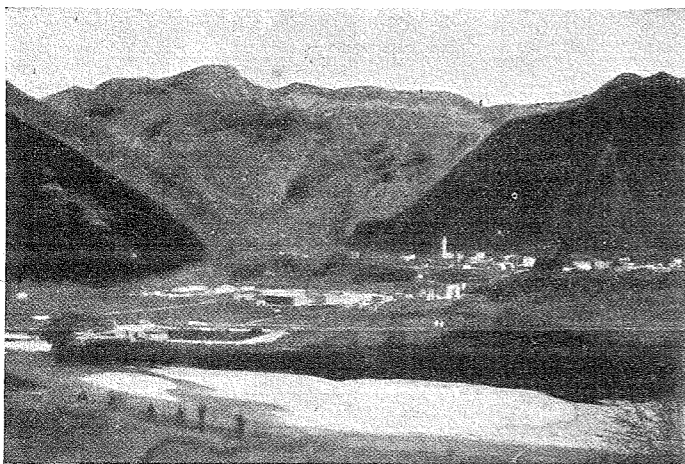
Most přes řeku Soču.

kopů. Do poslední chvíle byl náš díl zákopu
nedotknut. Pojednou zašuměl granát z ital-
ské strany, ráže 28 cm, který explodoval as
3 metry od Valeše, jehož zasáhla střepina
železa do prsou. Valeš vběhl do zákopů s vý-
křikem »Jé, jé, jé«, usedl na bednu od vrhačů
min a při mém obvazování v několika minu-
tách skonal. Když nepřátelská střelba ztichla,
odnesli jsme Valeše na blízké obvaziště, kde
lékař konstatoval jeho smrt. Odnesli jsme jej
na hřbitov p. pl. č. 28. Smutně jsme se vraceli
do zákopů pro ostatní nebožtíky, abychom je
pochovali. Zbylo nás z jedné čety z 54—
pouze 20, schopných k další službě. Druhého
dne ráno odnášeli jsme ještě ty, kteří byli
v troskách zákopů. Italové nás při odnášení
jich sice viděli, ale žádný po nás nevystřelil.

třili suché prádlo. Na štěstí jsem potkal kra-
jana Jana Čížka, který mi dal sirky, abych si
mohl v opuštěném domě udělati oheň a ode-
šel. Byl praporním ordonancem. Učinil jsem
si oheň a tak jsem zůstal sám opuštěn v do-
mnění, že se brzo usuším. Ale v zápětí přišli
polní četníci, Češi, kteří mně dali jedno su-
ché prádlo a poslali ku předu. Prádlo sice
bylo suché, ale svrchní šat mokrý a tak jsem
se ubíral znovu na své místo. Četníci mne do-
provodili kousek cesty a pak se vrátili. Jinak
si mne ani nezapsali. U své čety jsem nebyl
vůbec pohřešován. Byl tam již zeměbranceký
prapor č. 30 z Moravy. Vzal jsem si po jed-
nom z mrtvých pušku a zavazadlo a byl jsem
znovu vyzbrojen k boji. Dostali jsme se zno-
vu do zákopů, které byly plné vody. Do rána

jsme vykřehli všichni až dost. Ráno jsme byli vystřídáni do údolí jako prvá záloha a po-
něvadž se dostavil sluneční den, trochu jsme
oschli. Odpoledne však bylo zase zle a musili
jsme znovu do zákopů třetí roty, jejíž velite-
lem byl poručík Žaloudek.

Dne 3. července 1915 byli jsme vystřídáni
maďarským plukem č. 61. 28. pluk zanechal
tu řadu nejmladších synů českého národa,
ročníků 1895 a 1896. Sotva, že náš pluk byl
na cestě k odpočinku, jsa asi 1 hod. vzdálen,
již Maďaři opouštěli zákopy a prchali zpět,

Tolmino.

neboť je italské dělostřelectvo pěkně přivi-
talo. Zamíchal jsem se s dvěma kamarády,
Janderkou a Budinským, mezi ně. Janderka
se později od nás oddělil a tak jsme zůstali
s Budinským pohromadě sami dva. Před italskou
dělostřelbou ukryli jsme se za zdí z kam-
enů. V tom byl Budinský raněn kuličkou
ze šrapnelu do levé nohy pod kotník. Budin-
ský, jsa vždycky pln žertu, neztratil humor
ani teď. Privil: »Dědičná rána po otci,« kte-
rý byl takto zrovna raněn roku 1866 na italské
frontě. Budinského jsem obvázal a vedl
na obvazisti, což mne od Maďarů vysvobo-
dilo. Dovedl jsem ho do městečka San
Martino a tam jsme se rozloučili a rozešli.
Pluk byl dán na odpočinek do vesnice Ran-
ciána, kde jsme byli doplněni jednou silnou
rotou, které velel hejtman Francl. Po krát-

kém odpočinku přišli jsme znovu na starou
frontu, kde jsem se spřátelil znovu. Můj nový
kamarád, Něnička, pocházel od Prahy. Za
následujících bojů jsme ztratili svůj prapor a
dali jsme se na cestu za ním na místo, kde
měl mít odpočinek. Na této cestě byli jsme
zastaveni maďarským lékařem poručíkem.
Něnička byl napřed a já za ním. Tento lékař
poručík nečekal ani na odpověď a jakmile
uslyšel slovo 28. pluk, počal Něničku políč-
kovati a hnal nás zpět.

Z Doberdobu byli jsme dáni po delším po-

chodu do zálohy do vesnice Lublina u Santa
Lucie. Konečně, když posice na vrchu u Tol-
mína stala se kritickou, náš pluk měl ji zase
zachrániti. Dne 28. října táhli jsme k městeč-
ku Tolmínu a v noci jsme dorazili na vrcho-
lek hory. Byly tam tři rozprášené pluky ma-
ďarský, bosenský a 98. z Vysokého Mýta.
Kolem 24. hod. začal padati sníh a k tomu
pršet. Druhého dne nás Italové zajali. Pojed-
nou jsem se octnul v rukou dvou Italů »alpi-
nů«, kteří byli hustě zarostlí černými vousy.
Oba na mne mluvili italsky: »Talian bu-
ono« (Ital je dobrý), »Vuole pane?« (Chce-
te chléb?). Ovšem, že jsem tehdy nevěděl, co
to jest, ale tato slova jsem si zapamatoval.
Byly to prvé kroky do italského zajetí a prvá
rozmluva s Italy v zákopech, třeba jsme si
špatně rozuměli.

X

CESTOU DO RUSKA

FRANTIŠEK BOBEK

Bylo to hned v roce 1914.

Od Čenstochové povolali nás na rychlo
k Limanové, kde se odehrávala jedna z nej-
krvavějších bitev. S Rakušany vyhlíželo to
tam bledě.

Vyložili nás ihned sice z vozů, ale přes to
přišli jsme již pozdě. Viděli jsme již jen bez-
mezně hrůzy bitvy.

Za to čekaly nás několikadenní vysilující
pochody po karpatských horách.

Konečně jsme došli cíle. Za Janovicemi u
Zákličína vykopali jsme ve zmrzlé zemi ja-
kés takés díry k úkrytu na kraji mohutného
lesa.

Dávali jsme ohromný pozor. Známkou toho
bylo, že hned druhý den na Štědrý den za-
kopali se nám Rusové ve vzdálenosti asi 100
kroků od nás. Teprve před polednem to ko-
nečně bylo zpozorováno. S obou stran nasta-
la ihned hrozná střelba. Strojní pušky hrály
nám jakési křepké koledy, ručnice jim stateč-
ně přizvukovaly. Tu a tam vpadl do toho
granát, nebo se sesypal šrapnel. Mezi to mí-
sil se nárek raněných a smrtelný chrapot
umírajících.

Hrozný Štědrý den.

Hned předem jsme věděli, že naše posice
je neudržitelná a že »ze strategických důvo-
dů« couvneme.

Aby nám bylo tepleji, leželi jsme vždy
v jedné díře tři. Ryl jsem nosem do písku a
časem si také kamsi vystřelil. Kam ty kulky
lítaly, věděli bohové!

Odpoledne vzpomněla si také na své vo-
jáky rakušácká artilerie a počala pomáhati
Rusům. Pouštěla svoje střely totiž zrovna do
nás.

Od nich dostal jsem také památku. Náhle

učítel jsem po výbuchu šrapnelu v levé ruce
prudké škubnutí. Kdyby nebylo odletělo
zároveň s tím kus dřeva z pušky, snad bych
si toho byl ani nevšiml zprvu. Ani to nebo-
lelo, jen proužek krve řinul se z předloktí a
z prstu, jehož kus odletělo.

»Uletěl jako řepa,« řekl mi desátník vedle
ležící.

Obvazu jsem neměl ani já, ani druzí. Po-
skytli jsme je dříve raněným druhům.

»Jdi k saniterákům. Jsou tuhle, kousek za
námi.«

»Viš, co je mi divné?« ozval se třetí můj
druh, »že jsme my druzí dva bez pohromy,
ač ležíme tu skoro na sobě. Čert ví, jak to
letělo,« odpovídal si hned.

Saniteráci mi nepomohli. Ještě jsem ani
u nich nebyl a již mne posílali přímo na ob-
vaziště. Co dělat? Krev prýštěla, rány počí-
naly bolet. Utíkal jsem tedy za lijavce kulí
k obvazišti.

»To přece není možná, abych v tomto
dešti kulí tam doběhl,« myslil jsem si. »Ne-
budu-li zabit, utřím ještě nějakou ránu.«

Doběhl jsem však šťastně k obvazišti, kte-
ré však nebylo nijak pěkně umístěno. I do
něho zabloudila tu a tam střela.

Předstoupil jsem před lékaře.

»Jsem raněn,« oznamuji.

Pohlédl na mně přes skřípec.

»Kde máte pušku?« zeptal se mne místo
dotazu, kam jsem raněn.

Pohlédl jsem na něho s úžasem.

»Nechal jsem ji ležeti v zákopě. Je ostat-
ně rozbita,« řekl jsem roztrpčeně.

»Nevíte, že povinností vojína je vzít s se-
bou pušku? Bylo to v rozkaze,« durdil se
Němčík.

»Račte mne obvázatí,« řekl jsem místo odpovědi hodně rozhodně.

»Obvaz!« vykřikl, aniž by se mi na rány podíval.

»Nemám. Poskytl jsem ho dříve raněným druhům.«

»Tu je ruský,« podával kdosi balíček a ukončil tuto scénu.

Za chvíli jsem byl obvázan a dostal jsem lístek.

»Půjďte do polní nemocnice s druhými. Patrony zde nechte,« oznámeno mi krátce.

Šel jsem rád.

Druhého dne šli jsme do Zákličína, kde nás teprve jak se patří ovázali, dali nám oběd a 2 cigarety.

O 3 hodinách vypravili nás na dráhu. Ale tam vzali a naložili jen ty, kteří opravdu nemohli. My ostatní museli jsme capati 34 km do stanice Martinkovic. Tu nás starý, opravdu poctivý šikovatel dobře nasýtil.

Odtud nás poslali do nemocnice v Živci, kde nás mohly vši zrovna sežrati, kde každá ošetřovatelka měla svého galána, s kterým se miliskovala a ostatních si nevšímala.

Na mou prosbu, aby mne pustili jako jiné

Czenstochowa.

»Konec strádání! A tam nám snad dají najísti.«

Ale zmylil jsem se já i druzí. I ti, které rány bolely a chtěli převaz. Dostali jsme čtveřeček sucharu a obvázáni byli jen ti, kterým rány příliš krvácely.

»Ostatní až ráno v Zákličíně,« oznámili lakonicky.

»A jísti?« hlásili se mnozí.

Pokrčili ramený.

»Není!«

Hrom do takého pořádku. Nacpali nás do jakési díry, kde museli jsme sedět na holé zemi do rána. Na spaní nebylo ani pomyslení.

do vnitrozemí, dal si konečně lékař říci a poslal mne do Krňova ve Slezsku. O životě v rakouských nemocnicích byla by zvlášť pěkná kapitola. Já se zmínil o předcházejícím jen proto, že to byla moje cesta do Ruska.

Z Krňova, kde jsem prošel tři nemocnice, mne domů nepustili, ač jsem několikrát žádal.

Hodný český lékař, Potěšil, který mne léčil, pravil mi: »Kdybyste nebyl českým učitelem, šlo by to. Ale takto ne.«

»A kam mne pošlou?«

»Na frontu,« řekl trpče.

»Zdráv!« ohlásil druhého dne u prohlídky štábní lékař. »Na Sammelstelle,« dodal ještě.

Nebylo pomoci. Zde přestávaly všechny protesty. Šlo se. Naložili nás několik desítek do vagonu a hajdy s námi k Uhrám. Košice byly cílem naší cesty. Tam měli jsme dostati další rozkazy.

Cesta nebyla nijak veselá. Z čeho se také radovati? Kdo jednou zakusil ty hrozné útrapy, hlad, nadávky, ten nejede rád po druhé. Zvláště když musel proto, že byl českým učitelem. Nepustili mne podívat se na rodné hory za Jihlavu. A někteří mezi námi — většinou to byli Češi — jeli takto na frontu již po třetí.

Cesta byla hladová a žízňivá. Na nádražích se nebylo možno dostati k bufetu pro nával lidí. Pivo a víno nesmělo se nám prodávati a k vodě dostal se málo kdo. A ven z nádraží se nemohlo. Všude trčely bodáky proti nám. Až v Těšíně jsme utekli do města a pohodovali.

Druhého dne dojeli jsme prvního cíle naší cesty — do Košic. Vtlačili nás tam do jakési boudy a tam jsme na holé zemi nocovali. Ovšem, bylo třeba se opět otužovati! V Karpatech byla ještě zima! Vždyť byl březen r. 1915!

Ráno nás sehnali na »Samplac«, jak tomu naši vojáci říkali. Tyto »Samplaci« snad byl vynález čistě rakušácký. Člověk nesměl spatřit známé tváře milých, nesměl viděti ani vršky rodných kopců. Pryč s ním, Čechem! Nalezl se dosti v nemocnicích (mezi Němci!). Pryč s ním do cizích krajů! Jen hodně lidí, hodně masa pro vojnu sehnati!

A tehdy umínil jsem si, že za každou cenu zmizím z fronty rakušácké.

Zahnali nás do jakéhos dvoru. Tam ve sněhové plískanici, v blátě i mrazu prostál jsem s mnoha jinými téměř 5 dní. Proč, nevím dodnes. Jen na noc nás vždy zavřeli do bývalého chléva.

Konečně pátého dne vyvolali číslo mého pluku: 81, a jakž takž nás vyzbrojili. Nebylo to ovšem takové jako v roce 1914 v Jihlavě. Řemení na př. zmizelo a dostali jsme vše hadrové. Moje boty, ač mi úplně vypovídaly službu, uznány za velmi dobré. Inu, oni tomu rozuměli! Co jsem měl dělat?

Když nás konečně »oblékli«, pustili nás z ohrady — na nádraží a rovnou do vagonů. Ani trochu času nám nedali, abychom se mohli něčím zaopatřiti. A my toho potřebovali tolik! Zejména teplé prádlo jsme mnozí chtěli nakoupiti, něco k jídlu do zásoby, co hodně dlouho vydrží. Peníze byly. Leč nebylo na to času. Jen dál a dále, honem do fronty. Celé dva dny jeli jsme Slovenskem. Již tehdy všiml jsem si, že ty Uhry nejsou tak maďarské. Zastavili jsme se v Humeně, která ležela již na samých skoro hranicích a byla jak se patří rozstřílená. Nedaleko byla již posice. Měli jsme jeti ještě dvě stanice dále. Čekali jsme tam však celý den. Museli jsme počkati, až přejede ohromná síla německého dělostřelectva, jedoucího Austrijákům na pomoc.

Večer zavolali nás do nádražní zahrady k jídlu. Pořádek při tom byl tak hrozný, že než jsme se najedli, ujel nám beze všeho vlak s polovicí kamarádů a s našimi věcmi.

Atsi! Aspoň jsme se zdrželi. Však jsme nechvátali.

Pánové však zůstali jaksi tumpachoví. Co teď? Dobrá rada drahá! Konečně — jak jinak. Vlak byl pryč, nutno za ním. Poslali nás tedy v noci pěšky na stanici, kam nás měl původně zavésti vlak. Štěstí, že to bylo jen tři hodiny.

Tam jsme na nádraží našli svoje věci naházené v hrozném nepořádku v blátě. Co se dalo ukrásti, bylo již ukradeno. Vzpomínám, že marně jsem se sháněl po cigaretách, čokoládě a cognacu. Vše bylo v čertu. Šel jsem na posici okraden, jistě vlastními druhy.

Po dlouhém bloudění v dešti a v bezedném bahně našel jsem si ve vsi v baráku koutček na spaní. Většina baráků byla obsazena Maďary, kteří náš hlouček Čechů s potupou vyháněli. Mnohé domky hostily nemocné a raněné.

Mnoho jsem nespál. Nemohl jsem. Byl jsem rád, že bylo brzo ráno. Shromáždili jsme se opět na stanici. Někteří tu stále ještě sháněli svoje věci. Konečně nás odčítali a poslali k jakémusi velitelství, které nás rozdělilo dle pluků.

Tam nás opravdu rozdělili. Od 81. pluku bylo nás celkem 6, pět Čechů a jeden Ně-

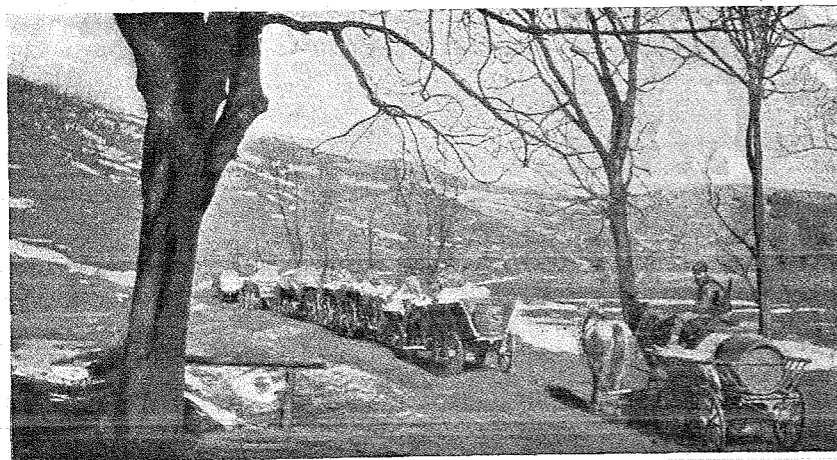
mec od Znojma, který však uměl slušně česky.

»Půjdete tam a tam! Tam najdete svoje plukovní velitelství a přihlásíte se o další rozkazy,« řeklo se nám.

Přišlo nás tedy 6 do oné vsi, jejíž jméno vypadlo mi však z paměti. Přiznávám se, že jsme k ní šli skoro celý den. Bylo nutno užítí ještě svobody!

Ptali jsme se jakéhosi mladičkého poručíka na to naše »komando«.

»Tu není,« zavrtěl hlavou. »Ale je támhle na tom kopci,« ukázal prstem k východu, odkudž se ozývaly zatím jen ojedinelé rány.

Za války v Karpatech.

Šest mužů 81. pluku tedy šlo na kopec. Šest mužů šlo v místa, kde sice nikdy nebyli, ale kde je čekalo osvobození z rakouských pout, kde je s otevřenou náručí, ale trochu hrubě, přijali bratři Rusové.

Mladý poručík, který nás posílal na kopec, nevěděl jistě, co se tam nahoře děje, netušil, že za necelou hodinu bude většina 81. pluku v zájetí.

Bylo to dne 2. dubna, na Veliký pátek.

Šli jsme tedy dle rozkazu hledat svoje nadřizené. Šli jsme hodně pomaloučku. Kopec, do něhož jsme lezli, byl slušný. Pod ním rozprostírala se osada Radvaň. Byla ještě náhodou celá, nerozbitá.

Jarní slunéčko se vesele usmívalo na krajinu. Sníh tál prudce a zbývaly z něho jen hrčící petúčky kalné vody a bláto.

I tu v Karpatech hlásilo se již jaro.

Opakují: nechvátali jsme. Zvláště když tam na horách začalo to doopravdy. Nastala ohromná střelba. Granáty dopadaly skoro až k nám, šrapnely se roztrhovaly téměř nad námi. Koule z pušek hvízdaly nám stále kol uší.

Nás všecky, až na Němce, jak se brzy ukázalo, zdržovala jedna společná myšlenka: schovat se, počkat, až přijdou Rusové pro nás, nebo nějak pěkně k nim.

»Hoši,« začnu, »tam nahorů nemůžeme. Nenecháme se postřílet jako králíci o honu.«

Všichni mi velice ochotně přisvědčili. Jen Němec se zamračil.

»Ostatně, my máme nařizeno, vyhledat komando a ne jítí zatím ještě do bitevní čáry. A pokud znám naše pány, vím, že tam nahoře, kde je soudný den, nejsou. Ti jsou jinde, v bezpečí,« připojil se jiný.

»Poslyšte, půjdeme-li tam, potlučou nás jistě. Není možno, abychom prošli živí. Ostatně co? Máme to všichni na srdci, mluvili jsme o tom cestou. Chceme všichni pryč z toho pekla. Tam na druhou stranu, abychom byli již jednou v bezpečí. Nemám pravdu?«

Všichni mi radostně přikývli. Jen Němec dělal oposici. Hrozil udáním a zdlouha začal mluvit o zradě.

Měli jsme mezi sebou kamaráda, který byl poněkud horkokrevný. Měl jsem ho co držeti, aby Němci něco divokého neudělal po jeho

Typy haličských žen.

sloveh. Snad by ho byl zabil, kdyby v tom nebyla pomohla náhoda, řekl bych zázračná náhoda.

Viděl jsem ran na frontě plno. Ale tak včasnou a zároveň skoro nevinnou, jako tehdy u Radvaně, žádnou.

Sotva jsme totiž zdrželi horkokrevného kamaráda, aby Němci něco neudělal, což by ho později jistě mrzelo, přilétla kulička a prošla Němčikovi bříškem u ucha. Rána nebyla bolestná, jen silně krvácela.

»Vidíš, máš zatím díрку pro oryngli,« zasmál se kterýsi.

»To je zatím. Jdi výše a dostaneš díрку větší. Snad se po ní ani nehneš.«

Však i Němec zkontl. Ta ranka mu dala co proto. Obrátil hned. Byl ochoten s námi do Ruska. Jen nás prosil, abychom neřikali, že je Němec, což jsme mu rádi slíbili.

Byli jsme tedy připraveni opustiti »milé naše Rakousko«. Šlo nyní jen o to, jak to učiniti, abychom do Ruska přišli celí. Tam, kde jsme měli válečnou radu, nebylo možno se déle zdržovati. Střely zalétaly k nám již hromadně.

Usnesli jsme se, že obejdeme svaheem na

protější stranu. Ukazovala se tam pěkná kotlinka, hodně chráněná.

Šouráme se tedy pomalu v naznačené místo. V tom vidíme, jak s vrchu utíkají k Radvani dva starší již vojáci.

»Holá, braši, kam?« volám na ně.

»Pryč!« odsekl první.

»Je tam zle! Já jim nakašlu, abych se nechal zabit,« řekl druhý. Aniž by se zastavili, utíkali dále. Za chvíli ztratili se nám za křovinami.

Ještě jsme nedošli ani sto kroků, viděli jsme, že s kopce opět někdo úprkem míří k Radvani. Byl to lajtnantík asi s desíti lidmi. Byli to zákopníci.

Hned nás spatřil a začal bandurskou.

»Tam je zle a oni tu, pakáž jedna, leží! Marš nahoru na pomoc!« zaláteřil a opět utíkal sám dolů, až se mu hlava trásla.

Neuposlechli jsme ovšem jeho rady a pospíšili si raději k vyhlédnuté kotlině. Tam teprve jsme si oddychli.

Však byl čas. Bitva neodehrávala se již jen na kopci, ale kol dokola. A ruské krátké »ura, ura«, bylo již slyšet na kopci i v údolí.

Rusové prorazili a blížili se. Z úkrytu jsme

viděli, jak rakouská artilerie zapřáhla koně, jak utíká, až dělá skáčou přes hroudy i strouhy.

Hned za děly počalo se objevovat rakouské vojsko. Utíkalo. Mnozí již neměli ničeho. Zanechali to buď v zákopech, které museli opustiti, nebo to zaházeli, aby se jim lehčeji utíkalo. Jistě všechny ovládala jediná myšlenka: aspoň holý život zachrániti. Marně křičeli důstojníci svoje »halt!« Marně! Útěk na všech stranách byl zoufalý.

Rusové byli v patách za utíkajícími. Stahovali kolem Rakušáků kolo, z něhož vedl hodně úzký východ jen k jihu.

Tu a tam zdvihl některý ruský voják ručnici a střílel do utíkajících. Tu a tam ten či

»Kluci, ruce vzhůru!« křikl jsem zároveň. Ani to nebylo potřeba říkat. Hoši stáli již jako svičky. I Němec!

»Bros! Bros!« křičel na nás Rusáček.

Rusky jsem sice tenkrát ještě neuměl, ale myslil jsem si podle pohybů jeho, že to chtějí asi, abychom zahodili bouchačky.

»Zahod'te ty klacky!« volám na hochy a sám první odhodil jsem pušku kus od sebe.

Několik ruských vojáků se přiblížilo. Nebyli to Rusové, ale pomíchaní národové z Kavkazu, jak jsme brzy zvěděli. Cosi nám povídali. Bohové vědí, co to bylo!

Ten, který se obíral mojí maličností, nebyl příliš přívětivý. Nejprve se mne ptal: »Časy jest?« Já ovšem nevěděl, co jsou to ča-

Za války v Karpatech.

onen z prchajících roztáhl ruce a padl k zemi. Byl raněn, ne-li mrtev. V každé i menší dolině, za každým keřem, v každé brázdě zůstávala spousta lidí ležeti. To byli ti chytřejší; neutíkali, čekali, aby je Rusové vysvobodili z hrůz rakouské posice.

Však i mnozí utíkající konečně poznali nesmyslnost útěku a zdvihali ruce.

Z naší kotliny viděli jsme vše jako na dlaních. Čekali jsme. Však již přišla řada na nás. S pravé strany se objevili Rusové.

»Ura, ura!« volali stále. Kterýsi z nich zdvihl ručnici a střílel mezi nás. Na štěstí letěla kulka kamsi nad našimi hlavami.

Konečně já jsem byl na tento moment připraven již z Krňova. Ač bylo zakázáno nositi na frontě bílý kapesník, měl jsem ho přece. Mžikem byl na bodlu pušky a zamával jsem jím.

sy, ale poznal jsem to hned, když zcela klidně mi vzal hodinky. Vzal si i peníze. No, měl jsem jen asi 70 K, moc si nepomohl.

I můj skřípec si vzal. Narazil si ho na nos a počal si prohlížeti okolní kraj. Když viděl, že přes něj nevidí, pohodil ho. Já ho ovšem s radostí sebral a dal do kapsy. Na nos bál jsem se ho již posadit. Vždyť jsem měl jen ten s sebou.

Po onom Kavkazanu přejali nás vojáci druzí. To byli již Rusové opravdoví. Mnozí i polsky uměli. Nevzali nám nic, protože jsme nic neměli. Tito odvedli nás v týl.

Šli jsme přes zpustošené rakouské zákopy, pokryté tu a tam mrtvolami, do zákopů ruských.

Byli jsme tedy v zajetí. Ještě tam v zákopech dostal jsem to, co jsem v Rakousku nemohl dostat. Nové boty!

Vojín, který šel s našim hloučkem, podíval se totiž na moje nohy a viděl mé ubohé boty.

»Pan, u těbja plochíje sapogi?« ptal se.

Věděl jsem čerta, co jsou to »sapogi«. Ale protože ukazoval na nohy, myslil jsem si přece něco o botách.

Skutečně také za chvíli hodil přede mne boty, které já jsem ihned obul. Nestály ho nic, protože je stáhl z mrtvého Austrijce. Mně to bylo jedno, jen když jsem je měl.

Tam v zákopech dostal jsem od svého vojáčka-konvoje i konzervu — zase rakouskou — a uvařil mi čaj, který mi přišel hodně vhod.

Když se náš vojáček také sám posilnil,

zavedl nás po hrozných cestách, oklikách a zastávkách do jakési vsi.

Bylo to již v noci. Tam na velkém prostranství zářila spousta ohňů, kolem nichž se zahřívali a sušili svoje věci naši hoši.

Přistoupil jsem k prvnímu ohni, kolem něhož seděli hoši od mého pluku. A u druhého, třetího, desátého též. Všichni jsme tam byli, celý pluk skoro. I naše »komando!«

Našli jsme je tedy přece. Ale až v ruském zajetí.

Druhého dne nastala bludná pout po širých pláních haličských pěšky až do Převorsku a odtud dál a dále — až do Moskvy a Saranska.

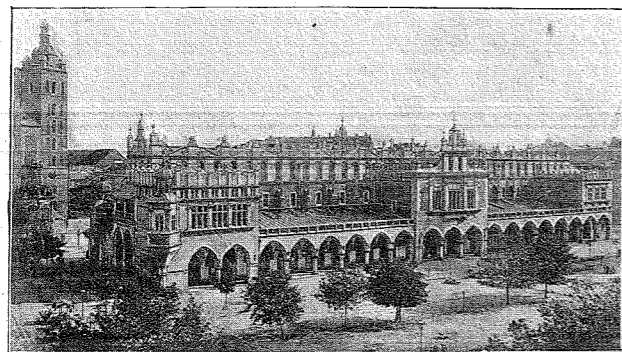
O tom jindy.

X

ROZPUŠTĚNÍ 36. PLUKU

STANISLAV KRAMER

Po šestinedělním výcviku u 1. náhradní setniny 36. pěšího pluku v Liberci odejel jsem s 11. pochodovým praporem pod velením majora Herzuma na ruskou frontu. Časně z rána dne 2. června 1915 projížděli jsme Krakovem, kde bylo viděti již první stopy vojny. Kolem města spouštěly ostnatých překážek, tu i tam rozbitá stavení od ruské dělostřelby. Mnohému z nás tanuly na mysli ony okamžiky, kdy v Čechách toužebně již oče-

Sukennica v Krakově.

kávali ruské kozáky. Osud však chtěl tomu jinak, a dnes Rusové již byli opět daleko od Krakova. Pozdě večer dojel vlak do stanice Sendiševa v Haliči. Vystoupili jsme z vlaku a dali jsme se na pochod východním směrem. Minuli jsme cestou několik vesniček, v nichž spáleniště páchla dýmem a jen zřídka bylo viděti někoho z obyvatelů v polorozbořených staveních. Na obzoru občas vzlétla světlá raketa a ozval se hukot výstřelů. To bylo znamením, že jsme již v přifrontovém pásmu. V našich řadách panuje ticho, přerušované jen šumotem kožených součástí

výstroje a nárazy polních lopatek na bodla. Každý pod tíží svého břemene se sklopenou hlavou přemýšlel o dalším svém osudu. Pozdě v noci zavedli nás do prázdných stodol na nocleh.

Po několikadenním pobytu v nocovací stanici postupujeme dále směrem severovýchodním. Cestou z vesničky Bud odbývá si celý náš prapor čtrnáctidenní »kvartýrarest«, poněvadž jeden voják z hladu ukradl slepici a

nebyl vypátrán. Přecházíme řeku San. Brodíme se písčnatou krajinou a jdeme hlubokým borovým lesem za Ržečici, která jest z velké části v plamenech.

Je 13. července. Překročivše ruské hranice, přicházíme k městečku Zaklikovu, kdež na písčité planině rozbijíme svoje stany. Je pozdě odpoledne . . . V tom jako bleskem prolétla naším ležením zpráva, že náš jedenáctý pochodový prapor, jakož i celý 36. pěší pluk, zvaný všeobecně »Žádná zima«, má býti rozpuštěn a rozdělen mezi německé a maďarské pluky. Tato zvěst působila na nás šestatřic-

cátníky mrazivým dojmem. Kamarád vyhledával kamaráda, nastalo reptání, vzájemné loučení a smlouvání se, jak se udržet pohromadě. Neblahý úmysl rakouského velení byl příčinou značného rozhořčení a naselel jen zárodoky odboje do srdcí vojáků. Mezi vojáky mluvílo se všeobecně, že by bylo nejlíp utéci k Rusům. Jeden na druhého veřejně se smál a pokřikoval: »S námi to již nevyhrajou!«, což bývalo často projeveno také známou písničkou »Šup sem, šup tam«.

Večer toho dne zahrála nám naposledy naše malá kutálka, která nahrazovala u pluku původní hudbu, jež již dávno byla celá v Rusku. Jako poslední jsme si vyžádali, aby nám hudba ještě zahrála naši národní hymnu »Kde domov můj?« A tklivá tato melodie naší písničky byla nám pak útěchou pro časy budoucí.

Druhého dne časně z rána utvořeno bylo z praporu 11 čet, které se svými veliteli ubíraly se každá jiným směrem. Moje četa táhla do vsi Zdechovic, kde byla opět rozdělena na 4 oddíly. Já šel s oddílem jednoročáka-desátáka, dra Goldschmieda, který později padl, a byli jsme přiděleni k pochodovému praporu 13. landšturm. Následujícího dne požehnal polní kurát našim zbraním a držel k nám delší nesouvislou řeč pro vlast a našeho císaře pána. V noci byli jsme probuzeni »alarmem« a dali jsme se na pochod do první linie. Byla studená noc. Těžké mlhy, které se nesly nad lesy a zbořenými vesnicemi, působily citelný chlad. Za rachotu strojních pušek a blesků reflektorů prošli jsme hlubokým lesem a ráno, dne 17. července, dospěli jsme k velitelství pluku 13. landšturm, kde náš celý prapor byl rozdělen mezi setniny.

Náš hlouček šestatřicátníků, který čítal 24 mužů, dostal rozkaz postavit se do kruhu, do jehož středu vstoupil velitel pluku. Rozhlédnuv se kolem, spustil nejdříve německy a potom lámanou češtinou:

»Vojáci! Jelikož váš pluk zrádně opustil svoje prapory, jako pluk číslo 28, byl za trest rozpuštěn a vy jste přiděleni sem, abyste pod naším dozorem konali svou povinnost k císaři a vlasti. Za každé vaše provinění budu vás přísně trestat, případně prachem a olovem.« A nyní nastala celá litanie urážek a

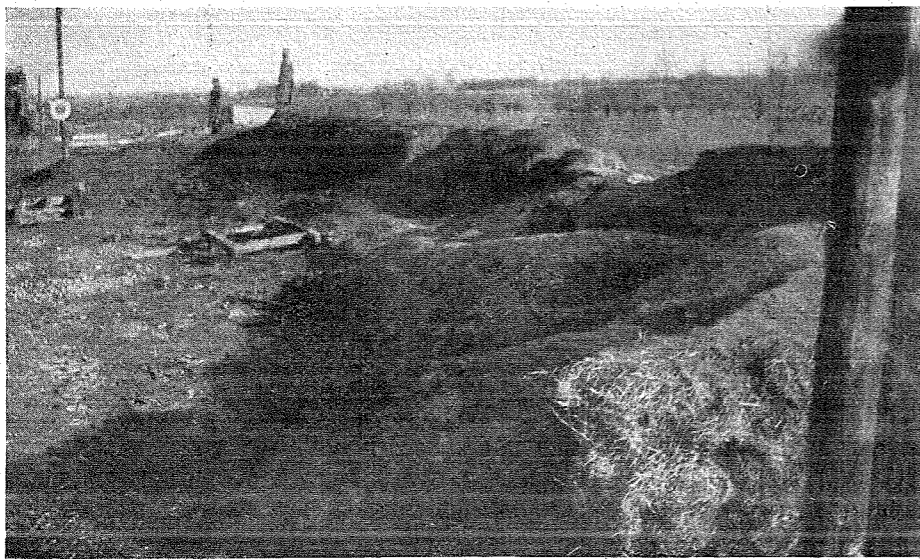
nadávek, které byly hojně promíchány »prachem a olovem«. Rudli jsme v obličejích, zatančili zuby do rtů a ruce v pěsti.

Mezi touto krásnou řečí pana obršta přeletělo nad lesem, v němž jsme byli shromážděni, několik ruských dělových střel; pan obršt rychle zakončil svoji významnou řeč a poslal nás pryč. Poté byli jsme ke každé setnině pluku přiděleni dva z našeho oddílu. Já s přítelem Ježkem, se kterým jsme si slíbili nerozlučné přátelství a pomoc i ve chvíli nejkritičtější, byli jsme zařazeni k 11. setnině.

A nyní nastala nám pravá vojna. Dělal ji od frajtra až po obršta. Každé naše hnutí bylo střeženo a kde jaká obtížnější, špinavější a nebezpečnější práce, vždy byli komandováni v první řadě »šestatřicátníci«. A tak nám byla zpříjemňována služba za vlast a císaře pána. Po dvouměsíčním pochodu za ustupujícími Rusy a různých bojů došli jsme až k Ivangorodu. Dle dalších rozkazů ubírali jsme se podél fronty přes Lublín k řece Buku směrem na Rovno, Vesnice, jimiž jsme procházeli, byly opuštěny a zbořeny. Obilí a jiné plodiny stály dosud na polích. Začaly deštivé zářijové dny. V našich řadách bujela úplavice, které jsem i já podlehl a byl jsem jí po tři týdny pronásledován. Sláb jako moucha a mučen bolestmi, musím však stále kupředu, neboť na odchod do polní nemocnice není ani pomyslení. Za stálých lijáků přicházíme do hlubokých lesů, ve kterých bloudíme jako v labyrintu. Zásobování mužstva je mizerné, takže někdy celý den nemáme co jísti a někdy není ani vody. Proto jakmile přijdeme cestou na ves, je první shánka po jídle. Nálada ve vojsku i mezi Němci je mizerná. Naše stráž utkává se co chvíli s kozáky a šarže nám vykládají o ukrutnostech, které prý Rusové pášou na zajatcích. Zřejmě chtějí nás zastrašiti před útekem do zajetí. 10. září došlo k srážce, při níž byl šrapnelem raněn můj přítel Karel. Rozloučiv se s ním, osaměl jsem nyní u setniny.

V lesích okolo Oliky byl konec dalšího postupu rakouské armády, vlastně ústupu armády ruské, který od Gorlice neměl konce. Zde situaci ovládla armáda ruská. Pokusy Rakušanů o další postup byly marné a končily vždy ohromnými ztrátami. Bez veliké

námahy odváděli Rusové celé pluky ze zákopů do zajetí. Na rakouské straně nastal úplný zmatek a chodili jsme lesem sem a tam. Již po dvě noci ustupujeme a Rusů vlastně není nikde vidět. Konečně přišel rozkaz, abychom se zakopali na planině mezi lesy. Byl jsem vyslán s feldwachou před linii do lesa a z lesa dopředu až na okraj paseky. Ukryvaje se za silnou borovicí, byl jsem vyrušen střelbou a zpozoroval jsem blížící se kozáckou hlídku. Ihned běžím oznámit tuto okolnost, aby byla ihned oznámena telefonicky dělostřelectvu. Za krátko vynořili se z lesa Rusové a zakopali se na jeho pokraji. Nastalo šero. Šarže vyzývají mladé vojáky k zapálení chalupy, stojící mezi našimi a ruskými zákopy. Za odměnu slibována je odvážnému hrdinovi zlatá medaile. Jeden z Němců dal se zlákatí tímto slibem a v půl hodině již vesele plápolá oheň do nebes a osvětluje daleko široko celou planinu. Ale nyní nastal nám osudný okamžik. Rusové pustili do našich zákopů silný dělostřelecký oheň a prorvali na jedné straně naši linii. Chtěj, nechtěj musili jsme, zasypávání jsouce granáty, dáti se na útěk. Nastala strašlivá panika. Teprve za hodinu podařilo se poněkud zavésti pořádek v ustupující naše řady. Ustupujeme celou noc. Časně ráno přecházíme 16. zeměbranceký pluk, který pilně pracuje na svém opevnění. Jsme v druhé linii a dostali jsme rozkaz dobře se zakopati. Jest

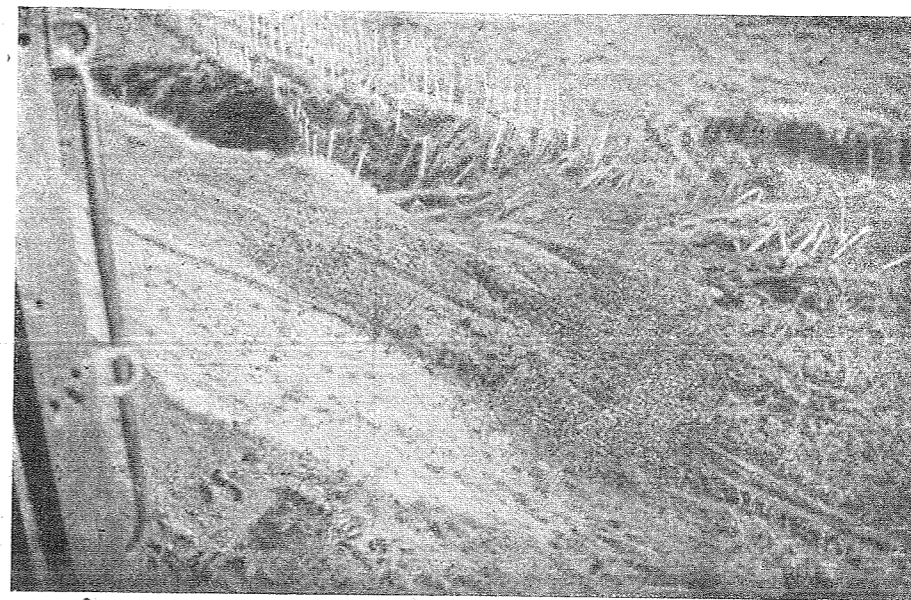

Rakouské zákopy v Karpatech.

8 hodin ráno a před našimi zákopy mihají se již opět kozáci na koních. Nechtěli jsme tomu ani věřiti. »Kde je 16. landver?« myslili jsme si. Ten však byl již v zajetí.

Za chvíli hrčí již s protějších stromů ruské kulometry. Plazíme se po břiše bažinatou planinou do blízkého lesa, kde zůstáváme až do večera. Večer opět bloudíme krajem lesa sem a tam, až posléze zakopáváme se na planině jako záloha za první linii. Když jsem hledal slámu na poli, tu jsem viděl, že první linie je skutečně řádně obsazena. Noc byla jasná a tichá. Ulehl jsem a brzy celá setnina byla pohroužena ve spánek. Ráno před 4. hodinou byl dán rozkaz k prohlubování zákopů. Sotvaže jsme však učinili několik vrypů do země, ozvaly se s ruské strany výstřely. Velitel setniny, bývalý polský legionář, dívá se bedlivě po nočním kukátkem a oznamuje: »Das ist unsere Artillerie.« Pracujeme tudíž klidně dále.

Čím více však svítalo, tím víc se přibližovala střelba. Bylo již jasno, že se k nám blíží Rusové. Dali jsme se rovněž do střelení bez cíle. Avšak v tom již začal za námi hrčeti ruský kulomet. Rusové začali nás obkličovati. Již i ze zákopů naší první linie počali se vynořovati Rusové s hromovým »hurrááá!« Velitel setniny drže v ruce revolver, zdálo se, že sleduje každý můj pohyb. Krčil se v úkrytě a sřašně jen řval »Aushalten!« Šikovatel vida situaci, křičel na oberleutnanta,

Rakouské zákopy na Sanu.

abychom se dali na útěk. V tom však skácel se s prostřeleným čelem k zemi. Byl to snad trest za jeho nadávky, kterými nás Čechy častoval.

Se všech stran semkli nás však již Rusové a hnali se na nás útokem. Vida, že pan oberleutnant nemá již času vpáliti mně ránu z revolveru do lebky, odhodil jsem svoji »břizu« a sundav čapku zvolal jsem: »Nazdar, brati!« Pak jsem vytrhl bodlo z pochvy a mrštil jím do bahnitě půdy, kde zůstalo trčel. Přichází ke mně Rus, vysoký jako hora a praví mi: »Zdrástvuj! Kakoj ty? Němec? Maďar?«

»Čech,« odpovídám. Podal mi mohutnou pravici a pravil:

»Meždu nami mír.«

Nyní začali odhazovati svoje zbraně i ostatní. Pan oberleutnant jen stěží loučil se se svou zbraní a kukátkem. V tom však naskytl se mi obraz jiný. Němec, kterému bylo asi 20 let, nechtěl odhoditi svoji pušku. Přistoupil k němu jeden z Rusů a se smíchem pravil: »Kotorij kotórov« a postavil se proti Němci s bodákem. Němec ani nemukl, stiskl spoušť a již svalil se Rus k jeho nohám. Zpod levé lopatky řinula se mu krev. Hlouček Rusů přiskočil k Němci a co se s ním dále stalo, již jsem nezahlédl, neboť byl jsem hnán do týlu s výkřiky: »Hajdy, skorej nazad!«

X

NĚCO O BUKOVINĚ

Bukovina je bývalá korunní země rakouská (jméno má patrně od bukových lesů, jimiž bývala kdysi hojně porostlá), sousedící na severu s Polskem (Haličí), na východě s Ruskem a Rumunskem, na západě se Slovenskem a Haličí polskou. Jižní hranice sedmihradská splynula nyní s Rumunskem. Cel-

Z pralesa v Bukovině.

kem území staré Bukoviny měřilo 10.450 km².

Bukovina je víc jak z poloviny země hornatá. Celá západní část prostoupena je karpatskou odnoží haličských Bezkyd, kdežto východní část jsou rozšířená údolí řek, která přecházejí pak v rovinu bessarabskou. S jihu zabíhají do Bukoviny svahy hřebenů sedmi-

hradských Karpat, tvořící báječně romantická údolí řeky Dorny. Nejvyšší hory jsou tu mezi řekami Moldavou a Bystřicí. Hora Elunul je téměř 1700 m vysoká.

Řeky Bukoviny náleží k oblasti Černého moře se spádem jihovýchodním. Dněstr tvoří severní hranici mezi Haličí a Bukovinou,

Prut vchází do Bukoviny u Nepokolevec, aby asi po 70 kilometrech opět vytékal ze země u Novoselic. Seret vzniká v bukovinských horách třemi potoky, Sučava z podhor Lučiny a Hřebeny rovněž třemi prameny a protéká městem Sučavou, Moldava pramení tamtéž a opouští Bukovinu u Korny a

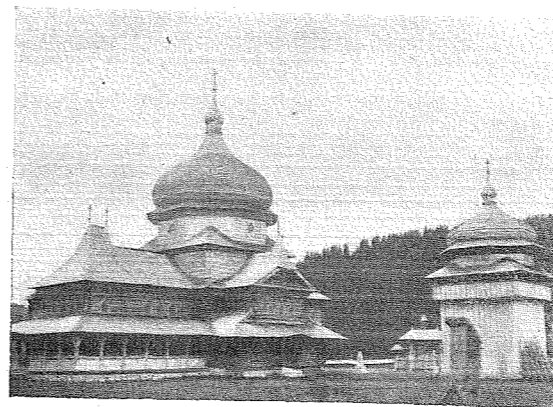
Zlatá Bystřice pramení v Sedmihradech, v Rodnajských Alpách a tvořila z části hranici s Rumunskem. Rybníky jsou pouze mezi Prutem a Dněstrem v rovině bukovinské. Dříve bývalo v Bukovině dosti močálů v nížinách, ale ty byly vysušeny k účelům zemědělským.

V útrokách zemských chovají hory Bukoviny sůl (doluje se u Kačice), železo (hutě v Kirilibabě a Dorně) a měď. Hojně jest tu pramenů solných, teplých vřidel a kyselek (Dorna Vatra).

Jižnější poloha Bukoviny činí podnebí daleko příjemnějším než v sousední Haliči. Ale přes to je dosti drsné. Jaro bývá krátké a chladné a zima ostrá. Horské podnebí svědčí pěstování ovsa a brambor, v nížinách daří se kukuřice, ba i víno a melouny. Lesy v nižších polohách jsou listnaté (buk), ve vyšších horách však převahou jehličnaté. Asi 70% veškeré půdy je porostlo lesem. Zemědělská půda je dobrá a v okolí Sučavy, Bojan atd. jsou pověstné kraje ovocnářské. Bukovina, třebaž má málo orné půdy, je zemí převážně zemědělskou a nemá valného průmyslu ani obchodu. Nějaký parní mlýn, papírna, skelná hut, několik továren v Černovicích, toť vše. Hojně se zpracovává dřevo, které se vyváželo hlavně do Turecka.

Dráha přechází od Lvova do Bukoviny z Haliče a směřuje dále na Jassy přes Černovice do starého Rumunska. Od hlavní této trati odbočuje se několik menších drah.

Bukovina měla dle posledního sčítání za Rakousko-Uherska téměř 600.000 obyvatel, většinou Ukrajinců či Rusínů, na jihu oby-

Huculská cerkev.

Huculská rodina u Černovic.

lena je Rumuny. Velký počet zejména v Černovicích reprezentovali Němci, kde společně s židy jich bylo napočteno přes 100.000. Kromě nich žijí zde však i Maďaři, Rusové, Poláci, ba i Čechoslováci. Nábožensky většina je pravoslavná, a to pravoslavní jsou Rusíni i Rumuni a sídlem metropolitů jsou Černovice.

Větších měst je v Bukovině asi 20, hlavním jsou Černovice, město čisté a úpravné, ležící na pravém břehu Prutu. Pro nás je zajímavé, že residence řeckého arcibiskupa v byzantském slohu je dílo českého architekta Jos. Hlávky. Na náměstí Austrii býval pomník Austrie, postavený tu na památku stoletého přivtělení Bukoviny k Rakousku, který nevím zda dosud stojí či byl-li Rumuny stržen. Pro náš kulturní boj je zároveň zajímavé, že pro 100.000 bukovinských Němců a židů byla zřízena v Černovicích v r. 1875 německá universita Františka Josefa, zatím co rakouská vláda odpírala Čechům druhou universitu v Brně, Italové a Slovinci pak marně se domáhali svých universit. Historicky je význačno schůzkou cara Alexandra I. s císařem Františkem I. v r. 1823. Nad městem vypíná se vrch Cecina, na němž stávala opevněná tvrz a kde v r. 1397 svedena byla

bitva mezi Poláky a multanským vojskem.

Za římských dob bývala Bukovina částí země Dácké a byla obydlena asi Slovy. Od 14. století byla pohraničním územím multanského vévodství. Sídlním městem bývala Sučava na říčce stejného jména, která prý tehdy měla na 40 kostelů. Je památná i boji, které zde svedl Jan Sobieski s Turky. Sučava má přes 10.000 obyvatel, z nich přes polovici Němců.

Za válek polských, uherských a tureckých

Sedmíhradskem. Z počátku byla spojena s Haličí (za Josefa II.), pak prohlášena za samostatnou, ale znovu spojena s Haličí, ale jako autonomní knížetství s vlastním sněmem.

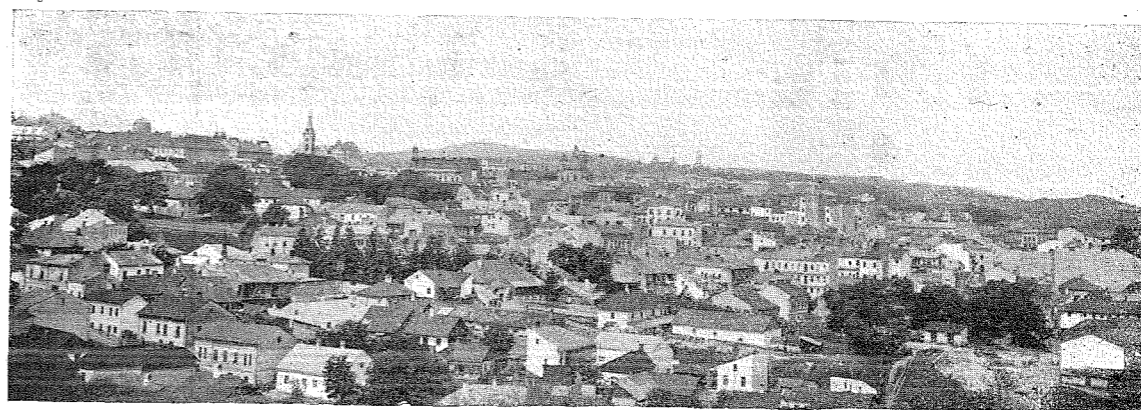
Rakouská vláda snažila se v posledních letech učiniti z Bukoviny jakousi »Musterland«, hlavně k vůli tamějším Němcům. Proto úprava silnic, zřizování škol atd. Rozdíl mezi sousední Haličí a Bukovinou byl ihned patrný, jakmile jsi přešel za haličským

Huculové.

země trpěla a vzbudila touhu Rakouska, zmocniti se této země, důležité svou polohou mezi Sedmíhradskem a Polskem. Když v rusko-turecké válce 1769 obsadili Rusové Bukovinu a začalo se jednati o dělení Polska, vzneslo Rakousko nárok na Bukovinu. Po míru v Kjučuk—Kajnardži Rusové ustoupili z Multanska a rak. generál Barco přešel hranice a obsadil území Bukovinské. Je zajímavé, že tehdy Prusko podněcovalo multanského vévodu Ghiku proti — Rakousku. Jeho protest ale byl marný a Porta vydala Rakousku území, čímž Halič byla spojena se

Sňatynem po podkarpatské silnici přes hranice do Bukoviny. Obyvatelstvu městskému i jižnímu, převážně zemědělskému, dařilo se dobře. Horští Rusíni žijí většinou chovem dobytka, mléčným hospodářstvím, vlnářstvím atd. Vesnice zajímavého tohoto huculského lidu táhnou se v údolích řek, roztroušeny jsou po stránkách a úbočích hor. Charakteristické jsou architektonicky zajímavé chrámy — dřevěné cerkve v byzantském stylu s kopulemi a zvonící. Svým pestrým šatem liší se Huculové od ostatních karpatských horalů, žijících v sousedství na seve-

Černovice.

rozápad. O Huculech bude ostatně ještě řeč ve stati, týkající se speciálně Karpat.

Hornatá část Rumunska je divukrásná, zejména kraj Dorna Vatra je pověstný. V Bukovině řádila litice válečná až do rozvalu ruské armády, ba i potom. Hned z počátku jižní armáda ruská vniká do Bukoviny a obsazuje Černovice i karpatské průsmyky. Německá ofensiva proti Varšavě, sice umožňuje Rakušanům útočnou akci proti Černovicům, ale marně. Teprve v 15. roce, když Němci přišli Rakušanům na pomoc, podařilo se generálu Pflanzler-Baltinu vytlačit Rusy téměř z celé Bukoviny a postupovati na Sta-

nislav. V důsledku toho museli Rusové ustoupiti z karpatských průsmyků i byli zatlačeni zpět do Haliče a Besarabie. V červnu v r. 1916 za Brusilovovy ofensivy octla se zase Bukovina v ruku Rusů téměř celá. Nejhorší boje tehdy zuřily u Dorny Vetry a Kapulu a zde poměrně udrželo se ruské vojsko až do revoluce. Za rozvratu po Zborovu, Rakušané obsadili lehce Bukovinu, v srpnu vypudili Rusy z Černovic a obsadili Kimpolung. Teprve po kapitulaci Rakouska, obsadilo Rumunsko, zrušivši vnucený mu mír bukureštský z r. 1917, Bukovinu a přivtělilo ji k sjednocenému nyní království.

X

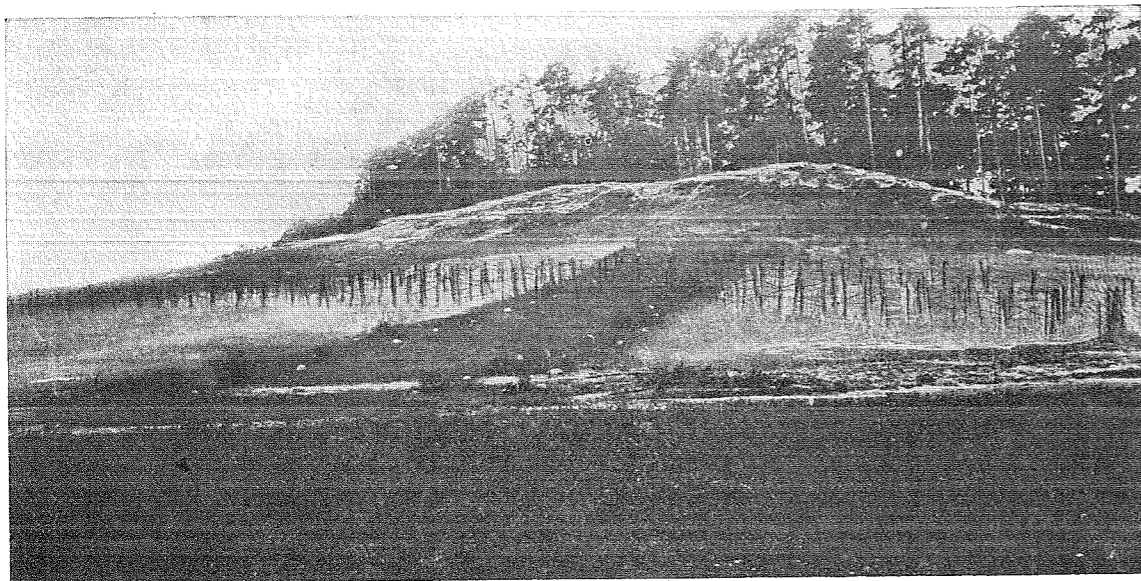
JAK NÁS ZAJÍMALI HOŠI Z ČESKÉ DRUŽINY

JOSEF ČÁP

Byl jsem v dubnu roku 1915 vyléčen v nemocnici v Kečkemétu, propuštěn a znovu přidělen k 9. maršbatalionu, s kterým jsem před 1. májem odejel k 3. praporu 21. pluku do Rychvaldu. Na nádraží v Sedlecích u Kutné Hory šli jsme za asistence četníků. Dříve chodily marškompanie samy. Až při odchodu

pomohlo a zmlátily ho tak, že ho museli odnést. Od těch dob chodily »maršky« jenom v noci a za asistence četníků.

Cesta do Haliče rychle ubíhala. Po příjezdu na místo byl jsem přidělen jako četař ke 12. rotě 3. praporu a odešli jsme ihned do okopů za Rychvaldem. Byli jsme v nich

Návřší u Rosany v ruském Polsku.

poslední »maršky« stala se tato příhoda. Jeden rezervista, kterého žena vyprovázela, bavil se ze čtyřstupu se svou ženou, která plakala. V tom se ohlédl poručík, vedoucí setninu a zařval »Hab Acht«! Žena rezervistova bavila se však s mužem dále. V tom přiskočil dotyčný poručík, rodem Čech, a dal rezervistovi políček. Žena vojínova vrhla se na milého poručíka jako litice, několik žen jí

však pouze 24 hodin a byli jsme vyměněni říšskými Němci, jichž divise právě přijela z Antverp. Němci vypadali dobře a měli překrásné belgické koně u dělostřelectva. My byli hladoví, neboť již tři dny jsme nic nefasovali. Když jsme šli okolo říšskoněmeckých pekáren, tu prosili jsme Němce o chléb. Němci nám ochotně dávali. Najednou se ohlédne náš nadporučík — opět rodem Čech

— a vidí, že celý prapor je okolo pekáren. Začal zuřit a mlátit vojáky silnou holí. Jeho řádění všiml si německý rytmistr. Nechal si tedy zavolat pana nadporučíka a ptal se ho, proč ty vojáky bije? On řekl, že hlad nemáme, že to děláme tak pořád jen ze chtivosti a že jsme včera fasovali konzervy a chléb. Rytmistr nechal si však zavolat velitele čet a ptal se nás, kdy jsme naposledy dostali chleba a menáž. Řekli jsme mu ovšem pravdu, že již tři dny jsme nic nejedli. Okamžitě si zavolal stranou našeho batalionskomandanta a vyčinił mu jak se patří.

Ještě toho večera 30. dubna byli jsme určení jako záloha našeho pluku. Druhý den byl veliký nástup u Gorlice a Rusové ustupovali na celé frontě. Táhlí jsme za nimi. 7. května jsme se v noci přebrodili přes řeku Vyslok. Museli jsem se držet za ruce, a přece se z mé čtyři tři utopili. Útočili jsme na Břestok. Rusové se drželi statečně. Nejurputnější boj byl o hřbitov. Tříkráte jsme ho měli a tříkráte jsme museli ustoupit. Město hořelo se všech stran. Z mé kumpanie zbylo ze 180 mužů 24. U celého praporu nejvyšším důstojníkem byl poručík Jäger. Já sám byl jsem velitelem setninu. Druhý den 8. května jsme táhli až do městečka Siňavy, z něhož Rusové ustoupili k Radzivilovu, kde se zakopali. Také my jsme se opevnili, jsouce posíleni novým maršbatalionem.

Před městečkem Sěňavou teče pověstný San. Byl jsem poslán se 6 muži na výzvědy za řeku. Pionýři převezli nás na loďce. Všichni jsme byli Češi. Vlevo za Sánem zuřil ještě boj, jenom před námi bylo ticho. Proplétali jsme se vrbovým křovím, každou chvíli jsme někdo spadl do starých okopů, až konečně k 11. hodině jsme narazili na drátěné překážky. Prořizli jsme je, prolezli otvorem a šli dále až k ruským okopům. Slysíme náhle před sebou jakési chrupání a tichý hovor. Byla tam ruská zástava asi 12 mužů. V tom okamžiku jsme si řekli, že se necháme zajmout. Ale jakmile nás Rusové spatřili — začali zahazovat flinty a zdvíhat ruce. To bylo překvapení. Nevěda si jiné rady, nechal jsem u nich zatím dva muže a šel jsem dále s ostatními asi 200 kroků, kde stála cihelna a dvůr. Rokovali jsme, co máme dále dělat.

Přiblížili jsme se konečně ke vratům budovy; jedna půle vrat byla zavřena a jedna otevřena. Hvězdy trochu vylezly z mraků, takže bylo viděti skrze tu půli vrat do dvora. U zdi za vraty stál ruský vojín, pušku vedle sebe, ani se nehýbal. Nechal jsem hochy stát venku a tiše jsem se blížil k ruské stráži. Vojín se však najednou ohlédl a spatřiv mne, udělal dva skoky a byl za rohem. Co teď? Střílet jsem nechtěl a také nebylo proč. Moji hoši se hrnuli ke mně. V tom slyším šramote a dřív, než jsem se vzpamatoval, nahrnulo se kolem nás spousta Rusů a začali házet pušky k našim nohám. Byl jsem jako vyjevený a nevěděl jsem, co mám dělat? Zatím Rusové již řadili se po čtyřech, jakýsi jejich poddůstojník je spočítal, bylo jich 109. Najednou ke mně přijde ruský četař a ukazuje mi na ramena a říká »Oficír«. Vedl mne k domku, kde byly asi dříve kanceláře správce cihelny a dvora. Když jsem vstoupil do pokoje, našel jsem tam spáti u stolu dva ruské důstojníky, kteří, jakmile mne spatřili, dávali mi svoje revolvery. Bylo vidět, že zkrátka všichni by ilúplně deprimováni. Byl jsem v prazvláštní posici. Místo abychom se nechali sami sebrat, museli jsme vyhověti Rusům a ve 3 hodiny ráno jsme se navrátili k svému praporu v triumfálním pochodu.

Za dvě hodiny byl však hlášen znovu útok a naše posice se brzy posunula až za městečko Sěňavu, kdež jsme leželi asi týden. 26. května 1915 poslal jsem na zástavu svobodníka Novotného se 4 muži, většinou nováčky. Zástava byla u lesa, kde se nacházely tři domky. V případě nástupu měly býti tyto tři domky zapáleny. Čekali jsme na toto znamení, avšak marně. Zatím, jak jsem se později dozvěděl, odehrálo se toto: Velitelem zástavy byl, jak již řečeno, svobodník Novotný. Ten nechal státi jednoho vojína jako »vedetu«. Vojín spatřil náhle blížiti se ruské vojiny a vystřelil, okamžitě však padl nepřátelskou ranou. Frajtr Novotný slyše střelbu, chtěl utéci z jednoho z domků, v němž se nalézal. Chtěl otevřiti dveře, avšak viděl, že jsou zavřeny. Vyrazí tedy okno a proti němu stojí ruský voják a mluví na něho česky: »Hoši, pojd'te jen ven, já vím, kolik vás tam je.« Hoši se lekli a dva zalezli pod postel.

Když však ruský voják výzvu svou opakoval, říká: Hoši, pojdte ven, nic se vám nestane, nebo vám tam fouknu bombu,« tu teprve svodník Novotný řekl, že se vzdává. Ukázalo se, že to byli ruští čeští družiníci z Čechovy roty. Říkali frajtrovi Novotnému, co to udělal za hloupost, že nařídil vedetě, aby střílela, že voják nemusel padnout. Vypravoval to jeden z nich. Křičel prý na něho: »Nestřílej, my jsme také Češi.« Voják však vystřelil a stalo se mu to osudným.

dopolední začali Rusové ze předu obstřelovat nás dělostřeleckým ohněm a hned na to ze zadu překvapil nás najednou ruský praporčík se dvěma vojáky a sebral nás všechny. I major Hochziege, který byl za frontou, octl se v zajetí. Na toho zvláště byla podívaná. Když přišli Rusové, zdvihl jednu ruku a jednu nohu a tak se vzdával. Tady se ukázala ta jeho statečnost. Dokud byl v Kutné Hoře, tu křičel na staré rezervisty: »Já jsem major Hochziege — po česky vysoká koza,

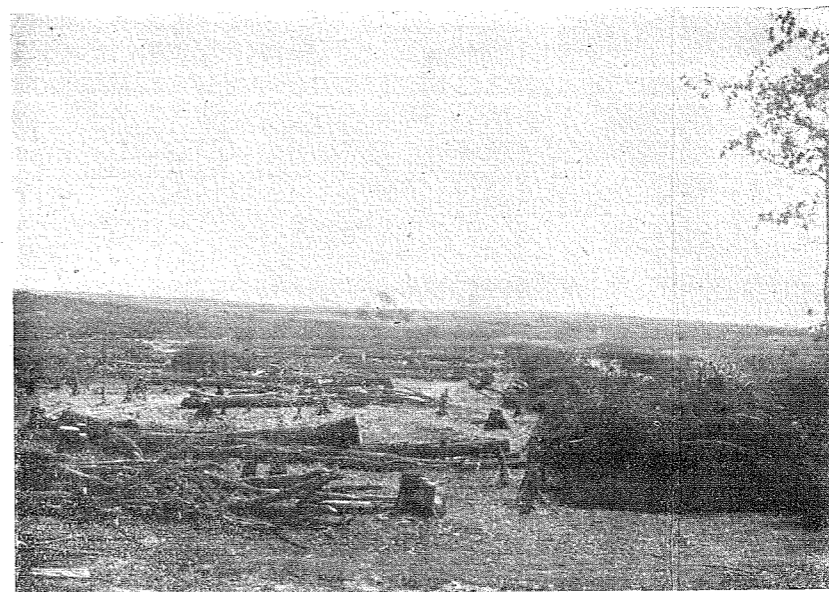
Pod Turkutem.

Druhý den na to přišla řada na nás . . .

27. května r. 1915 dostal jsem za úkol se čtyřmi muži vykopat spojovací okop ke kulometnému hnízdu. Vylezl jsem si na topol, v noci pionýry skácený, a dívám se k nepříteli. Před námi bylo žito a bylo již dosti vysoké, takže se v něm mohl člověk schovat. K svému úžasu však jsem spatřil asi na 100 kroků v žitě plno Rusů, kteří se k nám nepozorovaně dostali. V bezprostřední blízkosti naproti nám byl namířen kulomet. Vpravo zuřil boj celou noc, stál tam 60. maďarský pluk. S námi sousedil pluk č. 36, který však již v noci Rusové zajali. Kolem 11. hodiny

ale já vám udělám nohy, že jste to jakživi neviděli!»

Za naší i ruské palby utíkali jsme tak do zajetí. U Radzivilova jsme se sešli s Čechovou rotou. To byla halo. Legionáři křičeli na nás: »Kteří jste z Chrudimi, Kolína, Čáslavi, Prahy a Boleslavi?« Zajímavé bylo, že jeden z hochů, které jsem vyslal večer před tím se svobodníkem Novotným na zástavu, byl už v »Družině« a měl ruský šat i pušku. Tak jsem se dozvěděl o osudu celé vedety. Na to nás Rusové začali prohlížeti a všechno nám odebírali, zejména nože a břitvy. Byli jsme však již hochy z »Družiny« informováni a

Posice u Vlodavy.

všechno, co jsme nepotřebovali, jsme jim již dříve dali. Cestou k Tomašovu, když jsme viděli takovou spoustu rakouských zajatců,

zdálo se nám, že je to celá rakouská armáda a byli jsme přesvědčeni, že již válka je u konce. Jak trpké bylo však naše zklamání.

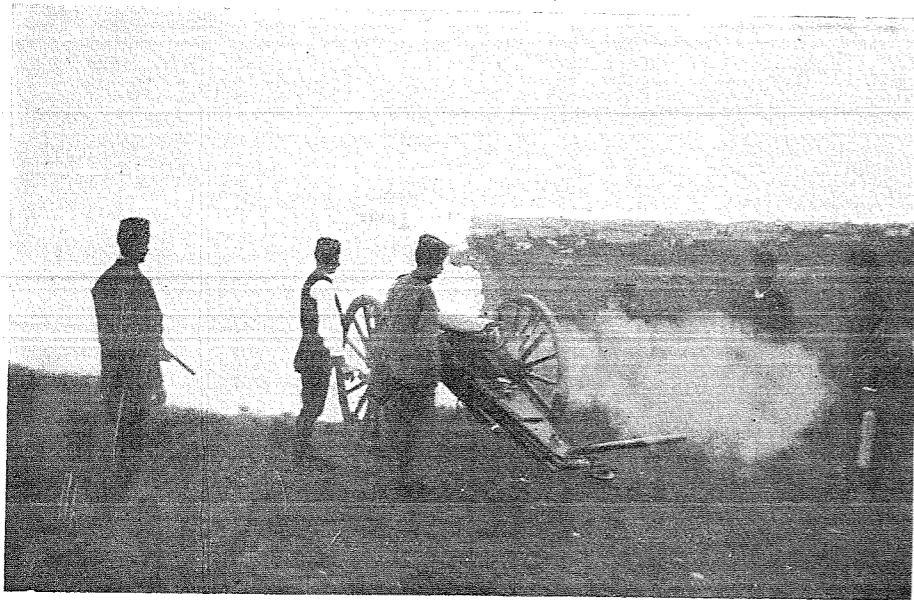
X

V ZAJETÍ »TIMOCKÉ DIVISE«

RUDOLF HAVEL

Na mírném svahu za milovickými kasárnami rozprostíraly se zarostlé, od pilných rolníků jakoby dávno již opuštěné lány polí a luk. Osud určil jim, aby sloužily jinému účelu. Rozléhalo se nad nimi dunění z kanonů cvičících se dělostřelců anebo úsečné výkřiky

mohli dostati na blízko ruským zajatcům, s nimiž bychom si byli tak rádi popovídali. Jich neznámé tváře přinášely k nám nové, neznámé myšlenky. Stráž, hlídající ruské zajatce, sice nás vždy odháněla a nesměli jsme blíže, jak na 10 kroků k nim, avšak přece nám

Srbské dělostřelectvo v činnosti.

»eins, zwei«, provázející odměřený a krátký dýpot vojenských bot. A něco málo vpředu ruští zajatci kopají základy pro své příbytky, zatím co my, příslušníci 74. pěšího pluku učili se na polích rýti zákopy. Kol dokola zdvihal se les dřevěných figurek, sloužících za cíl při učení střelbě. Takový svět vyrostl zde u Milovic hned od července roku 1914. Den co den vyháněli nás na širá pole, den co den ubíhal tak jednostraně a nudně.

Nemohli jsme se ani dočkati vždy odpočinku, neboť to byla chvíle, kdy jsme se

to stačilo, abychom se s nimi dorozuměli a vpašovali jim cigarety, ba i peníze. Byla to zvláštní zvědavost, která nás stále táhla k Rusům... A nejvíce zajímalo nás to, jaké je to v Rusku a zda Rusové řežou zajatcům nosy nebo ne!

Jednoho dne vyměnili nám kolik roků staré modré šaty za nové šedě modré a naplnivše si tornistry prádlem a patronami, stali jsme se přes noc dobrými vojáky, hodnými umíratí za císaře a vlast. Před nastupováním do »hytláků« bylo nám řečeno, že jedeme do

Srbska. Byli jsme rádi. Nevěděli jsme ještě nic o nebezpečí srbského bojiště. Navzájem jsme si slíbovali a utvrzovali, že na Srby střílet nebudem, že se budeme pokoušet co možná »ulejt«, buď s lehkým zraněním anebo prchnouti do zajetí. Důvěra a naděje byly tak mocné, že jsme odjžděli téměř radostně. A když jsme přezpívali i několikrátě všechny naše národní a vlastenecké písně a popsali oduševněnými hesly a karikaturami celý vlak, byli jsme již v uherských rovinách. Jeli jsme vlakem až do města Rummy v Chorvatsku-Slavonsku.

Bylo to tuším 1. října, kdy se brigáda, skládající se ze 74. a 92. pěšího pluku stáhla od řeky Sávy a srbské hranice až za obec Klenak poblíže Rummy. Druhý den na to byla slavná polní mše, které účastnily se oba pluky, neboť měly nastoupiti cestu na sever proti Rusům. Když hudba slavnostně vyhrávala státní hymnu a vojáci byli ukolébáni v jistotu, že je již konec krutých bojů se Srbskem, a že odjedou na klidnější bojiště ruské, začalo náhle sta ručních a několik strojních pušek do nich bít. Záhy zahřměla i děla. Nastal šiléný zmatek. Nepřehledné čtyřstupy k pobožnosti vystrojených pluků okamžitě prořídly a za nářku a zmatených, úsečných povelů zmizely, jako by se do země propadly. Nikdo vojáků nechránil, ani ten, k němuž se mnozí skutečně zbožně modlili; a byli to téměř všichni otcové rodin. Byl to snad nejtuzší boj této t. zv. »železné brigády«. Padli a byli tu zmrzačeni nejlepší lidé jičínského kraje a jen nepatrný zlomek zůstal zdrav. A ten jsme přišli 23. října doplniti my, nováčkové.

Za Sávou a Drenovači zahvízdaly nám na uvítanou vstříc vražedné výstřely. Po silnici proti nám kráčí voják s dlouhým plnovousem a jak tak jdeme shrbeně v příkopě, vidím, že si nás nápadně prohlíží. V tom poznávám v něm svého staršího bratra Františka. Libá-jíce se, rozplakali jsme se oba. Mé žádosti, abych mohl býti s ním u roje, bylo vyhověno.

Naděje, s kterou jsme nastupovali cestu do těchto míst, však brzy nás opustily. Byli jsme rozděleni po dvou až třech do různých čet mezi cizí, o mnoho starší muže, kteří nám ne-

důvěřovali. Za sebe menší přestupek díval ses do revolverové hlavně a bez oddechu se střídající služba nedovolila nám soustředit myšlenky na nic jiného. Sdělil jsem bratrovi svoje myšlenky a naděje, s nimiž jsem se ubíral na frontu. Avšak bratr můj bál se svévolného zranění, neboť měl příliš rád svou ženu a dvouroční dítě a očekával druhé. »Víš, že je to všecko, co mám,« říkal »a kdybych byl mrzákem a nemohl se uživit, co pak? Ostatně, snad bude brzy již konec války.« Ztrácel jsem tak naději na dobro.

1. listopadu postupovali jsme podél toku řeky Sávy směrem na Šabac. Již šestkrátě jsme se vždy na jiném místě zahrabávali, ač od rána nebylo ještě příliš dlouho. Nyní jdeme opět vpřed volným krokem, rozestoupeni v řídkou linii, až tu u velkého močálu a rozsáhlé bažiny to začalo. Střely se sypaly se všech stran. Rázem jsme se ukryli za strom nebo lehli do chladné, páchnoucí vody. Na střelení nebylo vlastně ani pomýšlení, jen jsme, jak se tomu říkalo, »drželi posici«. Za námi hřměla prudká naše dělostřelba, která měla připravití náš útok proti srbským posicím. A skutečně před námi zaběhaly se bílé praporce. »Hurrá na ně, neboť se vzdávají,« zaznělo kolem. Radostným překvapením zapomněli vojáci mžikem na studenou koupel a všichni se hřmotným »Hurrááá!« vrhali se do zákopů vzdávajících se Srbů. Já s bratrem zůstali jsme však ležeti ukryti v křovinách. Tiskli jsme se oba k sobě jako slanečkové, držíce jen hlavu nad vodou, abychom mohli dýchat. Naši bojechtiví druhové byli však krutě zklamáni, neboť v zákopech nebylo ani človíčka. Za to po chvíli, když postupovali na druhou linii zákopů, dostali takový křest, že se musili vrátiti opět do prvních zákopů. Toho dne ubylo naší třinácté setnině více než třetina mužů. Teprve po boji vylezli jsme z bažiny a když večer vyhledali jsme opět svoji setninu a vyprávěli na svou omluvu, že jsme útočili na levém křídle se třetí setninou, bylo také dobře. Poznali jsme, jak se dá snadno ujíti okamžiku největšího nebezpečí a byli jsme chytřejší. Bojů přibývalo a každý den šlo se ku předu a opět zpět, až tu 14. prosince takřka celá rakousko-uherská armáda s příslušenstvím, nacházejícím se na

Chata ze Starého Srbska.

srbské půdě, ocitla se v zajetí. S ní přišli jsme do zajetí i my dva a to za obcí Vrčin na vrchu, zvaném »Avala«.

Jakmile velitel první čety, frajtr Hušek, vztyčil na pušce připevněný bílý cár, šmahem byli u nás státní, tenkrát ještě vzorně odění muži »timocké divise« a podávali nám do zá-

kopů ruce, abychom mohli snáze vylézt. Bratrsky nás objímali a líbali. Opětovali jsme jejich polibky se slzami v očích. Byli bychom líbali každého, kdyby nás tak chvatně, jak přišli, neodváděli. A nebylo také divu, vždyť měli jen několik dnů na očišťování skoro tři čtvrtiny své země od nepřítele.

X

Z ITALSKÉ FRONTY DO RUSKÉHO ZAJETÍ

JOSEF KONEČNÝ

Narukoval jsem 15. března 1915 k 98. vysokomýtskému pluku, jehož doplňovací části byly rozloženy v Jaroměři a ve Smiřicích. Naše setnina byla ubytována v hostinci »Na Balkáně« v Jaroměři. Zde jsme prodělávali

Obyvatelstvo kraje nás nenávidělo. V jedné selské usedlosti byly v noci na spící vojáky svrženy shůry kameny. Konečně byli jsme posláni na ruskou frontu k Tarnovu. Rusové tehdy ustupovali. Přijeli jsme v měsíci červnu

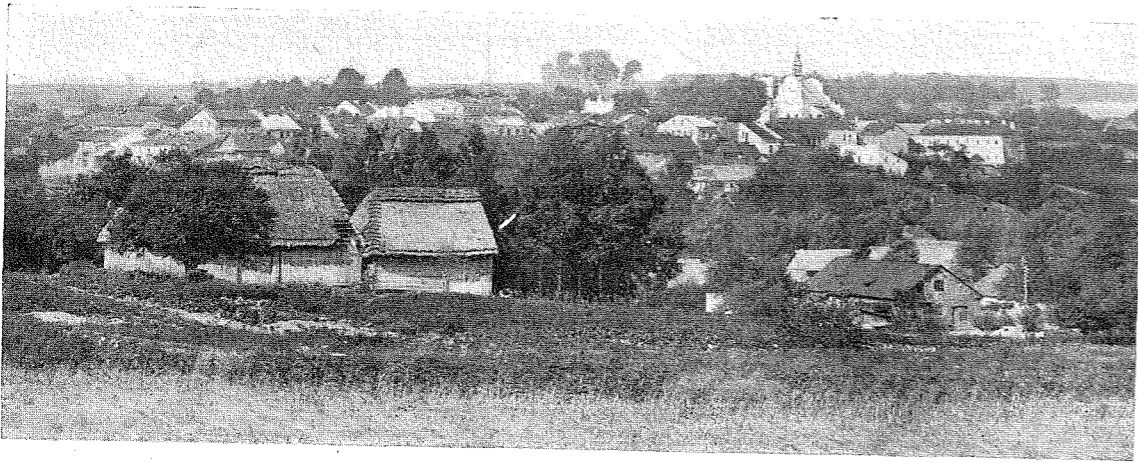

Opuštěné ruské zákopy.

asi šestinedělní výcvik, načež jsme měli být vypravěni na ruskou frontu, doplnit prořídle řady pluku. Před odjezdem však byla nás část vybrána a poslána na Moravu k 32. polskému zeměbranceckému pluku, jehož pochodové prapory se formovaly v okolí města Budyšina při slezských hranicích mezi německým obyvatelstvem. Tím byl náš odchod na frontu asi o 6 neděl oddálen.

Maně vzpomínám na svůj pobyt v německých vesnicích okolo Budyšina, kde často po cvičení ozýval se z večera náš český zpěv.

r. 1915 do města Převorska v Haliči, odkud krátce před večerem vydali jsme se na pochod písčítým krajem za plukem. Pochodovali jsme celou noc a teprve druhého dne dorazili jsme do položidovského města Ležajsku, kde jsme zůstali přes noc. Druhý den jsme nastoupili cestu směrem k Lublínu, kde jsme konečně zastihli náš 32. pluk. Byl jsem přidělen k 8. kompanii, které velel nadporučík Lewandowski, rodem Polák, Poddůstojníci byli většinou Češi z Moravy, od 24. olomouckého pluku. Po několika dnech odpočin-

Krasnik v Ruském Polsku.

ku vydali jsme se za ustupujícím ruským vojskem.

Před námi operovala polská legie. Brzy došlo i na nás. Byl jsme umístěni jako záloha v lese, který byl pln uvázaných dělostřeleckých koní. Po půlnoci začali jsme postupovat z lesa přes rozlehlou louku, za kterou ležela vesnice. Prošli jsme v řetěze vesnici a obsadili jsme za ní ležící návrší. Když se však zjistilo, že Rusové ustoupili, postupovali jsme dále hustými lesy Sędleckými. Zde však vystopovali nás Rusové, kteří svojí dělostřelbou začali nás obšťřelovat. V okamžiku ozýval se les nářkem raněných. Granáty dopadaly stále hustěji . . . Vrhli jsem se do blízkého příkopu, kde stála řada koní se strojními puškami a lehl pod břeh, jednomu z koní pod přední nohy. Za několik vteřin kůň klesl, chroptě v smrtelných křečích, na přední nohy, neboť mu střepina šrapnelu rozpoltila lebku. Toho osudu dočkala se většina ubohých koní v příkopu. Po čase střelba se utišila a když bylo seznáno, že Rusové ustoupili, byl nařizen další postup. Ustupující ruské části dovedly využívat obdivuhodně výhody terénu a zdržovaly, pokud mohly, náš postup. Byli to zejména kozáci, kteří, zatím co obsadili zákopy, měli vzadu v lese připravené koně a vsednuvše na ně, ujížděli rychle obsadit opět další posice. Na cestě vyhazovali a pálili Rusové mosty, zporáželi stromy, navalice je na cesty, mnohdy na kilometr zdělí, pálili vsi a odháněli dobytek. Běda některé rakouské části, která příliš hor-

livě postupovala a dostala se do předu. Okamžitě byla zaskočena bdělými kozáky, kteří znenadání jakoby přiletli na svých rychlých koních a nešťastné Rakušany porubali. O každou dědinu byly vedeny urputné boje. Zvláště od řeky Sanu kolem města Krasnika směrem k Lublínu zbytky rozstřílených a vypálených dědin, zničené lesy a ohromné pískové mohyly, nasypané na hromadách snešených sem mrtvol, byly důkazem urputných bojů. Když jsme se blížili k řece Bugu severně od Brestu Litevského, došla nás zpráva o pádu této pevnosti. Následkem toho ruský ústup začal se dít rychleji. Překročili jsme řeku Bug a pochodovali dále, když tu najednou přišel rozkaz, abychom se obrátili čelem vzad a dali se na zpáteční pochod. 10 dnů pochodovali jsme bez ustání, až jsme došli do města Radomi, kde jsme vsedli do vlaku a jeli na italské bojiště.

V druhé polovici měsíce srpna 1915 přijeli jsme do Opčiny nad Terstem, kde jsme vystoupili z vlaku. Zde ve stanech vyčkávali jsme příchodu dalších nových pochodových batáilonů, které měly vyplnit naše zdecimované řady. Kraj tento na nás působil zcela jiným dojmem než rovný, lesnatý a písčítý kraj ruského bojiště. Zde naopak celá krajina byla pahorkovitá a kamenitá, většinou holé skály vápencovité, jakoby vodou smyté, porostlé jen tu a tam nepatrným křovím. Celé Přimoří a krajina jest prostoupena vápencovitým pohořím Krasu, který se táhne podél Adriatického moře k Dalmacii až do Chor-

vatsko-Slavonska a do Bosny a Hercegoviny. Toto skalnaté, kamenné pohoří táhne se též kolem města Doberdob ke Gorici. Při pohledu na tuto krajinu soudili jsme ihned právem na mnohem těžší podmínky zdejšího válčení. Když jsme po několika dnech byli dopl-

krajina i náhorní pověstná doberdská planina jest holý kámen.

Byli jsme umístěni v roklině a ne v připravených krytech, jako to bylo na ruském bojišti, poněvadž zde v kamenitém terénu nebylo možno je vyhloubiti. Dle toho vypadaly

Doberdská planina.

něni čerstvými silami, sestávajícími většinou z Malorusů a Poláků, nastoupili jsme cestu do městečka Konstanjevice, kde byly připraveny rozsáhlé dřevěné baráky a skladiště. Zde jsme pobýli jen krátký čas, načež jsme byli posláni jako záloha na posici.

Cesta vedla nás ssutinami rozstříleného města Doberdobu, kterážto zkáza působila na nás mocným dojmem. Byla noc . . . Tu a tam prozařovalo poloskryté světlo z některého sklepa, který sloužil za obvaziště raněných, kteří sem byli v noci z posice dopravováni. Později byla tato obvaziště přestěhována do okolních roklí, kdež ve skále byly vyhloubeny kaverny, neboť ani ve sklepích Doberdobu nebylo již bezpečno. Na rozdíl od polských dědin a měst jsou zdejší domy stavěny z kamene, kterého je zde více nežli země. Troška úrodné půdy v tomto kraji nachází se jen v prohlubínách a roklích, jsouc tam vodou spláchnuta, na nichž zdejší obyvatelé mají svá chudá polička a vinice. Ostatní celá

také okopy, které rakouské vojsko, jsouc vypuzeno z pevných betonových krytů na hranici na počátku vojny s Itálií, bylo nuceno při svém ústupu na rychlo si připravit. Byly to kamenné boudy z ohromných balvanů a pytlů, naplněných kamením a hlínou, postavené na rovném terénu. Zde ukryti, prohlubovali pak sapěři pomocí trhačích prachu zákopy, což šlo velice zvolna, takže bylo třeba i několika měsíců, než se dostali do hloubky jednoho metru, neboť často byla jim práce znemožňována i dělostřelbou. Kamenné tyto boudy byly často hrobem nebohých vojáků, sloužíce za výborný cíl dělostřelectvu.

V prohlubni za městem Doberdobem byli jsme až do začátku měsíce října, kdy prudká dělostřelecká palba na straně italské byla předzvěstí blížící se nové jejich ofensivy. Podle zpráv bylo na straně italské množství francouzských děl. Krátce před útokem byli jsme přestěhováni do jiné doliny na opačnou stranu města.

Nepřítel zahájil strašlivou palbu na rakouské okopy a dále uzavírací palbu do našeho týlu, aby bylo znemožněno přiblížení se každé pomoci a zásobování. V noci byli jsme voláni na posici a šli jsme na hlavní silnici, vedoucí k Duinu. Celá silnice byla úplně rozbita výbuchy a z lesíka, táhnoucího se kdysi po obou stranách, zbyly pouze třísky. Ačkoli jsme se snažili nepozorováni dostat se do blízkých okopů, přece jen dostalo se nám strašlivého ohně. Na tomto místě byl již 17. pluk, skládající se z Maďarů a Slovinců, jenž zároveň s námi utrpěl těžké ztráty. Později byli jsme přemístěni do doliny, která se nacházela za posicí a v níž bylo také velitelství praporu.

Na druhý den, dne 20. října, zahájili Italové znovu strašlivou palbu a asi k 9. hodině ranní obdrželi jsme rozkaz obsadit posice. Vyhrnuli jsme se z úkrytu a vystoupivše z doliny na volné prostranství, spatřili jsme strašlivé divadlo. Celá širá doberdobská planina, kam oko jen dohlédlo, byla jako otevřený sopečný jícen, bičována jsouc strašnou dělostřelbou, kteréž s boku z nedalekého Adriatického moře účastnila se i těžká italská námořní děla. Vše, co bylo živé a objevilo se na pláni, bylo ihned zničeno. Hnali jsme se ku předu, pobízení jsouce důstojníky s revolvery v rukou, avšak byli jsme v pravém smyslu koseni dělostřelbou. Bývalé zákopy byly srovnány se zemí a místa, kde se kdysi nalézaly, označovala jen řada sem tam přes sebe nakupených mrtvol. Všude, kam oko pohlédlo, nacházely se části rozmetených lidských údů, hlavy i vnitřnosti. Na postup ku předu nebylo tak pomýšlení. I utekli jsme se do skalních kotlin na pravé straně.

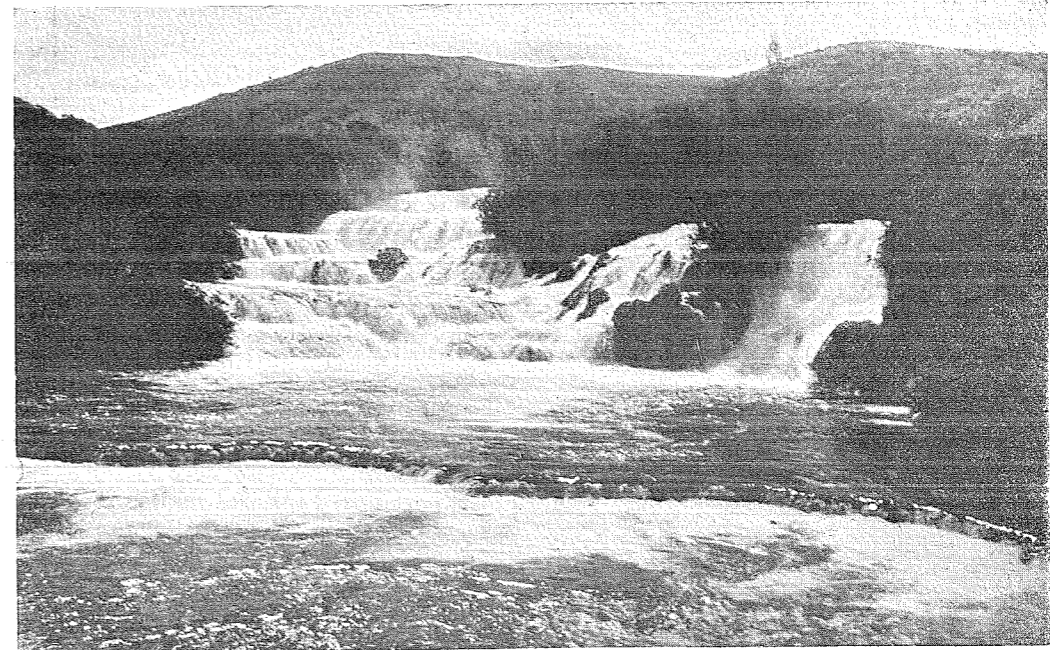
Zatím se dělostřelba ztišila a Italové, domnívajíce se patrně, že jim už nic v cestě nebrání, pokusili se o nástup. Avšak jejich útok byl tak váhavý a chabý, že stačily nepatrné síly rozbitých rakouských vojsk, ukrytých ještě tu a tam ve skalnách, aby je zadržely. Bylo to ku podivu, že po tak hrozném účinku dělostřelby — kdy na naší straně se počítalo s úplnou porážkou — italská pěchota nedovedla využití této své mravní přesily.

V noci děla úplně umlkla. Okřáli jsme poněkud a začali jsme si připravovati nové okopy. Úplně jsme se navzájem pomíchali, takže jsme byli pohromadě vojáci od rozličných pluků vedle sebe. Teprve později dověděl jsem se od kuchaře, že zbytek našeho pluku nalézá se v rokli asi 300 kroků vzdálené, kamž jsem se také uchýlil. Zbylo nás z pluku kolem 300. A tak to šlo na této strašlivé posici den ze dne. Celá řada pluků byla na této doberdobské pláni pokosena. Okopy táhly se na návrší, vybíhající v trojúhelník a sloužily za výborný cíl italskému dělostřelstvu. Mnoho vojáků v panickém strachu prchalo ze zákopů k nám do rokly, aby se zde ukrylo. Nadporučík Lewandowski se nad nimi slitoval a nechal je zde. Avšak poněvadž toto přebíhání dělo se za dne, začali jsme mít obavy, že to s italské strany zpozorují a skutečně naše předtucha se splnila. Časně ráno dne 24. října začalo italské dělostřelstvo soustřeďovati svou palbu přímo na nepatrný prostor, ve kterém byla naše rokla, mající ve svém průměru asi 50 metrů. Nemoha již snésti tohoto pekla, vyběhl jsem s několika druhy z rokly a pádil k Doberdobu, kde jsem se skryl v opuštěných zákopech so dělostřelců. V poloamém stavu jsem usnul. Teprve za večera jsem se opět odvážil nazpět do rokly, kde se mi objevil příšerný obraz. Na krytech na dně rokly byla vrstva kamene na dva metry vysoká, zpod níž sanitní mužstvo tahalo kusy těl rozmačkaných nešťastníků. Náš nadporučík Lewandowski stál nad touto spoustou se skříženými rukama přes prsa a povzdechl: »Prošel jsem boje v Karpatech, ale něco podobného jsem nezažil. To jsou hotové jatky.«

V noci byli jsme vystřídáni jiným plukem a nastoupili jsme cestu do týlu, kde jsme vyčkávali nových posil. K naší divisi patřil pluk 32., 31., 25. a 6. z Chebu. Italská ofensiva trvala až do konce měsíce října. Přes strašné účinky svého výtečného dělostřelstva neměla však územních úspěchů. Po doplnění novými pochodovými pluky přehlížel nás vrchní velitel sočské armády, generál Boroevič a znovu jsme byli hnáni do posice na pravo od města Doberdoby u obce Marcotiny. Zákopy zde byly lepší, avšak i zde byly na-

še ztráty značné. V těchto zákopech prožili jsme také vánoční svátky. Právě o Boží hod dělostřelecký útok nepřítele byl nejsilnější. Italské dělostřelstvo mělo zdrcující převahu, neboť mělo dosti času, aby si zajistilo přesný cíl na posice, které po celou dobu nalézaly se na stejném místě a tak nebylo místa ani pěšiny, na níž by italské dělostřelstvo nemělo svůj vypočítaný cíl. Jakmile se někdo objevil, i jednotlivá figura, okamžitě zahájila nepřátelská artilerie v to místo palbu. Po nějakém čase byli jsme přeloženi opět

wilovu. Asi 3/4 hodiny za Brody byli jsme již obstřelováni ruským dělostřelctvem. Obsadili jsme les, za nímž byla již bitevní linie a kde, jak bylo slyšeti, zuřil krutý boj. Před lesem byla louka, přes kterou musili jsme přeběhnouti, abychom se dostali do prázdných okopů. Celé prostranství před nimi bylo pokryto mrtvolami, neboť zde právě včera byl bodákový boj. Dostali jsme rozkaz pohřbít mrtvé. Asi v 5 hodin odpoledne dne 28. července začali jsme postupovati lesem ku předu. Avšak strašlivá ruská dělostřelba přinu-

Vodopády řeky Krky.

blíže k moři, proti městu Monfalcone. Tento úsek byl ještě horší předešlých. Naše posice v jednom místě byly vzdáleny od sebe na 25 kroků, a stále zuřil tam boj ručními granáty. Ještě několikrát změnili jsme různá bojiště, když tu — již v roce 1916 — dostali jsme rozkaz k pochodu do města Nabreziny, kde jsme nasedli do vlaku a ujížděli neobyčejnou rychlostí na ruské bojiště, kde ten čas ruská ofensiva Brusilovova tísnila rakouské vojsko. Jízda vlakem z Nabreziny do Brodů v Haliči trvala sotva půl třetího dne. Do Brodů jsme dojeli 27. července.

Postupovali jsme ihned směrem k Radzi-

tila nás vrátiti se zpět do zákopů. K večeru zpozorovány byly za námi rudé záře požárů. Nastal zmatek, neboť začalo se souditi, že snad někde rakouská posice byla protřena. Velitelé se předstihovali v rozkazech a byli úplně zmateni. Náš major dával právě rozkaz k novému postupu, když mu nadporučík Lewandowski ukázal na blížící se Rusy. V tom okamžiku skočil jsem ještě s několika druhy do okopů a skryl se v nich, vyčkávaje příchodu Rusů. V několika vteřinách objevili se před našimi zákopy, ženouce se v před s napřaženými bodáky. Jeden z nich, spatřiv

mne, hnal se přímo ke mně. Prohlásil jsem, že jsem Slovan a tu on jakoby porozuměl, vzkřikl: »Vylézaj z d'ury!« a kynul mi rukou, abych šel do zadu. Uposlechl jsem, nechav

ležeti vše, i bačoch s pokrývkami, i plášť, v zákopě, neboť shýbati se pro něco v tomto okamžiku nebylo radno. A tak jsem nastoupil cestu do zajetí.

x

V PŘEDTUCHÁCH REVOLUCE

JOSEF DÝMA

Sarajevský atentát ze dne 28. června 1914 zasadil české Moravě hlubokou ránu. Nikoli ovšem tím, že odstranil krvelačného rakouského následníka a jeho ctizádostivou ženu, ale že povážlivě poškodil národní manifestaci — první velký sokolský slet v Brně. Sletové slavnosti musely být o hlavním dnu přerušeny, když krátce po zahájení cvičení prostných přišla zpráva ze Sarajeva, kterou pořadatelstvu telefonoval přímo místopředseda Heinold. Obecenstvo se mlčky podrobilo pokynům, neprojevovalo však lítosti, ale pouze obavy, co atentát přinese. A na novinářské galerii až příliš ostentativně se ozývalo vzpurné reptání. Byla to předtucha odboje, či už jeho zjevný projev?

Pamatuji se dobře na onu tíživou chvíli,

Po prvním oddílu prostných vznikla trapně dlouhá pauza. Tušili jsme, že se něco stalo. Co asi? Neshoda mezi náčelníky, či nějaké těžké případy mdlob? V tom k novinářské loži přistoupil v sokolském kroji zemřelý již Ant. Kalina, tehdy radikální poslanec na říšské radě a polohlasně nám oznamoval zprávu ze Sarajeva. Současně nás upozornil, že v pořadatelstvu je zmatek. Místopředseda zprávu jen telefonoval, jsou však obavy, že kdyby pořadatelstvo připustilo pokračování ve cvičeních podle stanoveného pořadu, bude slet prostě úředně zakázán. Tehdy se ozvaly na novinářské galerii odbojné hlasy: »Co je nám po nějakém arcivévodovi! Slet je naší národní manifestací a ta nemá s tou sarajevskou událostí co činit!« Pořadatelstvo věc

Sokolský slet v Brně 1914. Němci očekávají sokolský průvod u Německého domu.

zařídilo tak, že nechalo odevčičiti dva první oddíly prostoných a pak cvičení skončilo.

Krásný brněnský kraj, jehož lesnaté kopce obklopovaly cvičiště malebnou panorámou, byl zalit žhavým letním sluncem. Avšak nad horami již rostly mraky a srocovaly se v bizarní příšery. Večer toho dne se neblýskalo na pěkné časy, ale na hroznou bouři . . .

Válka visela ve vzduchu. Bylo ji takřka možno nahmatati jako odpornou a tajemnou obludu, ale přes to málo lidí věřilo, že by se Rakousko odvážilo tohoto šílenství. Události se však v červenci přímo řítily a vyvracely nejzatvrzejší pochybnosti. Působil jsem tenkrát v Uh. Hradišti, dvě a půl hodiny od Berchtoldova sídla Buchlova. Měl jsem od sud dosti zpráv. Tak jsem se dověděl, že v neděli 28. června odpoledne hrab. Berchtold dostal telegram na místní slavnosti v Buchlovicích a ještě téhož dne jej unášel rychlík, který byl avisován v Přerově a zastavil nedaleko Buchlovic. Berchtold odjel do Vídně, aby tam s největším kvapem vyprovokoval válku, k níž by bylo došlo toho roku, i kdyby nebylo sarajevského atentátu: o válce bylo rozhodnuto několik dní před Sarajevem na poradě, k níž na Konopiště přijel za Františkem Ferdinandem císař Vilém.

V myslích všech poctivých Čechů utkvěla hlodavá myšlenka: »Co máme dělat?« Nic nebylo připraveno. Je pravda, že Morava po léta byla vychovávána vyhraněným radikalismem pod heslem: »Morava do opozice!« To všechno však nebyl program, ani organizace, jichž by bylo vyžadovalo zahájení nějakého revolučního hnutí. Radikální protirakouská výchova Moravy byla namířena proti české pozitivní politice, která usilovala o vyrovnání s Rakouskem. Po několik roků před válkou byla tato opoziční linie posilována odvážnou a bystrou kritikou zahraniční politiky Aehrenthalovy a Berchtoldovy, kterou s takovým úspěchem před světovým forem prováděl moravský pokrokový poslanec, prof. Masaryk. Tato moravská opoziční protirakouská výchova přinesla za války užitečné plody, neboť zajatci z Moravy hned na počátku války se houfně hlásili do československých revolučních oddílů, avšak přímého výsledku v pohnutých událostech července

a srpna roku 1914 míti nemohla. Byla pouze iniciativou a nikoli revoluční přípravou, nebyla revolučním hnutím, ale pouhým podle demokratických metod vedeným odporem.

Tak mobilisace překvapila Moravu stejně jako Čechy.

V neděli dne 26. července ráno rozšířily deníky po celé Moravě poplašnou zprávu, že Srbsko odmítlo splniti všechny pokořující podmínky ultimata ze dne 23. července, jehož lhůta vypršela v sobotu večer. Současně byla vyhlášena částečná mobilisace branné moci. Moravské armádní sbory, druhý (vídeňský) a první (krakovský) nebyly do částečné mobilisace pojaty, stejně jako několik armádních sborů ve východní části říše. Takto provedená částečná mobilisace byla vysvětlována jako snaha rakouské vlády, omeziti spor jen na Srbsko a neprovokovati Ruska. Jakási naděje z toho přece jen oživovala v srdcích těch, kteří k oněm východním sborům patřili. Avšak tato naděje trvala jen velmi krátko a již v pátek 31. července byla vyhlášena všeobecná mobilisace a všichni příslušníci branné moci musili se do 24 hodin dostaviti ke svým vojenským oddílům.

Ona červencová slunečná neděle, kdy byla vyhlášena částečná mobilisace, stejně jako několik dní až do mého odjezdu z domova ve všeobecné mobilisaci utkvěla mi v paměti hluboce. Byly to silné dojmy, které zanechaly v duši nerasmazatelné stopy.

Uherské Hradiště není velké město, avšak vždycky bylo významným střediskem ryze českého kraje, moravského Slovácka. Život tohoto města intenzivně odrážel politické a kulturní proudění celé Moravy, její bolesti i radosti, zklamání i naděje. V pohnutých dobách mobilisace bylo zde proto možno přímo vyšetřiti horečný puls, jímž se ozývalo srdce Moravy, této nejčestější země.

Dopoledne v anenskou neděli se zmocnil všech marně tajený zmatek. Lidé se podivně usmívali, nemohouce zastříti rozčilení a všelijak se utěšovali nebo přesvědčovali. Zmatek vyjadřovaly tváře městských obyvatelů stejně jako venkovanů a venkovanek ve slováckých krojích z Kunovic, St. Města, Hluku, Kněžpole, kteří o každém nedělním dopoledni malebnými skupinami zaplňovali náměstí slo-

Uherské Hradiště.

vácké metropole. Odpoledne bylo rušno v kavárně. V menší místnosti sešli se hlavně ti, kteří patřili k českým armádním sborům, osmému a devátému a jichž se tudíž částečná mobilisace přímo dotýkala. Bylo tam nějak teskně veselo. Na náladu působilo také víno, bez něhož nemožno v tomto kraji uvažovati o pohnutých událostech lidského života. Malá, přeplněná místnost vřela také zvláštní horečkou, která se projevovala roztrpčenými výkřiky a nadávkami. Pod pláštěm nezbytné opatrnosti rostla odbojná nálada a prodírala se na vzduch. Nadávalo se tu na rakouskou tupost a z niter se draly výkřiky protestu i jakési přísahy, že čeští vojáci nebudou střílet do slovanských bratří. Někteří přátelé si přísahy stvrzovali polibky, obejmutím a přituknutím. A nebylo tu jediného umoudřele opatrnického hlasu, který by se byl odvážil hájit Rakousko a odsuzovat Srbsko. A ve shromáždění tomto, zachvacovaném již horečkou vzpoury, nevyskytl se ani jeden zrůdce, který by byl nespokojence udal, neboť, věru, jak mluveno zde, tak tehdy mysli všichni. Byla to horečka, která zachvacovala všechny opravdově česky cítící lidi, avšak nic víc, než pouhá horečka. Později jsem se dověděl, že někteří z těch, kdož tehdy pro-

jevovali takový odpor k Rakousku i jeho válce, sloužili pak oddaně Habsburkům a víc, než byli povinni . . . Z horečky se prostě vyspali jako z nachmelenosti. Takoví však na štěstí byli jen trapnými výjimkami.

V následujících dnech poskytovalo náměstí před radnicí nezvyklou podívanou. Byly krásné dny. Slunce zářilo tak vesele, jako by mu nic nebylo po starostech, které tak těžce vlekli lidé ulicemi. A v jeho záři míhaly se žluté povolávací lístky, s nimiž chodili listonošové, nebo v částečné mobilisaci povolání, jako smuteční fábory. A pak jsme doprovázeli odjíždějící záložníky, s tlukoucím srdcem očekávající, kdy také hodina našeho povolání udeří. Na nádraží ještě významný stisk ruky, ještě bratrský polibek, ještě starostlivý pohled do očí, jímž mělo být tolik řečeno a tolik slíbeno . . .

A pak se už přihnala všeobecná mobilisace. Město se přeměnilo v černé mraveniště jako všechna jiná. Lidé vlekli se s kufříky, nesouce je na ramenou jako kukly, v nichž se rodil neznámý osud příštích dnů. Nebylo tu radostného odhodlání, s nímž jdou hrdinové proti nepříteli, jen slzy, zařaté pěsti, zamračené obličej. A jestliže vojáci těšili své matky, ženy a děti, užívali lži, jimiž sami sebe

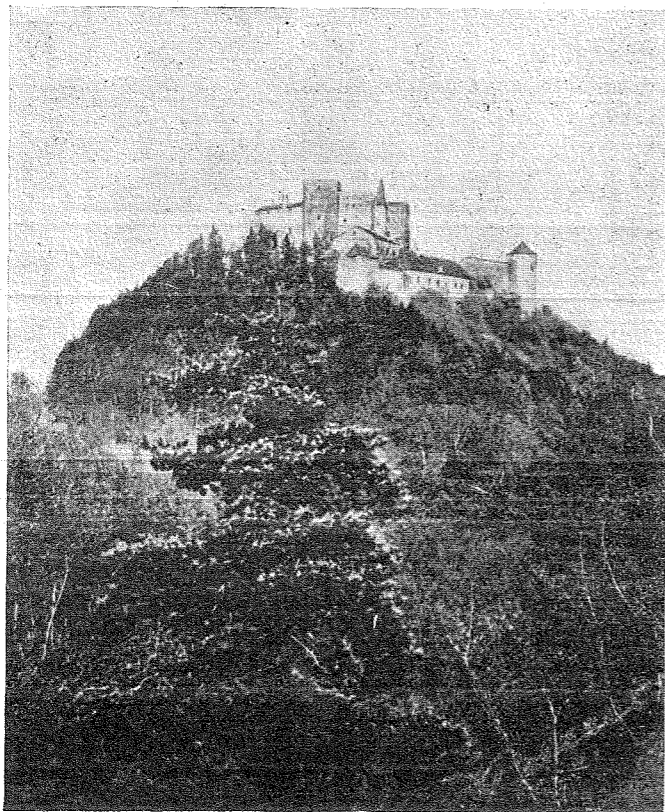
chtěli oklamati. Tenkrát už nebylo možno veřejně nadávati, poněvadž Rakousko zatím do všech koutů vystrčilo svá špehounská tykadla. A tak se člověku chtělo nadávat, tak se chtělo protestovat a křičet proti té nesmyslné, šílené válce, do níž jsme byli vlečeni proti své vůli . . .

*

Když jsem 1. srpna jel ke svému pluku č. 80 do Zločova, lomcoval mnou vztek, který

jsem však téměř normálně. Známy bratr Sokol jel se mnou z Hradiště až do Krakova a stále si šeptem pochvaloval, že na vojnu zavčas vyzrál. Poněvadž sloužil u sanity, nemůže se mu vlastně nic státi, bude jenom ošetřovat raněné a to pěkně za liniemi. Tak jsem se já nemohl utěšovati, poněvadž jsem byl frontovým důstojníkem.

Cestou mně stále v šumu a hovoru probíhaly hlavou myšlenky: »A co bude se mnou?

Hrad Buchlov.

jsem nesměl projevovati. Můj vztek ještě zostřovaly poměry v rodině: musil jsem opustiti ženu, která porodem dva dny před mým odjezdem byla upoutána na lože. Čtyřčlennou rodinu jsem zanechal bez prostředků k životu . . .

Zločov leží ještě nějaké dvě hodiny jízdy vlakem za Lvovem. Někteří moji přátelé za mého odjezdu vyslovovali pochybnosti, že se do Zločova tak hned nedostanu. Domnívali se, že trať bude přeplněna vlaky s mobilisovaným vojskem a vojenskými potřebami. Jel

Přece nebudu bojovat za Rakousko? Takové blbosti se nemohu dopustit!

Nádraží v Přerově se již hemžilo českými záložními důstojníky i prostými vojáky z různých krajů Moravy. Odjížděli ke svým haličským plukům. Takřka všichni důstojníci byli v zánovních uniformách. Já jsem zde však seděl ve svém občanském oděvu, s nímž jsem se nechtěl, ale také nemohl rozloučit, poněvadž jsem si nikdy za všechna svá cvičení ve Lvově neopatřil vlastní uniformy.

Podívaná na důstojníky v Přerově mne

příliš nepotěšila. Měl jsem dojem, že někteří z těch důstojníků přece jen poněkud honorativně bříkají šavličkami a proto, ačkoli mezi nimi byli také moji známí, jsem se nehlásil a setrval sám ve svém koutě. Snad to byl jen dojem, vyvolaný mým vlastním nervovým přepětím . . .

V Mor. Ostravě řval o půlnoci houf Němců »Wacht am Rhein« a k tomu v našem vagoně přivukoval opilý dragoun odněkud ze Štýrského Hradce, že on bude ty Rusy rozsekávat na nudle.

Lvova. K tomuto městu, rozloženému stejně jako Praha v rozlehlé kotlině a na malebných návrších, mne vábilo mnoho vzpomínek z několika vojenských cvičení, která jsem zde prodělal. V dálce se zvedala krásná katedrála Uniátů, Sventý Jur, na druhé straně zase památná mohyla třetího května, dále návrší Blonie, kam jsem tak často chodil s vojáky a uprostřed moře domů jsem zahlédl střechu nového polského divadla na třídě Karla Ludvíka. Co vzpomínek, co vzpomínek! Avšak byl jsem připoután k nádraží, od

Lvov.

V Krakově mne můj známý Sokol opustil a pak jsem jel sám uprostřed klímajícího nebo řvoucího davu. Sám se svými ponurými myšlenkami, zoufalými vzpomínkami a hlodajícím vztekem. Nad tím vším se však v mém mozku chvěla jakási sebevědomá předtucha, že mne přece jen napadne něco spasitelného a že se nebudu musit bít za nenáviděné Rakousko s bratry Slovany.

Myslím, že jsem si té noci ani nezaklímával. V mé paměti je aspoň vryto mnoho stanic, jimiž jsem projížděl a které hučely strašným válečným hlukem. Po poledni jsme přijeli do

města dosti vzdáleného. A tam, jako všude jinde, byl zmatek nad zmatek, křik i pláč. A za nějaké dvě hodiny, když jsem již napsal kdesi na chodbě dopis domů, nesl mne vlak dále na východ.

Zločov se podobal mraveništi, které již počínalo tonout v blátě. Když jsem tam večer přijel, silně přšelo. Tisíce haličských venkovanů a záložníků z celého Rakouska se vyrojovaly z vlaků a plnily ulice, kasárny, hostince, kavárny. Všude byl chvat a na tvářích pohnutí. Prostě Rusinky bloudily se svými muži nádražím a ulicemi, neplakaly však.

Projevovaly jen tupou resignací do vůle osudu odevzdaného lidu, která tak vyznačuje ruský národ, začínající již vlastně ve vých. Haliči. V hospodách byla potíže s drobnými, kterých zde již nebylo. Avšak také zde, stejně jako u nás, nebylo opravdového nadšení a bojovnosti. Pilo se ze vzteku a zoufalství.

Vykázali mně pokoj v polském domě, jehož majitelé v temné předtuše příštích neblahých událostí se právě stěhovali na západ.

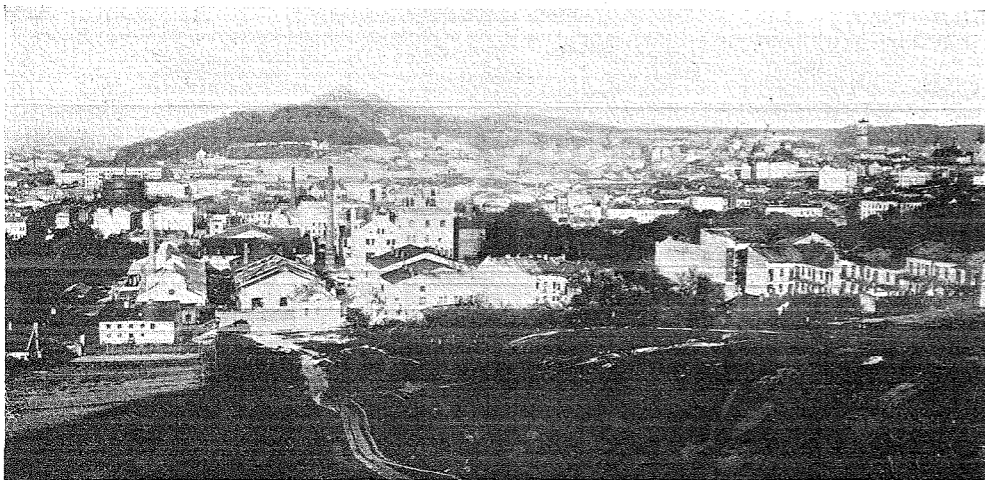
Večer jsme rozmlouvali o válce — přišel se totiž na mne podívat soused. Byl to polský Sokol, starší muž. Velmi rozhorleně mluvil proti »Moskalům« a prohlašoval, že vstoupí do polského legionu. Uděšený po-

Ráno jsem se hlásil v kanceláři doplňovacího velitelství nadporučíkovi, praporečnímu adjutantovi. Byl bledý, vysílený, nějak ustrašený. Snad z hýření, snad z přepracování. Když mne našel v seznamu, řekl se zatrpklou závistí: »Což pak ty! Tobě je hej. Jsi přidělen k pochodovému praporu a tedy do »toho« nepůjdeš!«

»Nepůjdu?« — řekl jsem s ulehčením, ale hned mne přepadla nedůvěřivost.

»Tot' se ví. Pochodové formace jsou určeny pouze pro službu v zázemí. Budeš hlídat mosty, města, dráhu. Mohu ti jen gratulovat.«

Jsem rozený altruista a proto jsem touto zprávou praporečního adjutanta ihned obšťast-

Lvov, celkový pohled.

hled jeho mladé ženy mne však přesvědčoval, že jeho odhodlání se sotva bude moci změnit v čin. A bylo opravdové? Pochybuj! Když se totiž objevil první ruský aeroplán nad městem, zatím co polští hoši sháněli po nemocnicích pušky po raněných vojácích, našeho milého polského hrdinu divnou náhodou našla jakási kulka, vystřelená z tohoto aeroplánu a zasáhla ho zrovna do nohy! I byl onen polský vlastenec zrovna v posteli, když nenávidění Moskalové dne 24. srpna vcházeli do Zločova.

Celou první a druhou noc ležel na mém mozku těžký balvan. Myšlenky pohybovaly se po úzké, vyjeté už koleji: co dělat, abych do »toho« nemusil?

nil všechny své kolegy-důstojníky u pochodové setniny. Všechny jsem potěšil, přes to, že mezi nimi byli také dva Němci, dva Rusínové a nějaký Polák. Já sám jsem však pochyboval o tvrzení nadporučíkově stále víc a přemýšlel jsem dál, co dělat, abych skutečně do »toho« nemusil.

A tu začíná docela nehrdinská historie o mém přechodu do ruského zajetí.

Moje historie vypadala takto:

Toulal jsem se v prvních dnech kasárnami ještě v občanském oděvu, poněvadž na mou tehdy pořádně otylou postavu bylo třeba uniformu teprve upravit. Při tom jsem si všiml leccího a v tom zmatku jsem poznal,

že stroj rakouské mobilisace zde pořádně sehlává.

Zatím jsem zkoumal půdu a snažil se přiblížit ještě v občanském oděvu k vojákům a důstojníkům své setniny. Náš rusínský pluk byl z dobré třetiny promísen Poláky a Židy. Důstojníci ze čtyř pětín byli Češi. S českými důstojníky jsme si rozuměli hned. Všichni jsme nadávali na válku a mezi sebou jsme se dokonce odvažovali říkat, proč že se máme my bit za Rakousko se Slovy. Z mužstva se židovským advokátem z Drohobyče, se židovským jednoročním dobrovolníkem farmaceutem a polským krejčím ze Lvova, kteří byli všichni pořádně načichlí socialismem, utvořili jsme brzy kroužek, v němž byly pronášeny velmi ostré úsudky o válce vůbec a o Rakousku zvláště. Rusínští vojáci však byli zamlklí a nedůvěřiví. Obrátil-li jsem se na některého z nich s nějakou na pohled nevinnou otázkou, jako na příklad: »Tak co, není vám líto dětí, které jste zanechal doma?« — buď pokrčil rameny nebo vzdychl, avšak slova jsem z něho nedostal. Zřejmě mi nedůvěřovali. A přece patřili k rusofilskému pluku, jehož jedna část se ještě v měsíci srpnu vzbouřila a byla za to Rakušany decimována.

Chápal jsem, že s těmito zamlklými rusínskými nedůvěřivci sotva by bylo možno podniknouti nějaký zoufalý pokus vzpoury nebo něčeho takového, o čem jsem však do podrobností nepřemýšlel. Jen mi tak blesklo hlavou, že by to také mohlo být poslední východisko, kdyby jiné pokusy selhaly. Příliš mne takové myšlenky netěšily.

Konečně mne oblékli do uniformy. Přibližoval se okamžik odchodu do pole. Naše nová pochodová formace byla již pohotová. Na rozlehlém nádvoří kasáren ozývaly se temné rány. Rozneslo se, že se to země třese vzdálenými výstřely z děl. Pověřiví Rusíni se křížovali. Až po několika hodinách se zjistilo, že dunivé rány způsobovali bujni koně údery kopyt do vyschlé půdy a vozových postranic. Skutečné rány děl jsme se však brzy naučili poznávat; s jich hukotem současně přiletěla zpráva, že se na hranicích již bojuje, tedy asi 40 km od Zločova.

V žáru slunce jsem pojednou ucítil nevolnost. A tu mně napadla spasná myšlenka:

Nehodím se pro frontu! Musí se najít lékař, který uzná moji tělesnou váhu a mé některé vady. I hledal jsem takového lékaře.

Náš praporeční lékař byl mladičkový absolvent vídeňské university, člověk naprosto nezkušený. Poznal jsem se s ním na první pitce v poli. Velká dvorská šalanda šuměla pivem a nadšenými řečmi, které byly pronášeny polsky a ukrajinsky, poněvadž byl pozván místní farář. U této setniny jsem byl náhodou jediným českým důstojníkem a aby má nechuť k připitkům tyto rakouské vlastence nezarážela, bavil jsem se německy s doktorem. Ten nadával, že ničemu nerozumí — byl to čistokrevný Vídeňák. Oba jsme proto odešli velmi brzy.

Byla nádherná noc. Na kosmatých střechách vesnických chalup bílí čápkové seděli nebo stáli nehybně ve svých hnízdech jako z mramoru vytesané sochařské ozdoby. Velký měsíc ozařoval kotlinu a bylo tak posvátné ticho, jako by se ten kraj neměl za krátko státi jevištěm krveprolévání. I hlídky procházely vesnicí v měsíčním svitu tíše a tajuplně, aby ani svými kroky nerušily všeobecné ticho kolem. Jen za námi hučelo zmatené blábolení opilých důstojníků.

Naznačil jsem doktorovi své potíže a dobrosrdečný Vídeňák hned pochopil. Druhého dne mne prohlédl a po krátkém váhání rozhodl, že půjdu zpět do Zločova k superarbitraci. Výkaz o mém zdravotním stavu, podle něhož jsem byl k vojenské službě neschopen, jsme sestavovali společně. Něco bylo pravda a něco jsme přidali, aby to na zproštění stačilo. Když jsem odjížděl, cítil jsem dlouho za sebou závistivé pohledy svých kolegů. Chápal jsem je dobře.

Po několika těžkých dnech čekání podařilo se mně za zlatkový honorář, vtisknutý do dlaně šikovatelovy, zjistiti, kdy na rychlo sestavená zprošťovací komise bude zasedat. Předsedou byl podplukovník, přisedícími plukovní lékař a setník.

Přede mnou byl u prohlídky praporečik Čech z Vídně. Vracel se rozradostněn: nedávná operace slepého střeva mu pomohla domů. Často jsem si pak vzpomněl: Na jak dlouho?

Když jsem pak stál nahý před komisí a snažil se přesně naučeným proslovem poukázat na své tělesné nedostatky, které mně k mé lítosti znemožňují konati těžkou službu v poli, přerušil mne náhle podplukovník hodně zhurta: »Řekněte raději, že do toho nechcete jít!« Byl bych ho za ta slova zlíbal, ale musil jsem svou komedii hráti dále.

Ale on máchl rukou a podepsal. Byl jsem určen jen pro službu v kanceláři.

Často si na toho muže vzpomenu, neboť měl srdce na pravém místě. Ostatně — jeho jméno znělo italsky . . .

Poslali mne do nemocnice jako správního důstojníka a když jsem si pro sanitní službu

budovách zavlály červeno-modro-bílé prapory. Och, jak rád jsem na ně pohlížel, vždyť to byly také barvy mého slovanství. Hodiny na věžích byly zastaveny, zvony nesměly zvonit. Hospody byly pozavírány, obchody zavřeli židé sami a schovali se. Teprve za týden, za dva se počalo s jich otevíráním, ale život stále nebyl normální.

K násilnostem ruských vojáků došlo jen v ojedinělých případech a byly stíhány dokonce zastřelením. Vůbec ruské velení projevovalo železnou ruku ještě víc k vlastním vojákům, než k místnímu obyvatelstvu.

Život náš, zajatců, jichž stále přibývalo a hlavně těch, kteří měli na rukávu pásky s červeným křížem, horšil se každým dnem,

Zločov.

vybíral ze záložníků lidi, snažil jsem se najít kde jakého Čecha. Byli to většinou muzikanti. Žili jsme pak spolu družně a za šest neděl mne provázeli do dalekého turkestan-ského zajetí.

Zločov byl na první ráně a přes něj se snadně po nepatrných srážkách na hranicích a u Záložce převalil dne 24. srpna mohutný a spořádaný ruský předvoj. Dne 3. září padl Lvov.

Toto obnažení Lvova Rusům bylo tehdy vysvětlováno neschopností rakouských velitelů i zradou. Patrně při tom působilo obě.

Na evakuaci nemocnic již nedošlo, byly už nácpany raněnými, které přece někdo musil ošetřovat. Ostatně se tehdy jistě počítalo s výměnou sanitárního personálu podle ženevské konvence . . .

Zločov byl obsazen Rusy a na oficiálních

neboť Rusové nedovedli v nemocnicích dosti rychle zavést vlastní vedení. Nemocnice vedli stále Rakouskem ustanovení židovští pachtýři, kteří si rvali vlasy a neměli už čím platit: obchod tak pěkně začavší, se nedařil.

Nevěděl jsem, co mne očekává. Noviny k nám ze Lvova přestaly docházet a tak mi bylo v té zločovské šedé kotlině jako na dně záludné propasti. Nevěděl jsem celé týdny, kde je vlastně fronta a co se na ní děje. Byli jsme živeni fantastickými pověstmi, jednou že Němci obsadili Paříž, po druhé, že u Přemyšlu bylo vyhozeno osmdesát tisíc Rusů do povětří. Na konec jsem nevěřil ničemu. Malomyslně jsem. Unikaly naděje na spojení s rodinou, sráženy touhy po volnějším rozpětí v rozhodné době. Kolem řádila úplavice a mluvilo se také o choleře.

Smutno tu bylo, nesmírně smutno. Tisíce a tisíce raněných, mrtví, umírající, hladovějící . . . A den vysvobození nepřicházel, neboť co bylo Rusku ve chvílích opojivých úspěchů na několika stech zajatců?

Ale konečně to přišlo. Večer si mne zavolal ruský doktor a poručil, abych hned sestavil seznam čtyřiceti Němců k transportu do Ruska. Sepsal jsem je. Na konec jsem připsal dva Čechy s německými jmény a také sebe. Ještě o půlnoci jsem seznam odevzdával doktorovi. Prohlížel pozorně jména, zní-li německy. Na konec přišel na moje a zakroutil hlavou. Porozuměl jsem, že

mne nechce pustit, protože jsem Slovan, Čech. Bylo mně v té chvíli úzko, ale přece jsem se vzchopil k úskoku. Jakýmsi polskorusínsko-českým volapükem jsem doktorovi řekl: Ano, jsem Čech, jsem Slovan a právě proto chci s nimi jet, aby ty Němce do slovenské říše vedl Slovan!

Doktor na štěstí porozuměl a kývl.

Jel jsem. Nevadí, že jsem v dobytčím, špatně vyčištěném voze čekal plně dva dny na další rozkaz. Dočkal jsem se a pomalu to šlo pak do Ruska. Myslíl jsem: tak na pět měsíců. Všichni jsme tehdy myslili stejně. Ale trvalo to putování celých pět let!

MŮJ ŠTASTNÝ 28. ŘÍJEN 1914

Z VYPRAVOVÁNÍ J. JAVŮRKA

Má láska k rakousko-uherské říši a Františku Josefovi byla taková, jako asi nás všech Čechů. A když nám domobrancům domobran. pěš. pluku č. 11 v Jičíně předčítali v srpnu 14. roku přísahu, všiml jsem si těch kyselých obličejů nás všech a když se mělo přísahati, viděl jsem místo zdvihání rukou zatínání pěstí.

Již se nepamatuji přesně na den, kdy nás odváželi, neznámo kam, neboť nás vezli za noci, jenom vím, že jsme napsali na náš vagon »Vývoz českého masa za hranice« a dole bylo připsáno »Kde domov můj!« Když jsme po všelijakých zastávkách dostali se až do Přerova, už se nám vyjasnilo, že nebudeme jen hlídati mosty a silnice, jak nám říkal náš starý velitel, »oberstleutnant«, v civilu majitel velkostatku, který, ač šedesátiletý, šel prý sám dobrovolně na vojnu. Konečně jsme jeli přes Krakov a Tarnov, kde jsme stáli asi 4 hodiny a kde jsem měl příležitost, po prvé všimnouti si činnosti našeho rakouského »Červeného kříže«. Do Tarnova vraceli se zablácení a zkrvácení čeští vojáci od Krasnika a Lublína, ležící v dobytčích vozech a zmítající se v horečce. Ale rakouské dobročinné dámy, většinou Němky nebo Maďar-ky, o kterých se psávalo, jak krásně ošetřují naše raněné, bavily se klidně na peroně se zajatými důstojníky a přinášely jim dorty a cukrovinky. Přirovnám-li dnes tento rakouský »Červený kříž« k našemu »Československému Červ. kříži«, vidím teprve ten nápadný rozdíl. Náš »Československý Červený kříž« hledí i v míru odpomoci bídě, zatím co rakouský v míru jen lákal z nás peníze a ty šlechtické dámy, které v něm sloužily, neměly o humanitních zásadách ani ponětí. Ne-

myslím tím všechny, neboť byly mezi nimi skutečné a opravdové samaritánky. Ale to byly vždy většinou jen ženy české nebo polské.

V Tarnově povídám jistě dámě, která měla na ruce značku rakouského Červeného kříže:

»Proč pak nedáte aspoň trochu vody těm českým raněným vojínům tady v těch dobytčích vozech?«

Ta však vrhla na mne zlostný pohled a řekla:

»Ihned se legitimujte! Dám vás, vy bídný Čechu, zavřít! Já jsem šlechtice . . .!«

Nepamatuji se již na jméno. Když jsem později slyšel, že nutí i u nás ve školách chudé české děti, aby jim dávaly poslední haléř, ihned jsem psal nenápadně domů, aby ani haléřem nepřispívali na rakouský »Červený kříž«.

Jeli jsme dále až k Tarnobřehu, kde nás vyhnali z vozů jako dobytek o půlnoci a šli jsme, neznámo kam. Blížili jsme se k prokletému Krasniku a od Lublína vítaly nás již záblesky dělových výstřelů. Potkávali jsme veliké transporty raněných, kteří neměli ani obvázaných ran a byli ve strašně zbídačelém stavu. Působilo to na nás hrozným dojmem. Náš pan obrstlajtnant měl také husí kůži na těle a začal nás vodit sem a tam, patrně abychom byli spíše dále od fronty než blíže, což jsme mu my, čeští domobrancí, schvalovali. To trvalo však jen několik dnů, když najednou jede proti nám nějaký jezdecký oddíl v čele s vyšším důstojníkem, z nichž jeden dává našemu veliteli nějaký zapečetěný dopis. Ihned jsme pozorovali, jak náš dědek bledne a nohy se mu třesou, což bylo špatné znamení. Také jsme slyšeli rozkaz, že máme

jíti přímo na levou frontu u Lublína. Oberstleutnant byl nesvůj . . . Udílel rozkazy, ale za malou chvíli již spadl s koně a odejel do špitálu. To dělali všichni ti zachraňovatelé Rakouska, kteří v rozhodném okamžiku onemocněli a ihned se hleděli dostat do týla, kde potom zpívali »Zachovej nám, Hospodine!« a »Deutschland, Deutschland über Alles!« Zatím staří domobrancí, otcové rodin, byli hnáni přímo na jatka. Ký div, že vzrůstala se v nás myšlenka zachrániti se před smrtí přeběhnutím k Rusům.

jsme, že už to na všech stranách hoří. Hejtmán Petříčka rozhodl, že nebudeme čekat, až bude pozdě a že se stáhneme dozadu. Dříve však byl jsem vyslán do města Radomi na nákup. V Radoni byl jsem zaražen, když jsem viděl, jak Němci vyháněli surově těžce nemocné Poláky z vagonů.

Nakoupil jsem, co se dalo a ráno jsem jel v tom zmatku — tuším 27. října 1914 — zpět, ač jsem se mohl připojiti k německé armádě. Pobízel jsem živě svého koníka, ale na cestu silnicí nebylo pomýšlení. Byla celá zatarase-

Tarnov, radnice.

Dne 8. září 1914 dali jsme si bílý prapor nad hlavy, ale ruské vojsko nám buď nevěřilo, nebo nás nepochopilo a tak celá naše domobrana utrpěla strašlivé ztráty. Po jejím rozbití říkali nám, že ze zbytků celé české domobranecké divise bude utvořen kombinovaný batalion. A skutečně jsme byli přiděleni jako Korpskommandobedeckung 5. maďarského prešpurského sboru a dostali jsme se až k pevnosti Ivangorodu, kde byla poražena na hlavu od ruských německá armáda a polské legie, které tenkrát hledaly spásu u Rakouska a Německa. Velitelem našeho proříděného praporu byl hejtmán Petříčka — dobrý Čech a byl k nám přidělen lékař dr. Nedomlel z Podkrkonoší.

Stáli jsme ve městečku Zvoleni a viděli

na povozkách, plnými raněných, mezi nimiž se vzpínali koně bez jezdců, vojiny všech druhů zbraní atd. Dal jsem se proto do polí a jel jsem ke Zvoleni. Již zdaleka jsem viděl větrné mlýny v jednom ohni. Ale dojel jsem až na své stanoviště, kde si mne sebrali ruští dragouni, jimž jsem v pořádku předal celý svůj nákup, a to: pivo, cukr, kuřivo, koláče atd. Rusové mi nacpali na cestu do zajetí celý baťoch a o ostatní se rozdělili. Vzpomínal jsem sice v tom okamžiku na hejtmána Petříčka a co tomu řeknou moji kamarádi. Ale, což dělat? A tak 28. října 1914 byl jsem zajat . . . Jak jsem si vážil toho dne, aniž bych byl tušil, že den 28. října bude jednou v naší historii tak památným.

X

ZAJETÍ 8. ZEMĚBRANECKÉHO PLUKU

JOSEF VAVREČKA

V červnu r. 1914 jsem vykonal maturitu na učitelském ústavě ve Slezské (tehdy ještě Polské) Ostravě. Těsně před začátkem školního roku 1914—15 obdržel jsem místo ve frýštátském okrese v Dětmarovicích-Koukolné. To už byla válka v plném proudu a v Srbsku se vítězilo. V říjnu jsem byl odveden v Opavě a přidělen k 8. zeměbraneckému pěšímu pluku do Prahy, který však zatím byl poslán do Salcburku. Nastoupil jsem tedy cestu tam.

Salcburk, vlastně okolí, učinilo na mne dobrý dojem. Po dlouhém bloudění dospěl jsem do kasáren hellbrunnských k svému pluku. Zde mne teprve uchvátil vojenský život. Trochu pochůzek z kanceláře do kanceláře, až jsem zapadl mezi veselou společnost pražských jednoráčků. V prvním okamžiku připadalo mi to jako nedorozumění, ale bodrý humor a české písně — to už jsem se cítil jako mezi svými. Druhý den mne vymustrovali a hajdy na cvičiště. Ostatní už prodělali kousek výcviku a já to měl dohánět. Ale kde pak! Bavilo mne více pozorovat zasněžené Alpy a shánět lístky a průvodce po kraji. Prvé dny to byl život trpký. Smekal jsem i čepici k pozdravu a »štram« vojančina byla na hony daleko. Vedle kasáren bylo rozsáhlé cvičiště, na tom jsem nabýval prvých znalostí vojenských. Nejmilejší mně ovšem byla přestávka a babka s párky. »Bříza« (puška) mně byla cizí, neznal jsem jediného šroubku. Za to jsem každé volné chvíle využítkoval k potulkám po městě a okolí. Za kasární branou jsem byl turistou a žádná zajímavost mi nešla. V neděli vypravili jsme se k vodopádu Gollingu, jindy zase do hor. Táhlo mne

to do Bavor na Königsee, ale tam se nemělo.

Velitelem náhradního praporu byl major Volf, člověk, který se snesl. Za to jsem upadl v nemilost šikovatele Fischera, Žida. Ten se snažil »zpříjemnit« mně vojnu na každém kroku. A druhým »přítelem« byl hejtman Blažej, přezvaný »drožkář«. U posledního jsem si nepřítel zasloužil: dostavil jsem se jediný z celé roty s červeným »akselburtem« na cvičení. Proto jsem též před vánoci vypadl ze seznamu povýšených. Ale to mne nemrzelo.

V pluku to každou chvíli hřmělo. Velitelem se stal nějaký Maďar a začala tuhá kázeň. Mezi námi a ostatními vojsky (»skopčáky«) nebylo nejmenšího přátelství. Naopak. Hádky a pračky byly na denním pořádku. Přicházela výjimečná opatření. »Přes čas« do devíti hodin, žádné dovolené, pak nějaké sběhnutí do Itálie, vyklopený kočár s velkým hodnostářem, velká obžerství — rány Jobovy se hrnuly. Byly pověsti, že město nabízí 40.000 Kč, aby pluk přestěhovali. V pluku byla nálada revoluční. »Sraz v Niši« — to bylo heslem. A rozumělo se tomu.

Po krátkém pobytu na hradě vrátil jsem se do kasáren. Kamarádi se rozptýlili »do škol«. Začínal jsem chápat, že se mi úmyslně podrážejí nohy a tak jsem jednoho večera na stráž vypálil po »Garnisonsinspekci«. A ráno jsem hlásil, že chci do pole. Právě totiž se sestavoval 6. pochodový prapor. Dostal jsem »titularfrajtra«, nový mundur a ostatní polní rekvisity, koš poslal domů a jelo se. Jelo se do neznáma. Nevoják ve vojenském

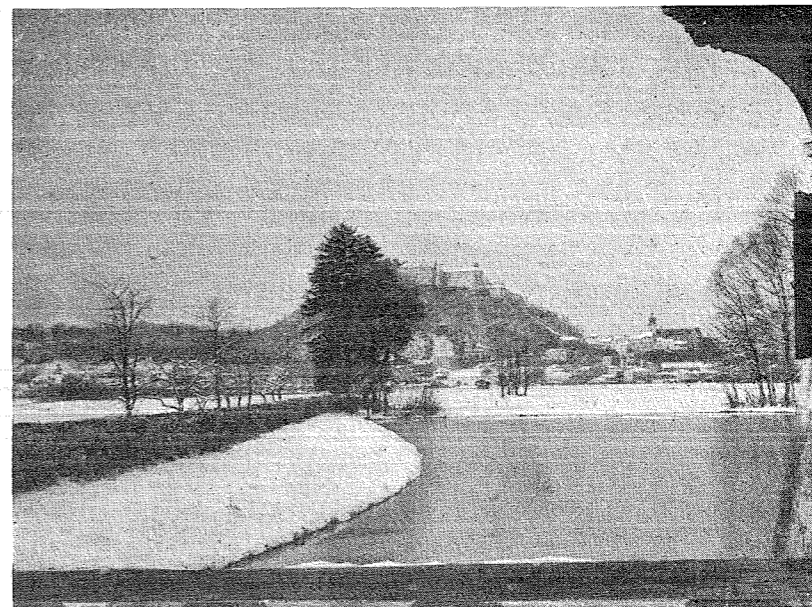
hávu jel na frontu a nevěděl, co tam bude dělat.

Přidělen jsem byl k 9. setnině se značkou »p. v.«, již velel mladý, vyžilý Chorvat Marčič, hrdina zázemí.

Nemýlím-li se, odvedl nás na nádraží oddíl 59. pluku jako čestná stráž, více však jako eskorta. Město nám naposled zamávalo rukama a kapesníky, nějaké ty kytičky a pak nás už pohltily »dobyččáky«. Zdá se mi, že někdo vytáhl i praporek bíločervený a ozývaly se české písně. Na nádraží nás dlouho nezdržovali. Vlak se hnul, z vozů zazněl procítěně »Kde domov můj« a vlak rychle su-

sotva pro tři osoby. Nedaleko hučel rozvodněný Laborec, přes nějž vedl houpavý most. Tudy vedla cesta někam do hor »k našim«. Jasněji duněly rány z děl a tikot kulometů.

K ránu jsme došli k divisi. Bylo to na vršku, v zemljance sídlil »naš bůh a pán«. Rozmoklá pole byla rozrytá zákopy, zde se už ztuha bojovalo. Kopali jsme si hned zákopy, aby nám ruce neztuhly, ač jsme padali únavou. K večeru jsme šli do polozbořené vsi pro oběd. Kuchyně stála pod nějakou kůlnou u mostu. »Dlouho se tu nemotejte, střílí se sem,« slyšel jsem varovné hlasy kuchařů. A tak jsem se šálkem pospíchal brzy podél říč-

Starý Solnohrad s terasy Humboltovy.

pěl do neznáma. K Vídni a Budapešti. Do Srbska. Nad Amstetten táhly se ranní páry; vzpomněl jsem si, že tu leží Ferdinand. Vídni jsme projeli v noci a do Budapešti jsme přijeli též pozdě v noci. Směr naší pouti se zde změnil: do Karpat. Čím blíže k frontě, tím více se měnila celá tvářnost kraje. Vlaky s raněnými, potravinami, střelivem, vyděšené obyvatelstvo, větší pustota a tam v dálce občas hluché dunění . . . Vyložili nás na některé větší stanici a nastalo putování blátem, poli, rozježděnými cestami. V nějaké poloopuštěné vsi jsme nocovali. Byli tu už dragouni a nějaký »tren« a místa málo. Zalezli jsme na kůlničku, kde bylo ždíbec slámy, místa tak

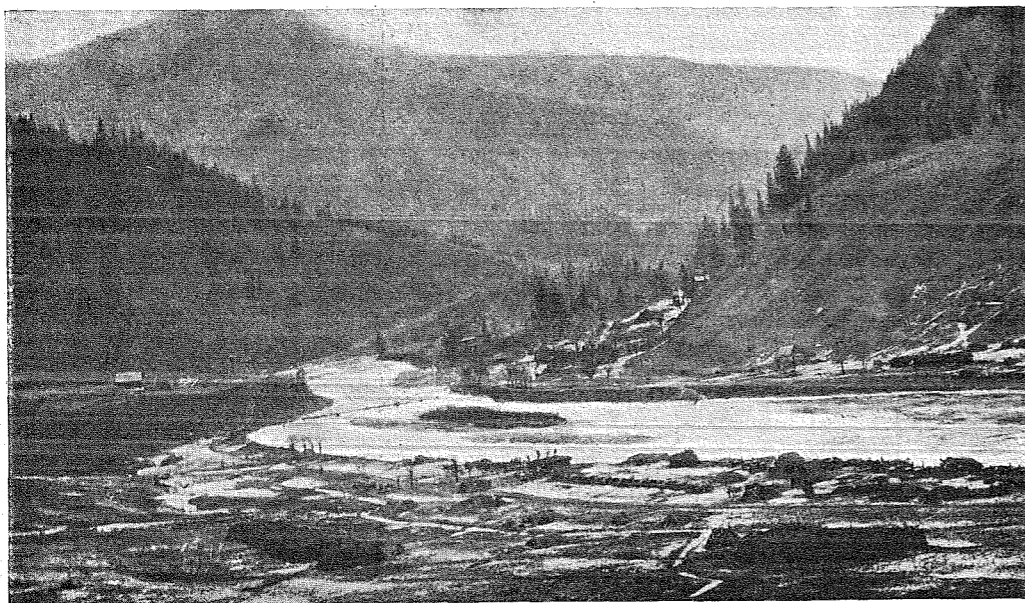
ního koryta na kopec. Stmívalo se silně. Ojedinělé postavy loudaly se pro »menáž«, když se náhle ozval ostrý, řezavý zvuk a prudký výbuch: nedaleko padl granát. Pak ještě rána a zas a zas . . . Kůlna rozbitá, most zbořen, ti poslední šli bez jídla. Též na kopec padlo několik ran, ráno nás uvítali též několika granáty a šrapnely. Na kopec jsem nedošel, zalezli jsme s kamarády do opuštěných zákopů. Bylo tam vlhko, našli jsme tam desky a trochu slámy, noc jsme tam spali.

Z rána trousili jsme se po hloučcích na protější vrch, zpola zalesněný, jako záloha, Lidé byli zkřehlí, padal vlhký, rozměkklý sníh, Marčič běhal s revolverem a hrozil zastře-

ním, kdo se opozdí. Skupina starších, kterou poháněl vztek, strhla pušky ve vzteku a Marčič odešel. To byly dojmy, kterých jsem v hlavě nesrovnal. V lese jsme tábořili. Zřetelně tukaly jednotlivé rány pušek, štekaly zde a onde kulometry... Fronta!

Přiživili jsme se u nějaké kuchyně a že tu budeme nocovat. Někteří stavěli chýše ze chvojí a větví, jiní, pohodlnější, lehli prostě na zem a zabalili se »celtdekou«. Klikatý lesní chodník vedl k frontě, odkud přicházeli vojáci ranění, dopravovalo se střelivo, přinášeli na nosítkách těžce raněné i mrtvé. V noci

kem klid. Záseky z pokácených stromů daly se překročit, drátěné překážky byly z jednoduchých ostnatých drátů. Pro strážu upravena hnízda, z nichž však bylo vidět na 30 až 40 kroků do lesa. Zima přituhla, proto jsme sami hleděli zdokonalit své úkryty. Ty sloužily spíše nám k ochraně, než k obraně. Pro jídlo docházela denně část setniny asi hodinu cesty. Byla to krkolomná cesta: krajem lesa, po mýtinách, do roklí a zas nahoru až k cestě, jež vedla údolím. Byl tu most a půda kolem rozrytá granáty. Toto místo se probíhalo poklusem. Zpáteční cesta byla je-

Partie z Karpat.

Foto Památník Odboje.

padal sníh a jak tu vojáci večer lehli, leželi jako klády, zasypáni sněhem. Bylo to veselé vstávání. Tiše, husím pochodem, lesem a houštím, nahoru a dolů, dobrali jsme se na frontu do zákopů. Těch tu ještě nebylo, byly jen jakési díry. Místo bylo řídkým smíšeným lesem. To už zůstala setnina s Marčičem osamocena, ostatní odešli do leva, k pluku. Bylo nás 3 čety Čechů a 1 četa »Egerländerů«. Zasadili nás do úseků 6. pěšího pluku jako »Festhaltende Gruppe«. Náš 8. pluk byl vlevo na mýtině, mezi ním a námi prostíralo se údolí luk, Laborec a železnice napolo rozrušená.

Počalo se ihned pracovat na lepších zákopech. Trvalo to několik dní. U nás byl cel-

ště horší. Každý voják nesl nejméně 2 šálky a než došel, část rozlil, ostatek zmrzlo. Oheň bylo těžko rozdělat a silný kouř vábil ruské dělostřelectvo: hned tu byl granát. Marčičovi div úkryt nerozházel. Někdy se nesl od kuchyně »fasunk« Marčičovi, víno, nikdy se to však v pořádku nedoneslo. Něco se cestou vypilo, sklenice se rozbila, kdo mohl za to?

Za námi se utábořily zálohy, ale brzy zmizely. Zůstali jsme sami. Co se děje před námi, nevěděli jsme nikdy. Vytvořili na buku nějakou pozorovatelnu, ale nikdo nechtěl pozorovat. V údolí stál polozbořený klášter, který byl rozrušován palbou ruskou i rakouskou.

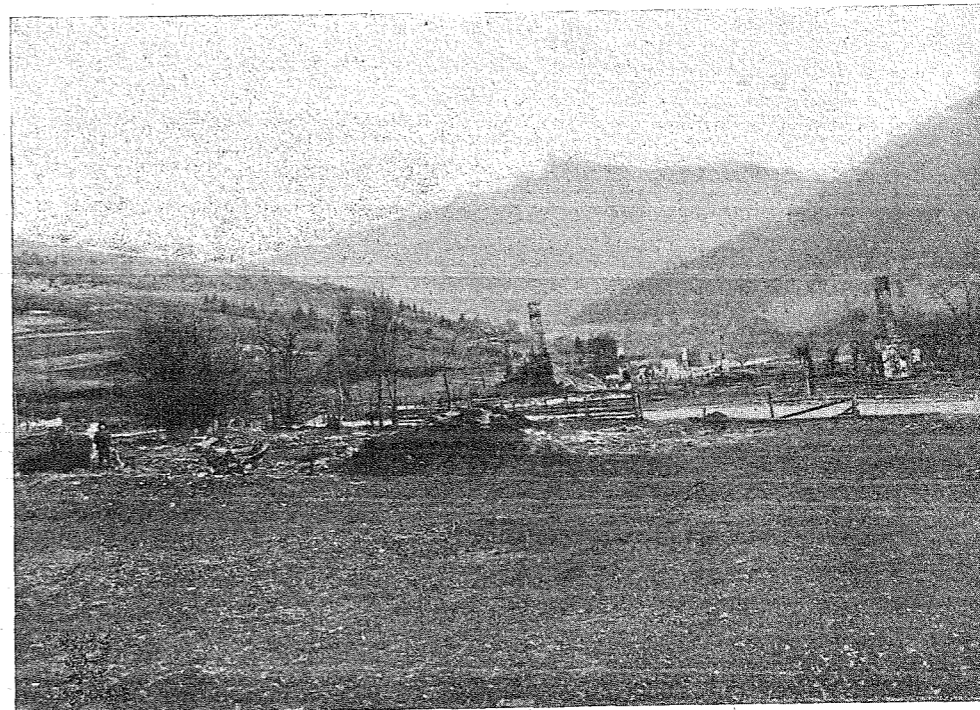
Z důstojníků setnin vzpomínám »fenricha«

Rotzera a kadeta Moravce, Doležala a Šusty (?). Poslední tři byli Češi. Z jednoročáků byli tu: Beran, Koubek a já.

Usídlil jsem se v záloze s »mazákem« Sovou, truhlářem v civilu a ještě jedním starším »šperklapkou«. Ti »už v tom uměli chodit« a já se horlivě učil. Ve službě jsem hledal nenápadně všechny průchody, které vedly »tam« a na hlídce jsem si připravoval chodníček. Češi od 6. pluku nám šeptem pověděli, jak »patroly« odešly a přešly k Rusům. S našimi hlídkami chodili Němci. Jednoho

před našimi zákopy ruský voják a volal: »Dajte chleba.« Některý z našich se k němu probral a pak se už tajemně šuškal: Rusové budou nastupovat, nestřílet; dají nám teď pokoj; vzdát se! Že jsou tam Češi, dodávalo důvěry a odvahy. Strašení »divochy« a kázky bylo už slabé!

19. března jsme hlučně slavili Josefa. Došla řada balíčků a lístků — byla radost. Sova vařil celý den čaj, cigarety voněly v lese, koňaku bylo dost. Navečer jsme klidně usínali. Spal jsem jako zabitý. Z rána počala pře-

Dukelský průsmyk v Karpatech.

Foto Památník Odboje.

večera už jsem měl namířeno záseky a »tam« — Němec však počal střílet, vrátil jsem se.

Čas plynul. Kolem 10. března 1915 ozval se v podvečer s ruské strany český zpěv. »Hej, Slované!« znělo krásně v karpatských horách a lesích. Právě jsme studovali z mapy frontu v Moravcově »dekunku«. Stáli jsme v napětí a poslouchali. Bez nucení a smlouvání zazpívali jsme na to »Kde domov můj«. Marčič zuřil, někoho uvázal, ale »něco« viselo už neodvratně ve vzduchu. Šeptem, náznaky dorozumívali jsme se mezi sebou, duševní boj byl rozhodnut.

Krátce na to objevil se jednoho večera

střelka jako jindy, ale trvala trochu déle. Sova to pokládal za dobré i zlé znamení. »Vstávejte, už to začíná!« zaviklal mnou a balil své věci. Chvilku poslouchám, ale pak jsem stáhl pokrývku přes hlavu a chci spát dále. Nad vrchem zabublal granát. Vstal jsem a připravil baťoch. »Do linie!« zněl rozkaz. Marčič běhal rozčileně s revolverem, ale nedlouho. Vykřikl a svalil se. Rotzer zalezl, naši kadeti však byli na místě. Skočil jsem do prvního »dekunku«, který se mi namanul. Němec tu ležel s prostřelenou hlavou — to už hučel boj.

Po chvíli vskočil do vchodu rezervista

Jiná partie z Karpat.

Beneš, nějaký obchodník, muž hřmotné postavy a padl s prostřeleným břichem přes Němce. Moje myšlenky horečně pracovaly: Střílet? Nestřílet? Vzdát se? Pohled na pušku — byla rezavá jako liška a závěr se ani nepohnul. Visela mně v pohodě i nepohodě na kůlu. Odhrnu větve — Rusové prodírali se záseky. Ječivé »Urrááá!« mrazilo. Němci zuřivě pálili, zahlédl jsem vojenské pláště na větvích záseků. — »Nestřílet!« pronikavě rozřezával ryk hlas Moravcův a snad i Doležalův. Prodral jsem se ze zákopu ven. Na zákopech Němců stál mohutný, vousatý Rus a šermoval puškou, k průchodu mířilo právě několik jiných a k těmž průchodu běželo už několik našich lidí beze zbraní. Rusové něco volali, rozhazovali rukama a my bez velké pobídky po dvou pobíhali průchodem »tam«. Za námi dozníval boj. Doběhli jsme na volné prostranství. Spatřili nás »naši« a spustili pekelnou kulometnou palbu. Na štěstí vyvázli jsme zdrávi. Spouštěli jsme se z kopce do údolí. Jako prameny táhly se po stráni proudy zajatců, my první. Radost byla všeobecná. Zachránění! Rotzer zbaběle zalezl mezi mužstvo a skrýval distinkce, ale poznali ho. U cesty houkalo ruské dělostřelectvo, volali

jsme na statné ty vojáky »Nazdar!«, ale neodpovídali nám, jen se usmívali. Před rozbitou vsí potkal nás ruský důstojník. »Který pluk?« volá česky. »Osmý!« odpovídáme vzrušeně a radostně. »Jedenáctý vás pozdravuje, už je tu,« řekl a odcházel dále.

Zůstali jsme v místě do rána. Dostali jsme něco jíst, ovšem nezbytné suchary, a naše důstojníky si zvali k výslechu do štábu.

Dostí časně z rána uslyšel jsem nesčetné hlasy a lomoz před domem, kromě toho volání: »Osmá! Třetí! Druhá! Pátá!... Karle! Jarku!« Hledím oknem — 8. pluk je zde! To bylo radosti! Mnozí nadšeně projevovali radost, že jsou v zajetí, jiní ječeli, brečeli, že je to ostuda. Zejména fanatický voják za slávu Rakouska, Mrha; dostal přes hubu a umlkl.

A teprve po deseti letech dověděl jsem se z »Památ. Odboje«, že pluk byl obžalován pro zločin zbabělství. Akt se nalézal v archivu voj. soudu ve Vídni a podle úředních šetření ztratil pluk za jediný den, 20. března 1915, z celkového stavu 53 důstojníků a 2134 mužů: mrtvých: 1 důst. a 8 mužů, raněných: 2 důstojníky a 52 mužů a pohřešovaných: 2 důstojníky a 1425 mužů. A to všechno následkem agitace 2. roty »České Družiny«.

X

K RUSŮM

JOSEF DOBIÁŠ-LIBENICKÝ

V »ulejvání« měl jsem v bývalé rakouské armádě hrozně málo štěstí. »Náš rechňák«, všemohoucí pán, který vlastně sám rozhodoval o sestavování pochodových setnin, obsadil všechna »ulejvácká« místa příslušníky svého národa — onoho národa, jenž rozlezl se po celé zeměkouli, jsa všude více méně nenáviděn, u nás pak proslul v době války udavačstvím a nenávisť ke všemu českému. — My ostatní »čeští tvrdohlavci« odjeli jsme s první »marškou« na ruskou frontu, abychom prý panu »rechňákovi« dovezli co nejdříve několik bečiček »rusů«. Jeli jsme doplnit náš 25. zeměbranceký pluk, který po prvních »slavných« bojích byl ve stavu velmi povážlivém.

Že půjdeme k Rusům, to jsme si důvěrně povídali ještě v kasárnách, nešlo to však tak snadno a rychle. Náš slavný vševěda Vymazal zapomněl bohužel napsati příručku o tom, »Jak se snadno a rychle dostat do zajetí«. Mohl se státi milionářem! Naši hrdinní velitelé se ovšem všemožně snažili, aby nám podobné hloupé myšlenky hned v zárodku z hlavy vyhnali.

Hned prvního dne, když přijeli jsme k frontě, byli jsme svědky výjevu, který působil na nás zdrcujícím dojmem, ale vykonal snad více než mnoho řečí. Bylo právě po »rozkaze«. Rozcházeli jsme se již, když tu jakýsi desátník přišel k hejtmanovi, který nám před tím při rozkaze as půl hodiny vléval nadšení pro »širší« vlast a císaře, a hlásil se, že nastupuje službu. Jak jsme se později dověděli, konal tento člověk s několika druhy příliš dlouho trvající ústup odkudsi od Lublina. Kamarádi počkali zcela rozumně na Rusy, on však, člověk naivní, vrátil se ke své-

mu pluku! Zle se mu však jeho důvěřivost vyplatila! Hned, když se nešťastník před hejtmanem objevil, začal tento křičet, zrudl jak krocan a třásl se rozčilením. Vyzval pak vojáka, aby mu vydal pušku, a když tento, tuše zlý konec, uskočil k blízkému plotu chtěje uprchnouti, dostihl ho důstojník, pušku mu vyrval a z bezprostřední blízkosti střelil ho do zad! »Tak budeme trestat všechny, kdo poruší disciplinu a zradí císaře!« křičel pak k seběhnuvším se vojákům. »Zakopejte toho bídného psa na hnojiště!« Ubožáka zakopali skutečně v hromadě smetí a hnoje za ohradou dvora. — — —

*

»Odpoutavše« se od nepřítele, spěli jsme hájit ohrožený Krakov. I stalo se kterési noci, že jedna naše hlídka zapomněla se ráno vrátit ke svojí části a táhla pořád dál k východu. Proto hned druhého dne četli nám při rozkazu tuto naivní historku: Říšskoněmecký voják poslal ze zajetí psaní (!) a pod známkou (!!)) bylo napsáno: »Täglich Hunger und Knute.« A když praporčík rozkaz dočetl, doložil pan »cuksfýra«, aby to i méně chápající pochopili:

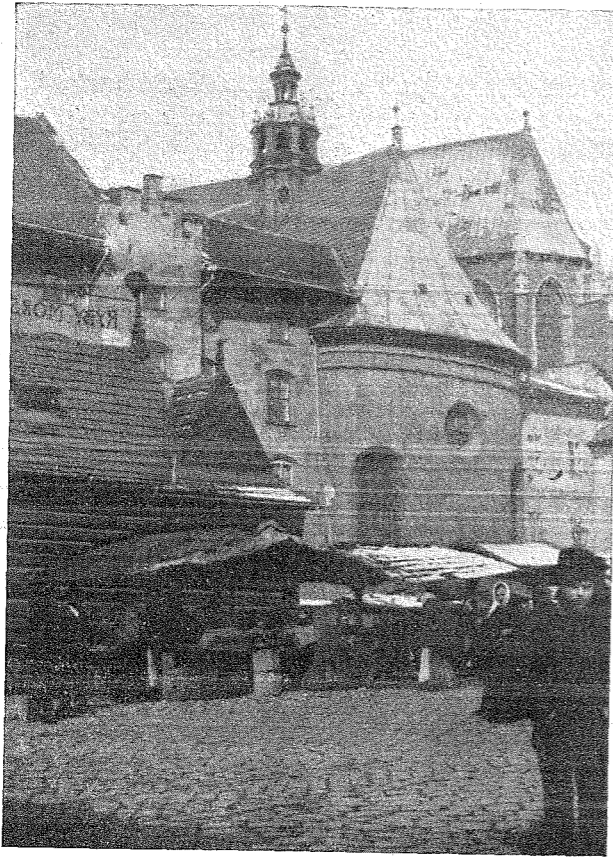
»Myslím, že nebudete takoví volové a neuděláte tu blbost, abyste utekli k Rusákům!« Bohužel však našlo se brzy takových volů celě pořádné stádo a stal se tím volem po nějakém čase i sám pan četař. — — —

A už jsme v Krakově. Povídal sice jeden oficír, že tam zůstaneme přes zimu, ale už za několik hodin octli jsme se zase na zdravém venkovském vzduchu a na rozmoklém poli, zaryvající se doslovně rukama nohama do mazlavé hlíny, jelikož nás ruské kuličky jako zálohu kropí velmi důkladně. Zakopali jsme

se, jen náš velitel nadporučík Hrubý odmítl lehnout si do zákopu a sedí na mezi. Pošvihuje si jezdeckým bičikem, kterým ještě před třemi dny spráskal do krve jednoho vojáka pro jakýsi nepatrný přestupek. V tom lehce vykřikl a už se zhroutil k zemi s prostřeleným srdcem. — — —

Mráz vysušil konečně rozbředlé bláto bídících silnic a cest. Sníh pokrýval již po několik dní smutné kopce a písčité pole nevlidného polského kraje a řezavý severák pro-

obsadili jsme jakési staré zákopy, plné ztuchlé slámy, všelijakých odpadků a vši, zdržovali jsme se v nich však jen ve dne, v noci podnikali jsme výlety po celé dědině. Kázeň se uvolnila, neboť jsme měli po smrti velitele setniny velitelů vlastně několik a z jejich rozkazů byli jsme někdy hotoví blázni. Vojny jsme měli už, po krk. Byl jsem tehdy už zarostlý jako polský žid. Moje rakouské hadry se úplně přebarvily — dostaly ochranné zbarvení polských rozmáčených oranic. Poslední

Malé náměstí v Krakově.

fukoval již po několik dní naše rakouské »mantlíčky«, když dostali jsme se do vsi Sadowie. Lákala nás již po několik dní, třeba byla prázdná a od obyvatel opuštěná, vždyť při bedlivějším pátrání našlo se přece někde zapomenuté prasátko, slepice, husa, kočka neb pejsek, případně i jiný více méně jedlý tvor. Švestkových povidel bylo tu sice všude nadbytek, ale našim seschlým žaloudečkům špatně svědčila, neboť jsme zácpou ani přesyacením z erární stravy nijak netrpěli. Ve vsi

zásobní košili měl jsem na sobě už několik týdnů. Zkrátka byl již nejvyšší čas seknout s wojnou »do bot«.

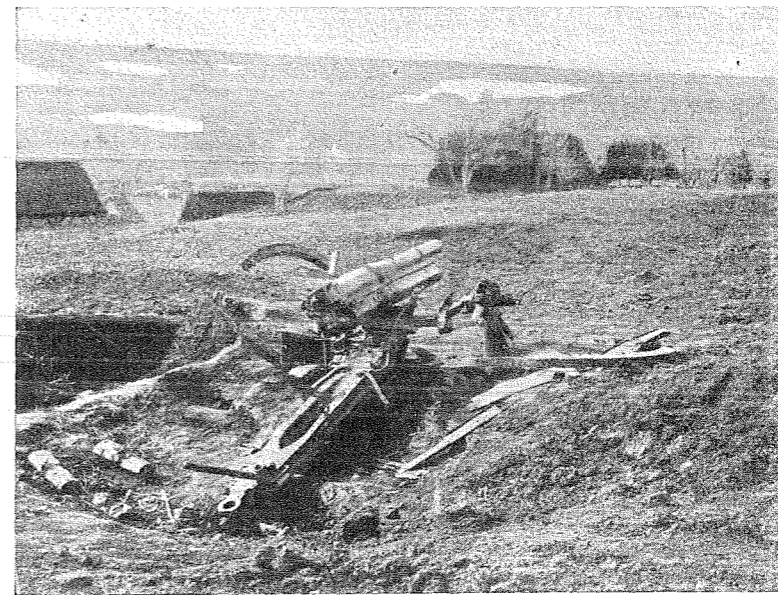
A ten čas přišel. Stojím ve vpředu vysunutém zákopě na přední stráži. Měsíc ozařuje bledým svitem celý kraj daleko široko, mrtvou dědinu za mnou, příkrý svah i s černým lesem na vrchu nade mnou. Vidím zřetelně šeré postavy, vyskakující ze zákopů a mizící v lesních samotách; jest ticho — klidno — — Jest to však nepřírozené ticho — zlověstný

klid před bouří! Ráno nás poženou tam vzhůru — — — Jaké šílenství!! — — —

První ruské granáty prorvaly hustou ranní mlhu a padly do našich zákopů. Rakouská baterie za vsi hněvivě odpověděla, děla na obou stranách se rozhovořila. Pekelná hudba vzrůstá, řev děl splývá již v nepřetržitý hukot, granáty rvou se všude kolem, šrapnely a kulky prší do našich zákopů. A už je tu rozkaz: »Všecko ze zákopů ven za stodoly a pak vyrazit kupředu!« Zmatek nad zmatek! Už jsem se šťastně zamíchal do cizí setniny, pozoruji však až za chvíli svůj »omyl« a »běžím« hledat »honem« svoji čet, která letí už

rázně a táhnu ho přes dvůr do prázdného chléva, kdež kujeme další strategický plán. — — Dohřměla děla. Sloje těžké černé mlhy zavalily dědinu a přikryly temným hávem celý zmučený kraj. Chalupy ožily a k obloze derou se nespěle obláčky dýmu z kouřících komínů.

Za noci přišli kamarádi z čety na besedu. Pečeme si na sporáku černé placky, vaříme černou kávu, jíme, pijeme, kouříme. Vím, že nás »zběhy« nezradí, ale to mi nestačí. Mluví chvíli, půl hodiny, hodinu. Řečním, překonávám sám sebe, kamarádi však mlčí, pochmurně hledí do země a jen sem tam někdo

Rakouské dělo, zasažené ruským granátem.

Foto Památník Odboje.

kamsi k čertům do pekel! Několik mohutných skoků a již uháním prázdnou uličkou mezi chalupami na druhý konec dědiny. Kam teď? Náhle slyším za polozavřenými dveřmi jednoho baráku nespěle volání:

»Sem, sem!«

V mžiku vrazím do chalupy a spatřím tu človíčka, spolubratra landveráka v plné zbroji, an pobíhá zmateně sem a tam, ze síně do světnice a zpátky, ze světnice do komory a naopak, vyhlédá na cestu i na dvůr, vykřikuje a zmateně cosi breptá. Na moje otázky však nedal rozumné odpovědi.

Uvažuji v duchu: »Blázen!« Chytnu ho

nespěle přikývne. Jen jeden člověk se usmívá, pak skáče mi do řeči, rozhorluje se nad otrockými dušemi svých druhů. Pak na chvíli usínám. V polospánku slyším jen, jak odchází jeden za druhým. — Můj nový »spoluzběh« Balúsek mě budí, jest již bílý den. Jsme jen tři. Můj potrhlý přítel ze včerejšího dne sice ještě zůstal, neví však, co má dělat, ale očekáváme, že nám asi také uteče.

Děla hučí znovu od ranního úsvitu, hodi na plyne za hodinou, ale boj neutichá. Ruské granáty létají již také do dědiny. Vycházím právě na dvůr, když v tom právě granát padl přímo na střechu kolny na dvoře. Uskakuji

zpět do síně a opět bum! druhý granát rozerval se uprostřed dvora. Volám dveřmi do světnice: »Rusové nás tu ostřelují,« když v tom už přítel-polekanec, jenž stojí stále u dveří v plné zbroji, letí jak šílenec na dvůr a ven k cestě. Běžíme bez rozvahy za ním, ve vratech se na vteřinu zastavujeme. »Húúúú« — prásk! sotva jsme stačili uskočit za zeď, rozerval se granát zrovna před vraty; několik vteřin rozmýšlení nás spasilo od jisté smrti. Vracíme se do chalupy a zlořečíme zbrklému kamarádu. Zapalují si napěchovaný čibuk a s klidem Turka odevzdávají se na milost osudu. — — —

Zšeřilo se, náš popletený přítel zmizel. Nescháníme se po něm, sbíráme svoje »švestky« a odcházíme do zastrčené, nevzhledné chajdy na samém konci vsi, kde se hned po domácku zařizujeme. Několik vět, jež jsme vytáhli z vojáka, kterého jsme potkali, poučuje nás dostatečně o nové situaci. Pluk je rozbit, schází nejméně polovice mužstva, zbytky se po menáži budou formovat v nové setniny a pak nastane ústup. Kuchyně stojí

hned za vsí. Vzali jsme tedy bez meškání svoje nádobíčko a jak by se ani nechumelilo, ženeme se ke kuchyním pro »menáž«. Jídla bylo tolik, že jsme chléb a maso ani unést nemohli, neboť kuchyně vařily pro plný stav mužstva.

»Bude to dobrá zásoba pro první dny zajetí,« myslím si.

Zabarikádováli jsme naši chalupu a večeríme. Uléháme v příjemně vytopené jizbě na čerstvou slámu a s blahou nadějí v mysli usínáme. Mám jakési moc příjemné sny, zdá se mi dokonce o jedné bývalé mojí lásce — líbám a objímám milované děvče čím dále horoucněji a nořím svůj zrak do jejích čarovaných očí. V tom jsem se zachvěl. Kdosi mnou prudce zacloumal — — Otevru oči a vidím nad sebou rozčilenou tvář svého kamaráda »spoluzběha«.

»Vstávej, už jsou tu!« křičí mi do tváře. Pochopil jsem rázem, kdo je tu a v několika okamžicích stojím připraven na dalekou pout do zajetí — — —

X

VZPOMÍNKA ARIZONSKÉHO LEGIONÁŘE

FRANTIŠEK HALAS

Po dlouholetém vandrování světem, co prostý pekařský dělník — podnikl jsem tři cesty po Evropě, jednu na Aljašku, jednu na Havajské ostrovy a tři přes americký kontinent — podařilo se mi konečně osamostatnit se a zařídil jsem si pekárnu s kavárnou při čelnějším hotelu. Nešťastnou náhodou pojmenoval jsem tuto Vienna, čili vídeňskou, neboť na to se nejlépe lidé zde chytli. Bylot to v roce 1913 a v zimním období sem jezdilo mnoho horníků a dobytkařů ze severních států, aby se zde léčili z nastuzení a revmatismu. Tak se mi vedlo slušně a měl jsem své příjmy zajištěny.

Nadešel však trudný čas světové války,

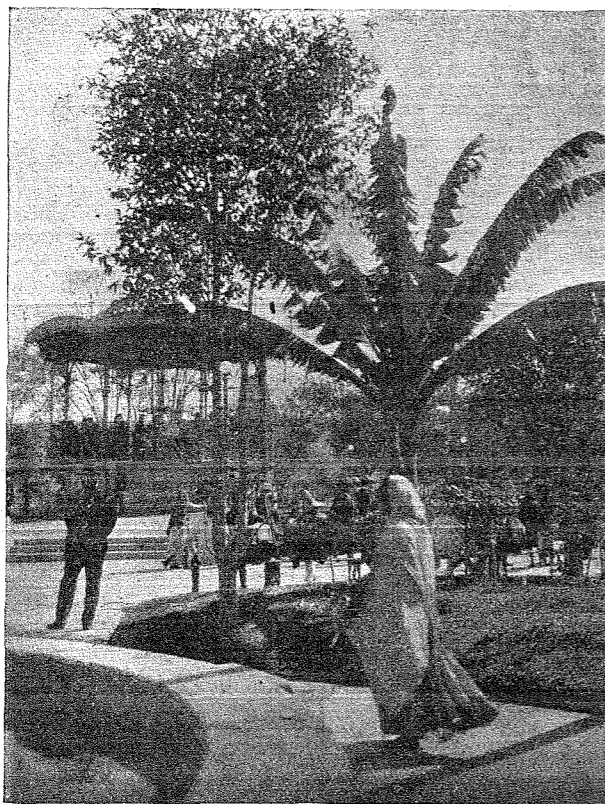
s počátku jen evropské, jejíž důsledky jsme ale záhy začali pociťovati i my. Dobytkařům nastala válkou žeň nevidaná a horníkům se také zlato jen sypalo následkem ohromné poptávky po mědi. Sotva, že mohli užití tohoto zdroje bohatství, začala se však stahovati bouře nad Arizonou a bouře i blesky zasahovaly v rušná místa i veselí. Většinou byly tu anglické společnosti kutací i dobytkařské a tak agenti německé a rakousko-uherské vlády započali svou vlasteneckou práci. Otravovali vodu pro dobytek určený k vývozu a zakládali dynamitové útoky v dolech, pokoušeli se vyhazovati mosty i dráhy, aby tak překazili dopravu mědi na trh,

Sokolovna v Chicagu.

většinou pro spojence určenou. Měl jsem tedy to potěšení být svědkem tragických scén válečných daleko od vlastního bojiště, ale neméně brutálních.

Musím vzpomenouti té odolnosti, že v dolech pracovali ponejvíce Chorvati, Slovinci a Slováci uherští a kdykoliv němečtí či rakouští agenti něco nepěkného provedli, vždy šikovně to svedli na ony ubožáky, jako by tito byli loyálními spojenci Rakousko-Uherska. Poznal jsem ovšem brzy tyto triky a ta-

Na náměstí v Mexiku.

ak v únoru 1917 padl los i na mne. Musel jsem uzavřít obchod a přihlásit se ku braně službě na mexickém pomezí, kamž i sousední státy Texas a Kalifornie soustřeďovaly své milice, poněvadž se počítalo s možností, že severní státy mexické budou obsazeny Spojenými státy.

Mezitím však na Východě vešlo ve známost, hlavně přičiněním českého revolučního výboru, že německý zahraniční ministr dr. Zimmermann nabídl mexickému presidentu

alianci na výboj a tím se situace změnila. Mexičané ztichli a Spojené státy připojily se k válčící Dohodě v Evropě. Následkem toho milice jižních států (mezi nimi i Arizony) byly odvolány a zařazeny do velké armády americké.

Kynula mně příležitost vyšinouti se na vyšší stupeň služební, když tu však v hlavním stanu jsem byl odmítnut. Za prvé nebyl jsem naturalisovaným americkým občanem, za druhé bylo mně přes 35 roků a za třetí byl jsem stát. občanem státu Oregonu, kdež

Typy povstaleckých vůdců.

jsem vlastnil též pozemek a dle zákona o registraci cizinců měl jsem se dostavit k odvodu. Odcestoval jsem tedy do Oregonu, kdež jsem se nechal zaregistrovat jako Čech a kolonista české osady Malin v okrese Klamath Falls. Na to jsem odjel k odvodu do Portlandu, kde jsem byl znám jako bývalý člen Obchodní komory.

V tom čase však se již vyjednávalo o výjimce ve vojenském zákoně, aby v zájmu zemědělství západní státy mohly vyměnit povinnou kvotu vojáků za pohotovost v loděnicích. Tu jsem se cítil v nevýhodě a po osobní intervenci u senátora p. Chamberlaina, který byl předsedou senátního výboru pro vojenské záležitosti a na jeho přímý poukaz k svolení presidenta Wilsona, že ten, kdo není občanem Spojených států a nechce být do americké armády zařazen, může se dáti zapsati do příslušných vojsk spojeneckých prostřednictvím nejbližšího konsulárního úřadu, učinil jsem tak. Platilo to hlavně pro Kanadany, ve Spojených státech usazených a mohlo se to vztahovati i na jiné. Tak na příklad mohla i Československá národní rada dostati do českosl. vojska všechny Čechoslováky, povinné vojenskou službou, pokud nebyli naturalisovanými občany Spojených států.

Při mém odjezdu do československé armády ve Francii se v Chicagu o tomtéž jednalo a bratr Tvrzický byl pro to, aby byl v Americe realizován takový československý nábor, kdežto kolega Pergler právem namítal, že nábor by stál ohromné peníze, jichž tehda nebylo a že stěží by se získala doprava těchto dobrovolců do Evropy, což bylo na pováženou. A tak z náboru sešlo. Jenom část dostala se z nás do československého vojska ve Francii. Bratři v americké armádě měli se ovšem lépe pokud se týče platu i jiných výhod.

Dne 26. října 1917 odrazil jsem tedy s první výpravou československých dobrovolců — celkem nás bylo 10 — z Chicaga. V New Yorku měla naše výprava být doplněna, pokud ovšem místa na francouzské obchodní lodi »Madonna« stačila. Dne 1. listopadu 1917 konečně opouštěl první sbor československých dobrovolců řádně a legálně břehy americké, aby bojoval ve Francii na straně spojenců za demokracii a svobodu své staré vlasti. Učinili tak všichni beznáročně pouze pod slibem volného návratu zpět do svého sídla a slibem Československého národního sdružení, že o pozůstalé bude postaráno.

X

JAK NÁS NAŠI U ZBOROVA ZABÍRALI

VÁCLAV KOUCKÝ

V r. 1917 až do června bylo na haličské frontě mrtvé ticho, přerušované jen tu a tam jednotlivými výstřely z pušek a kulometů, příp. dělostřeleckými, určenými hlavně aeroplánům. Ke konci června vystupňoval se klid v úplně několikadenní ticho, věštící blízkou bouří.

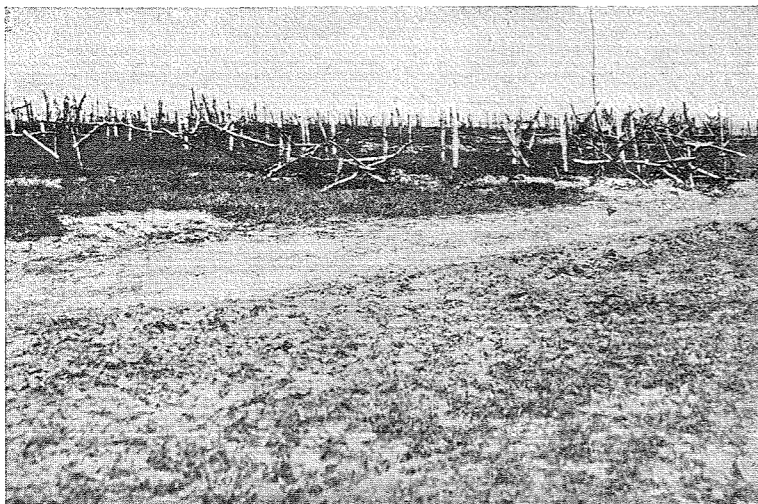
Okolo 28. června rozpoutal se náhle divoký dělostřelecký boj, jenž nebral konce. Dopadající granáty konaly své zhoubné poslání a bez milosrdenství drtily vše, co jim stálo v cestě. Všechna děla ruská i rakouská přímo chrlila ze svých jíců zkázonosné střely jakoby o závod.

Plné tři dny a tři noci běsnila dělostřelba na obou stranách, až dne 1. července začali Rusové zrána útok a za stále dělostřelecké podpory dobyli po téměř celodenním boji Koňuchy a zajali kromě Bosňáků též 88. p.

pluk, 5. a 6. prapor myslivců, snad dva prapory 75. p. pluku atd. Na celý takto uprázdněný úsek byly k večeru poslány prý dva prapory říšských Němců.

Zbylé prapory našeho býv. 75. pluku (Jindř. Hradec), jež toho dne nepřišly ještě do boje, měly obsazený úsek, zvaný Románo, prostírající se na nejvypuklejší části v podkovu ohnuté fronty.

Noc prošla klidně za neutuchající dělostřelby a za horečných příprav na příští den. Přípravy záležely hlavně v získání zásob jídla a ve shánění novějších bot, lehčích příkrývek, lepších pláštěů, prádla a pod., v táboře rozprášené t. zv. šturmkompanie, jež šla do boje bez pláštěů a bez tlumoků, jen tak na lehkou. Každý již bez řeči tušil, že jsou to přípravy na dalekou cestu. Dnešní boj totiž a zprávy o zajetí tolika Čechů, ač nebyly zaru-

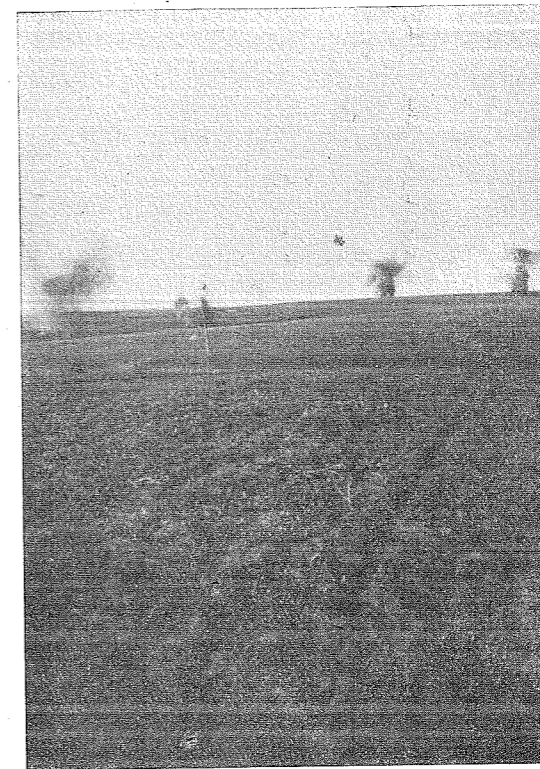
U Zborova, drátěná překážka.

čeny, působily na nás radostně a mnozí se již ani netajili se svým rozhodnutím, že druhý den zmizejí také.

Po deštivé noci nastávalo svěží letní jítro památného dne 2. července 1917, dne, který zborovskou bitvou učinil čs. národ známým v celém světě. Jen mazlavá hlína v zákopech a pramenky stékající vody připomínaly na nedávný vydatný dešť. Byli jsme v zákopech rozestaveni velmi řídko, někde dva, někde také jen jeden voják mezi dvěma t. zv. »traversami«; asi proto, že zbytek pluku musel obsadit vzhledem k včerejším ztrátám značně větší úsek. Mimochodem řečeno, kromě tohoto rozestavení netěšili jsme se velké pozornosti svých představených a zdálo se, že nejvyšším našim velitelem byl šikovatel, prozrazující svým neklidným a bezúčelným pobíháním s místa na místo, že ho již také páli půda pod nohama, a že by raději seděl s těmi »vyššími« v nezničitelné caverně.

Ráno ruská dělostřelba značně zesílila a soustředila se střídavě chvíli na první, chvíli na druhou řadu zákopů, více však na první a proto jsme také většinou byli ve druhých zákopech a jejich spojkách. Do stále se zvyšujícího třeskotu dělostřelby vmísil se náhle vlevo od nás rachot pušek a kulometů i výbuchy ručních bomb. Bylo nesporno, že na našem levém křídle (směrem ke Zborovu), kde byl rozložen a k nám připojen 35. p. pluk (plzeňský), započal zuřivý boj, který se po chvíli přenesl až k nám, avšak jen v miniatuře. U nás totiž, snad proto, že jsme byli příliš řídko rozestaveni, snad proto, že jsme byli většinou již v noci zcela rozhodnutí použití první příležitosti k nastoupení oné »daleké« cesty, na niž jsme se byli dle možnosti v noci připravili, nebo snad i proto, že pasivita, bezradnost a jediná snaha najít bezpečnější úkryt se přenášela s vyšších na nižší, nebylo nálady k boji, nýbrž právě naopak nepřítomnost náčalstva jen podporovala naši odhodlanost provést své rozhodnutí. Jeden po druhém se z nás ztrácel a všichni měli jediný cíl — bezpečný úkryt, v němž by se ve zdraví dočkali příchodu očekávaných »Moskalů«.

Dostal jsem se náhodou do důstojnického

Dělostřelecký oheň u Zborova.

úkrytu (deckung), v němž bylo teprve několik odvážnějších »na čekání«. Za námi troušili se k úkrytu i jiní jako mravenci k hromu cukru a za nedlouho byl úkryt zcela naplněn, takže mnozí museli jít hledat si útočiště jinde. Jsouce již téměř přesvědčeni, že se tam již svého vysvobození dočkáme, zbavili jsme se s pozdějším bratrem Fr. Zelenkou všech svých patron a bomb, postavili pušku s bajonetem do kouta a bratrsky jsme se rozdělili o jeho chléb a moji masovou konzervu, načež jsme si každý lízl trošky vína, jež jsme tam pod lůžkem vyšťárali. Mezi tím jsme hádali, jak to asi v zajetí bude a co nás tam asi čeká.

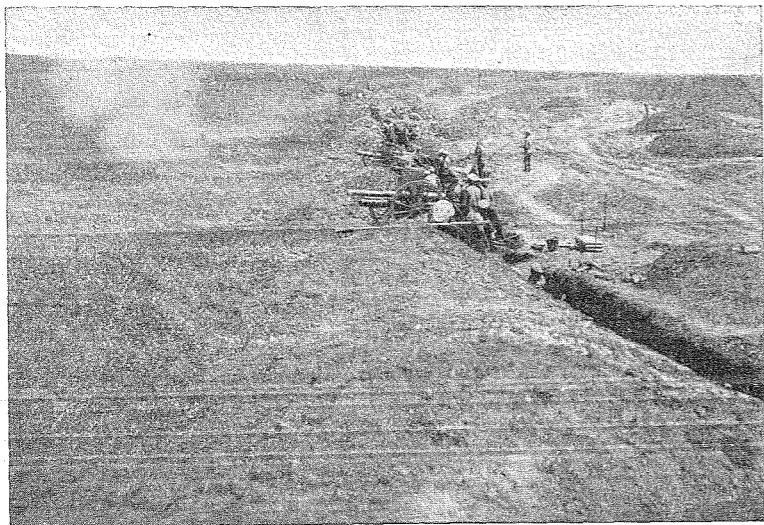
Když jsme se tak posílili, naslouchali jsme pozorněji a se vzrůstajícím neklidem blížícím se výbuchům ručních bomb, ač jsme nemohli ani rozeznat, s které strany se k nám Rusové přibližují. Vzhledem na zmíněnou již polohu svého úseku byli jsme totiž připraveni na příchod Rusů i s druhé strany (ze zad).

A tu najednou kde se vzal, tu se vzal — nahoře naproti vchodu do našeho úkrytu

klečí na jednom koleně Rus se svou typickou placatou čapkou na hlavě a s puškou s tenkým dlouhým bodlem v ruce a s cosí na nás křičí, dávaje nám znamení, abychom vyšli. (Volal-li po rusky nebo po česky, nemohu dnes již říci.) Sotva jsme ho spatřili, vyrazili jsme z úkrytu a jeden za druhým, dávajíc ruce vzhůru, utíkali jsme naznačeným nám směrem. Podél zákopu, jímž jsme běželi, viděli jsme jen tu a tam státi jednoho Rusa se spokojeným úsměvem na své upoceně tváři, netušíc ani, že jsou to rodáci od Prahy, od Brna, od Těšína...

tali a dali nám občerstviti se vodou, načež nás odváděli silnicí směrem k Jizerné. To jsme si již zpívali, jako bychom byli šli někam na cvičiště, a doprovázející nás kozáci sdíleli s námi nezměrnou radost. K večeru jsme potkávali ruské pluky, jež za nadšeného zpěvu šly na frontu.

Jaké však bylo naše překvapení, když procházejíce Jizernou, v níž jsme pak nocovali, potkávali jsme ruské vojáky, kteří na nás česky křičeli: »Jde zde někdo od Prahy? Kdo je od Pardubic, kdo od Brna, od Tábora?« a pod. Tam jsme se teprve podrobněji

U Zborova, ruská artilerie, podporující útok.

Kryjíc se rakouskými zákopy před mstivým ohněm snad říšských Němců, za námi rozložených, dostali jsme se až k místu polních stráží, kde jsme již museli ze zákopů ven a běžeti k ruským zákopům po hořejšku. Tam si nás však ihned všimly nebo na nás již snad čekaly rakouské kulometry, jež za námi posílaly své zlostné rozloučení. Avšak i dělostřelectvo (asi ruské, ježto rakouského již nebylo) posílalo nám své známé pozdravy. Na štěstí se však, pokud vím, nikomu nic nepříhodilo.

Pak jsme prošli ruskými zákopy, jejichž mělkost a zanedbanost, na niž jsme v rakouských zákopech nebyli zvyklí, vzbuzovaly v nás údiv a v první vesnici za nimi nás po nějaké chvíli seřadili »po čtyre«, spočí-

dověděli o čsl. vojsku, jež prý nás vlastně bralo do zajetí, a o účelu jeho boje. Tím naše radost z rakouské porážky se jen stupňovala a mnozí se hlásili do legie již v Jizerné. Bylo však (asi z opatrnosti) přijato jen několik dobrovolců a to jen saniťáků, hudebníků a profesionistů. Z Jizerné a za ní nahrazovali jsme »frantíky« s čepic za červenobílou stužku (bílou jsme brali z prádla, červenou rozdělili mezi nás ti, kteří likvidovali rakouské medaile) a debaty, vedené cestou, se točily hlavně o čsl. vojsku, kdy bude moci být ve Lvově a kdy asi na Moravě nebo na Slovensku a pod. Je přirozeno, že nescházelo ani hlasů pochybnosti a dokonce ani řečí proti. Byly však ve velké menšině.

Na další cestě jsme nocovali ještě v Tar-

nopoli, pak v jedné vesnici za Tarnopolem a konečně ve Woloczisku, kde jsme byli naloženi do vlaků a jeli dva dny do zajateckého tábora Dárnice u Kyjeva. V Dárnici byli druhý den svoláni všichni Slované, jimž v jednotlivých shromážděních vysvětlen účel revoluce proti Rakousko-Uhersku. Čechům a Slovanům držena byla informační

řeč o čsl. revoluci, o čsl. vojsku a jeho idejích a o vůdcích čsl. revoluce, zejména o bývalém poslanci prof. T. G. Masarykovi. Po ukončení řeči přijímány přihlášky dobrovolců, mezi nimiž jsem se přihlásil i já a třetí den na to unášel nás již vlak do Bobrujska, kamž jsme přibyli dne 27. června rus. kal. (10. července).

X

CASTELETTO

VÁCLAV HOLUB

V březnu roku 1915 jsem narukoval ke 21. pěš. pluku do Kutné Hory, ale císaři pánu — dejž mu pán bůh věčnou blaženost — jsem dlouho nesloužil. Jen týden, než jsem snědl buchty a všechny ty ostatní na výsost potřebné propriety pro žaludek. U presentýrky mě pustili, abych si šel zase hledět mastiček, zejména té na vši, aby nám tu naši drahou armádu nesežraly. Avšak tak jako rakouským regimentům nepomohlo žehnání a svěcení jejich zbraním, nebyla nic platna ona mast, která se na ta něžná zvířátka dělala.

Radost moje však v tom civilu dlouhého

trvání neměla a tak dříve, než spadlo listí se stromů — to Prusáci nevyhráli — ale octnul jsem se u jednadvacátníků v Kutné Hoře — po druhé. Ubytování jsme byli v »Lorci«, v kasárnách byl tou dobou 60. pluk maďarský.

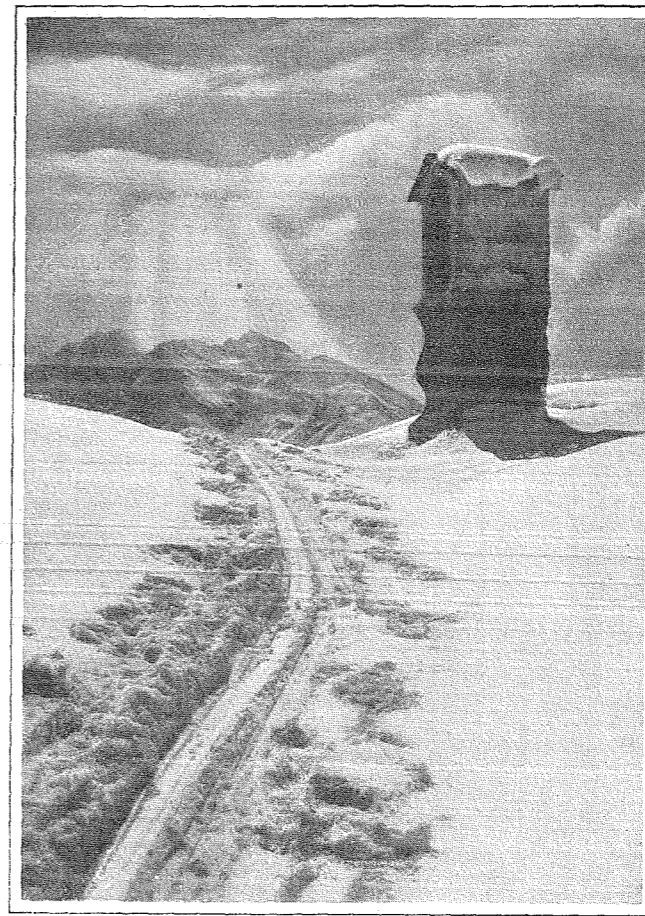
Koncem listopadu jsme měli odjeti za plukem do Jägru v Uhrách. Byli jsme již na cestě na nádraží do Sedlce — to se ví, že hudba nechyběla, ačkoliv mnozí šli za ní v bačkorách, ba dokonce jeden dobrý vojáček, jménem Čuda, byl bosý. To byli všichni ti, co poslali si svoje civilní boty domů a ony

Dozvuky masopustu v Solnohradě.

erární, které jim Maďaři po dlouhých ceremoniích půjčili, museli zase před odjezdem vrátit. Pestrý byl náš oddíl v počtu přes pět set hlav čítající. Tak jsme vypadali asi jako když jdeme na kampaň chmelovou a ne jako chrabří obránci širší vlasti. Každý kabát jiné barvy, jeden měl bundu krátkou, druhý dlouhou, jiný v bačkorách neb bos. Posléze jmenování byli na tom nejhůře, poněvadž sedlec-

ku bojovali s takovým zápallem, až se ocitli v náručí Rusů, ovšem zásluhou 2. rotý českých dobrovolců-rozvědčků s tehdejšími jejich velitelem por. V. Klecandou. A tak jako abychom se tím nenakazili, byli jsme v zá-pětí potom rozděleni asi ku pěti různým německým plukům, tak přibližně po sto mužích. Číslo oněch pluků si již nepamatuji, jen »K. u. k. 2. Reg. d. Tir. Kaiserjäger«, ke kte-

Alpská krajina.

ké bláto, promísené se sněhem, se jim mocně do bačkor dralo; bosý Čuda pak skákal jako pinčl každou chvíli po jiné noze.

Došlo se několik desítek metrů, když ordonanc přiběhl s »befelem« — vrátit se — nikam nejezdít. Že prý vypukl u kádru tyfus. Ovšem tato nakažlivá nemoc vypadala ve skutečnosti však docela jinak. Mluvilo se totiž potom něco o »pražských dětech«, kteří někde v Karpatech u Dukelského průsmy-

rému jsem byl s jednou stovkou přeložen, mně z paměti tak brzo nevymizí. Tento německý pluk byl v té době posádkou v Benešově u Prahy — místo 102. pl. českého, který byl rovněž v Maďarii někde v Bekerzabě — a rekrutoval se z Tyroláků, mezi nimiž bylo však velké procento rakouských poddaných z jižních Tyrol, ale národnosti italské, které právě tak tlačila rakouská blůza, jako nás Čechy.

Hned druhý den odjel náš transport do Benešova.

Obyvatelé benešovští nebyli moc rádi, že se jim tam »kaiserjägři« usadili a tito opět koukali na nás, ačkoliv jsme byli ještě doma, jako na něco méněcenného — vlastizrádného. Rozstříkli nás po jednotlivých »zukách« tak, že ku příkladu u celé čtvrté kompanie, ku které jsem byl přidělen, bylo celkem asi 7 Čechů, počítaje v to »lajtnanta« Staňka a dva »oberjägry« (šarže šikovatele), ostatní šarže byli Němci. Co poníženi a ústrků zažil český člověk v tomto prostředí, kde svou mateřštinou se nedomluvil, ani práva nezjednal.

Největším Čechožroutem byl »oberjäger« Feigl, který, ač česky znal, mluví se styděl a české lidi, kde mohl, šikanoval. Na Staňka jsme si naříkat nemohli.

Často se zastal českého člověka, bylo-li mu se strany německých »kriegskolegů« křivdění. Jak se tedy Tyroláci roztahovali, ačkoliv byli v ryze českém městě, pár kilometrů od Prahy, vidno z toho, že když jsme si šli něco do kteréhokoliv obchodu koupiti, že na nás spustili němčinou. Potom teprve se divili, že »kaiserjäger« umí také česky. Tak se přiblížily vánoce a po novém roce odjela naše »18. marschkompanie« do Tyrol, kde se nám mělo dostatí výcviku v horském terénu. Rozloučil jsem se s bratrem, který za mnou přijel, protože na vánoce jsem dovolenou nedostal, ještě poslední »pozdrav« Benešovu — a vlak s naší marškou se hnul. Projíždíme staroslavným Tábořem, Čes. Budějovicemi a u Hor. Dvořiště opouštíme českou půdu s pocity otroků, kteří mají jíti krvácet za zájmy cizí. Ani mne nenadchlo »holadrilování« Tyroláků, kteří, opojeni alkoholem, zpívali jejich oblíbenou o »Land Tyrol«. Oni jeli domů, my do nevlídné ciziny. Byl jsem ve vagoně sám Čech a tak v myšlenkách na domov, rodiče, bratry a sestry, kterých snad již více nespátím — jsem za Lincem v Hor. Rakousích usnul. Když jsem se pak zimou probudil, byl náš vlak již někde na tyrolské půdě. Byl jsem udiven horskými, úplně sněhem pokrytými velikány Alp, jichž nebetyčné vrcholy se blýskaly v záři vycházejícího slunce a působily na mne dojmem nezapomenutelným. Opravdu něco velkolepého, ovšem

nepomyslel jsem si, že za několik dní to budu proklínati. A čím více přibližovali jsme se k Innsbrucku, tím zdály se mně ty skalní strmé štíty vyšší, některé dokonce i mraky prorážely. Po malé zastávce v Innsbrucku dojeli jsme do nedaleké Zirlu, konečně to stanice naší cesty.

Zirl, velikosti městyse se štíhlou kostelní věží a pěkně výstavnými domky s červenými střechami, leží na levém břehu horské řeky Innu, která jako had se táhne údolím stejného jména. Voda řeky jest průhledná, krásně zelená, takže možno viděti dno řečiště, které jest poseto miliardami oblásků všech velikostí a barev. V proudu pak se prohánějí mrštní pstruzi. Z nádraží vede silnice jako mlat, jakých by u nás málo našel. Ani bída tady nebyla, ačkoliv místní obyvatelstvo na těch svých skromných poličkách mnoho nevytěží. Trochu té kukuřice, jejíž nedozralé klasy ještě sušili rozvěšené na štítech domků. Mimo to se živí chovem vepřového dobytka, jehož má každý notný kus ve chlívků, potom chovem krav a ovcí, které vypásají na mírných, travou porostlých svazích. Koupiti jsi mohl zde všecko bez těch různých -enek. Chléb pěkně bílý, jaký by už v Benešově ani jísti neuměli. Tak jsem porovnával poměry zdejšího chudého horského kraje s poměry u nás v Čechách a dospěl jsem k tomu názoru, jak Vídeň macešsky s námi Čechy jednala. Za české peníze se tady stavěly krásné silnice, že mohl na nich spokojeně tančit valčík — java se tenkrát ještě netančila — a za to u nás, vezl-li po silnici mrtvého, musil mít obavu, aby se mu hrozným drkotáním neprobudil. V Čechách začínal již vystrkovati svá chapadla hlad a tady všeho dostatek. A za to se měl český člověk po zdejších opičích horách honit jako kamzík. Však jsme toho za ty čtyři neděle, než nás odvezli na Col' di Lanu, užili dost. Nejvíce se dělaly půl i celodenní namáhavé horské pochody s úplným »rystunkem« na hřbetě (doma nesměl žádný nechat nic, ani rezervní boty), abychom prý se »vytrenovali«. Dobré služby nám při těchto »marších« prokazovaly »steigeizny« (v podobě trojúhelníku se třemi ostrými hroty), které se pevně uvázaly na podpatky a potom »bergstock« — rovná, asi

1½ m dlouhá hůl, na konci ostrým hrotem opatřená. Bez těchto dvou pomůcek daleko by se bývalo nedošlo. Po těch serpentýnových horských pěšinách se muselo choditi »einzelabfallen«, t. j. jeden za druhým — husím pochodem. Když vyrukoval celý batalion, vypadalo to jako nekonečná tasemnice.

Horší mizerie však na nás ještě čekala. Po hromnicích vyprovodila nás na nádraží z Zirlu typická tyrolská civilní hudba — v tyroláckých širácích, jako nosil Ondřej Hofer — sestávající asi z dvaceti mužů v čele s »frajerkou«, která měla před sebou na řemeně uvázaný malý soudeček. Že by v něm

Výzvědná hlídka na lyžích v Alpách.

Tak se vždy vystupovalo do výšky až 2000 metrů, ale to pot tekli již skoro do bot — tam byl »rast« a když jsi řádně vychladl, zase nastoupen husí pochod dolů. Musím se přiznati, že při podobných »marschübunkách« obdivovati horské velikány a řířící se vodopády přes rokly do propastí jsem neměl ani tu nejmenší náladu.

měla noty, jsem silně pochyboval — jistě však nějaký »truňk« k občerstvení pro umdlévající muzikanty.

Poslední naše cesta vedla přes Innsbruck — Franzensfeste do Brunecku a odtud dvou denním pochodem přes Zwischenwasser na Corvaru. Potkávali jsme již autokolony, trény, sanitní auta a zkrátka byl tu již znáti celý

ten válečný ruch za frontou. V Corvaře nás rozdělili na dvě části; prvá zůstala v Corvaře a druhá část šla ještě asi do půl hodiny vzdálené Col' Fusce (kolfuše). Odtud bylo již viděti zasněžený vrch Col' di Lany, který od neustálého ostřelování se strany Italů byl celý černý. Vrch — nikoliv, ale příšerná hora přes 2000 metrů vysoká, o níž byly svádky urputné boje, již od začátku války a při vyslovení jejího jména se otrásl každý, kdo tam byl. A do tohoto pekla jsme za několik dní přišli doplnit prořídle řady jednotlivých kompanií. Chodilo se v noci asi po deseti i více mužích. Musili jsme na sebe obléknouti »schneemantle« (to byly dlouhé pláště, zhotovené z bílého plátna s kapucí i rukávy, aby vojáci ve sněhu nebyli tak znatelní). V tomto ustrojení jsme vypadali strašidelně jako duchové — a jistě jsem měl za to, že se nás Taliáni polekají a utečou nejméně do Říma.

Italský reflektor osvětloval cestu do rakouských zákopů a zákopy samé po celou noc. Měli na onom úseku fronty dva a když je rozsvítili, vypadalo to jako dvě oči těch skalních obrů. Ještě za tmy jsme se dostali po různých těch klikatých pěšinách a cestách na Col' di Rodu, úpatí Col' di Lany, kde jsme vlezli do jednoho dřevěného úkrytu pro vojáky, který jako by byl přilepen na stráni a byl úplně zavát sněhem. Takových úkrytů zde bylo více. Caverny, t. j. tunely, díry ve skále zde teprve dělali. V tomto dřevěném úkrytu uvnitř byl vzduch k zalknutí. Čpěl kouřem, promísen výparů z lidských těl (byla tu celá čtvrt komp.). Vojáci špinaví, zarostlí, jelikož tu byli již několik měsíců, aniž měli možnost pořádně se umýti. Tu a tam na dřevěné pryčně blikala svíčka, při níž voják, který přišel večer ze zákopů, si vybíral nerozlučné přátele — vsi, které celým úkrytem jen hýbaly, takže byla obava, že s tím jednou utečou. V železných kamínkách praskalo pár polínek mokrého dřeva. Služba v těch mrazech a sněhu byla nejvyšší namáhavá. Zkusili a nadřeli jsme se tu, jak mezci. Šarže byli vesměs Němci a nás Čechy dávali na nejnebezpečnější místa. Z Italů utvořili po nejvíce saperské oddíly, které diabaly kaverny a prohlubovaly zákopy. V naší čtvrté kompanii bylo asi pět Italů z jižních Tyrol,

s kterými jsme uzavřeli brzy přátelství. Ačkoliv jsem ty lidi nikdy v životě neviděl, byli mi velmi sympatičtí a rád jsem naslouchal jejich písni »À la Luna«, opěvující měsíc, kterou vždy na odpočinku zpívali čtyřhlasně. Tenkrát jsem slovům ještě nerozuměl — ale musím říci, že byla krásná.

Na Col' di Rodě jsme byli asi měsíc a potom jsme se střídali s druhou a třetí kompanií na Col' di Laně, kterou se chystali Italové vyhoditi do povětří, což také na svátky velikonoční r. 1916 provedli. Odesla to naše 1. kompanie, která byla právě nahoře. Čtvrtá kompanie, u které jsem byl, byla v rezervě, ale právě na Velký pátek, hned po výbuchu, kdy byla taková vánice, že jsme ani na krok neviděli, hnali nás v noci nahoru a tam se udělala švarmlinie. Promrzli na kost, museli jsme ve sněhu, kterého tu bylo asi pět metrů, dělati nové zákopy. Jak se z toho pekla dostat, bylo mou jedinou myšlenkou. Na útek pomyslení nebylo v tomto horském úseku a právě v této době sněhu, kterého bylo obrovské množství. Tož mně jiného nezbyvalo, než trpět dále a čekat, že aspoň se s této fronty dostanem jinam. Konečně v červnu po kolikaměsíční nepřetržitě službě v zákopech na Col' di Laně a Col' di Rodě byl dán celý batalion asi na třídní odpočinek. Odtud jsem byl komandován k »musketě« (musketa na způsob pušky, ale hodně masivní na dvacetčtyři ran) a ještě se dvěma Němci, Vídeňáky a jedním Tyrolákem přidělen ke »Kaiserjäger-Streif-komp. No 6«, jejímž velitelem byl pan hejtman R a š i n.

Ten »musketenkurs« jsme prodělávali u zmíněné »Streifkompanie« blíže Tofani, kam jsme z Col' di Lany dobře viděli. Tyto kopce byly ještě vyšší, pokryté ledovci, kterým ani žhavé paprsky červenového slunce nic neudělaly. Tak jsme se asi tři neděle zacvičovali a opět jsme sešli zase dolů do vesnice, která byla na úpatí hor a jmenovala se tuším Cassino. Obyvatelé této vsi mluvili divným nářečím, nazvaným »šlombrot«. Němec jim nerozuměl a Ital také ne. Byli to Ladýnci. Byli pobožní, všude samý »krucifix« a svatý obrázek. Ženy nosily na nadrech prkénka a v pobožnosti byly až bigotní. Právě sekali seno, tak jsme se jim nabídli, že budeme obra-

Hora Tofana, 3241 m vysoká, o níž svedeny byly mnohé boje.

cet. Za to jsme musili s nimi večerfet. Na louku přinesli velkou kamennou mísu, do ní nalili mléka, nadrobili chléb a celá rodina z té mísy jedla, ovšem my čtyři pomahači též. Ani nám nezkazil apetit přednosta domácnosti s jeho kaiserbartem, po kterém se mu mléko couralo zase zpět do mísy. Druhý den nám ještě prodali »putr« (máslo), které nám též přišlo velmi vhod, a bylo by se nám takovéto vojančení zde docela líbilo.

Tady dole seno vonělo, žito zráló, bzukot hmyzu do toho se mísil a pár set metrů nahoře — věčný sníh a led. Teď jsme si pochutnávali na »putru« a za pár hodin čekalo na nás největší nebezpečí. Ten den, 10. července r. 1916, přišel asi ve dvě hodiny odpoledne »befehl«, že »muskettenabteilung« má ihned odejít na Monte Castelletto. Za hodinu potom jsme byli již na cestě z Cassina, která nám trvala téměř celé odpoledne a celou noc. Byla to cesta úmorná, vyčerpávající, při které jsme museli stoupati po samých serpentínách až na výběžky skal ve výši přes 2500 metrů a potom zase přelézati rokly, takže až k ránu 11. července jsme se s napětím posledních sil pomocí lana vyšplhali na vrcholek Castelletto. Již jen pár kroků

nás dělilo od kaverny (úkrytu ve skále), jejíž otvor byl tak ještě ve výšce dvoupatrového domu, ale byli jsme tak vyčerpáni — tělesně i duševně, jako by v nás života nebylo. Puzení však zvláštní silou, která jen v největším nebezpečí života se projevuje, dolezli jsme takřka po čtyřech do oné kaverny, kde nám nohy naprosto vypověděly službu. Sotva však jsme se sebe shodili rance — netrvalo to snad několik vteřin — skála, ve které kaverna byla, se mocně zatřásla, začala se pohybovat, jako by byla na vodě, takže kdo stál, byl povelan na zem a za pekelného rachotu, který doplňoval ještě »trommelfajer« italské artilerie, letělo cimbuří Monte Castelletta v délce přes 500 m do povětří. Uvedu zde, co o tom píše jeden americký zpravodaj, který byl u italské armády:

Vrcholek Monte Castelletto vybíhá jako ostruha nad horu Tofanskou, dosahující výše 3200 m, a tvoří tu podkovité cimbuří. Na tomto vrcholku zřídili Rakušané větší množství krytů, vytesaných do skály a hojně opatřených strojními puškami a horskými děly. Ovládali odtud velmi daleko útočné předpolí italských protivníků, takže nejpečlivěji

připravené výpady bersaglierů čtyřikrát se tu krvavě zhroutily. Není tedy divu, že italské velitelství snažilo se, aby co nejučelněji odstranilo toto rakouské postavení, velmi nebezpečné jeho útočnému podnikání. Pomalu dospěli Italové k přesvědčení, že jediná cesta jest možná k odstranění této pomalu již nesnesitelné situace. Touto cestou bylo podkopání a vyhození do povětří celého rakouského postavení. Myšlenka ovšem zdánlivě velmi obtížná. Skalní útvar jest totiž mnohem těžší překážkou při podobném podniku, nežli pouhá půda v jiné krajině.

Ovšem ve válce necouvá se před těžkostmi a nasadí vše k jejich zdolání, je-li cíl významný. Italské vrchní velitelství schválilo tento plán a ihned nařídilo jeho provedení. Vedení podniku svěřeno bylo inženýru Malvezzimu, jenž s odbornou znalostí dal se do řešení namáhavého úkolu. Nejprve bylo nutno odstraniti skalní hmotu obsahu asi 600 m³ na svahu hory, aby se získala rovina, kde by se mohly zříditi podzemní kryty pro důstojnictvo a mužstvo, zúčastněné na tomto podniku. Již tato přípravná práce vyžadovala mnoho času, opatrnosti a obratnosti, aby se nepřítel pokud možno o ní nedozvěděl. Potom začaly vlastní práce na podkopu. Na počátku mohly býti prováděny pouze motykou a dlátem, neboť tuhá zima v horách nepřipustila jiných prostředků. Tato namáhavá práce trvala od polovice února do konce března a postupovalo se jen velmi pomalu. Přes to podařilo se vytvořiti v této době tunel, dlouhý 14 m, prostoru dosti velikou k postavení potřebných strojů. Doprava a postavení těchto strojů vyžadovalo velmi mnoho námahy, neboť v drsném počasí bylo nutno dopravit nahoru součástky těžké často až 10 q.

Potom 2. února počaly stroje svou práci, při níž používalo se dvou amerických, motorů poháněných kompresorů. První kompresor postaven byl na pevné cementové podložce ve zvláštní místnosti, zřízené hned u vchodu do tunelu, druhý byl namontován na podstavec o čtyřech kolech. Oba stroje pracovaly, zhušťující vzduch na tlak 7 atmosfér a vhánějící jej do vzduchových ko-

mor. Odtud proudil nejprve pevnou, potom pohyblivou rourou až k nebozům, které vrtaly otvory pro výbušné patrony. Čtyři skupiny mužstva pracovaly tu denně za vedení mistra po 6 hodin; dvacet až třicet zákopníků pracovalo s napětím všech sil, aby co nejdříve bylo dosaženo cíle. K odstřelování tunelu užívalo se nejdříve třaskavé gelatiny, později dynamitové gelatiny, při čemž otvory byly třaskavinou nabity co nejvíce, aby skála se co nejvíce rozdrobila a kamení, aby mohlo býti snadno a nenápadně odstraněno. Denně postupovalo se asi 5 m do hloubky. Poněvadž nebylo možno založiti tunel v téže výši s vyhlídnutým místem k výbuchu, musilo se postupovati šikmo do výše. Ve vnitru hory byla vyhloubena ještě zvláštní štola, odbočující z hlavního tunelu, v níž mělo býti usazeno mužstvo, jehož bude třeba k obsazení rozsedliny, vzniklé výbuchem. Tunel, jenž měl býti vytvořen, dosahoval délky téměř 507 m a bylo nutno při jeho prorazení odstraniti 1702 m³ odstřílené skály.

Jednoho dne však bylo zjištěno, že také Rakušané se podkopávají a že jejich podkop přiblížil se až na několik metrů k místu, kde měl býti výbuch připraven. Následkem toho nemohli již Italové zbudovati druhou výbušnou komoru, jako měli původně v plánu. Původně zamýšleli nahromaditi v každé z těchto komor 16 tun 92% třaskavé gelatiny. Poněvadž podařilo se jim vybudovati pouze jednu takovou komoru, soustředili do ní celých 35 tun.

Když konečně věc byla hotova — vyžádala si právě půl roku — došlo k umístění třaskaviny podle zvláštního systému: upotřebilo se při tom celých trsů tak zvaných třetích doutníků. Každý doutník byl asi 5 m dlouhý a dutina jeho v průměru asi 3 cm byla střídavě naplněna gelatinou a střelnou bavlnou. K němu byl přidělán zapalovač na pikrinovou kyselinu, jenž ústil do patrony se střelnou bavlnou, zakryté elektricky průbojnou kapslí. Doprostřed tohoto již velmi mocného náboje umístily se ještě pro každý případ dvě bedny střelné bavlny, které rovněž byly opatřeny elektrickými zapalovači. Hodlalo se tak docílití dvojnásobného výbuchu. Nabíjení této miny vyžádalo si plných 7 dnů.

Bylo provedeno v době od 3. do 7. července. Desátého konečně upravilo se poslední spojení a jedenáctého mohl býti výbuch proveden. Malvezzi sám líčí tuto událost takto:

»Rozhlédl jsem se ještě naposledy kolem a zapojil proud. Všem nám jako by se v očekávání neznámého zatajil dech. Jedna, dvě, tři vteřiny minuly za takového ticha, že jsem jasně vnímal pleskot vody, kapající se stropu tunelu. Potom však, dříve ještě než bylo slyšeti cokoli jiného, pukla horská spousta jako v divoké křeči takovou silou, že většina lidí kolem stojících byla sražena k zemi. Mocný, ohlušující rachot provázel tajemné otřásání země, jež šlo v zápětí za mohutným rozpučením hory. Ale vlastní zevnější hřmot výbuchu bylo slyšeti teprve za několik dalších vteřin. Pouze diváci, vzdálení odtud několik kilometrů, viděli, jak se právě cimbuří Castelletta náhle zdvihlo do výše a potom zmizelo v oblaku prachu a kouře.«

Na štěstí však kus skály, ve které byla naše kaverna, zůstal trčet k nebi, ačkoliv se detonací viklal jako na vodě. První naše práce, když jsme se z toho trochu probrali a shledali, že žádný nezešlel, byla ucpat vchod do kaverny »sandsacky«, poněvadž nám před samý otvor stříleli jednu minu za druhou. Potom jsme se připravili na odchod — ovšem kam jinam, než do Italie na říky. Italové však pro nás přišli teprve až třetí den. Za ty tři dny jsme nejvíce zakusili žízň, protože vody jsme neměli ani kapky a sníh, který se dříve rozhřival a z něhož se vařila káva, byl celý zčernalý, promíchán hlinou, štěrskem a zapáchal hrozně ekrasitem. Až pod jedním několikatunovým balvanem bylo trošku čistšího sněhu, ale zase z něho trčela noha ubožáka, který byl tím balvanem rozmáčknut. Sníh se však musel za každou cenu nabrati, neb žízeň byla mocnější. Potom třetího dne odpoledne, když se přivalila hustá mlha — ovšem ve skutečnosti to byly již v té výši 3500 m mraky — přešli jsme k Ita-

liím do oné rozsedliny, způsobené explozí. Zatím mraky přešly a jelikož tam Rakušáci viděli, jak na dlaň, dala nám ještě poslední pozdrav na cestu do Italie rakouská artilerie.

Přiblížila se noc a nás tam pořád nechávali, byli jsme každý jak krtek pod balvanu zalezlí, zuby nám zimou cvakaly. Teprve k ránu, když se trochu rozšeřilo, viděl jsem, kterak z levé straně z otvoru v Tofaně spustili velký kotouč tlustého lana, dlouhého jistě přes sto metrů, zarazili do země silný železný sochor, lano naň upevnili a pustili dolů směrem k dolomitské silnici. Nyní jsme se po tomto laně šplhali dolů se skály, vždy tři v patričné vzdálenosti za sebou, vyhýbajíce se skalním útesům, neb visíce několik metrů ve vzduchu nad skalní roklinou. K tomu se ještě s hukotem vodopádu sypalo dolů kamení, uvolněné jednak detonací, jednak od granátů.

Jak se mi ulehčilo, nemohu vypsati, když jsem pevnou nohou se zastavil u tunelu, do něhož mne jeden Ital vtáhl. Zde konečně jsem byl v úplném bezpečí, a kozla starého jsem se o ostatní Němce staral. Zůstalo nás na živu z celého Monte Castelletta jen asi přes dvacet, já jediný Čech, ostatní Němci a několik Poláků. Ti druzí byli rozmetáni několik kilometrů kolem Monte Castelletta. Italové nám dávali hned cigarety a znamenité červené víno, které dělalo v našem hladovém žaludku pravé divy. Zatím přivedli ještě několik zajatců, které vybrali ze zákopů pod Tofanou, mezi nimiž byl Toník Přidal, se kterým jsem byl zaměstnán v jedné brněnské velkodrogerii. On to dotáh' až na »frajtra«, kdežto ze mne byl jen »wirklich jägr«. Možná, že kdybych byl s tou musketou zachránil Monte Castelletto, byli by mne jistě udělali kór-generálem; ale takto jsem to projel na celé čáře. Fa niente — říkají Italové, a tož jsme se nesli do té Italie okusit těch jižních přírodních sladkostí.

X

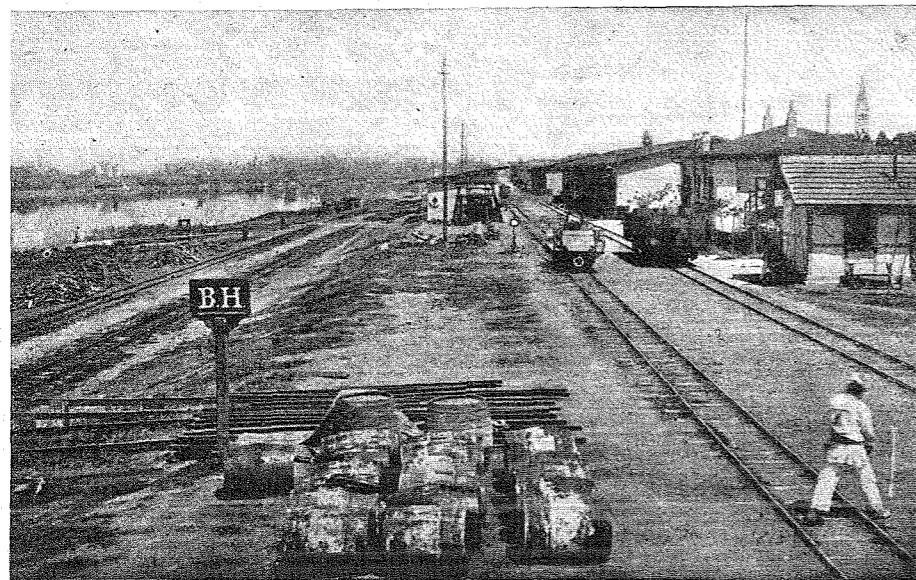
BOSENSKÉ VZPOMÍNKY

JOSEF HUBIČKA

Koncem srpna rozloučil jsem se s rodiči i se svou nastávající a odejel jsem do Mladé Boleslavě, kam jsem se měl dle svolávacího lístku dostavit. Byl jsem přidělen k domobraně. Myslěl jsem, že zůstanu v Čáslavi anebo v Mladé Boleslavi, avšak byl jsem vybrán k 37. zeměbranceckému pluku, který byl v Dalmacii. Asi po třech dnech odejeli jsme z Čáslavě přes Znojmo, Mor. Budějovice do Vídně. Zde jsme se zastavili na nádraží pouze asi na dvě hodiny a jeli hned dále přes Uhry až do Chorvatsko-Slavonška. V Bosenském Brodu jsme vystoupili z vlaku a úzkokolejnou drahou bosenskou vjíždíme do Bosny. Byla to ovšem jiná jízda, samé strkání sem a tam. Jedeme hornatou krajinou, až přijíždíme do Zenici, kde jsme dostali menáž. Jedeme Hercegovinou, smutnou krajinou, kde není viděti nic jiného, než

samé vysoké hory; vlak se pohyboval neustále okolo divoké řeky. Na některých místech škrábe se do vrchů, že by člověk myslel, že by tam ani sám nevyšel. Ovšem strkají nás až 4 lokomotivy, někdy také uvázneme a rejdujeme sem a tam. Konečně po několikadenní jízdě spatřujeme kus mořského zálivu a ocitáme se v dalmatském městě Castelnovo. Vystupujeme z vlaku a jdeme nahoru skrze starou pevnost a dále po silnici až do Zeleniki. Slunce praží nemilosrdně a pot se s nás leje. Od prachu jsme celí šediví. Asi za dvě hodiny ocitáme se na místě, totiž v Kumburku, kde je naše ležení. Vítají nás dřevěné baráky, v nichž jsou palandy, pod které dáváme svoje kufry.

Zde teprve vyfasovali jsme letní vojenský mundur. Široké kalhoty cvilinkové, blůza s přeloženým límcem, čepice na tři facky a

B. Brod, přístavní dunajské nádraží.

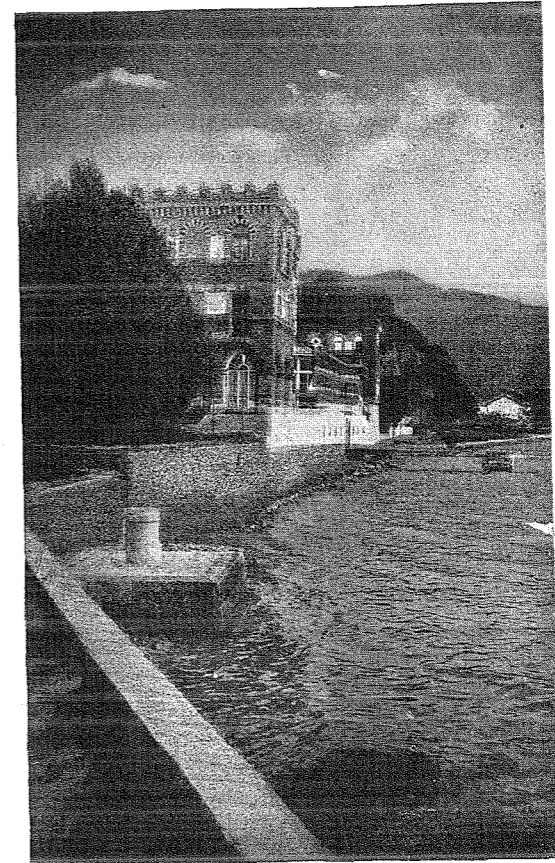
boty. Po převléknutí nemůžeme jeden druhého poznat. Civilní obleky odevzdáváme do skladišť. Brzy nám nastal vojenský život. Cvičiště bylo velmi bídné. Leželo na kopci, tu a tam bylo porostlé roštím a stromy, rozryté strouhami od vody a pokryté kamením. Zde nás proháněli den co den. Často chodili jsme se koupat do moře. Tak nám ubíhala doba za neustálého cvičení a pochodů. Vzmáhá se mezi námi úplavice, na kterou jsem konečně i já onemocněl.

Jeden den sedíme u moře a začíná padati silná mlha. Najednou bez blesku začíná hřmít. Nevěděli jsme, co to je. Pozorovali jsme moře a vidíme, že na některých místech voda vysoko vystřikuje. Brzy se nám vysvětlila ona bouřka. Nepřátelské lodi, využíkovavše mlhy, přiblížily se blíže ke břehu a bombardovaly naše dvě pevnosti, které svíraly úžinu kotorskou. Toto divadlo trvalo jen několik minut, neboť mlha vystoupila a lodi ujely.

Za tři dni po této bouřce opouštíme Kumburk a jdeme do Zeleniki na dráhu. Znovu jedeme úzkokolejnou drahou do Banjaluky, kde nás již očekávala civilní kapela. Jakmile jsme vystoupili na nádraží, které bylo ozářeno fagulemi, spustila kapela »Andulko ša-fárova«. Byli jsme ubytováni v reálce.

V Banjaluce nebylo to zlé, avšak asi za 4 dny jsem onemocněl prudkým průjmem, takže jsem musel na marodku. Ležel jsem asi 11 dní. Na marodce však zůstal jsem téměř 3 neděle. Jednoho dne oznámil nám lékař, že naše setnina opustí Banjaluku, chci-li jít s ní, anebo do nemocnice. Rozhodl jsem se s kamarádem, že půjdeme k setnině. Složili jsme své věci a šli jsme do reálky, kde již setnina byla seřaděna na dvoře. Kamarádi mne nemohli poznat, neb jsem byl celý zarostlý a vyhublý. Na rychlo nám sehnali výzbroj; dostali jsme vše rozbité. Bajonet i pušku, vše z jiné vesnice. Druhý den ráno vyšli jsme z Banjaluky na nádraží, nasedli opět do vozů úzkokolejné dráhy a večer již byli jsme v Sarajevě.

Počasi bylo mizerné. Pršelo a do deště mísil se sníh. Ulice sarajevské byly plny vody. Byli jsme ubytováni nejprve v dělostřeleckých barákách. Prvé dny nesměli jsme

Zelenika.

z kasáren. Cvičili jsme trochu na dvoře anebo na cvičišti za městem. Tak uteklo několik dní jako voda. V neděli směli jsme po prvé jíti prohlédnouti si město. Nejprve jsme zašli ovšem k zábavním podnikům, kde bylo nejvíce obecenstva, prošli se trochu městem a pak uchýlili se do hostince, kde hrála česká hudba. Tak uběhla neděle, a šli jsme spat. Později směli jsme již každý den po rozkaze vycházeti ven. Asi za měsíc nás přestěhovali do hlavních kasáren. Za několik dní odešly naše dvě setniny do boje.

Konečně chystá se i naše setnina k odjezdu. Tentokrát není nám již tak veselo, neb cítíme, že to jde do tuhého. Znovu odcházíme na nádraží sarajevské a nasedáme do vlaku. Jedeme přes Zenici až do jakési stanice, kde byla veliká pila a skladiště dřeva. Zde vystupujeme a odcházíme do oně pily na nocleh. Ve dvě hodiny v noci nás vzbudili a šli jsme na nádraží dřevařské společnosti, kde jsme nasedli do otevřených va-

gonů, které byly plny sněhu. Sedli jsme si na svoje tornistry a přikryli se celtami. Jakmile jsme vyjeli, začal padat sníh s deštěm, což trvalo plně dva dny. Za ty dva dny nefasovali jsme vůbec žádnou menáž. Zmrzli a hladoví přijeli jsme do konečné stanice Han Pjesak, kde jsme konečně vyfasovali alespoň chleba a masové konzervy. Zdrželi jsme se zde půldruhého dne. Naše setnina dostala za úkol — hnáti voly. Hnuli jsme se před půlnocí a ženeme celé stádo do noci, až jsme stihli kasárny. Druhý den byla naše setnina ochranou trénu a já vodím celý den jednu mulu, jejíž bedra jsou obtížena dvěma pytli rýže. Pozdě večer jsem vešli do jednoho města, kde jsme dostali oběd. Ráno bez kávy opět dále. Pochodujeme celý den až do večera, kdy jsme dorazili k jednomu městečku, před nímž jsme rozbili na louce ležení. Po jednom dni odpočinku vydali jsme se na pochod znovu až do Drinače. Cestou všude bylo viděti stopy válečné litice. Prošli jsme okolo několika míst, kde byly hroby našich padlých. Přenocujeme v krytech, vykopaných v zemi nedaleko vojenského hřbitůvku. Druhý den jdeme okolo četnických kasáren úplně pobořených a na srbské straně je viděti dělostřelecká kasárna rovněž rozbořená. Druhý den přepravili nás naši pionýři s trémem na srbskou půdu přes Drinu. Zde musíme čekat, až převezou všechn tré. Byli jsme hladoví a konzervy měli jsme zakázáno snísti. Sháněli jsme tedy kukuřičné klasy a opékali jsme je na ohni. Chutnaly jako lahůdka. A tak konečně dorazili jsme k druhým našim setninám a celý prapor byl pohromadě. Po dalším pochodu stihli jsme srbské město Užici, ve kterém se nalézal náš pluk.

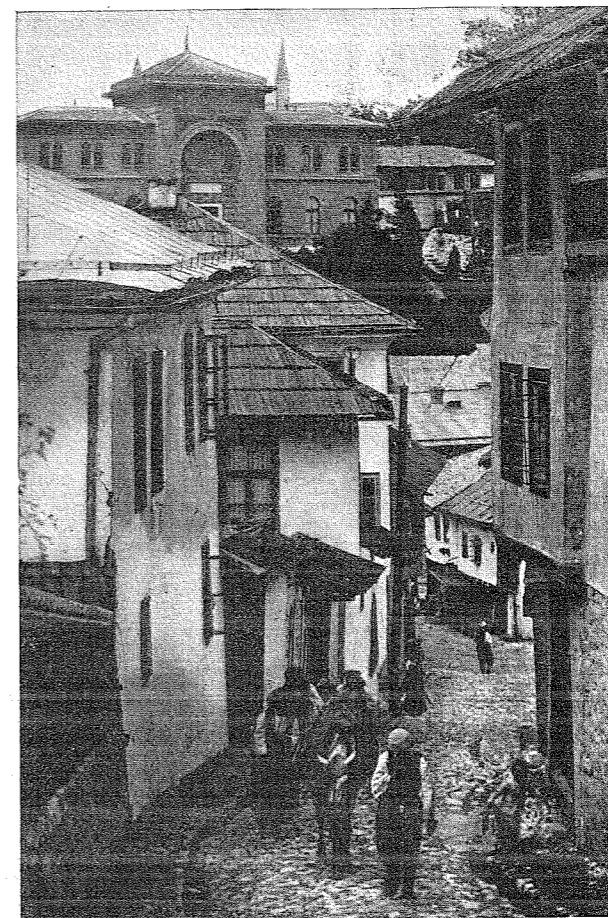
V Užici byli jsme ubytováni v pěkných kasárnách nalézajících se za městem. Zde byli jsme rozděleni k jednotlivým setninám a četám a po prvé máme řádnou menáž. Byl jsem přidělen k 8. setnině k 1. četě a již třetí den jdu na »feldwachu«. Asi pátý den byla mše na náměstí úžickém a den na to odešli jsme do Požegy, kam jsme dorazili pozdě večer. Byli jsme ubytováni v jedné restauraci.

Má četa má pohotovost. Hladoví jsme všichni jak psi. Bylo nám zima. Kdosi udělal

oheň v kamnech. Za chvíli již pálíme stoly i židle. Ve sklepě přišli na rakii a ihned byl podniknut na ni útok. Postavili ke sklepu sice stráž a nikdo tam nesměl. Ale bylo to málo platné. Někteří vojíni vydali se také v noci do města na krádež. Druhý den vyrazili jsme z Požegy a již asi za dvě hodiny pochodu doléhá k nám střelba z pušek. Vidím, jak přední setniny se rozvinují v řetěz. Stojíme na silnici a čekáme, až dojde řada na nás. Musíme přes řeku Moravu, přes niž jest most zbořen a naši vojíni ho opravují. Přes most je položeno na rychlo prkno, po kterém jeden po druhém přecházíme.

Hned za mostem rozvinuli jsme se v řetěz a postupujeme přes pole na kopec, s něhož již naše strojní pušky chrlí oheň. S protějšího vrchu praží však do našich srbská strojní puška. Byla záhy umlčena a postupujeme za utíkajícím nepřítelem a jsme mu neustále v patách. Tak ho pronásledujeme přes tři vrchy. Na třetí vrch musíme se plaziti po břiše mezi kapradím a vysokou travou, neb Srbové na nás ustavičně střílejí. Dostali jsme se přece však nahoru, kde jsme se zakopali.

Byl jsem vyslán na stráž před švarmlinii. Noc byla tmavá a měsíc ještě nevyšel. Stojím tak asi půldruhé hodiny, když tu vyšel měsíc a osvětlil celou krajinu. Pozoroval jsem protější břeh, který byl obsazen nepřítelem. Doléhaly odtud rány seker, motyk a lopat. Když jsem byl vyměněn, ulehl jsem do svého úkrytu. Ráno ještě za rozbřesku počala již střelba s obou stran. Právě proti mně rachotí strojní puška a nemohu se ani hnouti. Jakmile sebou pohnu, ihned kuličky mi přší kolem hlavy. K desáté hodině zahájila srbská děla na nás strašlivý oheň. I naše děla začala jim odpovídat. Avšak mnohem slaběji. V 11 hodin slyším náhle za svými zády: »hurrááá!« Domníval jsem se, že nepřítel vpadl nám nějak do zad, avšak zatím to byla naše zeměbrana, která ihned vpadla mezi nás a jsme tak namačkáni v zákopech jeden na druhém. Ležíme tak až do pěti hodin, kdy začali na nás Srbové za prudké střelby postupovat. Jakmile to zpozorovali naši landšturmáci, vzali ihned do zaječích a po nich začali utíkat i naši, takže nás zbylo

Typická ulička v Sarajevě.

jen několik v zákopech. Po chvíli, když Srbové již dostali se až k našim strojním puškám, seberu se i já a běžím zpět až do jakési rokle, kde jsem se sešel s několika kamarády. Dáme se do kopce, kde je viděti několik domků a umluvili jsme se, že v jednom z domků přespíme do rána a druhý den, že půjdeme hledat naši setninu. Asi ve 12 hodin však jsem se probudil a slyším okolo našeho domku hluk kroků. Podle chůze poznávám, že to může býti aspoň setnina. »Jsou to však Srbové nebo naši?« myslím si. Sdělují svoje pozorování kaprálovi, který byl s námi, ten však z polosna na mne zabručel, že jsou to naši, abych si jen lehl. Lehl jsem si tedy, avšak nemohl jsem usnouti. Asi v půl druhé

slyším kroky v přední místnosti a tichý rozhovor. Probudím kamarády a napínáme všichni sluch a čekáme, co se bude dít. Náhle otevrou se dveře a v nich objeví se dva Srbové. Jakmile nás spatřili, ihned uskočili nazpět.

»Co budeme dělat?« ptám se kaprála.

»Vzdáme se,« odvětil a volal ihned na Srby, že se jim vzdáváme. Nevěřili nám však a žádný nechtěl vejíti k nám do světnice. Po chvíli nám nařídili, abychom jeden za druhým vyšli ven a odevzdali pušky a bajonety. Uposlechli jsme.

Byly právě dvě hodiny v noci dne 6. prosince, když jsme tak padli do srbského zajetí. Byl to pěkný mikulášský dárek.

U ČETNICTVA V POLI

EMIL VACOVSKÝ

O sv. Václavu r. 1914 seděli jsme jak obvykle u oběda v Bernardově hostinci na Hradištku. Strážmistr Pižl, několik učitelů, já a něco pražských výletníků. Tito přinášeli občas tajné zprávy z Prahy, že »naši« jsou opět poraženi od Rusů, že Srbové rozsekali naše pluky u Valjeva atd. Většinou přijímali jsme tyto zprávy s tichým uspokojením. Přinesl-li někdo zvěst opačnou, tu zmocňovala se nás tísnivá nálada. Hádky o tom, jak dlouhá válka potrvá, byly na denním pořádku. Někteří tvrdili, že půl roku, jiní tři měsíce, ale většinou byli přesvědčeni, že v roce 1915 bude již mír. Jen v mém nitru hlo-daly tajné obavy, že válka bude dlouhá, ale s tímto názorem, který jsem jednou projevil, mnoho jsem nepochodil.

Dnes vykládali jsme si znovu o vojně a vzpomínali na sv. Václava. Přišla řeč i na blanické rytíře a tu jsem poznamenal, že by byl čas, aby se už probudili. V tom přichází poslíček a přináší telegram. Pižl jej otevřel, přelétl zrakem blanket a povídá vážně: »Máte příležitost dělat blanického rytíře. Jste povolán na vojnu a musíte ihned nastoupit cestu.« — Naše zábava ustala a ihned jsem odkvapil připravit si své věci. Po celý den nešla mi z hlavy ona slova: »máte příležitost dělat blanického rytíře«.

Druhý den, dne 29. září, nastoupil jsem cestu do Prahy, kde jsem se sešel již se strážmistrem Liškou z Braníka, kterého stihl týž osud jako mne. Jsme prý určeni za velitele čet pro nedostatek důstojníků. Večer jeli jsme přes Kolín a Čes. Třebovou, kde jsme přestupovali do vlaku k Mor. Ostravě. Na nádraží tlačily se spousty lidí, restaurace byly nabity vojáky, Vešel jsem do jedné z míst-

ností, ale chvástavý německo-židovský hovor různých těch rakouských »hrdinů« mne brzy vyhnal. Ke 4. hodině ranní nasedli jsme konečně do vlaku a jeli přes Přerov a Ostravu do Bilska — Bialé. Byli jsme ubytováni v továrně na klobouky u jakéhosi Svobody. Zde nám skutečně oznámili, že jsme určeni za velitele čet a hned nás začali zaučovat do tajů vojenské strategie. Když jsme se hlásili o šedý oblek, tu nám bylo řečeno — abychom si ho stáhli v poli s Rusů.

Následující den nikdo si nás nevšiml a chodili jsme tedy městem a utráceli lehkomyšlně peníze. Dne 3. října přišel nový transport četníků z Krakova. Byli to Poláci i Češi. My Češi hned jsme se shlukli dohromady, což nebylo Polákům vhod. Také večer v jedné židovské krčmě došlo ke srážce mezi námi a Poláky a Němci k vůli zpěvu našich národních hymen: »Kde domov můj?« a »Hej, Slované!« Nedali jsme se a zpívali dále. Druhý den — byla právě neděle — měli jsme obavy, že dojde k vyšetřování, ale nestalo se nic.

Pobyt v Bialé byl celkem ucházející. Hned asi druhý den byli jsme přemístěni do Bilsko-bialské přízové továrny a začal náš »výcvik«. Rytmistr Šindler hleděl v nás povzbudit statečného ducha různými pohádkami o válce. Znamení byla rada pana rytmistra Heidenfelda z Prahy, který nás zaučoval do výzvědné služby. Odporučoval nám, abychom na výzvědách v poli dělali puškou »landwirtschaftliche Bewegungen« a tím klamali Rusy, kteří budou o nás mysliti, že kopeme brambory! Tahle rada nás velmi bavila a těšili jsme se již na to, jak budeme klamati Rusy »zemědělskými pohyby«.

Dne 7. října odejeli jsme konečně do pole k Tarnovu. Dále však jeti bylo obtížno. Vlaky byly přeplněny, a nikdo nás nechtěl vzít s sebou. Teprve večer jsme se dostali do vlaku 22. zeměbraneckého pluku a jeli do Dembice. Město bylo zpustošeno a všude byly znatelné stopy plenění i požárů. Vojáků se všude hemžilo jako mravenců. V jednom bohatém domě viděl jsem krásnou knihovnu vojáky zničenou a rozházenou. Nábytek z tvrdého dřeva byl vytloučen a zpoila vykraden. Říkali, že je to práce kozáků. Nyní však kramařili tu rakouští vojáci a odnášeli a rozkrádali, co se ještě odnésti dalo. Také nádraží bylo zpustošeno a znečištěno až hrůza. K večeru přijel říšskoněmecký letecký transport a velitel jeho se nás ujal, slíbiv dopravit nás do Mielce. Němci chovali se k nám cestou až do Mielce vzorně a zásobovali nás ze své kuchyně. Také Mielec byl vydrancován a vylidněn, jen židé tu zůstali. Na hlavním etapním velitelství sešel jsem se se strážmistrem Růžičkou z Braníka.

Hned na druhý den poslali nás, abychom si našli sami byt. Našli jsme krám a přilehlé k němu dva pokoje u jednoho žida, kde jsme

se zařídili po domácku. Neděle uplynula v sladké nečinnosti, ale již druhý den čekala na nás vážná práce. Měli jsme opravovat s dělníky silnici. Dělníci se měli rekvírovat, t. j. na setkání každého sebrat a násilím vésti na práci. Nadporučík, kterému byl svěřen dozor nad prací, poslal nás ihned ráno chytat tyto nešťastníky. Za chvíli měli jsme pohromadě asi 100 Židů. Židům se do práce, zvláště v dešti, příliš nechtělo. Bylo směšno poslouchati jejich výmluvy. Jeden vymlouval se na průtrž, druhý prý měl zlomenou nohu, třetí chromou ruku, čtvrtý dodával pro armádu oves, pátý šil pro vojsko boty atd., každý měl nějakou výmluvu pohotově. Kdo z kamarádů nebyl dosti energickým, zle pochodil. Všichni se mu při nejbližší příležitosti rozeběhli. V poledne byl oddech a v půl třetí měli Židé býti opět na místě. Rozumí se samo sebou, že se nedostavil ani jeden. Nadporučík nařídil opět hon na ně. Židé se ukryvali ve sklepích, na půdách, nebo zalezli do postelí a předstírali nemoc. Četníci vytahovali je z jejich brlohů a vodili k nadporučíkovi, který každého notně přetáhl rákoskou přes záda, hlavu, kam se dalo. Honba na

Na frontě v Haliči; nezletilí hoši jsou přinucováni ku kopání záložních okopů.

Židy byla mi odpornou. Židé před námi utíkali a děti jim dávaly znamení. Zhnusilo se mi to, a přenechal jsem tyto honby horlivějším kamarádům. V poledne přivedli asi 70 ruských zajatců. Zvědavě si je prohlížíme, jsou to první Rusové, které vidíme.

10. října odejeli jsme na Tarnobrzeh, kde spatřili jsme již transporty těžce raněných, které odváželi do Krakova do nemocnice. Jsou vyčerpaní a hladoví. K večeru vystoupili jsme z vlaku v Sobově, kde jsme si vyhledali ve vesnici nocleh. Od východu směrem Razvadova houkají nám již vstříc dělové rány na pozdrav. Noc byla krásná, hvězdnatá. Na jižním nebi zazářila kometa.

piny. Skupina, ve které jsem byl zařazen s Liškou z Braníka, určena byla k 45. zeměbranecké divisi do Razvadova. Náš malý oddíl dal se ihned na další pochod. Za Příšovem vstoupili jsme do lesa a brzy dostali jsme se až k jakémusi obvazišti, které bylo zřízeno v obyčejné myslivně nedaleko bitevní linie. S fronty nosili sem raněné vojiny k obvazu. Na malé mýtině před myslivnou kouřilo se z polních kuchyní. Utábořili jsme se v lese a vyprosili si trochu polévky od velitele obvaziště. Po krátkém odpočinku ubírali jsme se dále lesem a když jsme z něho vyšli, ostřelovalo nás již ruské dělostřelectvo. Uposlechli jsme rady jakéhosi zku-

Rakouské drátěné překážky, rozbité ruským dělostřelectvem. Foto Památník Odboje.

Ráno sehnali jsme selský povoz, naložili na něj svoje tlumoky a vydali se na cestu k 10. armádnímu sboru. Bylo nás celkem asi 20 četníků a velitelem byl nám strážmistr Kimmel. Šli jsme ponurou krajinou, nad níž z močálů vystupovaly mlhy. Rovinatý kraj byl bez stromů, jen tu a tam u silnice krčila se nějaká bříza nebo kostrbatá vrba. Země byla samý písek. Vozy pohybovaly se kupředu jen zvolna, neboť kola zařezávala se až po nápravy do písku. Také pochod byl namáhavý. Každých dvě stě kroků ležel u cesty zdechlý kůň. Večer dorazili jsem do Příšova, kde jsme se hlásili u 10. armádního velitelství. Ráno přišel jakýsi důstojník od štábu a rozdělával nás četníky na malé sku-

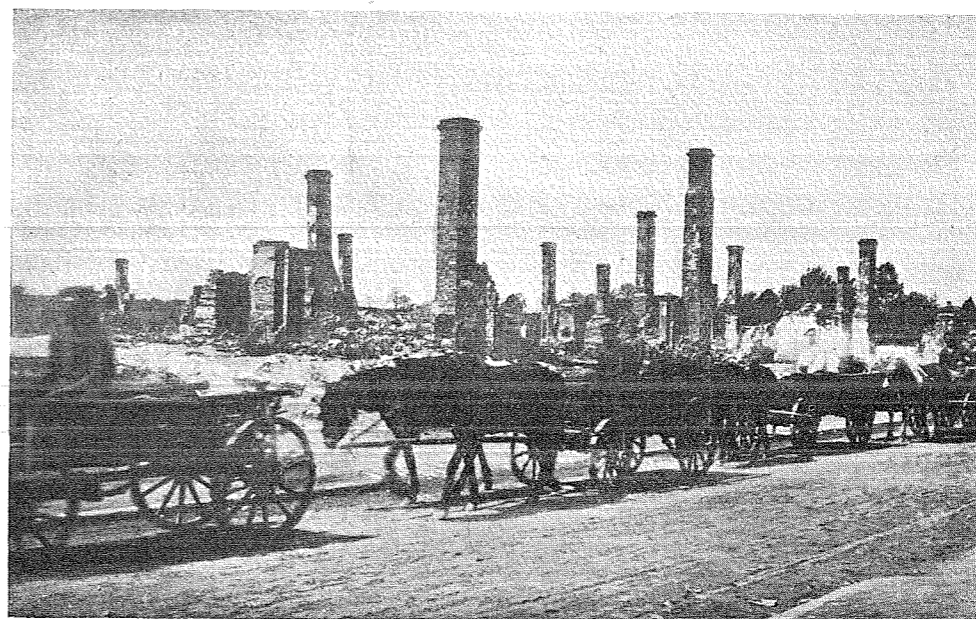
šeného vojína a šli raději oklikou, ale bezpečně do Razvadova, kdež jsme našli 45. divisi velitelství ve škole. Rusové začínali silně bombardovat Razvadov. Právě přiletěl do blízkého domu granát, vybuchl ve světlíku a strašně zohavil 6 vojínů, kteří se tam nalézali. Večer nás roztrídili do pluků. Já s Liškou, Recinou a Moráněm byl jsem přidělen k 33. zeměbraneckému pluku. Žádali jsme znovu šedý oblek, avšak dostalo se nám těžce odpovědi jako v Bialé. Zařadili nás do plukovního trénu a ještě v noci odejeli jsme do vesnice Plavo. Noc byla hvězdnatá a tichá. Nalevo za Sanem hořelo několik vesnic, která děla při obstřelování zapálila. Rudá záplava osvětlovala východní

stranu a stoupala vysoko na horizont. V tom okamžiku začali Rusové pálit právě před nás na silnici, takže nám zahradili úplně další pochod a museli jsme se navrátit zpět do Razvadova. Vydal jsem se s kolegy na výzvědy za noclehem. Objevili jsme zadní křídlo opuštěného zámku knížat Lubomírských, kde byl nábytek. Dveře však byly zamčeny. Vlezli jsme tedy rozbitou tabulí okenní do chodby a spojenými silami vypálili dveře, které vedly do opuštěné knížecí kuchyně, kde jsme se výborně vyspali.

Znovu byli jsme rozděleni jinak a já byl

ku dal saniterákovi dvě facky. Krev vehnala se mi do tváře a nejráději bych se byl vrhl na tuto bestii. Lékař a k tomu Čech! Venku hřměla děla, štěkaly strojní pušky a ruské kule dopadaly stále hustěji na dvorek i zahrádku. Zmocňuje se mne odpor a hnus.

Dne 17. října rozloučil jsem se s Liškou, který šel k prvému praporu do zákopů a druhého dne ráno vydal se s Moráněm ke třetímu praporu, který byl právě stáhnut z okopů do vesnice Plavo jako plukovní záloha. Když jsme se dostali do vesnice, ležící bez-

Spálená vesnice v Haliči.

Foto Památník Odboje.

přidělen společně s Moráněm ke třetímu praporu. Čekali jsme zatím, až se setmí, v plukovní kanceláři, neboť na dvorku bylo nebezpečno. Dolétaly až sem často kule z ruských pušek. Ve světnici u dveří byl umístěn polní telefon, který je stále v činnosti. Po chvíli přinesli dva sanitní vojáci raněného pěšáka do kanceláře. Kule vnikla mu do hrudi právě v okamžiku, když ve vedlejším domku vařil brambory. Střela prorazila dřevěnou stěnu domu a nebožáka ranila. Právě přišel plukovní lékař Komárek — Čech — a hrubě utrl se na saniteráka, proč prý nenechal raněného ležeti v té boudě do večera a přinesl mu ho nyní na krk. Ve svém vzte-

prostředně za frontou, naskytlo se nám zajímavé divadlo. Všechny setniny byly shromážděny na dvorcích domů, kde byly ubytovány a vojáci učili se salutovat. Mezi jednotvárné povely poddůstojníků mísily se hvízdavé zvuky ruských střel, které až sem přiletovaly. Byl jsem přidělen ke 12. setnině, jejíž velitelem byl Rusín, poručík Šmatera. Ten mne označil velitelem druhé čety. Prvé četě velel záložní kadet Taussig, prý Čech, kromě toho byl zde šikovatel Brenner z Prahy a puškař Vaněk z Moravy, oba Češi. Ihned jsme se spřátelili. Při obědě přiletla ruská kulička oknem do světnice a roztříštila Brennerovi talíř, s něhož jedl. Odpoledne

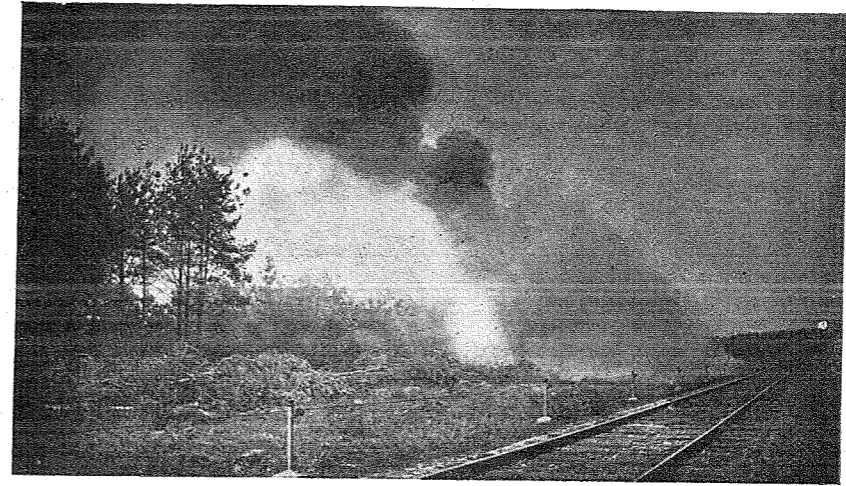
dostal náš prapor rozkaz nastoupiti pochod k Ulanovu, kde dva ruské pluky překročily San a rozprášily náš pětáctýřicátý pluk. Vyrazili jsme za soumraku a asi k 11. hodině došli k vesnici Borovino, před níž zuřil boj. Napravo od nás hořelo několik vesnic, zapálených Rusy.

Zůstali jsme v Borovinu jako záloha a za úsvitu došel nás rozkaz rozvinouti se v linii ve vysokém borovém lese proti nepříteli. Zde jsme leželi až do večera. V noci byli jsme náhle alarmováni a postupovali jsme v bojovém řetězu. Dostáváme se do močálů a brodíme se namahavě bahniskem. Jsme ve vodě po kolena a někteří zapadávají po pás do hlubin rašeliny. Nemůžeme dále. Zastavili jsme postup, zatím co ostatní setniny vyhnuly se močálu a dostaly se již do boje s Rusy. Slyšíme praskot střelby a na všech stranách je vidět záře za září. Rusové hnali bodákovým útokem na naše vojska a my dali se spěšně na ústup do lesa, kde jsme opět obsadili jeho okraj.

Druhý den ráno obsadili jsme mohutnou hráz před močalem, avšak dlouho jsme zde nezůstali. Hnali nás lesem na jih k Niesku, kde jsme obsadili železniční trať. Boj se blížil. Rusové začínají ostřelovati silně naši posici. Nestřílíme a kryjeme se jen za hromádkami vyházené země. V noci jsme opět ustoupili do vesnice Barzek, kde bylo velitelství 14. armádního sboru. Dozvěděli jsme se, že naše divise byla úplně v minulých dnech rozprášena. Jest zde též 28. pražský pluk, který prý měl v posledním boji ztráty na 800 lidí. Byli jsme dovedeni na mýtinu v lese, kde bylo shromaždiště rozprášených částí. Ze zbytků našeho 18. a 77. pluku byl zformován prapor. Ztráty naše byly ohromné. Z mé čtyři však byl raněn pouze jeden voják. Večer vydal se náš nově zformovaný prapor na pochod ke štábu divise, který byl ubytován na vojenské střelnici. Náš velitel, poručík Šmatera, byl zle pocuchán generálem divisionářem, poněvadž prý jeho setnina nemá téměř žádných ztrát. Utábořili jsme se v lese na holé zemi. A celý následující den shromažďovaly se rozprášené zbytky našeho vojska. Mezi vojiny je skleslá nálada a zmatek a vypravují si navzájem o hrůzách pro-

žitých chvíl. Vykládaly se ty nejrůznější pověsti, které mnohdy postrádaly realného podkladu, jak při silně podrážděné fantazii po bojích obyčejně bývá. V noci nás opět zburcovali a hnali na sever do Razvadova, kde jsme se ubytovali po chalupách. Avšak večer museli jsme ze svých příbytků odejít a vyhledat si bezpečnější úkryty uprostřed města. V Razvadově zformovali z našeho pluku dva prapory, celá divise ztenčila se sotva na brigádu.

Dne 25. října vydala se celá naše nově zformovaná divise na pochod na sever. Nikdo nevěděl kam jdeme, ale mezi důstojnictvem se proslýchalo, že nás vedou někam k Varšavě nebo k Ivangorodu, kde prý je zle a kde Rusové překročili již Vislu. Den byl slunečný a vzduch čistý. Procházel jsem močalovité louky, nezoraná pole i lesy. Babi léto poletovalo a zachycovalo se nám na čapkách i v obličejích. V řadách vojáků vesele se hovořilo. Lidé zapomněli již opět na smrt a radovali se z toho, že jsou vzdáleni bezprostřední vřavy bitevní alespoň na několik dnů pochodu. Důstojníci, hlavně vyšší, nabývali opět sebevědomí, a začínají se ozývat jejich ostré povely. V boji bývá jinak. Tu povely jsou řidší a laskavá slova k podřízeným častější. Náhle objevil se zde také velitel pluku major Wiglicki a jeho protivný hlas bylo slyšet již z dálky. Neviděli jsme ho již přes týden a byli jsme zvědaví, co nám asi chce. Dozvěděli jsme se to ihned. Nechal zastavit pluk, poněvadž prý mužstvo nemá dle předpisů složené příkryvky na tornách a mužstvo muselo je tedy skládati podle »voršifitu«. Za půl hodiny byli jsme hotoví a vlast byla zachráněna. Jednání majorovo působilo trapně, nejen na mužstvo, ale i na důstojnictvo. Nálada vymizela. K večeru dorazili jsme do vsi Orliska, kde jsme přenocovali. Druhého dne kráčeli jsme dále nevlídným krajem, vlekli se bezedným blátem cest a močálů, při čemž povozy nám často uvázly v blátě. Za soumraku dorazili jsme do vsi Nadbrzek, ležící na Visle naproti Sandoměři. Visla tvoří tu hranici s Ruskem a protější břeh se Sandoměří leží již v ruské říši. Napínáme zraky na druhou stranu, ale vidíme jen mlhu, vznášející se nad Vislou,

Na frontě v Haliči.

Foto Památník Odboje.

kteřá nám zclaňuje výhled do tajemné sousední říše. Všude plno vojska, všech možných zbraní a národů střední Evropy. Utábořili jsme se na konci vesnice v jakési zahradě pod stany. Druhý den časně z rána vydala se naše divise na zvláštní pochod po silnici, vedoucí po vysokém náspu, vybudovaném přes ohromné bahnisko na pravém břehu Visly. Přecházíme pontonový most. Slunce vystoupilo zatím výše, hustá mlha padla na hladinu řeky, na močály a ztratila se v okolních lesích. Před námi objevilo se na vysokém návrší hezké město, s pěkným gotickým chrámem uprostřed. Pohled byl úchvatný a připomínal nám Kutnou Horu s jejím slavným chrámem sv. Barbory. Vešli jsme do Sandoměře, kde ze všech veřejných a státních budov vlály již rakouské i německo-říšské, ba i maďarské prapory. Mijíme ulice a náměstí, přeplněná vojskem všech možných zbraní. Vojáci obléhají židovské krámy s potravinami a kuřivem. Prošli jsme rychle městem a krajina nabyla ihned jiné tvárnosti, nežli v Haliči. Močalovité, bahnitě louky a ponuré pískové roviny zmizely a místo nich objevila se již úrodná pole s černou zemí a střídají se táhlé pahorky. Vesnice přicházejí jen zřídka. Tu a tam je několik chatrčí neb větrné mlýny na návrší. Všechno mne zajímá, avšak když pochod nemá konce, ztrácím pomalu zájem pro okolí a začínám fouziti po odpočinku. Vojáci klesají již únavou. Konečně k sedmé hodině večerní dora-

zili jsme prořídli bez oddechu do vesnice Bydziny. Naše setnina ubytovala se ve statku bohatého sedláka Kašpara Binczaka. Zde po dlouhé době opět jsem jedl teplé brambory s mlékem. Sedlák zle si naříkal, zejména na Němce.

30. října byl jsem vyslán s mojí četou jako přední pochodová stráž, abych zajistil bezpečný průchod divisi. Došel jsem až ke vsi Pentkovic. Za vesnicí rozvinula se divise na příkrém návrší do řetězu, a bylo nařizováno mužstvu, aby se zakopalo. Na nepřítel jsme dosud nenarazili, ale krvavé záplavy na obzoru a houkání z děl z prava i zleva v neveliké vzdálenosti svědčily o blízkosti fronty. Vyprávělo se, že naši byli poraženi na Visle, kdesi u Ivangorodu, a že jsou na ústupu. Ke 2. hodině ranní, když jsme byli nejlépe zakopáni, přišel rozkaz k ústupu. Unavení předchozími pochody, jen neradi jsme se zvedali. Bylo již jasno, že nepřítel kvapem se blíží k nám. Seřazujeme se k opětovnému pochodu. Sapěři vyhodili za námi mosty přes potok do povětří a jedna setnina našeho pluku obdržela rozkaz vyčkati zde a zadržeti postupujícího nepřítel. Naše a třetí setnina obsadila návrší u vesnice Mielkovic zároveň s oddílem strojních pušek a baterií děl. Měli jsme za úkol krýtí ústup divise, která sama byla jen zadním vojem armády, ustupující od Visly ke Krakovu. Avšak druhý den ráno byl nařizen nový ústup a tak dostali jsme se až k Vitkovicům. Úkol zadržovati nepřítel,

byl svěřen jiným oddílům a těšili jsme se, že si poněkud odpočineme. Přespali jsme v chalupách a očekávali jsme věci příštích. Odpoledne byli jsme však vyhnáni do posice. Ústup rakouských armád byl na celé čáře. Dne 2. listopadu 1914 dostal jsem se se svou četou do prudkého boje s nastupujícími Rusy, který skončil pro nás úspěšně. Ale brzy začali do nás Rusové pražiti z děl. Střely zapadaly přímo do našich zákopů. Odpoledne slyšíme střelbu z pravé strany. Kule biji do čerstvě vyhozené prsti zákopů a často slyši-

bylo lze hlavu ze zákopu vystrčiti. Ležím s hlavou v díře ponořenou a chráněnou tak proti střelám a čekám resignovaně na konec vražedného dramatu.

Za chvíli zatahal mne soused Brenner za rukáv a pobízel ironicky:

»Zahod' flintu, máme Rusy již za našimi zády a pojd', uzavřem s nimi příměří.«

Vyhrabal jsem se ze zákopu a vskutku, z temnoty vystupují vysoké postavy Rusů v dlouhých pláštích, se štíhlými puškami v rukou a kynou nám, abychom šli. Vzadu hoří

Na cestě do Ruska, oddych zajatců.

Foto Památník Odboje.

me kule »dum-dum«. Doposud ani jednou na naší frontě nebylo konstatováno, že by Rusové byli použili těchto zakázaných nábojů. Později v zajetí jsem se dozvěděl, že to Rusové stříleli vlastně dobytou rakouskou municí, mezi níž byly střely »dum-dum«, tak zvaná »Einschussmunition«. Vpravo, hluboko za námi, rozpoutal se k páté hodině silný boj a slyšíme hromové »Ůra«. Rusové tedy útočí na nás již ze zadu. V tu dobu spustily ruské baterie do nás pekelnou palbu, že ne-

vesnice a dlouhé figury ruských vítězů příšerně se rýsují v záři požáru a temné noci. Jsou již kolem poručíka Šmatery, a když přišli jsme blíž, podávali nám přátelsky ruce a odejímali zbraně, pokud je který voják nezanechal v zákopu. Jsou dobří, vybízejí nás laskavě, jako by ani nevěděli, že jsme se ještě dnes ráno na levém křídle na návrší zuřivě vraždili. Jací to roztomilí lidé, tihle Rusové! — že berou takovým způsobem nepřátele do zajetí, jsem opravdu nečekal.

X

OD ŠVÝCARSKÝCH HRANIC NA RUSKOU FRONTU

VACLAV BUBENÍČEK

Světová válka zastihla mě ve Vídni. Jsa členem Sokola, měl jsem příležitost pozorovat, jak řádily spáry rak. monarchie v našich řadách. Měli nás asi dobře zapsané, že ani po rozpuštění Sokola nenechali nás bez dozoru. Na mne museli čekat, nežli jsem pro ně dozrál. Bylo mně osmnáct roků, když jsem šel k odvodu a byl uznán schopným. V srpnu r. 1916 narukoval jsem do Prahy a cestou dělal si plány, jak se tam »uleju« pomocí svých přátel. Zatím zatočili se mnou po vojensku. Když jsem přijel do Prahy, hlásil jsem se u kádru 28. pl. a tam přidělili mne k 8. pluku, jehož kádr byl v Solnohradě. Nemoha se rozloučiti ani s rodiči, odjízďel jsem téhož dne do Solnohradu. Druhého dne přijeli jsme do města Solnohradu, ležícího v překrásné poloze. Městem protéká říčka Salice, která dělí ho na dvě části, starou a novou, nad městem pak vypínají se strmé vrchy. Po levém břehu staré město s rozlehlými náměstími a křivolakými ulicemi, nízké střechy, mramorová průčelí budov a četné kašny dodávají městu rázu italského. Po pravém břehu její nové město, moderní s rovnými ulicemi a s rozlehlými sady, vilami a promenádami. Význačně jest tu náměstí »Residenzplatz« s nádhernou mramorovou kašnou, koni a Atlanty zdobenou, »Domplatz« zdobí mariánský sloup, přílehlá »Mozartplatz« zdobí socha Mozartova. Uprostřed starofrancouzského parku, sochami zdobeného, nachází se zámeček »Mirabell«, kde uloženo přírodopisné museum. Nad městem vypíná se (na vrchu 542 m. n. m.) starý zámek »Hohensalzburg«, na nějž vede lanová dráha. Solnohrad jest hojně navště-

vován cizinci, skýtá mnoho příjemných vycházek. Především blízky »Mönchberg« ozdobené sady, spojený s městem elektrickou zdviží, na vrcholku jest rozhledna. Na druhé straně vypíná se »Kapucínský vrch« s Mozartovým domem a několika pěknými vyhlídkami. Jest tu ještě mnoho jiných znamenitostí, jež lákají cizince. Mně se tu velmi líbilo, ale jsa unaven stálou »execirkou« neměl jsem ani náladu pro vnímání dojmů ze všech těch krás. Po tříměsíčním výcviku opouštěl jsem Solnohrad a odjízďel po Arlberské železnici (která spojuje Inšpruk s Bodamským jezerem), údolím Innským přes Landeck do Sv. Antonína nedaleko švýcarských hranic. Zde proráží horský hřbet severoalpý tunel v délce 10 km, spojující Sv. Anton s Langenem drahou. Sv. Antonín jest malé horské městečko, ležící v malebné dolině mezi alpskými velikány, dosahujícími výši až 3000 m, porostlé do výše 1000 m lesy. Městečkem protéká horská bystřina vlévající se do Innu. Zde absolvoval jsem dvouměsíční kurs lyžařský a oddal se tomuto sportu cele. Nebylo tu ani jako na vojně, vyjížděli jsme vždy časně z rána a navraceli se až večer. Odměnou za namáhané partie byly nám rozhledy na lesknoucí se ledovce, na četné dolinky a do fialova zbarvené alpské velikány. Cestou pozorovali jsme východ a na temeni západ slunce, večer pak následoval vždy zábavný sjezd, který se neodbyl bez četných kotrmelců.

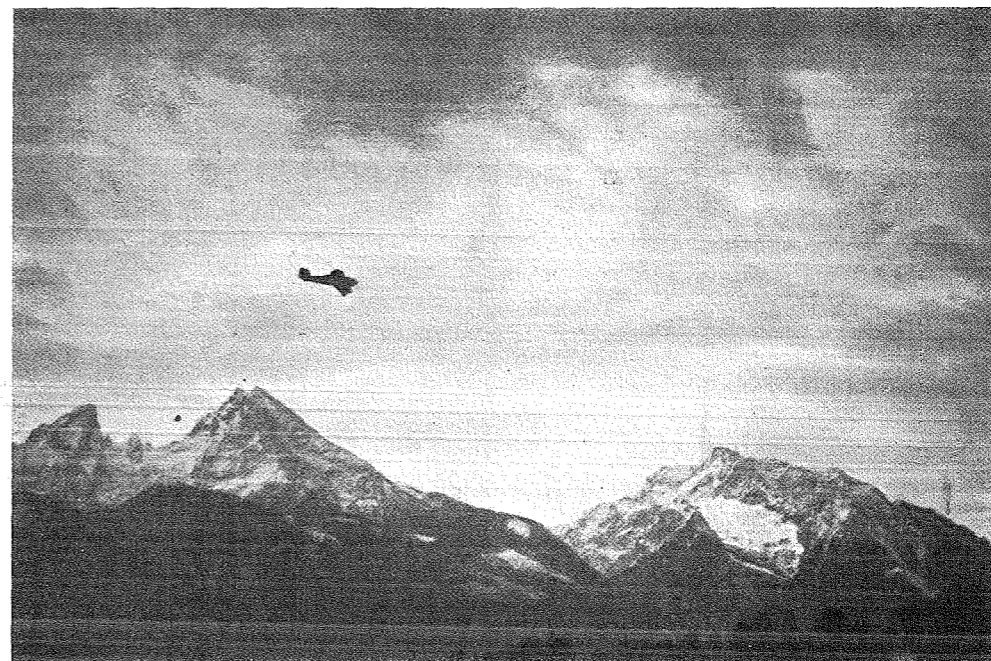
Čas utíkal nám rychle a nadešel den odjezdu na bojiště. Odjízďelo nás 12 za plukem na ruskou frontu přes Vídeň, Bratislavu, Košice do Munkačeva. Odtud pokračovali jsme pěšky a po šestidenním pochodu

přes Stryj dorazili jsme ku Stanislavě, kde se nalézal úsek obsazený naším plukem. My byli přiděleni k »bajon« štábu, jelikož tu nebyl terén pro lyžování, byly nám lyže odebrány a já byl ponechán u štábu, ostatní zařazeni k četám. Byli jsme již skorem rok na frontě a já neviděl z blízka Rusa, ač jsem po tom toužil. Jednoho dne požádal jsem mého spolužáka, t. č. »kadetaspiranta«, aby se vypravil se mnou podívat se na Rusy. Vyhověl mému přání a tak vydali jsme se na cestu do zákopů a dále proplétali se drátěnými překázkami a španělskými jezdci, až došli jsme do úkrytu polní stráže, kde tou dobou nikoho nebylo. Cestou přál jsem si v duchu, kdyby nás Rusové tak zajali. Zvědavost vedla nás dále až k poli, ležícímu mezi naší a ruskou hlídkou. Tu spatřili jsme pravou idylu, Rakušané svorně s Rusy dobývali sobě v potu tváří zemská jablka a teprve když jsme se přiblížili, vzali do zaječích. My odešli a více jsme Rusy neviděli. Za nedlouho na to přišel rozkaz, aby naše 21. divise odjela posílit italskou frontu, kde právě zuřila desátá ofensiva. Naše cesta vedla do krajiny, odkud pochodovali jsme přes julské Alpy k Isonzofrontě. Již z dále bylo slyšeti dunění děl a čím blíže jsme přicházeli, tím hromověji znělo a záblesky na obloze se křížovaly. Byla již noc, když dorazili jsme ke zbořené vesničce, cíli to našeho pochodu. Unaveni celodenní chůzí přes kopce nehledali jsme úkrytu a lehli, kde se dalo. Hvizdot létajících střel ukolébál nás k sladkému spánku. Časně ráno budíček oznamoval, že máme vstávat. Nastalo velké stěhování do vykázaných nám baráků. Náš pluk č. 8. přišel do rezervy a měli jsme pohotovost. Kanonáda již také utichla, jen aeroplány italské časem nad námi kroužily a někdy z neopatrnosti shodily nějakou tu okřídlenou bombu. To byla pak podívaná: vše jako by dostalo křídla, létalo v povětří — ba i koně. Jinak jsme měli několik měsíců klid. Celodenní zaměstnání bylo: dopol. »execírka«, odpoledne škola a pak volno. Maje dosti volné chvíle, jal jsem se vážně obíratí plánem, jak prchnouti do Itálie. Rakušáci sice roztrušovali zprávy, jací Italové jsou krvežížnivci, že vylupují zajatcům oči, uřezávají údy a podobné barbarské kousky provádějí.

Já nevěřil těmto strašákům prostě z těch důvodů, že jsem znal tento dobrosrdečný národ z vypravování mého otce, který žil mezi nimi delší dobu. Byl však jiný důvod, který bránil Čechům útek do Itálie a to, že Italové byvše oklamáni Maďary (kteří předstírajíce útek, zvednutýma rukama došli až k italské posici a tam pak svedli boj ručními granáty), nedůvěřovali, a chtěl-li se kdo vzdáti, zahájili naň palbu. Nedbaje těchto překážek uvažoval jsem takto: nežli krváceti po boku mnou nenáviděného tyрана, jest deserce, byť i vykoupená smrtí, čestnější. Takto rozhodnut vydal jsem se jednoho dne do první linie pod záminkou, že jdu navštívit svého bratra Aloise u 28. pluku sloužícího. Cestou zastavil jsem četaře od téhož pluku a vyptával se na bratra, tento znal jej dobře a sdělil mně, že se bratr nachází v zázemí za účelem nákupu potravin pro pluk a mám-li něco pro něj, že mu to doručí. Měl jsem pár cigaret, tak jsem mu je daroval a on za to byl sdílnější a důvěřoval mně. Vyptával jsem se na poměry u pluku a on si stěžoval, že jsou všude hlídání od Němců, důstojníků, a že tito jim sprostě nadávají. Ptal jsem se, zda-li by šel se mnou do zákopů a svěřil mu, že je přijdeme co nejdříve vystřídat. Měl velkou radost a ihned souhlasil. Odskočil si pro »dalekohled« a šli jsme. V zákopech prázdné, jen tu a tam nějaká stráž. Cestou museli jsme se krýti, aby nás Italové nespatriili, nešetřili municí a stříleli z děl po každém jednotlivci. Přišli jsme na chráněné místo, odkud byl krásný rozhled a já vzav »kukr« pozoroval frontu. Na jižním svahu vrchu bylo viděti hadovitě se vinoucí naši frontu a na protějších stráních bělala se posice italská. Dole pak v krásném, romantickém údolí šuměla stříbrolesklá horská říčka Soča (it. Isonzo), dělící nás od Italů. Nejvíce zajímala mne »cota x«, kde byl příhodný přechod k Italům, chráněný až k řece Soči mlázím, dole stála polní stráž, kterou bylo nutno při útěku odstranit neb vyhnouti se jí. Jsa takto informován rozloučil jsem se s četařem a slíbil, že opět přijdu a odcházet spokojeně k pluku. Druhý den vypracovav plán, vyhledal jsem mého přítele Jarku Ponce, abych se mu s ním svěřil. Slíbil mně býti nápomocen a tak určili jsme den

útěku 18. srpen po 6. hod. večerní. Zbýval mně ještě týden času, za kteroužto dobu doufal jsem, že dostanu z domova zásilku, která byla již měsíc na cestě. Dočkal jsem se jí, ale v jakém stavu. V bedničce zbyla jen plesnivá buchta a mezi papíry dopis, v kterém mně máti sděluje, že zasílá 2 garnitury prádla a jiné maličkosti. Chudák máti utrhla si od úst, aby mne potěšila a jistě nějaký ten krkavec »felák« to ukradl. Vzpomínaje na moji drahou máti, jak starostlivě a s jakou péčí vše balila, neubráníl jsem se slzám. Kdyby tak byla věděla, jak byla její péče

rozkaz našemu III. batalionu, aby posílil vojsko dlíci v zákopech. Vybráno 8 ordonanzů k donášení rozkazů od pluku k bajonu, mezi nimi já a přítel Bělohávek z Kladna (který později prchl se mnou k Italům). Druhého dne 19. srpna časně zrána pochodoval III. batalion směrem k frontě, kryt mlhou, dorazil as polovinu cesty, když se rozednilo. Italové zpozorovali z balonu přecházení vojsko přes louku, zahájili svoji zhoubnou palbu plynovými granáty. Hoši to zaplatili draze, bylot mezi nimi mnoho Čechů, kteří museli bez hlesu krváceti za nenáviděné Ra-

Výzvědný let přes Alpy.

marnou. Odepsal jsem ihned, že zásilka došla v pořádku.

Konečně den našeho útěku nadešel a tu stalo se něco nepředvídaného, co zhatilo náš plán. Asi ke 3. hod. odp. začali Italové se zastřelovat na naše baráky. Palba zprvu slabá, vyvrcholila v bubnovou palbu a vyžádala si mnoho obětí, mezi nimi i mého přítele Jardu Ponce, kterého velmi želim. Podle palby, která směřovala hlavně na rezervy a uzavírala svým ohněm všechny cesty, usoudil jsem, že to předehra nových bojů. Moje domněnka se potvrdila, když téhož dne byl dán

kousko a čekali trpělivě na vhodnou chvíli, aby se mohli vzdáti. Do linie přišli notně se slabeni. Telefonní spojení bylo střelbou zničeno a na pluk nedostalo se žádné zprávy. Byli jsme tudíž vysláni do zákopů udržovati spojení. Vydali jsme se na cestu, já s přítelem Bělohávkem kráčeli jsme rychle vpřed, zatím co ostatní pozorovali stopy italské palby. Cestou jsme se smluvili, že zůstaneme stále spolu a při nejbližší příležitosti prchneme. Potkávali jsme sanitu, nosící těžce raněné a lehčeji ranění jich následovali. Dozvěděli jsme se, že Italové zahájili ofensivu a

rychle postupují. Šťastně dorazili jsme ke štábu praporu a rozestavili štafetu. Rozumí se, že my dva zaujali jsme místo nejbližší zákopů a teď čekali na rozkaz.

Kanonáda ustala, za to se rozezvučely pušky a kulometry. — Italové útočili. Poněvadž Italové začali silně obstrélovat cestu, na které jsme stáli, schovali jsme se do »kaverny«, sloužící dělostřelcům za úkryt a očekávali příchod Italů. Za chvíli přiběhl poručík oznámiti, že naši ustupují a zajímalo jej věděti, co tu děláme. Odvětil jsem mu klidně, že čekáme s rozkazem na naše a pak že se přidružíme. Na to odejel, měl asi notný strach, neb bral do zaječích.

My poslouchali napjatě, zdali ustupující se blíží a v tom uslyšeli jsme 3 silné rány, které otráslly naši »kavernou«; byla to vyhozena děla prachem, aby se jich nepřítel nezmocnil. As půl hodiny na to ustupovali Rakušané kolem nás až do záložních zákopů a Italové postoupili až blízko k naší kaverně, kde očekávali, patrně již znavení, posilu. Nacházeli jsme se v trapné situaci, mezi rakouskou a italskou frontou; nejvíce jsme se strachovali, abychom nepadli do rukou Rakušanům.

V noci podařilo se Rakušákům útokem dostat italskou posici i s naší kavernou, ale ne na dlouho. Italové protiútokem vzali tuto zpět a nedaleko našeho úkrytu postavili polní stráž s kulometem. Nyní byli jsme jisti, že si pro nás Italové přijdou, ale nestalo se tak. Nevěděli asi, že tu na blízku jest kaverna. Byla tak dobře skryta, že jen zákop do ní ústící bylo viděti. Tak minul první den v hrozně nejistotě. Dne 20. srpna rakouská dělostřelba celý den bila do italských posic i do naší kaverny, která lehce vzdorovala, v zákopech bylo zlověstné ticho. Byli jsme odhodláni tuto noc prchnouti. Jisti jsme neměli nic a dostavovala se neúprosná žízeň. Ve dne prozraditi jsme se nesměli, aby Italové nám nestříleli do úkrytu, jinak by bylo po nás veta. Když se setmělo, zvedli jsme se k odchodu — u vchodu jsme chvíli postáli a

naslouchajíce, plazili jsme se zákopem. V tom jakoby z udělaní před námi stojící »kulomet« začal divoce řečtat a v zápětí i jednotlivé pušky. Nebylo pochyby, že Rakušané postupují, odplazili jsme se nazpět. Rakušáci chtěli dvěma útoky dosíci starých posic, což se jim nepodařilo a byli vždy odraženi.

Minula druhá noc, plná očekávání. Silná přestřelka trvala až do rána. Nadešel 21. srpen — pro nás den vysvobození. Byl opět parný den, žízeň trápila nás nesnesitelně a my byli již zoufalí. Věděli jsme, že musíme něco podniknouti, co rozhodne v náš prospěch či nepospěch. Dopoledne bylo ticho, až asi kolem 2. hod. Italové, dostavše posilu, útočili a po dvouhodinové bitvě podařilo se jim prorazit bitevní čaru rakouskou. Konečně dočkali jsme se Italů. Byl jsem právě na stráži u vchodu »kaverny«, když se ohlásil první Ital s puškou, připravenou k výstřelu. Zvedl jsem ruce do výše a zvolal »prigioniero« (zajatec). Ital — mladíček, patrně prvně v boji, měl radost z kořisti, přišlo ještě několik vojinů a nastala hádka, kdo se má s námi vrátiti. Nejstarší dal povel »avantí« a již jsme vykročili. Cestou naložili nám nosítka s raněným Italem, až jsme se tíhou prohýbali. Byla to trnitá cesta, štvání žizní, nehleděli jsme kde cesta a slézali jsme po příkré skalnaté stráni, plné nevybuchlých střel a bomb. Cestou naskytla se nám mnohá příšerná podívaná. Dva Rakušáci, sedící u »kulometu«, dívali se na nás vytřeštěnými očima (měli prostřelené lebky), jinde zas zohavené mrtvolky byly nám překážkou. Často některý z nás klopýtl a tu raněný vždy hlasitě zastěnal. Byl střelen do boku a z rány řinula se mu krev. Ač vysílení, nesměli jsme odpočívat, neb rakouská letadla kroužila nad námi a střílela po nás z kulometů. Napjali jsme poslední síly a po půlhodinovém poklusu dorazili jsme k řece Soči. Napojivše raněného, vrhli jsme se do řeky a hltali vodu. Takto osvěžení, pokračovali jsme v cestě k blízkému obvazišti, kde jsme složili raněného. Zde byl náš první odpočinek.

DOSLOV K I. DÍLU

Pan prezident T. G. Masaryk ve své řeči k dobrovolcům v Borispole 7. srpna 1917 vzpomínal rakouských vojáků československé národnosti na počátku války. Dokazoval z různých zjevů ve vojsku a z chování se československých vojáků v zázemí i na frontě, že vlastně tehdy již zahájili passivní revoluci.

V tomto prvním díle našeho sborníku »Cestami odboje« jsou dokumentována tato slova způsobem lapidárním. Nechť československých vojáků, ať to byl prostý voják, šikovatel neb důstojník, dáti se zabíjet za Rakousko-Uhersko, které nás drželo pod jařmem politickým a hospodářsky nás vykořisťovalo, spontanní sympatie k nepříteli a skrytá, dosud v podvědomí dřímající neujasněná touha, podniknout něco, co by prospělo spojencům a uškodilo nenáviděnému Rakousko-Uhersku — to všechno táhne se jako červená nit všemi články tohoto prvního dílu, nazvaného »Z rakouských pout k svobodě«.

Byla to s počátku svoboda hodně proble-

matická. Z pout rakouských dostala se většina našich lidí do pout otroctví ještě hroznějšího, do pout fysického otroctví válečného zajatce, kdy byla deptána namnoze všecka jeho lidská práva v prach. A přece tento zajatecký, bezprávný stav, bída tělesná i duševní, byl pocitován jako vysvobození od útrap válečných, vysvobození z nebezpečí smrti a ba i počátek něčeho, co viselo nad každým z nás jako tajemný otazník.

Čtenář má, soudíme, nyní jasný obraz o tom, jak povstávala ta podivná československá diaspora světová, jak se ocitaly celé stovky a tisíce našich lidí daleko za hranicemi v neznámých dosud zemích. Jedni vědomě, druzí náhodou — — Jedni po pečlivé úvaze a odhodlání, druzí nevědomky a snad i trochu sklíčením v prvý okamžik, většina však radostně a s chutí. Byl to na počátku světové války již příznak konce Rakouska, tato pasivní resistance československých vojáků, z níž vyrůstala pozvolna naše revoluce aktivní a příští svoboda.

OBSAH:

F. Bobek: Cestou do Ruska	295
V. Bubeníček: Od švýcarských hranic na ruskou frontu	369
Bosna a Hercegovina	157
J. Bouška: Z fronty na frontu	221
J. Čáp: Jak nás zajímali hoši z České družiny	310
J. Čermák: U jihoslovanského pluku v rakouské armádě	95
J. Čižmář: Na cestu do České družiny	144
J. Dobiáš-Libenický: K Rusům	339
J. Dýma: Revoluční cesty dra Ed. Beneše V předtuchách revoluce	35 323
J. Fingl: Když jsem táhl na Rusy	201
F. Halas: Vzpomínka arizonského legionáře Halič	343 216
R. Havel: V zajetí Timocké divise	314
F. Herodek: První stopa na cestě odboje S bílým šátkem	51 174
V. Holub: Casteletto	350
J. Hubička: Bosenské vzpomínky	358
Ika: Moji poslední dnové v Rakousku	237
J. Javůrek: Můj šťastný 28. říjen 1914	332
J. Kápar: Jak jsem se dostal do srbského zajetí	59
V. Kaplický: Jak se dostali »smutní bratři« do zajetí	133
J. Konečný: Z italské fronty do ruského zajetí	317
J. Kopta: Karpatské motivy	55
V. Koucký: Jak nás naši u Zborova zabírali	346
S. Kramer: Rozpuštění 36. pluku	302
J. Křepela: »Auf Wiedersehen in Russland«	253
L. Křivý: Podivuhodné příhody Ládi »Mejdýlka«	137
J. Linhart: Proč jsme dělali revoluci?	232
J. Mikolaj: Moje cesta do ruského zajetí Něco o Bukovině	243 306
L. Pacák: Počátky odboje amerických Čechů v New Yorku	213
T. Posel: Jak jsem přišel do rumunského zajetí	107
Rakousko-srbské bojiště	117
Robur-Moravec: Do italského zajetí	81
V. Roubal: Vítězové	209
J. Řehoř: Jak jsme dělali rakouskou propagandu v italských zákopech	127
F. Sajner: Můj ablezung	122
Ský: Z Londýna na francouzské bojiště	112
B. Sova: V Albanii	259
J. Stý: Na srbskou frontu	204
J. Sudolský: Vzpomínka australského legionáře	65
V. K. Škrach: Masarykova odyssea ve válce světové	5
F. Tichý: Hradec Králové—Přemysl—Andižan	87
J. Tmél: Proč a jak jsem utekl austrijákům	247
C. Toman: Do ruského zajetí	282
E. Vacovský: U četnictva v poli	362
V. Valenta-Alfa: Kdo byl vlastně prvním československým generá- lem v Rusku	75 334
J. Vavrečka: Zajetí 8. zeměbranceckého pluku	291
A. Vild: U 28. pluku na italské frontě	164
J. Votýpka: Na rakousko-srbské frontě	169
Vzpomínky pařížských legionářů setniny »Nazdar«	187
J. Zálabský: Případ nadporučíka inž. Marka	19
A. Zeman: Po stopách generála Štefánika Z Prahy na perské hranice	265 265
F. Zlábek: Jak jsem vzdal »werk« Pralkovce v Přemyslu Rusům	229

CESTAMI ODBOJE

(JAK ŽILY A KUDY TÁHLY ČS. LEGIE)

DÍL I.

Z RAKOUSKÝCH POUT K SVOBODĚ

REDAKTOR

ADOLF ZEMAN

NÁKLADEM

„POKROKU”

PRAHA II., REVOLUČNÍ 6

VYTISKLA

KNIHTISKÁRNA „POKROK”

1926

CENA

BROZ. Kč 65.—

VÁZ. Kč 85.—